

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

ÚJ FOLYAM. * XXI. KÖTET.

1913. ÉVFOLYAM.

(A Bulletin de la revue Bibliographique Hongroise c. mellékklappal.)

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1913

14 237

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

ÚJ FOLYAM. ★ XXI. KÖTET.

Hung. l.
392^m

14

237

104 1.759
XXI. KÖT. I. FÜZET.

ÚJ FOLYAM

~~50073~~
1913. JANUÁR-MÁRC.

MAGYAR ^{46/86. sz.} KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

7217

1913. évi folyam * I. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Gulyás Pál. Az anversi Platin-Moretus múzeum. (Egy melléklettel és öt szövegképpel.)	1
Dr. Trócsányi Zoltán. Szenczi Molnár Albert zsoltárfordításának 1612. oppenheimi kiadásáról	13
Harsányi István. A Rákóczi-könyvtár és katalogusa. (Első közlemény)...	17
Vidéki könyvtáraink 1911-ben	29
Adattár. KEMÉNY LAJOS: Kassa város jegyzőkönyvéből. A löcsei könyv- kötőcéh Kassa városához Gevers Bálint özvegye ügyében. Tanukihall- gatás az újonnan kinyomatott Rudimenta iránt. Buda város átr Kassa városához Notenstein budai könyvtárus érdekében	66
Tárca. A M. N. Múzeum Orsz. Széchenyi-Könyvtára az 1912. év utolsó negyedében	71
Szakirodalom. WCLASSICS GYULA. Múzeumok és könyvtárak. (Ism. G. P.) — GUSTAVE LANSON. Manuel bibliographique. IV. (Ism. GULYÁS PÁL.) — HERMANN GNAU. Die Zensur unter Joseph II. (Ism. S.). — AUGUST WOLFSTIEG. Bibliographie des freimaurerischen Literatur. (Ism. GULYÁS PÁL.) — Ujabb hazai antikváriusi árjegyzékek... ..	75
Külföldi folyóiratok szemléje. De boekzaal. VI. 8., 9., 11., 12. — Het boek. 1912. 8—10. — La bibliofilia. XIV. 6—9. — Revue des biblio- thèques XXII. 7—9. — Rivista della biblioteche e degli archivi. XXIII. 9—11. — The library journal. XXXVII. 9—12.	88
Vegyes közlemények. Kinevezések a M. N. Múzeum könyvtárában. — Kerekes Pál kitüntetése. — Magyarország szabadoktatásügyi intéz- ményei a II. olasz népművelési kongresszuson. — A lipcsei könyv- ipari és grafikai kiállítás	96
I. Melléklet. A hazai nyomdák 1912-ben	I—24

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM országos Széchényi könyvtára az 1912. évben. (Két melléklettel.)	193
BELLAAGH ALADÁR. Hogyan vált lehetővé ezelőtt száz évvel Berzsényi költeményeinek első kiadása	294
DR. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ. A Bibliotheca Rossiana	97
FRAKNÓI VILMOS. Beckensloer váradi misekönyve és esztergomi kódex	289
DR. GULYÁS PÁL. Az anversi Plantin-Moretus múzeum. (Egy melléklettel és öt szövegképpel.)	1
DR. GULYÁS PÁL. A magyarországi szabadoktatásügyi intézmények, különös tekintettel a népkönyvtárakra	123
DR. GULYÁS PÁL. A szellemi munkásság szervezése	209
DR. GULYÁS PÁL. Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában. (Első közlemény.)	303
HARSÁNYI ISTVÁN. A Rákóczi-könyvtár és katalógusa. (Négy közlemény.)	17, 136, 232, 341
DR. LEFFLER BÉLA. Adalék a magyar vonatkozású német újságlapok bibliográfiájához	321
MAGYAR KÖNYVESHÁZ. Adalékok Szabó Károly régi magyar könyvtára I. és II. kötetéhez. (DR. FERENCZI ZOLTÁN-tól, DR. GULYÁS PÁL-tól, HARSÁNYI ISTVÁN-tól, KEMÉNY LAJOS-tól, KROFF LAJOS-tól, DR. LUKINICH IMRÉ-től, DR. MELICH JÁNOS-tól, REXA DEZSŐ-től, SZINYEI GERZSON-tól, DR. TODORESCU GYULÁ-tól és VARJÚ ELEMÉR-től.) (Két közlemény.)	241, 345
DR. MARMORSTEIN ARTUR. Szombatos kódexek...	113
DR. POPOVICI JÓZSEF. Két XVI. századbeli román nyomtatvány. (Egy melléklettel)	106
DR. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN. Szenczi Molnár Albert zsoltárfordításának 1612. évi oppenheimeri kiadásáról	13
U. SZABÓ GYULA. A Lugossy-kódex	217
VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1911-ben	29
DR. ZAMBRA ALAJOS. Giovanni Battista Bodoni. (Három szövegképpel)	332

2. ADATTÁR.

DR. GULYÁS PÁL. Pesti könyvkötőcéhszabályok 1746-ból	247
KEMÉNY LAJOS. Kassa vármegye jegyzőkönyvéből	66

	Lap
U. a. A löcsei könyvkötőcéh Kassa városához	66
U. a. Tanukihallgatás a kassai jezsuiták nyomdájában ujonnan kinyom- tott Rudimenta iránt	67
U. a. Buda város tanácsa átír Kassa városához Notenstein budai könyv- árus érdekében	69
U. a. Mibe került egy könyv kinyomatása 1816-ban?	151
DR. LUKINICH IMRE. Bethlen Farkas történeti műve keresdi kiadásához	148
U. a. Pataki Sámuel levele gr. Bethlen Lajoshoz a kolozsvári ref. nyomda ügyében	349

3. TÁRCA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉSEK a M. N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1912 október 1-től 1913 szeptember 30-ig	71, 152, 252, 353
DR. GULYÁS PÁL. id. Szinnyei József (Nekrolog)	257

4. SZAKIRODALOM.

APPOLLINAIRE GUILLAUME, FLEURET FERNAND, PERCEAU LOUIS: L'Enfer de la Bibliothèque Nationale. Ism. BIBLIOFIL	263
ASSOCIATION des bibliothécaires français: Bibliothèques, livres et librairies. II. Ism. GYALUS ISTVÁN	168
BIBLIOTHECA Maurítii baronis Kornfeld. Ism. DR. GULYÁS PÁL	157
BOGENY G. A. E. Der Bucheinband. Ism. DR. GULYÁS PÁL	365
BORSOS ISTVÁN. A pápai ref. főiskola könyvtárának katalogusa. II. Ism. GYALUS ISTVÁN	357
BROWN JAMES DUFF. Library classification and cataloguing. Ism. DR. GULYÁS PÁL	159
CATALOGUE de la bibliothèque de l'Institut Nobel Norvégien. I. Ism. G. P.	173
GNAU HERMANN. Die Zensur unter Joseph II. Ism. Σ	78
GULYÁS PÁL. A népkönyvtárak szervezése, fentartása és kezelése. 2. kiad.	370
HELLEBRANT ÁRPÁD. A magyar történeti irodalom 1912-ben. Ism. Σ	261
JENTZSCH RUDOLF. Der deutsch-lateinische Büchermarkt nach den Leip- ziger Ostermesskatalogen. Ism. Σ	360
LANSON GUSTAVE. Manuel bibliographique de la littérature française mo- derne. IV. Ism. DR. GULYÁS PÁL	76
PEDDIE ROBERT ALEXANDER. National bibliographies. Ism. DR. GULYÁS PÁL	266
TOURNOUX G. A. Bibliographie Verlainienne. Ism. BIBLIOFIL	158
SZÖNYI I. LÁSZLÓ. Az Orsz. M. Iparművészeti Múzeum és Iskola könyv- tárának címjegyzéke. Ism. DR. GULYÁS PÁL	358
WIESNER JAKOB. Der ungarische Buchhandel. Histoire de la librairie hongroise. The history of the hungarian booktrade. Ism. GYALUS ISTVÁN	260

WLASSICS GYULA. Múzeumok és könyvtárak. Ism. G. P.	75
WOLFSTIEG AUGUST. Bibliographie der freimaurerischen Literatur. Ism.	
DR. GULYÁS PÁL... ..	83

*

UJABB ANTIKVÁRIUSI JEGYZÉKEK	87, 186, 370
-------------------------------------	--------------

*

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE. (De boekzaal VI. 8., 9., 11., 12. — Het boek 1912. 8—10. — Le bibliofilia XIV. 6—12, XV. 1—6. Le bibliographie moderne XVI. 91—94. — Österr. Zeitschrift für Bibliothekswesen. I. 1. — Revue des bibliothèques XXII. 7—12, XXIII. 1—3. — Rivista delle biblioteche e degli Archivi. XXIII. 9—12, XXIV. 1—5. — The library journal. XXXVII. 9—12, XXXVIII. 2—5. — The library world. XV. 73—84. — Zeitschrift des österr. Vereins für Bibliothekswesen III. 3—4. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Uj folyam. IV. 5—12, V. 1—6. — Zentralblatt für Bibliothekswesen XXIX. 10—12. XXX. 1—3.)	88, 174, 268, 371
---	-------------------

*

DR. FITOS VILMOS. A magyar bibliografiai irodalom az 1912. év 2—4. negyedében	183
--	-----

5. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezések a M. N. Múzeum könyvtárában	96
Kerekes Pál kitüntetése	96
Magyarország szabadoktatásügyi intézményei a II. olasz népművelési kongresszuson	96
A lipcsei könyvipari és grafikai kiállítás	96
Kiszlíngstein Sándor † (G. P.)	187
A két legrégebb magyar nyelvű nyomtatvány	187
Uj poncok kézi aranyozáshoz (Σ)	187
Sylvester János «Rosarium»-áról (MELICH János)	188
Adalékok a szabadságharc hírlapirodalmának bibliográfiájához és egy hozzá fűzött terv (NIKLAJ Péter)	188
Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1912-ben	189
A thesszáliai kolostorokból újabban előkerült kéziratokról	190
A budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának 1910. és 1911. évi állapotáról	191
Id. Szinnyei József halálához	284
Változás az Országos Levéltár vezetésében	285
Személyi hírek a budapesti és kolozsvári egyetemi könyvtárakból	286
A VII. könyvtártani szaktanfolyam	286
Nemzetközi kiadókongresszus Budapesten... ..	286

VIII

	Lap
Levél a szerkesztőhöz (Dr. SZABÓ Ervin)	287
A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége 1913. évi közgyűlése ...	382
Az aradi kulturpalota felavatása	388
A Szent György-céh exlibrisz kiállítása	389
A fővárosi könyvtár 1912. évi működéséről	390
A könyvgyűjtés mint üzlet	392
Könyvek javítása és tisztítása (Σ)	393

*

VÁLTOZÁSOK a magyarországi nyomdáknál 1913 január—június	288
---	-----

*

NÉV- és TÁRGYMUTATÓ	395
----------------------------	-----

MELLÉKLETEK.

I. A hazai nyomdák 1912-ben	1—24
II. A hazai időszaki sajtó változásai. Összeállították KERESZTY István és dr. FITOS Vilmos	1—23

AZ ANVERSI PLANTIN-MORETUS-MÚZEUM.

(Egy melléklettel és öt szövegképpel.)

I. ábra.

BELEJTHETETLEN benyomásokkal gazdagodik mindenki, aki végigtanulmányozza, akárcsak futólag is, az anversi Musée Plantin-Moretust, mely a maga nemében páratlan az egész világon. A könyvnyomtatás fejlődéséről kétségkívül nem egy nagy állami könyvtár változatosabb és részletesebb képet nyújt, mint az a 262 válogatott kötetből álló gyűjtemény, mely e múzeum földszintjén (VII. terem) van kiállítva, de sehol sem pillanthatunk oly mélyen és közvetlenül egy régi, nagyszabású nyomda és könyvkereskedés belső életébe, mint ebben az ősi patricius-házban, melynek tulajdonosai három évszázadon át (1576—1876.) a hagyományok iránti páratlan kegyelettel őrizték meg az apáról-fiúra szálló tágas épületet üzleti felszerelésével s előkelő polgári berendezésével egyetemben.

A ház és felszerelés egykori tulajdonosa: a PLANTIN-MORETUS-család egyike volt a múlt századok legderekabb könyvnyomtatónemzetiségének. A műhely megalapítója, Christophe PLANTIN, Saint-Avertinben született, egy mértföldnyire Tourstól. Születésének évét egész határozottsággal nem ismerjük. Sírkövén az 1514. évszám áll, egyik festett arcképén pedig 1520., amely egy másik, rézmetszetű képéhez készült fölírásban, melyet egyik unokája készített, szintén előfordul. Különböző hivatalos okmányokon maga PLANTIN is ingadozik születési évét illetőleg az 1518. és 1525. évek között.¹ Anyját korán elvesztette pestis következtében,

¹ V. Ö. M. ROOZES: Catalogue de musée Plantin-Moretus. 6. éd. Anvers, 1908. VI. és köv. lapokkal.

Mátyás király arcképe RUBENS P. P.-tól az anversi Plantin-Moretus múzeumban.

amely elől a fiúcska atyjával Lyonba menekült, ahol az idősebb PLANTIN Claude PORRET szolgálatába állott. A két PLANTIN csakhamar Orléansba, majd Párisba ment PORRET unokaöccse, Pierre kíséretében, aki e. helyeken tanult. Párisban Kristófot elhagyta atyja s többé nem is mutatkozott, úgyhogy az ifjú, kifogyva csekély tőkéből, kénytelen volt Caenba vándorolni, ahol II. Robert MACÉ könyvnyomtatóműhelyébe állott be inasnak. Itt ismerkedett meg Kristóf Jeanne RIVIÈRE-rel, akit 1545. vagy 1546-ban feleségül is vett. Házassága után PLANTIN néhány évet Párisban töltött, majd 1549-ben Anversben telepedett meg, ahol

2. ábra.

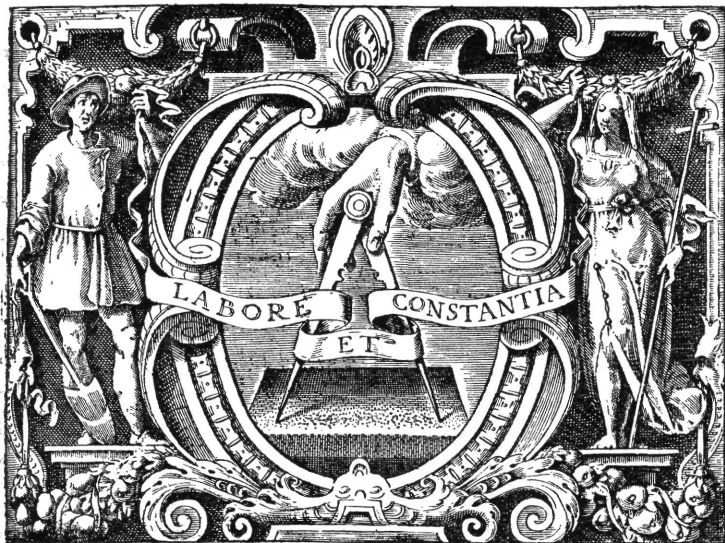
egy ideig mint jeles könyvkötőmester működött. Ezen jól jövedelmező iparral azonban kénytelen volt szakítani, mert 1555-ben súlyosan megsebesült egy éjjeli garázdálkodó kardjától s munkaképtelenné vált. E szerencsétlenség folytán valóra váltotta azt a gondolatot, amellyel már régebben foglalkozott, hogy t. i. visszatér eredeti foglalkozásához és könyvnyomdát alapít. PLANTIN ugyanis már 1550-ben mint nyomdász szerepel az anversi szent Lukácsról nevezett céhben,

de sajtójának első terméke: *La institutione di una fanciulla nata nobilmente*, egy kék papirosra nyomtatott, ma már igen ritka, kinyolcadrétű kötet volt, amelynek 1555 május 4-én kelt francia nyelvű ajánlásában PLANTIN kifejezetten állítja, hogy nyomdájának ez az első zsengeje: «*premier bourjon sortant du jardin de mon imprimerie*».¹

A nyomda 1555-től 1562-ig meglehetősen csekély munkásságot fejtett ki; REULENS és BACKER ez évekből össze-vissza csupán 68 művet sorolnak föl, melyek nagy részén PLANTIN első és kevésbé ismert mesterjegye látható: a fára fölfutó szőlőtő, melynek vadhajtását ollóval nyesi le a kertész (2. ábra). PLANTIN

¹ RUELENS et BACKER: *Annales Plantiniennes* I. 1. l.

második, közismert mesterjegyét, a felhőből kinyuló s körzőt tartó kezét legelőször 1558-ban használta a *Historiale description de l'Ethiopie* c. munka címlapján. Ezután a két jegy egyideig váltakozik, míg végre véglegesen a körző kerekedik felül, mely számos változatban jelenik meg PLANTIN sajtójának termékein, hol a címlapon, hol meg a mű végén. Egyik csinos változatát,

3. ábra.

mely a jelmondatot: *labore et constantia* allegorizáló alakokat is ábrázolja, hasonmásban is bemutatjuk (3. ábra).

1562-ben PLANTIN komoly veszélyben forgott, azzal vádolták meg, hogy ő nyomatta ki a *Briefue instruction pour prier* c. heretikus iratot, mire házkutatást tartottak nála, három segédét elfogták és gályákra küldték, de maga PLANTIN kibújt a büntetés alól. Mindazonáltal nem érezte biztonságban magát s Párisba menekült, ahol egy egész évet töltött. A következő évben mégis visszatért Anversbe s többekkel társult nyomdájának föllendítése érdekében, ami sikerült is neki. A szövetség 1567-ben fölbomlott, mivel PLANTIN társait nem tartotta elég ortodoxoknak, jól-

lehet maga is egész élete végéig több-kevesebb buzgalommal követte azt a misztikus irányt, melynek Henri NICLAES volt a megalapítója. Ez azonban nem akadályozta őt meg abban, hogy egész tehetségével a katolikus anyaszentegyház szolgálatába ne álljon. Készségének nem is maradt el a jutalma: GRANVELLE bíbornok és II. FÜLÖP titkára, a befolyásos Gabriel de ÇAYAS legfőbb pártfogói közé tartoztak, nekik köszönhette a szentszékek 1570. novemberében kelt kiváltságlevelét, mely az egész birodalom területére PLANTINnek biztosította a szerkönyvek nyomtatásának kizárólagos jogát. Nagy jólétének ez a szabadság vetette meg az alapját.

De e sikerek mellett az anyagi veszteség sem kímélte meg PLANTIN vállalatát. Legnagyobb szabású munkája az Arias MONTANUS felügyele alatt s II. FÜLÖP megbízásából 1569—1673-ban nyolc foliókötetben kinyomatott négynyelvű Szentírás-kiadása, a *Biblia sacra hebraice, chaldaice, graece et latine*, nem járt megfelelő anyagi sikerrel. A teljes munkából 12 példányt hártýára nyomtatott II. FÜLÖP számára; a papirosra nyomtatott példányok száma a Szentírást tartalmazó első öt kötetből 1200-ra, az *Apparatus sacer*-t tartalmazó utolsó három kötetből pedig 600-ra rúgott. PLANTIN e munka előállítására oly nagy összeget fordított, hogy kénytelen volt a példányokat előállítási áron alul eladni, csakhogy legalább részben visszakapja a pénzét. A súlyos gazdasági válság, melyet a németalföldi tartományoknak Spanyolország ellen folytatott küzdelme okozott, PLANTINT is annyira megviselte, hogy 1583-ban jónak látta Leydenbe menekülni, ahonnan csupán 1585-ben tért haza, miután Anvers meghódolt a páрмаi hercegnek.

Anversi műhelyét PLANTIN 1576-ban vitte át Martin LOPEZ-nek a rue haute-ban fekvő, kerttel ellátott házába, melyet mesterjegyeről «aranykörző»-nek nevezett el s 1579-ben meg is vásárolt. A kert területén még három új épületet emeltetett s a kocsiszint is megfelelően átalakíttatván, ezeket a vas-, fa-, réz- és ezüstkörzőről nevezte el. A nyomda ma is fönálló műhelyét 1579-ben építette. E házak többször gazdát cseréltek, míg végre

1819-ben ismét visszajutottak a család tulajdonába s Anvers városa a múzeum létesítésekor valamennyiüket megvásárolta.

PLANTIN még 1567-ben megalapította párisi fiókját, de 1577-ben eladta a házat készletével együtt Michel SONNIUSNAK. Párisi segéde és veje, Égide BEYS néhány évi megszakítással továbbra is a francia metropolisban maradt s a maga szakállára nyomdászkodott. Halála (1595.) után özvegye egy párisi könyvnyomtatóhoz, Adrien PÉRIERHEZ ment férjhez, aki e rokonsági kapcsolatból kifolyólag, PLANTIN körzőjét választotta mesterjegyül.

PLANTIN másik fiókját, melyet leydeni tartózkodása alatt alapított, legidősebb leánya férjének, RAPHELENGIENNEK engedte át 1585-ben; ez és ennek fia 1619-ig tartották fenn ez üzletet.

A törzsüzletet, Christophe PLANTIN 1589. július elsején bekövetkezett halála után, egész fölszerelésével és könyvkészletével együtt harmadik veje örökölte: Jean MOERENTORF, latinosan MORETUS, aki sokat áldozott az üzlet magas színvonalának fenn-tartása érdekében. Ez utóbbinak 1610-ben bekövetkezett halála után két fia, I. Baltazár és II. János vette át az üzletet, akik atyjuknak már 1592 óta segédkeztek. János 1618-ban bekövetkezett halála után Baltazár Jean van MEURSSZEL társult, aki azonban 1629-ben kivált az üzletből. Baltazár, mint a vállalat egyedüli tulajdonosa, 1641. július 8-án halt el s üzlete öccse fiára II. Baltazárra (1615—1674.) szállott, aki egy 1662-ben fölvett leltár szerint 341.000 frtnyi vagyonnal rendelkezett, ami manapság mintegy 2,000.000 franknak felelne meg. II. Baltazárt hasonló nevű fia (1646—1696.) követte, aki 1692-ben megkapta a spanyol nemességet.

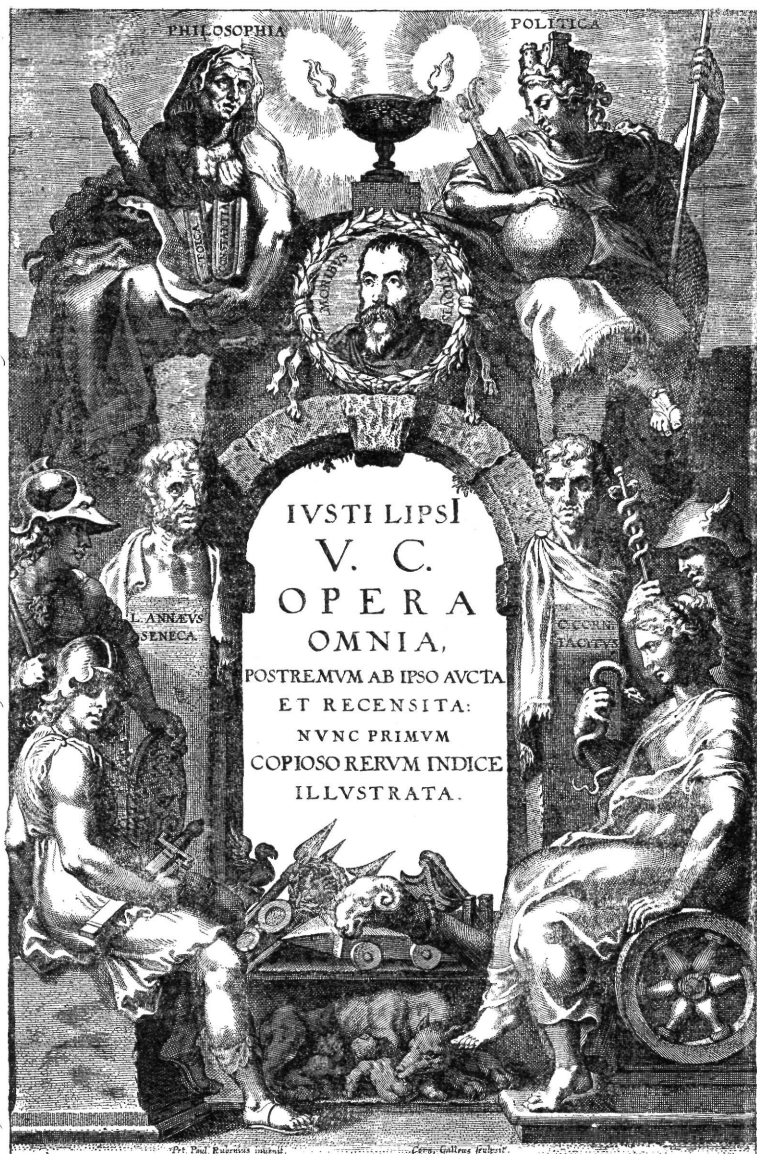
A nyomda további vezetői voltak: IV. Baltazár (1679—1730.) és öccse, János-Jakab (1660—1757.), ez utóbbinak legidősebb fia, Ferenc-János (1717—1768), majd ennek halála után az özvegy, szül. BORREKENS Mária-Terézia-József (1756—1797.). Az özvegy halála után az üzlet négy fiára szállott, akik együttesen vezették a vállalatot. Legutolsónak a második fivér: Lajos-Ferenc (1758—1830.) halt meg közülök; ő utána a legkisebb fivér fia, Albert-Ferenc-Jácint-Frigyes (1795—1865.), majd ennek

öccse, Edvárd-János-Jácint (1804—1880.) vette kezébe az üzletet s ez utóbbi 1876-ban a nyomdát a hozzája tartozó fölszereléssel s a szomszédos házakkal együtt 1,200.000 frankért eladta Anvers városának, mely az épületeket átalakította a ma is látható rendkívül érdekes múzeumná.

Mielőtt a múzeum ismertetéséhez foglalnánk, még néhány szóval jellemezzük a PLANTIN-MORETUS cég nyomdatörténeti jelentőségét. A cég legjelesebb tagja kétségkívül az alapító PLANTIN Kristóf, akinek érdemei nem sokkal maradnak az ALDUSOK, ESTIENNEK, ELZEVIEREK jelentősége mögött. Habár korántsem volt oly jeles tudós, mint akár az ALDUS-, akár az ESTIENNE-cég megalapítója, — sokan még azt is kétségbevonják, hogy tudott latinul, habár előszavai s LIPSIVSNAK hozzá intézett levelei megcáfolni látszanak e kételyeket — s a klasszikus írók kiadása körül már a viszonyok következtében sem tehetett akkora szolgálatokat, mint amazok, mégis tudománytörténeti szempontból is igen becses az ő működése, nyomdásztörténeti szempontból pedig a gondos szövegnyomás és előkelő kiállítás tekintetében válik ki. Kurzivbetűi különösen elegánsak s nem állanak oly közel a kézíráshoz, mint ALDUSÉI. Antikvabetűi kissé vaskosak, de tetszetősek és könnyen olvashatók.¹ Nyomtatványai egyszerű kiállításúak. Fejleceket jóformán sohasem alkalmaz. Kezdebetűi közül kiemelendő az 1570-ben készült, groteszkekkel díszített ABC, melynek egyik betűjét e cikk élén alkalmazzuk (1. ábra), az 1573-ben VAN DER BORCHT Péter rajzai nyomán VAN LEEST Antal által fába metszett, vallásos jelenetekkel ékesített ABC, a HUYS Péter rajzai nyomán különböző nagyságban készült s jellegzetesen flamand izlésű virágdiszes római ABC-ék stb. Mindez ABC-ék eredeti dűcai most is megvannak s a múzeum egyik folyosóján vannak kiállítva. Záródíszek közt igen kiválik az 5. ábrán kicsinyítve bemutatott vignetta, melynek virágtartója s tulipánjai tipikusan hollandiak. PLANTIN nyomdájának gazdag fölszereléséről fogalmat ad az 1578. évi

¹ V. Ö. MÜHLBRECHT: Die Bücherliebhaberei.² Bielefeld és Leipzig, 1898. 61 l.

ANTVERPIÆ EX OFFICINA PLANTINIANA BALTHASARIS MORETI. M. DC. XXXVII.
CVM PRIVILEGIIS CÆSAREO ET PRINCIPVM BELGARVM.

leltár, mely szerint betűkészlete 38.121 fontot nyomott és 73 különböző típus közt oszlott meg. PLANTIN halálakor a törzsüzlet betűkészlete 44.605 fontot, a leydeni fióké pedig 4042 fontot nyomott.

Maga PLANTIN mintegy másfélezer munkát nyomtatott; köztük Justus LIPSUS, Abraham ORTELIUS, Laevinus TORRENTIUS, Andreas SCHOTT, Simon STEVIN s más, korabeli hírneves tudósok művét. Különösen a botanika iránt érdeklődött s élénk része volt LOBEL munkásságában, akinek «Plantarum seu stirpium» c. műve PURFOOT londoni kiadónál megjelent második részét átvette s kiegészítve újból kiadta.

Utódai közül MORETUS I. Balthazár válik ki leginkább, akinek vezetése alatt új fényre kapott az officina. Főerőssége volt az illusztráció, különösen a címképek, melyeket a kor legkiválóbb művészei, élükön RUBENSSzel, rajzoltak s a legügyesebb rézmetszők sokszorosítottak. Az egyik legszebb ilyen címlapot, melyet RUBENS készített Justus LIPSUS *Opera omnia* c. gyűjteményes kiadásához (Anvers, 1637., folió), kibebírt hasonmásban mutatjuk be a M. N. Múzeum példánya¹ nyomán (4. ábra). Érdekes, hogy RUBENS az eredeti tollrajzért, mely a PLANTIN-MORETUS-múzeumban ki van állítva (II. földszinti terem, 36. sz.), mindössze 20 forintot kapott. A rézmetszetet id. Corn. GALL készítette.

II. Balthazár (megh. 1674.) még szintén produkált néhány jelentősebb sajtóterméket, de már ő alatta megindult a süllyedés. A tulajdonosok ezentúl csupán haszonra dolgoztak s szinte kizárólag a biztos jövedelmet hajtó liturgikus meg hivatalos kiadványokra korlátozták tevékenységüket. A cég utolsó sajtóterméke 1866-ban kelt.

Ami már most a múzeumot illeti, az részben a többé-kevésbé változatlanul fönntartott helyiségekből, részben muzeálisan elrendezett gyűjteményekből áll. A muzeális rész az eredeti *intérier*ökbe helyezett vitrinákban van kiállítva. Igen érdekes a földszinti II. és III. szalon sötétzöld damaszttal bevont falaira füg-

¹ Jelzete : Opp. 108.

gesztett arcképgyűjtemény, melynek túlnyomó része RUBENS műhelyéből került ki a műbarát MORETUS I. Baltazár költségére. Az arcképek egy része családi kép, egy másik része a céggel összeköttetésben állott jeles tudósokat, pl. MONTANUST (II. terem, 3. sz.), ORTELIUST (u. o. 4. sz.), LIPSIUST (u. o. 7. sz.), Ludovicus NONNIUST (III. ter. 2. sz.) ábrázolja, míg ismét egy másik része — jelétül a megrendelő bibliofil hajlamainak — az irodalmat pártoló fejedelmeket örökíti meg: ALFONZ aragoniai és nápolyi királyt, X. LEÓ és V. MIKLÓS pápát, Cosimo és Lorenzo de' MEDICIT s akit legelsőknek kellett volna említenünk, HUNYADI Mátyás királyt. Ez utóbbit mellékletünkön bemutatjuk. A 63 cm. magas és 49 cm. széles fára festett arcképet 1612. és 1616. közt festette RUBENS valamelyik metszet után. Az épen nem hizelgő, de nagy lelki energiát tükröző arckép balprofilban mutatja be Mátyást, barnásfehér prémmel szegélyezett piros ruhában, könnyed virágkoszorúval világos gesztenyeszínű, hullámos, hosszú haján. A képért RUBENS 14 fl. 8 s.-t kapott. Itt említjük meg, hogy e képről 1912. végén igen sikerült másolatokat készített ZIPERNOVSKY Ferencné úrnő, melyek egyike MORELLI Károly udv. tanácsos, másika pedig TODORESZKU Gyula, a kiváló bibliofil birtokába jutott.

A II. és III. terem vitrináiban közszemlére tett tárgyak közt figyelmet érdemelnek a cég kiadványaihoz készült címlapok és illusztrációk eredetijei: jobbra DE VOS Márton, VAN DEN BROECK Kriszpin, RUBENS Péter-Pál, QUELLIN Erazmusz, D'HEUR C.-J. és mások munkái; továbbá a család birtokában volt XII—XV. századi miniált kéziratok, köztük egy 1403-ban, hihetőleg Prágában készült s I. VENCEL cseh királynak szánt kétkötetes Biblia, továbbá a család főbb tagjainak autogrammjai. Egy pár tárgy, így CARMEN SYLVA alkalmi verse, két kínai tipografikus tábla, a nagy flamand regényíró, Henri CONSCIENCE egy kézírata stb., újabb szerzemények s nem tartoznak a PLANTIN-MORETUS-család hagyatékához.

A múzeum egyik legérdekesebb szöglete a rue du St. Espritre nyíló bolthelyiség, melynek polcain ma is ott sorakoznak az eladásra váró, jobbra liturgikus könyvek, míg a keretekben régi

könyvárjegyzékek s egy, PLANTIN által 1569-ben kinyomatott *Catalogus librorum prohibitorum* van közszemlére kiállítva. A könyvkereskedőseged asztalán még ma is ott van az 1595. évre szóló kalendárium s az aranypénz mérésére szolgáló súlykészlet. A bolt hátsó részében egy 1635-ben készült flamand íróasztal vonja magára figyelmünket. Innen egy remekül konzervált faliszőnyegekkel kárpitozott termen át jutunk a szomszédos két házba, melyeket Anvers városa 1903-ban szerzett meg s alakított át múzeumi célokra. Három terem nyílik itt egymásba, amelyek elseje a nyomdászat történeti fejlődéséről nyújt áttekintést GUTENBERG 36 soros bibliájától kezdve a XVIII. század közepéig. Az amúgy is ritka és érdekes GUTENBERG-biblia becsét még fokozza az a körülmény, hogy ezt a példányt PLANTIN Kristóf szerezte be, amikor a többnyelvű szentírás kiadására készült. A következő termék a város régi látképeit s anversi művészek rajzait mutatják be.

Rendkívül érdekes a X. számú terem, amelyet MORETUSÉK 1637-ben építtettek s amely két évszázadon át volt a korrektorok helyisége. A korrektorok a kétablakos fal mentén ma is látható hatalmas tölgyfaasztal mellett ültek, melynek jobb- és baloldalára keskeny deszka van erősítve pulpitus módjára. Az átellenes falon rájába foglalva olvasható a cég húsz legrégibb (1556—1608.) korrektorának a neve és működési ideje. A két leghíresebb közülük POELMAN Tódor és KIEL Kornél, akiknek arcképe is díszíti a termet, amazé a márványkandalló, emezé a kijárat fölött. POELMAN inkább filológus volt, mint korrektor, aki a PLANTIN kiadásában megjelent latin klasszikusok egész sorát kommentálta s e nagy munkáért kötetenkint 3—4 frtot kapott. KIEL 1558-ban lépett be mint szedő PLANTIN műhelyébe, de csakhamar korrektorrá lépett elő s élénk résztvett a flamand nyelvtörténetre megbecsülhetetlen *Dictionarium teutonico-latinum* (1576.) szerkesztésében.

A szomszédos szoba volt sokáig az iroda; itt bonyolították le a nagyszabású üzlet szálait. A forgalomról és fejlődésről beszédes számok a következők: 1588-ban PLANTIN üzleti forgalma 65.000 frt volt, 1609-ben a MORETUS János által nyomatott

művek értéke 85.000 frtot tett, míg 1637-ben I. Baltazár 115.000 frtnyi árut termelt.

Az irodából nyíló szoba Justus LIPSISRól kapta nevét, aki-
nek több képe díszíti a falakat. Az elnevezés még a XVII. szá-
zadból ered s onnan magyarázható, hogy a nagy tudós sokszor
hált itt, amikor meglátogatta kiadó barátját. A baráti viszony
emlékét 129 holland, francia és latin levele őrzi a családi levél-
tárban.

A LIPSUS szobáját a betűraktárral egybekötő folyosó falain
32, többé-kevésbé teljes kezdőbetűsorozat rajzai láthatók, köztük
tíz gót, három görög és egy héber. A könyvraktárból a nyom-
dába jutunk, ahol ma is látható hét régi, hihetőleg még PLANTIN-
idejéből való sajtó.

Az emeleti szobákban az eredeti, sokszor nagy műértékű be-
rendezési tárgyakon kívül PLANTIN legrégibb nyomtatványai s
utódainak legkiválóbb kiadványai, továbbá a fa- és rézmetszetek-
hez készült eredeti lapok páratlan gyűjteménye láthatók. A kis
szalonban 68, XV—XVII. századi préselt és aranyozott bőrkötés-
van, köztük nyolc kétségtelen PLANTIN műhelyéből. A szalonból
nyílik a hálószoza, mely eredeti XVI. századi bútorzatával egyike
a legérdekesebb muzeális látnivalóknak. Innen átjutunk az
1903-ban megvásárolt és átalakított épületek emeleti helyiségébe,
mely 171 számban mutatja be az anversi nyomdászat fejlődését
az inkunabulum korszaktól, melyet Gerardus LEEU és Mathijs
VAN DER GOES képviselnek, egész a XVIII. századvégi iskola-
könyvekig. Érdekes sorozat a XVI—XVII. századból való, tizen-
két számot felölelő németalföldi újsággyűjtemény is, melynek leg-
régibb darabja 1541-ben készült.

Az eredeti épülettömb második emeletén van a betűöntőde-
szellős helyisége, melynek mélyében ma is láthatók a régi olvasztó-
kemencék, formák és poncok, továbbá a 15.000 kötetet tartalmazó
nagy könyvtár, melynek faragott állványait I. MORETUS Baltazár
csináltatta 1640-ben, végül a levéltár, mely 1555-től 1864-ig
szakadatlan sorban tartalmazza az üzleti naplókat, főkönyveket,
munkakönyveket, könyvkötőszámlákat, városi jegyzékeket, inven-

táriumokat, katalógusokat, kiváltságleveleket s számos üzleti és családi levelet. Az irattár, melyből e nagyszerű vállalkozást minden oldalról megismerhetjük, szemre kevés látnivalót nyújt ugyan, de a művelődéstörténet kutatói számára szinte kimeríthetetlen kincsesbánya.

GULYÁS PÁL.

5. ábra.

SZENCZI MOLNÁR ALBERT ZSOLTÁRFORDÍTÁSÁNAK 1612. OPPENHEIMI KIADÁSÁRÓL.

A M. Tud. Akadémia tulajdonát tevő RÁTH György-könyvtárban van két nyomtatott zsoltárfordítás-töredék. Az egyik áll a 113—142, a másik a 115—142, 145—182. lapokból. A töredékeknek címlapjuk nincsen s bár tükörük, betűtypusaik ugyanazok, a szövegnek a lapokon és sorokban való eloszlása is nagyrészt egyező, van közöttük bizonyos eltérés is, ami arra a gondolatra vezeti a vizsgálódót, hogy egy és ugyanazon zsoltárfordításnak ugyanattól a nyomdától készített két kiadásával van dolga. Az egyik töredéknek tipográfiai különossége volt az oka, hogy mivoltát régebbi tulajdonosaik megállapítani nem tudták. Pedig foglalkoztatta őket a kérdés, amint az a könyvtábla belső oldalára s az előlapra írott bejegyzésekből nyilvánvaló.

A bejegyzések tanúsága szerint az a töredék, amelynek néhány betűje szokatlan formájával félrevezette a vizsgálódókat, 1798-ban a SINAI Miklósé volt, aki sajátkezűleg a következőket jegyezte bele: «SINAI Miklósé Debreczenben. A. 1798. d. 27. Octobris. NB. Egy darabja ez MOLNÁR Albert azon Munkájának, melyet BOD Péter a Magyar Athenasban 183-dik levélen, a 7-dik szám alatt így ad elő: a Palatina Catechesise a Belgiumi Agendával együtt, a Catechesist a SZÁRASI Ferenc fordítása szerint 1608. 8. Nehol a szollások formáját meg jobbitvan ki nyomtattatta.» — A második bejegyzés NAGY Gábor régiségbuvár (KAZINCZY F. kortársa) kezétől származik, aki szerint: «NB. Ez a' könyv olly ritka, hogy sem a' gróf SZÉCHÉNYI, sem a' gróf TELEKY, sem a' Pataki, sem a' Debreczeni, sem a' Primatialis, sem a' Pesti Universitas Könyvtáraiban nem találhatik; tehát *unicum exemplar.*» A harmadik ismeretlen kéztől származó bejegyzés a töredéket szintén a

MOLNÁR A.-féle Zsoltárfordítás 1608-iki kiadásából valónak tartja. A negyedik bejegyzés: «Kétségtelen újra nyomtatása az oppenheimeri 1612-iki kiadásnak, annak legtöbb hibáival, de nem mindnyájokkal, s némely typographiai különbségekkel. TOLDY Ferenc észrevétele. 1869. júl. 2.» (Ismeretlen kézírás.) — SZILY Kálmán, az Akadémia főkönyvtárnoka, aki a RÁTH-könyvtárat rendezte és ismeretlen darabjait meghatározta, azt írja: «MOLNÁR Albert 1612. évi oppenheimeri kiadású Zsoltáraiból van mind a kettő (t. i. mind a két — egymástól különböző töredék). Ugyanezek a typographiai különösségek megvannak a RÁTH-könyvtár két példányában, l. 115, 119, 126 lapokon. 1907. okt. 3. SZILY Kálmán.» Az ő figyelmeztetésére vettem egybe újra a két töredéket s a két, ugyancsak a RÁTH-könyvtárban levő 1612-iki Zsoltárfordítást s az eredményeket a következőkben foglalhatom össze:

Az egyik töredék (az, amelyben az *e*, *m* betűk nincsenek meg; nevezzük rövidség okáért *A* töredéknek) s az egyik teljes példány (*a* példány) betűről-betűre, hibáról-hibára egyezik. A másik töredék (amelyben az *e*, *m* betűk előfordulnak; nevezzük *B* töredéknek) s a második teljes példány (*b* példány) szintén tökéletesen egyeznek. Az *A* és *a* példány is teljesen egyezik — a *b* ív kivételével — a *B*, *b* példánnyal.

A *b* iven levő különbségekből ime egynehány:

A. 114. l. LVII. Soltar.

B. 114. l. LVII. Soltar.

2. Szárnyad alávetem az én reménsé-|
gem.

2. Szárnyad alávetem az én reménsé-|
gem.

·
Czac te benned leszen Uram én
·
örö | mem.

·
Czac te benned leszen Uram én
·
örö | mem.

3. En ellenségimtől engem megment-|
hessen,

3. En ellenségimtől engem megment-|
hessen

4. Velem én szent Atyám nagy sok jo-|
kat töttél.

4. Velem én szent Atyám nagy soc
jokat | töttél

·
5. Az hatalmas Istē nagy irgalmas-
ságát.

·
5. Az hatalmas Isten nag' irgalmas-
ságát

A. 114. l. 13.

Szent David propheta az ő léve-
lében,

:

14. Egyetemben véle az mi szükség-
ünkben

Nyomorúlt voltunkban ez földön
tünkben

Diczérjük az Istent ő diczőségében,
Az szent angyalokkal, énekeljünc
me | nyben.

B. 114. l. 13.

Szent David propheta az ő lévelé-
ben,

:

14. Egyetemben véle az mi szüksé-
günk | ben

Nyomorúlt voltunkban ez földön
él | tünkben,

Diczörjük az Istent ő diczőségében,
Az szēt angyalokkal énekeljünc
meny | ben.

A. 115. l. A) hasábjának alján:

14. Szent David propheta az énekibe |
Az nagy Ur Istenben való öröme-
ben |

|| 115. l. b) hasáb 1. 2. sora
Ezeket béirta nagy szepen veserk-
ben |

Eneklő könyvénc hatvanöt részé-
ben

B. 115. l. A) hasábjának alján:

14. Szent David propheta az énekibe |
Az nagy Ur Istenben való örömé-
ben, |

Ezeket béirta nagy szepen veserk-
ben, |

|| 115 b) hasáb 1. 2. sora

B.

Eneklő könyvénc hatvan öt részé-
ben.

115. l. b) hasáb: LXXIX. Soltar.

Es az te szent fiad veled egye-
tembe, |

Es szent telec Isten öröckön öröcké. |

2. Mert elbójüttec az pogány népec
te | örökségedbe,

Megfertéztetéc szent templomodat
az te hiveidbe.

127. l. b) hasáb utolsó sor.

Az Barrbást elereszté.

115. l. LXXIX. Soltar.

Es az te szent fiad veled egye-
tembe., |

Esszent telec Isten öröckön öröcke., |

2. Mert elbójüttec az pogán népet te |
örökségedbe.,

Megfertéztetéc szent templomodat
az | te hiveidbe.,

127. l. b) hasáb utolsó sor.

Az Barrabást elereszté.

Minthogy a négy egybevetett példány összes lapjai pontosan egyeznek — a *b* ivéi (113—128. ll.) kivételével, természetes, hogy nem kell két külön kiadásra gondolnunk. A mutatkozó különbségnek oka és magyarázata az, hogy nyomás közben, mikor már a *b* ívből bizonyos példányszám készen volt, a *b* ív megrongálódott, vagy széjjelesett, úgy hogy újra kellett szedetni. A néhány meg-

nyújtott lábú *e*→ és *m*→ bekerülését pedig, melyek a *Bb. h* ivén kívül sehol nem fordulnak elő, magyarázhatja a szedő és korrek-tor vigyázatlansága, vagy az a lehetséges körülmény, hogy a nyomdában levő *e* és *m* (normális típusú) betűk le voltak fog-lalva s a hiányt más típusú betűkkel pótolták.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

A RÁKÓCZI-KÖNYVTÁR ÉS KATALOGUSA.

(Első közlemény.)

I.

RÁKÓCZI-könyvtáron I. RÁKÓCZI György erdélyi fejedelemnek és fiának, III. RÁKÓCZI Zsigmondnak egyesített könyvtárát értjük. E könyvtár megalapítója és buzgó fejlesztője az apa, továbbgyarapítója pedig az ő tudománykedvelő fia volt.

I. RÁKÓCZI György öntudatos könyvgyűjtő és könyvszerető fejedelem, aki a könyveket nem azért vásárolja, hogy azok sorozata palotájának belső díszül szolgáljon, vagy hogy elsőrendű ritkaságokhoz jusson; hanem azért, hogy azok olvasásával ismeretkörét szélesítse, ítélőképességét edzze és élesítse s hogy megismerve azokból a mult időknek s a maga korának szellemi irányait, tudományos eredményeit, vallásos, politikai és társadalmi fölfogását és törekvéseit: a mult eseményeiből s azoknak egy-másra gyakorolt hatásából ítélve, helyes álláspontot foglaljon el korának eseményekben gazdag történetében.

Ő tehát a könyvet magáért a könyvért, annak tartalmáért, a benne levő igazságokért szereti és olvassa. Olvassa nem pusztá időtöltésből, vagy csupa szórakozásból, hanem valódi lelki szükségből, azért, mert ez a foglalkozás neki édes gyönyörűséget, szellemi élvezetet nyújt, meg azért, hogy a szellemi termékekből műveltséget merítve, kortársai között emberül megállja helyét minden körülmények között.

A könyvek szeretetét atyjától, R. Zsigmondtól örökölhette, aki kedvelte a könyveket s nagy mértékben elősegítette a legelső teljes magyar Szentírás (Vizsoly. 1590. 2. r.) megjelenését, jelentékeny összeggel járulván kiadása költségeinek fedezéséhez.

A könyvek vásárlásánál I. R. György nem követett bi-

zonyos előre megállapított szigorú rendszert, melytől eltérni nem lehetett. Rendszerint vagy maga szerezte be azokat, vagy másokkal vétette meg. Adataink szerint részint azokat az ifjakat bizta meg a külföldön megjelent régibb és újabb irodalmi becsű, híres könyvek beszerzésével és könyvtára részére való megküldésével, akiket a sárospataki és fejérvári kollégiumi tanulmányaik tovább folytatása, ismeretkörük szélesítése céljából a külföldi egyetemekre küldött; részint pedig kereskedelmi ügynökeket, akik barmainak, továbbá a méznek, sónak, kénesőnek s más kiviteli áruknak eladásával foglalkoztak s egyúttal mint politikai megbízottak is szerepeltek. Ezek aztán a kapott megbízatás szerint, alkalmilag összevásárolták az akkor híres könyveket, a politikai híreket közlő újságokat és röpiratokat (Neue Zeitungokat, Avisákat, Relatiókat, Mercuriusokat stb.) s vagy magukkal hozták haza, vagy másokkal szállíttatták el.¹ Előzetesen összeállított könyvrajstrom aligha volt a vásárlással megbízott deákok, ügynökök és követek keze között. A megveendő irodalmi termékek kiválogatása reájok volt bízva. Ők már ismerték megbízójuk ízlését, szükségleteit, kívánságait, a könyvtár fejlesztésére vonatkozó terveit s azokhoz alkalmazkodva jártak el. Fődolog volt a legújabb vallási, politikai stb. eseményeket tárgyaló nyomtatványok beszerzése.

JANCSOVITS 1641. november 23-án Pozsonyból arról értesíti I. R. Györgyöt, hogy KARAFÁNAK «De Germania Sacra Restaurata Nuntius Apostolicus» című művét két példányban megvétette számára s EGRI urammal fogja elküldeni.² GEÖTSI Pál pedig 1647. febr. 21-én azt írja Danczignak a fejedelemnek, hogy «aminémű hírek ott forognak, *nyomtatásban* azt is elküldtem Nagyságodnak».³

¹ Századok. 1873. 443. I. SZILÁGYI S.: Lorántfy Zs. 14. I. MOLNÁR A.: A közoktatás tört. 405. I. SZILÁGYI S.: Felsővadászi Rákóczi Zsigm. 46. I.

² Századok. 1873. 443. I.

³ Történelmi Tár. 1894. 360. I. A sárospataki főiskola könyvtárában meglevő Relatiók és Neue Zeitungok egy része, melyeket később a könyvtárnokok egy-egy gyűjteménybe kötettek, minden valószínűség szerint a RÁKÓCZI-könyvtárból való.

Uradalmainak hadilag teljesen felszerelve tartott középpontja Sárospatak volt. Az udvari könyvtár is itt volt elhelyezve, minden valószínűség szerint a vár PERÉNYI-szárnyában, melynek egyik nagy, földszinti terme ma is a vártulajdonos herceg WINDISCH-GRAETZ L. könyvtárának helyiségeül szolgál. Ezenkívül a fejedelemlennek Gyulafejeváron is volt könyvtára.¹

A könyveknek a fejedelmi könyvtárba való beosztásáról s azoknak a gyarapodási lajstromba való bevezetéséről a fejedelem maga intézkedett. Ha kopóit, agarait gondosan lajstromba íratta,² hogyan gondoskodott volna a mindenben oly pedáns fejedelem az emberi szellem termékeinek jegyzékbe foglaltatásáról? S ha rendszerben tartotta és tarttatta az anyagi javaknak, a bivaly bőrbe s pléhedényekbe helyezett ezüstnek és aranynak a sárospataki vár vörös tornyában³ őrzött kincstárát: hogyan gondoskodott volna a szellemi kincseket magában foglaló udvari könyvtár rendszerben tartásáról?

Érdeklődésének állandó tárgyai voltak a hazai és külföldi irodalom kiválóbb termékei s maguk a hazai jelesebb írók és tudósok is.

Mikor mint BETHLEN Gábor fejedelem képviselője 1626. jan. havában Berlinbe megy⁴ BETHLEN menyasszonyáért, BRANDENBURGI Katalinért, visszajövet február 6-án Boroszlóban megvásárolja GREGORIUS DE VALENTIA jezsuitának «Commentarii Theologici» című négy folió-kötetből álló, Ingolstadtban 1592—1603-ban megjelent munkáját, melyből a 2-ik és 4-ik kötet (utóbbinak címlapján sajátkezű följegyzése 1626-ból) ma is meg van a sátoralja-ujhelyi piarista rendház házi könyvtárában.⁵

PRÁGAY András szerencsi ref. lelkész az ő parancsolatjára

¹ TOLNAI István levele I. R. Györgyhöz. 1634. febr. 20. Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 618—19. lap. A gyulafejevári könyvtárról ezidő szerint nincsenek bővebb adataink. Katalogusának töredéke sem maradt ránk.

² SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 356—57. l.

³ Adalékok Zemplén vm. történetéhez. I. 160. l.

⁴ SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 106. l.

⁵ Lásd a katalogus XIX. rész. 5. 6. sorszámát s az odafűzött jegyzetet.

tolmácsolja magyar nyelven a Horologiumot, korának emez egyik leghíresebb könyvét s az ő költségén adja ki Bártfán 1628-ban.¹ Példányainak legnagyobb részét I. RÁKÓCZI György sajátkezű aláírásával küldözi szét ajándekul egyes főuraknak, ismerőseinek, jó barátainak, egyházi és világi előkelőségeknek.² A szerencsi vára számára TÁLLYAI István tiszttartó kezéhez küldött példányra 1629. okt. 28-án sajátkezűleg följegyezte jelmondatát ama paranccsal egyetemben, hogy e könyvnek «gondját viselje és a várhoz megtartsa, jövőendőben ha ő róla leszállana is, ezt akármi módon inventáriumban tartozzék beiratni és az vártól nem elidegeníteni, becsületi oltalmazás alatt».³

1629-ben megvéteti trencsénmegyei várában, Ledniczen egy Morvaországból, Rohitzerbergből kiűzött s könyveivel együtt Erdélybe menekült protestáns prédikátornak, ROCHOTIUS Sámuelnek könyveit (MELANCHTON, VIRET, OECOLAMPADIUS, HUGO CARDINALIS műveit stb.), melyek közül nyolc köteten ma is olvasható RÁKÓCZI sajátkezű följegyzése. A ROCHOTIUSTól vásárolt könyvek közül kilenc kötet a sárospataki főiskola könyvtárában, három pedig a sátorlajaujhelyi piaristák könyvtárában őriztetik.⁴

1632-ben elhatározza, hogy udvari könyvtára gyarapítására s fényének emelésére megszerzi MÁTYÁS király híres könyvtárát, mely akkor a török szultán birtokában volt Budán. És ez elhatározásával ő az első, aki komoly lépést is tesz a Korvinák megmaradt részének megszerzésére. 1632. aug. 10-én Gyulafejérváron kelt levelében megbízza követét, SZALÁNCZI Istvánt, hogy hajlandó ZÖLFIKÁR török agának 100 tallért vagy 100 aranyat adni, ha közbenjárásával sikerül megszereznie «a Budán levő sok szép régi deák könyvek» közül másfél százat, kiválogatva. «Ha pedig mind ide szerezné, adnék — úgymond — ezer aranyat neki».⁵ SZA-

¹ Katalogus. I. 9. 16.

² Századok. 1875. 108. l. SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 132. l.

³ Magyar Könyvszemle. 1878. 102. l. 1883. 373. l.

⁴ Lásd a katalogus X. 17. XIX. 1—9. sz.

⁵ Történelmi Tár. 1883. 450—51. l. Levelek és okiratok I. R. Gy. keleti összeköttetések történetéhez. 35. lap.

LÁNCZI el is jár a dologban s október 8-án Konstantinápolyból már arról értesíti a fejedelmet, hogy ZÖLFİKÁR aga a fejedelemnek «még semmi dolgában» nem biztatta őt úgy, mint a budai könyvek megszerzésében.¹ Majd november 3-án, az aga tanácsára, arra kéri a fejedelmet, hogy a könyvek ügyében írjon külön-külön a császárnak, a fővezérnek s a muftinak; így bizonyosan hamarabb eredménye lesz a dolognak, mint az élőszóval való tárgyalásnak.² RÁKÓCZI el is határozta, hogy levelet ír a budai bibliotéka ügyében a török császárnak. Levele 1633. febr. 15-ről van keltezve. Mivel azoknak (a könyveknek t. i.) — úgymond — ott való tartásában semminemű haszna nem lehet hatalmasságnak, sem azoknak kiadattatásában kára... nagy alázatossággal esedezem hatalmasságnak, méltóztassék hatalmasságod azokat kiadatni, hadd ne kellessék országának fiait sok költséggel az németek között felneveltetni.³ RÁKÓCZI SZALÁNCZHOZ 1633. márc. 30-án küldött levelében a 100 aranyon kívül egy szép gyémánt gyűrűt is ígér ZÖLFİKÁR agának, «csak az Budán levő könyvek ideszerzésében hasznosan munkálkodjék».⁴ 1633. júl. 23-áról török részről RÁKÓCZI azt az értesítést kapja, hogy a «budai várban levő keresztyén könyvek» számának és címének összeírásával MUSZA pasa és ESHÁK aga bízattak meg.⁵ RÁKÓCZINAK KÖRÖSY István kapitihához 1633. júl. 25-én írott leveléből kitűnik, hogy a budai vezér a könyvekért ötezer tallért kíván, jóllehet a könyvek száma nem nagy s meg sem akarják mutatni megbizottjának. A könyvek magas ára annyival is inkább meglepte RÁKÓCZIT, mert hallotta, hogy «azelőtt sok idővel igen kiadták volt római császár ő felségének az javát».⁶ 1633. dec. 18-án megbizza RÁKÓCZI MIKÓ Ferenc főkövetét, hogy «ha lehet, legyen érte, nyerhesse meg a császártól, adassa ide (t. i. a könyveket) ő hatalmassága,

¹ Történelmi Tár. 1883. 664. l. Levelek és okiratok. 54. l.

² Történelmi Tár. 1883. 674—5. l.

³ Török-magyarkori államokmánytár. II. k. 186. l.

⁴ Történelmi Tár. 1883. 712—13. l.

⁵ Magyar-török államokmánytár. IV. 191—92. l.

⁶ Levelek és okiratok. I. R. Gy. keleti összek. tört. 116. l.

ott is csak az moly emészti őket, semmi hasznát nem vehetik». És a 100 aranyat újból megigéri ZÖLFIKÁR részére, csak «szerezné ide».¹

RÁKÓCZI szép terve azonban, bár az említetteken kívül KERESZTESY Pál főkövetnek is (1633.) egyik igen fontos megbízatása a Korvinák visszaszerzése volt, nem sikerült.² MÁTYÁS király híres könyvtárának még meglevő része tehát ott maradt továbbra is a török szultán budai várában.

1644. márc. 24-én Kassáról értesíti fiát, Györgyöt, hogy a jászói konventtől vittek oda «egy nagy öreg hordó könyvet, kik közt micsoda írást talált CSULAI uram, im in specie küldi neki. Egyidejűleg figyelmezteti, hogy el ne veszítse, másoltassa le, «mert KASSAI uramnak s másoknak is kiadhatja».³

RÁKÓCZI fenkölt gondolkozására vall, hogy könyvtárát nem tartotta elzárva az írók és tudós férfiak előtt. Úgy tekintette a könyveket, mint a nemzeti művelődés eszközeit. Szívesen kölcsönzött azért ki könyvtárából könyveket lelkészeknek és tanároknak egyaránt. TOLNAI István sárospataki ref. lelkésszel folytatott levelezéséből nemcsak az tűnik ki, hogy a sárospataki várbeli fejedelmi könyvtár nyitva állott a tudománykedvelő, buvárkodni szerető férfiak előtt; hanem az is, hogy a kikölcsönzés, az ő engedélye alapján, szinte napirenden volt s hogy a kikölcsönzött könyveket katalogusban kellett nyilvántartani s e katalogust a fejedelemnek megküldeni. TOLNAI, ki 1626—1632-ig volt I. RÁKÓCZI György udvari papja, 1632—1642-ig pedig sárospataki első pap, igen sokszor időzött a fejedelmi könyvtárban s állandóan voltak nála onnan kikölcsönzött könyvek.⁴

1634. okt. 31-én RÁKÓCZI 21 kötet könyvet küld TOLNAIHOZ Sárospatakra, hogy azokat «meglátogatván», helyezze el az udvari könyvesházban.⁵

¹ Levelek és okiratok. 175. l.

² SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 292. l.

³ SZILÁGYI S.: A két Rákóczi levelezése. 134. l.

⁴ V. ö. Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 618—19.; 650. 804. 1444. hasáb.

⁵ V. ö. Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 776. hasáb.

A könyvtár kezelője, közvetlen gondozója, adataink szerint, TOLNAI István volt úgy udvari, mint pataki első pap korában. Minden újabb gyarapodás az ő kezén fordult meg. Ő vezette vagy vezettette be a lajstromba az ujonnan szerzett köteteket, valamint a kikölcsönzöttek jegyzékét is ő küldte meg a fejedelemnek. Az ő kezéhez érkeztek a könyvekkel telt ládák és hordók. Ha RÁKÓCZINAK könyvekre volt szüksége, azok kikeresésével és elküldésével rendszerint TOLNAIT,¹ vagy fiait bizta meg. TOLNAIT bizta meg az 1636-ban, gyulafejevári nyomdájában 200 példányban nyomtatott Öreg Graduál (RMK. I. 658.) sajátkezű névalírásával és jelmondatával ellátott példányainak az egyes kálvinista egyházközségek részére ajándékuul való szétküldésével is,² s vele e könyv hiányai, fogyatkozásai ügyében levelezést folytatott.³ 1638. ápr. 23-án kelt levelében arról értesíti TOLNAI a fejedelmet, hogy CSANAKI Máté munkájának (A döghalálról c. RMK. I. 636.) példányait Patakra hozatta, de betegsége miatt még nem «regestrálhatta». Azonban reméli, hogy a következő héten megküldheti a fejedelemnek a könyvek «laistromát». CSANAKI másik könyvéről, mely 200 példányban van meg s melyet szerzője «maga nyomtatott volt ki», azt javasolja TOLNAI a fejedelemnek, hogy azokat engedje át a pataki coetusnak (a kollégiumi ifjúságnak).⁴ RÁKÓCZI, 1638. jún. 30-ról keltezett levele szerint, elfogadta TOLNAI javaslatát s meghagyta, «hogy 20 exemplárt tétessen be a bibliothecába, a többi legyen az coetusé»... «Az másféle könyv — folytatja — ki 102 (t. i. példány), abból kegyelmed azokat küldje be, az mint leíratuk, az többi közül is kiválogatván, az kik az mi bibliothecánkban nem volnának, tegye az mi könyveink közzé, ezeknek is megadjuk árokat, az többi ám legyen a coetusé».⁵

1638-ban elhatározta RÁKÓCZI, «hogy a' Sidó és Görög

¹ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 778. hasáb.

² SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 290. l. és Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 1124. hasáb.

³ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 972. 802. hasáb.

⁴ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 1349. hasáb.

⁵ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 1385. hasáb.

Nyelvekhez jól tudó és Isten-félő Emberek által ujjabban megvizsgáltatja az egész Bibliát, s ha hol valami hiba volna az Fordításban, azt meg-jobbíttatná». ¹ Tervének kivitelében halála gátolta meg. Özvegye, LORÁNTFY Zsuzsánna ápolta tovább tervét és tudományszerető fia, Zsigmond, a bibliajavítási munkálatokhoz meghozatta a 10 kötetből álló, híres párisi polyglott bibliát, ² de az új biblia-kiadás csak haláluk után 1661-ben jelent meg. (RMK. I. 970.)

RÁKÓCZI hitfelekezetének egyházközségeit nemcsak harangokkal, művészi kivitelű és becsű arany és ezüst úrasztali edényekkel ajándékozta meg, hanem könyvekkel is, amelyekre nézve világosan kikötötte, hogy azok ne a papokéi, hanem az ekklesiák tulajdonai legyenek, úgy hogy ha a papok a szokás szerint változnának is, a könyvek azon egyházközségeké maradjanak, amelyeknek ajándékoztattak. ³ Ez intézkedésével az volt célja a jövőbe látó s annak számára is dolgozó fejedelemnek, hogy minden ekklesiának legyen majd egy-egy kis könyvtára, mely úgy a lelkésznek és tanítónak, mint a gyülekezeti tagoknak rendelkezésére álljon. A könyvek szétosztásával rendszerint a prefektusok és TOLNAI voltak megbizva. Ime RÁKÓCZI György a XVII. század negyvenes éveiben a paróchiális könyvtárak létesítésének kezdeményezésével olyan eszmét képvisel, melyet a magyarországi ref. egyház csak 1904-ben kezdett megvalósítani, mikor egyetemes konventje a paróchiális könyvtárak felállítását kimondotta. ⁴

Egyes egyházközségek hívei vagy iskolái számára nagyobb számú példányokban küldette meg az egyes könyveket. Így pl. a kassai akkor alakult ref. egyházközség tagjai részére 1644-ben fiával, Györggyel PATHAI Istvánnak az úrvacsoráról írott könyvéből (Gyulafejérvár, 1643.) 100 példányt küldetett. ⁵ 1645. jan.

¹ BOD P.: A Szent Bibliának Históriaja 153—4. l.

² SZOMBATHI: Hist. scholae Ref. S. Patakiensis. 86. l.

³ V. Ö. SZILÁGYI S.: Lorántfy Zs. 20. l. A két Rákóczi lev. 95. l. Sáros-pataki Lapok. 1901. 1003—1004. hasáb.

⁴ Konventi jegyzőkönyv. 1904. okt. 27—30-ról. 31. b. pont.

⁵ I. R. Gy. levele fiához, Györgyhöz. Kassa, 1644. márc. 26. A két Rákóczi lev. 136. l. V. Ö. RÉVÉSZ Kálmán: 100 éves küzdelem a kassai ref. egyház megalakulásáért. 52. l.

24-én kelt levelében pedig meghagyja ugyancsak fiának, Györgynek, hogy minél hamarább küldjön Fejérvárról Munkácsra Alstedius Rudimenta lingvae latinae (Gyulaf. 1634. 1635. 1640.) című művéből 50, a latin és magyar nyelvű katechizmusból pedig (Gyulaf. 1636. 1639. 1643.) 100 példányt,¹ nyilván az ottani iskolai növendékek részére.

De nemcsak egyes egyházközségeknek, hanem egyes városoknak is ajándékozott a fejedelem könyveket. Így pl. Debreczen város jegyzőkönyvében 1641-ből föl van jegyezve, hogy dec. 28-ikán RÁKÓCZI György fejedelem Geleji KATONA István Postilláinak két kötetét és ALSTEDIUS «De locis communibus» c. művét küldte ajándékol Debreczen városának.²

RÁKÓCZI nemcsak megvásárolja a jelesebb műveket, hanem maga is sokat tesz az irodalom fejlesztésére. Fordítat,³ könyveket írat jól ismert tudósaival, hathatós pártfogásába veszi, munkára serkenti, írói tiszteletdíjjal jutalmazza őket⁴ s könyveiket a saját költségén nyomatja ki. SZABÓ Károly RMK-ának három kötetében 28⁵ neki ajánlott nyomtatványt találunk, de ezek száma a valóságban több, mert nincs minden valakinek ajánlott nyomtatvány leírásánál föltüntetve, hogy kinek volt ajánlva. (Pl. RMK.

¹ A két Rákóczi lev. 302. l.

² Szűcs István: Debreczen tört. I. 295. l.

³ Pl. a Horologium Principum-ot PRÁGAYVAL magyarra 1628-ban, az Ujtestamentomot 1648-ban SZILVESZTER pappal oláhra (RMK. II. 684.); a Heidelbergi kátét FOGARASI Istvánnal szintén oláhra 1648-ben (RMK. II. 683.) lefordította.

⁴ ALVINCZI Péter kassai papnak 1634. márc. 9-én k. levele szerint 500 frt tiszteletdíjat ad Postilláiért (Kassa, 1633. 1634.) s meghagyja TOLNAINAK, hogy a példányokat hordassa a várba, a többi könyvekhez. (Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 650. h.) Az oláh papnak, ki az Ujtestamentomot oláhra fordította, 50 frtot s egy dolmányának való posztót küldet a püspök útján. (A két Rákóczi lev. 239. l.) 1642-ben kiadatta az oláh kálvinista kátét is. Sőt bizonyosra vehető, hogy énekeskönyvet is adatott ki az oláhok részére. (RMK. II. 752. ?) 1646-ban 100 tallért ad az újesztendőre nyomtatott kalendáriumért, mely neki ajánltatott. (Magyar Könyvszemle. 1884. 56. lap.)

⁵ I. 510. 563. 566. 617. 658. 678. 772. 773. 779. II. 508. 521. 522. 523. 552. 553. 554. 644. 656. 664. 668. 684. III. 1223. 1224. 1299. 1359. 1491. 1508. 1539.

III. 1387. leírásánál nincs említve, hogy az is neki volt ajánlva.) A neki ajánlott könyvek, mondhatni, kivétel nélkül az ő költségén jelentek meg. Ugyancsak ő fedezte az ALSTEDIUS,¹ PISCATOR és BISTERFELD könyveinek s több más író műveinek, valamint a fejedelemsége alatt hozott Articulusok,² manifestumok nyomtatási költségeit is.

Már 1635-ben komolyan foglalkozik azzal a tervvel, hogy Sárospatakon egy nyomdát állít a művelődés szolgálatába. TOLNAI István kéri is a fejedelmet, «hogy legyen oly reá való vigyázása, hogy rövid idő alatt készüljön el». «Soha meg nem mondhatjuk — hangsúlyozza — minemű nagy szükségünk vagyon reá.»³ A nyomda azonban csak 1650. végén, fiának, Zsigmondnak és özvegyének, LORÁNTFY Zsuzsánnának gondoskodásából kezdhetette meg működését.

Mint ilyen tudománykedvelő s az irodalom javára áldozni is tudó mecénás, szép cselekedeteivel halhatatlanná tette nevét a magyar nemzeti nyelv és irodalom történetében. Az ő érdeme, hogy az erdélyi és magyarországi hittani irodalom az általa külföldre küldött s onnan hazatért ifjak munkára ösztönzése által az ő korában lépést tartott az európaival.⁴

Pótolhatatlan veszteség, hogy az a régi országgyűlési törvénycikkekből álló gazdag gyűjtemény, melyet a megyék és városok levéltáraiból hordatott össze s amely 1653-ban az Approbatae Constitutiones szerkesztésénél alapul szolgált, a háborus idők alatt elpusztult.⁵

Nagy gondot fordított RÁKÓCZI a bekötetlenül szerzett könyvek köttetésére. Különösen művészien, aranyos és ezüstös tábla-

¹ Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 779. 802. h. SZILÁGYI S.: I. R. Gy. 290. l.

² SZTRIPSKY: Adalékok. I. 1926. 1930. 1934. 1935. 1936. 1939. 1944. 1947. 1949. 1952. 1954. 1956. 1958. 1961. 1963. 1964. 1969. 1970. 1972. 1977. 1988. 1990.

³ TOLNAI 1635. márc. 2-án k. lev. I. R. Gy.-höz. (Prot. egyh. és isk. lap. 1875. 778. h.)

⁴ SZILÁGYI S.: I. Rákóczi György. 284. l.

⁵ Erdélyi Országgyűlési Emlékek. I. k. VI. és XV. l.

védőkkel, kapcsolatokkal s családi címerével diszítve köttette be imádságos könyvét és bibliáit. Az utóbbiak közül egyik legdrágább az az 1475-iki nürnbergi latin biblia, melyet az aradi lyceum könyvtára őriz.¹ Igen nagy kár, hogy a KEMÉNY Simon kincstárában őrzött RÁKÓCZI-féle «ezüstös-aranyos táblájú» deák biblia elveszett azzal a magyar imádságos könyvvel együtt, «kinek fedele ezüstös» volt.² A könyvek beköttetése iránt mindig maga intézkedett. Így pl. 1647. dec. 10-én UDVARHELYI Péterhez, a kassai kamara jövedelmeinek kezelőjéhez küldött levelében meghagyja, hogy a biblia beköttetéséhez «vegye meg a táblájára való fekete bőrt, ha lehet bagariát, mentől szebbet s pántlikát is, küldje Eperjesre». «Elhittük — folytatja — leszen ott arra való compactor, aki meg tudja kötni; ha pedig ott is késedelmesnek ítélné elkészülését, kegyelmed csak küldje kezünkben a bibliát, bőrt és pántlikát; mi másutt is meg tudjuk csináltatni, mivel Váradon jó compactor vagyon».³

A fejedelmi könyvtár nemcsak vétel útján gyarapodott, hanem ajándékozások által is. Tudjuk pl., hogy PRÁGAY András 1618-ban megküldi ajándékba I. RÁKÓCZI Györgynek *Thema seculare* c. 1617-ben Heidelbergben megjelent dissertatioját (RMK. III. 1202.) Szenczi MOLNÁR Albert *Secularis conciójával* (Oppenheim, 1618.) egybekötve.⁴ PÁZMÁNY Péter pedig Pozsonyban 1636-ban kiadott *Postilláival* kedveskedik neki.⁵ BERCSÉNYI Imre meg Pozsonyban, 1636. febr. 14-én k. levelében arra kéri a fejedelmet, hogy egy pápista authornak az ariánusok ellen írott könyvét, melyet már elküldött, fogadja kegyelmesen. (CZELDER-féle Figyelő. 1884. 78. l.) Valószínű, hogy éremgyűjteménye⁶ is a könyvtárteremben volt elhelyezve.

¹ Ismertette dr. MÁRKI Sándor a Századok 1887. 640—642. lapjain.

² Történelmi Tár. 1881. 775. l. Magyar Könyvszemle. 1887. 274. l. Katalogus: III. 169. sz.

³ Magyar Könyvszemle. 1898. 275—76. l.

⁴ DÉZSI Lajos: Szenczi Molnár Albert naplója, levelezése s irom. 80. l.

⁵ SZILÁGYI S.: I. Rákóczi Gy. 286. l.

⁶ Századok. 1873. 578. 443. l.

RÁKÓCZI nemcsak a saját könyvtárait: a sárospatakit és gyulafejevrárit gyarapította nagy gonddal, hanem a sárospataki kollégiuménak fejlesztését is szíven viselte. 1637-ben, a család nevében, a kollégiumi ifjúságnak ajándékozta SCHÖNWETTERUS «Laurea Austriaca» c. művét.¹ És, amint a TOLNAIVAL folytatott levelezéséből is látszik, igen sok könyvet ajándékozott a kollégiumi coetusnak, melyek a könyvtárban helyeztetek el. Sőt 1641-ben a fejedelem a kollégiumi könyvtár gyarapítására elegendő költséget adott s számára tágas, bolthajtásos helyiséget építtetett.²

RÁKÓCZI sokat olvasott. Ha könyvekre volt szüksége, TOLNAIVAL vagy fiaival kerestette ki azokat a könyvtárból s küldette el magának. Nagymérvű elfoglaltsága s a háborus idők közepette is tudott magának időt szakítani az olvasásra. Mindennapi legkedvesebb olvasmánya a Biblia volt, melyet még a háborus idők folyama alatt is állandóan magával hordozott egyik táborból a másikba.³ Ebből merített erőt az élet nehéz megpróbáltatásai között s ennek ígéivel edzette hitét és reménységét a jövőre. SZALÁRDI följegyzése szerint az Ó-testámentom könyveit 13-szor, az Új-testámentomot pedig 32-szerrel többször olvasta vala át.⁴

HARSÁNYI ISTVÁN.

¹ Katalogus. IX. 2.

² CSÉCSI: Registrum Historicum c. kézirata. 4. lev. (Spataki könyvtári kéziratár 41. sz.) SZOMBATHI: Protocollum Bibliothecae Ill. Coll. Ref. S. Patakiensis. 4. l. V. ö. SZINYEI Gerzson: A sárospataki főiskolai könyvtár tört. 5. l.

³ A sárospataki könyvtár Újtestámentomát (Vizsoly. 1590.); a RÁDAY-könyvtár hanau kiadású bibliáját (1608.) őrizi. Előbbi 1619—20-ban, utóbbit 1625—33-ban olvasgatta. Egy harmadik, szintén olvasott bibliáját unokája: I. RÁKÓCZI Ferenc. atyja halála után, törrel keresztül szúrva, a tűzbe dobta. (CZELDER-féle Figyelő. 1879. 529. l.)

⁴ SZALÁRDI: Krónika. 236. h. «A bibliából rendszerint minden estve két-két caputokat akárminemű gondos dolgai közben is el nem vesztegi vala.»

VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1911-BEN.

I.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége az 1911-ik évben fönállásának 14-ik évét töltötte be. Kettős feladatának, hogy t. i. az állami segélyezésben részesülő tudományos közgyűjtemények fölött az állami felügyeletet gyakorolja s hogy a múzeumi és könyvtári ügy fejlődését az országban a tudomány és közművelődés érdekeinek megfelelőleg irányítsa, ez évben is igyekezett megfelelni.

E munkásság könyvtári részének eredményeit a Főfelügyelőség évi jelentése alapján a következőkben ismertetjük:

A társadalmi tényezők által fönntartott tudományos közgyűjtemények közül az 1911-ik évben 80 intézet tartozott az Országos Főfelügyelőség hatáskörébe. Ez intézetek közül 27 volt az önálló nyilvános könyvtár, 38 rendelkezett kisebb méretű, nyilvános használatra szánt könyvtár felett, míg a szakkönyvtárak száma 8-at tett.

A Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó gyűjtemények szükségleteire és a könyvtári és múzeumi ügy fejlesztésével járó egyéb kiadások fedezetéül az 1911. évi állami költségvetésben 301.940 koronát állapított meg a törvényhozás, mely összegből a rendes kiadásokra 175.160 korona, a rendkívüli kiadásokra pedig 126.780 korona esett. E javadalmi tételek az 1910. évi költségvetéshez képest 3280 koronával emelkedtek, mely összegből 2000 korona az intézetek segélyeinek emelkedésére, 1280 korona pedig a Főfelügyelőség hivatalának bebútorzására jutott.

A rendkívüli, átmeneti kiadások összegéből az országos felügyelet alatt lévő könyvtárak építkezéseinek és berendezéseinek segélyére:

1. A <i>bódmészővársárhelyi</i> kaszinó épületének múzeumi és könyvtári célokra való megvételére engedélyezett 70.000 K államsegélynek 3. részlete	6.000 K
2. A <i>miskolczi</i> ág. h. ev. egyházi könyvtár építkezésére adott 20.000 K 9. részlete	2.000 «
3. A <i>sárospataki</i> ref. kollégium nagy könyvtárának kiegészítésére adott 10.000 K 4. és utolsó részlete	1.000 «
összesen tehát	9.000 K

folyósíttatott.

A Főfelügyelőség a rendelkezésére álló anyagi eszközök felhasználásánál az 1911. évben is az eddigi eljárást követte. A hatáskörébe tartozó tudományos közgyűjteményeknek rendes évi államsegélyek címén pénzbeli támogatást nyújtott, a vall. és közokt. minisztériumhoz ez iránt tett javaslatban lehetőleg igyekezve az intézetek által eddig nyert évi segélyek összegénél megmaradni, hogy ilykép a segélyt állandósítva, a gyűjtemények rendszeres és folytonos gyarapítását, amire a rendes évi segély elsősorban hivatva van, lehetővé tegye. Ahol azonban a szükség úgy kívánta, ott nemcsak a gyarapítás céljaira, hanem a fönntartáshoz való hozzájárulásként is, pl. helyiség bérére, vagy személyi kiadásokra is, kieszközölt megfelelő államsegélyt.

A rendes segélyeken, valamint a rendkívüli átmeneti kiadásoknál fől sorolt építkezési államsegélyek folytatólagos részletein kívül a Főfelügyelőség a rendelkezésére bocsátott javadalomból rendkívüli segélyeket is nyújtott az intézeteknek.

Könyvtári célokra az 1911. évben 32.000 K rendes segélyt folyósított a minisztérium, még pedig:

1. az *alsókubini* Csaplovits-Könyvtárnak 700 Kt,
2. az *aradi* Kölcsey-Egyesület múzeumának 1700 Kt,
3. a *balassagyarmati* Nógrádvármegyei Múzeumnak 600 Kt,
4. a *bártfai* Sárosvármegyei Múzeumnak 500 Kt,
5. a *besztercebányai* Városi Múzeumnak 200 Kt,
6. a *budapesti* Könyvtár-Egyesületnek 1500 Kt,
7. a *budapesti* Ráday-Könyvtárnak 800 Kt,
8. a *debreczeni* Reform.

főisk. könyvtárnak 1800 Kt, 9. a *debreczeni* Városi Múzeumnak 300 Kt, 10. a Szolnokdobokam. Irod., Történelmi és Etnogr. Társaság könyvtárának *Désen* 400 Kt, 11. az *eperjesi* ág. h. ev. lyceum könyvtárának 800 Kt, 12. a *győri* Városi Könyvtárnak 800 Kt, 13. a *gyulafehérvári* Múzeumnak 400 Kt, 14. a *hódmezővásárhelyi* Reform. főgimn. könyvtárnak 800 Kt, 15. a *kassai* Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeumnak 2000 Kt, 16. a *kecskeméti* Városi Múzeumnak 500 Kt, 17. a *késmárki* ág. h. evang. lyceum könyvtárának 800 Kt, 18. a *kiskúnfélegyházai* Városi Múzeumnak 400 Kt, 19. a *kiskúnhalasi* ref. főgimnázium könyvtárának 600 Kt, 20. a *komáromi* Vármegyei Könyvtárnak 800 Kt, 21. a *losonczi* Városi Közkönyvtárnak 400 Kt, 22. a *lőcsei* ág. h. ev. egyház könyvtárának 400 Kt, 23. a *máramaroszigeti* Reform. főiskola könyvtárának 1600 Kt, 24. a *miskolczi* Múzeumnak 500 Kt, 25. a *nagybányai* Városi Múzeumnak 400 Kt, 26. a *nagyenyedi* Bethlen-főiskola könyvtárának 800 Kt, 27. a *nagyszombati* Városi Közkönyvtárnak 600 Kt, 28. a *nagyvárad*i Biharmegyei Múzeumnak 200 Kt, 29. *nyitrai* Vármegyei Múzeumnak 500 Kt, 30. a *pápai* ref. főisk. könyvtárának 1000 Kt, 31. a *pozsonyi* Városi Közkönyvtárnak 800 Kt, 32. a *sümei* Állami Darnay-Múzeumnak 200 Kt, 33. a *szamosújvári* Örmény Múzeumnak 300 Kt, 34. a *szatmári* Kölcsey-Kör Múzeumának 400 Kt, 35. a *szászvárosi* ref. Kún-kollegium könyvtárának 700 Kt, 36. a *szegedi* Somogyi-Könyvtár és városi Múzeumnak 2200 Kt, 37. a *szekszárdi* Múzeumnak 200 Kt, 38. a *szentesi* Csongrádmegyei Múzeumnak 200 Kt, 39. a *szombathelyi* Múzeumnak 1000 Kt, 40. a *temesvári* Városi Könyvtárnak 800 Kt, 41. a *váczi* Múzeumnak 300 Kt, 42. a *verseczi* Könyvtárnak 600 Kt, 43. a *veszprémi* Múzeumnak 500 Kt, 44. a *zombori* Városi Könyvtárnak 1000 Kt.

A *beszerzésekre és rendezésekre* szánt javadalomból az 1911. évben a Főfelügyelőség könyvtári célokra a következő tételeket fordította:

1. Az *alsókubini* CSAPLOVICS-Könyvtár rendezésére adott 900 Kt.
2. Az *aradi* KÖLCSEY-Egyesület múzeuma részére 1600

koronán megvett MÁRKI Sándor-féle kéziratok 1. részlete fejében fizetett 800 Kt.

3. A *debreczeni* ref. kollégiumnak állami letétkép megküldött az 1861—1908. évi országgyűlési naplónak az 1908. évben 2400 K-ért megszerzett, 685 kötetből álló teljes sorozatát.

4. A *pápai* főiskola BALDACCÍ-féle metszetgyűjteményéről a Főfelügyelőség által kiadott katalógusának nyomásáért fizetett 1770,50 Kt.

5. A *sepsiszentgyörgyi* múzeumnak rendkívüli könyvtári segélykép 600 Kt utalványozott.

6. A *sümegi* múzeum részére megszerzett KISFALUDY-ereklyék árára 1. részletkép adott 300 Kt.

Az említett javadalmi tételekből fedeztettek az alábbi beszerzések is, melyek tárgyai részben már szétosztattak, részben csak ezután fognak szétosztatni a Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó intézetek között:

1. Kós Károlynak «Régi kalotaszeg» c. művéből 100 példány 600 K-ért.

2. A *temesvári* ARANY János-Társaság által kiadott BROCKY-díszmű 40 példánya 600 K-ért.

3. II. RÁKÓCZI Ferenc szécsényi szövetséglevelének HORNYÁNSZKY Viktor által kiadott hasonmása 20 példánya 160 K-ért.

4. SZTRIPSZKY Hiadornak «Szegedi Gergely énekeskönyve» c. műve 20 példánya 80 K-ért.

5. Végül a korábbi években eszközölt beszerzések hátralékos vételárára törlesztetett a SCHÖNHERR-könyvtár 4000 K vételárának III. és IV. részlete fejében 2000 K.

Az ily címeken kifizetett könyvtári segélyek és beszerzések összege 7810,50 K.

A Főfelügyelőség tagjai az 1911. évben is buzgón látogatták a vidéki intézeteket.

Dr. FEJÉRPATAKY László orsz. felügyelő Alsókubinban, Balassagyarmaton, Bártfán, Beszterczebányán, Debreczenben, Eperjesen, Felkán, Kassán két ízben, Késmárkon, Komáromban, Körmöcbányán, Losonczon, Lőcsén, Miskolczon, Nagyszombatban, Nagy-

váradon, Nyitrán, Poprádon, Selmeczbányán, Szatmáron, Trencsénben és Turócszentmártonban. dr. FERENCZI Zoltán orsz. felügyelő pedig Désen, Gyulafehérvárott, Hódmezővásárhelyen, Nagyenyeden, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön, Szászvárosban és Temesvárott tett látogatást.

A Főfelügyelőség kézikönyvtára ajándék útján 5, vétel útján 33 művel (összesen 51 kötet) gyarapodott.

Vesztesség is érte a Főfelügyelőséget az 1911. év folyamán: május hó 13-án hunyt el TÓTH Árpád pénztáros, aki kötelességének a Főfelügyelőség főnállása óta törhetetlen hűséggel, odaadó szorgalommal és lelkiismeretes ügyszeretettel felelt meg.

II.

Az Orsz. Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó könyvtárak életében az 1911. év folyamán előfordult nevezetesebb eseményeket, állapotukban bekövetkezett változásokat s általában fejlődésüknek közérdeklődésre számot tartható mozzanatait az alábbiakban ismertetjük.

Alsókubinban az *Árvamegyei Csaplovics-Könyvtár* életében az 1911. év örvendetes fordulatot jelentett: a könyvtár anyaga összehányt garmadákban heverő tömegből rendezett állapotba jutott, úgy, hogy az év végén már csak néhány hónap választotta el attól, hogy a könyvtár a nyilvánosságnak átadható legyen.

Az év tavaszán vette át az új könyvtáros, GASZNER József, a könyvtár kulcsait, aki újra cédulázta, a Nemzeti Múzeum katalógusa mintájára, az egész anyagot és október hó 9-éig — amikor a könyvtár CSAPLOVICS-féle anyaga feldolgozást nyert — 8—10 felfogadott munkaerővel összesen 38.672 cédulát készített el. Az év végén már az újabb anyag földolgozása is folyamatban volt. A rendezés költségeihez a Főfelügyelőség 1200, a megyei könyvtári alap 500 K rendkívüli segéllyel járult. A cédulázás befejeztével a könyvtár öre a cédulákat tizenkét szakcsoportba osztotta s ennek megfelelően az addig a cédulázás sorszáma szerint a könyvtár padlóján fekvő könyvek szakcsoportokba összerakva s végleges számmal ellátva várják, hogy állványokra kerüljenek.

A berendezés kérdése az év folyamán még nem volt megoldható. A bútorzás céljaira a Főfelügyelőség által javaslatba hozott 10.000 K államsegély folyósításának megkezdését a telekrendezésre javasolt 6000 K-éval együtt ugyanis a kormány elhalasztotta s így az állványok felállítása újból halasztást szenvedett. A könyvtári választmány azonban az említett célokra 16.000 korona jelzálogos kölcsönt vesz föl, mely az államsegélyből fog visszafizettetni. Az állványokat a Schlick-gyárnál megrendelték és pedig úgy, hogy egyelőre a könyvtáráépület emeletén lévő nagyterem melletti egyik szoba fog emeletes vasállványokkal akkép felszereltetni, hogy 2·2 m. magasságban üvegfedémtalappal egy másik 2 m. magas emelet lesz állítva. Ilykép mintegy 1500 folyóméter elhelyezési terület lesz s e férőhelyen az egész CSAPLOVICS-féle anyag el fog férni. Az újabb anyag és a szaporulat részére az olvasótermen túli szobában a régi könyvszekrényeket fogják fölállítani. A bútorzat szállítására határidőül az 1912. év június 30-ika van kikötve.

FEJÉRPATAKY László augusztus 8-án vizsgálta meg a könyvtárt s észleletei alapján a Főfelügyelőség teljes bizalommal tekint GASZNER József további működése elé.

Aradon a Kölcsey-Egyesület az elmúlt esztendővel immár harminc éven át dolgozott a magyar közművelődésért. A harmincadik év leteltével tető alá került a közművelődési palota, melyből megnövekedett anyagi és szellemi erővel intézheti majd ezentúl az Egyesület Arad kulturális életének irányítását. A közművelődési háznak 1912 végére kell teljesen elkészülnie; megnyitása 1913 őszére van tervezve.

A könyvtár 1911-ben 651 könyvvel, 36 hírlappal, 11 kéziratral gazdagodott. A gyarapodás között van MÁRKI Sándornak aradmegyei vonatkozású történeti és földrajzi kéziratgyűjteménye, melyet a Főfelügyelőség útján államsegéllyel szereztek meg. Az egész gyarapításra — a MÁRKI-kéziratoknak ez évre eső félvételőrával együtt — 2455·75 K-t költöttek. A hetenkint ötször nyitott könyvtárban 4845 látogató 19.430 kötetet használt.

Balassagyarmaton a Nógrádvármegyei Múzeum állapotában

az 1911. évben újabb változás nem történt. FEJÉRPATAKY meglátogatta az intézetet, hogy meggyőződést szerezzen arról, nem fenyegeti-e valamely veszély az értékes gyűjteményeket ideiglenes helyiségében. Ugy találta, hogy a helyiség imitt-amott nyirkos s az állandó szellőztetés dacára is dohos. A külső biztonság teljes mértékben megvan ugyan, de a helyiség nedves volta, ha a gyűjtemény még hosszú ideig kénytelen volna abban maradni, okvetlenül káros lenne a tárgyak épségére. Remélhető azonban, hogy a tűrhetetlen elhelyezési állapot rövid időn belül véget ér, mert a Főfelügyelőség a tarthatatlan helyzetre ismételten fölhíván a kormány figyelmét, kieszközölte, hogy az építkezéshez szükséges 100.000 K államsegélynek 4000 K-ás részletekben való folyósítása már az 1912. évben megkezdessék.

Bártfán a *Sárosvármegyei Múzeum* anyaga alig gyarapodik. Könyvtárába mindössze 19 új kötet került. A intézetet meglátogatta FEJÉRPATAKY, aki a legnagyobb muzeális becsét tulajdonítja a KÉLER Béla-féle nagymennyiségű kéziratos zenei hagyatéknak. A jónevű bártfai származású zeneszerző megérdemli, hogy irodalmi hagyatéka különös figyelemben részesüljön. A sok partitúra részletes földolgozásával éppen akkor foglalkozó múzeumörnek az orsz. felügyelő útbaigazításokat adott, őt a földolgozott anyag irodalmi ismertetésére buzdította s egyben arra is biztatta, hogy legalább KÉLER leghíresebb s a külföldön állandóan előadott szerzeményének, a RÁKÓCZI-ouverturenek partitúráját szerezze meg a múzeum helyi vonatkozású ereklyegyűjteménye számára.

Besztercebányán a *Városi Múzeum és Közkönyvtár* FEJÉRPATAKY látogatta meg. Szakjánál fogva különösen a régi városi oklevelek és irott emlékek kiállítása érdekelte. Teljes elismeréssel emlékszik meg JURKOVICH Emil tank. főigazgató munkaságáról, aki az oklevelek kiválogatását végezte s azokat rövid magyarázatokkal ellátta.

A városi közkönyvtár részére, mely ezidőszert a népkönyvtárral együtt hat népkönyvtári típusú szekrényben az áll. polg. iskola dísztermében van elhelyezve, a főgimnázium küszöbön álló építkezése után az ennek régi épületébe átköltöztetendő r.

kath. elemi iskola épülete van végleges elhelyezésül kiszemelve. Ez épületet központi fekvésénél és a múzeumhoz való közelségénél fogva az orsz. felügyelő közkönyvtári célokra teljesen alkalmasnak találja, az állandó elhelyezkedés idejére azonban, amit talán két év múlva történhetik meg, a közkönyvtár anyagához csatolandónak tartja a városnak igen tekintélyes és értékes könyvtárát, melyet ezidőszerint a városi főjegyző őriz hivatali helyiségeiben. A zárt, keskeny, kevés befogadóképességű népkönyvtári szekrények helyett a végleges berendezkedésnél megfelelő nyitott állványok lesznek alkalmazandók.

Az 1905-ben kiadott nyomtatott katalogus 2. füzetének előmunkálatai is erősen haladnak. E közkönyvtár elsősorban múzeumi segédkönyvtárnak lévén szánva s ez irányban fejlesztve, használata nem nagymérvű és csak kikölcsozítés útján történik.

Békéscsabán a *Múzeum-Egyesület* gyűjteményei közül a könyvtár néhány ajándékba és letétbe kapott kötettel gyarapodott.

A *budapesti Könyvtár-Egyesület* központi könyvtárának működése 1911-ben is a megszokott keretek között folyt le. A könyvtár földolgozott könyvállománya az év végével 8960 mű, 12.161 kötet, 2792 füzet. Az államsegélyből kizárólag magyar nyelvű műveket vettek. Az olvasóterem 292 napon volt nyitva. 7439 egyénnek 9890 esetben 9890 művet 11.715 kötetben adtak ki.

A *Ráday-Könyvtár* új helyiségeinek átalakítási munkálatai nem értek véget az 1911. év őszére s így az ekkorra tervezett átköltözést sem lehetett foganatosítani. A régi, dolgozó- és olvasóhelyiségnélküli helyiségben a könyvtár használata az eddigi szerény arányokra szorítkozott (73 látogató, 185 mű, 209 kötet) s a könyvtári munka a helyiség fűthetetlensége miatt a hideg évszakokban főnnakadt. A könyvtárőr ez évben a duplum-anyag átnézésével s a folyóirat s hírlapanyag földolgozásával foglalkozott. A duplum-példányokból 189 kötet volt a beosztott anyag hiányzó kötetei helyébe bepótolható s újabb mű is 22 db került ki az átnézés folytán, melyek a könyvtár Régi Magyar Könyvtár anyagát is hat újabb művel gyarapították. Az év végéig 85-féle folyóiratot, 355 s 38-féle hírlapot 164 kötetben rendeztek.

A könyvtár állománya az államsegély, ajándékozás és rendezés útján kikerült 91 művel (286 kötet) 20.542 műre emelkedett.

Debreczenben a *ref. főiskolai könyvtárnak* úgy látogatottsága, mint könyvanyaga oly tetemesen emelkedett, hogy úgy a 65 személyre berendezett olvasóterem, mint pedig a könyvraktár helyiségei kibővítése égetően szükségessé vált. A kibővítésre lehetőséget nyújt majd az új egyetemi épület létesítése, addig is azonban a forgalom folytonos emelkedése s a könyvanyag állandó gyarapodása még nagy nehézségeket fog okozni. Az olvasótermet 1911-ben 21.095 olvasó látogatta, akik 27.607 művet használtak, 2365 kölcsönző pedig 5734 művet vett ki. A törzsállomány az évközi, 2223 könyvből, 5841 aprónyomtatványból és 18 kéziratból álló gyarapodással 87.060 könyvre, 49.439 aprónyomtatványra s 5899 kéziraatra emelkedett. Saját (fönntartójától és pártfogóitól nyert) jövedelméből 9052 Kt fordított könyvanyaga gyarapítására. A Főfelügyelőség a rendes 1800 K államsegély kieszközlésén felül az országgyűlési naplók 700 kötetre terjedő gyűjteményének megvásárlásával s állami letétkép való átadásával járult a könyvtár anyagának gyarapításához.

A *Városi Múzeum* könyv- és kéziratárának állománya a beérkezett adományokkal s az állami és városi segélyen beszerzett szükséges kézikönyvekkel, néhány kisebb régi debreczeni nyomtatvánnyal stb. 9560 darabra emelkedett.

Désen a *Szolnokdobokamegyei Történelmi, Régészeti és Ethnographiai Társulat* könyvtárának fejlődésében lényegesebb mozzanat nem fordult elő. Az eddig történelmi, föld- és néprajzi művek beszerzésére használni szokott államsegélyt 1911-ben legjelentékenyebb részében társadalomtudományi vonatkozású művek beszerzésére fordították. Az új szerzeményeknek jegyzéke, fontosságukra való figyelmeztetés kíséretében, a helyi hírlapokban ismételtelen megjelent. A használat ennek dacára nem emelkedett magas fokra: a naponta nyitva tartott könyvtárban egy év alatt 37 látogató 223 könyvet használt.

Eperjesen az *ág. h. ev. kollégium könyvtárában* a rendezés az 1911. évben is tovább folyt: FRENYÓ Lajos könyvtáros elkészí-

tette a vegytani, földtani, földisme, földrajzi, statisztikai és bölcséleti szakok betürendes szakkatalogusát s e cédulák revízióját, illetve az elhelyezést is tovább folytatta. Az összes évi gyarapodás 453 kötet volt, a látogatók száma 136, a használt anyag darabszáma pedig 248. A könyvtár főntartó hatósága sajátjából 2773·99 Kt költött a könyvtár anyagának gyarapítására. Az év tavaszán FERENCZI a helyszínen tárgyalásba bocsátkozott az igazgató-választmány elnökségével az olvasóterem s az új könyvtárhelyiségek kijelölése és alkalmas berendezése ügyében. A helyiségeket, amelyeket az igazgató-választmány FERENCZIVEL egyetértésben kijelölt a könyvtár leendő otthona számára, FEJÉRPATAKY is a legalkalmasabbnak találta. Mindkét orsz. felügyelő abban is egyetért, hogy a helyiségek bebútorzása faállványokkal történjék, mert az alacsony bolthajtású s szaggatott falu helyiségek nem alkalmasak a Schlick-féle vasállványok befogadására.

Győrött a városi közkönyvtárban a négy év óta tartó selejtezés és új leltározás az év folyamán véget ért; ugyancsak befejezést nyert a könyvtár anyagának biztosítás céljából folyó megbecslése is, melynek alapján a város a berendezést 4000, a könyvvállományt pedig 59.184·90 K-ra bebiztosította. A könyvtárban két új szekrény fölállításával egy-két évi gyarapodás részére helyet biztosítottak, a két szekrény azonban a fölhasználható helyet most már teljesen betölti. A könyvtárra a város 1911-ben közel 3000 Kt költött. Ebből 500 K az új szekrényekre, a többi beszerzésekre fordított. Ezek közül legértékesebb STRONSKY Ágost csornai premontrei kanonok 200 műből (494 kötet) álló könyvtára, melyben különösen a történet és filozófia van becses munkákkal képviselve. Az államsegélyt egészében könyvbeszerzésekre fordították. A törzsállomány az 1909 darabnyi évi szaporulattal 33.310 darabra emelkedett. Az olvasóteremben 314 látogató 671 kötetet használt, 513 térítvényre pedig 1476 kötetet kölcsönöztek ki.

Hódmezővásárhelyen a ref. főgimnázium nyilvános könyvtára életében 1911-ben sem fordult elő jelentősebb esemény. A látogatók száma ugyan gyarapodott, de az olvasótermet — pedig

villanyvilágítással s légfűtéssel van ellátva — az előző évhez képest kevesebben vették igénybe. A könyvtárban 74 egyén 132 művet 153 kötetben olvasott, kivitt 443 egyén 720 művet 902 kötetben. A szépirodalmon kívül (612 mű) a történelmi és földrajzi (89 mű), a filozófiai és pedagógiai (50 mű) s a természettudományi szak (38 mű) szerepel legjelentékenyebb számokkal. Az évi gyarapodás 184 mű 254 kötetben. A törzsszállomány 10.805 mű 16.563 kötetben. A főtartó hatóság a könyvanyag gyarapítására 495'83 Kt fordított.

Kassán a *Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum* 1911. évi fejlődéséről nem érkezett jelentés az intézet igazgatójától. FEJÉRPATAKY uti jelentése szerint a könyvtár van a múzeum gyűjteményei között elhelyezés tekintetében a legmostohább helyzetben. A csekély befogadóképességű könyvvállványok a szakonként való föllállítást az anyag nagymérvű szaporodása miatt immár nem engedik meg. Ezért az igazgató szakított e föllállítási móddal s az egész anyagot helyhezkötvé állítja föl, minek következtében még hosszabb időre lesz férőhely a gyarapodás részére. Az átrendezéssel kapcsolatosan folyik az egész cédulakatalogus átírása. Az új katalogus szekrénye a rögzíthető cédulákkal a közönség részére is hozzáférhetően az olvasóteremben van föllállítva, az új szerzemények pedig ugyanott közszemlére vannak kitéve. Ezekből látható, hogy a szűk helyviszonyok dacára is, a könyvtárban élénk munka folyik.

Kecskeméten a *Városi Múzeum és Könyvtár* életében az 1911. évnek jelentős eseménye, hogy a város törvényhatósági bizottsága 150.000 Kt szavazott meg a gyűjtemények állandó és kellő elhelyezésére szolgáló épület létesítésére. A könyvtár 546 kötetből álló 306 művel gyarapodott. Vételre 862'30 Kt városi, 811'32 Kt állami segítyből fordítottak.

Keszthelyen a *Balatoni Múzeumról* tavaly nem érkezvén jelentés, 1910. és 1911. évi fejlődéséről egyszerre számol be az intézet vezetősége. A könyvtár 1910-ben az államsegélyből gyarapodott, 1911-ben, államsegély hiányában, csak a folytatólagos folyóiratokkal. Az 1911. év végén állománya 3382 darab volt.

Késmárkon az ág. hitv. ev. lyceumi könyvtár immár öt éve van nyilvánossá téve. A forgalomnak ez idő alatt észlelhető állandó fokozatos emelkedéséből látható, hogy a könyvtár megnyitása helyes és üdvös intézkedés volt. 1911-ben 1481 látogató 3079 művet 3577 kötetben használt (1910-ben 1008-an 1899 művet 2262 kötetben) s ami a látogatottság emelkedését örvendetessé teszi: a könyvtárt a tanulóifjúságon s a tanári karon kívül a város lakossága mind fokozottabb mértékben veszi igénybe. A gyarapodás számra nézve tekintélyes ugyan, de a 2598 kötetnyi szaporulatnak a legnagyobb részét a föloszlott olvasóegylet német szépirodalmi anyaga teszi ki. Az intézet pártfogósága által vételekre adott 106250 K-ból s az államsegélyből beszerzett 130 művel azonban a modern szépirodalom termékei s az újabb tudományos munkák iránti keresletet még nem lehetett kielégíteni s így tartani lehet attól, hogy a forgalom a jövőben már nem fog emelkedni, ha a könyvtár javadalma nem fokozódik. FEJÉRPATAKY jelentése szerint a könyvtár elhelyezése épen nem kifogástalan. Helyiségei ugyanis nem egymásba nyílóak, hanem szaggatottak. A régi lyceumi épület első emeletén van a 12 személyre berendezett különálló olvasószoba s ezzel szemben, folyosó által elválasztva, két könyvterem az újabb, leginkább használt könyvanyaggal. A második emeleten egy magában álló nagy teremben a régi lyceumi könyvtár van elhelyezve, túlnyomó részben theológiai s elavult természettudományi, klasszika-filológiai stb. könyvekkel. Ettől ismét két, egymástól folyosó által elválasztott teremben az újabb könyveket is tartalmazó JÓNY-könyvtár van, mely az adomány értelmében külön állítandó föl, a cédulakatalogusban azonban anyaga a lyceumi könyvtárával egyesítve van.

Kiskúnhalason a ref. főgimnáziumi könyvtár az 1911. évben 198 napon volt az iskolán kívüli közönség számára nyitva, amikor 147 egyén 1880 darabot használt és pedig már nem csupán szépirodalmi műveket. A Főfelügyelőségnek a könyvtárnak a város részéről leendő fölkarolása iránt a városi tanácshoz intézett felkérésére a városi tanács «egyszer s mindenkorra» 200 K (!) támogatást nyújtott a könyvtárnak. A ref. egyháztanács 254 Kt

adott beszerzésekre. A 151 kötetnyi vételekkel s 125 kötetnyi ajándékkal a könyvtár törzsállománya 37.122 darabra emelkedett (36.836 könyv, 200 térkép, 86 kézirat).

Komáromban a Vármegyei Könyvtár életében messzemenő fontosságú határozatot hozott a vármegyei törvényhatóság, amennyiben kimondotta, hogy könyvtárát a JÓKAI-Egyesület kezelésére bizza, az egyesület azonban, alapszabályai jóváhagyásának kése delme miatt, még nem kezdte meg működését. A könyvtár állam segélyből 139, egyéb vételből 203 s ajándékozásokból 1134 darab bal gyarapodva, törzsállománya 33.890 darabra emelkedett. Az ajándékok között legnevezetesebbek néhai GHYCYZ Béla főrend és néhai HÉRICS Márton ászári plébános hagyatéka, mely 3000 darabra tehető s földolgozás alatt áll. Id. SZINNYEI József, a könyv tár régi jóakarója, 744 darabbal gyarapította a könyvtárt, köztük a komáromi kalendárium legteljesebb sorozatával. A rohamosan gyarapodó s mindjobban használt könyvtárnál alig van idő a ren dezési munkálatokra. Dr. ALAPI Gyula könyvtárőr csak a KULTSÁR István-könyvtár anyagának földolgozását fejezhette be. A rendezés folytán augusztusban zárva volt a könyvtár. Az év folyamán 1031 olvasó 17.347 kötetet használt. A könyvtár elhelyezési módja FEJÉRPATÁKY jelentése szerint tarthatatlan. A levéltári helyi ség minden zúga úgy tele van tömve könyvekkel, hogy az újabb gyarapodást nemcsak fölállítani, hanem még kicsomagolni sem lehet. Az új építkezés megkezdése tehát valóban égetően szükséges.

*Losonc*on a *Városi Közkönyvtár* 161 kötetnyi szépirodalmi és 156 kötetnyi tudományos műből álló évi gyarapodásával 24.358 kötetből álló 16.344 műre emelkedett. A városi 800 K-ás be szerzési segélyből szépirodalmi beszerzések és költségek foganato sítottak. A könyvtárból 107 fizető látogató 5080 kötetet hasz nált. A látogatási díjából 339'90 K folyt be. Az 1903—1910. évi beszerzésekről szóló 3. pótcímjegyzék az 1911. évben megjelent. A könyvtári gondnokság a kezelésre vonatkozólag jelentős válto zásokat tervez. A városi közgyűlés által választott könyvtárosnak ugyanis más városi hivatalt is kellett betöltenie. Az új szabály rendelettervezet szerint ezentúl a könyvtár kezelőjét, aki esetleg

nő is lehetne, a könyvtári gondnokság alkalmazná évi 1200 K tiszteletdíjjal kizárólag a könyvtár kezelésére s a könyvtári gondnokság is több jogot kapna a könyvtár ügyeinek vezetésére.

Lőcsén az ág. h. ev. egyház könyvtárát a 400 K államsegélyből történeti, földrajzi s irodalmi munkákkal gyarapították. Az új rendszerű cédulakatalogusnak az előző évben megkezdett szerkesztése serényen folyt tovább, azonban a kolligatumban előforduló számos kisebb terjedelmű régi doktori értekezés miatt csak lassan halad. A gyarapodás 33 darab ajándék s 86 darab vétel volt. A látogatottság lassan emelkedik; ennek érdekében KAUFFMANN Aurél könyvtáros folytatta a könyvtár érdekességeiről a tanulmányi részére rendezett bemutató-előadásokat.

Múramarosszigeten a ref. főiskola könyvtáránál a használat ismét némi haladást mutat: 151 nyitási napon 992-en 1563 művet használtak. A könyvtár anyaga vétel és ajándék útján 96 művel (146 kötetben) gyarapodott. A könyvtár rendezési munkálatait illetően jelentik, hogy SIMON Géza könyvtáros a régi magyar nyelvű nyomtatványok (1711-ig) rendezését és elhelyezését befejezte. A 178 kötetre menő e nemű anyagban oly kiadások is előfordulnak, amelyeket SZABÓ nem említ, vagy amelyek címét hiányosan közli.

Miskolczon a Borsod-Miskolczi Múzeum könyvtára kétszer is költözött, míg végre a keresk. isk. helyiségeiben BRÓSZ Károly könyvtáros elvégezhette az újrarendezést, valamint a HORVÁTH Lajos-féle könyvtár és a diósgyőri koronauradalmi levéltár rendezését. HORVÁTH Lajos főrendiházi tag végrendeletileg a múzeumra hagyta körülbelül másfélezer kötetből álló könyvtárát s igen sok darabra rugó országos érdekű oklevélgyűjteményét. A könyvtár állománya a HORVÁTH-féle és a diósgyőri, rendezés alatt álló anyag nélkül, 4256 darab könyv és 2381 oklevél volt. FEJÉRPATAKY meglátogatván az intézetet, a vezetőségnek figyelmébe ajánlotta, hogy tegyék meg a kezdeményező lépéseket a Miskolczon levő könyvanyagnak az egyesítésére s ezzel egy nagy közkönyvtár létesítésére, mert a múzeum mostani könyvtárának esetlegesen összerakult anyaga alig tekinthető könyvtárnak.

Az ág. h. ev. egyházi könyvtár kezelésében változás nem állott be. A püspöki székhelynek Nyiregyházára történt áthelyezése, az új lelkész megválasztása, az irodák áthelyezése és az ezekkel járó költözködések miatt a könyvtár használatában hosszabb szünet volt. Az év folyamán 40 nyitási napon 820 látogató 647 művet 820 kötetben vett ki. A 28 kötetnyi évi gyarapodás, mellyel a könyvtár állománya 7828 kötetre emelkedett, ajándékozásokból került ki.

Nagybányán a Városi Múzeumnál a helyiség kérdése gátolja a fejlődést. Különösen a könyvtár, melyet leginkább gyarapítanak, szükségelne nagyobb helyiséget. Állománya 6309 mű.

Nagyenyeden a Bethlen-kollégium gyűjteményei közül a könyvtár 847 darabbal gyarapodott. 348 látogató 4185 kötetet vett ki, illetve használt a szűkös olvasóban.

Nagyárolyból, Szatmár vármegye múzeumáról nem érkezett évi jelentés. RADISICS orsz. felügyelő véleménye szerint legjelentékenyebbnek látszik a könyvtár, amely azonban szintén csak akkor volna nyilvánossá tehető, ha a Főfelügyelőség módot találna egy 800 koronával díjazott könyvtárőr alkalmazására.

Nagyszombaton a Városi Közkönyvtár és Történeti Emléktárban a múlt évben a vasárnapi kikölcsönző és csütörtöki olvasóórákat június végéig élénk forgalommal akadálytalanul betartották. A nyári szünidőben alapos revíziót végzett ALSZEGHY János könyvtáros, pótlásokat, kötetéseket eszközölt, az új beszerzéseket cédulajegyzékekben és leltárakban földolgozta, de példaszerű buzgólkodásában az ősz folyamán beállott betegsége, mely hosszú időre ágyhoz szegezte, megakadályozta. A szépen fejlődő forgalom azonban számbavehető fönnakadást nem szenvedett, mert ALSZEGHY betegen is megtett mindent, hogy helyetteseit a könyvtári teendőkbe bevezesse s így a folyó év elején a már régóta fáradozó KONSCH Ignác segédkönyvtáros és FARKAS Gyula tanár önzetlen segítségével ismét megnyitlak a vasárnapi kikölcsönzőórák. A *történeti emléktár* 1848/49-i ereklýéhez ez évben főleg az 1848/49. évek magyarországi lapjaiból és folyóirataiból sikerült 14 ritkább példányt szerezni. A könyvtár anyaga 10.379

darab. A látogatók száma a könyvtárnál 46 nyitási napon 648 (használt anyag 2407 kötet).

Nyitrán a *Nyitravármegyei Múzeum* gyűjteményei közül a könyvtár használata örvendetesen javul, mert a tanulókon kívül mindnagjobb számban használja azt a nagy közönség is. A használat kikölcsonzésen alapul s e célból minden vasárnap 10—12-ig van nyitva a könyvtár. Legnagyobbrészt az államsegélyből szerzett gyarapodásával törzsanyaga 15.087 darabra emelkedett. A Főfelügyelőség ama törekvése, hogy a fölosztatott Matica Slovenskának Turócszentmártonból ideszállított anyagából létesített s ennél fogva eredetileg túlnyomó részben szláv könyvanyagból álló gyűjtemény magyar könyvtárrá alakuljon át, az éveken át folytatott tervszerű gyarapítás folytán immár teljesedésbe ment, amennyiben a szláv könyvek az egész anyagnak alig egy harmadát teszik.

Pápán a *ref. főiskola könyvtára* 1911-ben 1198 darabbal gyarapodott. Az ajándékok közül egy 133 kötetnyi értékes, a mérnöki tudomány köréből való s néhai TÖRÖK János városi főmérnök hagyatékából származó ajándékozás érdemel említést. A törzsállomány 37.379 darabra emelkedett. A könyvtárban 1589 látogató 2488 darabot használt, kikölcsonöztek 721-en 1590 kötetet. Nyitva volt a könyvtár 304 napon d. u. 2—4-ig.

Pécsett a *Városi Múzeum* remélhetőleg már nem soká marad meg jelen elhelyezésében, mert így alig tartható fönn a teljes pangás veszélye nélkül. A bérhelyiségek minden zúga tömve van tárgyakkal. A könyvtár a városház földalatti helyiségeiben van fölhalmazva; használni nem lehet. Nagyobb részben ajándékozásokból, összesen 130 kötettel gyarapodott.

Poprádon a *Magyarországi Kárpátgyesület Múzeuma* könyvtárának állománya 7100 darabra emelkedett, főleg adományok útján. A könyvtár használata oly csekély: 5 olvasó használt 43 kötetet, hogy FEJÉRPATAKY véleménye szerint az osztály csak mint a múzeum kezeléséhez szükséges szakkönyvtár fejlesztendő a jövőben.

Pozsonyban a *Városi Közkönyvtár* 1911-ben 3947 könyvvel és 22 hírlapkötetel gyarapodott. A 10.000 K-án felüli városi

javadalomból 2673 K-án 355, az államsegélyből 99 kötet könyvet vettek. A könyvtár összes földolgozott anyaga 25.049 darab. Az olvasóterem 246 egész és 57 félnapon át volt nyitva s ez idő alatt 2836 látogatójegyet adtak ki. Az olvasóban 4296 kötetet használtak, 880 térítvényre pedig 3772 kötetet adtak kölcsön. A könyvtár jövője szorosan összefügg az egyetem kérdésével. A közoktatásügyi kormány ugyanis az új könyvtári és múzeumi épületnek az egyetemi könyvtár céljaira való teljes tulajdonjogi följajánlását óhajtja, a város viszont a jelenlegi városi közkönyvtárosnak vezető állásban való átvétele, a könyvtár további teljes nyilvánossága és a múzeumi épületrésznek az átadás előtti elkülönítése föltételei mellett készséggel hajlandó a könyvtárt átadni az államnak. Az ez irányban folyó tárgyalásokat az év végéig még nem fejezték be.

A *Városi Múzeum* szakkönyvtára részére főképp pozsonyi vonatkozású nyomtatványokat szereztek; továbbá a város 1820-ból való térképét s a városi vízvezeték 1807-ből való tervrajzát.

Sárospatakon a *ref. főiskola könyvtára* a múlt évben használta föl a 10.000 K-ás államsegély utolsó részét hiányok pótlására s tudományos jellegű könyvek beszerzésére. Az 1911. év emlékezetes eseménye volt, hogy a főiskola egy volt jeles növendéke, SZKÁROSSY Gusztáv özörényi *ref. lelkész*, a főiskolára hagyta 2000 kötetnyi könyvtárát, melyben számos kézirat és 40 régi magyar kötet van. HARSÁNYI István főkönyvtáros folytatta a kéziratár rendezését. A könyvtár becses metszetgyűjteményéről a *Múzeumi és Könyvtári Értesítőben* megjelent katalógust különlenyomatban adta ki a könyvtár. A 2847 könyvből és 75 kéziratból álló évi gyarapodással a törzsállomány 52.216 könyvre és 789 kéziraatra emelkedett. A 260 nyitási napon 618 kikölcsönző 1956 könyvet vett ki.

Selmeczbányán a *Városi Könyvtárt* FEJÉRPATAKY megvizsgálván, változást két év előtti látogatása óta nem észlelt.

Sepsiszentgyörgyön a *Székelly Nemzeti Múzeum* könyv- és levéltára a gyűjteménycsoportok földolgozásához szükséges szakmunkák s a művelt nagyközönség igényeinek megfelelő összefoglaló

művek, továbbá a sorozatos munkák és folyóiratok hiányzó és folytatólagos köteteinek beszerzésén kívül adományok és letétek útján is jelentékenyen gyarapodott. Első helyen említendő itt özvegy báró APOR Gáborné sz. gróf PÁLFFY Fidéle elismerésre méltó elhatározása, mellyel a nemes emlékü férjének, báró APOR Gábor államtitkárnak hagyatékából származó könyvtárát és levéltárt, mint családi letétet a múzeum gondozására bízta. A körülbelül 4200 darabból álló könyvtár főleg jogi és történelmi, de szépirodalmi, természettudományi s egyéb műveket is tartalmaz. Az APOR-család tagjai közül kimagasló APOR Péter könyvtárából csak alig egypár mű, a báró APOR Károly sokáig páratlan 1848/49-es gyűjteményéből is csak kis töredék van a letétben. (A többi az Erdélyi Nemzeti Múzeum birtokába került.) A levéltári anyagból 8 darab a mohácsi vész előtt, 48 darab a XVI. században kelt; a XVII. századból gazdagabb anyag van s különösen az APAFI Mihály idejéből s a gubernium korszakából. A legnagyobb rész a XVIII—XIX. századból származik s főleg az APOR-család birtok- és családi ügyeire vonatkozik. A levéltár anyagát már nagyjából rendezték s az új múzeumba való beköltöztetésig a régi árvaszéki helyiségekben a régi állványokon, az okmányokat pedig a báróné által átengedett régi szekrényekben helyezték el. A letét anyagával együtt a könyv- és levéltár összes gyarapodása 12.769 darab. A törzsszállomány 60.977 darab. A csupán csak szakemberek részére nyitott könyvtárban 246 látogató 1300 darabot használt.

Sümegeen az áll. Darnay-Múzeumnak KISFALUDY-terme KISFALUDY Sándor örököseitől szerzett nagyszámú emléktárgy befogadása céljából új rendezés alá került. KISFALUDY Sándor könyvtárszekrényében nyertek elhelyezést összes műveinek első kiadásai, a középen álló üvegtárlóban KISFALUDY Sándor ereklyéi, SZEGEDY Róza himzései és apróságai, egy külön tárlóban pedig a KISFALUDY Károly kéziratai és saját festésű arcképei.

Szabadkáról, a Városi Múzeum és Közkönyvtárról nem érkezett évi jelentés.

Szamosújvárt az Örmény Múzeum könyvtárának állománya az újabb szerzeményekkel 1639 könyvre emelkedett.

Szászvárosban a *ref. Kuün-kollégium könyvtára* új helyiségeibe 1910. évben átköltözvén, az 1911. évben a könyvtárban a rendezés munkája volt a főteendő. Ez annyira haladt, hogy az év végéig a szakszerű csoportosítás keretén belül a könyvállomány végleges elhelyezése elkészült a túlnyomó részben régi műveket tartalmazó theológiai szak kivételével. A szakok leltár- és törzscédula-katalogusának elkészítése is a rendezéssel párhuzamosan haladt előre. A rendezés és katalogizálás munkáját TANKÓ Béla könyvtáros úgy igyekezett végezni, hogy az olvasóközönség lehetőleg kevés időre nélkülözze a rendes munkába vett szakokat. Így a használatban nem volt megszakítás s az örvendetesen emelkedett. A 250 nyitási napon 173 egyén 3210 kötetet használt, dacára, hogy a legnagyobb forgalom idején járvány miatt zárva volt az intézet. Gyarapításra az előző évek átlagának megfelelően kb. 1000 K fordítottak a kollégiumi alapból. Az évi 700 K államsegély egyharmadán szépirodalmi műveket vettek. Az összes gyarapodás 757 kötet volt; a törzsállomány 16.020 darabra emelkedett.

Szatmárt a Kölcsey-kör Múzeuma részére annak vezetősége ismét számos ajándéktárgyat gyűjtött egybe. Vétel útján csak a könyvtár gyarapodott; ennek állománya az összesen 129 darabnyi gyarapodással 4372 darabra emelkedett. 80 nyitási napon 218 látogató 931 könyvet használt. A kis arányú könyvtár elhelyezése, a helyszínén járt FEJÉRPATAKY véleménye szerint, megfelelő. Az új helyiségben újra rendezett könyvanyag betűrendben van fölállítva, úgy, hogy a megtalálás igen könnyű. A könyvtár cédulakatalogusa teljes; a szakrepertorium elkészítése most került sorra.

Szegeden a Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeumnak a millenium idején emelt épülete a múlt évben alapos tatarozásra szorult. E munkálatok a nyári szünet alatt a felügyeletet végző személyzetet rendes munkájától elvonták s miattok a könyvtár szeptember 1-e helyett csak 20-án nyílt meg. A könyvtár gyarapítására 3000 K városi s 2200 K állami segély fordított. A 2975 kötetnyi évi gyarapodással a törzsállomány 79.547 kötetre emelkedett. Nagyobb adomány volt a szegedi gör. kel. szerb hitköz-

ségtől a templom renoválása alkalmával annak padlásán talált anyag, mely nagyobbára a mult század derekáról való ausztriai jogi és katonai műveket tartalmaz. Az év folyamán érkezett s az előző évről fennmaradt SCHMIDT- és OLTVÁNYI-féle anyag föl van dolgozva. Kötés alá került 405 kötet s a 727⁸³ K kötési költség-ből 500 K OLTVÁNYI Pál erre rendelt hagyatékából fedeztetett. A 228 nyitási napon 13.218 olvasó volt a könyvtárban; napi átlagszám: 59²⁸, legtöbb február 1-én: 117, legkevesebb június 30-án: 10. A könyvtárban használtatott 15.790 mű, kikölcsönöz-tett 460.

Székesfehérvárott a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum 1911. évi május hó 14-én nyilt meg. A könyvtár az év folya-mán 632 darabbal gyarapodva, 1421 darabnyi törzsszállományúra növekedett.

Szombathelyen a Vasvármegyei Kultúregyesület Múzeuma éle-tében lényeges változást okozott a kulturházzal történt kibővítés. A Főfelügyelőségnek különös gondja volt arra, hogy a kultur-házat a múzeum igazgatóságának közvetlen vezetése alá hozza, hogy az abban tartandó előadások tisztán tudományos, ipari és művelődésterjesztő irányát megszabhassa s azokból a politikai, vallásfelekezeti és osztályharcra vezető támadásokat és agitációkat kizárja, mert az eleinte minden adminisztratív szervezet nélkül működni kezdett intézmény életében mutatkozó első jelenségek után ilyenektől is tartani lehetett. Elsősorban szükségesnek mutat-kozott, hogy valaki a múzeum vezetői közül idejét állandóan a múzeumnak szentelhesse; erre báró MISKE Kálmánt sikerült meg-nyerni. A könyvtár leltározása még folyamatban van s így törzs-állománya még nem állapítható meg teljes pontossággal. Évi gyarapodás a több évi részlettörlesztésre megvett KAFFEHR-könyv-táron kívül 148 könyv és 1800 aprónyomtatvány. A használat idáig csekély mérvű volt (21 olvasó 286 művet olvasott, 106 egyén pedig 3315 kötetet vett ki kölcsön) s csak a tanulóiifjúság részéről nyilatkozott meg az olvasóterem használata iránti kedv.¹

¹ A főfelügyelőség évi jelentésében azt olvassuk, hogy «az Egyesület az olvasóterem további nyitvatartását célszerűtlennek látja». Reméljük, hogy a fő-

Temesvárott a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat kisebb méretű szakkönyvtára a múzeum irodahelyiségében oly zsúfoltan van fölállítva, hogy szakszerű kezelése immár lehetetlen s így csak a legszükségesebb folyóiratok folytatására kellett szorítkozni.

A *városi közkönyvtár* részére annak vezetősége igyekezett a múlt évben is minden, a könyvpiacra megjelent komoly tudományos, vagy ismeretterjesztő munkát megszerezni. Ajándékozás útján is bőven volt gyarapodásban része a könyvtárnak. Legbecsesebb ajándék volt a dr. LAKY Mátyás főreálisk. igazgatóé, aki nyugdíjaztatása alkalmából 567 kötetből álló 1864 K-ra becsült könyvtárát adta ajándékba. Az összes gyarapodás 1355 tételben 3584 kötetet és füzetet tesz ki, mely gyarapodás összértéke 9547⁴³ Kt tesz ki, ebből a vételek összege 4520⁸⁰ K, miből 800 K államsegély volt. A törzsállomány ezzel 128.107 K-ra becsült 42.953 kötetre emelkedett. A könyvtárban 12.039 látogató 12.947 kötetet használt, illetve kölcsönzött ki. A használt művek között a szépirodalom 5466, a nyelvtudomány 1602 kötetszámmal vezet. A minden hétköznapi délután 3—7-ig nyitva lévő olvasótermet a múlt évben már a délelőtti órákban is megnyitották az olvasók részére. Az érettebb olvasók száma egyre gyarapszik.

Turóc szentmártonból a Tót Múzeum vezetősége, miként évek óta, az 1911. évi működéséről sem tett a Főfelügyelőségnek jelentést. FEJÉRPATAKY meglátogatván a múzeumot, a pár év előtt még nem kész könyvtár berendezését különösen sikerültnek találta. A könyvanyagon meglátszik, hogy nem rendszeres gyűjtés, hanem csupa esetleges ajándék hozta azt össze. Az áttekintést nehezíti, hogy a nagyobb ajándékok (pl. a KMET Andrásé, a CHALUPKÁÉ stb.) mind külön vannak fölállítva. A könyvtár legnagyobb része cédulázva van és tudományszakok szerint rendezve, használata azonban elenyészően csekély.

felügyelőség nem osztja az Egyesület e képtelen felfogását s gondja lesz rá, hogy az olvasóterem továbbra is nyitva maradjon. Ha az olvasótermet kevesen látogatják, ennek bizonyára nem a város lakosságában, hanem egyéb körülményekben van az oka.

Váczott a Múzeumot főntartó Múzeum-Egyesület a könyvtár részére az államsegélyből váczi nyomású régi könyveket és Váczot érdeklő nyomtatványokat s képeket szerzett be.

Verseczen a Városi Múzeum és Könyvtárnak új otthonában eltöltött első esztendeje meghozta annak bizonyítékát, hogy az intézet szép hivatásának megfelel s hogy a közönségnek szükséges is volt. A könyvtár gyarapodásából említendő LÁSZLÓFFY László apátplébános hagyatéka: 514 könyv, füzet és kézirat. A városi tanács 170 könyvet és füzetet utalt át a könyvtárba. Vétel útján 620 kötet könyv szereztetett be. A 2152 darabnyi gyarapodásból hozzáférhetővé tétetett 1031 darab. A városi levéltár régibb iratait, 16 kocsirakományt, a városház padlásáról átvette a könyvtár vezetősége s a közs. fiúiskola egy helyiségében helyezte el. A könyvtárban 4868 olvasó 10.226 kötetet használt 255 nyitási napon.

Veszprémben a Veszprémvármegyei Múzeum-Egylet könyvtárának csaknem 10.000 kötetet számláló anyaga (összes törzsállomány 12.904 darab, az 1911. évi gyarapodás ebből 1080 darab) helyiség hiánya miatt nem adható át a közhasználatnak. Az elhelyezés mostohasága ugyanis az 1911. évben még rosszabbá lett az által, hogy a megyeháznak a könyvtár elhelyezésére szolgáló keleti szárnyában veszedelmes falrepedés állott be, mely miatt a könyvtári anyagot ládába csomagolva az épület kapubejárata alá kellett ideiglenesen helyezni.

Zomborban a Bács-Bodrogvármegyei Történelmi Társulat könyvtárának osztályozása és végleges rendezése folyamatban van, azonban nagy nehézségekbe ütközik, mert a szükségelt újabb szekrények beállítására nincs hely. A gyűjtemények ugyanis a vármegyeház három termében vannak részben zsúfoltan kiállítva, részben ládába zárva szoronganak.

A Városi Közkönyvtárt főntartó könyvtáregyesület működése a régi keretek között folyt le. A könyvtár régi, szűk, az igényeknek már csak ideig-óráig megfelelő helyiségében maradt. Az államsegély ez évben 800 K-ról 1000 s a városi segély 700 K-ról ugyancsak 1000 K-ra emelkedvén, lehetővé vált egypár hiányos

munka kiegészítése s a közönség igényeinek némileg fokozottabb mérvben való kielégítése. Az évi gyarapodás 374 darab volt; a törzsállomány 33.227 darabra emelkedett. Az új gyarapodásról «Függelék» címen pótcímtár jelent meg. A nyitási napok száma 255 volt, a látogatóké 147.

III.

Az állami felügyelet alatt álló népkönyvtárakról a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa 1911. évről kiadott jelentése alapján a következőkben számolunk be:

Az új nép- és vándorkönyvtárak fölállítása 57.088,58 K-ba került. A közművelődési és könyvtáregyesületek, olvasóköri és ifjúsági egyesületek közül 69 részesült könyvtárak létesítésére, illetve fejlesztésére segélyben, melynek összege 53.700 K-t tesz ki. Gazdasági népkönyvtárak kiegészítésére 3600 Kt adtak ki. A régiebb könyvtáraknál évközben mutatkozó apróbb dologi kiadások, pótlások és javítások fedezésére s a könyvtárak cserélésének tuvarkölségeire pedig 2700 Kt irányoztak elő. Végül a könyvtárkezelők jutalmazására 4000 Kt fordítottak.

Új népkönyvtárat ez évben a Tanács 34-et állított föl. E könyvtárak közül az Athenaeum r.-t. a fennálló egyezség folytán öt-öt db., egyenként 400, illetve 300 K értékű népkönyvtárat díjtalanul szállított, úgy hogy az 1911. évi javadalmat 24 népkönyvtár könyvanyagának beszerzési költségei terhelték meg, még pedig egy 2000 K és huszonhárom 1000 K értékű könyvtár beszerzésének költségei.

Ez állandó jellegű népkönyvtárak mellett a Tanács az 1911. évi állami javadalom terhére negyven, egyenként 500 K értékű vándorkönyvtárat állított föl, amihez még az Athenaeum által díjtalanul szállított két vándorkönyvtár járult.

Az 1911. évben létesített könyvtárak összes száma tehát 76-ra rugott.

E könyvtárak fölállításáról az Országos Tanács május hó 8-iki ülésén határozott, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak szeptember hó 5-én 76.902. sz. a. kelt jóváhagyása mellett.

E könyvtárak az eddigi eljárásnak megfelelőleg, könyvszekrényekkel ellátva adattak át rendeltetésüknek. A könyvtárak könyvanyagának ára 45.000 Kt tett, a szekrények az 1000 K-ás könyvtáraknál egyenkint 160, a kisebb könyvtáraknál pedig egyenkint 105·20 K-val számítva, 9575·60 K-ba kerültek. (A 2000 K-ás népkönyvtárhoz, mely a jászberényi városházára került, könyvtárszekrény nem járult, viszont Besztercebányára két darab 160 K-ás és Szombathelyre egy darab 105·20 K-ás könyvszekrény küldött a már régebben létesített könyvtárak gyarapodásának a befogadására.) E két tételhez hozzáadva a 475 Kt kitevő szállítási költségeket, a végösszeg 55.050·60 Kt tesz ki.

A könyvanyagot és szekrényeket december hó végén küldték szét rendeltetési helyükre.

Az itt összegezett nép- és vándorkönyvtárak elhelyezéséről a következőkben számolunk be:

A Tanács közvetlen felügyelete alatt 2000 K-ás népkönyvtár a jászberényi városháza tanácstermében állíttatott föl; egy-egy 1000 K-ás könyvtár már létező 1000 K-ás könyvtár 2000 K-ás sorozattá leendő kiegészítése gyanánt Abaujszántón, Egyeken és Muzslán, új 1000 K-ás könyvtárak Apán, Aradon a Csutora-utcában, Balatonfüreden, Budafokon az Ifjúsági Körnél, Budapesten a Vasutasszövetség déli kerületénél, Csapon, Dunaharasztn, Enyingen, Érendréden, Fiumében a Tengerparti M. Kir. Áll. Tisztviselők Egyesületénél, Nagymaroson, Rábatamásisban, Szabadkán az Általános Ipartestületnél, Szarvason a Függetlenségi és 48-as Gazdapártnál, Szombathelyen a Kereskedelmi Körnél, Vasváron és Zagyvarékason; egy-egy 400 K-ás könyvtár Hajdúnánáson az iparos tanonciskolában, Hatvanban az Orsz. Vasutasszövetségnél, Miskolcson a Mozdonyvezetők Otthonában, Nagykanizsán és Székesfehérvárott a Vasutasszövetségnél; végül egy-egy 300 K-ás könyvtár Bolgártelepen, Pozsonyban a munkásközvetítő intézet munkásotthonában, Rábczakapin és Szelcsován nyert elhelyezést. Az 500 K-ás vándorkönyvtárak a következő helyekre kerültek: a) az Abaujtornamegyei és Kassai Közművelődési Egyesület útján: Enyiczkére és Kovácsvágására; b) az Aradi Kölcsey-Egyesü-

let útján: Gyulavarsándra; *c)* a Beregvármegyei Közművelődési Egyesület útján: Badalóra, Beregrákosra és Oroszvégre; *d)* Békésvármegyében Orosházán az Aradi-uti, bónumi és monori iskolákba; *e)* Biharmegyében a nagyvárad Szigligeti-Társaság útján Biharba, Biharpüspökire, Gyantára, Paptamásira és Szalárdra; *f)* a Borsodmiskolci Közművelődési Egyesület útján: Görömbölyre és Mucsonyra; *g)* Csanádmegyében Makóra az igástanyai és komlós-uti iskolába; *h)* Csongrádmegyében Szegedre az alsótanyai, kisorsi, külsőfeketeszéli, szentesmihályteleki és zöldfási iskolákba és Szentesre a korógyparti olvasókörhoz; *i)* Györmegyében Bácsára; *j)* Hajdúmegyében Debreczenbe az ebesi tanyára és a Petőfi-Dalkörhöz; *k)* Jász-Nagykún-Szolnokmegyében Fegyvernekre a Pusztasörmenyes tanyára; *l)* Kolozsmegyében Mérára azzal, hogy az ott lévő régibb sorozat Magyarvistára helyezendő át; *m)* Udvarhelymegyében Etédre és Küsmödre; *n)* Ugocsamegyében Salánkra, *o)* a Vasvármegyei Kultúregyesület útján: Csehire, Nemeskeresztúrra, Niczkre és Öriszentpéterre; végül *p)* Zalamegyében a Balatoni Szövetség útján: Héviszentandrásra.

A Tanács a Horvát-Szlavonországban elszigetelten élő magyarság közművelődési szükségleteinek kielégítéséről is gondoskodni kívánván, a Julián-Egyesület útján öt darab, egyenkint 500 K értékű, vándorkönyvtárat állított föl Brsljanica Velika, Sokolovac, Sot, Starinci és Zrinska községekben. A Horvát-Szlavonországban elhelyezett könyvtárak száma ekként 43-ra emelkedett. Az annektált tartományokban működő könyvtárak száma ez évben szintén emelkedett eggyel, amennyiben Mosztárban a Magyar Kultúregyesületet látták el a Julián-Egyesület útján egy 1000 K értékű népkönyvtárral.

Ama terven viszont, hogy a külföldi magyarságot is részesítse a Tanács az anyanyelvükön szóló olvasmányok lélekművelő áldásában, a következő intézkedésekkel munkálkodott:

Egy 300 K-ás értékű könyvtárat a radautzi (andrásfalvai) Hitelszövetkezetnek engedett át. Ezenkívül pénzsegélyekre fenntartott javadalmából 500 Kt a newyorki Public Library yorkvillei osztálya, 400—400 Kt a clevelandi cs. és kir. osztrák-magyar

alkonzulátus és a pittsburgi Carnegie-Institution, 250 Kt a catarói Sz. Ferencz-rendű kolostor, 200 Kt a westclevelandi Magyar Református Ifjúsági Egyesület, 150 Kt a buffalói magyar kolónia és 100—100 Kt az akroni Közművelődési Kör, a pólai cs. és kir. tengerészeti fogház s a southbendi Magyar Önképző- és Dalkör könyvtára fejlesztésére fordítottak.

Új könyvtárak föllállítására, illetve meglévő könyvtáraik gyarapítására a következő közművelődési egyesületek és könyvtártartó testületek részesültek közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi minisztérium útján pénzbeli segélyben: a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület, a Dunántúli Közművelődési Egyesület, az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület, a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület s az Uránia Tudományos Egyesület, egyenkint 5000 Kt, az eperjesi Széchenyi-Kör 2000 Kt, a Budapesti Könyvtár-Egyesület 1800 Kt, a hőmezővásárhelyi közkönyvtár és a nagyvárad Szigligeti-Társaság egyenkint 1500 Kt, a DMKE budapesti osztálya, a Szabad Lyceum, Orsz. Magyar Iskola-Egyesület, a pécsi Ingyenes Népkönyvtár-Egyesület és a temesvár-józsefvárosi Polgári Olvasó-Egylet egyenkint 1000 Kt, a budapesti Erzsébet-Népakadémia 900 Kt, a kassai Kazinczy-Kör és pozsonyi Toldy-Kör egyenkint 700 Kt, a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskerekén 600 Kt, az Aradi Kölcsey-Egyesület, a Beregvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület, a győri Népkönyvtár-Egyesület, a Nógrádvármegyei Nemzeti Intézet s a tiszafüredi Múzeum- és Könyvtár-Egyesület egyenkint 500 Kt, a budapesti VI. ker. Népkönyvtár-Egyesület, a VIII. ker. Közjótékonyági Egyesület, a IX. ker. nép- és isk. könyvtár, a X. ker. nép- és isk. könyvtár, a temesvári erzsébetvárosi, gyárvárosi, mehalai és népirodai könyvtárak egyenkint 400 Kt, a felkai Tatra-Múzeum-Egylet, a kecskeméti központi népkönyvtár, a komáromi népkönyvtár, a marosvásárhelyi Székely-Társaság, a vakokat gyógyító orsz. egylet miskolci fiókja, a nagykanizsai áll. ipariskola, az újvidéki DMKE könyvtár és a verseczi Magyar Ifj. Önszegélyző Egylet egyenkint 300 Kt, az Orsz. Magyar Iskola-Egyesület buda-

foki könyvtára 250 Kt, a felsőbányai városi tanács 220 Kt, a berzeviczei áll. népiskola és Ifj. Egyesület, a bogsánbányai, érköbölkúti, gyomai, hajdúszoboszlói, késmárki, lipótszentmiklósi, nagy-károlyi és ungvári népkönyvtárak, továbbá a tordai Iparosok Önképző-Egylete egyenkint 200 Kt, az aranyosmaróti és nagy-szebeni népkönyvtárak egyenkint 150 Kt, a balázsfalvai, Békés-csaba-fényes-tanyai, czibakházai, nagybereznai, sajókazai és tiszaujlaki népkönyvtár, valamint a selypi cukorgyár egyenkint 100 Kt, a világosi népkönyvtár 80 Kt, a pazdicsi és pipei népkönyvtár pedig egyenkint 50 Kt kapott.

E segélyezések az eddigi gyakorlathoz hiven most is az Országos Tanács részéről esetről-esetre előzetesen jóváhagyott fölhasználási tervezetek alapján, utólagos okmányolt elszámolás kötelezettsége mellett fordítottak rendeltetési céljaikra.

A Dunántúli Közművelődési Egyesület kész könyvtárak könyvkészletére 3420·18 Kt, LÖRINCZY György és PÁSZTOR Árpád műveinek 30 példányban történt beszerzésére 700 Kt, könyvtárszekrényekre 1155 Kt, a könyvtárak elszállítására 75·60 Kt fordított, vagyis elszámolása 46878 K túlkiaással zárult. Az új könyvtárak közül egy-egy 1000 K értékű Barcon a Polgári Körnél és Veszprémben a városházán, egy-egy 500 K értékű vándorkönyvtár Lajtaújfaluban, Acsádon és Erdőcsokonyán, egy 300 K értékű kis könyvtár pedig a balatonalmádi Gyermekszanatóriumban nyert elhelyezést. PÁSZTOR és LÖRINCZY művei a már régebben létesített egyesületi népkönyvtárak gyarapítására szolgáltak.

Az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület 1911. évi népkönyvtári kiadásai 5290·67 K-ra rugtak, mely összegből a 290·67 K-nyi túlkiaadást az egyesület saját vagyonából fedezte. Ez összegből 3633·20 K könyvek vásárlására, 1603 K könyvkötői munkálatokra s ládák készítésére, 54·47 K pedig csomagolási és fuvar költségekre esik. A beszerzett könyvanyagból 10 darab EMKE népkönyvtár került ki, amelyek Pusztakamarás, Alsóárpás, Nagydisznód, Ehed, Újszékely, Szilágykerked községekben, továbbá Kolozsvárott a m. kir. VI. honvédkerületi fogházban, a cs. és kir.

35. tábori ágyúezrednél s a 62. cs. és kir. gyalogezrednél, végül Marosvásárhelyt az 51. cs. és kir. gyalogezrednél helyeztettek el. Ezenkívül 8 darab pótsorozatú népkönyvtár is létesült, melyek közül négy az imént említett kolozsvári és marosvásárhelyi népkönyvtárakat egészítette ki, egy-egy viszont Kolozsvárra a cs. és kir. gyalogezred 15. századához s az 51. cs. és kir. gyalogezred fellegvári fogházába, Pákéra és Lukafalvára került.

Az Uránia Tudományos Intézet 5000 K államsegélye terhére munkásgimnáziumi könyvtárai részére negyven, egyenkint 96 kötetből álló sorozatot szerzett be 174'90 K értékben. A sorozat 51 kötete a szépirodalomra esik, míg 5 kötet a földrajzra, 2 kötet a magyar nyelv és irodalom csoportjára, 8 kötet a természettudományokra, 4 kötet az egészségtanra, 19 kötet a kereskedelmi és ipari ismeretekre, 2 kötet a társadalomtudományra, 1 kötet a jogra, 5 kötet pedig a történelemre jut.

A DMKE budapesti osztálya 1000 K költséggel egy 600 K értékű könyvtárt Jászfényszaruban s egy 500 K értékűt Jászapátiban létesített.

Az Eperjesi Széchenyi-Kör 2000 K államsegélyéből 1800 K-át használt föl, mely összegből 1700 K könyvbeszerzésre, 100 K pedig eperjesi könyvtárai kezelőjének díjazására esik. A fennmaradó 200 K-át a kör az Orsz. Tanácstól nyert külön fölhatalmazás alapján a Vasárnapi Könyv c. vállalat beszerzésére fogja fordítani. A könyvvásárlásra fordított 1700 K-ból 300—300 K az eperjesi nagy- és népkönyvtár, 185—185 K a bártfai és kisszebeni, 160—160 K pedig a girálti, nagysárosi és tapolyhanusfalvi népkönyvtárak gyarapítására jutott, míg 250 K költséggel Lubotényben egy új népkönyvtár alapját vetették meg.

Az Országos Magyar Iskola-Egyesület az ez évre folyósított 1000 K segélyből 950 K költséggel Kispesten, a tanoncotthonnal kapcsolatban létesített egy 1000 K értékű népkönyvtárat. Az aradi Kölcsey-Egyesületnek a tavalyi maradvánnyal együtt 568'80 K állt rendelkezésére. Ez összegből az egyesület csupán 229'18 Kt számolhatott el, mivel az arad-újtelepi és pankotai népkönyvtárak részére beszerzett könyveket a könyvkereskedők csakis az elszá-

molás lejártá után szállíthatták. A fölhasznált összegből a talpasi népkönyvtár fejlesztésére 154'40 K, az arad-szentpéterteri népkönyvtár gyarapítására 47'76 K, ugyane könyvtárban könyvkötésre 18'90 K, végül fuvar költségekre 8'12 K esik. A budapesti Szabad Lyceum 1000 K segélyét teljes összegében új könyvek vásárlására használta föl. A beszerzett 87 mű az egyesület Széchenyi-osztályán, továbbá óbudai, kelenföldi, gyáli-uti és újpesti szabadtanítási telepeinek nyilvános könyvtárában helyeztetett el. A balásfalvai Polgári Iparos-Kör 100 K segélyéből könyvbeszerzésre 86'10 Kt, portóköltségekre 2'16 Kt használt föl, elszámolatlanul maradt 11'74 K, mely összeg a rongált könyvek javítására hozatott előirányzatba. A berzeviczei népkönyvtár 200 K államsegélye terhére 70 K költséggel egy új könyvszekrényt s 110 K áron új könyveket szerzett be, míg 20 K-át az elrongyolt könyvek átköttetésére fordított. A bogsánbányai Könyvtár- és Múzeum-Egyesület 200 K segélyéből 189'85 Kt új könyvek vásárlására fordított; a 10'15 K maradványt pedig könyvek javítására irányozta elő. A budafoki áll. polgári iskola 250 K segélyét teljes összegében elhasználta. A kiadási tételek a következőképen oszlanak meg: könyvbeszerzésre fordítottatott 142'70 K, könyvkötésre 101'20 K, leltári könyvekre 3'10 K s apróbb kiadásokra 2 K. A cibakházai Leány-Egyesület 100 K segélyéből könyvvásárlásra 79'70 Kt, könyvkötésre pedig 20'30 Kt fordított. A hódmezővásárhelyi közkönyvtár az időközi kamatokkal 1535'36 K-ra növekedett 1911. évi államsegélyéből 1218'36 Kt könyvek beszerzésére, 225 Kt katalogusa kinyomatása költségeire s 92 Kt könyvek bekötésére fordított. A kassai Kazinczy-Kör 700 K államsegélye terhére 610'92 Kt könyvbeszerzésre, 12'08 Kt könyvek újraköttetésére és 77 Kt egy könyvszekrény beszerzésére számolt el. A komáromi népkönyvtár 300 K államsegélyéből 292'45 Kt könyvbeszerzésekre vett igénybe, míg 7'55 Kt maradványként vitetett át az 1912. esztendőre. A marosvásárhelyi Székely-Társaság 300 K államsegélyét teljes összegében fölhasználván, 65 Kt rongált könyvek javítási költségeire, 203 Kt új könyvek vásárlására s 32 Kt nyomtatványok s apróbb felszerelési tárgyak be-

szerzésére fordított. A nagybereznai népkönyvtár 100 K segélyéből 93 Kt használt föl könyvek vásárlására; a 7 K maradvány könyvek javítására irányoztatott elő. A nagykárolyi népkönyvtár 200 K államsegélyének elszámolása 23'20 K túlkiadással zárult, amit a városi tanács fedezett; könyvek beszerzésére 178'40 K, könyvkötésre 44'80 K jutott. A pazdicsi népkönyvtár könyvek vásárlására 38 Kt, egy lámpa beszerzésére 11 Kt s portókiadásokra 1 Kt fordított. A pécsi Ingyenes Népkönyvtár-Egyesület könyvbeszerzésre 307'95 Kt, könyvkötésre, könyvjegyzékekre s egyéb nyomtatványokra 474 Kt, kezelési és rendezési díjakra 250 Kt, takarításra 72 Kt, biztosításra pedig 8'62 Kt adott ki s ekként elszámolása 13'57 K túlkiadással zárult. A selypi cukorgyári iparosok könyvtára a 100 K államsegély terhére 75'16 K-ért könyveket szerzett be, a fönmaradó összeget pedig könyvkötésre fordította. Temesvár tanácsa a gyárvárosi, erzsébetvárosi és ferencvárosi népkönyvtárak részére folyósított 400—400 K segélyt teljes egészében új könyvek beszerzésére használta föl, míg a népirodai könyvtárra eső 400 K-ból 343'40 Kt fordított új könyvek vásárlására, a maradványt pedig könyvkötői költségekre használta föl. A Temesvár-Józsefvárosi Polgári Olvasó-Egylet 1000 K államsegélyéből új könyvek beszerzésére és beköttetésére 900 Kt, a régi könyvanyag javítására pedig 100 Kt fordított. A tiszaujlaki népkönyvtár a 100 K államsegélye terhére könyvvásárlásra 92'50 Kt, könyvkötésre pedig 7'50 Kt számolt el. A verseczi Magyar Ifjúsági Önképző-Kör 300 K államsegélyével szemben kiadott könyvvásárlásra 247 Kt, könyvszekrényre pedig 60 Kt. Államsegélye teljes összegét új könyvek beszerzésére fordította a budapesti VIII. ker. Általános Közjótékonyági Egyesület, a IX. ker. Nép- és Iskolai Könyvtár, a X. ker. Nép- és Iskolai Könyvtár, az aranyosmaróti népkönyvtár, a Békéscsaba-fényestanyai közs. népkönyvtár, a felkai Tatra-Múzeum, a gyomai népkönyvtár, a kismárki népkönyvtár, a lipótszentmiklósi népkönyvtár, a Torontálmegyei Magyar Közművelődési Egyesület Nagybecskerekén, a nagykanizsai iparosiskola, a tordai Iparosok Önképző-Köre és a világosi népkönyvtár.

A segélyezett intézetek és egyesületek egy része az Orsz. Tanács jelentésének lejártáig csupán az államsegély fölhasználási tervzetét nyújtotta be.

Így a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület, mely az államsegélyen 5500 K értékű könyvtár létesítésére kért fölhatalmazást. E könyvtárak közül egy-egy 1000 K értékű Szabadkán és Cirkvenicán, egy-egy 600 K értékű Jászárokszálláson, Pusztamonostoron, Alattyánban és Jánoshidán, egy 500 K értékű Szolnokon a Gazdasági Egyesületnél, végül egy-egy 300 K értékű Szegeden a Gazdasági Olvasókörben és Budapesten a m. kir. központi honvéd ruharaktár-parancsnokságánál nyer elhelyezést.

A Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület októberi ülésén foglalkozott az államsegély fölhasználásának a tervzetével s 22 új ifjúsági könyvtár létesítésére 2800 Kt, a fönnálló könyvtárak állományának szaporítására 960 Kt, a nyitrai központi könyvtár lakbérére és fűtésére 450 Kt, kezelőjének jutalmazására 200 Kt, könyveinek beköttesítésére 300 Kt s katalogusának ki nyomtatására 290 Kt hozott előirányzatba. Utóbb a tervzet annyiban megváltozott, hogy az egyesület segélye terhére központi könyvtára részére egy nagyobb könyvszekrény s a helyiség kettéválasztására szolgáló korlát költségeire 100—200 K engedélyezését kérte. Az új ifjúsági könyvtárak Tardoskedd, Bábindál, Szomorfalulovászi, Tormos, Nyitrabánya, Oslány, Nagysáró, Peszér, Hontkísér, Kálnaborfő, Magyarád, Majorka, Gnézda, Várna, Beczkó, Pónik, Feketebalog, Znióváralja, Mósocz, Námesztó, Bodró és Rózsahegy községekben állíttatnak föl. Gyarapításban részesülnek a nagybiccei, alsóhámori, kálnógarábi, andódi, egyházmároti, egyháznagyszegi, komjáti, alsóköröskényi, hegybányai, pöstyéni, pitestii, középpalóitai, folkusfalvai, nemesborii, alsópálojtai, mosódi, tótpelsőczyi, istvánházai, nagysurányi, törei, ruttkai, bánkeszii, libetbányai, sámsonházai, iglói, kismányai, béládi, lelédi, hontharsányi, tornóczi, nagytapolcsányi, garamkelecsényi, nagyherestényi, szentmihályúri, zsitvaszentmártoni, németprónai, szelőczei, alsóhámori, losonczapátfalvai, kékkői, verbói, nagybéliczi és csernei ifjúsági könyvtárak, továbbá az esetleges megtakarításokon

az alsóhátori, kistapolcsányi, veszelei és nyitrazsámbokréti polgári olvasóköri könyvtárai, az óturai ifjúsági könyvtár és a mateóczi Iparos Kaszinó-Egylet népkönyvtára részesülnek könyvadoományban.

A nagyvárad Szigligeti-Társaság a külvárosi könyvtár gyarapítására 358 Kt, a réti könyvtárára 558 Kt, az újvárosiéra 270 Kt, a váraljai népkönyvtárára 308 Kt, vegyes kiadásokra pedig 6 Kt irányzott elő.

A Nógrádvármegyei Nemzeti Intézet az államsegély terhére egy 400 K értékű népkönyvtár s 150 K értékű egyéb könyvanyag beszerzésére kért és nyert fölhatalmazást. A 400 K-ás könyvtár Nagykürtösön fog elhelyeztetni, a 150 K értékű könyvanyag pedig a szügyi, kismarosi, divényi és lónyabányai nép- és ifjúsági könyvtárak állományának gyarapítását szolgálják.

A budapesti Erzsébet-Népakadémia, valamint a VI. ker. Népkönyvtár-Egyesület államsegélyének teljes összegét új könyvek vásárlására irányozta elő. Az érköbölkúti népkönyvtár könyvbeszerzésre 180 Kt, könyvkötésre 15 Kt és apróbb kiadásokra 5 Kt szándékozik fordítani. A felsőbányai népkönyvtár könyvek beszerzésére 175'90 Kt, könyvkötésre és katalogusra 44'10 Kt, a győri Népkönyvtár-Egyesület könyvvásárlásra 482'40 Kt, könyvkötésre 17'60 Kt, a hajdúszoboszlói népkönyvtár könyvek beszerzésére 189'20 Kt, könyvkötői javításokra 10'80 Kt, a kecskeméti városi tanács az egész segélyösszeget könyvek vásárlására fordította, a Vakokat Gyámolító Orsz. Egylet miskolci fiókja Braille-írotáblák beszerzésére 24 Kt, Braille-féle írópapirosra 53 Kt, másolási díjakra 166 Kt és könyvkötői munkálatokra 57 Kt, a nagyszebeni népkönyvtár új könyvek beszerzésére 96'80 Kt, könyvkötői munkálatokra 44'40 Kt s a pótcímjegyzék kinyomatására 8'80 Kt, a pozsonyi Toldy-Kör az egész államsegélyt új könyvek beszerzésére, a pipei EMKE könyvtár segélyét egy könyvszekrény elkészíttetésére, a sajókazai népkönyvtár egész segélyét könyvek vásárlására, a tiszafüredi Múzeum- és Könyvtár-Egyesület könyvbeszerzésre 400 Kt, könyvkötésre 30 Kt és új katalogus kinyomatására 70 Kt, az újvidéki DMKE könyvtár és az ungvári

népkönyvtár segélyének teljes összegét könyvek beszerzésére kívánta fordítani.

Az 1911. évi államsegélyről sem elszámolást, sem pedig felhasználási tervet nem küldött az Országos Tanácshoz a Budapesti Könyvtár-Egyesület és a Beregvármegyei Közművelődési Egyesület. Utóbbi a tervezet késedelmét azzal indokolta, hogy a kicserélendő s fölfriessítendő vármegyei vándorkönyvtárak kezelésében nagyrészt személyi változások álltak be s így az intézkedések hosszú sorára van szükség, míg a szükséges adatok beérkeznek. Az előmunkálatok azonban meglehetősen előrehaladtak.

A nagyobb népkönyvtárak, illetve a Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó tudományos közkönyvtárak gyarapítására a következő könyvadományok kerültek szétosztásra: az 1910. évre megjelent Tiszti cím- és névtár, továbbá a magyar kir. iparfelügyelőség 1910. évi tevékenységéről szóló jelentés 30—30 példánya, mint a m. kir. kereskedelemügyi minisztérium ajándéka, továbbá MIK-SZÁTH Kálmán műveinek 1911-ben Tanácsunk számlája terhére megvett 10 és a Lipótvárosi Kaszinótól kapott 15 példánya.

A könyvadományok során említjük meg azt a körülményt, hogy a Tanács kiadásában és dr. GULYÁS Pál szerkesztésében megjelent «Népkönyvtár Címjegyzék» c. munkálat valamennyi, az Orsz. Tanács által közvetlenül létesített vagy pénzbelileg segélyezett nép- és vándorkönyvtárnak, továbbá megfelelő számú példányban a DKE, DMKE, EMKE és FMKE vezetőségének is megküldetett.

Az Orsz. Tanács ama régebben megkezdett akcióját, melynek célja a földművelésügyi minisztérium által létesített gazdasági népkönyvtárak szépirodalmi anyagának fejlesztése s ezzel cselekvőképességük fokozása, az 1911. évben 40, egyenkint 100 K értékű könyvsorozat adományozásával vitte előbbre. Ily adományban a következő gazdasági népkönyvtárak részesültek: Bácsbodrogmegyében: Topolya; Biharmegyében: Ugra és Sarkad; Borsodmegyében: Hangács és Kistokaj; Csanádmegyében: Apátfalva és Mezőkovácsháza; Csíkmegyében: Csíktusnád és Csíkrákos; Csongrádmegyében: Nagymágocs és Hódmezővásárhely; Eszter-

gommegyében: Dömös, Kána és Esztergomszentgyörgy (kath. olvasókör); Fejérmegyében: Nagyperkáta és Szár; Hajdúmegyében: Vámospércs; Hevesmegyében: Poroszló és Verpelét; Jász-Nagykún-Szolnokmegyében: Jászkisér, Kenderes és Törökszentmiklós; Kolozsmegyében: Kolozsborsa; Komárommegyében: Kolta; Pest-Pilis-Solt-Kiskúnmegyében: Czinkota, Erzsébetfalva, Örkény és Visegrád; Somogymegyében: Szigetvár; Szabolcsmegyében: Nyirbátor és Kisvárd; Szatmármegyében: Mátészalka; Torontálmegyében: Topolya és Kiszombor; Vas megyében: Sárvár; Veszprémmegyében: Balatonalmádi és Enying; Zalamegyében: Balatonudvari és Zalaszentmihály (olvasókör); Zemplénmegyében: Tállya.

A régibb könyvtárak időközi kicserélésére és kisebb pótlások eszközzésére fönttartott összeg terhére a következő kiadások nyertek fedezetet: Az elrongyolt és elveszett könyvek pótlására Egyeken 69.50 Kt, Jászberényben 61.80 Kt, Marosvásárhelyen 11.10 Kt, Tenkegörsbeneden 72.30 Kt, Kispesten 54.10 Kt, a budapesti gyermekmenhelyen 79.80 Kt s Vácztól 43 Kt adtak ki, Békéscsabán portómegtérítésre 1.53 Kt, Szentesen a könyvtárak kicserélésénél fölmerült kiadásokra 48.59 Kt fordítottak, míg könyvkötői munkálatokra Abrudbányán 87.80 Kt, Hatvanon 73.70 Kt s Szentes-Kormosparton 30.20 Kt fizettek. Végül 432 K költséggel 50.000 térítvény is készült, amelyek ezres csomagokban kerülnek szétoztásra.

Jutalmak címén a Tanács ez évben 4000 Kt folyósított. E jutalmak szétoztása fölül a Tanács november 23-iki ülésén határozott s a saját hatáskörébe tartozó könyvtárak kezelői közül kettőnek 150—150, tíznek 100—100, kettőnek 75—75, kilencnek 50—50 K-val, egy DKE könyvtár kezelőjének 100 K-val és hatnak 50—50 K-val, egy DMKE könyvtár kezelőjének 100 és négynek 50—50 K-val, hat EMKE könyvtár kezelőjének 50—50 K-val, az Eperjesi Széchenyi-Kör könyvtárnokai közül egynek 200 és egynek 100 K-val, két FMKE könyvtár kezelőjének 100—100 és hatnak 50—50 K-val, két Julián-egyesületi könyvtárkezelőnek 100—100 és kettőnek 50—50 K-val leendő jutalmazását határozta el. A jutalmazottak száma tehát ötvenötöre rugott.

Az Orsz. Tanács hatáskörébe tartozó 1156 könyvtár közül az 1911. évre szóló jelentés 992 könyvtártól kéretett be, de a háromszor is megismételt fölhívás csupán 872 könyvtárnál járt sikerrel és e 872 könyvtár összes forgalma 725.210 kötetet tett, amiből szépirodalomra 579.205 kötet, tehát az egész forgalom 79'80/0-a esik. Egy-egy könyvtár átlagos forgalma 808'5 kötet volt. A könyvtárak könyvanyaga 353.255 kötetből állt s így átlagban minden egyes kötetre két kikölcsönzés jut.

A kikölcsönzéseknek közel egy hatoda: 129.006 kötet a 36 fővárosi könyvtárra esik s e forgalomból 110.519 kötet volt a szépirodalom. A 36 intézet között a X. ker. Nép- és Iskolai Könyvtár vezet 25.808 kötetes forgalmával, míg a Budapesti Könyvtár-egyesület II. ker. fiókja, mely tavaly első helyen állott, 23.308 kötetes forgalmával a második helyre szorult. Több mint 10.000 kötet olvasásáról számoltak be a VI. ker. Népkönyvtár-Egyesület (19.508 kötet), a IX. ker. Nép- és Iskolai Könyvtár (14.347 kötet) és a X. ker. MÁV. Gépgyár (10.422 köt.).

10.000 kötetnél nagyobb forgalmat mutattak ki a következő vidéki városok és községek könyvtárai:

Cserne	--- --- --- --- ---	10.388 kötet forgalommal,
Győr (központ)	--- --- --- ---	17.447 " "
Hódmezővásárhely (központ)	--- ---	20.508 " "
Nagybecskerek	--- --- --- ---	10.647 " "
Nagykanizsa	--- --- --- --- ---	23.246 " "
Temesvár-Józsefváros	--- --- ---	21.564 " "

10.000 és 5000 közt volt a forgalom Egyeken (7989 kötet), Komáromban (9396 kötet), Mezőturon (8639 kötet), Nyitrán a FMKE központi könyvtárában (6297 kötet), Pécsen a központban (7415 kötet), a budai (7315 kötet) és kórházi (5125 kötet) fiókokban, Széken (5308 kötet), Temesvárott az erzsébetvárosi (6703 kötet) és gyárvárosi (8165 kötet) könyvtárakban és Tordán (5779 kötet).

1000-et meghaladta, de az 5000-et nem érte el a használt kötetek száma az alább felsorolt vidéki könyvtárakon kívül 116

vidéki könyvtárban, vagyis a jelentést tett vidéki könyvtárak 140/0-ában. A kikölcsönzések száma 100-on alul maradt 110 vidéki könyvtárban, azaz 130/0-ban. A legkevesebbet: 3 kötetet a tekeújfalui könyvtárból vettek ki. A forgalom teljesen szünetelt 13 vidéki könyvtárban, ami 150/0-nak felel meg.

A 872 könyvtár közül csupán 9, tehát ép 10/0 állománya haladta meg az 5000 kötetet. Nevezetesen:

Budapest, Közkönyvtáregyesület II. ker. állománya	7486 kötet,
« VIII. ker. Munkásotthon állománya ...	5120 «
« Erzsébet-népakadémia állománya ...	6632 «
« IX. ker. Nép- és Isk. Könyvtár állománya	8657 «
« X. « « « « « «	9220 «
Hódmezővásárhely, Közkönyvtár állománya ...	8760 «
Pozsony, Toldy-Kör állománya ...	6020 «
Temesvár, Józsefvárosi Könyvtár állománya...	9115 «
Tiszafüred, Könyvtár állománya ...	5772 «

5000-en alul maradt, de legalább 1000 kötetből állt 39 könyvtár (közte 4 fővárosi), vagyis 450/0. 500 kötetten felül van, de az 1000-et nem éri el 90 könyvtár állománya, ami 1080/0-nak felel meg. 100-nál kevesebb kötet van 4 könyvtárban, állományát nem mutatta ki 53 könyvtár, míg a könyvtárak 7760/0-ában a kötetszám 500 és 100 közt ingadozik.

A könyvtárak évi jelentésének rovataiból az is kiderül, hogy a kezelők közül kik részesülnek állandó díjazásban s habár számuk még mindig igen csekély, az emelkedés ezen a téren is megállapítható. Míg 1910-ben csupán 42 könyvtár főntartó hatósága díjazta állandóan kezelőit, addig 1911-ben ez a szám 49-re emelkedett. A kezelőknek folyósított állandó tiszteletdíj összege ez évben 9131 Kt tett.

Csak kevésbé kielégítő a községek áldozatkészsége a nép-könyvtárügy fejlesztése érdekében. A 872 könyvtár közül csupán 41 (1910-ben 48!), tehát a kimutatását beküldő intézeteknek nem egészen 50/0-a részesült a községek pénzbeli segélyében. E segélyek összege 9732 K-ra rugott s így az állam által e célra for-

dított összegnek alig 90%-át tette, vagyis messze alatta áll annak a minimumnak, melyet az olyan elsősorban községi érdekű intézménynek, minő a népkönyvtárügy, fejlesztésére joggal elvárhatunk.

Ama főadatának, hogy hivatalos látogatások révén személyes érintkezés útján igyekezzék a helyi társadalom érdeklődését a múzeumi és könyvtári ügy iránt ébren tartani és a hatáskörébe tartozó gyűjtemények állapota felől helyszini szemle útján tájékozást szerezni, a Tanács ez évben is iparkodott megfelelni. Dr. FERENCZI Zoltán tanácsstag a lugosi, módosi, németczernyai, omori, szkulyai és nagybecskereki népkönyvtárakat tekintette meg, MIHALIK József előadó a székelykeresztúri, váczai, czeglédi, szeniczei, erzsébetvárosi, brassói, papolczi, szelistyei, nagyszombati, fogarasi, halmágyi és balázsfalvai könyvtárakban tett látogatást. dr. GULYÁS Pál népkönyvtári szakmegbízott pedig a beregszászi, surányi, beregdaróczi, csarodai, hajdúböszörményi, gyöngyösi, ráczalmási, munkácsi, farádi, balmazújvárosi, hajdúdorogi, tenkei, tenkegyörbedi, gulácsi, szerepi, nagysomkúti és csepregi nép- és vándorkönyvtárakat vizsgálta meg. A kiküldöttek tapasztalataikról s az esetleg szükséges intézkedésekről írott jelentésekben tájékoztatták a Tanácsot. Javaslatuk úgy a népkönyvtárkezelői jutalmak, mint a könyvtári javadalom jövőendő szétosztásánál megfelelő figyelembe vétettek.

1911 tavaszán látott napvilágot az Orsz. Tanács kiadásában a jegyzetes népkönyvtári címjegyzék, mely 2566 kötetet ismertet szakok szerint csoportosítva. E tekintélyes anyagból 885 kötet esik az összes művek és gyűjteményes vállalatok, 795 kötet a szépirodalom és 886 kötet az ismeretterjesztő irodalom csoportjára. A kötet használhatóságát fokozzák a név-, cím- és tárgymutatók, valamint a regényirodalomról adott tartalmi és földrajzi átnézetek. A könyvkészletet 40 szakember bírálatai alapján egy, az Orsz. Tanács által dr. FERENCZI Zoltán elnöklete alatt kiküldött bizottság válogatta meg, míg a szerkesztés munkája dr. GULYÁS Pálra hárult. Az Orsz. Tanács e nagyszabású munkálatért úgy a bizottságnak, mint annak elnökének és a szerkesztőnek elismerése jeléül jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

ADATTÁR.

Kassa város jegyzőkönyvéből.

1610. 6. Julii. Judiciaria. Articuli sedis thavernicalis praelo submissi et excussi typis allati sunt Barthpha, qui quia sub nomine domini Sigismundi Forgach prioris magistri thavernicorum editi sunt. Ideo domino Forgachio ex iisdem exemplaria aliquot mittantur. Consentit senatus, ut dentur ei exemplaria X vel 12.

1613. 5. Decembris. Az könyvnyomtató küldött az becsületes tanácsnak egy kötés új kalendariumot¹ ajándékon; az becsületes tanács is igért neki 4 köből gabonát.

1619. 7. Februarii. Reverendo domino Eliae Ursino ecclesiastes et rectori Leutschoviensi pro compendio Gorlitzensi aucto et liberis civitatibus dedicato honorarii loco deputati sunt 8 fl.

1626. 8. Aprilis. Tobias Libertini egy predikator exul valami carment dedicálván, suplikál, hogy valami segítséggel legyenek neki. Deliberatum: Vagy 7 sing fekete posztót adjanak neki.

(1662.) A lőcsei könyvkötő-céh Kassa városához a néhai könyvnyomtató Gevers Bálint özvegye ügyében.

Erhbahre, Namhafte, Wohlgeachte, Kunstreiche liebe Herren und Meister eines löblichen Handwercks der Buchbinder, wir wünschen Ihnen auch von Gott dem Allmächtigen ein glückseeliges, friedliches und freudenreiches Newes Jahr an Leib und an der Seelen bevor an, gelanget an Sie auch allesämtlichen unsern Grusz und alle ersprüsliche Wohlfahrt.

Grossgünstige liebe Herrn Meister der Buchbinder, denselben thun wir hiermit freundlichen zu wissen, dass ihr geliebtes Schreiben an uns von 11. Januarii, den 25 dito wir zu recht erhalten haben, bedanken uns gar freundlichen gegen Sie; aus welchem wir vernommen, wie das Frau *Valentin Geversin* ein löblich Handwerck hat lassen

¹ Az 1614-ik évre szólót.

zusammen fodern und befragen lassen, warumb man ihr die Werckstadt für unredlich erkennen thut und begehret zu wissen, aus was Ursach solches geschehe, da doch die Gesellen seyd 5. oder 6. Jahren her immer bei Ihr gearbeitet haben und man ihr solches nit gethan, das sie vorgiebet, das wir so lang haben still geschwiegen, so sagt man im Sprichwort: Lang geborgt ist nicht geschenckt. So wisse sie, das wir Meister des löblichen Handwerks dabey verbleiben, imfall das Frau *Valentin Geversin* nicht will den Überrest, welchen Ihr seeliger Herr schuldig verblieben einem löblichen Handwerck der Buchbinder allhie abgeben wird, nemlich 25 Reichsthaler, so soll ihre Werckstatt ein weg, wie dem andern für unredlich gehalten sein; wo aber ein redlicher Gesell über 14 Tag nach Handwercks-Gewonheit bey Ihr arbeiten sollte, so sehe zu, wie er es ins Künftige bey einem löblichen Handwerck verantworten werde. Dieweil aber die Herrn Meister schreiben, das man das erstgelegte Geld ihr soll wiederumb zurück geben, so wissen die Herrn Meister gunstig, das solches nicht unter uns ist getheilet worden, sondern es ist auf vielfältige Unkosten aufgangen, wie Meister *Marcus Severinus* gar wohl weis, wo es ist hingewendet worden. Imfall aber, das man den Brief, welcher ihm von einen löblichen Buchbinder-Handwerck Meistern und Gesellen ist mit ertheilet worden vor etlichen Jahren, wiederumb zuruck haben könnte, so soll Ihr solches Geld, welches ihr seeliger Herr geben hat, eingehändigt und zugestellet werden, alsdenn verbleibe Sie, *an ihren Tugenden nichts benommen*, wie ihr seeliger Herr vor gewesen ist, ein Stocker und Hudlerin in Handwerck. Hiemit Gott befohlen von uns sämbtlichen.

Gegeben Leutschau den 29 Januarii anno 1662.

J. D. H. M. D.

Laurentius Brewer.

Girg Kraus.

Johann Brexsell.

Kivül: Denen ehrbaren und kunstliebenden Herrn Meistern des löblichen Handwercks der Buchbinder grossgunstig einzuhändigen in Caschau.

(Eredetije Kassa v. lvt. 8719—14. szám alatt.)

(1727.) Tanúkihallgatás a kassai jezsuiták nyomdájában újonnan kinyomatott Rudimenta iránt.

Nos infrascripti ad instantiam legitimamque requisitionem prudentis ac circumspecti domini *Godefridi Stainhibell compactoris Eperiesiensis* pro peragenda certa colaterali inquisitione per perillustrem ac genero-

sum dominum Stephanum Suranyi, liberae regiaeque civitatis huius Cassoviensis substitutum iudicem exmissi existentes, accersitis in praesentiam nostri, hic ab infranominandis testibus secundum sub inserenda de eo utri puncta talem collectavimus testium fassionem.

De eo utrum.

Primo. Scitne viditne vel audivitne testis, quod dominus *Godefridus Stainhibell* anno 1725 curasset imprimi exemplaria *Rudimentorum* 3000 Cassoviae apud patres societatis, eodem ipso tempore dominus *Paulus Szakmári*¹ rem notam habens, adeundo patrem cancellarium rogaverit, sibi etiam permitti curare imprimi 1000 emplaria similia. Verum pater cancellarius id aegre permittendo dicens non futurum contentum dominum Stainhibell super eo facto: Interim dominus Szakmári supponens dominum Stainhibell contentum redditurum permisit in eiusdem contentationem florenos Rhenenses 3 et factori vero unum, id est 1 dans et dicens, si venerit dominus Stainhibell, hos 3 fl. r. det illi, forte contentus his erit et non contravertet, quod ego etiam eodem tempore curaverim imprimi exemplaria 1000 *Rudimentorum*.

Secundo. Scitne vel audivitne, quod non multo post dominus Szakmári domino. Stainhibell contractum certum de se dedit, quod simile impedimentum ullatenus vellit amplius dominus Stainhibell ponere.

Tertio. Scitne vel audivitne, quod in anno 1727 circa diem quartum Aprilis, dum dominus Stainhibell denuo curasset Cassoviae apud patres societatis imprimi similium exemplarium 3000 eodem tempore dum adhuc sub titulo opus fuisset suae dominis dominus vero Paulus Szakmári hoc intellecto ad patrem cancellarium eundo rogaverit, sibi ex iisdem exemplaribus 2000 imprimi, quomodo, qualiter id acciderit, fateatur testis.

Quarto. An factum tale dum v: g: unus sub titulo habet opus, alteri liceat eodem tempore idem opus curare imprimi, donec alter excipiat suum opus, licitum et practicum sit, nec ne, fateatur testis.

Testium fassiones.

Primus testis dominus *Georgius Joannes Henricus Frauenheim*² annorum circiter 40, iuratus examinatus fassus est, ad primum punctum, quod omnino dominus Szakmári eodem tempore 1000 exemplaria *Rudimentorum* curaverit imprimi, quo dominus Stainhibell, hoc addito,

¹ Kassai könyvkötő.

² A kassai jezsuita-nyomda faktora.

quod etiam dominus Stainhibell supra eodem 1000 exemplaria *Rudimentorum* apud dominum iudicem arestum et inhibitionem divenditionis eorum imposuerit, quod arestum impositione sui ipsius patris cancellarii solutum fuerit, dominus vero Szakmári domino Stainhibell in contentationem deposuit fl. r. 3 et factori 1. Ad secundum dicit affirmative, quod dominus Paulus Szakmári domino Stainhibell contractum de se dederit et quidem subtili praetextu, quod a modo imposterum eidem domino Stainhibell tale impedimentum non sit facturum, nec vero imprimi curabit. Ad tertium dicit omnia affirmative excepto hoc, qualiter id acciderit, dicit se ignorare. Ad quartum dicit simile factum esse illicitum asserto hoc, quod si eodem tempore aliquid opus curaret fieri et alter se eodem tempore ad id ingereret et idem opus curaret imprimi, nomine tali s: v: ¹ selma esset dignus nuncupari.

Secundus testis Nicolaus Klapko anno circiter 26 iuratus examinatus fassus est ad primum punctum affirmative, uti praecedens testis omnia. Ad secundum relegat se ad dominum factorem. Ad tertium continentiam puncti affirmative declarat excepto hoc, quod qualiter et quomodo res acciderit, ignorat. Ad quartum. Dicit esse illicitum et non practicum, eodem tempore curare imprimi alteri, nisi vel ante vel ex post curet imprimi, quando alter sub praelo opus suum excepit. Actum Cassoviae die 26 Septembris 1727.

Inquisitores

Martinus Jaross.

David Adorjányi.

Kivül: Inquisitio pro parte domini Godefridi Stainhibell adversus dominum Paulum Szakmári.

Eredetije Kassa város levéltárában 15.420. szám alatt.

(1737.) Buda város tanácsa átír Kassa városához Notenstein budai könyvtáros érdekében, akinek Dresonoky Sámuel kassai könyvkötő bizonyos összeggel tartozik.

Perillustres ac Generosi, Prudentes item et Circumspecti Domini, Amici et Vicini nobis colendissimi.

Sperassemus quidem omnino, quod ad repetitas pro parte et ad instantiam hujatis *bibliopolae Georgii Notenstein* literaliter factas requisitiones Praetitulatarum Dominationum Vestrarum civis et compactor

¹ Salva venia?

Samuel Dresonoky debitam eamque modicam summam eo certius jam-jam persolvisset, quia mox dictus debitor, uti ex literis sub 4. praeteriti mensis et anni ad nos datis intelleximus, intra quindenam semet soluturum coram appromississet.

Quia vero nec in hodiernum usque diem promissis suis satisfecisset debitumque etiamnum in exolutum haereret. Pro eo Praetitulatas Dominationes Vestras iterato officiose requirendas duximus, quatenus praedictum civem suum, *ut debitum hocce domino postarum magistro ibidem sine ulteriori mora tandem deponeret*, severioribus remediis adstringere non graverentur taliterque amicae requisitionis nostrae effectum tandem sortiantur, in aliis id occasionibus reciprocaturi perseveramus.

Earundem praetitulatarum Dominationum Vestrarum

Budae die 15 Januarii anno 1737.

amici et vicini ad serviendum paratissimi

N: N: substitutus consul,

iudex primarius et senatus ibidem.

Kívül: Perillustribus ac generosis, prudentibus item et circum-spectis dominis N: N: iudici caeterisque senatoribus liberae ac regiae civitatis Cassoviensis, dominis amicis et vicinis nobis colendissimis Cassoviae.

(Eredetije Kassa v. lvt. 18.031. sz. a.)

Közli: KEMÉNY LAJOS.

TÁRCA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1912. ÉV UTOLSÓ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben kötelezpéldányokban 2589 drb nyomtatvánnyal, ajándék útján 233 drb, vétel útján 278 drb, csere útján 2 drb, összesen 3102 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelezpéldányok címén beérkezett: alapszabály 339 drb, falragasz 1412 drb, gyászjelentés 1449 drb, hivatalos irat 83 drb, műsor 183 drb, perirat 4 drb, szinlap 1173 drb, zárszámadás 416 drb, különféle 905 drb, összesen 5964 drb apró nyomtatvány.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Abo stads hist. museum; Akademia umiejetnosci w Krakowie; A magyarhoni ág. h. ev. egyetemes egyház levéltára (2 drb); A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa; Gr. ANDRÁSSY Dénes, Krasznahorka-Várallya; BÁTKY Zsigmond; Belügyminisztérium; Biblioteka musea král. Ceského v Praze; BLEYER Jakab (2 drb); Özv. BODON Józsefné, Rimaszombat; Bölcsészettudományi kar dékánja (59 drb); Deputazione Fiumana di storia patria; DOBJÁN László; Dunántúli ág. h. ev. püspök. Pápa (3 drb); ifj. br. FEJERVÁRY Géza (6 drb); FELEKY Károly, New-York (3 drb); FILLINGER Ferenc; FISCHER F. E., Leipzig; Fővárosi közmunkák tanácsa; FRAKNÓI Vilmos (7 drb); GEREVICH Tibor (2 drb); GULYÁS Pál (2 drb); Handelsministerium, Wien (2 drb); HAVAS Rezső; Honvédelmi minisztérium; Horvát-szlavon-dalmátországi minisztérium (47 drb); Kais. Akademie der Wissenschaften, Wien; Kungl. bibliotek, Stockholm; M. kir. állami számvevőszék elnöke; M. kir. állatorvosi főiskola (2 drb); M. kir. földtani intézet; M. kir. központi statisztikai hivatal; Magyar Földrajzi Társaság Balaton-bizottsága (8 drb); Magyar Mérnök- és Építész-Egylet; Magyar Nemzeti

Múzeum igazgatósága; Magyar Tudományos Akadémia (13 drb); MÁRKI Sándor, Kolozsvár; MELICH János (2 drb): New-York public library (3 drb); Párisi magyar szervező-bizottság (2 drb); PAULETIG Alajos, Fiume; Republica oriental del Uruguay, Montevideo (6 drb); REVAI-testvérek; REVÉSZ Vilmos; br. RUDNYÁNSZKY József; Visconde de SANTAREM, Lisboa (2 drb); SCHWARZ Ignaz, Wien; SEBESTYEN Gyula dr.; Sepsiszentgyörgy polgármestere; Bátori SIGRAY Pál; STUDNICZKI Władysław; SZALAY Imre; SZAUER János, Szeged; SZENTESY Alfonz (4 drb); Szilágyi István-Kör, Máramarossziget; ifj. SZINNYEI József; TAMÁSSY Géza (2 drb); Br. THOROCZKAY Viktor; Tietosanakirja szerk., Helsingfors; VAJDA Viktor; VARGHA Zoltán, Kolozsvár; VEER Imre; VELÖSY Lipót (2 drb); Wisconsin hist. Commission (6 drb); Zirczi apát; ZOLNAI Gyula, Kolozsvár.

A vásárolt könyvek közt nevezetesebbek a következők: 1. GÖNCI Georgius: De disciplina ecclesiastica. Várad 1646. (100 K), 2. 1685. febr. 22-iki fogarasi országgyűlés törvénycikkei. Kolozsvár 1685 (60 kor.), 3. VÁSÁRHELYI Gergely: Epistolák., Bécs 1618. (50 kor.). Vételre fordítottatott: 2383 kor. 92 fillér és 70 márka 10 pfen.

A könyvtár helyiségében az elmúlt negyedévben 9345 egyén 21.831 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 604 egyén 1318 kötetet vitt ki házi használatra.

A lefolyt negyedévben 2175 művet osztályoztak, melyekről 2991 cédula készült. Kötés alá 521 művet 684 kötetben küldtünk.

A kötelespéldányok átvételére berendezett helyiségbe ez idő alatt 954 csomag érkezett s ugyaninnen 862 levelet expedáltak. Reklamálás volt 297 esetben.

Az 1897. XLI. t.-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben megindított peres eljárások eredményeként pénzbüntetés és kártérítés fejében az egész 1912. évben 46954 kor. folyt be.

II.

A *hirlaptár* az 1912. év utolsó negyedében 348 évfolyam 30.650 számával gyarapodott (ebből 6043 sz. a törvénytiszta nyomdai kimutatás nélkül, számonként érkezett), áttétel útján 1 évf. 3 számával gyarapodott, ajándék révén 19 évf. 2263 számával, vásárlás útján pedig 10 évf. 693 sz., összesen 378 évf. 33.409 számával.

Ebből ajándék: dr. BALOGH Ármintól a müncheni «Allgemeine Zeitung», illetőleg «Beilage» (1899—1907), 1847 számban; dr. KA-

CZIÁNY Gézától a «Chicagai Magyar Hírlap» 1. sz.; PORZSOLT Jenőtől a «Herkules» (1905—12), 133 számban; BIRÓ Lajostól a «Journal de Francfort» (1798—1801), 282 számban. — Vásárlás: LANTOS Adolftól «Székely Hirmondó» (Kézdi-Vásárhely, 1849), 4 számban teljes (120 kor.); HÁHN Hermanntól «Blätter für Musik, Theater und Kunst» (Bécs, 1857.), 104 sz. és: «Neue Zeitschrift für Musik» (Lipcse, 1843, 1849—50), 205 sz. (24 kor.). Ide számítandók a TELEKY Charles-előfizette amerikai hírlapok.

Az évnegyed folyamán 797 olvasó 1260 hírlapnak 1790 évfolyamát 2155 kötetben használta; ebből házon kívül 19 olvasóra 24 hírlap 43 évfolyamának 56 kötete esett.

Átnéztük 373 lap 27.257 számát; céduláztunk 102 évfolyamot (köztük 9 új lapot). Beköttettünk 326 kötetet.

Ezenfölül a rendes folyómunkák is zavartalanul folytak. Soron kívüli rendkívüli munkát igényelt a könyvtár Szentkirályi-utcai 7. sz. alatti bérelt raktárhelyiségének berendezése, hol a hírlapkönyvtár anyagának egy része és a könyvtári duplumok nyertek elhelyezést.

III.

A *kézirattár* az 1912. év utolsó negyedében ajándék útján 1 középkori codexszel, 4 irodalmi levéllel, 1 irodalmi analektával, 1 zenei kézirattal és 1 zenei levéllel, vétel útján 1 újkori kézirattal, 2 irodalmi levéllel, 1 zenei kézirattal és 69 zenei levéllel, áttétel útján 3 újkori kézirattal, hivatalos gyűjtés útján 1 zenei kézirattal, összesen 85 darabbal gyarapodott. Vételre 255 koronát fordítottunk.

Ajándékozók voltak: gr. APPONYI Sándor, özv. BOROVSKY Samuné, HOITSY Pál, KACZIÁNY Géza, MELICH János és PIRNITZER Frigyes.

A jelen évnegyedi szerzeményből különösen kiemeljük gr. APPONYI Sándor nagybecsű ajándékát, egy, a XV. század végéről származó diszesen miniált imádságos könyvet, mely a THURZÓ-család cimerével van ellátva. A többi anyagból főképen a kézirattár zenei gyűjteménye nyert gyarapodást, a többi között LISZT néhány levélfogalmazványával s ERKEL Ferenc és fiai, Sándor és Gyula levelezésének kiegészítésével.

A kézirattár személyzete a folyó munka mellett bevégezte a JÓKAI-hagyaték földolgozását.

Az évnegyed folyamán 90 kutató használt 514 kéziratot, 343 levelet és 224 analektát. Kikölcsöntünk 17 esetben 40 kéziratot és 1 analektát.

IV.

A levéltárnak törzsgyűjtemény elnevezése alatt felállított csoportja a negyed folyamán vétel útján 1370, áttétel útján 1, ajándékozás útján 3 darabbal gyarapodott. A vételre fordított összeg 1068 korona és 12 márka volt.

Az ajándékozók voltak: GYOMLAY Gyula, KREPLER Ferenc (Trencsén-Teplicz), özv. SZALAY Péterné és SZENT-IVÁNY Zoltán.

A gyarapodás így oszlik meg: 11 középkori eredeti oklevél és 6 másolat, 1343 újkori irat, 5 címeres levél, hét 1848—49-es irat és 1 nyomtatvány, 1 céhírat, összesen 1374 drb.

Címeresleveleink csoportjának gyarapodása a következő darabokat foglalja magában: I. 1619, április 10. Bécs. II. FERDINÁND címeres nemesítő levele KAPÓCHY Márton és gyermekei részére, eredeti. — 2. 1625. nov. 8. Sopron. II. FERDINÁND címeres levele Mészáros Ferenc és családja részére, eredeti. — 3. 1631. jún. 21. Gyulafehérvár. I. Rákóczi György címeres levele Kigso János, neje és mostoha fia részére, eredeti. — 4. 1651. okt. 7. Ebersdorf. III. FERDINÁND címeres nemesítő levele Diunchek Mátyás és családja részére, eredeti. — 5. 1677. júl. 24. Bécs. I. Lipót címeres nemesítő levele Dobravcsány András és gyermekei részére, eredeti.

Az új gyarapodás anyagából a fentiekben kívül megemlítenének tartjuk a Ják-nemzetségből eredő Szelestey-családra vonatkozó XIV—XV. századi középkori okleveleket, továbbá az 1848—49. folyamán elítélteknek egy majdnem teljesnek mondható jegyzékét.

A könyvtárban elhelyezett családi levéltárak közül a SZENT-IVÁNY-családé gyarapodott egy láda irattal SZENT-IVÁNY Zoltán letételével, amelynek földolgozása a jövőben fog megtörténni.

A levéltár személyzetének munkássága az évnegyedben főleg arra irányult, hogy a nagyobb gyűjtemények folyó rendezését befejezze. Befejezte és fölállította a MAGYARY-KOSSA-család levéltárát, mely a régi rendbe szedve, részint újra rendezve összesen 12.482 darabot foglal magában. Befejeződött továbbá a THALY Kálmánhoz intézett levelek rendezése, mely 8931 darabot tartalmaz. A FORGÁCH-család ghymesi levéltárának rendezése szakadatlanul folyt ezen évnegyedben is.

A folyó munka mellett megkezdte a levéltár a gyűjteményben levő középkori oklevelek leltározását is, amely munkálat eredménye volt 627 oklevél leltározása.

A lefolyt idő alatt a levéltárban 125 kutató használt 34.499 darab iratot és 15 térítvényre 1334 darab iratot adtunk kölcsön.

SZAKIRODALOM.

Wlassics Gyula. *Múzeumok és könyvtárak. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetségének Temesvárott, Budapesten, Pécsen, Szombathelyen, Nagyenyeden, Szegeden és Nagyváradon tartott közgyűlésén W. Gy. elnöki beszédei.* Budapest, 1913. Franklin-társ. (Olcsó könyvtár 1672—75. sz.) 132, 2 l. Ára 80 fill.

FERENCZI Zoltán jelentős szolgálatot tett a modern közkönyvtárügynek, amikor WLASSICS Gyulának a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége közgyűlésein elhangzott beszédeit igazán mindenkinek könnyen hozzáférhető helyen: az *Olcsó könyvtárban* közreadta. E beszédek, bár a szónoki műfaj minden kelléke és disze föllelhető bennük, egyúttal rendkívül mélyen járó tanulmányok, melyek egy eredeti gondolkodó s nemcsak elméleti, de gyakorlati tekintetben is gazdag tudású, széles látókörű kulturpolitikus vágyait, nézeteit s reformjavaslatait juttatják kifejezésre. A beszédek nemcsak a szerkesztő által megválasztott főcímekben megvont körben mozognak, hanem közművelődésünknek szinte minden fontosabb kérdésére kiterjednek. A hét beszéd közül főleg a második, negyedik és a hetedik foglalkozik tüzetesebben a modern közkönyvtár és kisegítő társa a népkönyvtár kérdésével s az ezekkel kapcsolatban megoldandó tudományos és közművelődési problémákkal. Bővebb taglalásukra e helyen nem kell kiterjeszkednünk, mert e beszédek könyvtári vonatkozásait a szövetségi közgyűlesekről adott tudósításainkban mindig bőven ismertettük. Ezúttal beérjük azzal, hogy olvasóinknak jelezzük a nagy horderejű kötetke megjelenését s rátereljük mindazok figyelmét, akik a modern könyvtárügy iránt érdeklődnek, létesítésében résztvesznek vagy részt vehetnek. Kevés mű van, amelyből oly sok és oly helyes tant meríthetnénk éppen ez ügykörre vonatkozólag, mint WLASSICS klasszikus szövetségi megnyitó beszédeiből, amelyeknek a legkisebb közkönyvtárból sem volna szabad hiányozniok s amelyek vezérelveit a legszerényebb falusi könyvtárkezelőnek is könyv nélkül kellene tudnia. Csak ha ez eszmék teljesen átmennek a

köztudatba, csakis akkor remélhető, hogy valóra is válthatók: ma még sajnos a legszerényebb ily irányú kezdeményezés is megakad a nagy tömegek közönyén és az illetékes, de ez eszméktől át nem hatott tényezők meg nem értésén.

G. P.

Lanson Gustave. *Manuel bibliographique de la littérature française moderne 1500—1900. IV. Révolution et dixneuvième siècle.* Paris, 1912. Libraire Hachette et Cie. 8-r. XX, 925—1526, (17) l. Ára 8 fr.

LANSON monumentális bibliográfiájának e IV. része, mely a forradalomtól napjainkig terjed, az előző részekhez képest hosszú ideig váratott magára — előszava 1912. aug. 15. kelt — amit a föladat e részének különös nehézsége bőven indokol. Terjedelemre is e kötet a legnagyobb: az egész mű kétötöde. Beosztása, módszere az előző részekével azonos, legyen szabad tehát az akkor mondottakra utalni az olvasót.¹ Többé-kevésbé fontos hiányok e kötet forgatásánál is észlelhetők, ami különben a munka természetéből önként folyik. Legyen elég e tekintetben csupán a a Victor Hugo-ra vonatkozó hatalmas cikksorozatban tapasztalalt hiányokra utalnom, melyek fontosabbjai a következők:

VICTOR HUGO. IV. Biographie-hoz: ROEDEL: V. H. und der Conservateur littéraire. Heidelberg, 1903.

V. Études critiques et littéraires. 1. Études générales-hoz. J. R. CHARTONNEL: La philosophie symbolique de V. H. *Annales de la philosophie chrétienne.* 1902. I.

V. 3. Oeuvres lyriques et satiriques-hoz: K. ROETH: V. H.'s Année terrible. Programm des Gymn. zu Bochum. 1903. 33 l.

V. 4. Légende des siècles-hez: M. GÖBELN: V. H.'s Nachahmungen des altfr. Epos und ihre unmittelbaren Quellen. *Festschrift des Kollegiums des Oberrealschule in der Franchschen Stift zu Halle a. S.* 1903.

V. 5. Théâtre-hoz: ANONYME: Le origini storiche dei personaggi di Ruy Blas. *Minerva.* Roma, 1902. XI. 23. — V. BELLINI: Svaghi letterari (V. H. e il dramma romantico in Francia). Milano, 1898. — A. DE BERSAUMONT: Le théâtre de V. H. et la parodie. *Mercure de France,* 1909. IX. 16. — H. GLAESENER: Trois types du brigand-gentil-homme. (Hernani.) Bruxelles, 1911.

V. 7. Les images, la langue et les vers-hez: G. AAE: Le trimètre

¹ Magyar Könyvszemle. 1911: 78—82 l.

de V. H. Lund, 1909. 8-r. 109 l. — F. BRUNETIÈRE: Les métaphores de V. H. *Revue des deux mondes*. 1888. II. 1. — MABILLEAU. Le sens de la vue chez V. H. *U. o.* 1890. V. 15. — C. E. MEETKERKE. Was V. H. colour-blind? *Gentlemen's Magazine*. 1901. IV. — Ch. A. ROSSE: Les théories littéraires de V. H. Bern, 1905. 8-r. 122 l. — O. STÖLTEN. Die Entwicklung des bildlichen Ausdrucks in der Sprache V. H's. Jena, 1911.

V. 8. Études diverses-hez: P. STAPPER: D'un point de ressemblance entre Rabelais et V. H. *Annales de la faculté des lettres de Bordeaux*. 1884. No. 3.

Hogy a magyar nyelvű idevágó irodalom egyáltalán nem részesült figyelemben, ez a külföldi hasonló vállalkozásoknál annyira megszokott dolog, hogy talán föl sem kell említenünk. Nem hagyhatjuk ellenben szó nélkül azokat a nagy hiányokat, melyeket a La France et l'Étranger (Traductions) c. III. fejezetben tapasztaltunk. E fejezet 11. pontja alatt a magyar szerzők francia fordításai vannak felsorolva; összesen kettő: d'EJURY antológiája és DESBORDES-VALLMORE-UJFALVY 1872-iki PETŐFI fordítása. Habár nem is vagyunk valami gazdagok írónk francia fordításában, de oly szegények sem vagyunk, ahogy ezt LANSON munkájából következtethetnénk. Ime az elhunyt írók főbb kötetének s néhány antológiának a címe:

Contes magyares. Traduites par Jérôme THARAUD. Budapest, 1903.

KATONA JÓZSEF: Bánk-bán. Trad. par Ch. de BIGAULT de Casanove. Paris, 1910.

GAUTHIER F. C.: Les grands poètes hongrois. ARANY. PETŐFI. Traduction en vers. Paris, 1898.

MIKSZÁTH K.: Scènes hongroises Trad. p. E. HORN. Paris, 1890.

U. a. Le parapluie de Saint Pierre. Adapté p. E. HORN. U. o. é. n.

MADÁCH E.: La tragédie de l'homme. Trad. p. Ch. de BIGAULT de Casanove. Paris, 1896.

Ballades et chansons populaires de la Hongrie. Trad. p. Jean de NETHY. Paris, 1891.

JÓKAI MÓR: Les fils de l'homme au coeur de pierre Trad. p. Antoine de GERANDO-TELEKI. Paris, 1880.

U. a. Le nouveau seigneur. Trad. p. Mlle H. HEINECKE. Paris, 1886.

U. a. Rêve et vie. (Petki Farkas leányai). Trad. du prince Bojidar KARAGEORGEVITCH. Paris, 1893.

U. a. Le tapis vert. (Szabadság, a hó alatt I.) Imité par Louis ULBACH. Paris, 1880.

Kivánatos volna, hogy LANSON munkájának egy újabb kiadásában pótolná e hiányokat, melyek nem válnak különben nagyszabású műve előnyére.

A négy részben teljes munkához betürendes mutató is készül, ami nem szerepelt az eredeti programmban s úgy látszik, az általános óhaj eredménye.

GULYÁS PÁL.

Gnau, Hermann. *Die Zensur unter Joseph II.* Strassburg i. E. u. Leipzig, 1911. Josef Singer, 8-r. XVI, 313 l. Ára 7 M.

Ausztriába az államilag szervezett cenzurát V. KÁROLY vitte be 1523. március 12-én kelt rendeletével, mely kizárólag a hitújítás elnyomására irányult s melynek gyakorlása az állami és rendi főnnhatóságokra bízott. I. FERDINÁND 1559. november 13-iki rendelete az ellenőrzést a bécsi püspökre és az egyetem e célból kiküldött bizottságára ruházta, amit szerző a kibontakozó ellenreformáció befolyásának tud be. II. MIKSA, aki rokonszenvezett a hitújítók törekvéseivel, ismét megszorítja az egyház befolyását, amidőn az egyetemnek csupán véleménynyilvánító jogot engedélyez, míg a döntést magának tartja fenn. Az ő türelmesebb fölfogása maradt érvényben egész addig az időpontig (1623.), amikor a bécsi egyetem s vele együtt a könyvcenzura vezetése a jezsuiták kezébe kerül. A helyzet csakis a XVIII. század negyvenes éveiben változott meg, amikor is a politikai tartalmú könyveket a kormány, a bölcséleti, vallástudományi és történeti műveket pedig a jezsuita-kollégium bírálta felül. Csakhamar (1748.), VAN SWIETEN hatása alatt, mindinkább kialakul az a fölfogás, hogy a cenzura joga az államot illeti, amely azt szakemberek útján gyakorolja s MÁRIA TERÉZIA ezentúl csupán a teológiai művek elbírálását utalja a kollégium hatáskörébe.

Teljes diadalra VAN SWIETEN fölfogása csupán a hatvanas évek elején jutott, amikortól kezdve a cenzurabizottság tisztára állami hivatal, melyben persze még számos egyházi férfiú birt szavazattal. A cenzura szigorának enyhítésére szolgált, hogy a kormány az olvasókat képzettségi fok és vallás szerint osztályozta s amit pl. megengedett a műveltnak vagy a nem katolikusnak, attól eltiltotta a műveletlent vagy a katolikusnak. Az ilyen föltételeken engedélyezett könyveket csakis utalvány ellenében volt szabad kiszolgáltatni a kereskedőnek, akár csak manapság a mérget. Később az engedélyezett könyvek három fokozatát különböztették meg: az első csoport formulája az *«admittitur»*, a másodiké a *«permittitur»* s a harmadiké a *«toleratur»*.

Igazán mélyreható változásokat okozott az osztrák cenzura szervezetében és irányzatában II. JÓZSEF uralkodása, aki az eddigi hagyományokkal ellentétben álló politikájának megfelelően alakította át a cenzura működését. GNAU könyvében ez újszerű cenzurát bőven tárgyalja a bécsi belügyminisztérium irattárában őrzött eredeti akták, továbbá a kor bő röpirat termése alapján, melyekből sokszor szövszerint idéz.

II. JÓZSEF e tárgyat illető fölfogására alapvető egy 1781. februárjában kelt s az uralkodó aláírásával ellátott akta, mely *Grund-Regeln zur Bestimmung einer ordentlichen künftigen Bücher-Censur* címet visel. Eszerint JÓZSEF császár kevésbbé kárhoztatta a túlságos elnézést, mint a túlzott szigort, amely fölfogásának nem annyira tudományos, mint politikai háttere volt. Az eddigi gyakorlathoz képest nagy haladás e tervzetben a liberáliszmus szempontjából az a fölfogás, hogy különbséget kell tenni a külföldről magántulajdonként és árúként bejövő könyvek között. Az is jelentékeny haladás, hogy az eddig csupán elismervény ellenében kiadott tudományos művek a terjesztés e korlátozása alól föl szabadultak. Kevésbbé jelentékeny kéziratok előzetes elbírálását az országos hatóságokra kívánja bízni s a szerzőnek joga van a kedvezőtlen döntéssel szemben a kormányhoz fölebbezni. Fontos művekhez az imprimaturt csakis a bécsi cenzurabizottság adhatja meg. Ugyanez áll a szindarabokra is, míg a hírlapok és falragaszok imprimálása az országos hatóságok ügykörébe tartozik. Ezen inkább adminisztratív elveknél fontosabbak azok a direktívák, amelyeket a művek tartalmi elbírálására nézve állított föl a tervezet. Ezek szerint föltétlenül elvetendők az erkölcstelenségek, továbbá azok a művek, melyek rendszeresen támadják és gúnyolják a katolikus vallást, avagy általában a kereszténységet. Protestáns ájtatossági könyvek, minthogy a térítést ügyis szigorúan tiltják a törvények, bátran bocsáthatók az illető felekezetbeli olvasók rendelkezésére, de ott, ahol a lakosság vallása kevert, pl. Magyarországon vagy Sziléziában, a visszaélések elkerülése végett óvatosan kell eljárni. Szigorú cenzurának vetendők alá a kuruzslók, jóvendőmondók s egyéb világcsalók füzetei, az egyházi és német jogot tárgyaló könyvek, a külföldi udvarokat és államokat érő támadások, míg a hazai kormányzat tisztességes hangú kritikáját el kell tűrni. A cenzuratól mentesítendők a jogi, orvosi, katonai s általában a tudományos és művészeti könyvek.

Ez alapelveken épül föl II. JÓZSEF 1781 június 11-én kiadott cenzura-pátense. A pátens és az alapelvek közt azonban több, követ-

kezményeiben jelentős eltérés észlelhető, mely a reakció befolyásának tulajdonítható. Így elesett az a paragrafus, amely a jogi, orvosi és hadi művek föltétlen cenzura mentességét mondja ki, el az, amelyben kisebb hibának tűnik föl a cenzura elnézése, mint túlságos szigora stb.

Szerző a következő fejezetben több érdekes eset kapcsán kimutatja, hogy II. JÓZSEF fölvilágosító törekvései meglehetősen irányzatosak: szívesen fölhasználja a népet az egyház elleni küzdelmében, de különben nem igen tűri beleavatkozását, vagy csak fölvilágosítását is az állami ügyeket illetőleg.

Az egyházi reakció fejének, MIGAZZI Kristóf bíbornoknak a cenzurával szemben tanúsított viselkedése egy egész fejezethez szolgáltat anyagot. MIGAZZI egyenest a császárhoz intézett önérzetes beadványban tiltakozott 1781 februárjában az «alapelvek» ellen, mivel ezek nem veszik figyelembe püspöki jogait. JÓZSEF a beadványt ad akta tétette, egy másik beadványára pedig, amelyben arra kérte, hogy a cenzurabizottságba ő nevezhesse ki az egyházi tagokat, csupán annyit engedett meg, hogy a cenzuránál alkalmazott papok fölöttes egyházi hatóságukat fölvilágosítani s fölmerülő kételyeknél tőle tanácsot kérni tartozzanak. MIGAZZI ezek után több esetben más véleményen volt egyes röpiratokat illetőleg, mint a cenzura, de jól megokolt, terjedelmes beadványait az uralkodó csupán az esetek kis hányadában méltatta több-kevesebb figyelemre.

Miben nyilvánult II. JÓZSEF cenzurájának «türelmessége», ezt a kérdést vizsgálja GNAU műve V-ik fejezetében. Szerinte JÓZSEF vallási művekben hiva a türelmességnek, de az indifferentizmustól teljesen távol áll. Nagy elnézéssel van a protestáns védelmi iratokkal szemben s a katolikus viszonyok bírálásánál szokatlanul éles hangot tűr meg, de azért távolról sem bánt el egyformán nem katolikus és katolikus alattvalóival. Több érdekes példát hoz föl arra nézve, hogy ha nem is büntetik meg többé a lakosságot, amiért akatholikus könyveket rejteget, viszont azt sem tűrik el, hogy akatholikus alattvalók nem katolikus könyvek birtokában maradjanak. Bizonyos engedékenységet lát szerző abban, hogy az udvari kancellária megkönnyíti a nem katolikus lakosság könyvszükségletének a beszerzését. Így 1781-ben elhatározzák, hogy az erdélyi és magyarországi protestánsok számára külföldről érkező könyveket többé nem Bécsben, hanem az illető «tartományok»-ban bírálják felül az erre kirendelt egyházi személyek, a csehek számára pedig Bécsben egy csehül tudó theológust alkalmaznak. A türel-

messég jele, hogy 1783-ban, az eltiltott könyvek jegyzékének revíziójakor töröltettek belőle a XVI. és XVII. századi vita iratok, mivel azok már csak történeti érdekekkel bírnak s hogy 1785-ben, amidőn az unitárius tanok mindjobban elharapódtak a protestáns teológiában, a császár kimondja, hogy e tanok csakis szépirodalmi formában üldözendők. Jellemző a császár állásfoglalása VOLTAIRE műveivel szemben, melyek német fordításának terjesztését saját kezdsére tiltotta be s egyúttal kimondta, hogy mindazon idegen nyelvű művek, melyek eredetiben csak megtüretnek, fordításban forgalomba nem hozhatók.

A következő fejezet azokat az eseteket tárgyalja, amelyekben a babona elleni küzdelem forgott szóban s megállapítja, hogy a jozefinisztiikus hivatalnokok sokszor túllépték hatáskörüket s tisztán az egyház belügyeibe is beleavatkoztak. Számos katolikus imakönyvet elvetettek s megtiltották a külföldi szerkönyvek behozatalát, viszont a pápa és a klérus ellen intézett személyes élű támadások vagy torzképek publikálását is megakadályozták.

Igen érdekesek azok az adatok, melyeket GNAU könyve VII-ik fejezetében gyűjtött össze s amelyek a szerzői, illetve kiadói jogra vonatkoznak. Az udvari kancellária szerint a hazai szerzőknek az országban megjelent könyveit utánnyomni tilos s a tilalom megszegése tetemes bírsággal sújtandó, viszont külföldi művek utánnyomását — pénzügyi szempontból — megengedhetőnek tartja. JÓZSEF is elfogadja ezt az álláspontot. Érdekesen szabályozzák a külföldi könyvek utánnyomását. E könyveket az utánnyomás szempontjából három csoportba osztják. *Admittitur*-t kapnak azok a művek, amelyek utánnyomása minden kétségen felül áll. A *permittitur*-ral ellátott könyveket csakis az eredeti megjelenési hely, vagy pedig költött hely megjelölésével szabad utánnyomni. Végül *toleratur* megjelöléssel vannak ellátva azok a művek, amelyek változatlan utánnyomása tilos.

Sok fejtörést okozott annak eldöntése is, vajjon szabad-e névtelenül, illetve álnéven kiadni a könyveket. II. JÓZSEF úgy határoz, hogy a cenzurának nem szabad oly kéziratot imprimálnia, amelyen nincs kitéve a szerző neve. CHOTEK gróf nem helyesli ezt a rideg álláspontot, amely szerinte csakis a teljes sajtószabadság behozatalánál volna helyén. Kényesebb tárgyaknál sokszor kívánatos, hogy a nagy nyilvánosság ne tudja meg a szerző nevét s azt javasolja, hogy ily esetekben a cenzoroknak jogukban álljon fölhatalmazni a szerzőt neve elhallgatására. A császár, a kancelláriával szemben, CHOTEK álláspontjához csatlako-

zott, de azért megtörtént — így pl. a *Was ist der Papst* c. röpiratnál — hogy kifogásolta az anonimitás megengedését, mert ez azt a látszatot kelti, mintha a kormány iratta volna e munkát. A surlódásokat azután úgy kerülték el, hogy az anonim és álneves munkákat hamis helynévvel nyomatták ki.

Tetemes könnyebbséget okozott úgy a kiadóknak, mint a cenzoroknak II. JÓZSEF 1786-ban kelt elhatározása, amellyel megengedte, hogy bírálatra a mű kefelevonatát küldje be a kiadó, de szigorúan meghagyja, hogy a nem engedélyezett mű szedése azonnal megsemmisítendő s ha mégis forgalomba kerül, minden példány után 50 frtnyi bírság fizetendő. VAN SWIETEN előterjesztésére II. JÓZSEF annyit módosít e rendeletén, hogy a pénzbüntetés az ország határán kívül forgalomba kerülő példányokra nem terjed ki, de egyúttal testi büntetéssel sújtja azokat a szerzőket, akik nem engedélyezett műveiket külföldön ki nyomatják és forgalomba hozzák. VAN SWIETEN ez ellen is több ízben tiltakozott s végre elérte, hogy II. JÓZSEF visszavonta ezt az ugyancsak kevésbé türelmes határozatát. De jellemző, hogy a császár csakhamar megfélemlszik ezen 1787-iki végzéséről s 1789-ben ismét sürgeti azon kiadók és könyvkereskedők testi büntetését, akik az ország határain kívül terjesztik a nem engedélyezett könyveket! Végül annyira reakcionáriussá lett II. JÓZSEF, hogy 1790-ben egyenesen megtiltotta a könyvekkel való házalást.

A továbbiakban szerző a színházi cenzuráról, az iskolakönyvek felülbírlásáról s egyéb speciális esetekről emlékezik meg, azután a cenzori hivatal személyi és fizetési viszonyát tárgyalja egy rendkívül érdekes 1784. évi ügyirat alapján. Ez irat egy-egy cenzor évi munkabírását 200 müben állapítja meg s egyelőre kilenc cenzor alkalmazását kéri, akik közül hatnak évi 500 frt, egynek-egynek évi 400, illetve 300 frt fizetés volna adandó, míg az utolsó cenzor fizetéstelen minőségben s a jövő díjazás reményében látná el hivatalát. Az első revizor és titkár fizetését 1000 frtban, a második reviziorét 600 frtban, az írnokét 400 frtban, a szolgálát 144 frtban kéri megállapítani. Az összes kiadás tehát 6644 frtot tenne ki. Ezzel szemben 1784-ben a tényleges kiadás 10.744 frt volt, amiből a legnagyobb összegeket a legkevésbé elfoglalt tisztviselők tiszteletdíjai emésztették föl.

Szerző végső ítélete a II. JÓZSEF-korabeli cenzuráról a következőkben foglalható össze: A fölvilágosodás II. JÓZSEF szájában ámitás, még pedig önámítás: azt hitte, hogy újat alkot, pedig csak régi uralkodási

rendszereket újtott föl, Róma gyámkodását a rendőri gyámkodással cserélte föl. Bár sokszor enyhén kezelte a cenzura szabályait, ezek nincsenek minden, sokszor bántó és bosszantó kicsinyesség nélkül. 2.

Wolfstieg August. *Bibliographie der freimaurerischen Literatur. Herausgegeben im Auftrage des Vereines deutscher Freimaurer.* 2 kötet. Burg B. M. 1911., 1912. A. Hopfer. Nagy 8-r. X, 990; XVI, 1041 l. Ára 57 M.

A szabadkőművességről szóló nagykiterjedésű irodalom bibliografiai földolgozását a XVIII. század közepe óta többször megkísérelték. A legjelesebb volt az eddigi kísérletek között, melyek számát az itt ismertetendő munka 110-re teszi, Georg Buchard Kloss frankfurti orvos, ismert német bibliofil (1787—1854.) 1844-ben megjelent műve, a *Bibliographie der Freimaurerei und der mit ihr in Verbindung gesetzten geheimen Gesellschaften*, mely nagyrészt a saját s jelenleg a hágai németalföldi nagypáholy tulajdonában lévő szabadkőműves-könyvtárnak az alapján készült. Az újabb kísérletek, melyek részben Kloss munkájának a kiegészítésére törekednek, mind eltörpülnek ez alapvető munka mellett, amelyet csakis WOLFSTIEG jelen kétkötetes bibliográfiája lesz képes a használatból kiszorítani.

WOLFSTIEG e hatalmas munkája, mely 44.000 címet sorol föl, csakis a német szabadkőművesek anyagi — mintegy 25.000 M-ra rúgó — támogatása és erkölcsi közreműködése mellett volt megvalósítható. A kivétel egy a szabadkőművesek egyesülete kebeléből 1906-ban kiküldött bizottság főadata volt, melynek August WOLFSTIEG, a porosz képviselőház könyvtárának az igazgatója állott az élén. A munkában WOLFSTIEG könyvtárosi szakiskolájának tisztviselőnei és tanítványai is résztvettek.

A munka csupán a németnyelvű szabadkőműves-irodalomnál törekszik teljességre s az idegennyelvű iratokból csupán az 1756. előtt megjelenteket vette föl válogatás nélkül, míg az utolsó másfélszáz esztendő külföldi szabadkőműves-irodalmából csakis a legfontosabb vagy a német szabadkőművességgel kapcsolatos műveket dolgozták föl. A címfölvétel lehetőleg az eredeti munkák alapján történt, ahol ez nem volt lehetséges, a bibliografia adalékszámá elé egy 0-t tettek. A munka a berlini páholyok könyvtáraiban és a königliche Bibliothekben indult meg, azután a címfölvételre szerződött öt hölgy tíz hónapig utazgatott német könyvtárakban s 1910. októberében bő aratással tért haza. A gyűjtött cím-

másolatok rendezése nagyrészt WOLFSTIEG munkája, aki nagy tárgyismeretről és rendszerező készségről tanuskodó módon oldotta meg föladatát.

A munka beosztása a következő:

I. Általános rész. 1. Könyvészet. 2. Könyvtárjegyzékek. 3. Szabadkőműves-sajtó. 4. Folyóiratok. 5. Zsebkönyvek. 6. Gyűjteményes és sorozatos munkák. 7. Chrestomatiák. 8. Összegyűjtött beszédek, értekezések és művek. 9. Enciklopédiák. 10. Szabadkőműves-szótárak. 11. Bevezetés a szabadkőművességbe. 12. A szabadkőművesség fogalma és lényege. 13. A szabadkőművesség célja és végoka. 14. A szabadkőművesség feladata. 15. A szabadkőművesség egyes tulajdonságai. 16. Mi a szabadkőművesség. 17. A szabadkőművesség jelentősége és értéke. 18. A szabadkőműves. 19. Ítéletek a szabadkőművességről.

II. Történeti rész. 1. Bevezetés a történetbe. 2. Titkos társulatok és történetük. 3. A szabadkőművesség története általában. 4. A szabadkőművesség előkészítésének története általában. 5. Az ókor misztériumai és építészete. 6. Középkor. 7. Renaissance és reformáció. 8. A klasszicizmus és fölvilágosodás kora az angol nagypáholy megalapítása előtt. 9. A szabadkőművesség általános története az angol nagypáholy megalakulása után. 10—14. Anglia. 15. Skótszág. 16. Írország. 17. Belgium. 18. Luxemburg. 19. Franciaország. 20. Spanyolország. 21. Németalföld. 22. Oroszország. 23. Svédország. 24. Olaszország. 25. Portugália. 26. Svájc. 27—32. Németország. 33. Lengyelország. 34. Norvégia. 35. Ausztria-Magyarország. 36. Dánia. 37. Törökország. 38. Görögország. 39. Románia. 40. Amerika. 41. Ázsia. 42. Afrika. 43. Ausztrália. 44. Katonai páholyok. 45. Ünnepi páholyok. 46. Életrajzok. 47. Szabadkőműves-régiségek. 48. Szabadkőműves-ritkaságok. 49. Érmek és plakettek. 50. Pecséttan. 51. Cimertan. 52. Titkos írás. 53. Helyrajz. 54. Kronologia.

III. Szervezet. 1. A szabadkőművesség szervezete általában. 2. A szabadkőműves-jog általában. 3. Történeti jog. 4. Sajátos szervezet és egyes jogok. 5—24. Egyes nemzetek vagy világrészek páholyainak joga és szervezete. 25. Üzletmenet és üzleti rend. 26. Szabadkőműves-joggyakorlat.

IV. Dogmatikus rész. 1. Kőműves-dogmatika. 2. Általános jellegű dogmatikus iratok. 3. Sajátos tartalmú dogmatikus monografiák. 4. A szabadkőművesség viszonya az egyes vallásokhoz. 5. A szabadkőművesség viszonya a felekezetekhez és egyházakhoz. 6. Egyházi ünnepek és szabadkőművesség. 7. Apologetika. 8. Polemika. 9. Irenika.

V. Etikai rész. 1. Az erkölcs és ápolása a szabadkőművességben. 2. Az ember mint erkölcsi lény. 3. A szabadkőművesség kötelességtana. 4. A jó és a rossz. 5. Boldogságtan. 6. Életbölcseesség. 7. A kőműves viszonya a profán világhoz. 8. A szabadkőművesség és az állam. 9. Társadalom és szabadkőművesek. 10. A szabadkőműves viszonya világi foglalkozásához. 11. A szellemi fejlődés és a szabadkőművesség. 12. Jóra való nevelés.

VI. Szimbolika és szertartás. 1. A kőművesmunka. 2. A kőművesi titok. 3. A szabadkőművesség védszentjei és tiszteletük. 4. A munkahely. 5. Munkaidő. 6. Munkások. 7. A kőművesmunka szervezése. 8. A kőművesmunka fajtái. 9. A szabadkőművesség formái. 10. A szimbolika története. 11. A szimbolika forrásai. 12. A szabadkőművesség szimbolikája. 13. Szimbolikus legendák. 14. Általános szertartás. 15. Különböző rendszerek. 16. Rituálégyűjtemények. 17. A régibb rendszerek rituáléja. 18. A mostani nagypáholyok tanításai és rituáléja. 19. Különös szertartás. 20. A kereső. 21. A megismerés fokai. 22. Az inas. 23. A legény. 24. A mester. 25. Főfokok. 26. Az asztalpáholy. 27. Temetés és gyáspáholy. 28. Kőművesünnepek.

VII. Gyakorlati rész. 1. Gyakorlati kőművesség. 2. Páholyok praxisa és politikája. 3. A szabadkőművesség emberbaráti intézményei. 4. Szabadkőműves-propaganda. 5. Szabadkőműves szónoklattan. 6. Emlékbeszéd és imák. 7—10. Szabadkőműves-költészet. 11. Szabadkőműveszene. 12. Némajátékok és táncok.

VIII. Rokonegyesülések. 1. Irányzatok. 2—5. Rózsakeresztesek különböző fajtái. 6. Kapcsolat a rózsakeresztesek és a szabadkőművesség között. 7. Tanulók rendjei. 8. Afrikai építőmesterek. 9. Illumináltak. 10. Ázsiai testvérek. 11. Új templáriusok. 12. Hermetikai társaság. 13. Különféle rokonegyesülések. 14. Odd-fellows. 15. Zúgpáholyok. 16. Adoptív kőművesség.

E rendkívül körütekintéssel kidolgozott szakrendszerben a cikkek egyes rendszavakon belül, pl. az egyes szimbolumok elnevezése alatt, időrendben és időrenden belül betűrendben vannak felsorolva, még pedig előbb az önálló művek és nagyobb tanulmányok, azután — kisebb betűkkel szedve — a kisebb cikkek és közlések. Ugyanazon mű újabb kiadásai és fordításai az első eredeti kiadás mellé kerülnek, minden további utalás nélkül. A hiányok teljes biztonsággal csakis a 30 ivesre tervezett betűrendes mutató alapján lesznek megállapíthatók, mely mutató megjelenése jelezve van. A munka néhány magyar címet is

fölsorol, többnyire sajtóhibás alakban, ami arra mutat, hogy a korrektorok egyike sem birta a magyar nyelvet. Hogy mennyire hiányos e bibliografia magyar szempontból, arra elég bizonyosság a következő néhány — még hozzá jobbára németnyelvű — adalék:

ABAFI LAJOS: A Corvin Mátyás szabadkőműves-páholy 25 éves története. Bp., 1894.

Adatok a «Világosság» szk. páh. tízéves életéből. Bp., 1899.

BÁRÓTZI S.: A szabadkőművesek valóságos titka. Béts, 1810.

BARTHA J.: A szabadkőművesség. Eger, 1873.

Beiträge zur philosophischen Geschichte der Geheimen Gesellschaften. 1786. H. n. 208 l.

BLUMENAU S.: Zur Orientirung in der Freimaurerfrage. Budapest é. n.

BERICHT der g. u. v. Loge Columbus zum Weltmeer im Oriente Pressburg für das Johannisjahr 1877—78. Pozsony, 1878. 8° 31 l.

BONNEVILLE N.: La maçonnerie écossaise comparée avec les trois professions et le secret des templiers du XIV. siècle. Orient de Londres, 1788.

Constitucion de la franc-masoneria española. Madrid é. n. 8. r.

CSÁPORI JULIUS: Namenregister der unter dem Schutze der ung. symbolischen Gross-Loge arbeitenden Freimaurer-Brüder. Gran, 1888.

CSÁPORI GYULA: A szabadkőművesség elleni szövetkezet kézikönyve. Esztergom, 1887.

LUCIEN DE LA HODDE: Geschichte der geheimen Gesellschaften und der republ. Partei. Pest, Wien u. Leipzig, 1850.

EDELMANN M.: A nők és a szabadkőművesség. Bp., 1900.

Három *előadás* a Könyves Kálmán szabadkőműves-páholy alapításának 30. évfordulója alkalmából. Bp., 1902.

Festrede gehalten in der Loge zur Verbrüderung im Oriente Oedenburg den 21. Aug. 1869.

Az Arad keletén dolgozó Összetartás szabadkőműves-páholy *évkönyve*. Arad, 1902.

Allgemeine *Grundregeln* der Freymaurer. Pressburg, 1784.

Histoire de la persécution intentée en 1775 aux Francs-Maçons de Naples. Londres, 1780.

Jahrbuch der □ Galilei. Bpest, 1876.

Die Rechtmässige *Aufnahme* der Gräfin Helene Hadik-Barkóczy in den Freimaurerbund, u. in d. Loge Egyenlőség in Orient Ungvár. Bpest, 1877. 8-r. 28 l.

Jahresbericht des Secretärs der ... Loge Haladás. Bp., 1901.

Jahrbuch der Freimauer-Loge Pionier in Pressburg. I. 2. Pressburg, 1900., 1901.

Jahresbericht des Beamten-Collegiums der Grossloge von Ungarn. Pest, 1872.

A Hungária □ 1903. évi *működése*. Titkári jelentés. Bp., 1904.

Az Összetartás □ évi jelentése. Arad, 1897. és 1903.

A Könyves Kálmán sz. k. □ tízéves *jubileuma*. Bp., 1882.

KELLER IMRE: A felvidék □ első negyedszázadának története. Bp., 1903.

KOLTAI VIRGIL: A Könyves Kálmán az előítéletek legyőzésében c. páholy története 1872—1896. Bp.

Konstitution der symbolischen Grossloge von Ungarn. Bp., 1900.

LEWIS LUD.: Rede in der Loge zur Grossmuth. Pest, 1871.

Besondere *Ordnungen* der □ zur Einigkeit im Vaterlande. Pest, 000873.

Official *proceedings* of the M. W. prince Hall grand lodge. Boston, 1889.

RUSITZKA ÖDÖN: A Hungaria □ története. Bp., 1902.

VÁGÓ FERD.: Dringende Aufgaben der Freimaurerei. Budapest, 1904.

Verfassung der Gross □ von Ungarn für die 3 St. Johannisgrade und Statuten der g. u. o. □ zur Verschwiegenheit in O. Pressburg. Raab, 1872.

E néhány adat csupán egy könyvtárból, a Nemzeti Múzeumból van véve, de képzelhető, hogy a főbb hazai páholyokban még sokkal több adalékra találna a kutató.

E hiányoknál is bosszantóbb az, hogy Magyarország teljesen Ausztriába beolvasztva szerepel WOLFSTIEG munkájában s pl. Siebenbürgen, Mähren és Steiermark közé került a «Kronländern» csoportjába.

GULYÁS PÁL.

ÚJABBAN MEGJELENT HAZAI ANTIKVÁRIUSI ÁRJEGYZÉKEK:

A könyvgyűjtő IV. évf. 15—16 sz. 1912. szept.—okt. LANTOS A. (Budapest) könyvjegyzéke. Kiváló művek az irodalom minden ágából.

U. a. V. évf. 17. sz. 1913. febr. † HENTALLER Lajos könyvtára. I. rész.

RANSCHBURG Gusztáv 94. sz. könyvjegyzék. 1913. március—április. EMICH Gusztáv könyvtára. I. rész.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

De boekzaal. *VI. évfolyam. 8—9. szám* (szeptember-október): H. E. GREVE: In memoriam G. van Rijn. (A Museum Boymans könyvtárosa emlékének szentelt sorok, arcképpel.) — Clara ENGELEN: Vier boeken von H. P. Berlage. (Négy az építészeti körébe vágó mű ismertetése.) — To van RIJE: Het Raasch-uitstapje der Library Assitants' Association naar Parijs. (A cikk az angol könyvtárossegédek egyesületének pünködsi kirándulását írja le, különösen bőven szólva a párisi Bibliothèque Nationaleról és a Bibliothèque de l'Arsenalról.) — D. SMIT: De eerste berlijnsche kinderleeszaal. (A Volksbund zur Bekämpfung des Schmutzes in Wort und Bild c. társaság által 1909-ben Berlinben létesített ifjúsági olvasóterem keletkezését, berendezését és látogatottságát ismerteti P. L. BOHN: *Erste Erfahrungen u. Beobachtungen in unserer Berliner Kinderlesehalle* c. írata alapján.) — *11—12. szám*¹ (november-december): Van de redactie. (Értesítés arról, hogy a folyóirat e számmal bezárul, de a Centrale vereeniging vor openbare leeszaalen en bibliotheken 1913 februárjában egy új szaklapot fog megindítani.) — Annie SALOMONS: Eenije opmerkingen over nieuwe poezie. (Az újabb holland líra ismertetése.) — J. D. C. VAN DOKKUM: Een nederlandsch profeet. (Megemlékezés Petrus HARTING-ra, az *Anno 2065*, een blik in de toekomst door dr. Dioscorides szerzőjére, születése századik évfordulója alkalmából.) — S. J. ROBITSCH: Het sociaal-pedagogies karakter der volksbibliotheken. (A szakszervezetek eddig elsősorban anyagi javak elérését tűzték ki célul, pedig a szellemiekben is igen elkel a javulás. E tekintetben a leghasznosabb, amit tehetünk, egy könyvesház alapítása. A könyvesháznak egyfelől az elemi fokon állók továbbképzését, másfelől az előrehaladottabbak szellemi szükségleteinek a kielégítését is lehetővé kell tennie; ezen kívül hatással kell lennie az izlés fejlesztésére is. Ebből következik, hogy a könyvesház személyzete nem szorítkozhatik pusztán gépies munkára, hanem irányító, nevelő szerepet is kell betöltenie. Szerző továbbiakban ismerteti a dresden-plaueni Bienert-cég Freie öffentliche Bibliothek-ját, mint e szerepet teljesen átértő és megvalósító intézményt; e könyvtárból 1954 képzettebb olvasó 21.430 kötetet, 2109 munkás 28.780 kötetet kölcsönzött ki. Szerző ismerteti a könyvtár katalógusát, könyvkölcsönző-rendszerét és a könyvanyag megválogatásánál követett elveket.)

Het boek. *Második sorozat. 1912. évfolyam. 8. szám* (1912. október):

¹ 10. szám nem jelent meg.

C. P. BURGER: Bij het van Gerrit van Rijn. (Nekrolog.) — Wouter NIJHOFF: Nederlandsche bibliographie van 1500—1540. (Szerző évek óta dolgozik a XVI. század első négy évtizedében megjelent németalföldi nyomtatványok bibliográfiáján. Itt közli a gyűjtött anyag *A* betűjének jegyzékét a végből, hogy az egyes könyvtárak megállapíthassák s közölhessék vele, mi van meg a könyvtárakban a felsorolt művekből, vagy mi maradt ki a jegyzékből.) — C. P. BURGER: Een hollandsch wereldkaart uit de eerste helft van de 16e eeuw. (E világtérképet W. NIJHOFF találta meg egy 1532. évi németalföldi bibliához kötve a British Museum könyvtárában. A hasonmásban is bemutatott térképet Amsterdamban nyomtatta Jan SZEVERSZOON «die Croepel» [a nyomorék], amint ezt ezen térkép impressziómán olvashatjuk [latinul Claudus]. Minthogy ez a könyvkiadó csupán 1534-ben kezdett el maga nyomtatni s 1538-ban meghalt, a térkép kiadása is e két évszám közé esik. A térkép nyomásához használt H. C. jelzésű fametszet azonban úgy látszik régebb keletű s SEVERSZ., amikor felhasználta, kivágatott egy darabot belőle s e területen betűkkel szedte ki a maga impresszumát.) — G. A. EVERS: De letterkundige werkzaamheid van mevrouw A. L. Bosboom-Toussaint. (A jeles regényíró 100 munkáját sorolja fel megjelenésük időrendjében, még pedig nemcsak a megjelenés évét, hanem a legtöbb helyt a hónapot és napot is föltüntetve.) — 9. szám (november): C. P. BURGER: De wetten voor de Haarlemsche en Amsterdamsche gymnasiasten van 1576. (A Leges in gymnasio Harlemensi et Amsterdamiensi című, Amsterdamban Hermanus Joannissnál 1576-ban megjelent nyomtatvány ismertetése.) — 10. szám (december): C. P. BURGER: Necrologia. (E. W. MOES, M. M. KLEERKOOPER, P. A. M. BOELE VAN HENS BROEK, Joh. DYSERINCK és A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.) — 9—10. szám: A. HULSHOF: Een middeleeuwsch kroniekje, dat tijdens de Republiek als schoelboek is gebruikt. (A németalföldi iskolákban egész a XIX. század elejéig használták a hazai történet tankönyve gyanánt az 1538-ban először megjelent *Dye cronickje van Hollant, Zeelant en de Vrieslant... met de cronickje van den bisscoppen van Wtrecht* c. nyomtatványt, melynek 1530-ig terjedő része az ezen évben megjelent *Divisiechroniek* kivonata. Szerző 1802-ig nem kevesebb mint 53 kiadásról tud, amelyek közül 8 Anversben, 24 Amsterdamban, 8 Alkmaarban, 1 Zaan-damban, 7 Leidenben, 1 Utrechtben és 1 Kampenben jelent meg. A munkának csupán a XVIII. század második felében akadtak versenytársai, de még így is egy félszázadig tartott a küzdelem, míg teljesen ki nem szorították az újabb történeti olvasókönyvek.)

La bibliofilia. XIV. évfolyam. 6—7. szám (1912. szeptember-október): Paolo D'ANCONA: Nuove ricerche sulla miniatura lombarda. (Pietro TOSCA: *La pittura e la miniatura nella Lombardia dai più antichi monumenti alla metà del quattrocento*. Milano, 1912. c. mű ismertetése.) — A. BOINET: Courrier de France. (A cikk jelentékeny része a Bibliothèque nationale-nak van szentelve. Ismerteti röviden a ROUSSEAU J. J.-emlékkiállítást, a térkéпкиállítást s egész terjedelmében közli az 1911. évi jelentést. A továbbiakban híreket hoz a könyvtár-üggyel rokon intézetekről és társulatokról, beszámol a folyóiratcikkekről és megemlékezik két jeles bibliofil: Edouard PELLETAN, meg Mme Edouard ANDRÉ

haláláról.) — A. VALGIMIGLI *British courier*. (Ismerteti többek közt a *The Library Association Record* nyomán lord CRAWFORD lindsay-i könyvtárát, a *Bildung und Staat* nyomán a manchesteri községi könyvtárakat, a HUTH-féle gyűjtemény második részének elárverezéséről a végső eredményt: 108.922 £ 14 sh., amiből könyvekre és kéziratokra 80.990 £ 16 sh. esett.) — Leo S. OLSCHKI: *Livres inconnus des bibliographes*. (37. *Psalterium ad unum ecclesiae Romanae*. H. é. ny. n. [1476. előtt] 4-r. Hártyán.) — 8. szám (november): Paolo D'ANCONA: *Di alcune opere inedite di Nicolò di Giacomo da Bologna*. (NICOLÒ da Bologna életéről nem sokat tudunk. Születési éve bizonytalan s haláláról is csak annyit állapíthatunk meg, hogy 1402. előtt kellett bekövetkeznie. Igen termékeny miniatűr kódexek egész Európában szét vannak szórva. OLSCHI «gyűjteményében» újabban előkerült három 54 × 74,5 cm. nagyságú hártyalap, melyek valószínűleg ugyanazon Coralé-ból valók s három kezdőbetűt: egy P-t, egy A-t és egy S-et ábrázolnak. Ezek elsején a művész aláírása is megvan.) — E. ROSTAGNO: *Sul testo della Lettera di Dante ai cardinali italiani!* (Szövegközlés a Cod. Laurenz. Plut. XXIX. 8. alapján.) — 9. szám (december): Leo S. OLSCHKI: *Il tipografo Giovanni Gengenbach successore del tipografo Giorgio Lauer di Roma?* (LAUER 1471–1480, GENGENBACH pedig 1481–85. működött Rómában. Az utóbbi mindössze öt könyvet adott ki, köztük egy TEREENTIUST, amely a LAUER-féle kiadással a kolofon hiján teljesen azonos s valószínűleg ennek felhasználásával készült.) — Pericle BERALI: *La guerra di Tripoli del 1511 in un diario orvietano dell'epoca*. (TOMMASO DI SILVESTRO az orvietói székesegyház kanonoka 1484-től 1514-ig naplót vezetett, melynek eredeti kézírata ma is megvan az orvietói községi levéltárban, amelyet 1891-ben adott ki először, minden kommentár nélkül Luigi FUMI. BERALI e cikkében kritikailag ismerteti e főljegyzéseknek az 1511-iki tripoliszi háborúra vonatkozó adatait.) — Raimondo SALARIS *Gli incunaboli della biblioteca comunale di Piacenza*. (A betűrendes jegyzék folytatása; 55–86-ig terjedő sorszámkok.) — Aldo SORANI: *Nuove pubblicazioni riguardanti la bibliografia, la bibliofilia, le arti grafiche etc.* (1912-ik évi, meglehetősen hiányos könyvészet.) — 6–9. szám: P. LUGANO O. S. B.: *Del tipografo Bresciano Bartolomeo de Zanettis al servizio di Camaldoli e della «Regula vite eremitice» stampata a Fontebuono nel 1520*. (Szerző részletesen ismerteti a Regulák 1520-iki kiadásának tartalmát, nyomtatott és kéziratok forrásait, tipográfiai sajátosságait s végül a könyvnyomtató személyére terjeszkedik ki. BARTOLOMEO DE ZANETTIS bresciai származású munkás volt, aki miután Fontebuonoban a rábizott munka nyomását elvégezte, Firenzébe ment, ahol Anton Francesco DONI szolgálatába szegődött. DONI egy igen éles szatirában emlékezik meg róla *Lettere di Doni* című 1547-ben megjelent kiadványában. A fontebuonoi szerzetesek később állandó nyomdát is rendeztek be. E sajtó termékei közül szerző az 1589-ben megjelent *Reformatio Camaldulensis Ordinis* c. kiadványt ismerteti.) — G. BOFFITO és P. NICCOLARI: *Bibliografia dell'aria*. (Szerzők a meteorologia és földmágnesség olasz vonatkozású irodalmát dolgozzák föl könyvészetileg. Dolgozatuk három részből fog állani. Az első rész az olaszul megjelent műveket

írja le a szerzők betűrendjében. A második rész a névtelenül megjelent adalékokat fogja földolgozni. Végül a harmadik rész az Olaszországot érdeklő külföldi irodalmat fogja felsorolni. Az első három közlemény az első részből hozza az ABANO-AGRO nevek közé eső cikkeket.)

Revue des bibliothèques. XXII. évfolyam. 7—9. szám (1912. július-szeptember): A. NOYON: Notes pour servir au catalogue du fonds latin de la Bibliothèque nationale. Inventaire des écrits théologiques du XII. siècle non insérés dans la patrologie latine de Migne. (Szerző e bibliografiában a felállítás sorrendjében veszi a kéziratokat, még pedig csakis azokat, amelyek szerzője ismeretes. A teológusokhoz a hitszónokokat is hozzászámította, minthogy műveik sokszor becses adalékokat szolgáltatnak a dogmák történetéhez. A leírás kiterjeszkedik a kéziratok főcímére, a tartalom inventáriumára, a kézirat korára, méreteire, anyagára és kivitelére vonatkozó adatokra. Ez első rész a 66—2310. számokat foglalja magában.) — Charles BEAULIEUX: Un fragment de l'histoire de la bibliothèque du collège d'Autun à Paris. Deuxième article. (A Bibliothèque de l'Université de Paris Ms. 397. jelzésű kézírata a Collège d'Autun javainak 1615. évi leltára, mely többek közt az intézet könyveit is felsorolja: összesen mintegy 253 kötetet. Minthogy egy 1462. évi inventárium 201 kötetről tesz említést, Étienne PETIT pedig 1515-ben 302 művel gazdagította a kollégium könyvtárát, nagy lopásnak kellett történnie. Így is volt: 1576-ban erősen megdézsmálta valami PELLETIER, aki ellen pört is indított a kollégium, de amint ez az 1615-iki leltárból kitetszik, csak kevés szerencsével. A cikk közli az egész könyvjegyzéket, mely olyannyira kezdetleges, hogy a kötetek azonosítása ez alapon szinte lehetetlen.) — Am. PAGÈS: Étude critique sur les manuscrits d'Auzias March. (A Bibliothèque National Esp. No 225 és Esp. No 479, az Escorial L. 26., a madridi Nemzeti Könyvtár Ms. No 2985 és Ms. No 3695, továbbá a Bibl. particular de S. M., Real Palacio, Madrid, Ms. No 2 jelzetű kéziratok kritikai ismertetése.)

Rivista delle biblioteche e degli archivi. XXIII. évfolyam. 9—11. szám (1912. szeptember-november): Raffaele VENTURI: La conservazione dei libri nelle biblioteche e la tecnica legatoria. (Szerző mindenekelőtt kifejti, hogy az olasz könyvtári kötések gyors romlását nemcsak az anyag selejtes minősége és a kevésbé gondos kidolgozás okozza, hanem a könyvtárak rossz elhelyezése s a személyzet és az olvasók bánásmódja is. A selejtes anyagot könnyen kiküszöbölhetik, ha a tetszetős és olcsó, de értéktelen külföldi anyag helyett belföldi termékek használatnak. Elsősorban az olasz gyárak bőrképzőműveit és pergamentjeit ajánlja használatra. Azután foglalkozik a könyvek legkérelmetlenebb ellenségével, az Anobium paniceummal s romlásait több képen is bemutatott eset kapcsán ismerteti. Majd a költségeket feszegeti s végül a jó technika és anyag követelményeit írja le. Érdekes, amit a könyvek újrakötéséről mond. Az újrakötendő könyv kezelése oly sok körülményt és ügyességet igényel, hogy becsületes végrehajtása csakis az első kötésnél magasabb árak fizetése mellett remélhető. Végül szerző védelmébe veszi a firenzei könyvkötészeti iskolát az ellene intézett támadásokkal szemben.) — Zulla BENELLI: In memoria di Torello Sacconi. (SACCONI a firenzei Biblioteca Nazio-

nale Centrale nyugalmazott főkönyvtárosa, 1912. augusztus 18-án hunyt el 90 esztendőskorában. Könyvtárosi pályáját 1849-ben kezdte meg a Biblioteca Riccardianánál, tíz év múlva a Magliabecchianához nevezték ki alkönyvtárossá s nagy része volt abban, hogy II. VIKTOR EMÁNUEL elhatározta a Biblioteca Palatina és Magliabecchiana egyesítését s ekként a firenzei központi könyvtár megteremtését. Az új könyvtár élére, mint PASSERINI utóda, 1871-ben került.)

The library journal. XXXVII. kötet. 9. szám (1912. szeptember): Edward L. TILTON: Scientific library planning. (Egy új könyvtár tervezésénél, ha szemmel tartjuk, hogy a higiéné és kényelem szabályainak megfelelően a lehető legtöbb olvasót fogadhasa be, hogy továbbá a könyvek lehető legnagyobb számát raktározhassuk el benne s hogy az épület külső és belső kiállítása tetszetős is legyen, az önköltségeknek legfeljebb 80%-a fordítható az építkezésre, beleértve a fűtő- és világítóberendezést, míg a felszerelésre és a butorozásra 20—22% adható. Amerikában a tűzálló épület építkezési költsége négyzetlábanként 25—40 cent, nem tűzálló épületé pedig 15—30 cent. 150.000 dollár önköltséggel oly épületet kell emelni, mely 150.000 kötet beraktározására és 300 olvasó befogadására elégséges. A folyosókkal, lépcsőházakkal takarékosan kell bánni. A Springfield Libraryben pl. a földszinten könyvtári célokra a terület 85%-a s folyosókra csupán 15%-a jut. Az említett példánál legalább 20.000 négyzetláb beépített területre van szükség, esetleg több emeletre elosztva. Ebből 500 láb a kikölcsonzók helyiségre, 9000 láb az olvasótermekre, 3000 láb a raktárra, 2500 láb a munkatermekre, 2500 láb a könyvtáros és a tisztviselők szobáira, 1050 láb a felolvasóteremre és 1450 láb a gyűjteményekre jut. Az 1050 négyzetlábnyi területű előadóterembe 150 szék állítható 7 lábnyi férőhellyel. Költségei 3780 \$-t tesznek ki s így létesítése csak akkor fizetődik ki, ha hetenként legalább 3—4-szer használják. A világítás kiszámításánál egy-egy négyzetlábba 1 wattot szánhatunk. A költségek részletezése a következő procentuális eredményeket adja: építkezés 72.5%, fűtő- és szellőztetőkészülék 4%, villanyvilágítási felszerelés 17.5%, polcok 7.5%, butorzat 6%, világítótestek 2%, előre nem látható kiadások 0.5%, építész 6%.) — Thomas J. HOMER: The Boston cooperative information bureau. (Ez az egyesület 1912-ben alakult meg a végből, hogy a Bostonra és környékére vonatkozó tárgykörből minden nyomtatásban megjelent, vagy csak írásban fennmaradt, sőt csupán gondolat formájában létező adatot számon tartson s tagjaihoz eljuttasson. Egyelőre 100 tagja s 400 tárgyra vonatkozó indexe van a kétségkívül nagy jövőjű egyesületnek, melynek háromféle tagjai lehetnek, ú. m.: olyan, akik bizonyos tárgyra vonatkozólag közreműködésüket följajánlják, olyanokra, akik információkat kérnek s olyanok, akik információkat adnak és kérnek. — William R. REINICK: The trials and tribulations of a document librarian. (Arról szól, hogy mily sok bajjal s időpazarlással jár a hivatalos kiadványok beszerzése, mily sok zavart idéz elő földolgozásuknál a megjelenés idejénél, a kiadványok címénél, nyomdai kiállításánál tapasztalható változatosság és tervszerűtlenség s mily lehetetlen követelményekkel állanak elő azok, akik e kiadványokat használni akarják.) — Jesse CUNNINGHAM: The service of the St. Louis Public Library to the city government. (A st. louis-i közkönyvtár volt a legelső, amely 1911

októberében megnyitotta a kizárólag községi ügyekről tájékoztató Municipal Reference Libraryt. Ez osztály kötelessége a községi ügyekre vonatkozólag irodalmi tájékoztatást nyújtani a községi tisztviselőknek, városi tanácsosoknak, a sajtónak, társadalmi egyesületeknek, továbbá a st. louis-i községi művek írárt érdeklődő más községeknek.) — Marion E. DODD: The library and the white slave traffic. (Az American Vigilance Association könyvtári és könyvkiadó-osztályának elnöke e cikkben röviden ismerteti az egyesületnek a prostitúció elleni küzdelemre vonatkozó newyorki szakkönyvtárát s buzdítja az általános jellegű könyvtárakat, hogy az eddiginél nagyobb figyelemre méltassák az idevágó irodalmat.) — 10. szám (október): Anna C. TYLER: Library reading clubs for young people. (Amerikában az ifjúsági olvasó-klubok a 12—15 éves gyermekekből kerülnek ki, akik már nem szívesen veszik, ha «gyermekek»-nek nézik őket s így többnyire nem is látogatják a meseórát. Az ifjúsági klubok összejövetelét tehát lényegileg nem egyebek, mint meseórák burkolt formában. A newyorki közkönyvtár mellett jelenleg 25 fiú és 17 leány olvasóklub működik. Az elnök a könyvtáros, aki jelen van, de egyébként nem vesz részt az egyesületi életben, legfőljebb közös olvasmányaik megválogatását segíti elő. A klubok többi tisztviselőit maguk a tagok választják meg saját kebelükből. Rendszeresen hetenként jönnek össze és sorban olvasnak föl, vagy számolnak be egymásnak olvasmányaikról fölolvasott szemelvények kíséretében. Esetleg maga a könyvtáros mondja el egyes hosszabb művek tartalmát s a tagok által fölolvastat belőle válogatott részeket.) — H. W. KENT: Librarian's books. (Főleg Richard de Bury, Thomas BODLEY, E. V. LUCAS és Thomas Fragnal DIBDIN bibliofil-szerzőkről szól.) — Johannes MATTERN: Uniform cataloging rules as viewed by the thirteenth convention of german librarians. (Ismerteti az egységes katalogizálási szabályok megteremtésére irányuló németországi mozgalmat az 1911. és 1912. évi könyvtár-gyűléseken elhangzott előadások és vélemények alapján.) — 9—10. szám: Union catalogs and repertories A symposium. (A cikksorozatban nem kevesebb, mint 24 intézet ismerteti egyesített könyvjegyzékeit és repertóriumait. Egyesített könyvjegyzéken a folyóirat kiadójának meghatározása szerint egy város területén levő könyvtárak anyagának összesített cédulajegyzéke értendő, míg a repertorium távolabb eső könyvtárak anyagát egyesíti magában s szolgál fölvilágosítással a kutatóknak. A kétféle katalógus összesítése nem tanácsos, mivel a tájékoztatlanabb olvasó részéről számos tévedésnek lesz kútfejevé. Persze nem minden könyvtár gyakorlata fedi a szerkesztő által adott meghatározást. Így a Library of Congress 12 év óta gyűjtött, 1909-ben fölállított Union catalog-ja 15 amerikai és öt európai intézet által kiadott cédulajegyzékből tevődött össze s ma 1,100.000 cédulából áll.) — 11. szám (november): G. W. LEE: Reference books as public utilities. (Összehasonlító tanulmány az Amerikában leginkább elterjedt négy nagy lexikon használhatóságát, megbízhatóságát, technikai kivitelét és árát illetőleg, mely nem vezet pozitív eredményre. Annak eldöntését, hogy melyik a «legjobb» a négy közül, egy külön bizottságra kívánja ruházni.) — W. P. CUTTER: Let the large help the little. (Az amerikai kisvárosi könyvtárakról szól s igen érdekesen tárja föl sokféle bajaikat. Arra az eredményre jut, hogy a kis könyv-

ták eredményei nagyrészt a könyvtáros képességeitől függenek s hogy a nő tisztviselők nagy többsége csak irányítás mellett képes kellő eredményeket elérni. Hogy Amerikában sem fenéig tejfől a könyvtárügy, azt sejtethetjük egyik példájából, amely szerint az is megtörténhetett egy 4000 lakossal bíró városban, hogy az ajándékba kapott könyvtáráépület fűtésére és világítására is alig szavazott meg valamit a községi előljáróság s hogy a könyvtárosi tisztet egy — divatárúsnővel töltötték be.) — Jean Mc LEAD: And employees' library — its scope and its possibilities. (Egy nagy chicagói áruház, a Sears, Roebuck & Co. cég közkönyvtáráról szól, mely a Chicago Public Library egy 1600 kötetes fiókjából s a cég saját, mintegy 1000 kötetes gyűjteményéből áll s havonként mintegy 4000 kötetes forgalmat ér el a cég 8500 alkalmazottja között. Azokba az üzletágakba, melyek alkalmazottai nem mutattak eddig érdeklődést a könyvtár iránt, kis vándor könyvsorozatot küldenek, melyet a munkavezető kezel, még pedig rendszerint azzal az eredménnyel, hogy az olvasásra rákapott alkalmazottak szorgalmas használói lesznek a könyvtárnak.) — Edward F. STEVENS: A stranger at Liverpool. (Beszámoló az L. A. U. K. liverpooli közgyűléséről.) — Johannes MATTERN: The prussian united catalog and the catalog of the Munich library. (A német könyvtárosok XIII. közgyűlésén elhangzott referátumok ismerterése. V. ö. *Magyar Könyvszemle*, 1912. 379. l.) — Johannes MATTERN: A union list of periodicals. (FICK müncheni előadása nyomán. V. ö. *Magyar Könyvszemle*, 1912. 379. l.) — 12. szám (december): Herbert PUTNAM: The prospect. (Évzáróbeszéd végzett nőtanulók előtt.) — Henry E. BLISS: Conservatism in library classification. (Ázt az eszmét fejti ki, hogy a könyvtári osztályozásnak, ha nem csak ma, de holnap is praktikus akar lenni, tudományos alapon kell állania, világosságra kell törekednie s az egyes tárgyaknak, akár földrajzi fekvés, akár tudományágak szerint való elaprózódását el kell kerülnie. E szempontból bírálat alá véve DEWEY tízedes rendszerét, a főosztályoknál a következő elrendezést ajánlja: 0. Általános művek. 1. Bölcsészet. 2. Tudomány. 3. Embertan és társadalomtudomány. 4. Történelem. 5. Hittudomány és erkölcsan. 6. Társadalmi tudományok különösen. 7. Hasznos művészetek. 8. Képzőművészetek. 9. Nyelvészet és irodalom. De föltéve, hogy az eredeti főosztályok megtartatnak, legalább az 1., 3. és 6. osztály első alosztályainak sorrendjét kellene megváltoztatni, bár még akkor sem lesz tökéletes az osztályozás. Ez alosztályok sorrendjét szerző a következőkép javasolja megváltoztatni: 100 [eredetileg is 100]¹ Bölcsészet, Egyetemes iratok stb. 110 [180] Ókori bölcsészek. 120 [190] Újkori bölcsészek. 130 [140] Bölcséleti rendszerek. 140 [110] Metafizika. 150 [120] Egyes tárgyak. 160 [130] Lélek és test. 170 [150] Lelki tulajdonságok. 180 [160] Logika. 190 [170] Ethika. 300 [390] Ethnologia. 310 [310] Statisztika. 320 [300] Szociologia. 330 [360] Társulatok. 340 [370] Nevelés. 350 [320] Politikai tudomány. 360 [340] Törvények. 370 [350] Közigazgatás. 380 [330] Nemzetgazdaság. 390 [380] Kereskedelem és közlekedés. 600 [600] Hasznos mesterségek. 610 [630] Földművelés. 620 [640] Gazdálkodás. 630 [610] Orvostan. 640 [660] Ipari vegytan. 650 [670] Gyárilpar. 660 [680] Mechanikai

¹ A [ ] közé tett szám az eredeti sorrendre vonatkozik.

foglalkozások. 670 [620] Mérnöki tudomány. 680 [690] Építészet. 690 [650] Közlekedés és kereskedelem. Ezenkívül igen erősen bírálja meg a filológiai, történeti és irodalmi főbb osztályokat s kifogásolja az alosztályok túlságos elaprózódását. Csakugyan fölöslegesek az olyan szakok, amelyek a mutatóújj nyújtóizmára vonatkozó irodalomra szorítkoznak. A végeredmény: a tizedes rendszer bizonyos szempontokból époly kevésbé gyakorlati, mint amily kevésbé tudományos. Alapja helytelen; jelzetei hosszúak, strukturája gyöngye. Minden, a tudományok fejlődését nyomon követő változás az épület erős megrázkódtatását vonja maga után. Szerző indítványozza az amerikai könyvtáraknak, hogy nem törődve a költségekkel, változtassák meg anyaguk eddigi osztályozását, mert minél tovább halasztják, annál nehezebben lesz megvalósítható.) — Herbert O. BRIGHAM: Indexing and care of pamphlets. (A füzetek kezeléséről szól, főleg a Rhode Island State Library gyakorlata alapján. Itt a füzetek egy-részt egyszerűen beosztják a könyvek közé, a többi pedig fiókokban kezelik szakok szerint.) — Andrew Linn Bostwick: Applied science department of the St. Louis Public Library. (A st.-louisi közkönyvtár külön osztályt létesített a gyakorlati tudományok irodalmát használók részére, mely főképp az eredeti DEWEY-osztályozás 600—609., 620—639., 650—699. és 530—559. számaival jelzett szakokat öleli föl, továbbá 100 ipari és kereskedelmi folyóiratot, 120 féle állami és kormányzósági reportot, szabadalmi leírásokat stb. bocsát a használók rendelkezésére. A kikölcsönzés ez osztályban igen szűk korlátok közt mozog.) — Aksel G. S. JOSEPHSON: For the librarian's study. (A könyvtárosnak a szak-tudományán kívül főleg a városügyre vonatkozó kérdésekkel kell foglalkoznia.) — Theodor W. KOCH: Further report on the Liverpool meeting of the Library Association of the United Kingdom (A következő fölölvasásokat ismerteti: LESLIE elnöki megnyitó-beszéde; TEDDER fölölvasása a bibliografia helyéről az elemi, közép- és felsőfokú oktatásban [TEDDER sürgeti az iskolákkal kapcsolatos, fokozatosan haladó mintakönyvtárak létesítését s a tanulóknak rászoktatását a könyvtárak tervszerű használatára], DOUBLEDAY felolvasása a könyvtár és közönség viszonyáról stb. Érdekes, hogy az angol könyvtárak forgalmában apad a regényolvasók száma. Ma a regények használatára eső átlagos százalék 55, míg tíz évvel ezelőtt 65 volt. Ez azonban nem azt jelenti, hogy kevesebb a szépirodalom kereslete, hanem annak a kifolyása, hogy a regények olcsó — 60 filléres — kiadása rengeteg mennyiségben fogy s igen sokan ma már inkább megveszik, mintsem kölcsönveszik regényolvasmányaikat. Évenként mintegy 4—5 millió 60 filléres regényt adnak el Angliában s van olyan szerző, akinek művei olcsó kiadásából 35, 12 és 8 ezer fogy el hetenként. A NEWNES-féle 60 filléres regényekből közel 25 millió példány kelt el.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kinevezések a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtárában. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1912. évi december hó 20-án kelt elhatározásával KERESZTY István igazgató-őri cím- és jelleggel felruházott őrt igazgató-őrré, dr. GULYÁS Pál őri cím- és jelleggel felruházott segédőrt őrré és dr. MADARASSY László múzeumi gyakornokot segédőrré méltóztatott kinevezni.

Kerekes Pál kitüntetése. Ő császári és apostoli királyi Felsége legfelsőbb elhatározásával KERESKES Pál m. n. múzeumi laboránsnak hosszú és buzgó szolgálatai elismerésül a koronás ezüst érdemkeresztet méltóztatott legkegyelmesebben adományozni. A kitüntetett 1885 óta áll az Országos Széchényi-könyvtár szolgálatában, még pedig 1889 óta laboránsi minőségben s tájékozottságával, előzékenységgel úgy hivatali fölöttese, mint a könyvtárban kutató nagyközönség elismerését kivívta magának. — Bárá SZALAY Imre igazgató az összegyűlt személyzet előtt szép beszéd kíséretében nyújtotta át az érdemrendet KERESKESnek, méltatva érdemeit és hasznavehetőségét, mellyel a legfelsőbb kitüntetésre teljes mértékben rászolgált.

Magyarország szabadoktatásügyi intézményei a II. olasz népművelési kongresszuson. Az olasz népművelési intézmények képviselői 1912. dec. 6—11. napjain Rómában tartották meg II. kongresszusukat TURATI elnöklésével. A kongresszuson a Federazione italiana delle biblioteche popolari meghívására s a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa képviseletében megjelent GULYÁS Pál, aki a magyarországi szabadoktatásügyi intézmények, különös tekintettel a népkönyvtárakra címen tartott francianyelvű szabadelőadást.

A lipcsei könyvpiari és grafikai kiállítás. Ezen 1914-ben létesülő világkiállítás XIV. csoportja a könyvtárügy, könyvészet, könyvgyűjtés tárgykörét fogja felölelni. Könyvtárakat érdeklő osztályok vannak még az I. (Kéziratok), a IX. (inkunabulumok és régibb nyomtatványok) s a XI. csoportban (könyvkötészet). Hazánkban a kiállításon való részvétel előkészítő munkálatait a budapesti kereskedelmi és iparkamara vette a kezébe s a könyvtárak részvételének megállapítása tárgyában br. SZALAY Imre elnöklésével egy szakbizottságot küldött ki, melynek tagjai FEJÉRPATAKY László, FERENCZI Zoltán, GULYÁS Pál és SZABÓ Ervin. Kíváncsok volna, hogy hazai intézeteink a kiállításon minél nagyobb számban résztvegyenek, hogy méltóképp mutathassuk be hazánk közműveltségének e területét a Lipcsében egybeseregülő külföld előtt.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáranak hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait, beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként március, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala fogadja el; a folyóirat szellerni részét érdeklő közlemények a szerkesztő címére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV. *Ferenciek-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—20. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezen túl is a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai időszaki sajtó 1910-ben.* I. *A magyar hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* II. *A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* III. *Folyóiratok, Dr. Fitos Vilmostól.* Függelék: *A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 50 fillér. Ezt kiegészíti: *A hazai időszaki sajtó változásai c. füzet.* Ára 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. PAUL GULYÁS.

Quatre livraisons par an: prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XXI. volume. I-e
livraison. Janvier—Mars 1913.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

	Page
Paul Gulyás: Le Musée Plantin-Moretus à Anvers. (Avec une planche et 5 figures dans le texte) ...	1*
Zoltán Trocsányi. Über die 1812. Oppenheimer Ausgabe der Psalmen Übersetzung des Albrecht Molnár von Szencz ...	1*
Étienne Harsányi: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Première partie.) ...	1*
Nos bibliothèques de province en 1911. ...	2*
Documents inédits. Ludwig KEMENY: Aus dem Protokoll der Stadt Kassa. Die Buchbinder-Innung der Stadt Lőcse an die Stadt Kassa bezüglich der Witwe Valentin Gewers. Zeugenverhör anlässlich des Neudruckes der Rudimenta. Reskript des Budaer Stadtrates an die Stadt Kassa im Interesse des Buchhändlers Notenstein ...	4*
Indicateur officiel. Bericht über die Széchényische Bibliothek des Ung. National-Museums im letzten Quartal des Jahres 1912....	4*
Littérature. Jules WLASSICS. Musées et bibliothèques. (Par P. G.) — Gustav LANSON. Manuel bibliographique de la littérature française IV. (Par Paul GULYÁS.) — Hermann GNAU. Die Zensur unter Joseph II. (Par Z.) — August WOLFSTIEG. Bibliographie der freimaurerischen Literatur. (Par Paul GULYÁS.) — Neuere ungarische Antiquariats-Kataloge ...	5*
Revue des périodiques hongrois. A fővárosi könyvtár értesítője. VI. 1., 3., 5. — Egvetemes philologiai közlöny. XXXVI. 9. — Erdélyi múzeum. XXVIII. 4., 5. — Irodalomtörténet. I. 9. — Irodalomtörténeti közlemények. XVII. 4. — Magyar pedagogia. XXI. 6—7. — Múzeumi és könyvtári értesítő. VI. 4. — Protestáns egyházi és iskolai lap. LV. 27. ...	6*
Notices. Nominations à la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois. — Die Auszeichnung des Paul Kerekes. — Les institutions de l'enseignement des adultes de la Hongrie au II. congrès italien de l'éducation populaire. — Die Leipziger Ausstellung für Buchgewerbe und Graphik ...	8*
I. Appendice. Les imprimeries de la Hongrie en 1912 ...	1—24

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

1913. évi folyam * II. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Fejérpataky László. A Bibliotheca Rossiana	97
Dr. Popovici József. Két XVI. századbéli román nyomtatvány. (Egy mel- léklettel)	106
Dr. Marmorstein Artur. Szombatos kodexek... ..	113
Dr. Gulyás Pál. A magyarországi szabadoktatásügyi intézmények, különös tekintettel a népkönyvtárakra	123
Harsányi István. A Rákóczi-könyvtár és katalogusa. (Második közlemény)	136
Adattár. Dr. LUKINICH IMRE: Bethlen Farkas történeti műve keresdi kiadá- sához	148
KEMÉNY LAJOS: Mibe került egy könyv kinyomtatása 1816-ban? ...	151
Tárca. A M. N. Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtára az 1913. év első negyedében	152
Szakirodalom. <i>Bibliotheca</i> Mauriti baronis Kornfeld. (Ism. GULYÁS PÁL.) — G. A. TOURNOUX: <i>Bibliographie Verlainienne</i> . (Ism. BIBLIOFIL.) — J. D. BROWN: <i>Library classification and cataloguing</i> . (Ism. GULYÁS PÁL.) — <i>Association des bibliothécaires français: Bibliothèques, livres et librairies</i> . (Ism. GYALUS István). — <i>Catalogue de la bibliothèque de l'Institut Nobel. I.</i> (Ism. G. P.)	157
Külföldi folyóiratok szemléje. La bibliofilia. XIV. 10—12. — <i>Revue des bibliothèques</i> . XXII. 10—12. — <i>The library world</i> . XV. 73—78. — <i>Zeitschrift des Österr. Vereins für Bibliothekswesen</i> . III. 3—4. <i>Zeit- schrift für Bücherfreunde</i> . IV. 5—12.	174
Dr. Fitos Vilmos. A magyar bibliografiai irodalom az 1912. év 2—4. negyedében	183
Ujabb hazai antikváriusi jegyzékek	186
Vegyes közlemények. Kiszlingstein Sándor † (G. R.) — A két legrégebb magyar nyelvű nyomtatvány. — Uj poncok kéziranyozáshoz. — Sylvester János Rosariumáról. (Dr. MELICH János.) — Adalékok a szabadságharc hírlapirodalmának bibliográfiájához és egy hozzáfűzött terv. (NIKLAI Péter.) — Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1912-ben. — A thessáliai kolostorokból ujabban előkerült kéziratok- ról. — A budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtárának 1910 és 1911. évi állapotáról	187

A BIBLIOTHECA ROSSIANA.

Nemrégiben azt olvastuk egy-két ujságban, hogy a Bibliotheca Rossiana eladó; ez a hír, mely tudomány- és könyvkedvelő szakférfiakra nézve nem lehet közömbös, indokoltta teszi, hogy vázlatos képet adjunk a hírneves könyvtárról, különösen pedig arról, hogy az hungarikumok szempontjából bennünket közelebbről érdekel-e?

A Bibliotheca Rossiana könyvkedvelők és szakemberek előtt régóta ismeretes anyagának rendkívül értékes voltáról. A könyvtár létesítője, Cav. Gian Francesco de Rossi ritka érzékkel, hozzáértéssel és nagy anyagi áldozatokkal hozott össze oly időben, amikor ez még lehetséges volt, kodexekből, inkunabulumokból és főleg XVI. és XVII. századi nyomtatványokból álló nagybecsű gyűjteményt, mely legújabb időben a szakköröket is élénken kezdi foglalkoztatni.

Igy a bécsi cs. k. Tudományos Akadémia értekezései közt 1909-ben látott napvilágot Eduard GOLLOB «Die Bibliothek des Jesuitenkollegiums in Wien XIII. (Lainz) und ihre Handschriften» c. dolgozata, mely a könyvtár történetéről, állományának összetételéről és tudományos értékéről teljes tájékoztatást ad. Ugyancsak GOLLOBtól szintén a bécsi Tudományos Akadémia értekezései között jelent meg 1910-ben a Rossi-féle könyvtár görög irodalmi vonatkozású kodexeinek tudományos leíró katalógusából az I. rész (Die griechische Literatur in den Handschriften der Rossiana in Wien. I. Theil. Wien, 1910.). E kiadvány II. része ezidőszent van sajtó alatt.

A Rossiana festett kéziratairól Hans TIETZE műve ad fogalmat (Die illuminierten Handschriften der Rossiana Wien—Lainz. Leipzig, 1911.), mely 381 festett kodexet ír le mutatványok kísé-

retében, közte MÁTYÁS király ismeretes 1469. évi missaléját, mely magyar szempontból a kéziratok legértékesebb darabja. A szép kiadvány rövid ismertetése folyóiratunk 1911. évi folyamában olvasható.

Ezen kiadványok és egyéb idevágó közlemények alapján ismerjük a könyvtár történetét, melynek multjából figyelemreméltó mozzanatok a következők:

ROSSI lovag, Luiza Charlotta BOURBON hercegnőnek második férje, aki kiváló filológus és régész volt, azt a törekvését, hogy értékes ritka könyvekből könyvtárat gyűjtsön össze, 1838 óta valósíthatta meg, amikor a BOURBON hercegnő férjévé lett. A hercegnő fejedelmi vagyona könyvgyűjtési szenvedélyének kielégítésére, tudása, alapos képzettsége és összeköttetései Európa legkiválóbb könyvismerőivel, az anyagnak ritka szakértelemmel való összeválogatására képesítették őt. 1838-ban megkezdett gyűjtését lankadatlan buzgalommal folytatta 1854-ben történt haláláig. Társadalmi állása, anyagi eszközökben való bővelkedés, valamint az akkor ritkaságok gyűjtésére még kedvező viszonyok oly helyzetbe juttatták őt, hogy rendkívül nagyértékű, nem egy tudományágra szorítókozó, hanem a tudományok és az irodalom összességét felölelő s kiváló szakértelemmel összeválogatott gyűjteményt hozhatott létre.

ROSSI halála után özvegye, a hercegnő, 1855-ben ismét férjhez ment és egyúttal intézkedett elhunyt második férje könyvtárának jövődő sorsa felől. Rosznak életében sokszor kifejezett óhaja az volt, hogy könyvtára maradjon együtt, azt ne darabolják szét. Özvegye ezt a szándékot oly módon valósította meg, hogy a könyvtárat a római jezsuita-kollégiumnak ajándékozta s azt a rendházba át is szállíttatta. Az ajándékozó okirat 5. és 6. pontja azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a rend teljes feloszlata esetén a könyvtár tulajdonjoga a mindenkor uralkodó ausztriai császárra szálljon; ha pedig végleges feloszlítás helyett a rend kizavartatnék vagy kiutasíttatnék arról a helyről, ahol a könyvtárat őrzik, a könyvtár tulajdonjogának megvédése a mi uralkodónknak, mint osztrák császárnak jogkörébe essék. Mikor 1873-

ban a jezsuiták római rendházát az olasz királyi kormány részéről a feloszlítás veszedelme fenyegette, vatikáni nagykövetségünk felszólítást kapott, hogy e könyvtárra uralkodónk jogait óvja és a könyvtárat az olasz királyi kormány részéről történhető konfiskálás elől védelmezze meg. Erre a könyvtárat 53 nagy ládába csomagolva a nagykövetség palotájába, a Palazzo di Veneziaába vitték át. Rómából Öfelsége óhajára és költségére Rossi gyűjteményét 1877-ben Bécsbe szállították és itt előbb a jezsuiták belvárosi házában helyezték el, honnét a hely alkalmatlan volta miatt, ismét Öfelsége hozzájárulásával, 1895-ben a jezsuiták lainzi rendházába vitték, ahol jelenleg is van.

A lainzi rendház első emeletén egy tágas teremben, melyet két oldalról 3—3 ablak világít meg, nyitott állványokon és két sor tárlóban van a könyvtár elhelyezve. Az első benyomás, melyet az a szemlélőre tesz, rendkívül kedvező. A könyvek, alig néhány megtartott régi kötés kivételével, mind egyformán vannak kötve. A Rossi-féle tipikus kötési táblák igen tetszetősek: világosbarna bőrkötés, gazdagon aranyozott háttal és táblákkal; a kötés védelmére a könyveknek túlnyomó része még külön védőtokban van elhelyezve. Ennek következtében a darabok teljes épségben maradtak fenn, mert Rossinak kiváló gondja volt arra, hogy mindenből a legtisztább és legépebb példányok jussanak birtokába s azok érintetlen szépségükben maradjanak meg.

Hogy Rossi ritkaságokban, kodexekben és inkunabulumokban ily rendkívül gazdag gyűjteményt hozhatott össze, ezt elsősorban annak a körülménynek köszönhetette, hogy a Domenico CAPRANICA bibornok (megh. 1458.) által alapított collegium könyvtárának sikerült legnagyobb részét megszereznie. A ROSSIANA 191 középkori kodexéről ma is megállapítható, hogy azok a Collegium Capranicense könyvtárából valók. Rossi minden alkalmat felhasznált gyűjteménye gazdagítására és főleg Olaszország nyújtott számára gazdag zsákmányt. Az ő tulajdonába kerültek: GRIMANI bibornok könyvtárának darabjai, luccai, valombrosai, nápolyi, velencei, veronai stb. kolostorok könyvei; ügynökei és megbízottai Németországból is gazdag anyagot szereztek számára, így:

karinthiai, tegernseei, erfurthi, paderborni, nürnbergi, konstanzi stb. eredetűeket. A firenzei Akademia Crusca, továbbá korának legkiválóbb könyvismerői tanácsokkal látták el Rossit, felhívták figyelmét egyes megszerezhető ritkaságokra és Rossi nem mulasztotta el az alkalmat s nem kímélte a költséget és fáradságot, hogy minden megszerezhető ritkaságnak és régi szép könyvnek birtokába jusson.

A mintegy 9000 kötetet kitevő könyvanyagnak tartalmi szempontból egységes, egyirányú tudományos jellege nincs. Ahogy a rendelkezésre álló kitűnő katalógusokból megállapítható, Rossi egyformán gyűjtötte a teologia, a klasszikus és újabbkori irodalom, a történelem és jogtudomány körébe tartozó munkákat, ha azok bármily tekintetben nevezeteseek. Minthogy gyűjteményének legnagyobb része Olaszországból került ki, természetes, hogy elsősorban olaszországi irodalmi termékek dominálnak. Az anyag gazdagsága bezárólag a XVI. század végéig tart, a XVII. századtól kezdve lényegesen megcsappan a könyvek száma. Sajnos, hogy amily nagyértékű a gyűjtemény az általános tudományosság, bibliografia és bibliofília szempontjából, magyar nemzeti szempontból, néhány nagyértékű darab kivételével, melyekről később megemlékezés történik, alig tartalmaz említésreméltót.

A Rossi-könyvtár anyaga három nagy csoportra osztható: ezek I. kéziratok, II. inkunabulumok, III. egyéb nyomtatványok.

I.

A kéziratok száma összesen 1173, melyek iratásuk kora szerint ekkép oszlanak meg: A X. századot 3, a XI.-et 8, a XII.-et 24 kézirat képviseli; 60-nál több kézirat a XIII., 300-nál több a XIV. és mintegy 600 a XV. századból való, a többi, 100-nál több, kézirat megoszlik a XVI.—XIX. század közt.

Nyelv tekintetében természetesen latinnyelvű a legtöbb kézirat, amennyiben 764 tisztán latinnyelvű és 96 olyan kodex van, amely vegyesen más nyelvű szöveget is (olaszt, franciát, németet, görögöt stb.) tartalmaz. A latin után az olasz nyelv következik 150 codexszel, majd a német 42 egynyelvű és 15 vegyesnyelvű

darabbal. A görög kodexek száma szintén 42, amihez még 2 töredék és 4 vegyesnyelvű járul. Van azután 37 hébernyelvű kézirat, 22 török-arab. Egyes darabok találhatók francia (5), malabári (3), perzsa (2), vlám (2), spanyol, kínai, japáni nyelveken. Van egy egyiptomi papirusztöredék is. A legrégebb kéziratok közt nevezetese: BEDA Venerabilisnak két X. századi kodexe, egy Himnárium a X. századból, egy tegernseei (hires kora középkori könyvíró-műhely) eredetű misszále a XI. századból stb.

Ami a kodexek tartalmi érdekességét illeti, azokban az egyházi és világi irodalom kiváló művei rendkívüli gazdagsággal vannak képviselve, így pl. Aquinoi szent TAMÁST 15, szent ÁGOSTONT 35, szent BERNÁTOT 9, Aranyszájú szent JÁNOST 8, Nagy GERGELY pápát 12, szent JEROMOST 21 kodex képviseli.

A római és görög klasszikusok közül: ARISTOTELES 11, CÍCERO 24, HORATIUS 3 (köztük egy XIII. századi), OVIDIUS 13, SENÉCA 10, TERENTIUS 9 kézirattal szerepel a sorozatban.

A középkor íróinak és költőinek munkái szintén több kodexben találhatók a könyvtár polcain. Így AENEAS SYLVIUS munkái 3, ARETINUSÉ 7, BOCCACCIOÉ 9, DANTEÉ 6, PETRARCAÉ 13 kodexben vannak meg.

Természetes, hogy egyházi és vallásos tárgyú kéziratoknak is nagy a száma. Így van a gyűjteményben 21 biblia, 14 evangeliarium, 23 breviarium, 11 psalterium, 47 imádságos könyv (officium beatae Mariae virginis), köztük egy bibor pergamenre írt és gazdagon kifestett díszdarab a XVI. század elejéről. Írott misszále van 16 db és köztük található a gyűjteménynek az a kézírata, mely reánk nézve a legnagyobb értéket képviseli.

Ez az a hires Corvin-misszále, melyet MÁTYÁS király 1469-ben a magyarországi eredetű TAMÁS ferencrendi szerzetesnek ajándékozott, amelynek címképén Mátyás király legrégebb hiteles arcképe látható. A kodexnek írója és festője bécsi ember (GEORIUS cathedralis et institor in Vienna). A kodex irodalmunkban régóta ismeretes, kiállításainkon közszemlére volt kitéve; nem tartozik ugyan az egykori budai kir. könyvtár darabjai közé, hanem mint MÁTYÁS királynak ajándéka, mely a király arcképével, címerével és

provenienciára vonatkozó adatokkal el van látva s mely ily módon még nagyobb ritkaságok közé tartozik, mint a Bibliotheca Corvina egykori darabjai, reánk nézve igen nagy értéket képvisel.

A kéziratok hosszú sorában ezen értékes darab mellett alig akad olyan, mely hazánkra vonatkozó tartalmánál fogva minket közelebből érdekelne. Csak egy-két olyan kodex van, melyben közvetett magyar vonatkozások találhatók, ilyen pl. a szent Erzsébet legendának egy XIV.—XV. századi kódexe, a bazeli, konstanzi és sienai zsinatok aktáinak két XV. századi kézírata, CAPISTRAN János beszédeinek XV. századi kódexe stb.

A kodexek közül 381 drb festett, miniatűrös kézirat, ami rendkívül nagy szám és a könyvtár értékét nagyban emeli. Ezeket az illuminált kéziratokat TIETZE említett kiadványából pontosan leírva ismerjük.

Tudományos tekintetben Rossi kézirateit a kutatás kellőképp még nem értékesítette, minek az az oka, hogy a könyvtár, bár használata elvileg sohasem ütközött akadályokba, hosszú ideig nehezen volt hozzáférhető.

II.

Az inkunabulumok száma a betűrendes katalogus szerint 2247; ez oly rendkívüli gazdagság, aminővel kevés nagy könyvtár dicsekedhetik. Így pl. a Nemzeti Múzeum Orsz. SZÉCHÉNYI könyvtárában az inkunabulumok száma alig haladja meg az ezret.

Az inkunabulumok legrégibb darabja a GUTENBERG-féle 1454. körüli mainzi kétkötetes bibliának első kötete, mely így magában is igen nagy értéket képvisel. Ehhez korra legközelebb esik LACTANTIUS subiacoí kiadása 1465-ből.

Az inkunabulum-sorozatban sűrűn jönnek elő kitűnően konzervált, hártýára nyomtatott példányok. Leggazdagabban az olaszországi könyvnyomtató műhelyek képviselvek; alig van olaszországi nyomda, melynek 1500-ig megjelent termékei közül a legnevezetesebbek meg ne volnának. Olaszország után németországi nyomdáké az elsőség. Hiányoznak a sorozatból a spanyol-

országi inkunabulumok, melyek abban az időben, amikor Rossi gyűjtött, még úgyszólván teljesen ismeretlenek voltak a bibliografusok előtt. És természetesen hiányzik a budai könyvnyomda eddig ismert két terméke is.

Tartalmi szempontból az inkunabulumok anyaga hasonlít a kodexekéhez. Ókori görög, latin írók, szentatyák, középkori írók és költők, úgyszintén egyházi könyvek sok kiadásokkal képviselve a sorozatban.

Igy pl. AESOPUS 9, ARISTOTELES 40, CICERO 37, HORATIUS 7, JUVENALIS 8, LACTANTIUS 11, LIVIUS 12, OVIDIUS 13, PLINIUS 10, PLUTARCHUS 11, SENECA 16 inkunabulumban van meg. A szentatyák és egyházi írók közül S. ANTONIUS 36, Aquinoi szent TAMÁS 40, szent ÁGOSTON 46, szent BERNÁT 13, BEROALDUS 14, CARACCIOLUS Rob. Quadragesimaleja és szentbeszédei 17, Arany-szájú szent JÁNOS 11, GERSON és az *Imitatio Christi* 26, Nagy GERGELY 13, szent JEROMÓS 35, SAVONAROLA 37 inkunabulummal szerepelnek e gyűjteményben.

A középkori írók művei közül AENEAS SYLVIUSTól 24, ARETINUSTól 9, BOCCACCIOTól 13, DANTETól 10 (ezek között legrégebb a mantuai 1472-iki kiadás, ami nagy ritkaság) és PETRARCATól 17 inkunabulum van.

Biblia van 44, a psalteriumok és misszálék száma 8—8, azonban ezek között egyetlen egy magyar vonatkozású sincs, pedig ilyesmi az esztergomi, pécsi, erdélyi egyházmegyéék, valamint a pálosrend részére az inkunabulumok korában különösen velencei nyomdákban több került ki.

Az ősnymtatványok között minket közelebből érdeklő hungaricum több akad, melyek azonban az Országos SZÉCHÉNYI-könyvtárban csaknem kivétel nélkül megvannak, ilyenek: a SCHEDEL-HARTMANN krónikának latin és német kiadásai, a TURÓCZI krónikának brünni és augsburgi kiadásai, MICHAEL DE HUNGARIA: *Sermones praedicabiles*, Strassburg, 1490., GALEOTTUS: *Liber de homine*, év nélkül, MAHOMET epistola magni Turci, év nélkül stb.

III.

A nyomtatott könyvek csoportja 5000-nél több darabot foglal magában. Ezeknek túlnyomó része a XVI. századra esik. A XVII. századtól apad a könyvek száma. Rossi legfiatalabb beszerzései a mult század 50-es éveinek kezdetéről valók. Van ugyan néhány még fiatalabb könyv is a gyűjteményben, ezek azonban jobbra bibliografiai segédművek vagy a Rossi-könyvtárról szóló kiadványok, melyeket utólag csatoltak a könyvtár állományához.

A könyvanyag épűgy, miként a kéziratok és inkunabulumok, nem szorítkozik valamely speciális tudománykörre. Rossi általában tudományos vagy bibliografiai értékű, jó fenntartású könyveket gyűjtött, melyek között nagy számot tesznek ki költők kiadásai és különösen metszetekkel ellátott munkák. Igen nagy számmal van képviselve a XVI. századi protestáns és hitvitázó irodalom is.

A könyvanyagnak talán legértékesebb darabja a MIKSA császár-féle THEUERDANK 1517-iki kiadásának egy remek hártypéldánya. E kifetetlen példány érintetlenségénél, kitűnő konzerválásánál fogva szépségben felűlmulja a bécsi udvari könyvtár, a berlini kir. könyvtár és az orsz. SZÉCHÉNYI-könyvtár példányait, melyeket eddig a legszebbeknek tartottak.

Hogy mily nagy számmal vannak egyes írók és művek a könyvanyagban képviselve, tájékoztatásul álljon itt egy kis statisztika: ARIOSTO kiadásainak száma 48, biblia és egyes szentírásrészek kiadása van 114, BOCCACCIO 62, JULIUS CAESAR 28, CERVANTES 9, CICERO 93, DANTE 22, GALILEI 16, HERODOTOS 17, HOMEROS 31, HORATIUS 16, JUVENALIS 12 stb. stb. kiadásban vannak meg. Imádásos könyv (Horae beatae Mariae virginis) van 23, ezek között bibliofil szempontból kiváló becsűek azok, melyek Párisban, JEAN LE PETIT könyvnyomtató műhelyéből kerültek ki.

Természetes, hogy ily gazdag anyagban magyar vonatkozású munkák is akadnak, azonban korántsem oly mennyiségben, mint várnók. Így csodálatosképen hiányzanak azok a nagyszámú Relazionék,

Gazetták és egyéb történelmi tartalmú nyomtatványok, melyek a XVI.—XVII. század folyamán különösen Olaszországban nagy számmal jelentek meg és telvék a török ellen vívott harcok leírásával s ezáltal magyar vonatkozásokkal. Az igaz, hogy e nyomtatványok bibliofil szempontból nem tartoznak azok közé, amínőket Rossi szépségük és ritkaságuk miatt gyűjtött. Hogy miféle magyar vonatkozású könyveket őriz a gyűjtemény, álljon itt ezekből egy kis mutatvány:

GEORGIEWITZ: *De afflictione Christianorum cum Turcis* 1545; ugyanattól: *Libellus... diversas res Turcarum tradens*. Roma, 1552; u. a.: *Profetia dei Turchi*. Roma, 1553; *La guerra d'Attila flagello di Dio* é. n.; BIZARI PIETRO: *Historia della guerra in Ungheria* (1564—8). Lyon, 1569 stb. stb.

Az újabb, XIX. századi minket érintő termékekből megvannak pl. az ilyenek:

DEÁKY Zsigmond: *Elegia egy falusi temetőre*, Gray Tamás után. Róma, 1827., u. a.: *Grammatica Ungherese ad uso degl' Italiani*. Roma, 1827 (dedikációs díszpéldány). ENDLICHER: *Catalogus codicum philologicorum*. Wien, 1839.; u. a.: *Die Gesetze des h. Stephan*. Wien, 1849. BUDIK: *Entstehung und Verfall der Bibliothek des Mathias Corvinus*. Wien, 1840. s ilyenek.

Ez az általánosságban tartott rövid tájékoztató is igazolja, hogy a Rossi-könyvtár méltán megérdemli azt a jó véleményt, melyet felőle hozzáértő szakemberek nyilvánítottak s ezért, bármi legyen is a könyvtárnak jövő sorsa, a tudományosságának nagy érdeke, hogy az a jövőben is könnyen legyen hozzáférhető.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

KÉT XVI-İK SZÁZADBELI ROMÁN NYOMTATVÁNY.

(Egy melléklettel.)

A m. n. múzeum könyvtárának igazgatósága szerencsés kézzel gondolja az ország kincsházában a magyarországi nemzetiségek kincseit. Így pl. a XVI. századbeli román nyelven nyomtatott könyvek elsejét és utolsóját is a m. n. múzeum könyvtára szerezte meg. Ez a két könyv, a KORESI-féle Evangheliar és a Paliia, Mózes két könyvének fordítása, a román filológia alapköveit alkotja. Igaz ugyan, hogy a KORESI-féle könyv nem egykorú fordításnak gyümölcse, de másrésről tény, hogy a Paliia fordítása egykorú és HELTAI Gáspár bibliafordítása alapján készült. Ezen könyvekkel idáig többen foglalkoztak, de miután mai napig sincsenek kellően jelezve és megmagyarázva, bátor vagyok őket bibliografiai szempontból közelebről leírni.

I.

Az elsőt, a KORESI-féle könyvet: «Evangheliar românesc», amely Brassóban 1560—61-ben jelent meg, csak egy hiányos példányban ismertük. Ezen példány a bukaresti román akadémia tulajdona, ERBICEANU és TIMUŞ argesi püspök fedezte föl a Ciolanul román kolostorban 1888-ban és a püspök 1889-ben átírva, a román egyházi könyvek nyomdájában ki is adta, de hiányosan. Hiányzik belőle a 8—10 és 229 lap. Ilykép sem e kiadás, sem a «Bibliografia românescă» I. kötet 10. sz. alatt való leírása nem volt teljes és nem volt végleges. Ezen a bajon segít most a m. n. múzeum példánya, amely a R. M. K. II. 85. sz. alatt található. E példány e Csernekhegyi gör. kath. kolostor (Bereg m. Munkács mellett) tulajdona volt még 1781-ben a kolostor könyveinek lajstroma szerint, a m. n. múzeum tulajdonába pedig csak 1893.

április hó 20-án, mint adomány jutott. A példány rendkívül szép és tiszta; alig található benne néhány vízfolt, de viaszfoltoktól teljesen mentes. Nem is látszik, hogy lett valaha használva, kivéve 1834-ben, mikor még a kolostorban volt. Akkor egy román pópa, GIRASII Roman, a husvét napján olvasandó evangéliumba (János f. I. v. 1—19.) a szünetjegyeket beírta, mert az Úr akaratára szerint husvét napján az evangéliumot a világ összes nyelvén kellett hirdetni. Ez a pópa a kolostorban volt fogoly és 1834-ben éppen a második évet töltötte be itt.

GASTER Mózes, londoni főrabbi, aki jobban érti a román irodalmat, mint a román nyelvtudományt, GRÖBER Grundriss der rom. Philologie c. művében¹ a KORESI-féle Evangéliumról szólva, így ír: «Ein unvollständiges Exemplar ist jetzt im Besitze der rum. Akademie. Ein andres *vollständiges* (én huztam alá) Exemplar dieses äusserst seltenen Buches ist voriges Jahr von mir im National-Museum in Budapest entdeckt worden». E közben megjelenik a «Bibliografia românească» első kötete, amely nem ismeri sem a n. múzeum példányát, se pedig GASTER jelzését. GASTER után haladva, Mario ROQUES 1906-ban Párisba hozatja a KORESI evangheliáriumot a Paliia-val egyetemben és az evangheliumos könyvről 1907-ben a «Romania»-ban egy érdekes «mélange»-ot tesz közzé. 1907-ben, ezen két hiradásról mit sem tudva, került a kezembe a könyv, mert előbb nem volt alkalmam a m. n. múzeum kincseit látni és tanulmányozni. Tehát az én fölfedezésem is önállóan történt.

A mű leírása a «Bibliografia românească» I. kötetének 43. lapján a következő: «Un volum in folio de 246 foi, grupate în 32 caiete de câte 8 foi afară de caietele 1, 14, 23, compuse din câte 7 foi, 29 din 4 și 31 din 3 foi, cu signatura cirilică (ă—ã), pe prima și pe ultima față a fiecărui caiet, jos la mijloc. Caietele 4 și 9 sunt fără signatură; caietul 11, din eroare poartă însemnarea 11b (12). In c. 14 foaia a 2a trebuie pusă înaintea precedentei care are signatura. Este tipărit cu negru și cu roșu, cu

¹ II. Bd. 3. Abteil. 1901. 266. l.

cîte 24 și uneori 25 șire pe pagină». Ezen leírás nem volt végleges, mert a példány hiányos volt és így a «Bibliografia românească» szerkesztői nem tudtak egész jól eligazodni. A mi múzeumi példányunk után Mario ROQUES kezdte a hibákat javítgatni és magam is láttam a «Bibliografia» hibáit, amely különben igen szép és érdemes mű, és így kénytelen vagyok ezeket a mi *teljes és egyedüli* példányunk alapján a következőkben leírni.

A KORESI evangeliár-ja 252 és nem 246 lapból áll, amelyek 32 ívben vannak beillesztve. Az iverk mind kvaterniók, kivéve a 30 és a 32 ivet, amely ternió. Az iverk számozása cyril betűkkel van jegyezve. Rosz jelzést találunk a 11 ívben, amely hibásan 1B és nem 1ā-val van számozva. A 24-ik ívtől kezdve a számozás megint téves, mert 1r és nem 1ā kezdődik, úgy hogy a 32 ív nem 1B, hanem 1ā-val végződik. Csupán a 9-ik ív nincsen megszámozva. A 14-ik ívben a számozás a második lapra került, ami tévedésbe hozta a «Bibliografia» szerkesztőit, akik e két lapot át akarják cserélni, erre pedig nincsen szükség, mert a szöveg nem engedi, az ív csak így helyes. Minden evangelista előtt találunk egy teljes tiszta lapot. A könyv fekete és piros festékekkel van kinyomatva. A kezdőbetűk egyszerűek. A címlap hiányzik. Ennek az okát nem lehet tudni. Talán nem volt KORESinek kész román címlapja és BEGNER brassóvárosi tanácsos nagyon sürgette a könyv megjelenését. Máskülönb a munka nagyon szép és rendes. A sajtóhiba nagyon kevés. A sorok száma laponként 21 és 25 sor közt ingadozik, a leggyakoribb 24—25 sor. Az egyes evangéliumok következőképen vannak megosztva: MATHEUS 1—9. ív harmadik lapjáig, MARCUS 9 ív 5 lapjától 14 ív 6 r. oldaláig, LUCAS 14 ív 8 r. lapjától 23 ív 6 r. oldaláig és JOANNES 23 ív 8 r. lapjától 32 ív 6 r. lapjáig. Minden egyes evangélium kezdetén a lap diszes homlokzattal van ellátva, amely rendszeren az első román nyomatok — MAKARIE művei — után lett alakítva. A betűk nagyon szépek, de ott, ahol KORESinek emlékezetébe jutott a szerb-írásdivat, ott rendszeren azt vitte át a román írásba, amikor pedig hiányoztak az egyes betűi, igen ügyesen segített magán. Nem tekintette soha az egyes betűk hang-értékét, hanem prak-

tikusan dolgozott. Minthogy a román $\Psi = \tilde{g}$ és $\Lambda = n$, in hangokra kellett betű, ezeket ő úgy állította elő, hogy a Ψ közep-szarvát letörte, azért a Ψ alakja a nyomtatványokban nem azonos az írott Ψ -vel, mert a két jegy alapja különböző, még pedig a nyomtatott Ψ kétszer olyan bő, mint az írott Ψ . Az Λ jegyet nem képezte sem Λ - sem $\mathfrak{A}$ -ból, hanem $\mathfrak{X}$ -ből, amelynek felső két szarvát letörte. Ez a két betű könnyen észrevehető, mert az operációt nem tudta KORESI olyan pontosan csinálni, hogy a betű testét meg ne sértse. Ezek pusztá szedői fogások, amilyeneket minden ügyesebb szedő elkövethet.

II.

A második könyv a szászvárosi román Paliia, amely 1582. jelent meg és MÓZES két első könyvét tartalmazza. Ebből a könyvből GASTER Mózes csak a CIPARIU-féle példányt ismerte és a budapestit, amelyről az említett mű 272 lapján ezeket írja: «Von diesem äusserst seltenen Buche, bisher nur in einem Exemplare bei CIPARIU bekannt, habe ich ein zweites vollständiges in Nationalmuseum in Budapest entdeckt». Evvel nem nagyon szerencsés GASTER,¹ mert a pesti példányt ROMÁN, volt egyetemi tanár, ALEXICS és mások is használták, csak a «Bibliografia românească» szerzői nem tudtak róla. A múzeumi példány sem teljes, épen úgy mint a többi.

Így például a gyulafehérvári BATTHYÁNY könyvtárban levő példány, meg a román akadémia példánya, melyhez sógorom, OLÁRIU facseti főesperes, révén jutott. Úgy látszik, hogy a véletlen azt akarta, hogy a pesti példány legyen a legteljesebb,² mert ebből csak az első lap hiányzik és a 19 ív 5 és 6 lapján gonosz kéz letépte a bal sarok egy részét. Ezt már én kijavítottam a

¹ Jegyzet: Erről a könyvről már 1879. adott egy kis értesítést DEUSULIANU Miklós a Magyar Könyvszemle 157. és 158. lapján. Ez az első bibliografiai ismertetés, mely tartalmi szempontból hiányos.

² Időközben a román akadémia szert tett egy teljes példányra, amelyre HODOS N. Nagyváradon a ZSIGA-féle alapítvány könyvtárában akadt és így a bukaresti példány idáig *unicum*.

pesti példányban a gyulafehérvári példány alapján. Az összes példányokból, kivéve a pestit, hiányzik a bevezetés egy lapja, mely nem a második, amint a «Bibliografia românească» szerzői mondják, hanem a harmadik, mert a bevezetés egészen másképen volt berendezve.

A n. múzeum példánya R. M. K. II. 185. sz. alatt található; hogy került ez a példány a múzeum könyvtárába, azt mutatja egy kis latin írás, az első kötéstábla belső lapján, amelyből kitűnik, hogy ez a példány valaha a tudós MOLNÁR János tulajdonában volt, aki a XVIII. század végén németül egy remek román nyelvtant írt, amely két kiadást látott. A jegyzet a következő: «Praesentem Sacrum Librum Biblia Valachico Idiomate Typis editum, inter antiquitates non mediocriter numerandum, Inclytae Regni Hungariae Crebri Bibliothecae dono offero. 26ta Mensis July 1814. Joannes Molnár nobilis de Müllersheim, Doctor et pub. ord. Professor morborum in lyceo academico Claudiopolitano».

A «Bibliografia românească» ezen művel az I. kötet 93—97. lapjain foglalkozik. A leírás a következő: «Un volum în folio de 164 foi: 6 foi nenumerate și 158 grupate în 19 caiete decite 8 foi (quaterniuni) și unul, la sfîrșit, de 6 foi (terniune). Cele 19 caiete au signatura cirilică obicinuită, care însă se repetă pe f. 2—4 și este însoțită de cifrele romane i—iiii (ai, aii, aiii, aiiii—ă). E tipărit într-o singură culoare, cu 21—27 rînduri pe pagină, cu niște caractere groase, amintind pe cele mari din Psaltisea slavoniască dele 1577.» A leírás nem felel meg teljesen a valóságnak, mert a könyv nem 164 lapból, hanem csak 159-ből áll, nem különben 20 és nem 19 ívből. Az iverk alakja a következő: 1—10-ig kvaternio, 11 duernio, 12—19 kvaternio és 20 duernio + 1 lap, tehát a 20 ív 5 lapból áll. Az iverk előtt találunk egy bevezetést, amely egy nem számozott ternióból áll. A számozás pontos, a kvaterniónak első négy lapját még római számmal is jelezték a cyril betűk mellett, hogy ne lehessen őket összetéveszteni. Mózesnek első könyve a 12 ívig terjed, a 12 ívvel a második könyv kezdődik és a 20 ív 5 lapján ér véget.

A pesti példányban található lapnak szövegét a mellékleten
hasonmásban közöljük.

Ebben a szövegben elősorolják a fordítók MÓZES öt könyvének rövid tartalmát és kimondják, hogy az ótestamentumból csak MÓZES két első könyve jelenik meg mostanában román nyelven. A fordítást állítólag görög és szerb könyvekből csinálták.

Legtöbb a zavar a bevezetést illetőleg.

A baj az, hogy az összes példányokban a bevezetés 6 lapja, mert ez a nem számozott első ternió-ív, össze van keverve. A «Bibliografia Românească», mint már említettük, tévesen állítja, hogy a bevezetés második lapja pusztult el az ismert példányokból. Valójában a 3. lap hiányzik. Nem úgy a múzeumi példányban, mert ebből csakis az első lap hiányzott, amelyet könnyű volt fototipiai másolattal pótolni.

Az első lap rektója üres, a verzója pedig tartalmazza homlokzat díszítésként a BÁTHORY család címerét és utána a szöveget, mely szerint az Isten jó és érdemes kegyelméből BÁTHORY Zsigmond erdélyi fejedelem, valamint a nagy urak tudtával és akaratával a román szent egyház felépítésére rendezték ezen könyveket.

A második lap rektója nagy betűvel és következő szavakkal végződik: Αχαστα ε παρτε παλιν δε λητνηζαμ. E lap két oldalán elősorolják a fordítók a szentírás összes könyveit egy szláv eredeti szöveg alapján, amely némileg különbözik az 1688-ik bukaresti biblia alakjától és a vulgatával sem azonos. Nagyon sajnálom, hogy idáig még nem tudtam megtalálni az eredeti példányt, amelyből fordítottak.

A harmadik lap, amely eddig ismeretlen volt és amelyet a budapesti példány nyomán kiadtam, kis betűvel a következő szavakkal kezdődik: ден αψετς τοατε νδύ мвате каρε нѧх ѣпш лн дйварс мѡнѣскл (= ezen összes könyvekből nem sok jelent meg román nyelven). Itt röviden jelezik a fordítók Mózes öt könyvének tartalmát.

A negyedik lap megint kis betűvel és folytatólagos szöveggel kezdődik, ezt a lapot tekinti a «Bibliografia românească» a kezdő, illetve harmadik lapnak, még pedig tévesen, mert ez a negye-

ДѢНА ТѢСѢ ТОЛТЕ НОУ МѢЛТЕ СЯ РЕ НАДЪ СШН ЛН
ЛНБЖ РѢМЖНѢСЯЖ ДЕН ТѢЛЕ КЗРЦН СЗРЕ СШН ШН
ГРЕЧЕШН . ЛНБЖ ЯСМѢ АСОПРЖ ДѢТѢСѢ , ТНПЖ
РНТѢСѢ ТѢСѢ ДОУ КЗРЦН ДЕН ТЗНЮ ЯЛѢ МОНОСН
ПРОРОКА :-

БНТІА : мнкарє вНТІЕ шН кАрте дєН тЗНЮ зєкрї
 сАб ѿФНТѢ ШѡУЕН . мНчєПѢТѢРА АТОАТЕ ФЗПТѢ
 рНЛОРЬ : МАМ ВЗРЖѢ ІАРЖ ѿМОУ . мНтрѢчє АШЄЖ
 ТѢРЖ ААБ РОДНТѢ : КЗ ААБ РОДНТѢ мНсѢРЖЦІЄ мН
 мЗНДРІЄ шН сѢНЦІЄ . дѢПЛѢ КѢМАБ КЗЗѢТѢ . шН
 АПОМ КѢМѢБѢ СПОРН ѿАМЕНІН ДЄЛА АДА ШН ДЄЛА
 СВА : КѢМѢБѢ мПЗРЦНТѢ ААБМ . шН КѢМѢШАБ
 АДѢУ ПРЄ КАПЄТЄШЬ ПЕНТРѢПЗКАТЕЛЄСАДЄ ПОТО
 ПОУ АПЄН . шН КОУ АБ РЗМАБ ЛКОРАБ ІЄ НѢМАН
 НѡЄ ПАТРІАРХОУ ДЄН ТОАТЖ АѡУМА мНВРѢМА
 ПОТ . ПѢЛѢН . шН ІАРЖ ДЄЛА НѡЄ МѢДШЬ ААБ ѿПТОУ
 БѢЗ НЗВОДНТѢ ІАРЖШЬ АДѢѡ АБМЕ . СВРІЄЄ ШН А
 ЧАСТА ДѢПЛѢ КОУ АБ АЛЄБ АШНЄБѢ ДАВРАА ПА
 ТРІАРХОУ ДЄНХАЛДЄН ШН ФѢѡАН ФЗГЖДУОНТЖ
 БЛВЄНІЄ . ІСААА ІАКѢѡѡА ШН ДАПРЄ ІѢНІФЬ КѢБѢН
 РЗ РАКОУ СЗБ : ШН ІАКѢѡА КОУ ФЕТОРІН СХН КОУ ФѢ
 ДБЄАМН СГНПЄТѢ : —

[illegible]

рнѹщѣ лѣѹ порѹнѹи ѡфѣ шн лѹннѣтн дѡнѣсѣѹ .
 Г. Левѣа сѣрѣ шнѣн преѹѹцѣа лѣѹиѣн вѣкн, слѹжбѣ
 левнцнлорѣ, жнртвеле, шн ѡлте слѹбѣсн дѣгрѣ
 шѣлѣ дѣ ѡфѣрж, шн ѡлте лѣѹн дѣ дѣ ѡфѣрж .
 Д. Чнелѣ ѡ жнкарѣ шѡѹсн прѣѹѹ сѣрѣ мѡннѣтѣ
 самѣ шннѣмѣтрѹѹ фѣнлорѣ лѣ ѡлѣ, шн ѡлѣ лѣвѣтѣ
 ннѣлѣ, дѣпѣтѣ, дѣсѣжлѣкарѣ шн сѣлѣшѣлѣ фѣнлорѣ
 лѣ ѡлѣ лѣпѣстннѣ, шн рѣндоѹ тѣв жѣлѣдн, шн жѣ
 мѣтерѣ нѣсѣделѣр мѣѣрѣ хѣнѣнѣлѣдн, лѣтрѣкѣ
 рѣ нѣсѣлѣдѣ ѡ фѣѣстѣ шн ѡлѣ нѣвннѣ кѣ Кѣ
 лѣсѣ : сѣрѣсѣ лѣнж шн мѣѹтѣ лѣпѣтарѣ лѣ ѡлѣ
 лѣ ѡлѣнѣѹ лѣ дѡнѣсѣѹ шн лѣ шѡѹсн, шн пѣнѣѹ
 ѡѹлѣ шн вѣтѣжнѣлѣ пѣрнѣлѣ лѣрѣ мѣѹтѣ, лѣнж
 ѡѹѣтѣ нѣрж прѣѹѹцѣа лѣ вѣлѣа прѣѹѹѹѹ, нѣмѣ
 рѹѹ сѣлѣшѣлѣрѣ шн лѣѣѣрѣлѣрѣ ѡѹнѣѣ дѣсѣжлѣ
 кѣтѣ глѣѣтѣ лѣ ѡлѣ лѣнѣн, мѣ . дѣ ѡнѣ, ѡѹнѣрѣ
 лѣрѣ кѣ лѣжннѣ : шн тѣѣ чѣсѣѣ тѣмѣплатѣ дѣн
 ѡлѣ дѣнѣлѣ ѡнѣ дѣпѣк ѣшнѣѹ лѣрѣ дѣнѣ ѣгѣпѣтѣ
 пѣнж лѣ мѣѣртѣ лѣ шѡѹсн : —
 Г. Фѣрѣѣзѣѣѣ : жнкарѣ шѡѹсн сѣрѣ дѣ нѣзѣѣѣѣ
 тѣѣѣ лѣѣнѣлѣ шн порѣнѣнѣлѣ чѣ ѡлѣ фѣѣстѣ дѣтѣ
 шн порѣнѣнѣтѣ дѡнѣсѣѹ прѣ шѡѹсн пѣрннцнлѣрѣ
 ѡфѣнлѣрѣ лѣ ѡлѣ, кѣпѣнѣтрѣ нѣсѣрѣсѣѣѣ тѣѣѣѣ
 кѣзѣрж шн мѣрнѣрж лѣпѣѣтѣ кѣрѣн ѣшнѣсѣ дѣн
 ѣгѣпѣтѣ, шн лѣ шѡѹсн фѣн нѣрж дѣ нѣзѣѣѣѣѣ
 ѡпрѣѣтн фѣнлѣрѣ ѡѣлѣрѣ, чѣ дѡнѣсѣѹ пѣрннцн
 лѣрѣ лѣрѣ порѣнѣнѣсѣ, кѣѹ сѣсѣ пѣмѣнѣѣсѣѣ прѣ лѣн
 ѣ шн ѣн шн сѣѣрѣсѣ лѣѣѣѣ дѡнѣлѣдн : —

dik. (V. ö. 93. l.) Kezdőszavai a következők: дѣла ꙗже чѣсте, ѿ крѣсти, ꙗко ѿ ꙗзыка нѣи филосоу челоуь пророци мѣсти ꙗзыци нѣ пѣтѣуь скрѣѣ, ez annyit jelent, hogy Mózes ezen öt könyve után, mi a többi prófétának használatát nem tudtuk megírni.

Az ötödik lap a negyedik verzójának folytatása: четре | въ юмѣ ꙗзѣи Кѣу чѣ тиндѣсѣ нѣте кѣуѣ ꙗзѣи, ez az összes példányokban csak így lett felsorolva, mert *trebuiaste* szó a két lapra lett elosztva. E mondat fordítása: mert kell tudni, hogy olvasva ne kövess hibát (= ne bolondulj.)

A hatodik lap nagy betűvel kezdődik, a kezdőmondat pedig ez: Кѣ мѣла лоуи дѣнежеу цѣи кѣ ꙗже торюуь Фѣлоуи... = Az ur Isten kegyelmével és a fiú segítségével fordítottuk mi ezen könyveket. Természetesen a munkán több fordító dolgozott és többet is fordított, de a véletlen csak Mózes első két könyvét tartotta fenn és fedezte fel. A jövődö titka, vajjon e fordításokból és kiadásokból még több is előkerül. De így is, a létező példány nagy kincset rejt magában és nemcsak irodalmi, hanem nyelvtani szempontból is nagyon érdekes és értékes.

POPOVICI JÓZSEF.

SZOMBATOS KODEXEK.

Dr. GASTER Mózes, a nagybritanniai spanyol és portugál izr. hitközségek főrabijja gazdag könyvtárában néhány magyar kéziratot láttam. A tudós tulajdonos szívesen rendelkezésemre bocsájtotta azokat és beleegyezésével tanulmányozhattam azokat. Legyen szabad e helyen e kodexeket leírni és tartalmukat vázolni.

1. Cod. Gaster 1365 szám.

A kézirat Kováts Dánielé volt. Egy helyen olvassuk: «Tudgyatok e ki az Ur Isten. Tud meg hogy kitsoda. Mert nintsen Senki az urnal nagyobb s hatalmasab. Daniel Kovats irta a 813-ik eztendoben marcziusnak első negyedjin». A kézirat maga sokkal régibb. Kezdődik következő bevezető verssel:

Nyugodalomnak agyabol ime felköltem
Szokasombol én uramnak hazaba jöttem
Szükségemben szemeimet rad függesztöttem
Haljad meg Kialtó Szomot Úr igaz Istenem
Testem gonosz.

A Codex tartalma: 1. Baruch könyve. 2. Susannáról szóló elbeszélés. 3. Negyedik toldalék Danielhez. Az Babyloniai Belről. 4. Az Danielhöz ötödik toldalék az Sarkanrol. 5. Sirach könyve 41 rész. 6. Esdrasnac második könyve, melyet közönségesen Esdras negyedik könyvének neveznek, melly sem az sido sem az görög nyelven nintsen. 7. Tobias könyve. 8. Judith könyve. 8. Esther könyvéhez adatott toldalék. 9. Az Simon főpap könyve, melyet közönségesen Machabeusok harmadik könyvének neveznek. 10. Az Machabeusok második könyve. 11. Bölcsessegnek könyve. Ez a könyv nincsen sido nyelven, hanem csak görög

nyelven. 12. Más ének mely az tüzes kemenczeben vettetett három ifjaktól mondatot volt ell Dan 3 a 52 and 48.

1. Baruch könyve egészen különbözik az ismert szyr és görög recenzióktól. A kodex csak öt fejezetet tartalmaz. Az ötö-dikből csak néhány sor van meg. V. Rész. Vesd le a siralomnak es az te gyötrelmednek ruháját s Jerusalemet, es öltözzél fel a dítsőségeknek ékessegeiben, melyet neked örökké ad az isten». Ugy látom, hogy a beszédek nem tartalmazznak egyebet, mint szentírásbeli helyeket. Ez a bevezetés: Baruch könyve. I. Rész. Ezek az könyvnek beszédei, melyeket írott Babyloniában Baruch Neriasnak fia, mely Nerias Mahasiasnak fia vala, ki Sedekhiasnak fia vala, ki Hasabiasnak fia vala, ki Helkiasnak fia vala. Ötödik esztendőben, hetedik napon, azon időben, melyben meg vettek az Caldeusok Jerusalemet, és tüzzel megégetik.» Baruchnak ezen családfáját nem találjuk. Lehet, hogy összetévesztették Jer. 51. 59. említett Sarajával.

Legyen szabad e helyen a Baruch apokalypsisből itt a bevezető részletet adni:

1. Rész. Ezek az könyvnek beszédei, melyeket írott Babyloniában Baruch Neriasnak fia, mely Nerias Nahasiasnak fia vala, ki Sedekiasnak fia vala, ki Hisabiasnak fia vala, ki Helkiasnak fia vala. Ötödik esztendőben, hetedik napon, azon időben, melyben megvettek az Caldeusok Jerusalemet, és tüzzel megégetik. Ennek awzért a könyvnek beszédit elolvasá Baruch Jechoniasnak az Joachim Iuda királlyá fiának és az egész kösségnek hallására kik az könyvnek hallására özwegyültek vala. Az főfő Népeknek, az királyok fiainak, az vénék és az egész kösségnek hallására kissintol fogva nagyig kik Babyloniában lakoznak vala az Sud vize mellett. Kik sirnak vala és bőjtölnek vala és imatkoznak vala az Isten előtt. És szedének pénzt egymáson kinek kinek az ő értéke szerént. (Mellyet küldenek Jerusalemba az Joachim papnak Helchias fiának ki Salon fia vala es az papoknak es az tob kossegnek kik Jerusalemben ő vele edgyetemben talaltatának. Az Iudanak földében az sívan hónap tizedik napján hogy az ő pap helhere állatna az ur házának edényit melyek az templomból kivitetettek vala az ezüst edények, melyeket megcsinaltata Sedechias. Iudanak királya az Josias fia. Minek utánna Nabuchodonozor a Babyloniai király elvivén Jechonját Jerusálemből a Urakkal és az hatalmasokkal megkötözve a kössegetik el vitte volna Babilloniába.) És ezt izenek: Ime pénzt küldött ti nektek, mellyel vegyetek aldo-

zatokat as mi buncinknek megtistulasaert, es temjent ajandéket szerezzetek és aldozzatok mi urunknak Istenunknek oltaranal. És imatkozzatok az Nebuchodonozornak az Babyloniai kiralynak életeiért.

Ha összehasonlítjuk az itt közölt bevezetést a bécsi codex Baruch könyvével (l. VOLF, Régi magyar kodexek I. 56—67. o.) meglepő hasonlatosságot észlelünk.

2. Zsuzsana historiáját (az első nyolc mondat hiányzik) szórul-szóra a Theodotion-féle variáció szerint fordítja.

3—4. A Bél és Sárkány historiája szintén a Theodotion-féle variáció után indult. V. 6. avagy nem látod-e, mely sokat eszik es iszik; az eredetiben, hogy minden nap eszik?

5. Sirach könyvének XLI. része igen érdekes, legyen szabad néhány verset e helyen közölni:

Oh Halal, mely szomorú as te emlekezeted, az ő javaiban bekeséggel lako és elő embernek. Az ki gondokkal idestova nem vonatatik, hanem mindenekben jó előmeneteli vagyon, és az ki meg ehetik. O Halal mely gyönyörűséges az te ítéleted az szűkölködő és erejétől megfogyatkozot embernek. Ki vénségében vagyon és mindenféle szorgalmatos kétségbe eset, az elvezetette a bekeseges türest. Ne félj a halálnak ítéletitől, emlékezzél meg azokról az kik előttem voltanak és az kik utannad menendők! (41. 1—2.)

Az egész részlet a görög szöveg hű fordítása.

6. Az első rész tartalma: Az ur szemére hanyja az népnek az ő nagy hala adatlanságot és gonoszságát, elő számlálja nekie az ő regü sok jó tetemenyét, mellyeknek elő számlalásával az utra akarja őket teríteni. Fenyegeti őket hogyha meg nem térnek elveti őket és más népet választ maganak. Az első két fejezet lényegesen eltér az ismert recenzióktól. A kezdet így hangzik: «Második könyve Hezras prophetának Seraja fianak, ki Hazaria fia, ki Hilcias fia, ki Sallum fia, ki Tzadok fia, ki Achitub fia, ki Amarias fia, ki Hazaria fia, ki Meraiot fia, ki Zerachia fia, ki Huzzi fia, ki Bucki fia, ki Abisnah fia, ki Phinies fia, ki Eleazar fia, ki Aron fia, ki Levi nemzetségéből való vala, ki a Medusoknak tartományokban rab volt».

A 3—14. fejezet szórul-szóra megegyezik az ismert latin

kiadással. De a kézirat még egy 15-dik és 16-dik részt is tartalmaz.¹

7. Tobias könyve teljesen azonos a kiadásokkal, 14 fejezetben.

8. Judit könyve a negyedik résszel kezdődik.

9. Az Eszter könyvéhez csatolt toldalékok hat részből állanak, (X—XV. rész a kéziratban) tartalmilag egyeznek a kiadásokkal. Az utóirat a kéziratban a XI. rész elején olvasható.

10—11. A makkabeusok harmadik és második könyvét tartalmazza. Az utóbbi után olvasható: Anno 170 1! Ez valószínűleg a másoló megjegyzése, tehát a kézirat e szerint 1711-ben készült.

12. A Sapientia Salamonis 3—5 fejezeteit tartalmazza.

13. Az utolsó rész Daniel énekét a tüzes kemencében adja, verses formában, az ismert úgynevezett második Daniel-toldalék szerint.

2. Cod. Gaster 1366 szám.

Ez a kézirat a bözöd-újfalusi szombatosok imádságos könyve volt. Kezdődik a reggeli imádsággal. Némely helyen megjegyzi: «Ezeket fen allva szokták mondani háromszor nem szabad az imadkozónak egyebet közben hallani». Vagy: «Fen allva mondgyak». Máshelyen: «szombaton ezt is mondgyak». Némely helyen az ima tartalma adatik: «Vallás tételre való soltár». «Sok helyekből szedegetett versek». Érdekes a megjegyzés: «It kezdetik derékasan az reggeli imátságnak Formája mert a töb Aldasok közt már ezentül akármely szorgalmatosságban is reggel el mondgyák és az után fogjának külső dolgokhoz». Vagy: eddig veszteg ülve szokták mondani mar következik az *hamida* (az úgynevezett 18 benedictió) kit fenálva kezek lábak összetive háromszor napjában el kel mondani». Más helyen: «Itt szokták a törvénybül és a próféták írásabol bizonyos elrendelő részeket

¹ Mint tudjuk a IV. Ezras könyv négy részből áll, a mi kéziratunkban megvan az első rész az u. n. Salathielapokalypsis és a bevezetés L. G. H. Box. The Esra Apokalypse. London. 1912. p. 7.

minden szombaton olvasni bizonyos helyeken ez után mond ezt». Előírja továbbá: «ezt mondgya a gyülekezetnek feje papja». Érdekes a királyért, illetve a fejedelemért és nemzetért való imádság: Ur Isten ki szabadulást adsz a királyoknak és uralkodást a Fejedelmeknek kinek országlássa örökké való országlás, ki meg szabadítottad az te szolgadat a gonosz Fegyvertől ki a tengereken Urat adtál és ösvényeket a szörnyű vizeken te adgyad őrized meg, oltalmazd segellyed és felemeljed, nagyobbat egyed és feljeb feljeb felségesebbe magasztaljad a mii Urunkat királyunkat fejedelmünket R. és F.»

A szombati reggeli imádság után következik az újholdi szombattra való imádság, mely azonban más kéztől ered. Ugyanazon kéztől származik a péntek esti ima.

3. Cod. Gaster Nr. 1346.

A címlapon a hónapok nevét olvassuk ily sorrendben:

Nisan	nálunk	Aprilis	Szent György hava
Ijár	«	Május	Pünkösöd hava
Sivan	«	Junius	Szent Ivan hava
Tumuz	«	Julius	Szent Jakab hava
Avv	«	Augustus	Kis Asszony hava
Elul	«	September	Szent Mihály hava
Tisri	«	October	Mind Szent hava
Hesrau	«	November	Szent Andras hava
Kislau	«	December	Karácsony hava
Tejves	«	Januarius	Boldog Asszony hava
Sivát	«	Februarius	Bőjt elő hava
Avar	«	Martius	Bőjt más hava
Viadar (nevetlen holnap)			

Továbbá itt találjuk a kalendáriumi szabályokat, melyek a zsidó kalendáriumból ismereteseek. Így pl. a sorsvetésnek innepe, akit Purimnak is hinak azaz Eszter asszony bőjtinél, mely meg' vagy on irva ezen Eszter Könyvének 9-dik részében. Azt tartják, hogy nem lehet az hétnek második napján, Hétfőn, sem Szeredán, sem Szombathon. E szabályzatok kelete 27. Aug. a 1707.

Más kéztől ered a kézirat címlapja:

Psalterium Davidis

azaz

Magyar Soltár.

Kit az udokbéli historiák értelme az halhatatlan és láthatatlan királynak csak amaz egy bölcs Ur Istennek, akinek egyedül vagyon ő magatol halhatatlanság, aki hozzá járulhatatlan fényességben lakik. Az Menynek földnek egy egyedül való hatalmas terem-tőjének és bölcs gondviselőjének, dűcsőséges és örökké állandó szént nevének tisztességére, akié a dűcsőség, a' tisztesség, az országlás, a birodalom és az hatalom mindörökkön örökké. Amen.

Minden Zsoltár elején megvan az Argumentum. Ilyenformán:

I. Jámbor; Nota: Igaz felség egyedül az Ur egy. II. Istenes az Masiak. III. Mencs fiutól. IV. Arulok el vesztek. Udvari vádáról. VI. Beteg ember szavah. VII. Az hamis vádra ne báncs. VIII. Mely nagy az Isten. IX. Eöröm ének Goliathról. X. Az latrókat verd meg Isten. XI. Az nap fen meeg. XII. Hazug ez világ. XIII. Soká versz. XIV. Az Pogány Hity. XV. Ez idvezül. XVI. Az jámbor bizhatik. XVII. Mit félsz ha jo vagy és voltál. XVIII. Hogy Isten oltalmazott, tartott, tellyes életedben köszönd meg. XIX. Istenről eegh s ighe szól. XX. Tarts az királt. XXI. Ország jóván eorúlj. XXII. Mely nyomorult az Jámbor de bodog. XXIII. Isten pásztor. XXIV. Sido feo nép. XXV. Jambor bizhatik Istenbe. XXVI. Patvartól ój. XXVII. Eoreom veszély után. XXVIII. Tarts megh. XXIX. Eseo idején mond. XXX. Egisséghe tért. XXXI. Tsak nem késiben esém szegény fejem. XXXII. Az Betegh beoneoss. XXXIII. Az Teremteo Gondviselőis. XXXIV. Jonak és Latornak vége. XXXV. Az Latrot jónak szabad átkoznia. XXXVI. Jónak gonosznak Attya. XXXVII. Ne bánd Jámbor latrok jó szerencsáját. XXXVIII. Betegen bolond eorül. XXXIX. Betegség szemérem. XL. Hálado Betegreol. XLI. Beteg ember tanit. XLII. Innepet szentelj. XLIII. Vigy székbén. XLIV. Ország rablásáról Israel sír. XLV. Házásoknak áldomásáról. XLVI. Isten velünk. XLVII. Igéreti igaz. XLVIII. Szállás után Sion. XLIX. Kazdagságban ne bizzál. L. Lészen mindennek törvénye. LI. Az halálos bűn ilyen vala. LII. Szent Szinnű. LIII. Saulitae Nota Ps. 14. LIV. Arulook. LV. Jo tételt felejtet kéjla. LVI. Szalat néma galamb. LVII. Budokva marat meg. LVIII. Pokol tanáts. LIX. Vészzenek veszteok. LX. Ha maszor ma is. LXI. Minden bús. LXII. Keoz bátorság. LXIII. Innepet ily. LXIV. Gonosz tanáts. LXV. Békeséghe beötség. LXVI. Szabad s uri nép örül. LXVII. It Isten. LXVIII. Keornyéuleunk az Pogan meeg Ammon is hodlot. LXIX. Ne hadt Jambort veszess hamisat igaz ur. LXX. Jer hamar, LXXI. Nehéz nyomor. LXXII. Vj fejedele mért az nép Finitur Orationes et Palm, Davidis sequuntur Asaphi et aliórum. LXXIII. Jámbor kérdi ha Isten néz ide. LXXIV. Nebuchadnezar, Antiochus Titus. LXXV. Uj király int. LXXVI. Jo segid Isten. LXXVII. Két felé tekincs

bus. LXXXVIII. Atyánk ez teorvénytek, tanácsatok gyermekteket így. LXXXIX. Antiochus ellen. LXXX. Fogattad szabadis. LXXXI. Husvét napján. Új hold hordás. LXXXII. Urak bírák. LXXXIII. Josapháttéd Ur. LXXXIV. Innepet szentelj. LXXXV. Ha Urád jól lesz. LXXXVI. Absalom ellen ez is. LXXXVII. Hier usalem reol. B. LXXXVIII. Nagy beteg vagy, bus esze. LXXXIX. Isten fogadásában kétes sido nemzet budosran mondja fajh.

178—179. Christus helyett királyt írt egy későbbi kéz.

XC. Had lakjam jól míg élek. XCI. Had Istenre magad. XCII. Zombati dolog. XCIII. Isten. XCIV. Hamis bírák Sauliták. XCV—C. Isten az Ur és király az balvanyozó amalékon Ammon nemzetén ládájából. CI. Fejedelem tiszti. CII. Nem hadnak raknunk nisz Siónt. CIII. Agiából költ éneke. CIV. Isten gondja az éleok étek. CV. Isten jólétét és igaz ígéretit emlets innepen. CVI. Vidi hazánkba mint régem feled benneünket. CVII. Budosót foglyot ment udeot vált. CVIII. Másod eoreom. CIX. Hazug fondorlo Doeg átkozot ros. CX. Istenes királyról. CXI. Joel teőt, io légy. CXII. Az jámbor jól. CXIII. Ur látide. CXIV. Jelen ur. CXV. Az igaz Isten dolgos és él. CXVI. Véletlen szaladot. CXVIII. David sok veszély után fen eül inmaron. CXIX. Absalom vagy Saul előtt budosva kívánczik az Satorhoz tanolni s cselekedni jól, mert az Pietas egészen jó. CXX. Nyelv vass. CXXI. Veled az Ur. CXXII. Vigadi ma szent. CXXIII. Bábel. CXXVIII. Kunben jól.

124-től egészen 129-ig hiányzik a kéziratból. A könyv végén két lapot találtam, mely szintén ide tartozik.

CXXIV. Had idején. CXXV. Istenes. CXXVI. Édes a haza. CXXVII. Egi segél. CXXIX. Israel. CXXX. Nyomorgo. CXXXI. Alázatos. CXXXII. Sido hit. CXXXIII. Égies. CXXXIV. Pap. CXXXV. Ur dolgait emlisdi. CXXXVI. Az Szent feöld és teremelés feleöl. CXXXVII. Siralom. CXXXVIII. Hierusalem. CXXXVIII. Ur vagyok. CXXXIX. Igaz vagyok Uram. CXL. Hitelkedeők. CXLI. Innepén meszsze CXLII. Igen iyet. CXLIII. Likban szorult. CXLIV. Király és ország. CXLV. Istent ditsird. CXLVI. Meg építhet. CXLVII. Ember nélkül elég. CXLVIII. Minden tisztéllye. CXLIX. Makhabaei. CL. Hád után. CLI. Betseült.

A végén következő vers áll:

Regi soli sapienti, Deo immortal
honor, gloria tribatur in Secula
seculorum Amen:

az az:

Az edgyetlen egy királynak,
Szent népi Jót hangicsálnak,
Mert tölle mindenek álnak,
Reánk is áldások szálnak,

Ez az egy bölcs nagy Ur Isten,
Halhatatlan minden esten,
Tisztesség, dicsőség légyen,
Néki mind örökké Amen.

Manus suprema operi imposita 20 Augusti Ann. 1704. In N. Emje hora
Duim a circiter Ouodecesima.

Per Petrum Magyari.

Az akrosztikonok jegyzéke már ezért is fontos, mert belőle látjuk, hogy MAGYARI Péter önállóan fordította és versekbe szedte a zsoltárokat.

A nóták közül megemlítendők:

Ps. XXVI. Jer emlékezzünk keresztény népek. XXXIII. Nagy buval bánattal az Aeneas király. XXXIV. Cursive, Cur numdus militat sub. LXXXI. Xtus feltámadása. LXXXV. Saxonica, Jo kedvedet uram halljuk. CIV. László király ő fogságáról. CXXII. Christus feltámadá mii bűnünket elmosá. CXXVIII. Quer natus in Betlehem. CXXXV. Christus a mii bűneinkért meghala. CXLV. Dicséretes az Xtus ki nekünk születik. CXLVI. Immár kérjük Péter apostolt. CXLVII. Viri venerabiles. CXLIX. Keresztényi könyörület.

A nóták jegyzéke különösen érdekes, mint már e rövid jegyzék-ből is látható, mert régi magyar egyházi és világi énekekre utalnak.

Ikognografiai szempontból érdekes a kezdőbetűk írása.

Ps. CXII.

P
e r
P e
t y
a m
Magyari j
d
secud 1704
T o t u g u o n n a s

vagy Ps. CXIII.

M
i
r
t
a
z
o
n
é
p
é
y E r
V
i
g
i
a
z
a
z
ur

Eddig terjed a kézirat első része, mely 204 lapból áll.

A következő rész a 133. 138. (2-szer) 30. 12-dik. 79-ik (Fogságból négy kikedző rímmel.) 51. 137. (2-szer) zsoltárokat tartalmazza.

Továbbá benne van: Más ének mely az Tüzes kemencében vettetett három ifjaktól mondatott volt ell. Copit a versum: az urat áldom énekkel mert ő énnékem szabadítottam, P. P. Magjari aláírással.

Áhitatteljes a «Más Beojtre való Ének»-ek, az első MAGYARI Péter kezdő betűivel. A másik nótája: szent Esaiás így írt Christusnak.

Ez után olvassuk a 74 zsoltárt: «Uram böllogics ez földön is» akrosztichonnal, a 125. zsoltár fordítását. Következnek szombatra való énekek.

1. Mennyen és földön minden teremtestek,
egységet vallyak csak az egy Istennek,
ily dücsösségét nem adgyák senkinek,
másnak sem többnek.
2. Világ Ura nagy királya,
még semmit nem formált val,
jó kedvéből hogy formála
szent neve szent királyságra.
3. Hald meg szómat szók meg halló nagy Isten
imasságot ki be fogacz kedvesen
nagy dolgokat cselekedő vegetlen,
rettenetes sok csudákat szüntelen.
4. Istenem ne ítélj rosز utaimért,
ne mérj rám mérteket sok vétkeimért,
eng(ed') kedvez inkább kiis életemért
és soka fizess érdemem szerént.
5. Földre arccal le borulva szent urat imádom,
a' minden felét felségest lelkeimmel imadom
mert drágáb lelkemnél nin csen,
hát azzal szolgálom.
6. Nagy Ur Isten ne hagy minket,
ne akarjad veszésünket,
pogan kézbe ne agy minket,
kik csufolják szent nevedet.
7. Engem az munkára,
mint napot világra,
Szent ur Isen teremttél,

még anyám méhében,
sötét hajlékban,
nagy bölcsen el rendelél,
azért te képedre,
hogy kedvedet tegyém
és kovessem nevedet.

8. Isak kötőzése az oltáron.

9. Boejtíre való ének.

10. Más ének.

11. Más ének Ellenségh ellen.

12. 71 zsoltár.

13. Más.

14. Más fegyver ellen való Ének.

Szükségesnek láttam a kéziratot részletesebben ismertetni, mert az író nagyernyei MAGYARI Péter nevét sem SZINNYEI-nél, sem KOHN művében a Szombatosokról nem találtam.

MARMORSTEIN ARTHUR.

A MAGYARORSZÁGI SZABADOKTATÁSÜGYI INTÉZMÉNYEK, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NÉPKÖNYVTÁRAKRA.

(A II. olasz népművelési kongresszuson tartott előadás.)

Az 1867-iki kiegyezés volt a magyar nemzeti élet megújodásának kiinduló pontja. A BACH-korszak önkényuralma mely idegen s a nemzeti vágyakkal ellentétben álló műveltséget akart ránk erőszakolni, teljes kudarccal végződött. Semmi sem bizonyítja jobban e kormányzat tehetetlenségét a köznevelés terén, mint az a körülmény, hogy a nemzeti minisztérium megalakulásakor a lakosság 68°/_o-a volt az analfabéta s közel ötven év civilizáló munkájába került, míg ezt az arányszámot megfordíthattuk.

Báró Eötvös József, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter segíteni akarva a szomorú állapotokon, hivatalba lépte első napjaiban: 1867. július 3. kiadott egy körlevelet, amely népművelő egyesületek alakítására buzdított. Eötvös mellett főleg Türr István karolta fel a népnevelés ügyét s maga kezdett előadásokat tartani szülővárosában, Baján. E kezdeményezés eredménye volt 24 közművelődési egyesület megalakulása s az 1870-ben megalakult központi népoktatási kör. Eötvös az 1870-iki állami költségvetésbe 100.000 kor. államsegélyt vett fel a népoktatási körök támogatására, de utóda, PAULER Tivadar, előbb 10.000 koronára szállította le, majd — 1873. óta — végleg törölte e tételt. Ezen a kor pénzügyi krízisével magyarázható, ha nem is menthető eljárás eredménye volt az alig megalakult körök megszűnése. Csupán a budapesti népoktatási kör tudta fenntartani magát s mindmáig több ezer felnőttet tanított meg az írás-olvasás művészetére.

Az 1885 óta megalakult nagy közművelődési egyesüle-

tek — élükön az azon évben keletkezett EMKÉ-vel — szintén programjukba foglalták a felnőttek oktatását, de anyagi eszközeik alig voltak elégségesek az ovodák, elemi iskolák, ifjúsági körök és népkönyvtárak fenntartására.

A felnőttek elemi oktatása csupán a legutóbbi esztendőben került újra szőnyegre, amidőn gróf APPONYI Albert minisztersége idején, 1908-ban e célból 50.000 koronát vettek fel az állami költségvetésbe. E tétel 1909-ben 100.000, majd 1912-ben 140.000 K-ra emelkedett. E ténykedés szervezése az Országos Közművelődési Tanácsra hárult, amelyet a különböző közművelődési egyesületek 1908-ban alakítottak meg SZÉLL Kálmán elnöke alatt. E Tanács 1909. és 1910-ben 1188 tanfolyamot szervezett, amelyekben 30.156 analfabéta részesült oktatásban. A tanítványok közül 2316 kora 15—19 év között volt, 4948-é 20—29 év, 3676-é 30—39 év, 3456-é 40—49 év és 2595-é 50—59 év között. Foglalkozását illetőleg 14.423 volt a földmivelő, 19.790 napszámos és 1652 a mezőgazdasági cseléd. Sikeres vizsgát tett 9260; vizsgát nem tett, de teljes eredményt ért el 5494; csakis a kisbetűk írását és olvasását sajátította el 6732 egyén. A tanfolyamok számát illetőleg Bereg vármegye vezetett 86 tanfolyammal, míg a hallgatók számát illetőleg Temes vármegye áll első helyen 1874 egyénnel. Ötvenen felül volt a tanfolyamok száma Pest (52), Szilágy (60), Szolnok-Doboka (64), Temes (78) és Torontál (50) megyékben; tizen alul volt a tanfolyamok száma: Abauj-Torna (1), Árva (1), Baranya (3), Békés (9), Borsod (5), Csanád (4), Esztergom (2), Fejér (4), Gömör-Kishont (5), Győr (1), Hajdú (7), Háromszék (9), Heves (3), Hunyad (7), Komárom (8), Liptó (2), Moson (3), Sáros (4), Sopron (2), Szepes (2), Trencsén (2), Udvarhely (8) és Vas (7) megyékben, míg Besztercze-Naszód, Brassó, Szeged, Turóc, Veszprém és Zólyom vármegyékben egyetlen tanfolyamot sem tartottak, jóllehet az analfabéták száma e hat megyében 303.731 volt.

Ez elemi ismeretknél magasabb fokú műveltség terjesztésén a tudományos és népies társulatok, körök és egyesületek egész serege munkálkodik a különböző társadalmi rétegeknek szánt

előadásokkal és tanfolyamokkal. Egy 1900. évi összeállítás számukat 331-re teszi, nem tekintve a felekezeti és szociálista jellegű társulatokat.

Az első kizárólag az iskolán kívüli oktatás céljait szolgáló egyesület a budapesti Szabad Lyceum volt, mely WEKERLE Sándor elnöklete alatt 1893-ban alakult meg. A Szabad Lyceum fennállásának első nyolc évében úgy a fővárosban, mint a vidéken több mint 1000 előadást tartott 70.000 főnyi hallgatóság előtt. Munkásságának emelkedését mutatja az az egyetlen tény, hogy míg 1899/900-ban a fővárosi munkások részére tartott előadások száma 41 volt, a hallgatóké pedig 3890, addig 1909/10-ben a hasonló előadások száma 257-re, a hallgatósagé viszont 27.295-re emelkedett.

A Szabad Lyceum nagy sikere arra bírta a kormányt, hogy az iskolán kívüli oktatás felső fokozatát is megalapozza. Az eszmét WLASSICS Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter vetette fel 1897-ben s nagy energiával 1902-ben meg is valósította. Ekkor jött létre a budapesti Szabad Egyetem egy az egyetemek, a Szabad Lyceum és a miniszterium kiküldötteiből alakított bizottság igazgatása alatt. A Szabad Egyetem előbb 4000, majd 6000 koronányi évi államsegélyben részesült. Tandíjakból évi 2000—2800 korona folyik be. Az intézmény 1902—1910. években 63.518.22 K-t költött, amiből 40.411.29 K személyi díjazásokra esik. Ez idő alatt a bizottság 93 tanfolyamot rendezett 36.402 főnyi hallgatóság előtt. 59 tanfolyam a bölcsészeti, irodalom, művészet és történelem köréből vette tárgyát, hallgatóságuk 27.108 személyre rugott, ami 74,5%-nak felel meg. 28.275 hallgató közelebbi adatokat is szolgáltatott be magáról. Ez adatok szerint 16.752 volt a férfi és 11.523 a nő; 4710 egyetemi vagy főiskolai, 17.335 középiskolai, 3607 alsófokú szakiskolai és 707 elemi iskolai végzettséggel rendelkezett. A hallgatók foglalkozás szerinti statisztikájához a legnagyobb számot a hivatalnokok szolgáltatták: 4956; közvetlenül utánuk jönnek a tanárok és tanítók: 4014; míg az iparosok (1825), kereskedők (919) s főleg a munkások (248) meglehetősen gyöngén voltak képviselve.

Három más felsőfokú tanfolyamot tart fenn a Társadalomtudományi Társaság, ennek ellenlábasa a Magyar Társadalomtudományi Egyesület és a Gazdaszövetség. A Társadalomtudományi Társaság szabad iskolájának felső tanfolyamát, mely 1902-ben nyílt meg, 1906/7-ben 153 egyén látogatta. A szabad iskola összes kurzusának rendszeres látogatói 1907/8-ban 774-en voltak. Ezenkívül 645 egyén egyes előadásokra váltott jegyet. A Magyar Társadalomtudományi Egyesület 1909-ben alapította meg szabad iskoláját, mely 6000 K államsegélyben részesül. Az első félévben 60 előadást tartottak. Mindkét egyesület rendezett többé-kevésbbé látogatott tanfolyamokat a fontosabb vidéki városokban. A Gazdaszövetség szociális tanfolyamát 1904-ben nyitotta meg. 1904 óta e tanfolyamokra a néptanítók és a gazdasági iskolai tanárok hivatalosan is kiküldetnek, hogy ezzel előmozdíttassék a Szövetség által hirdetett tanok terjedése.

E felsőfokú vállalkozások mellett a közép- sőt elemi fokú ismeretek terjesztésére is alakultak egyesületek. Főleg kettőt érdemes megemlíteni. Az egyik az Erzsébet népakadémia, mely 1903-ban alakult meg, a másik az 1899-ben keletkezett Uránia tudományos egyesület.

A népakadémia gyakorlati esti tanfolyamokat, vetítő képekkel kísért előadásokat, zeneestéket és vidéki kirándulásokat rendez. Az 1909/10. iskolai évben a gyakorlati tanfolyamok száma 31 volt 1521 beírt növendékkel, a 9 ismeretterjesztő kurzust 2554 egyén látogatta, a 22 vetítéses előadáson 7702 egyén volt jelen s 14 kirándulást rendeztek közel ezer résztvevővel. A gyakorlati tanfolyamok havi tandíja 2 K, minden egyéb tanfolyam, előadás és a könyvtár havi 25 fillér tagdíj ellenében látogatható. A tagok száma 1909/10-ben 6291 volt, köztük 1827 munkás és 1101 nő.

A MOLNÁR Viktor ny. államtitkár elnöklete alatt működő Uránia egyesület az 1912. év elején 1628 tag és 102.324,42 K vagyon felett rendelkezett. Az egyesület 1900 óta adja ki gondosan szerkesztett ismeretterjesztő havilapját s 1903 óta rendez vetítőképes előadásokat. E végből különböző tárgyakról meg-

iratja a felolvasásokat, s a szöveget a megfelelő diapozitívekkel s vetítő készülékekkel fölszerelten előadásokként 10 K-ért bocsátja az előadók rendelkezésére, de azzal a föltétellel, hogy a hallgatóktól fejenként legfeljebb 20 fill. belépődíjat szednek. 1911. végéig 138 különböző felolvasás látott napvilágot. Az egyesület 61.933 K értékű 22.678 diapozitív felett rendelkezik. 1911-ben, főleg a vidéken, 1292 ily előadást tartottak 233.531 főnyi hallgatóság előtt.

Ezen a társadalom minden rétegéhez szóló tanfolyamok és előadások mellett sajátosabb rendeltetésű szervek is keletkeztek. BAROSS Gábor kereskedelemügyi miniszter a vasárnapi munkaszünettel kapcsolatban megteremtette 1889-ben az ipari munkások vasárnapi oktatására szervezett országos bizottságot s céljaira 10.000 K államsegélyt vett fel a költségvetésbe. E bizottság a téli hónapok vasárnap délutánjain teljesen ingyenes előadásokat rendezett a munkásság oktatására és elszórakoztatására. 1909/10-ben Budapesten 9 különböző helyen, továbbá 10 vidéki városban 322 előadást tartottak 84.680 egyén résztvételével. Egy-egy előadás átlagban 34 K-ba kerül az államnak, amiből Budapesten 20 K, a vidéken 10 K jut az előadó díjazására.

1907 óta az Országos Szakszervezeti Tanács szintén programjába iktatta a munkásokat képző előadások ügyét. A főváros 25 szakszervezetében 1907/8-ban 630, 1908/9-ben pedig csupán 450 előadást tartottak. Azonban 1908/9-ben 19 vidéki szakszervezetben is megindultak a gyakorlati, tudományos és politikai tanfolyamok. A fővárosi szakszervezetek 1911-ben 21.747 K-t fordítottak oktatásra, a vidékiek pedig 1014 K-t. A Szakszervezeti Tanács 1912-ben tervbe vette az oktatás rendezését. E célból külön oktatási bizottságot szervezett, mely a munkások hathatós nevelésével fog foglalkozni. A főszólt a munkásság elemi oktatására helyezik, amit hivatásos tanítók fognak végezni. A fejlettebb munkások részére a Szakszervezeti Tanács 1911. óta 7 egyenként 6 órás kurzust tart fenn, melyeken a szocializmus története, a szakszervezeti mozgalom elmélete és gyakorlata, Magyarország újabbkori története, szocialpolitika,

munkásvédelem és munkásbiztosítás, a pártprogrammagyarázata, a nőkérdés és a művelődéstörténet kerül szóba.

Ugyancsak a munkások magasabb fokú, de minden irányzatosságtól ment, kiképzését célozzák az Uránia egyesület által 1907 óta életbe léptetett munkásgimnáziumok, melyek nagyjában a polgári iskolai tanmenetet követik. Az első munkásgimnázium Budapesten létesült; 1911 végéig számuk 50-re emelkedett szerte az egész országban. Az órák száma 1910/11-ben 9449 volt, közte 1614 vetített képekkel; a beírt hallgatók száma 4859-et tett, ami az év végéig 2535-re olvadt. Mindegyik tanuló átlag 113 órát vett; vizsgát tett 747, ami annál öröndetesebb, minthogy a bizonyítványnak semmi hivatalos érvénye sincs. E címen 38,516 K-t költöttek, vagyis egy-egy leckére 4 K-t; az anyagi kiadások 30,571 K-t kitevő összegét a helyi bizottságok fedezték.

A falvakban főleg az Országos Közművelődési Tanács gondoskodik az előadásokról. E célból 1910 végéig 85 különböző felolvasás szövegét iratta meg s osztotta szét 2700 példányban a tanítók, lelkészek, jegyzők és körorvosok között. 1910-ben 450 faluban közel 4000 előadást tartottak e kiadvány alapján átlag 40—50 egyén előtt.¹ 1911-ben a Tanács megindította a *Vasárnapi Könyv* c. hetilapot, mely gazdagon illusztrált apró cikkekben népszerűsíti a tudományokat. Ezen 50.000 példányban megjelenő folyóirat sikere igen nagy.

Az általános érdekű előadások mellett úgy a falvakban, mint a városokban szakelőadások és tanfolyamok is tartatnak.

Az első földmíves tanfolyamot 1895-ben rendezték Nyitrán, DARÁNYI Ignác akkori földművelésügyi miniszter kezdesére. 1910-ben az ilyfajta tanfolyamok száma 136-ra, a hallgatóké pedig 8249-re emelkedett. A kurzusok időtartama 21 és 80 nap közt ingadozott. Egyes a földművelés körébe vágó szakelőadások 1896 óta tartatnak; ekkor 20 megyében tartottak ily előadásokat összesen 34.000 egyén számára. 1910-ben ellenben 60 megye

¹ A katolikus Népszövetség szintén adott ki egy kötet felolvasást, melyet viszont a Szövetség exponensei használnak ismeretterjesztő előadásaihoz.

1541 községében 4423 előadást rendeztek 300.450 főnyi hallgatóság előtt. Az előadók túlnyomó része a földbirtokosok, szakhivatalnokok, plébánosok, tanítók és állatorvosok közül kerül ki, de a miniszter külön vándortanítókat is foglalkoztat, akik faluról-falura járva terjesztik a mezőgazdasági ismereteket. 1910-ben a vándortanítók száma 25 volt, akik 297 faluban 829 előadást tartottak 50.420 egyén előtt.

Az iparossegédek szakképzettségének fejlesztését 521 különböző s az állam, a község vagy az ipartestület által fenntartott tanfolyam szolgálja. E szaktanfolyamok hallgatósága 1910-ben 18.394 főre rugott.

A kereskedők és segédek továbbképzésére szintén számos, jobbára kérész életű tanfolyam szolgál. Tantervüket a kereskedelemügyi minisztérium 1903-ban állapította meg, de fenntartásuk teljesen a magánvállalkozás dolga. Az e fajta tanfolyamok közül legrégibb idő óta a budapesti kereskedősegédek egyesületéé áll fenn, melyet 1880 óta több mint 2000 egyén látogatott, de tanulmányait a hallgatók alig 50%-a tudta befejezni.

A felnőttek oktatásának nagy föllendülése tette szükségessé az Országos Szabadoktatási Tanács megalakítását, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1911. végén létesített. E Tanács a különböző egyesületek, minisztériumok és a főváros 20 kiküldöttéből, s a kultuszminiszter által kinevezett 8 tagból áll. Feladata a szabadoktatással kapcsolatos ügyekről véleményt mondani s azokban eljárni, a szabadoktatással foglalkozók munkásságát ellenőrizni és irányítani, az államsegélyek ügyében javaslatokat készíteni, a szabadoktatás statisztikáját nyilvántartani s eredményeiről évi jelentéseket közzétenni.

A szabadoktatás természetes kiegészítői, nélkülözhetetlen segédeszközei a népkönyvtárak. Eredetük 1870 tájára vihető vissza. Ez időben alakultak meg az első olvasóköri körök, melyek tagjaiknak néhány ujságot s egy szerény kis könyvgyűjteményt bocsátanak rendelkezésre. Ezen, az országban meglehetősen elterjedt egyesületek tagjai főleg a kis polgárok és a földmívelők sorából kerülnek ki. Nem egy egészen kis községben is 2—3 ily

olvasókör van, amely épen hogy vegetál az anyagi erők sajnálatos szétforgácsolása következtében.

A szorosabb értelemben vett népkönyvtárak 1882 táján keletkeztek a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy körlevele nyomán, mely a községi hatóságokat ily könyvtárak alapítására buzdította. Az ezen körlevél hatása alatt keletkezett s jobbára a községházán vagy a közs. iskolában elhelyezett könyvtárakat a tanító vagy a jegyző kezeli. A legtöbb megalapítása óta alig, vagy egyáltalán nem gyarapszik s kevés gonddal megválogatott, muló értékű vagy merőben értéktelen könyvanyaga csak kevésbé vonzza az olvasókat. Ámde a legtöbb város, nagyközség és falu még e kezdetleges könyvtárral sem rendelkezik s igen sok helyen az elemi iskola ifjúsági könyvtára az egyetlen közgyűjtemény, mely a lakosság művelésére s mulattatására rendelkezésre áll.

E szomorú állapotokon kívánt segíteni az EMKE, amikor alapítása évében, 1885-ben, elhatározta, hogy a magyar irodalom legjobb termékeiből egybeállított népkönyvtárakat létesít. A mult század vége felé az EMKE példáját a többi nagy kultur-egyesület is követte.

A kulturegyesületek ez akcióját az állam 1895 óta támogatja, mely e célra először 4000 K-t iktatott a költségvetésbe. A következő évben az államsegélyt Wlassics Gyula 30.000 K-ra emelte fel s szétosztását előbb a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Bizottságára ruházta, mely 1893-ban alakult meg először s jelenleg mint a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége működik. A minisztérium 1897-ben két újabb szervezetet léptetett életbe: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét, amely a tudományos közkönyvtárakkal foglalkozik s a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát, mely amazzal szoros kapcsolatban áll s főleg a népkönyvtárak ügyeit irányítja. Fennállása első esztendejében a Tanács e célra csupán 8000 K fölött rendelkezett, míg jelenleg a népkönyvtárak állami javadalma 125.000 K. Az első években a Tanács csupán a főbb közművelődési egyesületek pénzbeli segélyezésére szorítkozott, de 1901 óta maga is létesít úgy állandó, mint vándor népkönyvtárakat,

melyek bolti ára 300—2000 K közt ingadozik. 1912. végéig a Tanács 644 népkönyvtárt létesített, melyek értéke 573.312 K. E könyvtárak közül 268 a vándorkönyvtár, amelyek 2—3 évenként cseréltetnek. Tíz különböző sorozat van belőlük, melyek egymást kölcsönösen kiegészítik. A könyvanyagot külön bizottság állította össze a hivatalos címjegyzék alapján. E jegyzéket legelőször 1902-ben adták ki, teljesen újra készült 1909/10-ben. Új alakjában 1911 elején látott napvilágot, az első pótfüzete pedig 1912. végén jelent meg.¹

A tipikus könyvtárak ára a jobbra fűzött könyvek bolti ára alapján számíttatik. A könyveket ez áron a kiadók alkalmi szövetsége szállítja, vászon kötésben, nyomtatott címjegyzékekkel, kölcsönzési- és pénztárnaplókkal, térítvényekkel és bélyegzőkkel felszerelten. Ezen kívül a tényleg kifizetett összeg 100/0-a erejéig külön könyvtárakat szállít e szövetség teljesen díjtalanul. Így pl. 50.000 K-ért 55.000 K értékű teljesen felszerelt könyvtárakat kap az Orsz. Tanács. A szekrények ára — nagyságuk szerint — 105—320 K közt ingadozik.

E könyvtárakat ingyen osztják szét a folyamodó hatóságok, testületek és egyesületek között. A Tanács az állami elemi iskolákat s ezekkel kapcsolatos ifjúsági egyesületeket különös előnyben részesíti. A magánosok alakította társulatok a legkevesebb biztosítékot nyújtják. A Tanács által megállapított szabályzat az adományban részesülőket kötelezi a könyvtár fenntartására, de az ide vonatkozó szabályok annyira határozatlanok, hogy e kötelezettség a valóságban a minimumra zsugorodik. A községek szűkkeblűségét semmi sem illusztrálja jobban, mint az a tény, hogy 1911-ben 872 könyvtár közül csupán 41 részesült községi támogatásban.

Kész könyvtárakon kívül pénzbeli segílyt is engedélyez a Tanács. Tizenhat év alatt ily címen 465 esetben 448.940 K-t folyósított. A segílyek összege 100 K-tól 5000 K-ig terjed, de a

¹ A katalógus beosztásáról szóló részletet, minthogy e művet folyóiratunk annak idején részletesen ismertette, mellőzhetőnek véltük.

maximumot csakis a könyvtárak felállításával foglalkozó kulturális egyesületek érik el. Egyes vidéki könyvtárak segélyezésére meglehetősen kevés jut; így 1912-ben 53.200 K-ból csupán 14.000 K. Ez annál sajnálatosabb, mivel — mint láttuk — a községi hatóságok igen szűkmarkúak a könyvtárüggyel szemben.

Talán változni fog a községek e magatartása ama példa láttára, melyet a legutóbbi évekig oly közömbös főváros készült nyújtani. Egy még 1910-ben a Tanács által benyújtott emlékirat következtében, Budapest közönsége elhatározta, hogy közigazgatási könyvtárát modern szabad könyvtárrá szervezi át. E célból jelentősen emelték úgy a létszámot, mint a költségvetést. Ez utóbbi az 1910. évi 53.000 K-ról 96.000 K-ra emelkedett 1911-ben. A könyvkészlet is hatalmasan megnövekedett. Csupán a könyvtár helyiség viszonyai nem változtak s hatnak nyomasztóan a nagyjövőjű intézmény fejlesztésére. Külön épület emelését határozták el, amely a központi könyvtáron kívül egy nagyszabású népház egyéb elgondolható helyiségeit is magában foglalná, de a tervek kivitelével megbízott építész nem tartja elegendőnek a rendelkezésére álló összeget — pedig 2.000.000 K-ról volt szó — s legutóbb kijelentette, hogy a kérdést «méltókép» csakis 20 millióval lehet megoldani. E kimérát állítólag sorsjáték útján szándékozik megvalósítani a főváros; addig is határozatba ment, hogy egyelőre az egyik belvárosi iskola felszabaduló helyiségei alakítandók át 40.000 K-nyi költséggel a könyvtár céljaira. Ugyancsak legközelebb kerül megvalósulásra a fiók-könyvtárak ügye. Egyelőre 5 fiókot állítanak fel, amire 45.000 K-t szavazott meg a városi tanács.

A fontosabb vidéki városokban hasonló mozgalom észlelhető, különösen amióta a kormány megkönnyíti a dolgot az úgynevezett közművelődési házak építésére adott segéllyel. E közművelődési házak, melyek közül kettő már teljesen készen áll s több befejezéséhez közeledik, egy-egy előadó- és olvasótermet, egy kis múzeumot s a házi ipari termékek eladására szolgáló üzlethelyiséget fognak tartalmazni. A mezővárosokban s a falvakban a földművelésügyi minisztérium teszi lehetővé a némileg

hasznoló természetű népházak emelését. Több ily népház működik már. Létesítésükhöz 4000 K-tól 10.000 K-ig terjedő államsegélyt ad a miniszter évi 60.000 K erejéig.

Mindazonáltal a népkönyvtárak túlnyomó része még hosszú ideig nem rendelkezik külön helyiséggel, hacsak nem teszi magáévá a kormány a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetségének 1908. évi javaslatát, mely az újonnan épülő állami elemi iskolákkal kapcsolatban egy külön olvasóterem építését indítványozza.

Sok nehézséget okoz a személyzet kérdése is. Az Orsz. Tanács felügyelete alatt álló népkönyvtárak közül egynek sincs külön szakképzett kezelője. A legtöbb kezelő hozzá még teljesen ingyen végzi sokszor terhes feladatát. A legszorgalmasabbak közt a Tanács 1904 óta 50—200 K jutalmakat oszt ki: 1912 végéig 364 kezelő között 26.350 K-t. 1911-ben a Tanács egy 500 K nagy jutalom létesítését is elhatározta s ez 1912-ben került először szétosztásra. Ez első évben RÓNA Jenő, a pécsi Ingyenes Népkönyvtár-Egyesület könyvtáros-főtitkára nyerte el a pálmát.

Az állam népkönyvtári munkássága nem szorítkozik csupán a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsára. A földművelésügyi miniszter 1898 óta létesít kis falusi könyvgyűjteményeket, melyek néhány szórakoztató mű mellett főleg mezőgazdasági szakmunkákból állanak. Létesítésükre 12.000 K-t állítottak a költségvetésbe. Évenként átlag 300 ily könyvtár keletkezik és számuk ma már közel jár a 4000-hez. Egyrészüket a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa egészíti ki szépirodalmi könyvekkel. Eddig 365 könyvtár kapott 100—100 K értékű sorozatot.

A honvédelmi miniszter szintén jelentékenyebb összegeket áldoz altiszti olvasóköri s legénységi könyvtárak létesítésére. Az olvasóköri megalapítására 1907-ben 5430 K-t szavazott meg az országgyűlés, a fenntartásukra szolgáló összeget pedig 16.740 K-ban állapították meg. Egy 22.800 K-nyi rendkívüli tétel 114 legénységi könyvtár szervezésére szolgált.

Csupán csak a kereskedelemügyi minisztérium nem tett semmit ezen a téren. Épen azért a Múzeumok és Könyvtárak

Orsz. Tanácsa a múlt év végén emlékirattal fordult a miniszterhez, melyben felkérte, hogy a földművelésügyi miniszter példájára létesítsen iparos- és kereskedősegek részére összeállított s részben szakművekből álló népkönyvtárakat.

A vallásos társulatok és szociálista szervezetek, szintén létesítenek jobbára önerejükből népkönyvtárakat. Munkásságuk e részéről részletes statisztikai adataink nincsenek. De azt tudjuk, hogy a kath. legényegyesületek és körök, melyek száma több százra rúg, szinte kivétel nélkül rendelkeznek kisebb-nagyobb könyvtárral s hogy a szocialista szervezetek, a Szakszervezeti Tanács jelentése szerint, 1911-ben 14.039'09 K-t fordítottak könyvtáraik gyarapítására, illetve megalapozására.

Az idegen nemzetiségek közül főleg az erdélyi szászok vannak jól ellátva népkönyvtárakkal. Nincsen jelentékenyebb községük, melyben egy jól megválogatott iskolai vagy népkönyvtár ne állna ingyen a közönség rendelkezésére, majd a kisebb falvakba a Szász Tanulók Szövetsége küldi ki apró vándorkönyvtárait.

Munkásságukat csupán az oláhok utánozzák. Az oláh irodalmi s oláh népművelő egyesület — az Astra — 1899 óta állít fel oláhnyelvű népkönyvtárakat, erre évenként átlag 1000 K-t fordít. Az Astra alapította kis nép- és vándorkönyvtárakat a helyi bizottságok kezelik a kerületi bizottságok ellenőrzése mellett. Ez utóbbiak évenként tartoznak jelentést tenni a központba. 1911 végén az oláh népkönyvtárak száma 429 volt, könyvvállományuk 26.335 kötetre rugott, míg az olvasók száma csupán 9812 volt.

Fiume olasz lakossága 1903-ban alapította meg a MANZONI-könyvtárat, mely 2614 kötetből áll. Évi költségvetése 1200 K. Hetenként háromszor áll nyitva az esti órákban s 1909-ben 2127 kötetes forgalmat bonyolított le.

A szorosabb értelemben vett Magyarország határain kívül ugyancsak a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa tett a legtöbbet a magyar könyvtárak érdekében. Horvát-Szlavonországban könyvtárainak száma 50, Ausztriában 7 ily könyvtár működik, Boszniában 4, Romániában 2 s Törökországban 1. A párizsi, hamburgi és lipcsei magyar egyesületek könyvtárát is jelentéke-

nyen fejlesztette, Észak-Amerikában pedig 28 különböző testületnek küldött magyar könyveket. Legnagyobb adománya a new-yorki Public Libraryba került, mely 1911-ben 50.000-nél több magyar könyvet kölcsönzött ki. E szám egyfelől ékesen bizonyítja az eféle adományok nemzeti hivatását, de másfelől erős érv a magyarság olvasási kedve mellett. Ha a szabad- és népkönyvtárak ügye csak némileg is javul hazánkban: a könyvek forgalma is rendkívüli méreteket fog ölteni a közművelődés igaz hasznára.

GULYÁS PÁL.

A RÁKÓCZI-KÖNYVTAR ÉS KATALOGUSA.

(Második közlemény.)

II.

I. RÁKÓCZI György 1648. október 11-én elhalván, végrendelete értelmében¹ Sárospatak a gazdag udvari könyvtárral együtt kisebbik fiára, *Zsigmondra* szállt. Sárospataki könyveiről végrendeletében is említést tesz ott, hol családjának eredetéről és növekedéséről szól.²

Az udvari könyvtár sorsa, továbbgyarapítása és jövője a Zsigmond herceg birtokában teljesen biztosítva volt. Jobb kezekbe nem is kerülhetett volna, mint a tudományok szeretetéről már akkor is jól ismert Zsigmond kezeibe, akit BISTERFELD már 1639-ben «ingeniosissimus»-nak,³ COMENIUS a «nemzet szemefényének»;⁴ MEDGYESI Pál udvari pap «eszeseinek, okosnak, tudósának, istenfélőnek, virágzó nagy hírű nevűnek, nemzete ékességének, hazája nagy reményének, scholák terjesztőjének, ritka nagy istenes buzgóságúnak»;⁵ SZALÁRDI «a szép tudományokban is jó és nagy fundamentommal» bírónak,⁶ KERESZTURI Pál pedig «szentéletűnek»⁷ nevez. A tudományok kulcsa: a nyelvek ismerete birtokában volt. Tudott kitűnően beszélni és írni latinul,⁸ jártas volt a görög és zsidó nyelvekben; volt némi gyakorlata a német és

¹ SZILÁGYI: A két Rákóczi levelezése. 592. l.

² U. o. 588. l.

³ De uno Deo c. műve. Leyden. Aj. lev. 3. lev. a l. («Tu vero ingeniosissime Sigismunde.»)

⁴ Adalékok Zemplén vm. történetéhez. I. 171. l.

⁵ Hármaskor. Váradi. 1653. 26. 44—45. l.

⁶ Krónika. 198—199. l.

⁷ Egyenes ösvény. Váradi. 1653. 155. l.

⁸ SZALÁRDI: Krónika. 198—199. h.

francia nyelvekben is.¹ A tudományos ismeretekben bámulatos tájékozottsága volt. Egészen természetes tehát, ha, mint tudománykedvelő férfi, nagy gondot fordított a várbeli bibliotéka rendben tartására és gyarapítására. Sokat is időzött benne. Ismerte minden nyomtatott és kéziratos kötetét. Édesatyja többször megbízta őt a számára elküldendő könyvek kikeresésével.² Az iskoláknak és a tudmánynak ez a lelkes apostola a sárospataki kollégiumot nemcsak hogy a virágzás magas fokára emelte s COMENIUSnak (édesanyjával, LORÁNTFY Zsuzsánnával egyetértőleg történt) meghívása (1650.) s az ő pedagógiai rendszere által mintaintéztette: hanem a tudományok egyetemévé óhajtotta fejleszteni.³ Az udvari könyvtáron kívül, atyja példáját követve, a sárospataki kollégiumi könyvtárt is nagy mértékben gazdagította ajándékaival. Így ennek ajándékozta a híres 1645-iki párisi polyglott bibliát, mely 10 kötetből állott, MERCATOR Atlaszát (Amsterdam, 1613.) s még sok más könyvet, melyeket Amsterdamból hozatott meg.⁴

A könyvek vásárlását rendszerint BISTERFELDDel s az udvari pappal beszélte meg. Követei s a külföldre küldött deákok most is ép úgy meg voltak bízva könyvek vételével, mint atyja idejében. Pl. MEDNYÁNSZKY Jónás 1649. dec. 24-iki, Bécsben kelt levelében értesíti a herceget, hogy «az három könyvet is megvette» s azokat is küldi. Egyidejűleg azt is jelenti, hogy «az angliai dolgokról alkalmas tractatusok jüttek ki»,⁵ melyeket, ha még

¹ SZILÁGYI S.: Felsővadászi Rákóczi Zsigm. 588. l.

² U. o. 85. 45. l.

³ «Sigismundus noster omnem movit lapidem, quo *schola Saros Patakina universalis Scientiarum officina* evaderet». SZOMBATHI *Protocolum Bibliothecae*. 5. lap. (Kézirat a sárospataki könyvtárban.) Ugyanő: *Curatores scholae S. Patakinae seculares*. 107. l. SZINYEI Gerzson: id. m. 6. l.

⁴ A polyglott biblia 3-ik kötete ma is megvan könyvtárunkban. MEDGYESI Pál udvari pap által a kötet elé helyezett címlével szövegét közölte SZINYEI Gerzson id. m. 6—7. lapjain. V. ö. SZOMBATHI: *Historia Scholae* ref. S. Patak. 86. l.

⁵ Egyik: *Sylloge variorum Tractatum Anglicorum*; másik: *Tragicum Theatrum Actorum et Casuum Celebratorum*; harmadik: *Trutina Statu Europa sive Principum Christiani Orbis Interesse*. — Történelmi Tár. 1888. 112—113. l.

nincsenek meg a herceg birtokában és kedvesek volnának, igyekezni fog megszerezni. A három traktatus közül az első (Sylloge) meg is vette a hercegnek, mert előfordul a *Katalogus* II. 57. sz. a. Valószínű, hogy a másik kettőt is beszerezte, de ezek címét nem találom a töredéken.

Atyja szép példáját követte Zsigmond abban is, hogy pártfogásával, mint mecénás, hathatósan elősegítette a könyvek kiadását. SZABÓ K. Régi Magyar Könyvtára nyolc olyan könyvet említ, mely neki van ajánlva.¹ Ő volt az, aki MEDGYESI Pál udvari pap javaslatára az atyja által alapított nyomdát — melynek «sok szép Typusi csak rozsdában álltak»² — jól felszerelteti és 1650. végén működésbe hozatja. COMENIUS siet is a nyomda legelső termékét (*Primitiae laborum scholasticarum*),³ mely egyszersmind COMENIUS Patakon nyomtatott első könyve, Zsigmondnak ajánlani.

A tudománynak és irodalomnak ez a fennkölt lelkű kedvelője és mecénása azonban nem sok ideig éreztehetette áldásos tevékenységét, mert 1652. febr. 2-án, életének 29-ik évében elhunyt. Az atyjától örökölt s a magáéval gyarapított és általa tovább fejlesztett «igen nagy és igen értékes könyvtárt» (*amplissima et pretiosissima libraria*) a maga egészében végrendeletileg a sárospataki kollégiumnak hagyományozta. E fényes, fejedelmi hagyatékkal oly nagy és híres lett a sárospataki kollégium könyvtára, hogy abban az időben Magyar- és Erdélyországban nem volt hozzáfogható könyvtár.⁴

¹ I. 613. 831. II. 536. 579. 723. 773. III. 1702. 1790.

² MEDGYESI levele R. Zsigmondhoz. 1649. okt. 22. Erdélyi Prot. Közöny. 1876. 320. l.

³ RMK. II. 773. V. ö. Magyar Könyvszemle. 1886.. 11—18. l.

⁴ «Sigismundus noster... omnem suam et Patris sui Georgii I. Rakoczi supellectilem Librariam, quae erat amplissima et pretiosissima, Collegio huic testamento legavit; quo factum est, ut Bibliotheca Patakiensis tunc temporis omnium in Hungaria et Transylvania Bibliothecarum esset praestantissima». SZOMBATHI: *Protocolum Bibliothecae*. 5. l. (Kézirat.) SZOMBATHI: *Curatores scholae seculares*. 107. l. (41. sz. kézirat.) CSÉCSI: *Registrum Historicum*. 4. lev. Szathmári KIRÁLY György: *Historia Scholae. S. Patakiensis*. 125. l. (Kézirat.) SZOMBATHI: *Hist. scholae Ref. S. Patak*. 87. l. SZINYEI Gerzson id. m. 7. l.

III.

A Rákóczi-könyvtárnak a kollégiumba való átszállítása azonban nem történhetett meg mindjárt a Zsigmond elhunytja után, mert a könyvtár átvételekor készített katalogusban, melynek sajnos, csak töredéke maradt ránk, az I. szakasz 43-ik sorszáma alatt egy 1657-ből való nyomtatvány («Articuli Posonienses de Anno 1657.»), a IV. szakasz 255. sz. a. pedig DREXELIUSnak 12-rét alakban megjelent művei vannak említve, amelyek 1657-ben Antwerpenben nyomattak. Ez adatok szerint tehát a könyvtárt csak 1657. után szállították át a kollégiumba. Ez nézetem szerint vagy azért nem történt meg mindjárt a Zsigmond halála után, mert a kollégiumban nem igen volt alkalmas helyiség annak befogadására s a kegyelethez és hálához méltó elhelyezésére; vagy pedig azért, mert az özvegy édesanya, LORÁNTFY Zsuzsánna óhaja az volt, hogy a kollégiumnak hagyományozott könyvtárt majd csak az ő halála után szállítsák át a várból. A kollégiumba való átszállítás tehát csak az 1658—1660. években történhetett meg.¹ Azok a könyvek persze, melyek Zsigmond herceg halála óta a sárospataki várba kerültek, sőt a LORÁNTFY Zsuzsánnái is (igazolja ezt az ő bibliája, melyen a sárospataki könyvtár bejegyzése olvasható) odacsatoltattak a Zsigmond hagyatékához. Így kerültek oda az 1657-iki pozsonyi articulások, valamint a DREXELIUS opusculái is.

Az átszállítás alkalmával a könyveket katalogusba írták, melynek 44 lapnyi, több kéztől írott töredéke a sárospataki ref. főiskolai könyvtár kéziratárában őriztetik 1113/1. sz. alatt. A katalogust, készítői, hosszában ketté hajtott ívekre (4 levél), vagy félívekre (2 lev.) írták (32×10 cm.). És pedig minden valószínűség szerint egy időben, úgy hogy az *első író* két ív papírost hajtott össze s annak 9 lapját (1—9) írta be könyvcimekkel, 1—256 sorszámgig haladva. A 10—16 lapok üresen maradtak. Előbb a

¹ SZINYEI G. (id. m. 7. l.) a RÁKÓCZI-könyvtár átvételét 1652—1660-ra teszi.

folio (1—46), majd a negyedré (47—104), aztán a nyolcadrét (105—170) s végül a 12-r. és 16-r. alakú (171—256. sz.) könyveket vette sorra. E katalógusrészben (1—256 sorsz.) felsorolt művek kötetenkénti darabszáma — amint azt a kollégiumi könyvtárnok vagy rektor által a katalógus 10-ik lapjára a kötetek megszámlálása s átvételekor írt följegyzése igazolja — 331 volt.

A *második író* egy ív papirost hajtott össze, de csak két lapot (17—18) írt be, 1—42 folio s 1—19 negyedré alakú munkát sorolva föl. A 19—20 lap már egy *harmadik író* munkája, aki folytatja a 4. r. alakú művek bejegyzését (20—22 sz.) s tovább halad nyolcadrét (1—36) és 12. r. (1—15) alakú művek katalógizálásával. Ezek együtt a kollégiumban eszközölt megszámlálás és följegyzés (20 l.) szerint 139 darabból állottak. A 21—23 lapok üresek. A 24-ik lap alsó jobb sarkában egy jelzés (nagy *C* betű) látható. A 25—26 lap még a harmadik kéz írása. Beírt ismét 1—30 sz. a. folio alakú műveket, melyek darabszáma a kollégiumbeli följegyzés (26 lap) szerint 31 volt. (Ezekhez számították még a *J* betűvel jelzett ládában levő 5 folio alakú kötetet. A 26-ik lap alsó felén egy *H* betű olvasható. A 27—28 lapokat alkotó levél alsó harmadrésze le van vágva. A 29—33 lapok címjegyzéke ismét más (*a 4-ik*) kéz írása. A sorszámozást elhagyja, de a könyvek alakja szerinti sorrendet (folio, 4. r., 8. r., 12. r., 16. r.) megtartja. Az általa bejegyzett munkák darabszáma, a kollégiumbeli följegyzés (33 lap) szerint 217 volt. A 34—35 lapok üresek. A 36-ik lap alsó felén jelzésül egy *K* betű áll. A 37-ik lap valószínűleg a 2-ik kéz írása (1 folio s 1—19 4. r. alakú munkát írt le); a 38—40 lapokat pedig a 3-ik kéz írhatta. Folio alakú művet felsorol egyet, 4. r. alakút 1—40-et, 8. r. alakút 1—26-ot, 12. r. alakút 1—6-ot. Ez ív 37—40 lapjain felsorolt művek darabszáma a kollégiumi följegyzés (40 lap) szerint 98 volt. A 41—43 lapok üresek. A 44-ik alsó szélén nagy *E* betű jelzés látható. A katalógus 16-ik lapján levő «Nr. 8.», 36-ik lapján álló «Nr. 9.» és a 44-ik lapon levő «Nr. 10.» jelzés későbbi kollégiumi levéltári, vagy könyvtári jelzés, mert ugyanazon kéz épen olyan tintával írott, ma már

keresztülhuzott jelzése (Nr. 77.) a gyűjtemény 4-ik darabjának hátán szintén előfordul.

SZOMBATHI János sárospataki tanár és könyvtárnok (1783—1823.), ki e katalogustöredéket fölfedezte,¹ 1805-ben nyolc más hasonló alakú kézirattal egybekötve,² az esetleges elkallódástól megmentette s a katalogus utolsó lapjára ezt jegyezte: «*Fragmenta haec Catalogi Librorum Illmi Sigismundi Rakoczi Ao. 1652 mortui (qui hanc suam Bibliothecam Collegio Reformat. Sáros-Patakiensi legavit) in hoc volumen compacta sunt S. Patakini Ao. 1805. Joan. Szombathi m. pr.*»

Hogy ez a könyvjegyzék valóban csak töredéke a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusának, azt a következő adatok igazolják:

1. A katalogust alkotó ívek, illetőleg féliek, mint láttuk (az első ív kivételével) betűkkel vannak jelezve (C. E. H. K.). Ezzel a betűjelzéssel voltak ellátva az egyes ládák is, melyekben a könyveket a várból a kollégiumba átszállították. Pl. a C-vel jelzett katalogusban felsorolt könyvek a C jelzésű ládában voltak elhelyezve. Hogy ez valóban így volt, hitelesen igazolja a katalogus 27-ik lapján olvasható kollégiumi följegyzés, mely szerint a J-vel jelzett ládában voltak elhelyezve GELEJI István Postillái is. Ha a katalogusnak K betűvel jelzett része (íve) volt a legutolsó rész, akkor (föltéve pl., hogy az első ív A-val volt jelölve)

¹ Ő említi először kéziratban maradt műveiben: a Biographia Professorumban (263. l.) és a könyvtár Protocollumában (5. l.), majd a Zeitschrift von u. für Ungern-ban 1802-ben. (II. B. 313. l.) Említik aztán: BÁSTHY, Magyarok emléke, 229. l. SZINYEI Gerzson id. m. 7. l. SZINYEI J.: M. írók. I. 167. h. stb.

² Ez az egyszerű, kékszinű bibulakötésű kötet, melyet az előtábla külső lapján egy későbbi kéz «*Rakocziana*» címmel látott el, az 1. számmal ellátott RÁKÓCZI-féle könyvtári kataloguson kívül a következő kéziratokat tartalmazza: 2. Catalogus Librorum Cl. Stephani SIMÁNDI 1711. — 3. Fragmentum Catalogi antiqui Librorum Bibliothecae Collegii Ref. S. Patak. (1652—1671). — 4. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. 1666. — 5. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. Debrecini, 1674. — 6. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. 1669. — 7. Series Professorum in J. Coll. S. Patakino ab Ao. 1556. — ad A. 1767. — 8. Series Togatorum Patakiensium ab Ao. 1755. — 9. Series Librorum. Bibliothecae S. Patakinae Ao. 1728.

hiányzanak a *B*, *D*, *F*, *G* és *J* jelzésűek, melyek a többiek átlagos aránya szerint együtt 821 kötetet tartalmazhattak. Ez esetben a RÁKÓCZI-könyvtár körülbelül 1642 kötetből állott. Azonban igen valószínű, hogy nem a *K*-val jelzett ív volt az utolsó, hanem még a betűsor néhány következő tagjára is szükség volt a jelzésnél. Ebben az esetben a könyvtár állománya meghaladta az 1646 kötetet is.

2. A sárospataki főiskola könyvtárában négy¹ olyan kötet könyv őriztetik, melyek a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusában nem szerepelnek, pedig bizonyos, hogy ezek is a RÁKÓCZI-könyvtárhoz tartoztak, mert mindenikben olvasható I. RÁKÓCZI György sajátkezű följegyzése.

3. A sátoraljaujhelyi piarista rendház házi könyvtárában öt² olyan könyv őriztetik, melyek kétséget kizárólag szintén a RÁKÓCZI-könyvtárái voltak, mert mindenikben ott van I. RÁKÓCZI György sajátkezű följegyzése. A katalogusban ezek sem fordulnak elő.

4. Néhány más olyan könyvről is biztos tudomásunk van, melyek megvoltak I. RÁKÓCZI György könyvtárában (pl. a Szenczi MOLNÁR Albert *Secularis Concióján*, mely össze volt kötve PRÁGAY András *Thema Seculare-jával*, I. RÁKÓCZI Gy. sajátkezű följegyzése olvasható), de ezek címei sem fordulnak elő a katalogusban.³

Kétségtelen tehát, hogy a ránk maradt könyvjegyzék csak töredéke a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusának s SZOMBATHI helyesen nevezi *Fragmentum*nak.

A katalogus a könyveket alak szerint csoportosítva sorolja föl. Csak elvétve fordul elő, hogy 1—2 kötet nem a megfelelő helyen szerepel. E nemű beosztása tájékoztatni látszik bennünket arról, hogy a könyvtárban a könyvek általában véve nem *szakok*, hanem *nagyság* (folio, 4. r., 8. r., 12. r., 16 r. alak) szerint voltak elhelyezve polcos szekrényekbe, illetőleg állványokra. De nem úgy, hogy pl. a könyvtár összes folio alakú könyvei együtt, egymás mellett lettek volna, hanem ez az alak szerinti csoportosítás minden egyes szekrényben, illetőleg állványon érvényesült. A könyvtár átszállí-

¹ Katalogus. XIX. 1. 2. 3. 4. 15. sz.

² Katalogus. XIX. 5. 6. 7. 8. 9. sz.   ³ Katalogus. XIX. 10—14. 16—23. sz.

tásakor a katalogus írói minden valószínűség szerint abban a sorrendben jegyezték föl a könyvek címeit, amint azok a polcokon egymás mellett állottak. Egy-egy szekrényben, illetőleg állványon egymás mellett voltak az ívrét, együtt a 4-edrét, 8-adrét s együtt a 12. r. és 16. r. alakú kötetek és nem vegyesen. Sőt itt-ott bizonyos szakszerű csoportosítás nyomaira is lehet akadni.

Valamelyes jelzetet a RÁKÓCZI-könyvtár könyvein abból az időből, mikor azok a RÁKÓCZIak birtokában voltak, nem találók. Azok a könyvtári jegyek és jelzetek, melyek rajtok láthatók, mint látni fogjuk, későbbi időből valók. Valószínűnek tartom, hogy egy szekrényben, illetőleg állványon annyi könyv volt, amennyit a katalogus egy-egy része (1—9. 17—20. 25—26. 29—33. 37—40-lap) föltüntet.

Föltűnően jellemző, meglepő s a könyvtár tulajdonosainak gondolkozására világot vető jelenség, hogy a magyar irodalmi termékek a könyvtárban jobbra egy-egy csoportban együtt voltak. A katalogus 31-ik lapjának első harmadától (XI. szakasz 49. sorszám) ugyanis a 33-ik lapig s a 37—40-ig, tehát hét lapon át csaknem kivétel nélkül magyar, illetőleg a Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó művek vannak (100-on felül) felsorolva.

Találunk továbbá szakszerinti csoportosítást is, kisebb-nagyobb sorozatban. Pl. a földrajzi (Respublikák. IV. 209—245. sz.) s a theologiai művek jó része együtt, egymás mellett volt a könyvtárban. Egy szerző munkái többnyire egymás mellé voltak helyezve. (Pl. WERBŐCZIÉI: X. 43—47. KECSKEMÉTI Jánoséi: XVI. 20—22.)

Ha a katalogustöredéken összesen 644 sorszám alatt föltüntetett 821 kötet (darab) könyvet szakok szerint iparkodunk csoportosítani, akkor általánosságban a következő eredményre jutunk:

Theologia és bölcsészet	...	371
Földrajz és történelem	...	293
Jog	...	31
Természettudomány	...	26
Klasszikusok	...	32
Nyelvészet	...	14
Orvostudomány	...	32
Vegyes	...	22

Vagyis a könyvtár — ha ugyan a katalogustöredékből szabad a könyvtár egész állományára következtetni — főleg theológiai és bölcsészeti, továbbá földrajzi és történelmi művekből állott. Ezt az arányt, tekintve azt, hogy abban a korban egyházi és vallási mozgalmak irányították még a politikát is, egészen természetesnek, magától érthetőnek kell tartanunk.

A Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó kötetek száma 188. Ez adat szerint a RÁKÓCZI-könyvtár az összes XVII-ik századbeli magyar könyvtárak között a leggazdagabb volt magyar nyomtatványokban.

A könyvtár katalogusa nem részletező. Rendszerint megemlíti a szerző vezetéknévét (sokszor a keresztnévét is), a könyv címét (a hosszabbakat rövidítve), de a kiadás helyét és idejét sohasem. Az is többször előfordul, hogy a szerzőt nem nevezi meg; nemkülönben az is, hogy a könyv fő- és alcíme közül csupán csak az alcímet említi. A könyvcímeket — néhány kivételével — JÖCHER, ZEDLER és PIERER Lexikonai, főleg pedig BRUNET híres Manuel-je és SZABÓ Károly Régi Magyar Könyvtára segítségével sikerült meghatározni. Az egyes szakaszokat a könnyebb áttekinthetőség és hivatkozások céljából római számjegyekkel, a sorszámozatlan részleteket pedig arab sorszámmal láttam el.

A katalogusban felsorolt 821 kötet könyv (köztük három kézirat) közül a RMK. I-ső kötetéhez tartozik, tehát magyar nyelvű 199, a II-ik és III-ikhoz együtt 74, összesen 273 kötet.¹ Ezek közül sem a RMK-ban, sem a SZTRIPSZKY-féle Adalékokban nem fordulnak elő s így ma egy példányban sem ismeretesek a következők:

1. *Stephani Andrási 3plex Philosophia.*²
2. *Oratio funebris in exequiis Mariae Drugeth.*³
3. *Articuli Posonienses pro Anno 1657.*⁴
4. *Iter Encomiasticum Seren. Princ. Georgyi Rakoczi.*⁵
5. *Responsio Johannis Szödlösi opposita disputationi Andreae Horvath.*⁶

¹ A RMK.-hoz tartozó kötetek dőlten vannak szedve.

² 2r. I. 20. — ³ 2r. I. 24. — ⁴ 2r. I. 43. — ⁵ 4r. II. 60. — ⁶ 4r. II. 68.

6. *Két halotti Predicatio Prinyi Gábor felett.*¹

7. *Hispaniai Vadászság.*²

8. *Julius Császárnak munkái magyarul.*³

9. *Aegidius L. Az igaz Szent Egyházról.*⁴

10. *Nap várása Kaszonyi Jánosé.*⁵

11. *Istenes elmékedések Vámosi Gergely által.*⁶

Erről a 11 könyvről egyedül és kizárólag e katalogusból van tudomásunk.

IV.

Lássuk most már a könyvtár későbbi sorsát. A RÁKÓCZI-könyvtár állománya a kollégiumba történt átszállítás (1658—1660.) után vagy beosztatott a többi könyvek közé, vagy pedig, a fejedelmi ház iránti hálából és tiszteletből, külön kezeltetett. Utóbbi föltevés a valószínűbb. Ez időtől aztán sorsa és története elválaszthatatlan a kollégiumi könyvtárétól.

A RÁKÓCZI-könyvtár könyvei 1660. és 1671. között, mikor a kollégium könyvtára újból rendeztetik, hátukon egy nagy latin betűből, egy római és egy arabs számjegyből (pl. D. V. 24.) álló jelzetet kapnak.⁷

Mikor II. RÁKÓCZI György özvegye, a róm. kath. vallásra 1661-ben visszatért BATHORY Zsófia 1671. okt. 20-án a kollégium tanárait és tanulóit Sárospatakról kiűzte, a könyvtár könyvei a várbeli jezsuiták birtokába jutottak, kivéve azokat, melyeket a tanárok: PÓSAHÁZI János és BUZINKAI Mihály, meg a tanulók magukkal vihettek Debreczenbe, majd onnan (1672.) Gyulafejervárra. A Gyulafejervárra költözött sárospataki iskola 1718. ápr. 20-án

¹ (Ezidőszerint csak az egyik, a Szikszai Fabriciusé ismeretes.) 4r. II. 82.

² 8r. XVII. 26.

³ 2r. X. 65.

⁴ 4r. XVI. 8.

⁵ 2r. IX. 28.

⁶ 8r. XVII. 25.

⁷ E rendezés idejéből fennmaradt s a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusával

egybekötött katalogustöredék szerint a könyvek az ABC betűivel jelzett *Theca*-kba voltak helyezve és pedig nagyság szerint. (Pl. In *Theca* E. in folio, in quarto majori. In minori quarto, in octavo, in duodecimo.) A MELLANCHTON műveinek sarkán e korból a következő jelzet látható: E II 20. OECOLAMPADIUSÉN: F II 17.

Marosvásárhelyre menekült. Az ottani kollégium könyvtárában ma is látható 38 olyan könyv, melyek 1671-ig a sárospataki kollégiumi könyvtárai voltak.

A kollégium 1671-iki elüzetésekor került a jezsuiták birtokába I. RÁKÓCZI György Újtestámentoma s LORÁNTFY Zsuzsánna bibliája is, melyeknek címlapján ma is olvasható a jezsuiták 1677-iki bejegyzése.¹ A kollégiumi könyvtári könyvek zöme a jezsuiták birtokában maradt egészen 1682. okt. 12-ig, amikor is THÖKÖLY Imre Sárospatakot elfoglalta. S miután a ref. egyház-község és a kollégium ekkor helyezettett vissza régi jogaiba (a vár 1683. szept. havában adatott át), a könyvtár állománya is bizonyosan ekkor adatott vissza a kollégiumnak.

Hogy a könyvtár 1671-iki elfoglalásakor s 1682-iki visszadásakor a könyvek átvétele leltár mellett történt-e, azt megállapítani nem tudjuk, mert jegyzék nem maradt fenn. Bizonyosra vehető, hogy mindkét ízben minden jegyzék nélkül történt az átvétel.

1682-től tehát a könyvtár visszakerült — de nem a maga egészében — a kollégium birtokába s ott volt a kollégium másodszori elfoglalásáig, vagyis 1687. ápr. 24-ikéig.

Föltűnő, hogy a kollégiumi könyvek egy részét (74 kötetet) PALCSICS János sárospataki jezsuitafőnök már 1686. dec. 7-én «erőszakkal» (per vim) birtokába kerítette. E könyvek jegyzékében² 15 olyan nyomtatványt találtam, mely a RÁKÓCZI-könyvtár katalógusában is szerepel.

1687-től a kollégiumi könyvtár tehát ismét a sárospataki várbeli jezsuiták birtokába került s ott volt 1703. aug. 25-ig, amikor is II. RÁKÓCZI Ferenc tábornoka, OROSZ Pál Sárospatakot is elfoglalta s II. RÁKÓCZI F. a kollégiumot visszaadta a reformátusoknak, kik 1706. jan. 26-án a kollégium régebben birt vagyó-

¹ Előbbin: «Residentiae Societatis Jesu Patakini». (Múz. és Könyvt. Értesítő. 1912. 256. l.) Utóbbin: «Resid. Pataki. Soci. Jesu. 1677.» (Spataki Ref. Lapok. 1909. 434. l.)

² Kiadta SZINYEI Gerzson a Sárospataki Ref. Lapok 1909-iki évfolyamának 499—500. lapjain.

nának, így a könyvtárnak is, újból birtokába jutottak.¹ Hogy 1703-ban, illetőleg 1706-ban hány kötet könyvet kapott vissza a kollégium, nem tudjuk, mert leltár nem maradt ránk. Hogy az összes elvett könyveket nem kapta vissza a főiskola, azt kétséget kizárólag igazolja az, hogy dr. VISEGRÁDI János sátoraljaujhelyi piaristarendi főgimnáziumi tanár 1909. nov. havában 120 kötet olyan könyvet talált az ottani házi könyvtárban (köztük LORÁNTFY Zsuzsánna sajátkezű följegyzéseivel ellátott bibliája; s öt kötet I. RÁKÓCZI György sajátkezű jegyzeteivel), amelyekről a sárospataki kollégium bejegyzései s könyvtári jelzései alapján teljes hitelességgel megállapította, hogy azok 1671. előtt a sárospataki főiskolái voltak.² Ezek a könyvek a sárospataki kollégiumnak első (1671.) és második (1687.) elüzetésekor a sárospataki jezsuiták birtokába jutottak s ott voltak a jezsuita rendnek 1773-ban történt feloszlásáig. Ekkor a jezsuitáknak el kellett hagyniok Sárospatakot. Könyveiket a tokaji piaristáknak adták át, akiket 1789-ben Sátoraljaujhelybe, az onnan 1786-ban II. József által kiűzött pálosok monostorába telepítettek le, ahol az átvett könyvek jó része mai napig őriztetik.

1703-tól kezdve békésebb idők következtek a sokat hánnyatott, pusztulásnak, züllésnek kitett s állományában igen megfogyott könyvtárra.

1726-ban, majd 1738-ban a könyvtárt újonnan rendezik, katalógust készítenek s az egyes kötetek címlapjára odairják a tulajdonos főiskola nevét (Liber Ill. Scholae S. Patakinae). A Rákóczi-könyvtárhoz tartozott több, ma is meglevő könyvön a sárospataki kollégium nevének bejegyzése mellett az 1739-es évszám szerepel. Az 1738-ban megkezdett rendezés ugyanis még 1739-ben is tartott. Ekkor húzta át a könyvtárnok (BÁNYAI István) az egyes könyveken a jezsuiták 1677-iki bejegyzését. HARSÁNYI ISTVÁN.

¹ Dr. VISEGRÁDI János: A kegyesrendiek sátoraljaujhelyi házi könyvtárának ismertetése. Sátoraljaujhely. 1910. 37—48. l. Mind a 120 könyv címét közli a bejegyzésekkel és könyvtári jelzetekkel együtt.

² A jezsuiták 1706. dec. havában köteleztettek a sárospataki főiskola könyveinek s egy harangnak visszaadására. Lásd: VISEGRÁDI id. m. 9—10. l.

ADATTÁR.

Bethlen Farkas történeti műve keresdi kiadásához.

Mint ismeretes, a rövidéletű keresdi (Nagyküküllő vm.) nyomdát BETHLEN Elek állíttatta föl 1683 végén, vagy 1684 januáriusában.¹ A nyomda termékei között néhány theologiai vonatkozású kisebb munkától eltekintve² legjelentősebb BETHLEN Farkas (megh. 1679 dec. 30.) történeti műve, melynek nyomtatásához már 1684 januáriusában hozzáfogtak; a munka lassan haladt előre, mert a kiszedett íveket mindenkor BETHLEN Elek vizsgálta felül, kit pedig az országos ügyek gyakran huzamosabb ideig távoltartottak keresdi várkastélyától. Innen van az, hogy BETHLEN Farkas történeti műve még 1690-ben sem volt készen, ekkor mindössze 832 folio-lap volt kiszedve; az ezévi THÖKÖLY-féle támadás alkalmával a nyomda tönkrement, sőt a história ívlapjai is nagyrészt megsemmisültek, úgy hogy aránylag kevés példány maradt fön­n az utókorra.³

Az alább közlendő följegyzések BETHLEN Farkas nyomtatás alatt lévő művének szedésére, korrekturájára vonatkoznak, magától BETHLEN Elektől. Eredetijük gróf BETHLEN Gábor keresdi levéltárában található.

Szentágota, 1684. febr. 7.

Generose Domine!

Primum folium typis mandatum Historiae nostrae, quem jam me movens, typographus mihi praesente Dominatione porrexít, in Sancta Agneta perlegi. In prima facie primi folii reperio typographicum errorem in hoc verbo: Hungariorum; cum scribitur: «Porro postquam cum numerosissimo exercitu Solimanus Hungariorum inundasset», pro: «Hungariam inundasset».

¹ Magyar Könyvszemle, 1907. 287 l.

² Rmk. I. 539. 543. Rmk. II. 427—28. 432. ll.

³ V. ö. Nemzeti Társalkodó. 1834. II. 6—14. ll. BENKŐ J.: Transsylvania. II. 384. l. Magyar Könyvszemle. 1902. 219. l. BETHLEN Farkas: Historia de rebus Transsylvanicis. V. kötet. (Szebeni kiadás. 1789.) Praefatio. 26—29. ll.

Ex altera facie marginalis notatio omissa est, dum scribitur: «Eodem anno utramque Valachiam tributariam fecit Solimanus». Igitur marginalis nota, jus rei addatur.

Item eodem folio scribitur: «sed cum hec segnius, quāam»; pro: «quam res postulare aguntur». Hic etiam est corrigendum.

Item dum scribitur: «svadere hoc sanguinis conjunctionem... communis sacra», pro: «communia sacra». Haec rogo Dominationem Vestram, velit corrigere et caeteris invigilare diligenter, ne committatur typographicus error.

Hoc unum addo, dum scribitur: «Ex itinere Ludovicus rex repetitis (sic!) vicibus a Clemente Pontifice auxilia implorat»; post cladem Mohaczianam scribitur statim advenisse summi pontificis Clementis suppetias. Quomodo tam cito advolare ex imperio Pontificis potuerunt? Idcirco fortassis post cladem dum de illis scribitur, explicandum esset, quod ante illam expeditionem etiam petiit Ludovicus a Pontifice Clemente suppetias? Consideret. Et his bene valeat. In Sancta Agneta, 1684. 7. Februarii nocte, raptim.

Generosae Dñis Vrae ad officia paratus

Alexius Bethlen mp.

Külön papíron:

Ezeket újlag kell nyomatni.

Difficultates, quae notantur in Historia:

- Pag. 2. fol. 3. et in marginalibus scribitur, quod: «Solymanus utramque Valachiam sibi tributariam fecit» et iterum scribitur pag. 4. fol. 7.: «in consilio conclusum fuisse. ut Transalpinae copiae jungantur cum Palatino» etc.
- Pag. 13. fol. 16. Post colon (?) sunt haec verba: «praeter illum vero nullus Historicorum ejus rei memorat». Haec verba videntur ferre judicium.
- Pag. 31. fol. 1., 2. et 3. in verbis («eaeque quae non tam causam, quam auctoritatem eorum, quorum gratiam venabantur, spectabant») videtur auctore vel dedicationi detrahi.
- Pag. 56. De Perenio. Judicium est. Eadem pagina in marginali notatio sem ír, az ridículumot ki kell vonni onnét. Ita et folio 61. de eodem Perenio.
- Pagina 55. Diploma sive juramentum Solymani (non bono loco appositum) Joanni Primo regi, ergo corrigendum, nam Constantinopoli est datum illius. Sic addendum: postquam rursus esset Constantinopolim.

Pagina 13. Alexium Turzonem Torzonem impresserunt. Corrigendum. Item dum Stephanus Batori in regem Poloniae eligitur, de literis turcicis aliter in earundem praefatione scribendum.

Anno 1575. pagina 346. Corrigatur de legato Turcico in historia expresso.

1552. folio 183. De Achmete, addatur Adrianopolis praefectus.

1541. pagina 132. Addendum, quod Budae sacrificavit Solimanus.

Eodem anno, pagina 134. De morte Verböczi addendum.

NB. Tempore Joannis Secundi. Ad Filekum de beglerbego gratiae corrigatur.

1598. folio 630. Dum litteras Josika ad proregem Cassoviensem exarat.

NB. Quod Solimanus áldozott az templomban Budán, az Verböczi halála.

NB. Franciscus Kendi et Bebek in templo suburbi Albae tumulati sunt.

NB. Bebeket és Kendi Ferencet, kiket Issabella megöletett, az fejevári külső templomban temették az városban.

Bátori István (kit királynak vittek), hogy az első fogarasi obsidiora Békésre Bánffy Györgyöt küldte, harmadnap ment maga utánna Bátori István.

Gálffy János origoia in margine addatur, dum necem ejus describimus.

Pagina 750. Pro tabulae magister corrigatur stabuli magister.

Az Cardinal megverésekor Szebennél Haranglábi Ferenc, Némai Vajda Miklós ott vesztek. Margora kinyomtatni.

NB. Az margora nyomtassák ki, hogy Lajos király meghalóványodott, hogy az sisakot az Mohács mezzején az fejében nyomták.

NB. Az Bátori genealogia margoján: Bathonum Baltharum sive Bathorum prosapia.

NB. 1599. Mikor Mihály vajdának első mondották, hogy gyűlést hirdessen, azt mondta: Cse Drakul gyűlés. Margora inserálni.

Pag. 585. Patres Societatis Jesu recipiuntur, loco recipiantur.

Item pagina 317. Mater Batorei, — pro: mater ipsius Bathorei. NB. Illic ad marginem addatur origo familiae Telegdiorum. Leirtuk az Telegdi-familiát.

Külön papíron:

1559. Epitaphium Isabellae:

Non potuit generi virtus praestantior addi,
Nec donis, quibus haec Diva Isabella nitet.
Aedidit infantem Jani, de sanguine regis,
Quo duce Pannonii saecula tuta gerant.

1558. Die 3. Februarii. Comitia Claudiopoli ex mandato reginae celebrantur, in quibus longa nomine reginae habetur oratio, ad declarandum ejus erga patriam animum; exitus orationis erat, ut tricesimae solutio in regno erigatur et sacerdotibus Saxonis quarta pars proventuum parochialium relinquatur, tres vero in rationem fisci cedant.

1562. Die 31. Maii. Vide authorem.

Anno 1556. ad festum Beatae Catherinae Virginis Claudiopoli comitia celebrantur, in quibus juxta publicam regnicolarum constitutionem, tempore ingressus Isabellae cum filio, bona capitularia, sive possessiones fisco regio sunt applicata».

Közli: LUKINICH IMRE.

Mibe került egy könyv kinyomatása Magyarországon 1816-ban?

Rechnung.

Über ein gedrucktes Werk für den Herrn Anton Décsy Advocaten in Miskoltz.

Kürtön lévő metszésekről és azoknak értelmeiről etc. Első és második rész bestehend in 8 $\frac{3}{4}$ Bogen für Satz und Druck sammt Druckpapier und 1 Buch Holländer Schreibpapier à fl. 40 netto berechnet fl. W. W. 350.

Hierauf erhalten fl. 100.

Bleibt noch zu bezahlen summa summarum fl. 250.

Kaschau am 12-ten Junii 1816.

Stephan Ellinger

Bürger und k. k. privilegirter Buchdrucker.

(Eredetije Kassa városa levéltárában az 1816-ik évi 2699-ik számú tanácsi végzés melléklete.)

Közli: KEMÉNY LAJOS.

TÁRCA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1913. ÉV ELSŐ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben kötelespéldányokban 3083 drb nyomtatvánnyal, ajándék útján 366 drb, vétel útján 421 drb, áttétel útján 1 drb, összesen 3871 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelespéldányok címén beérkezett: alapszabály 443 drb, falragasz 1713 drb, gyászjelentés 2017 drb, hivatalos irat 279 drb, műsor 182 drb, perirat 7 drb, szinlap 2231 drb, zárszámadás 396 drb, különféle 763 drb, összesen 8031 drb apró nyomtatvány. Vásárlásokra 3419'67 kor., 361'15 márka és 55'70 holl. frt. fordíttatott.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Amerikai Magyar Népszava kiadóhivatala, New-York; Arany János társ. Temesvár; Bába kalauz szerk.; Báni kormány, Zágráb; Ben-cés főg. igazg. Sopron (3 drb); BERZEVICZY Albert; BOHATTA Hans, Wien (3 drb); Borsod-miskolci közm. egyesület; Bölcsészeti kar dékáni hivatala (3 drb); Budapesti Hírlap; Budapesti kir. orvosegyesület; Duna-melléki ref. egyházker. főjegyzője (2 drb); Egri érseki jogliceum igazg. Eger; Egri főegyházm. hiv. (2 drb); EGYED István; Egyetemi könyvtár, Uppsala; Emke főtitkári hivatal, Kolozsvár; Erdélyi Múzeum-Egylet, Kolozsvár; FELEKI K. New-York; FRAKNÓI Vilmos (6 drb); GÁL Kelemen, Kolozsvár; GESSAY J. Pittsburg; GULYÁS Pál; HAVASS Rezső; HENDEL O.; Hercegprimási iroda; HODINKA Antal, Pozsony; HORVÁTH Géza (178 drb); Institut intern. d'agriculture, Roma (3 drb); Julián Egyesület (3 drb); Kais. Akad. der Wissenschaften, Wien (3 drb); Kassai jogakad. könyvtára; KÁRMÁNY Lajos, Szeged; Keresked. m. kir. miniszter; Kir. horv.-szlav.-dalmát miniszter (11 drb); Kir. József műegy. rektora; Közp. statisztikai hivatal; KUTHY

Zoltán, New-York; LÁSZLÓ Árpád, Marosvásárhely; Library of Congress Washington (2 drb); ifj. MÁGOCSI Dietz S. Kassa; MÁTRAINÉ VARGA Róza, Szarvas; Magy. Iparművészet szerk.; Magy. izr. irod. társ. (2 drb); M. kir. áll. számvevőszék elnöke; M. kir. orsz. közp. statisztikai hiv. (2 drb); M. kir. orsz. meteorológiai és földm. intézet; Magy. Könyvszemle szerk. (13 drb); Magy. Nemz. Múzeum igazg. (7 drb); Magy. ornithológiai központ; Magy. Szakácsok köre (5 drb); Magy. Tud. Akadémia (13 drb); Múzeumok és könyv. orsz. tanácsa; Néprajzi osztály; Pénzügyminisztérium; PROCHASKA Antal; RADÓ Antal (2 drb); SHRUBSOLE W. A. Eltham (Kent); Szamosújvári kir. orsz. fegyintézet ig.; Tud. egyetemi könyvtár igazg., Kolozsvár; TÉGLÁS Gábor; Váci muz. egyesület (5 drb); Vallás- és közokt. min. (8 drb); VIDOR Marcel, Ungvár (5 drb).

A vásárolt könyvek közt nevezetesebbek a következők: TARNÓCZY I.: Holtig való barátság. Nagyszombat 1695 (100 K). Külön meg kell említenünk két művet, amelyeket egykorú debreceni kötésük és az egyikben levő egykorú exlibrisz miatt vettünk meg, ezek: 1. Szent Dávid 'Soltári Debreczen 1766; 2. Keresztyén catechismus Debreczen 1718. A két művet 300 koronán szereztük meg.

A könyvtár helyiségében az elmúlt negyedévben 7935 egyén 19.055 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 606 egyén 1627 kötetet vitt ki házi használatra.

A lefolyt negyedévben 2824 művet osztályoztak, melyekről 3712 cédula készült. Kötés alá 1136 művet 1380 kötetben küldtünk.

A kötelezpéldányok átvételére berendezett helyiségbe ez idő alatt 1255 csomag érkezett s ugyaninnen 540 levelet expedáltak. Reklamálás 518 esetben volt.

Az 1897. XLI. t.-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben peres eljárást indítottunk 2 esetben.

II.

A *hirlaptár* az 1913. év első negyedében köteles példányok útján 104 évfolyam 23.952 számával gyarapodott (ebből 6034 sz. a törvény-szabta nyomdai kimutatás nélkül, számonként érkezett), áttétel útján 8 számmal, ajándék útján 47 évf. 3960 számával, vásárlás útján pedig 4 évf. 1144 számával; mindössze tehát 151 évf. 29.064 számával.

Ebből ajándék: Brazília köztársaság kormányától a «Diario Oficial» 1912. évi számai; a nagykovácsi ref. főgimnáziumtól az «Egyetértés» 1874—75., «Halasi Ujság» 1883—84., «Nagy-Kőrös» 1878. és

1894., «Sürgöny» 1864., 1866—7., «Szombati Lapok» 1872. évi, továbbá «Neuer Freier Lloyd» 1869—70., a bécsi «Die Debatte» 1866., «Wanderer» 1867. és 1869., «Wiener Zeitung» 1842—45. és 1847., 1864—65., a lipcsei «Illustrierte Zeitung» 1843—56. és 1896. évi számai és egyebek (össz. mintegy 3400 szám); dr. PÖZEL Istvántól az alexandriai «The Egyptian Gazette» idei számai; FELEKY Charles (New-York) előfizetésével amerikai hírlapok, 23 évf. 431 száma. — Vásárlás: antiquariusoktól: LANTOS Adolftól (70 kor.) a «Kronstädter Zeitung» 1849., «Siebenbürger Volksfreund» 1848—49., «Pesti Napló» 1860—61., 1866—67. évi számai; WACHTEL Gyulától (8 kor.) a «Társalkodó» 1840. évi folyama.

Az évnegyed folyamán 792 olvasó 1065 hírlapnak 1509 évfolyamát 1989 kötetben használta; ebből házon kívül 26 olvasóra 57 hírlap 240 évfolyama esett 394 kötetben. Az új, Szentkirályi-utcai hírlaptárból 103 kötetet kellett át- és visszaállítani.

Átnéztük 166 évfolyam, 18.836 számát; céduláztunk 28 évfolyamot (köztük 3 új lapot). Beköttettünk 263 kötetet. Ezenfelül a rendes folyómunkák is zavartalanul folytak.

III.

A *kézirattár* az 1913. év első negyedében ajándékozás útján 1 újkori kézirattal, 1 irodalmi levéllel és 16 irodalmi analektával, vétel útján 68 újkori kézirattal, 37 irodalmi levéllel, 18 irodalmi analektával, 115 zenei kézirattal, 5 zenei levéllel és 81 fényképmásolattal, áttétel útján 12 irodalmi levéllel, összesen 354 darabbal gyarapodott. Vételre 10.247 koronát és 725.25 márkát fordítottunk.

Ajándékozók voltak: BAJZA József, MAHLER Ede és TRAUTMANN Róbert.

A jelen évnegyedi gyarapodás elsősorban a zenei szakot gazdagította. Megszereztük ERKEL Ferenc öt operájának sajátkezű partitúráját s ezzel a Múzeum ERKEL Ferenc teljes szellemi hagyatékának birtokába jutott, továbbá LISZT «Ungarisches Königslied» és «Ungarische Rhapsodie» c. műveinek eredeti kéziratát, a nemrég elhunyt tehetséges zeneszerző SZABÓ X. Ferenc kiadatlan zeneműveit s RÓZSAVÖLGYI Márk öt szintén kiadatlan munkáját. Ezenkívül kiemeljük EÖRVÖS Károly iratait, melyeknek gazdag anyagát a népszerű író fogalmazványai, jegyzetei kézíratai, levelezései alkotják, továbbá KOSSUTH nótapörének az eddig

birtokunkban levőknél teljesebb kéziratát. Az irodalmi levelestár legfontosabb gyarapodása egy ARANY János levél.

Az évnegyed folyamán 66 kutató 118 kéziratot, 744 irodalmi levelet és 2 irodalmi analektát használt. Kikölcsönöztünk 15 esetben 15 kéziratot és 1 irodalmi levelet.

IV.

A *levéltár* törzsgyűjteménye a negyedév folyamán vétel útján 834, ajándékozással 14, összesen 848 darabbal gyarapodott. A vételre fordított összeg kitett 3047⁰/₅ koronát és 10 márkát.

Az ajándékozók voltak: az Állami számvevőszék elnöksége, FELEKY Károly, SPITZER Mór és TURTSÁNY Vilmos.

A törzsgyűjtemény gyarapodásának részletezése a következő: 8 eredeti középkori oklevél, 1 másolat, 738 újkori irat, 3 eredeti címereslevél és 1 másolat, 30 darab 1848—49-es és emigrációs irat, 23 nyomtatvány, 6 céhírat és 42 halotti címer.

Címeresleveleink csoportjának gyarapodása: 1615. szept. 30. Kolozsvár. BETHLEN Gábor címeres nemesítő levele ANGYALOSI Mihály részére, eredeti. — 1635. április 23. Bécs. II. FERDINÁND címeres levele NAGY Gergely és gyermekei részére, eredeti. — 1659. nov. 28. Pozsony. I. LIPÓT címeres nemesítő levele CSESZKÓ Jakab és családja részére, eredeti.

A gyarapodásból ezek mellett külön megemlítést érdemelnek az Alsó- és Felső-Ausztria, Morvaország és Magyarország rendei között a RUDOLF király és MIKSA főherceg közt kitört viszály ügyében 1608. április 19-én Evanaciumban (Eibenschütz) megkötött szövetségnek egyik eredeti példánya, melyet egy külföldi antikváriustól vett meg könyvtárunk. Az állami számvevőszék nagylelkű adományából három szintén nagyföntosságú darabot kaptunk: MIKSA királynak 1567. április 1-én kelt szabályzatát az akkor felállított szepesi kamara részére, II. LIPÓTét 1697. január 20-áról a budai adószedő bizottság részére, és III. KÁROLY utasítását 1726. jún. 25-éről a bártfai sóhivatal számára. Az 1848/49-es iratok csoportjában szintén van kiemelésre érdemes darab: a pest-megyei nemzetőrség II. zászlóalja 3 századának jegyzőkönyve, MÓGÁNAK 1848. okt. 1-én Martonvásáriban kelt hirdetménye a horvátokkal kötött fegyverszünetről, báró REVICZKY József naplójának töredéke. A céhíratok közül a pesti gyógyszerészeknek 1747—1812. közt vezetett jegyzőkönyve a legbecsesebb.

A személyzet a negyedév folyamán a szerzemények feldolgozásán kívül a még nem rendezett családi levéltárak lajstromozásán munkálkodott. Január hó közepén megkezdtek a gr. CSÁKY család lőcsei levéltárának rendezését s a munkálat eredménye a negyedév folyamán a központi és kassai osztályok felállítása lett. Befejeztük a gr. FORGÁCH ghymesi levéltárának feldolgozását, amely 31.737 darabot tartalmaz. A középkori oklevelek leltározásának előkészítése is folyt megszakítás nélkül tovább.

A használat statisztikája a következő: 36 kutató 2669 darabbal, 13 téritvény 4938 darabbal.

SZAKIRODALOM.

Bibliotheca Mauriti baronis Kornfeld. Index librorum hungaricorum. Budapestini 1913. Franklin-Társulat nyomdája. 48. l.

Ezen előkelő ízléssel kiállított füzet, mely kézirat gyanánt látott napvilágot, 217 régi magyar könyv rövid leírását tartalmazza a szerzők betűrendjében s SZABÓ Károly munkájára való utalásokkal.

Tüzetesebb leírást csupán azon darabokról kapunk, amelyek némi helyreigazítást tartalmaznak SZABÓ Károllyal szemben, vagy eddig ismeretlenek voltak. Ezek a jegyzék következő darabjai: 15. CANISIUS Péter. Catechismus. Kolozsvár, 1599., mely 266 s nem 260 levélből áll. — 56. Midőn a' Leselkedő Halal | Régi Méltósággal fénlő | s' kivált = képpen való Hűséggel tündöklő | Homonnay Nagy Familiának | Hét Czimeres Madari közzül | Edgyiket | Tőriben | Ejtette | Így Predicallott | A' Néhai Méltóságos | Groff Drugeth | HOMONNAY IANOS | Halotti Pompajan, | ILLESFALVI ISTVÁN, | Tapólcza Apatúr, Császár és Coronás király | Urunk ő Felsége Királyi Táblájának Af- | seffora, Egri Canonok. | Unghvar Várában, Anno 1682. die 11, Maji | Cassan., | Nyomtatott Borytz Istvan által. | MDC. CXXXII. eßztendőben. 4-r. 12 sztlan levél. SZABÓ nem ismeri. — 79. [KISS Imre ESTERHÁZI Sándor fölött mondott halotti beszéde] töredékes címlappal, melyen a következő sorok olvashatók: Midőn | Az Tekéntetes és Nagyságos | ... PATER KISS IMRE. | Nyomtatot Nagy-Szombatban az Academiai Bötűkkel | Srnensky Mátyás által. | 4-r. 12 sztlan levél. SZABÓ nem ismeri. — 81. KISS IMRE [halotti beszéd Báthori Sophia fölött] Kassa 1680. 4-r, 2 sztlan lev. + 16 számozott lap. Eddig csupán kézíratos másolatokból volt ismeretes. V. ö. *Magyar Könyvszemle* 1894: 48. l. — 96. (Georgius LIPPAI oratio in archipraesulis D. Joannis Telegdini habitu) 1647. Címlap nélküli nyomtatvány, melyet SZABÓ nem ismer. — 149. PÉCSI LUKÁCS: A test könyül való het irgalmassagnec chelikedetiről. SZABÓ I. 305. Egyetlen ismert teljes példány. — Kisebb helyreigazítás van még a 9. 65. 132. 136. 138. 146. 164. és 168. számoknál SZABÓ alapvető munkájához.

CALEPINUS Dictionarivm vndecim lingvarum-a (Basel, 1605.) tördelési hiba folytán a B betűbe került a különben nagy gonddal készített jegyzékben, mely úgy a gyűjtő, mint a jegyzék B. I. jegyű készítőjének dicséretére szolgál.

GULYÁS PÁL.

Collection bibliographique pour servir à l'histoire du mouvement littéraire contemporaine. I. Bibliographie Verlainienne. Par Georges A. TOURNOUX. Leipzig 1912. E. Rowohlt. (ny. Drugulin) 8-r. XVI. 172. l. Ára 7 M 50.

TOURNOUX, a lillei Faculté libre des lettres előadója, e vállalatával az összehasonlító irodalomtörténet ügyét kívánja szolgálni. F. PIQUET lillei egyetemi tanár előszava szerint az utolsó harminc esztendő európai irodalmában mutatkozó fő áramlatokat akarja könyvészetileg megvilágitani e gyűjtemény, mely a naturalizmus (ZOLA), dekadencia (BAUDELAIRE), a szinpadi realizmus (IBSEN), az individualizmus (NIETZSCHE) és a humanitarizmus (TOLSZTOJ) térfoglalását fogja szemléltetni azzal, hogy az irányzat megalapítójának s fő képviselőjének irodalmi sikereit elkönyveli.

Az első kötet a modern líra egyik alapvetőjének, a soká csak kevesektől méltányolt, ma Európa szerte elismert Paul VERLAINE-nek van szentelve s maga a vállalat szerkesztője készítette számos munkatárs támogatásával. A magyarországi VERLAINE-irodalomhoz úgylátszik RÁKOSI Jenő közvetítésével jutott, akinek TOURNOUX könyvét is ajánlotta. E szerencsés körülményeknek tudható be, hogy az 1911. elején lezárt gyűjtemény 1044 bibliografiai adata közül 104, vagyis az adatok egy tizede esik Magyarországra s körülbelül kimeríti feladatának e részét. Hogy épen a magyar rész sikerült oly fényesen, azt kétségkívül HELLEBRANT Árpádnak e helyen többször megdicsért filológiai könyvészetének köszönhetjük, melyet szerző magyar munkatársa — amint ez az adatok áttekintéséből kétségtelen — teljesen kiaknázott. Ha hasonló, a műfordításokra is kiterjedő, időszaki bibliografia más nemzeteknél is volna, úgy kétségkívül még az eddiginél is nagyobb tételszámból állana ez a nagy gonddal és szeretettel összeállított monografia.

A mű két főrésztre oszlik. Az első 8 pontban katalogizálja VERLAINE Oeuvrjét, még pedig csupán az önálló kötetben vagy füzetben megjelent dolgokat.

A második rész 16 fejezetben ismerteti a VERLAINE műveire vonat-

kozó irodalmat s e művek elterjedését. Az egyes fejezetek általában a következő szakaszokra oszlanak: 1. Monografiák. 2. Tanulmányok a) önállóan, b) folyóiratokban megjelentek. 3. Fordítások a) önálló gyűjteményekben, b) folyóiratokban. 3. Megzenésítések. 4. VERLAINEFŐL szóló költemények. Az egyes cikkek időrendben sorakoznak egymás mellé.

A mű kiállítása izléses, korrekturája gondos: legalább a magyar idézeteket nem éktelenítik el a küldföldtől sajnós már megszokott képtelennél képtelenebb sajtóhibák.

BIBLIOFIL.

Brown James Duff: *Library classification and cataloguing.* London, 1912. Libraco Ltd. 8-r. XII, 261 l. Ára vászonborítékban 7 Sh. 6 d.

James Duff BROWN, az angolországi szabadkönyvtári mozgalom jól bevált szakírója, e legújabb monografiájában a könyvtári osztályozás és katalogizálás szabályait és módszereit tárgyalja a tőle már megszokott világos előadásban. Gazdag anyagát kilenc fejezetbe osztotta.

Az első fejezet az ismeretek elméleti osztályozásáról szól. Az osztályozás egyetemes alapelve, hogy a hasonlót elválassza az eltérőtől s megfelelő csoportokba sorozza. De a részletekben igen eltérők az osztályozásra vonatkozó definíciók. Szerző sorra idézi John Stuart MILL, Thomas H. HUXLEY, W. Stanley JEVONS, FOWLER, HIBBEN és S. S. JAST meghatározását s végre is a következő definícióban állapodik meg: «Az osztályozás hasonló tárgyaknak vagy kérdéseknek hasonlóságuk, tulajdonságaik és rokonságuk alapján történt csoportosítása avégből, hogy lehetővé legyen fölismerésük s megkönnyíttessék leírásuk és megőrzítésük.»

Noha a tudományok szokásos felosztásai a gyakorlati könyvtári szakrendszerek céljaira rendszerint nem használhatók, szerző mégis felsorolja a fontosabbakat ARISTOTELESTől napjainkig, különös, sőt szinte kizárólagos tekintettel az angol gondolkodókra. Részrehajlása annyira nagy, hogy míg Wilhelm WUNDTnak épen csak hogy a nevét említi, addig az angol, illetve amerikai KARL PEARSON és E. C. RICHARDSON rendszerét bőven tárgyalja. Végül a főbb rendszereket egy táblázatban a «mozési kozmologió»-val veti össze.

A második fejezet, mely a természettudományi rendszereket ismerteti, szintén kevés gyakorlati jelentőséggel bír. LINNÉ, ANTOINE JUSSIEU, BENTHAM és HOOKER, továbbá ENGLER növénytani, CARPENTER,

LYDEKKER, HERTWIG, CUVIER és OWEN állattani rendszerei kerülnek itt többé-kevésbé kivonatos ismertetésre, míg az ásványtani, vegytani és orvosi rendszerekre csak rövid utalás történik. E fejezetnek nincs egyéb célja, mint igazolni azt a tételt, hogy különböző tudományos szempontokból mily különbözőkép rendszerezhető egyazon tudományos anyag.

A III. és IV. fejezet végre a tulajdonképeni könyvtári (illetve bibliográfiai) szakrendszereket ismerteti. BROWN a rendszerek két fő-csoportját különbözteti meg, aszerint amint a rendszer megalkotói az egyes osztályokat ellátták, vagy nem látták el megfelelő szakjelzéssel. A szakjelzés nélküli rendszerek sorát ALDUS 1498-iki katalógusának a beosztásával nyitja meg — jóllehet ilyen fajta osztályozás a középkorból is nem egy maradt reánk, amelynek ismertetése helyén való lett volna. E csoport többi, részletesebben ismertetett tagjai a következő rendszerek: a GESNER-féle, a NAUDÉ-féle, a GARNIER-féle s ennek BRUNET, illetve Thomas H. HORNE által készített változatai, továbbá a British Múzeum, SCHLEIERMACHER (1582), R. MERLIN (1842), Francesco PALERMO (1854), a londoni Royal Institution (1857), az amerikai Nicholas TRÜBNER (1859), az angol Edward EDWARDS (1859), Lloyd P. SMITH (1882), J. J. OGLE (1885), W. S. SONNENSCHIEIN (1887) és QUINN-BROWN (1894) rendszerei.

E rendszerek egy részét e sorok írója tüzetesen ismertette jelen folyóirat 1908. és 1909. évfolyamaiban megjelent tanulmányában.¹ E dolgozat kiegészítéséül legyen szabad BROWN munkája nyomán röviden ismertetni a következő bibliográfiai rendszereket:

MERLIN rendszere: I. Bölcsészet. II. Hittudomány. III. Kozmologia.

1. Matematika. 2. Fizika. 3. Csillagászat. 4. Földtan. 5. Ásványtan. 6. Növénytan. 7. Állattan. 8. Embertan. A) Egyes ember: a) testileg; b) erkölcsileg. B) Társadalom: a) szociologia; b) történelem.

PALERMO rendszere a firenzei Biblioteca Palatina részére: 1. Vallás. 2. Nyelvészet és irodalom. 3. Bölcsészet. 4. Mennyiségtan. 5. Fizika. 6. Természettudomány. 7. Földrajz és paleografia. 8. Régészet. 9. Történet. 10. Logika. 11. Szociologia. 12. Politika. 13. Törvények. 14. Szépművészetek. 15. Építészet. 16. Hadtudomány. 17. Zene. 18. Orvostan. 19. Alkalmazott fizika. 20. Alkalmazott természettudomány. 21. Iparművészet. 22. Toscana.

¹ GULYÁS: Bibliográfiai rendszerek. Magyar Könyvszemle 1908: 289—313; 1909: 23—43.

Benjamin VINCENT rendszere a londoni Royal Institution számára:

I. Hittudomány. 1. Szentírás (19 alosztály). 2. Segédtudományok (10). 3. Apokrifák. 4. Szerartástan (4). 5. Egyházi rend és kormányzat. 6. Hitvitázás (5). 7. Vegyes teológia (4). 8. Egyháztörténet. — II. Kormányzat, politika, jogtudomány. 1. Kormányzat és politika (11). 2. Jogtudomány (12). 3. Kereskedelem (4). — III. Tudomány és művészet. 1. Erkölcsi és intellektuális bölcsészet (8). 2. Orvosi tudomány (13). 3. Természetráaj (23). 4. Természeti és kísérleti bölcsészet (25). 5. Vegytan (3). 6. Mennyiségtan (9). 7. Csillagászat (7). 8. Építészet. 9. Polgári mérnökség (6). 10. Hajózás és hajóépítés (3). 11. Hadtudomány (2). 12. Mechanikai művészetek (2). 13. Szépművészetek (5). 14. Zene. 15. Sport és játék. 16. Háztartástan. 17. Vegyes. — IV. Irodalom: 1. Irodalomtörténet (7). 2. Könyvészet (7). 3. Nyelvészet (3). 4. Klasszikus irodalom (2). 5. Miscellanea latina. 6. Angol-nász. 7. Angol irodalom (4). 8. Francia irodalom. 9. Olasz irodalom. 10. Spanyol és portugál irodalom. 11. Német irodalom. 12. Keleti irodalom (5). — V. Földrajz: 1. Ó- és újkori földrajz (4). 2. Utazások (37). — VI. Történelem, mitológia, régészet, életráaj: 1. Történet tudománya. 2. Mitológia. 3. Régészet (3). 4. Kortan és genealogia. 5. Életráaj (3). 6. Történelem (29). — VII. Angol földrajz, régiségek, történelem és életráaj. 1. Brit földrajz és régészet (13). 2. Anglia története (12). 3. Wales. 4. Skócia. 5. Irhon. 6. Brit életráaj, levelezés, heraldika (4). 7. Kormányzat (4). 8. Hivatalok és méltóságok (3). 9. Történeti értekezések.

TRÜBNER rendszere: 1. Könyvészet. 2. Gyűjtemények. 3. Hittudomány. 4. Jogtudomány. 5. Orvostan. 6. Természetráaj. 7. Vegytan és gyógyszerészet. 8. Természetbölcsélet. 9. Mennyiségtan, csillagászat. 10. Bölcsészet. 11. Nevelés. 12. Modern nyelvek. 13. Filologia. 14. Amerikai régészet. 15. Történet. 16. Földrajz. 17. Hasznos mesterségek. 18. Hadtudomány. 19. Hajózás. 20. Gazdaság- és háztartástan. 21. Politika. 22. Kereskedelem. 23. Szépirodalom. 24. Képzőművészet. 25. Zene. 26. Szabadkőművesség. 27. Mormonizmus. 28. Spiritizmus. 29. Kalauzok. 30. Térképek. 31. Folyóiratok.

EDWARDS rendszere: A) osztály. Hittudomány. I. Szentírás. 1. Teljes szöveg. 2. Az ó- és újszövetség egyes könyvei. 3. Az ó- és újszövetség egyezései. 4. Apokrifák. 5. Bibliái történet. II. Szent filologia. 1. Bevezetés a bibliába. 2. Kommentárok és parafrázisok. 3. Konkordanciák és szótárak. 4. Bibliái régiségek. 5. Bibliái föld- és természetráaj. 6. A szent és profán történet kapcsolata. III. Hittudósok összegyűjtött

művei. IV. Dogmatika és polemika. V. Katekezis. VI. Pasztorális. VII. Misztikus irodalom. VIII. Szertartástan. IX. Zsidóság. X. Természetes vallás. — B) osztály. Bölcsészet. 1. Általános és összegyűjtött munkák. 2. Etika. 3. Metafizika. — C) osztály. Történelem. I. Történelem elmélete. II. Egyetemes történet és életírás (beleértve az egyetemes földrajzot és utazási gyűjteményeket). III. Ókori történet és életrajz. IV. Középkori történet. V. Általános egyháztörténet. VI. Újkori európai történet. VII. Nagybritannia és Irhon története. 1. Anglia általában. 2. A hódítás előtt. 3. Egyes uralkodók. 4. Az Egyesített Királyság általános egyháztörténete. 5. Anglia egyetemes egyháztörténete. 6. A reformáció előtt. 7. Reformáció. 8. Reformáció után. 9. A disszidensek egyetemes története. 10. A disszidensek részleges története. 11. Anglia, parlamenti történet. 12. Az Egyesített Királyság (és Anglia) tengerészeti története. 13. Katonai története. 14. Pénz- és éremügyi története. 15. Anglia helyrajzi története. 16. Építészeti és sírkörégségek. 17. Egyes countyk helyrajza. 18. Utazások. 19. Egyesített királyság (és Anglia): gyűjteményes életrajzok. 20. Egyes életrajzok. 21. Nemességi könyvek és politikai útmutatók. 22. Állami nyomtatványok és jelentések. 23. Skótszország: általános történet. 24. Egyháztörténet. 25. Katonai történet. 26. Helyrajzi történet. 27. Utazások. 28. Életrajzok. 29. Állami kiadványok és jelentések. 30. Irhon: általános történet. 31. Egyháztörténet. 32. Katonai történet. 33. Helyrajzi történet. 34. Útleírás. 35. Életrajz. 36. Állami kiadványok és jelentések. 37. Wales: történet. 38. Brit gyarmatok története általában. 39. Amerikai gyarmatok. 40. Nyugat-indiai gyarmatok. 41. Ausztráliai gyarmatok. 42. Egyes gyarmatok. 43. Brit-India. VIII. Európa, újkori történet általában. 1. Belgium és Hollandia. 2. Dánia, Svéd- és Norvégország. 3. Franciaország. 4. Németország. 5. Görögország. 6. Magyarország. 7. Olaszország. 8. Lengyelország. 9. Oroszország. 10. Svájc. 11. Törökország. 12. Európa egyéb részei. IX. Amerikai történet általában. 1. Egyesült-Államok (függetlenségük óta). 2. Mexiko. 3. Haiti. 4. Közép- és Délamerika. X. Afrika és Ázsia újkori története. — D) osztály. Politika és kereskedelem. I. Politika és kormányzás általában. II. Nemzeti alkotmányok. III. Monarchia általában. 1. Angol korona és örökösödési rend. IV. Parlamenti és képviselőtestületek általában. 1. Felsőház. 2. Alsóház általában. 3. Reform. 4. Vesztegetések választásoknál. 5. Titkos szavazás és választójogi reform. 6. Kiváltságok. 7. Belső szervezet. 8. Hivatalos kiadványok. 9. Külföldi államok képviselő szervezete. V. Polgári kormányzat általában. 1. Az

Egyesült királyságban. VI. Törvények általában. VII. Törvénygyűjtemények az Egyesült királyságban és Angliában. 1. Törvények, kommentárok Angliában. 2. Kodifikálás Angliában. 3. Reform Angliában. 4. Törvényszékek Angliában. 5. Skótország. 6. Irhon. 7. Wales. 8. Gyarmatok. 9. Egyesült-Államok. 10. Külföldi államok. 11. Nemzetközi jog. VIII. Büntetőjog (4 alosztálylyal). IX. Nemzetgazdaság: kereskedelem, pauperizmus, népesség, stb. (23 alosztálylyal). X. Egyházi berendezés. XI. Közoktatás (3 alosztály). XII. Szárazföldi és tengeri haderő. XIII. Külügy, követségek és konzulátusok. XIV. Politikai szatírák, sajtószabadság. — E) osztály. Tudomány és művészet: I. Általában: szótárak, egyesületi kiadványok. II. Fizikai tudományok általában. 1. Fizika. 2. Mechanika. 3. Akusztika. 4. Optika. 5. Pneumatika, villamosság, meteorologia, stb. 6. Fizikai csillagászat. 7. Vegytan: általában. 8. Szervetlen. 9. Szerves. 10. Elemző. 11. Ipari. 12. Társulati kiadványok, folyóiratok. 13. Ásvány- és kristálytan. 14. Földtan általában. 15. Különösen. 16. Társulatok és folyóiratok. 17. Élettan általában. 18. Összehasonlító bonctan és fiziológia. 19. Emberi bonctan és fiziológia. 20. Állattan: általában. 21. Különösen. 22. Helyrajzi. 23. Társulatok és folyóiratok. 24. Növénytan: általában. 25. Különösen. 26. Helyrajzi. 27. Társulatok és folyóiratok. 28. Öslénytan. III. Matematikai tudományok általában. 1. Számтан. 2. Betűszámтан. 3. Geometria. 4. Trigonometria. 5. Differenciál számolás. IV. Mechanikai mesterségek általában. 1. Civil mérnökség. 2. Gőzgép. 3. Utak, vasutak, hidak. 4. Dockok, kikötők, csatornák. 5. Mezei munkák. 6. Építészet. 7. Bányászat és kohászat. 8. Textilipar. 9. Mennyiségtani eszközök, órakészítés. 10. Betüöntés, könyvnyomtatás, könyomás, stb. 11. Fazekasság, keramika, üvegipar. 15. Egyéb mesterségek és iparok. V. Hadi mesterségek (8 alosztály). VI. Rajz művészete általában. 1. Festészet (3 alosztály). 2. Szobrászat. 3. Grafika. 4. Építészet. 5. Tájkertészet. 6. Fényképészet. VII. Írás művészete általában. 1. Paleografia. 2. Gyorsírás. 3. Titkosírás. VIII. Zenei és szinpadí művészetek általában. 1. Zene általában. 2. Zeneelmélet és kompozíció. 3. Gyakorlati zenetan, hangszerek, vokális zene. 4. Zene-történet. 5. Színháztörténet. IX. Orvostan általában. 1. Egyes betegségek. 2. Kirurgia. 3. Materia medica és gyógyszerészet. 4. Dietika. X. Házi és szórakoztató művészetek. — F) osztály. Irodalom. I. Egyetemes irodalom-történet. II. Egyetemes filológia. 1. Egyes nyelvek. 2. Szótárak, lexikonok, stb. III. Költészet és széppróza, általános gyűjtemények és történet. 1. Nemzeti gyűjtemények. 2. Görög klasszikus költők. 3. Latin klasszikusok. 4. Angol költők. 5. Modern külföldi költők. 6. A regényírás kez-

dete. 7. Komikus, pásztori és hősi regények. 8. Drámai költészet, szindarab-gyűjtemények. 9. Egyes írók összes művei. 10. Egyes színművek. 11. A drámai költészet története. 12. Modern mesék, elbeszélések és regények. IV. Szónoklat. Beszédék és retorikai művek. V. Tanulmányok, közmondások, irodalmi miscellaneák. VI. Levéllírás és levelezések. VII. Egyes nemzetek könyvészete és irodalomtörténete. VIII. Vegyes tartalmú gyűjtemények: 1. Brit. 2. Külföldi. 3. Enciklopédiák. 4. Folyóiratok.

SONNENSCHNEIDER rendszere, mely modern angol könyvkiadói viszonyok tekintetbe vételével készült, a következő: *A)* Hittudomány. 1—3. Általában. 4—8. Természetes vallás. 9—15. Keleti néprajzi vallások. 16—47. Szentírás. 48—59. Egyetemes egyháztörténet. 60—75. Nemzeti egyháztörténet. 76—101. Szekták története. 102—112. Egyházkormányzat. 113—118. Gyakorlati hittudomány. 119—123. Rendszeres hittudomány. — *B)* Mitológia és néprajz. 1—2. Összehasonlító. 3—10. Faji. — *C)* Bölcsészet. 1. Általános. 2—4. Története. 5—15. Ókori bölcsészeti iskolák. 16—67. Újkori bölcselők. 68—75. A bölcsészet egyes részei. — *D)* Társadalom. 1. Törvények általában. 2—3. Alapszabályok, stb. 4. Általában. 5—7. Történet. 8—100. Egyes részek. 101—109. Jogszolgáltatás. 110—112. Keleti és római. 113. Nemzetközi. 114—124. Nemzetgazdaságtan. 125—133. Társadalmi gazdaságtan. 134—147. Politika. 148—154. Kereskedelem. 155—172. Nevelés. — *E)* Földrajz. 1—8. Általános. 9—10. Történeti. 11—29. Európa. 30. Kis-Ázsia. 31—40. Ázsia. 41—51. Afrika. 52—61. Amerika. 62—67. Ausztrália. 68—69. Sarkvidékek. — *F)* Történelem. 1—4. Általában. 5. Östörténet. 6—12. Ókor. 13—14. Középkor. 15—60. Európa. 61—64. Ázsia. 65. Délafrika. 66—75. Amerika. 76. Cigányok. — *G)* Régészet és történeti segédtudományok. 1—11. Régészet általában és helyszerint. 12—21. Speciális részek. 22—24. Genealogia és cimertan. 25—31. Vegyesek. — *H)* Tudomány. 1—4. Általában. 5—9. Mennyiségtan. 10—16. Természettan. 17—20. Vegytan. 21—24. Csillagászat. 25—30. Fiziográfia. 31—41. Földtan. 42—47. Élettan. 48—69. Növénytan. 70—106. Állattan. — *H*)* Orvostan. 1—3. Általában. 4—9. Emberi bonctan és fiziológia. 10—13. Gyógyászat. 14. Endemikus betegségek. 14—25. Egyes betegségek. 26—44. Kirurgia. 45—47. Szülészet. 48. Gyermekebetegségek. 49—50. Kórtan. 51—53. Gyógyszerek. 54. Törvényszéki orvostan. 55—57. Egészségtan. 58—59. Kórházak, betegápolás. 60. Házi gyógyászat. 61—62. Homeopátia. — *I)* Művészet és ipar. 1. Gyűjtemények. 2—12. Mérnöki tudomány. 13. Elektro.

mosság. 14—18. Hadászat. 19—23. Hajózás. 24—51. Földművelés. 52—81. Iparágak. 82—115. Képzőművészet. 116—122. Építészet. 123—133. Zene 134—136. Színház és előadóművészet. 137—145. Kézimunkák. 146—172. Testgyakorlás és játék. — *K) Irodalom és nyelvészet.* 1—2. Kézikönyvek. 3—10. Könyvészet. 11—15. Nyomdászat-történet. 16. Könyvtárak. 17—42. Irodalomtörténet és kritika. 43—58. Regények. 59—61. Facetiae. 62—78. Költők. 79—82. Drámaírók. 83—85. Essay-írók. 86. Levélírók és szónokok. 87. Maximák. 88. Anekdóták. 89—92. Gyűjtemények és miscellaneák. 92—100. Általános nyelvészet. 101—104. Hamita nyelvészet és irodalom. 105—118. Sémi nyelvek és irodalmak. 119—139. Árja nyelvek és irodalmak. 140—157. Nem árja és nem sémi nyelvek és irodalmak. 158—160. Maláji és polinéziai nyelvek. 161. Afrikai nyelvek. 162—164. Amerikai nyelvek. 165. Sarkvidéki nyelvek. 166. Osztályozatlan nyelvek. 167—174. Görög és latin általában. 175—198. Görög nyelv és irodalom. 199—224. Latin nyelv és irodalom. 225—255. Germán filológia. 256—278. Román filológia. 279—283. Kelta filológia. 284—285. Szláv filológia. 286. Mesterséges világnyelvek.

Könyve IV. fejezetében a könyv-jelzettel ellátott szakrendszereket ismerteti BROWN, még pedig HARRIS, SCHWARTZ, DEWEY, CUTTER, PERKINS, HARTWIG, FLETCHER, ROWELL és a maga rendszerét, továbbá CUTTER, szerző-mutatótáblázatát. Ezek közül a san franciscoi Fred. B. PERKINS 1882-ben megalkotott «racionális» és J. C. ROWELL-nek a californiai University Library számára 1894-ben kidolgozott rendszerét közöljük főbb vonásaiban.

PERKINS rendszere: *A) Hittudomány.* I. Biblia. II. Egyháztörténet. III. Rendszeres hittudomány. IV. Keresztény felekezetek. V. Ájtatosság. VI. Gyakorlat. VII. Gyűjteményes művek. — *B) Bölcsészet.* I. Bölcsészet története és rendszerei. II. Bölcsészet részei. III. Lélek és test. IV. Erkölc-bölcsélet. — *C) Társadalom.* I. Kormányzat és törvények. II. Közigazgatás. III. Társadalmi szervezet. IV. Nemzetgazdaság. V. Oktatás: módszerei és ágai. VI. Oktatás: intézetek és jelentések. VII. Üzlet. — *D) Történelem.* I. Egyetemes földrajz és útleírás. II. Egyetemes történet. III. Történeti segédtudományok. IV. Ókori történet. V. Középkori történet. VI. Újkori és európai történet. VII. Ázsia. VIII. Afrika. IX. Déli tenger, Ausztrálázsia, egyes szigetek. X. Amerika, az Egyesült-Államok kivételével. XI. Egyesült-Államok. — *E) Életrajz.* I. Gyűjtemények: egyetemesek és nemzetiek. II. Osztályok szerint. III. Genealogia és nevek. — *F) Természettudományok.* I. Általános művek. II. Meny-

nyiségtan. III. Természetbölcselet. IV. Csillagászat. V. Kozmologia. VI. Földtan. VII. Vegytan. VIII. Természetrájk és állattan. IX. Növénytan. X. Általános orvostan. XI. Egyésségügy. XII. Orvosi gyakorlat. XIII. Sebész gyakorlat. — *G*) Művészetek. I. Általános művek. II. Mérnökség. III. Építészet. IV. Hadtudomány. V. Nautika. VI. Mechanikus iparágak. VII. Földmívelés. VIII. Háztartástan. IX. Szépművészet. X. Zene. XI. Szórakozás. — *H*) Irodalom. I. Irodalomtörténet. II. Filologia. III. Nyelvészet. IV. Kritika. V. Költészet. VI. Szinművek. VII. Regények. VIII. Szónoklat. IX. Gyűjtemények. X. Folyóiratok. XI. Enciklopédiák. XII. Könyvészet. XIII. Könyvtárak. Az egyes osztályokon belül minden egyes tárgynak megvan a határozott sorszáma, mely a főcsoport betűje mellé téve, adja a mű jelzetét. Ha ugyanazon tárgyról több mű van a könyvtárban, úgy a közös jelzet mellé járul még az illető művek folyószáma. Az *F*) osztályban pl. ilyenformán van megállapítva a sorrend: I. Általános művek. 1. Enciklopédiák és szótárak. 2. Folyóiratok és társulati irományok. 3. Ált. történeti művek. II. Mennyiségtan. 4. Folyóiratok és társulati irományok. 5. Történet. 6. Általános művek. 7. Számtan. 8. Betűszámtan. 9. Mértan. 10. Kúpszeletek. 11. Trigonometria. 12. Calculus. 13. Négyesség. 14. Valószínűségsszámítás. 15. Logaritmus. 16—25. üres... XIII. Sebészeti gyakorlat. 861. Sebészet általában. 862. Katonai sebészet. 863. Szülészet, anyaság. 864. Fogászat. 865. Érzékeltető szerek.

ROWELL rendszere: *A*) Könyvészet. *B*) Szótárak. *C*) Folyóiratok. 1—15. Bölcsészett. 16—51. Hittudomány. 52. Életrájk. 53. Földrájk. 54—255. Földrájk és történet. 256—287. Politika. 289—296. Törvények. 300. Társadalomtudomány. 315—322. Nemzetgazdaság. 333. Tudomány. 337—356. Mennyiségtan. 357—371. Csillagászat. 372. Fizika. 401. Mérnökség. 425. Természetrájk. 431. Geologia. 440. Paleontologia. 442. Botanika. 461. Zoologia. 480. Orvostudomány. 506. Iparművészet. 507. Földmívelés. 523. Kémia. 536. Ipari vegytan. 554. Bányászat. 580. Kézműipar. 590. Építő mesterségek. 600. Építészet. 610. Háztartástan. 613. Szórakozás. 617. Üzlet. 625. Hadviselés. 640. Esztétika és szépművészet. 999. Nyelvészet és irodalom.

Az egyes szakrendszerek gyakorlati alkalmazásáról szóló fejezet egészen rövid és méltán: hiszen az egyes szakrendszerek tervezői bőven megemlékeznek erről munkáikban. A legtöbb rendszer rendkívül komplikált jelzeteiről azonban így is fogalmat nyerünk s áttekinthetőségüket ékesen illusztrálja az a tény, hogy betűrendes tárgymutató nélkül

hasznavehetetlenek. BROWN, aki a szakrendszerű felállítás hive — maga is talált ki egy rendkívül bonyolult jelzetekkel dolgozó rendszert — erre nem helyez elég súlyt könyvében s inkább megkerüli, semmint eltünteti a nehézségeket.

A VI. fejezet *classification and cataloguing* felírás alatt azokkal a támadásokkal foglalkozik, melyek a szakrendszereket azért érték, amiért egyes művek egyforma joggal foglalhatnak helyet a legkülönbélebb szakokban. Ezzel megdől a szakrendszerű felállítás hiveinek egyik legfőbb erőssége, hogy t. i. az ugyanazon tárgyra vonatkozó művek együvé kerülnek. BROWN szerint a kifogás érvényét veszíti, ha szakrendszerünk-höz betűrendes tárgymutatót készítünk, mely minden egyes tárgy helyét meghatározza a rendszerben. Ennek a mutatónak a használata minden osztályozó tisztviselőre nézve kötelező, mert csakis ezzel érhetjük el azt, hogy egy-egy tárgykör irodalma igazán együvé kerüljön. A katalogizáló viszont, aki egy-egy könyvcimet annyiszor helyezhet el, ahányszor neki tetszik, figyelemmel lehet az illető műnek egyéb tárgykörökhöz való viszonyára is s utalások formájában elhelyezheti a címet azon szakok katalógusába is, amelybe e viszony folytán illik.

A katalogizálás részletes szabályait BROWN egyszerűen átveszi *Manual of library economy* c. 1907-ben megjelent kézikönyvéből.

Igen terjedelmes és kevésbé áttekinthető a VIII. fejezet, mely a katalógusok fajait s készítési módját ismerteti. E fejezetet szerző bátran ketté oszthatta volna, külön-külön tárgyalva a nyomtatott és a cédula-katalógust. Bevezetésül ismerteti azokat az igényeket, melyekkel az olvasók a katalógussal szemben föllépnek. Szerinte az is előfordul, hogy pl. nagybetűs, zsebalakú vagy bizonyos színben pompázó könyveket akar az olvasó, de az ilyfajta nagyon is individuális kérdésekre még BROWN szerint sem kell épen okvetlenül megfelelni a könyvtári jegyzékeknek. Teljesen elég, ha a katalógusok a következő három főkérdésre adnak feleletet: miféle könyvek vannak a könyvtárban egy bizonyos tárgyról pl. a Méhészetről; mily könyvek vannak a könyvtárban egy bizonyos szerzőtől pl. JÓKAI-tól; egy bizonyos című könyv meg van-e a könyvtárban pl. Az új földesúr? A katalógusok öt főkombinációját ismerteti BROWN. Ezek: 1. Betűrendes katalógus szerzők szerint, külön tárgymutatóval. 2. Szerzők és tárgyak közös betűrendben. 3. Szerzők, tárgyak és címek közös betűrendben. 4. Tárgyak betűrendben vagy szakrendszer szerint, külön szerzőmutatóval. 5. Szisztematikus katalógus külön név-, tárgy- és címmutatóval.

A szerzők szerinti nyomtatott katalogust BROWN nem sokra taksálja. Nem egyéb mint leltár, melynek csak úgy van gyakorlati haszna, ha jó mutatókkal van felszerelve. Ma már ritka Angliában a katalogusok második csoportja is, míg a harmadik csoport, mely szótár-katalogus elnevezés alatt ismeretes, különösen elterjedt. Könnyű kezelhetőségét, áttekinthetőségét BROWN is elismeri, de szimpátiáit mégis nem ez a forma, hanem a mutatók nélkül hasznavehetetlen rendszeres katalogus bírja.

Minthogy a nagy könyvtárak teljes katalogusának kinyomtatása rengeteg anyagi áldozatba kerül, BROWN méltán ajánlja a legkeresettebb szakok vagy a legkeresettebb könyvek jegyzékének a kinyomtatását. A gyakorlati céloknak tényleg ezek a részlet-katalogusok felelnek meg a leginkább.

Végül a heti vagy havi könyvtári értesítők szerkesztési módját ismerteti.

A nyomtatott katalogusnál bibliográfiai teljességre törekedni fölösleges, mert a jegyzékben szereplő könyvek úgyszólván le vannak írva tudományos bibliográfiákban. Igen praktikus és gazdaságos egyes könyvtárak azon törekvése, hogy a katalogusba minden egyes könyvcím lehetőleg csupán egy sort tegyen ki. A kéziratos katalogus előállításáról s felszereléséről szóló rész kevés újat nyújt azoknak, akik BROWN könyvtártani kézikönyvét ismerik. Ugyancsak egészen jelentéktelen a IX. fejezet, mely a katalogusok mechanikai berendezéséről szól. E fejezetben szól a RUDOLPH-mutatóról s a mozgó részekből álló plakátalakú könyvjegyzékről.

A könyvet a függelékek egész sora rekeszti be, amelyek a tárgyra vonatkozó könyvészetet, az osztályozásnál és katalogizálásnál szokásos műszavakat, a könyvméreteket táblázatát, a dátummeghatározás módjait stb. ismertetik.

GULYÁS PÁL.

Association des Bibliothécaires français: *Bibliothèques, livres et librairies. 2me. série.* Paris, 1913. M. Rivière et Cie. 8-r. 4, IV, 181, 2 l. Ára 5 frank.

Az École des Hautes Études sociales-ban 1911/12. folyamán elhangzott 16 könyvtártudományi előadás közül nyolcat tartalmaz ez a kötet Eugène MOREL, a lelkes agitátor szerkesztésében. E tanulmányok fele külföldi intézményeket ismertet, a többi francia viszonyokat tárgyal.

A sort Eugène CAPET a Bibliothèque Ste Geneviève könyvtárosa-

nak gondos tanulmánya nyitja meg a British Museum könyvtáráról. Vázolja e nagyszabású intézet fejlődésének történeti menetét 1700-tól kezdve, amikor John COTTON odaajándékozta az angol nemzetnek, a Sir Robert COTTON által alapított könyv- és levéltárat s ezzel megvetette a földkerekségén legelső ilyenmű gyűjtemény alapját. Az intézet a XVIII. század közepén Hans SLOANE remek természetrajzi s HARLEY páratlan kéziratgyűjteményével gyarapodott, melyeket 20.000, illetve 10.000 £ kárpótlás ellenében ajánlottak fel az örökösök. A költségeket sorsjáték útján fődözték, mely oly sikerrel járt, hogy új épület, a Montagu-House, megvásárlására is nyújtott fődözetet. A British Museum 1759-ben nyílt meg e helyen, ahol mindmáig is fennáll. Azóta akár adomány, akár vásárlás útján számos könyvtár jutott az intézet birtokába. Így a megnyitás évében Salamon da COSTA héber gyűjteménye, 1762-ben a 22.000 drbból álló THOMASSON-könyvtár, 1779-ben GARRICK színdarabgyűjteménye, BIRCH, TYRWHITT, CRACHERODE könyvtárai stb. A parlament csupán 1805 óta járult hozzá a könyvtár gyarapításához. Ekkor szerezte meg közel 5000 fonton a SHELBURNE-féle kéziratokat. Ugyancsak államköltségen szereztek meg Fr. HARGRAVE jogi könyveit, J. W. CROKER-nek a francia forradalomra vonatkozó nagyszabású gyűjteményét, Richard Colt HOARE olasz vonatkozású könyvtárát stb. 1832-ben került hagyománykép az intézetbe BRIDGEWATER gróf oklevélgyűjteménye, melynek kiegészítésére 12.000 koronányi évjáradékot is biztosított a nemeslelkű végrendelkező. III. GYÖRGY király 65.000 kötetes páratlan könyvtárát pedig IV. GYÖRGY adományozta a nemzetnek.

A folyton növekvő gyűjtemények zsúfolásig megtöltvén a helyiségeket, 1830-ban hozzáfogtak a Montagu-House lerombolásához s 1857-ben megnyitották a mai olvasótermet.

A legelső olvasóhelyiséget 1758-ban rendezték be a régi épület egyik sarkszobájában. Még a század végén is igen lanya volt a forgalom: a 20 szék közül alig 12 volt rendszeren elfoglalva. A látogatók a kormányzó-bizottságtól kiállított belépőjegy alapján használhatták a könyvtárat: naponta 2 kötetet, melyet előző nap kellett kikérni. Ma az olvasók száma naponként 700—800. Befogadásukra egy 4250 m. átmérőjű körterem szolgál, melyben 35 küllő módjára elhelyezett asztal mellett 485 egyén foglalhat helyet. A falak mentén 20.000 kötetet számláló kézikönyvtár van elhelyezve, melyekhez bárki szabadon hozzáférhet, míg az emeleti polcokon elhelyezett 40.000 kötetet, valamint a raktárakban felhalmozott kincseket kérő-lapok ellenében szolgáltatják ki az alkalmazottak.

A polcok hossza mintegy 65 kilométer. A kötetek számát RYE 2—3 millióra, az évi gyarapodást 30.000 kötetre becsüli. A gyarapodásnak három forrása van: a köteles példányok intézménye, a vásárlás és az adomány. Vásárlásra a British Museum 1912. évi költségvetése 12.000 £-ot irányoz elő, de ebben a többi táruk szükségletei is szerepelnek. A vásárlásra fordított összeg nagyságáról fogalmat ad az a körülmény, hogy 1910-ben 21.000 kötet került ily úton a könyvtárba.

A nagy forgalomnak és nagy gyarapodásnak megfelelő a személyzet nagysága is. A könyv- és kéziratár személyzete jelenleg 177 egyénből áll, amiből 113 a nyomtatványi osztályra esik. Díjazásukról a következő táblázat nyújt fogalmat:

Keepers of departments...	17.500 K-tól	20.000 K-ig.
Assistant keepers ---	13.000	« 16.750
Assistants (I. class)---	7500	« 12.500
Assistants (II. ") ---	3750	« 7500
Staffclerks ---	7500	« 10.000
2-d division clerks---	1750	« 7500
Chiefattendants ---	3125	« 3750
Akendants ---	1500	« 3000

A tanulmány további részében szerző főleg a különböző katalogusokat ismerteti.

Henri LEMAITRE, a Bibliothèque nationale könyvtárnoka a washingtoni Library of Congress-t és a newyorki Public libraryt ismerteti. A washingtoni könyvtár olvasóterme korántsem tökéletes. Világítása rossz, mert az olvasó mindenütt szemben találja magát az ablakkal s teste árnyékot vet a könyvre. A körben elhelyezett asztalokra nehéz, a fülkékben elhelyezett asztalokra pedig egyáltalán lehetetlen felügyelni. A könyvek tovaszállítására igen ügyes transzmissziós szerkezet szolgál, melynek csak egy hátránya van, hogy csupán a 8-rétű és kis 4-rétű kötetek szállítására használható, míg a többi könyvalakokat a szolgálknak személyesen kell rendeltetési helyükre eljuttatniok. A köteles példányok kezelésénél szerző méltán kifogásolja, hogy a könyvtár válogat az anyagból, mert senki sem lehet tisztában a visszavetett könyvek tényleges értékével. Szintügy erősen elítéli a methodikus felállítást, mely a jelzetek túlságos komplikációjára s ebből kifolyólag gyakori téves beosztásra vezet. Szerző egy ízben 15 munkát kért, de csak hatot tudott a személyzet előteremteni: ötöt ő maga talált meg a könyvtáros segítségével a

raktárban, négyhez pedig egyáltalán nem lehetett hozzáférni. A könyvtár látogatottságáról kiadott statisztika szerző szerint némi korrektúrára szorul, mivel a turisták, akik nagyszámban keresik föl a könyvtárt anélkül, hogy használnák, szintén bele vannak értve a kimutatásba. — A newyorki könyvtárt szerző csupán megnyitása előtt látogatta meg és ismertetése újabb mozzanatokra nem terjeszkedik ki.

Igen figyelemre méltó P. VANRYCKE-nek, a liliei egyetem főkönyvtárosának, dolgozata Hollandia egyetemi könyvtáiról. Ezen legalább is 300 éves multtal dicsekedhető könyvtárak főleg házi használatra vannak berendezve: innen az olvasótermek jelentéktelensége. Gazdag könyvkészletüket főleg annak köszönhetik, hogy rendszeres vásárlás mellett jelentékeny adományok s a különböző tudós társaságok letétjei is gazdagítják. A tisztviselők közül csupán a bibliothecaris, a conservator és a custos állandó alkalmazott, a többi heti vagy havi bér ellenében dolgozik s jobbára kiszolgált katonákból vagy indiai tisztviselők sorából kerül ki, akik jó nyugdíjat élveznek. A fizetések igen különbözők. Amsterdamban pl. a bibliothecaris fizetése 3800 frt, a conservatoroké 1800 frt, az assistenseké 1100 frt. A tiszteletbeli conservatorok, jobbára tudós specialisták, akik egy-egy tudományosztály fejlesztésére vannak hivatva, 450—800 frt tiszteletdíjat élveznek. Az özvegy nyugdíja csupán a férjet megillető nyugdíj egy negyede s ennek fejében a tisztviselő egész életén át fizetése 50/0-át levonják!

MOREL a berlini königliche Bibliothekről beszél kissé gunyoros csodálattal s a tőle megszokott harcias hangon. Minthogy hadakozása a francia viszonyok ellen irányul, bővebb ismertetése fölösleges.

Francia földre vezet Paul CORNU cikke Páris művészeti könyvtáiról. Elsősorban az Union centrale des Beaux-Arts 1864-ben alapított könyvtárával foglalkozik, mely főleg gazdag képanyagával válik ki. Jelentékeny fotografiai és képeslevelezőlap-gyűjteménye mellett 3568 ívrétű albumot is tartalmaz, mely 780.000 képet zár magában. Azután a műipari munkások kiképzésére 1892-ben alapított Forney-könyvtárról emlékezik meg, mely vásárlásra és kötésre évi 5500 frank fölött rendelkezik. E könyvtárból a helyszínen átlag 8500 kötetet, otthon pedig 11.500 kötetet használnak évenként. Jelentős gyűjteménnyel rendelkezik továbbá a sèvres-i állami porcellángyár, a Trocadéróban elhelyezett gipsz-múzeum s végül az École des Beaux-Arts, melynek könyvtárát 1864-ben alapította VINET. Ez utóbbi kb. 50.000 kötetet és 116 hazai és külföldi folyóiratot tartalmaz. Látogatottsága, sajnos, nem

áll arányban jelentőségével: naponkint alig 45 egyén fordul meg benne. Valamennyi könyvtárt fölülmulja Jacques DOUCET 80.000 kötetes magánkönyvtára: a Bibliothèque d'art et d'archéologie, melyet az alapító pompás bibliografiai segédeszközökkel s hatalmas folyóiratgyűjteménnyel fölszerelten nyitott meg a közönség számára.

J. LAUDE a francia vidéki egyetemi könyvtárak jobbára vigasztalan helyzetéről nyújt képet. A legtöbb alkalmatlan helyiségben s teljesen elégtelen anyagi viszonyok közt tengődik. Legjobban a lillei egyetem könyvtára van ellátva, melynek új épülete 500.000 kötet befogadására alkalmas, beszerzésekre pedig évi 30.500 frankkal rendelkezik.

Nem kevésbé elszomorító az a kép, amelyet Marcel GIRAUD-MANGIN rajzol a vidéki könyvtárakról. Jelenleg Franciaországban, Párison kívül, 412 községi könyvtár van, amelyek közül csupán 38 van «osztályozva». Ez annyit jelent, hogy e könyvtárak szakszerűen állíttattak fel s rendszeresen gyarapíttatnak egy kellően képesített könyvtáros igazgatása alatt. Négynek a könyvkészlete meghaladja a 200.000 kötetet, míg vagy húsznak az állománya több mint 100.000 kötet. Használatuk jobbára igen lanya. Az 50.000 lakosú városokban, amelyekben nincs egyetem, az évi forgalom 14—20.000 kötet. Nantesban a 200.000 kötetes könyvtárt 1911-ben csupán 9000 egyén vette igénybe. Troyesban a látogatók száma 1907-ben nem haladta meg a négyezret! E gyöngé forgalom legfőbb oka a nyitási idő elégtelenségében és alkalmatlan voltában rejlik. Mindössze négy vidéki könyvtár van, amelynek olvasóterme mesterséges világításra is be van rendezve. A többi rendszerint csupán délelőtt és délután van 2—2 óráig vagy a legjobb esetben egyfolytában 11-től 4-ig, illetve 5-ig nyitva. Ehhez járul még az is, hogy a kikölcsönzés a legtöbb könyvtárnál ismeretlen fogalom s ahol fennáll, ott is csupán a tudományos könyvekre szorítkozik. Innen van, hogy pl. a nantesi könyvtárból 1911-ben csupán 187 egyén vett ki 2390 kötetet. Sok kívánni valót hagynak hátra a katalogusok is, amelyek a legtöbb könyvtárban igen kezdetleges színvonalon állanak. Az egészséges fejlődés egyéb gátló körülményei: a jobbára minden irányító hatalom nélkül szűkölködő személyzet, a könyvtári bizottságok túltengő dilettantizmusa s a vásárlásra fordítható javadalom csekélyisége. A legtöbb könyvtárnak 2—4 ezer franknyi budgetvel kell tengődnie, amelynek javarészét lekötik a folytatásos művek és a folyóiratok. Az állami támogatás is meglehetősen szerencsétlen formában nyilvánul: pénz helyett könyveket osztogat a kormány, rendesen drága díszműveket,

melyeket sokszor az illető könyvtár is megszerzett már vagy sorozatos munkák egyes részeit, melyek folytatását a legtöbbször maguknak a könyvtáraknak kell drága pénzen beszerezniök.

X. PELLETIER, a Bibliothèque nationale főkönyvtárosa, a könyvtárak egészségstanáról beszél jobbra a Páris első könyvtárában szerzett tapasztalatok alapján. Ezt a cikket érdemes lenne egész terjedelmében közölni, ha volna reménység reá, hogy megszívlelnék a mi könyvtáraink intéző körei. Mi e tekintetben még a maradi franciákat sem érjük el. A Nemzeti Múzeum könyvtárában pl. a tisztálkodás egyetlen eszköze a vízvezetékcsap, melyhez egy közös szappan s két közös törülköző járul, amely utóbbiakat még csak naponként sem cserélik fel tisztával. Valóban: *sapientia sat!*

GYALUS ISTVÁN,

Catalogue de la bibliothèque de l'Institut Nobel Norvégien. I. Littérature pacifiste. Kristiania. MCM XII. H. Aschehong & Co. 4-r. 10 l. 226. hasáb, 227—238. l. Ára 12 K.

A kristianiai saját palotájában székelő Norvég NOBEL-Intézet könyvtárát első titkára Ch. L. LANGE 1902-ben kidolgozott tervezete alapján létesítette és fejleszti. E könyvtár eredetileg a norvég NOBEL-bizottság segédeszközének volt szánva, de e keretből csakhamar kinőtt s annyira bővült, hogy mindenki hasznát veheti, aki a világbéke és nemzetköziség eszméivel foglalkozik. A könyvtár a következő négy osztályra szakad: 1. A békemozgalom irodalma. 2. Nemzetközi köz- és magánjog, beleértve az arbitrage, nemzetközi konferenciák, egyesületek és intézetek irodalmát. 3. A modern kor (1789. óta) politikai és diplomatikai története különös tekintettel a nemzetközi politika nagy kérdéseire és a kevert lakosságú államok nemzetiségi problémáira. 4. Társadalmi tudományok. A katalógus e négy résznek megfelelően négy kötetből fog állni. Most jelent meg a békemozgalomra vonatkozó anyagot felölelő rész címjegyzéke egyoldalú szövegnyomtatásban, úgyhogy a címek szétvághatók és felragaszthatók. Az anyag rendkívül gazdagsága, noha a gyűjtemény korántsem teljes, bibliografiai segédeszközzé avatja e díszes kiadványt, mely a következő kép csoportosítja a tizedes osztályozás szerint felállított könyvanyagot: I. Könyvészet. II. Kézikönyvek. III. A béke gondolatának története. 1. Történeti művek. 2. Egyes írók (1815. előtt.) IV. Egyetemes szövetség és nemzetköziség. 1. Egyetemes vagy európai szövetség. Nemzetközi szervezet. 2. Nemzetköziség. 3. Nemzetközi intézmények. V. Hazafiság. VI. Béke és háború bölcselete.

1. Az erkölcsi eszmék története. 2. Társadalmi erkölcsstan. 3. A béke és háború filozófiája. VII. A békéről és háborúról szóló általános tanulmányok. VIII. Különböző iratok, 1. Gyűjtemények. 2. Tanulmányok, röpiratok. 3. Egyházi beszédek. 3. Előadások és beszédek. 4. Feliratok, kérvények, levelek, manifesztumok stb. IX. Időszaki kiadványok. 1. Folyóiratok. 2. Évkönyvek. 3. Almanachok. X. Intézmények. 1. Interparlamentáris szövetség. 2. A norvég parlament Nobel-bizottsága. 3. Nemzetközi békeegyesület (Monaco). 3. Nemzetközi állandó békeiroda (Bern). XI. Béke-egyesületek. 1. Nemzetközi szövetségek. 2. Nemzeti egyesületek. XII. Békekongresszusok. 1. Világkongresszusok. 2. Nemzeti kongresszusok. XIII. Múzeumok és kiállítások. XIV. A béke-mozgalom története. 1. Egyetemes történet. 2. Egyes nemzetek. 3. Életrajzok. XV. A béke és a felekezetek. XVI. A béke és a közgazdasági és társadalmi kérdések. 1. A társadalom és a béke. 2. A közgazdaság és a béke. 3. A pénzügy és a háború. 4. Különböző gazdasági problémák. 5. Szociálizmus és háború. XVII. A béke és a közoktatás. 1. Tankönyvek. 2. Olvasókönyvek. 3. Gyermekek-katonák. XVII. A nők és a béke. XIX. A szépművészet és a béke. 1. Festészet. 2. Zene. XX. Pacifista irányzatú szépirodalom.

Az 1912. április 1-én lezárt anyaghoz gondos név- és tárgymutatató készült. A magyarországi békemozgalom teljesen elégtelenül van képviselve a gyűjteményben. Az interparlamentáris szövetség magyar osztályának volna a feladata e hiány pótlásáról gondoskodni olyképp, hogy összeállíttatná a békemozgalom magyar irodalmának könyvészetét s beszerezve ennek alapján a műveket, azokat ajándékképp átengedné a kristiániai intézetnek.

G. P.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

La bibliofilia. XIV. évfolyam. 10—11. szám (1913. január—február):
 A. BOINET: Le psautier de Paul III. conservé à la Bibliothèque nationale de Paris. (Léon DOREZ-nek a III. Pál pápa zsoltáros könyve miniaturáit reprodukáló kiadását ismerteti, összefoglalva a tudós szerző kutatásainak eredményeit, melyek szerint a lodèvei Vincent RAYMOND volt a miniátorok mestere.) — G. BOFFITO és P. NICCOLARI: Bibliografia dell' aria. (E meteorológiai könyvészet II. része, mely az Aguglia—Alberti L. B. nevek közé fogható anyagot öleli föl.) — Enrico CELANI: Manuziana. (RENOUARD: Annales de l'imprimerie des Aldes 3. kiadásának egy példányát ismerteti, mely egykor Anicio BONUCCI di Fano tulajdonában volt, aki 43 lapra terjedő kéziratot *supplemento*-val egészítette ki.)

szította ki. CELANI egész terjedelmében közli e függelékét. A jelen első rész 29 adalékot tartalmaz.) — Decio DECIA: La prima edizione delle Risposte all'Apologia di Tasso dell' Infarinato Primo e i suoi veri stampatori. (TASSO-nak a *Gerusalemme liberata*-t védelmező Apológiájára Leonardo SALVIATI Infarinato primo álnéven adott *Risposta*-ja eddig, mint Carlo MECCOLI és Silvestro MUGLIANI firenzei kiadványa szerepelt. CELANI kimutatja levéltári adatok alapján, hogy e kiadvány két változata közül az egyiket Filippo e Jacopo GIUNTI könyvkereskedő-cég adta ki.) — L. ZAMBRA: Corriere d'Ungheria. (Ismerteti folyóiratunk múlt évi 3. és 4. számát, s ennek alapján a SZÉCHÉNYI-könyvtár és a Fővárosi könyvtár 1911., továbbá a budapesti egyetemi könyvtár 1909. évi működését. A *Magyar Minerva* IV. évfolyama alapján adja a könyvtárak terjedelméről szóló statisztikát.) — A. VALGIMIGLI: British courier. (Dr. AXON nyomán ismerteti a SOMMARIVA *Béka-egérharc* fordítása 1470. évi veronai kiadásához fűződő problémákat. Ugyane szerző egy előadása nyomán szól B. IWNSKI számításairól, amelyek szerint az 1908-ig sajtó alól kikerült könyvek száma 10,378.365. E nagy termésből az 1468. évre 466 kötet, míg az 1908-ik évre 190.000 kötet esik. 1908-ban a könyvtermelés terén számbelileg Japán vezetett, 36.046 kötettel. Edward MEYER nyomán méltatja az Elephantine szigetén talált papiruszok tudományos értékét s egyéb források nyomán más egiptomi könyvmaradványokról is megemlékezik. — A *Times* nyomán értékeli a *Novum testamentum latine secundum editionem Sti Hieronymi* Henry I. WHITE által sajtó alá rendezett kiadását. — Végül több apróbb referátum egyes kéziratokról, könyvillusztrációkról stb.) — I. M.: American courier. (Beszámoló William D. DULLES, a *Titanic* hajón szerencsétlenül járt philadelphiai bibliofil könyvtárának dec. 10. és 12. napjain történt árveréséről. 1000 dollárnál nagyobb összegben keltek el a következő darabok: *The annuals of sporting and fancy gazette*, London, 1822—25., 13 köt.; az egyetlen ismert teljes példány, a gyűjtemény legmagasabb áron elkelt darabja: 2000 \$; *Caricature magazine*, London, 1807—16. 5 köt.; egyetlen teljes sorozat: 1325 \$; *The sporting magazine*, London, 1793—1870., 156 köt.: 1525 \$.) — Hugues VAGANEY: Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. (Az *Amadis di Gaula* XIII. könyve első részének 1584. évi *editio princeps*éről a XXXVI. fejezetig.) — 12. szám (március): Umberto CASSUTO: Alcuni manoscritti ebraici della libreria Olschki. (1. Pentateuch. XV. sz. hártya. 2. Hagiografusok és Jób-kommentár XV. sz. hártya. 3. Machzor, I. rész. XV. sz. hártya. 4. Machzor, II. rész. XV. sz. hártya. 5. Héber naptár az 5225. [1464/65.] évre. Hártya.) — A. BOINET: Courier de France. (Rövid beszámolók az Académie des Inscriptions et des Belles-Lettres s egyéb tudományos társulatok üléseiről; lapszemle a szakfolyóiratok cikkeiről; rövid hírek a párisi könyvtárak életéből. Az árverési hírek közt kiemelendő az 1757-ben Párisban nyomtatott *Office de La Sainte Vierge*, egyetlen nagy papírosra nyomtatott példánya, BOUCHER 8 eredeti rajzával, DERÔME kötésében; ára 36.000 frank.) — Aldo SORANI: Nuove pubblicazioni riguardanti la bibliografia (meglehetősen hiányos könyvészet). — 10—12. szám: Carlo FRATI: Bolletino bibliografico Marciano. (Rövid ismertetések a velencei szent Márk-könyvtár tulajdonában lévő kéziratokkal és nyomtatványokkal foglalkozó kiadványokról.

Folytatás: 211—228 sorszámok.) — Leo S. OLSCHKI: Livres inconnus des bibliographes. (38. SERENIUS Q. *Medicinale carmen*. H. é. sz. 39. *Constitutiones episcopatus Lunensis Sarzanensis*.)

Revue des bibliothèques. XXII. évfolyam. 10—12. szám (1912. október-december): W. M. LINDSAY: The old script of Corbie, its abbreviation symbols. (Szerző TRAUBE nyomán corbiei régi íráson a corbiei scriptoriumban a VIII. sz. végén és a IX. sz. elején használatos tipust érti. Itt elsősorban a LOEW által corbiei ab-típusnak nevezett változatot vizsgálja, melynek összes emlékeit felsorolja előfordulásuk betűrendjében, azután a rövidítések jegyzékét adja megfelelő feloldásuk kíséretében.) — R. FOULCHÉ-DELBOSC: Manuscrits hispaniques de bibliothèques dispersées. (A sort egy a közlő tulajdonában lévő XVIII. sz. katalógus nyitja meg, melynek sem helye, sem volt tulajdonosa nem ismeretes. Ez első közlemény 409 címet tartalmaz.) — Julian PAX: Archivo general de Simancas. Secretaria de Estado. Catalogo de los documentos de las negociaciones de Flandes, Holanda y Bruselas 1506—1795. (E második közlemény¹ a Flandriára vonatkozó iratokat sorolja fel az 1591—1626. évekből.) — G. LEFREUX: Les travaux sur l'histoire de l'imprimerie. (E címen a folyóirat egy új rovatot nyit az újabb nyomdásztörténeti cikkek kritikai ismertetésére.)

The library world. XV. kötet. 73. szám (1912. július): A form of work sheet for libraries of medium size. (A közép nagyságú könyvtárak személyzetének ellenőrzésére szolgáló napló egy formáját ajánlja.) — George FRY: Summer interchange of assistants. (Abból indulva ki, hogy az angol könyvtári asszisztenseknek mily rövid a vakációja, fölveti az eszmét, vajjon nem volna-e helyes, ha a tengerparti, kisvárosi könyvtárak tisztviselői néhány hétre cserélnének nagyvárosi kollégáikkal. Amazok ily módon jó levegőhöz jutnának, emezek pedig betekintést nyernének egy nagyobb könyvtár belső életébe.) — W. Munro MACKENZIE: Impressions of american libraries. (Szerző amerikai beszámolójának kivonata.) — W. G. HAWKINS: The Library Association examinations. (A könyvtárvizsgáknál hibáztatja, hogy nincsenek fokozatok s ajánlja a könyvtári szakvizsga hármastagozását: előzetes, közép és végső fokra. Az előzetes vizsgán az általános, elemi ismeretekből kérdeznék ki a jelöltet. A közép- és végső fokon a szaktárgyak 3—3 csoportját különböztetné meg: I. Katalógizálás és osztályozás. Középfokon elmélet. Végső fokon gyakorlat. II. Könyvtártörténet, szervezés és ügykezelés. Itt a középfokra esnék a könyvtárak története, a könyvtárakra, múzeumokra és képtárakra vonatkozó törvények, komiték és pénzügyek, könyvvásárlás stb. A végső fok tárgyai volnának az épület és felszerelés, a főosztályok ügymenete, a speciális osztályok, az olvasók segédeszközei, a tisztviselői kar, szabályok és rendeletek. III. Irodalomtörténet és gyakorlati könyvészet. Középfokon: általános irodalomtörténet, a papirgyártás, könyvnyomtatás, illusztrálás, szerzőség, kiadói tevékenység és könyvelés története, a könyv kollacionálása és leírása. Végső fokon az irodalomtörténet egy bizonyos korszaka, a jó könyv-kiállítás kellékei, könyvészetek

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1912 : 367. l.

összeállításának módja, a kézikönyvek ismerete, könyvek megválogatása, valamely tárgyról szóló válogatott könyvészet készítése.) — 74. szám (augusztus): *Historical account of the library of the Royal Society of Medicine.* (Az angol királyi orvosegyesület könyvtárának alakulása az egyesület első idejébe — 1805—1807. körülre — tehető. Az első könyvtári bizottság 1808-ban küldetett ki s gyarapításra 1812-ben szavaztak meg először 200 fontot. Az első katalogus 1816-ban jelent meg. A második, mely már 17.000 kötetről számol be, 1856-ból való, míg a harmadik, mely szerzők és tárgyak szerint is felsorolja a könyveket, 1879-ben került ki a sajtó alól 600 £ költséggel. A könyvtár ekkor 31.000 kötetet számlált. A könyvtár többször költözködött, legutóbb 1911-ben, amikor az egyesület háromemeletes új palotája elkészült. A könyvtár az első emeletet foglalja el. A főterem, mely olvasóhelyiségül és könyvraktárul is szolgál, 110 láb hosszú és 28 láb széles. A könyvtárban 200.000 kötet fér el.) — 73—74. szám: Maurice H. B. MASH: *The classification of technology.* (A technologia v. i. alkalmazott természettudományok osztályozásánál, ha tényleg gyakorlati célokat kívánunk szolgálni, egész sajtószzerűen kell eljárni. Az a fődolog, hogy a gyakorlat és a tudomány [elmélet] közti kapcsolatot mindig feltűntessük. Az új találmányok és az új eljárások folyton megzavarják a már megállapított rendet s a technológiai szakrendszernek olyannak kell lennie, melybe minden változás beilleszthető legyen. Ily szempontokból összehasonlítja CUTTER, DEWEY és BROWN rendszereit s az utóbbit tartja a legsikerültebbnek. De persze szerző nem éri be ennyivel s egy technikai szakkönyvtár számára a három említett rendszerből egy negyediket kombinál.) — 75. szám (szeptember): William WILSON: *Impressions of the Liverpool conference.* (Rövid beszámoló az angol közkönyvtárak liverpooli értekezletén elhangzott felolvasásokról). — Frank HAIGH: *The library column.* (A könyvtár népszerűsítése érdekében nagy szolgálatot tehet a helyi lapok igénybe vétele. Halifaxban az összes lapok hétfői száma ingyen enged át egy hasábot a könyvtár számára. A könyvtár e helyet újdonságok jegyzetes jegyzékének közlésére, a legújabb szépirodalomra vagy egyes közérdekű tárgyakra vonatkozó irodalom ismertetésére, a könyvtári szabályok közlésére és így tovább használja föl s igen szép eredményeket ér el a könyvtár népszerűsítése érdekében.) — 76. szám (október): *The Middlesbrough public library.* (Rövid leírása a 18.000 £ költséggel épült s 1913. májusában megnyílt központi könyvtárnak.) — Maurice J. WRIGLEY: *Enquiry assistants.* (KIRBY cikkével szemben kifejti, hogy a járatlan olvasókat fölvilágosító külön tisztviselő alkalmazása fölösleges pénzpazarlás. Az útbaigazítást a rendes alkalmazottak is elvégezhetik folyó munkájukra háramló minden nagyobb kár nélkül.) — 74—76. szám: W. C. Berwick SAYERS és James D. STEWART: *The card catalogue.* (Az esetben, ha a tárgykatalogus nem a szakrendszer beosztását követi, hanem a tárgyak betürendjében sorakoztatja a kataloguscédulákat, jó szolgálatot tesz az American Library association 400 lapra terjedő címszó jegyzéke. A szak szerint kezelt katalogusokhoz az illető szakrendszer tárgymutatóját is kell csatolni, de ez csakis nagy könyvtáraknál van

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1912 : 373. l.

helyén, míg a kis könyvtárak leghelyesebben teszik, ha maguk készítenek a könyvkészlet terjedelmének megfelelő mutatót. A keresés megkönnyítésére szolgálnak a különböző című és szövegű vezérlapok is, melyek a cédulajegyzéket apróbb egységekre bontják. Befejezésül szerzők kifejtik, hogy miért a cédulakatalogusé a jövő.) — 77. szám (november): William Law: The issue of lantern slides. (Az angol könyvesházak közül többnek tetemes diaprojektív-készlete van. Szerző mellett tör lándzsát, hogy felolvasások céljaira a lemezek rendszeres kikölcsönzése is beiktattassék a könyvtárak működési körébe.) — Frank Haigh: Improving the sheaf catalogue. (A könyvalakban egyesített lapokból álló katalogus egyik hátránya, hogy a tartó hátán igen kis hely van a fölrásra. Szerző azon módozatot ismerteti, mely e hátrány kiküszöbölésére alkalmas.) — 78. szám (december): H. T. C.: A centenary of Edward Edwards. (A modern angol könyvtárügy lelkes előharcosáról szól ez a meglehangú megemlékezés, EDWARDS születésének századik évfordulója alkalmából.) — A. Cecil Piper: A novel library experiment. (Frank Tatchel, midhursti káplán, az ottani vasút-állomásokon kis 10—12 kötetet tartalmazó könyvtárakat helyezett el az utazó közönség szabad használatára s csak azt köti ki a szekrény felírásában, hogy az olvasók vagy hozzák vissza személyesen, vagy pedig küldjék vissza postán a kiolvasott köteteket. Állítólag a merész újítás igen jól vált be s a legtöbb könyv ismét visszakerül a könyvszekrénybe.) — William Bramley Coupland: Notes on the arrangement of compilation of bibliographies. (Egy bibliografia összeállításánál elsősorban a feldolgozandó anyag terjedelme és természete irányadó. A szerzők betűrendjében elrendezett katalogus, mint irodalmi útmutató teljesen hasznavehetetlen, ha csak nincsen megfelelő mutatókkal ellátva. A rendszeres beosztás a leghasznosabb. A főosztályokon belül az alszakokat vagy betűrendben, vagy természetes egymásutánjukban adhatjuk. Az időrendi katalogus előnye, hogy a feldolgozott irodalom fejlődését szemlélteti, de sok hátránya van. A legfőbbek, hogy a szerzők, az egyes tárgyak, sőt ugyanazon mű egyes kiadásai külön kerülnek egymástól. Ez a rendszer csupán egyetlen mű könyvészeténél ideális. Az országok és nyelvek szerint osztályozott bibliografia csakis szépirodalomnál van helyén. Végül a könyveket kiadási helyük szerint is csoportosíthatjuk, de ez csakis a nyomdászat kezdeteire válik be.) — 76—78. szám: James Duff Brown: A british library itinary. (Szerzőt sokan keresték meg szakkörökből, hogy adjon útbaigazítást: mely angol könyvtárak érdemesek szakszerű tanulmányozásra. E cikksorozatban BROWN egyes centrumok köré csoportosítva sorolja föl azokat a könyvesházakat, melyek meglatogatása hasznos s röviden megjelöli mindegyik intézetnél, hogy mi a legfontosabb látnivaló. A központok: Liverpool, Birmingham, York, Bristol, London.)

Zeitschrift des Österr. Vereines für Bibliothekswesen. Új folyam. III. kötet. 3. szám (1912. október): W. Müller: Das «Meisterbuch» der Olmützer Studienbibliothek. (A *Meisterbuch* ezen példánya, egy gyűjtélkes kötet része, 1460—70. közt íratott és Tauler megterését 1446-ra teszi.) — Ferdinand Eichler: Vorbildung des wissenschaftlichen Bibliothekars. (A könyvtárosok tudományos kiképzése csakis a nagyobb könyvtárakkal fölszerelt egyetemeken

fölállítandó rendes tanszékek útján valósítható meg. Erre a még mindig egyedül álló példa Göttinga, ahol 1886 óta áll fenn ez a tanszék. Az Institut für österr. Geschichtsforschung-ban Moriz THAUSING által 1875—1883. és Karl UHLIRZ által 1888—1902. több ízben tartott könyvtári kurzusok, valamint a párisi École nationale des chartes bibliográfiai tanszéke, melyet jelenleg Ch. MORTET lát el, kevésbé felelnek meg a célnak, mert túlságosan egyoldalúak.) — Friedrich Arnold MAYER: Der mittlere Dienst. (A tudományos könyvtárakban kezelőiszti állások létesítését sürgeti a következő teendők végzésére: 1. Kikölcsönzés. 2. Olvasótermi felügyelet. 3. Útbaigazítás a katalógusoknál. 4. Irodai munkálatok. 5. Köteles példányok kezelése. 6. Posta. 7. Duplumok. 8. Növedéki napló. 9. Folytatások. 10. Könyvkötés. 11. Modern munkák katalogizálása. 12. Könyvtári revízió. 13. Statisztika.) — H. v. MŽIK: Zur Frage des Gesamtkataloges. (A porosz egyetemes könyvjegyzékkel szemben a következő kifogásai vannak: 1. nem egyetemes, mert a nem németországi német könyvtárakra nem terjed ki; 2. nem teljes, mert bizonyos könyvcsoportok eleve ki vannak rekesztve belőle; 3. helyesebb volna egyes tudománysszakok egyetemes jegyzékét elkészíteni, mert úgy is inkább ily speciális célból használják; 4. előállítása nagyon drága.) — 4. szám (1913. január): Vier Vorträge zur Verwaltungsreform der Bibliotheken. (Az osztrák könyvtárosok egyesületén elhangzott előadások. Jelen füzet tartalmazza H. v. MŽIK elnöki megnyitóját, továbbá F. A. MEYER és O. DOUBLIER előadásait a középfokú könyvtárügyi intézmény megvalósítása érdekében.) — V. THIEL: Zur Geschichte der ehemaligen Hofbibliothek in Graz. (A gráci udvari könyvtár, mely főállományát II. FERDINÁNDnak köszönhette s melyet valamely udvari tisztviselő kezelt csekély tiszteletdíj ellenében, MÁRIA TERÉZIA oszlatta föl. E könyvtár szakkatalogusát Simon ZEILLER készítette el 1572-ben. Szerző röviden ismerteti ezt az 540 negyedrélt lapra terjedő jegyzéket.)

Zeitschrift für Bücherfreunde. Új sorozat. IV. évfolyam. 5—6. szám (1912. augusztus—szeptember): Max OSBORN: Deutsche Buchkünstler der Gegenwart. V. Emil Rudolf Weiss. (A délnémet származású, Badenben 1875-ben született Emil Rudolf WEISS művészi pályája föltűnteti mindazokat a fázisokat, amelyeket a német könyvművészet az utolsó negyedszázadban átélt. Mint grafikus művész a *Jugend*-stílusban kezd, de fametszetei csakhamar a reneszánsz és japán művészet hatása alá kerülnek. A reneszánsz hatást legvilágosabban LEONARDO műveinek DIEDERICHSNél megjelent kiadásához készült erőteljes címlapja (1904.) mutatja először. Legismertebb motívumai a virág- és gyümölcskosár, mely majd barokk, majd végül biedermeier jellegűt ölt. A címlap mellett mind jelentősebb lesz műveiben a betű, a szedés, a lapdíz, a kötés, szóval a könyv harmonikus egysége. Írott címlapjainak, az öregbetűs címlapszövegek beosztásának tanúsága szerint tökéletesen uralkodik a tipografia terén. Törekvései e téren egy külön betűtípus: a WEISS-fraktur megalkotásában csúcsosodnak ki. E betűtípus megalkotásánál gondosan került minden egyéni cikornyát, de egyúttal az évszázados használat által lerakodott banalitást is és a gótikus forma jellemző vonásait az antiqua betűk jól olvasható világosságával igyekezett egyesíteni. E típust a német klasszikusok «Tem-

pel»-kiadásainál alkalmazták kétségtelen sikerrel. A címlap és szedéstükör beosztásánál, valamint az alkalmazott díszek tekintetében újabb munkáin mind-egyre elhatalmasodott a német könyvművészet klasszikus korszakának, a rokokó-és empire-nak a befolyása. A díszek egyberakására szolgáló apró tipografiai díszek egész fegyvertárát kovácsolta össze ugyane motivumokból. Az általa tervezett, finom összbenyomású kötésekben teljes figyelemmel van a technikai követelményekre s a kötés organizmusára. Szerencsés színösszetételek, izléses vasak mérsékelt alkalmazása ajánlják díszkötéseit, de még legegyszerűbb papirkartonásai is igen harmonikusan vannak összeállítva.) — G. A. ERICH BOGENG: *Die Bibliothèque du Louvre*. (A Louvre-könyvtár a közműn gyűjtögetésének esett áldozatul. Az 1871. május 21-ére virradó éjen dühöngő tűzvész az egész gyűjteményt elpusztította, a kikölcsonzött, vagy kötésre adott darabok s a palota más helyiségeiben őrzött kötetek kivételével. Ezek az Arsénál, illetve a Bibliothèque nationale címéliai közé kerültek. Az ekként elpusztult fényes gyűjtemény alapját A. A. BARBIER vetette meg 1798-ban s fia és utóda alatt több mint 100.000 kötetre növekedett. Eleinte hivatali könyvtár volt, de XVIII. LAJOS óta mint az uralkodók privátgyűjteménye szerepelt s számos ritkaságot tartalmazott. A bekebelezett magángyűjtemények sorát a Collection de Saint-Genis nyitja meg és Ch. MOTTELEY hagyománya rekeszti be.) — Johannes SEMBRITZKI: *Einige Ergänzungen zu der Trenck-Bibliographie von Gugitz und v. Portheim*. (Apróbb pótlások és helyreigazítások a TRENCK-bibliográfia 4., 14., 16., 75., 78. és 111. számához.) — Fritz ADOLF HÜNICH: *Neue Wertheriana*. (Több adalékot szolgáltat ahhoz, hogy GOETHE regénye, mint motivum, mint szerepel egyes korabeli szépirodalmi termékekben s ismerteti a következő Werther-utánpótlásokat: *Fritz Preller*, 1782.; *Hans von Metebach*, 1782.; *Auguste und Frederike*, 1786.; *Mamsell Fickchen und ihr Vielgetreuer*, 1785.; *Karl und Elise*, 1787.; *Adölfgen Frixgen und die Parforcepeitsche*, 1792.) — 7. szdm (október): E. EHLERMANN: *Eine deutsche Bücherei in Leipzig*. (A központi német könyvtár létesítésének gondolata 1874. óta többször kísértett általános óhajnak felel meg. E könyvtár feladata volna minden a német nyelvterületen megjelent könyv, folyóirat, hirlap, füzet és apró nyomtatvány gyűjtése és helyszíni használatra bocsátása. Épitésénél 100 év szükségleteit tartva szem előtt, öt millió kötet elhelyezéséről kellene gondoskodni s könyvvásárlásra kezdetben évi 120.000 márkát kellene előirányozni. Ha a kiadók 50% árengedményt engedélyeznek, úgy beszerzésre az összeg fele is elegendő, de fenntartási és kezelési költségekre évi 130—140.000 márka kell.) — Hubert RAUSSE: *Zur Geschichte der Simplizaden*. (A *Simplicissimus*-utánpótlások ismertetése. Ezek: *Viridarium historicum*, 1670.; *Der Simplicianische Welt-Kucker*, 1679., írta Jan REBH = Johann HUBER, akiről RAUSSE bővebben is megemlékezik; *Dess Frantzöschchen Kriegs-Simplicissimi Hochverwunderlicher Lebens-Lauff*, 1682.; ennek folytatása: *Historische, Politische und Philosophische Krieg- und Friedens-Gespräche auf das... 1683. Jahr; Ungarischer oder Dacianischer Simplizissimus*, 1683., mely két részből áll. A második rész címe: *Türkisches Vagant*, 1683. Az első rész 1686-ban újra megjelent s 1854-ben I. Chr. SEITZ is kiadta. *Simplicianischer Lustig-Politischer Haspel-Hannsz*, 1684.; *Simplicissimi Alberner Brief-Steller*, 1684.; *Simplicia-*

nischer Jan. Perus, 1672. és 1696. és *Simplicissimus Redivivus*, 1744.) — Philipp STAUFF: Vignetten und Schmuckbuchstaben. (Annak okait vizsgálja, hogy miért szorul a modern könyvekben annyira háttérbe a pusztán díszítő elem a szemléltető elem javára. A főkot abban látja, hogy a népben elhomályosultak azok az ősgermán képzetek, melyeket a kereszténység és a római jog térfoglalása következtében csupán az iniciálék és vignetták díszítő elemei szimbolizáltak.) — Leopold HIRSCHBERG: Wässrige Zinober-Lösung. (K. PRÄTZEL igen ritka *Hidrian* c. könyvecskéjének SPECKTER rajzolta képecskéit ismerteti, melyek E. T. A. HOFFMANN *Klein Zaches*-ének hatását mutatják.) — Paul HENNIG: Die Desinfektion von Büchern mit dem Rubnerschen Apparat. (Annak megállapítása után, hogy a könyvek fertőtlenítésénél követett eljárások eddig kielégítő eredménnyel nem jártak, leírja a RUBNER-féle fertőtlenítő készüléket, mely erre a célra is teljesen megfelel. Lényegileg a RUBNER-féle eljárás nem egyéb, mint vizgőzzel történő fertőtlenítés, de a szokásos nyomás és hőmérséklet tetemes csökkentésével. A készülék fertőtlenítő kamarája négyszögletes szekrény, melynek teljesen sima belső falai meggömbültek, ami a magas vákuum által okozott nyomás kibírását igen előmozdítja. A kamarában megfelelő mérő-készülékek vannak, amelyek a hőfokot és a légnyomás nagyságát mutatják. A fertőtlenítéshez 50–55 C°-nyi 80/0-os formalingőzt vezetnek a készülékbe, melyben a SCHIEBER-féle légszivattyúval majdnem teljesen légüres teret állítanak elő. A formalinoldatot többször is föl lehet használni; ára literenkint 13–15 pfennig. Az üzemköltségek javarészt a párologtatáshoz és a légszivattyú működéséhez használt meleg s a kondenzátor hűtése okozza.) — 8. szám (november): Karl SCHOTTENLOHER: Denkwürdige Reformationsdrucke mit dem Bilde Luthers. (LUTHER első ismert arcképét Lucas CRANACH készítette 1520-iki rézmetszetén. Sokkal szebb ugyane művész 1521. április 2-ika előtt készült második metszete. Egy harmadik, ugyancsak CRANACH műhelyéből származó metszet, melyet Hans C. készített még 1520-ban, különösen népszerű lett Dél-Németországban, ahol fametszetű utánzatai a nyomtatványok egész sorában szerepel. Ennél is nagyobb hatással volt a LUTHER-arcképekre Hans BALDUNG metszete, melyen a reformátor sugárkoszorús feje fölött a Szentlélek lebeg. Szerző ezután sorra veszi a LUTHER életéből vett jelenetek ábrázolásait s rámutat az ellentábor karrikatúráinak gyér számára.) — Karl FREYE: Die Lenz-Ausgabe Ludwig Tiecks. (J. M. R. LENZ összegyűjtött műveit 1828-ban adta ki először Ludwig TIECK, aki maga is fölsímerie e kiadás több goromba hibáját, amint ezt FREYE TIECK hátrahagyott irataiból kimutatja. De több tévedésre FREYE mutat rá először.) — Giorgio Bonaccorri Graf von BUONACCORSI: Italienische Plakatkunst. (Különös elismeréssel adózik a firenzei virágkiállítást, a velencei regattaversenyeket s a nápolyi Male & Co. divatárúházat hirdető falragaszokat. Ez utóbbiak tervezőjét, DUDOVICHOT Itália legnagyobb plakátművészenek deklarálja.) — 9. szám (december): Ernst EISELE: Vom amerikanischen Bilderbuch. (Az amerikai képeskönyv egész a legutóbbi évekig kizárólag angol s részben német termékek utánnyomásából állott. Az eredeti termelés e téren csak napjainkban indult meg. Eredetiségével, ötletességével első helyen áll Jessie Willox SMITH; a groteszk irány jeles képviselője Grace G. WIEDERSEIM; az ifjúsági

regények illusztrátorai közt Frederik RICHARDSON és Harrison LADY válnak ki; az állattörténetek ügyes illusztrátora Clara E. ALTWOOD.) — L. DORFMÜLLER: Die Stadtbibliothek in Lindau. (A községi könyvtár magvát a sarútlan barátok 1528-ban felosztott rendházából kikerült könyvek képezték, de alapját csupán 10 év múlva vetették meg igazán. Gyarapodásának főforrásai a hagyományok voltak. Legelső katalógusát SEMBECK lelkész-könyvtáros készítette 1780-ban. A könyvtár jelenleg 200 kéziratból s 15.000 kötet nyomtatványból áll; ez utóbbiak közt 170 őnyomtatvány is van. Igen érdekes a reformációkorabeli rőpiratoknak 1000-nél több darabra rugó gyűjteménye.) — Paul SCHUMANN: Unbekannte Wertherschriften. (Tíz eddig ismeretlen Werther-utánezat leírása szerző saját könyvtárából.) — 10. szám (1913. január): Adalbert HORTZ-SCHANSKY: Der Neubau der königlichen Bibliothek zu Berlin. (A berlini királyi könyvtár új épületének népszerű ismertetése A cikk részleteire, minthogy az új építkezésről már többször megemlékeztünk, itt nem terjeszkedünk ki. Csupán annyit jegyzünk meg, hogy a költségek előreláthatólag 30 millió koronára rúgnak s az épület, ha összes helyiségei könyvtári célokra fognak szolgálni s az udvari szárnyak is teljesen kiépítettek, öt millió kötet befogadását teszik lehetővé. Az összes helyiségek föl vannak szerelve vacuum cleanerrel, mely kifogástalanul működik, de a könyveket és a polcokat csakis úgy lehet teljesen leporolni e készülék segítségével, ha a könyveket lerakják a polcokról. Minden egyes munkaszoba s raktárszakasz föl van szerelve telefonnal, melyek központja egy külön személyt köt le. Ugy a folyosók, mint a raktárak villanyvilágítással vannak ellátva, a raktárak födémiei pedig világos, fényesre csiszolt műkölapokból készültek, amelyek fokozzák a természetes világosságot. A fűtés magasnyomású vízgőzzel történik. A tűzvész ellen minden óvintézkedés megtörtént s a tűzoltóállomás és a könyvtár közt közvetlen telefonösszeköttetés létesült.) — G. A. E. BOGENG: A. L. Schlözers «Entwurf eines Zeitungs-Collegii.» (SCHLÖZER, a politika tanára a göttingeni egyetemen, külön újságolvasó-kollégiumot tervezett 1777-ben. Szerző szószerint közli ez érdekes tervezetet.) — Eduard BEREND: Ein Zeitgenössisches Pasquill auf Jean Paul. (A *Shakal*, Der schöne Geist c. 1799-ben és 1801-ben megjelent gúnyírat ismertetése.) — Fedor von ZOBELTITZ: Der «Katalog Weisstein.» (Gotthilf WEISSTEIN [1852—1907.] berlini hírlapíró könyvtárkatalógusához készült bevezetése. A gyűjtemény főleg színháztörténeti efemeridákban gazdag.) — 11. szám (február): J. RUDBECK: Zur Entstehungsgeschichte der Grolier-Einbände. (Egy Damianus PFLUG lipcsei származású diák számára készült kötés alapján, mely nemcsak stilsztikailag, hanem a díszítéshez használt vasak egy része tekintetében is megegyezik a GROLIER számára készült kötésekkel s mely ekként van datálva: Anno 1542. *Lutetiae Parisiorum*, bebizonyítottunk véli, hogy GROLIER kötése a francia fővárosban készültek.) — Walter GRÖFF: Die Einführung der Litographie in Italien. (A könyvmotot fiatal müncheni művészek honosították meg Olaszországban, névszerint Andreas és Johann DALL'ARMI, egy müncheni bankár fiai, továbbá egy Raphael WINTER nevű társuk. Az általuk 1805-ben életbeléptetett római műintézet egyik legelső terméke a subiacoi kolostor látkepe volt Josef Anton KOCH rajza nyomán. Szerző az 1820-ig terjedő kor-

szakból 14 olaszországi könyvmutatot mutat ki.) — 12. szám (március): Carl v. KLINCKOWSTROEM: Die ältesten Ausgaben der «Prophéties» des Nostradamus. (Michel NOSTRADAMUS híres jövőmondásai, melyek közé 1605. óta több hamis is került, 1568-tól 1689-ig 23 különböző kiadásban láttak napvilágot. Szerző minde kiadásokat pontosan leírja s érdekes bevezetésben ismerteti a különböző kiadások szövegeltéréseit.) — Karl LORY: Eine deutsche Privatbibliothek. (A bajor Giech-grófi család thurnai [Oberfranken] kastélyában őrzött könyvtár címeliát ismerteti.) — Eduard BEREND: Beiträge zum Anonymenlexikon. (Öt adalék az 1798—1823. évek névtelen irodalmához.)

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1912. ÉV 2—4. NEGYEDÉBEN.

BIBLIOTHECA Mauriti baronis Kornfeld. Index librorum hungaricorum. Budapest, 1913. Franklin-társulat kny. 8-r. 48 l.

BORSOS ISTVÁN. A pápai református főiskola könyvtárának katalogusa. II. kötet. Pápa, 1912. Főiskolai kny. 8-r. 352 l.

CIMJEGYZÉKE, A budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtárának —. XXXIV. 1909. évi gyarapodás. Budapest, 1912. Egyetemi kny. 8-r. XXVIII, 237 l.

CIMJEGYZÉKE, A kegyestanitőrendiek vezetése alatt álló szegedi városi főgimnázium ifjúsági nagyobb könyvtárának —. Szeged, 1912. Endrényi Lajos kny. 8-r. 43 l.

CIMJEGYZÉKE, A kolozsvári m. kir. altiszti kör könyvtárának —. Kolozsvár, 1912. Stief Jenő és trsa kny. 16-r. 45 l.

CIMJEGYZÉKE, A m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet könyvtárába 1910. évben ajándék és vétel útján szerzett könyvek 9-ik —. (Egyszermind a könyvtár név- és tárgymutatójának folytatása.) Budapest, 1911. Heisler és Közöl kny. 8-r. 44 l.

CIMJEGYZÉKE, A m. kir. trencsényi 15. honvéd gyalogezred tiszti könyvtárának alapszabályai és —. Trencsén, 1912. Gansel Lipót kny. 8-r. 175 l.

CIMJEGYZÉKE, A szombathelyi iparostanonciskola könyvtárának —. Szombathely, 1912. Egyházmegyei kny. 8-r. 40 l.

CIMJEGYZÉKE, A vasvármegyei kultur-egyesület könyvtárának II. —. Szombathely, 1912. Vasvármegye nyomdávállalat kny. 8-r. 31 l. Ára 40 fill.

CIMJEGYZÉKE, Az egyesületi könyvtár —. (Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők szakegyesülete.) Budapest, 1912. Világosság kny. 8-r. 76 l.

GULYÁS PÁL. Az Elzevirek Reszpuplikái és rokonkiadványok a magyar nemzeti múzeumban. Budapest, 1912. Stephaneum kny. 8-r. 56 l. (Könyvészeti tanulmányok. II.) Ára 2 K 50 f.

GULYÁS PÁL. Népkönyvtári címjegyzék. Első pótfüzet. Budapest, 1912. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának kiadása. Athenaeum kny. 8-r. 250 l. Ára 2 K.

HELLEBRANT ÁRPÁD. A magyar philológiai irodalom 1911-ben. Budapest, 1912. Franklin-társ. kny. 8-r. 333—452. l.

JEGYZÉKE, A budapesti III. kerületi tanuló-utcai háztartási iskola és a vele kapcsolatos ifjúsági leányegyesület alapszabályai és könyvtári —. Budapest, 1912. Székesfővárosi házi kny. kis 8-r. 47 l.

JEGYZÉKE, A cs. kir. szab. kassa-oderbergi vasút könyvtári —. Budapest, 1912. Magyar sajtó kny. 8-r. 110 l.

JEGYZÉKE, A csornai iparos társaskör könyvtárának —. Csorna, 1911. Csornai kny. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A győri Szent-Benedek-rendi főgimnázium tanári könyvtárának —. (Folytatás.) Győr, 1912. Győregyházmegyei kny. 8-r. 99—130 l.

JEGYZÉKE, A kaposvári m. kir. áll. elemi iskolák tanítói könyvtárának betűsoros —. Kaposvár, 1912. Szalai Ferenc kny. 16-r. 24 l.

JEGYZÉKE, A kassai magy. kir. gazdasági akadémia ifj. könyvtárának —. Kassa, 1912. Vitéz A. utódja kny. 8-r. 24 l.

JEGYZÉKE, A kecskeméti iparegyesület könyveinek betűsoros —. Kecskemét, 1912. Sziládi László kny. 8-r. 25 l. Ára 50 fill.

JEGYZÉKE, A kecskeméti népkönyvtár —. Kecskemét, (1912.) Első kecskeméti hírlapkiadó és nyomda r.-t. kny. nagy 8-r. 29 l.

JEGYZÉKE, A «Kevevárai kaszinó» könyvtári —. (1912. év.) Temesvár, 1912. Csendes Jakab kny. 8-r. 25 l.

JEGYZÉKE, A lévai kath. kör könyvtári —. Léva, 1912. Nyitrai és tsa. kny. kis 8-r. 19 l.

JEGYZÉKE, A magyar mémők- és építész-egylet könyvtára jelenlegi folyóiratainak — és könyveinek 1910—11. évi gyarapodása. Budapest, 1912. Pátria kny. 8-r. XXX l.

JEGYZÉKE, A magyarországi húsipari munkások szövetségének könyvtári —. Budapest, (1912.) Világosság kny. 16-r. 8 l. Ára 50 f.

JEGYZÉKE, A makói m. kir. állami főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Makó 1912. Kovács Antal kny. 8-r. 84 l.

JEGYZÉKE, A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa népkönyvtárának —. (1000 koronás A) typus.) Budapest, 1912. Athenaeum kny. 8-r. 17 l.

JEGYZÉKE, A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa vándorkönyvtárának —. VIII. sorozat. Budapest, 1912. Athenaeum kny. 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A nagyváradai iparos-kör könyvtári —. Nagyvárad, 1912. Neumann N. kny. 8-r. 32 l. Ára 20 f.

JEGYZÉKE, A pannonhalmi Sz.-Benedek-Rend községi székházi és tanári könyvtárának —. III. Folytatás. Kőszeg, 1912. Feigl Frigyes kny. 8-r. 113—160 l. (A pannonhalmi Sz.-Benedek-Rend községi Ferenc József kath. főgimnáziumának 1911/12. évi értesítője.)

JEGYZÉKE, A pannonhalmi Sz.-Benedek-Rend soproni főgimnáziuma ifjúsági könyvtárának —. Sopron, 1912. Röttig Gusztáv és fia kny. 8-r. 9—47 l. (Az intézet 1911/12. évi értesítője.)

JEGYZÉKE, A perecesbányatelepi «Bányamécs» dal- és műkedvelő-egylet könyvtárának —. Miskolcz, 1912. Szelényi és tsa kny. kis 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A pozsonyi kir. kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Pozsony, 1912. Éder István kny. 8-r. 37 l.

JEGYZÉKE, A soproni bencés főgimnázium ifjúsági könyvtárának — Sopron, 1912. Röttig Gusztáv és fia kny. 8-r. 42 l.

JEGYZÉKE, A tamási-i társaskör könyvtárának —. Tamási, 1912. Jeruszálem Ede kny. kis 8-r. 12 l.

JEGYZÉKE, A temesvári áll. tanítóképzőintézetben fennálló Eötvös-önképző-kör ifjúsági könyvtárának —. Temesvár, 1912. Délmagyarországi kny. 16-r. 55 l.

JEGYZÉKE, A várpalotai iparos-olvasókör könyvtárának —. Székesfehérvár, 1912. Csitári K. és tsa. kny. 8-r. 19 l.

JEGYZÉKE, Az esztergomi kath. főgimnázium felső osztályú ifjúsági könyvtárának — Esztergom, 1912. Laszky János kny. 8-r. 54 l.

JEGYZÉKE, Az ipartestületi könyvtár —. Győr, 1912. Gross Gusztáv. 8-r. 107—132 l. (Győr szab. kir. város ipartestületének 1911-ik évi jelentésében.)

JELENTÉSE, A budapesti könyvtáregyesület központi választmányának évi — 1911. évről. Budapest, 1912. Bagó Márton és fia kny. 8-r. 23 l.

KATALOG der Offiziersbibliothek des k. u. k. Infanterieregiments Alfons XIII. König von Spanien Nr. 38. Budapest, 1912. Pesti kny. r.-t. 8-r. 104 l.

KATALOG der Offiziersbibliothek des k. u. k. Infanterieregimentes Ritter von Ziegler Nr. 60. Eger, 1912. Lyceumi kny. 8-r. 91 l.

KATALOGUSA, A budapesti III. ker. m. kir. áll. főgimnázium tanári könyvtárának —. Budapest, 1912. Bichler I. kny. 8-r. 101 l.

KATALOGUSA, A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara könyvtárának —. Kolozsvár, 1912. Gombos Ferenc kny. 8-r. 79 l.

KÖNYVJEGYZÉK a bonyhádi polgári casino könyvtárából. Bonyhád, 1912. Raubitschek Izor. 8-r. 34 l.

KÖNYVJEGYZÉK a nagyenyedi iparos önképzőkör könyvtárában elhelyezett könyvekről. Nagyenyed, 1912. Nagyenyedi kny. 16-r. 84 l.

KÖNYVJEGYZÉK a népiskolai ifjúsági könyvtárak számára. Budapest, 1912. Franklin-társ. kny. 8-r. 18 l.

KÖNYVJEGYZÉK, a népiskolai ifjúsági könyvtárak számára. Budapest, 1912. Fritz Ármin kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A budapesti j. t. középiskolai Mária-kongregációk —. Budapest, 1912. Apostol-nyomda. Kis 8-r. 32 l. Ára 20 f.

KÖNYVJEGYZÉKE, A debreczeni református főiskolai felsőbb tanulók olvasóegyesülete könyvtárának — Debreczen, 1912. Városi kny. 8-r. 74 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A «Hódsági polgári casino-egylet» —. Hódság, (1912.) Pfiszter I. kny. 8-r. 25 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A kath. népkönyvtár —. Bücherverzeichnis der Kath. Volksbibliothek. Nagyszeben, 1912. Krafft V. kny. 16-r. 13, 19 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, a likéri tiszti kaszinói könyvtár —. Rimaszombat, 1911. Lévai Izsó kny. 8-r. 46 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A magyar királyi budapesti első honvéd gyalogezred tiszti könyvtárának alapszabályai és —. Budapest, 1912. Fráter és tsa kny. 8-r. 88 l.

KÖNYVTÁRA, A budapesti kereskedelmi és iparkamara —. Könyvtári gyarapodás 1911. szeptember 1-től december 31-ig. Budapest, 1912. Pesti kny. 1-r. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRA, A budapesti kereskedelmi és iparkamara —. Könyvtári gyarapodás 1912. január 1-től április 1-ig. Budapest, 1912. Pesti kny. 8-r. 22 l.

KÖNYVTÁRA, A budapesti kereskedelmi és iparkamara —. Könyvtári gyarapodás 1912. április 1-től június 30-ig. Budapest, 1912. Pesti kny. 8-r. 22 l.

KÖNYVTÁRA, Az Erzsébet népakadémia —. Betűsoros könyvjegyzék. Új kiadás. Budapest, 1913. Endrényi Imre kny. Szeged, 8-r. 229 l. Ára 60 f.

KÖNYVTÁRA, M. kir. székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred tiszti —. I. A) csoport. Katonai művek. Székesfehérvár, 1912. Számmér Imre kny. 8-r. 31 l. B) csoport. Általános érdekű művek. 80 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A budapesti aranyművesek, órásk, vésnökök és rokonszakták szakegyletének —. Budapest, (1912.) Világosság kny. 16-r. 35 l. Ára 20 f.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A budapesti cipőfelsőrészkesztő munkások és munkásnők szak- és munkaközvetítő egyesületének —. Budapest, 1912. Világosság kny. 16-r. 32 l. Ára 24 f.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A «Czellődömölki polgári olvasókör és dalárda» —. Czellődömölk, 1912. Dinkgreve Nándor kny. Kis 8-r. 24 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A dunántúli turista-egyesület —. Sopron, (1912.) Röttig Gusztáv és fia kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A kiskunfélegyházi róm. kath. népiskola tanítói —. Kiskunfélegyháza, 1912. Vesszősi József kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A magyarországi szabómunkások és munkásnők szakegylete budapesti csoportjainak — és szabályzata. Budapest, 1912. Világosság kny. 16-r. 63 l. Ára 30 f.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, Máv. szolgai kör —. Szolnok, 1912. Wachs Pál kny. 16-r. 10 l.

MAROSI ARNOLD. A fejérmegyei és székesfehérvári múzeumegyesület elentése 1910—11. Székesfehérvár, 1912. Csitári K. és tsa kny. 8-r. 46 l.

NACHTRAG, VI. zum Bibliothekskatalog der wissenschaftlichen und belletristischen Werke. Militärwissenschaftlicher und Kasinoverein Temesvár. Temesvár, 1911. Csendes Jakab kny. 8-r. 15 l.

NACHTRAG, I. — zum Bibliotheks-Katalog des Militär-wissenschaftlichen Vereines in Nagyvárad, 1912. Neumann Vilmos kny. 8-r. 11 l.

NACHTRAG, III. — zum Catalog der Bibliothek des militär-wissenschaftlichen und Casino-Vereines in Budapest. Budapest, 1912. Kertész József kny. 8-r. 25 l.

NACHTRAG zum Katalog der modernen Bücherei Hermannstadt. Nagyszeben, (1912.) Krafft V. kny. Kis 8-r. 25—42 l.

NÉVSORA, A kunhegyesi iparos olvasóköri könyvtárának —. Kunhegyes, 1912. Balla Sándor kny. 8-r. 32 l.

PÓTFÜZET, Hatodik — a m. kir. közigazgatási bíróság könyvtárának 1906. évi címjegyzékéhez. Budapest, 1912. Állami kny. 8-r. 26 l.

PÓTJEGYZÉK, XI. — a budapesti IX. ker. nép- és iskolai könyvtár könyvjegyzékéhez. Budapest, 1912. Stephaneum kny. 8-r. 20 l. Ára 30 f.

PÓTJEGYZÉKE, A magyarországi kereskedelmi utazók egyesülete családi könyvtárának II. —. Budapest, 1912. Kálmán M. és tsa kny. 8-r. 9 l. Ára 10 f.

PÓTJEGYZÉKE, Magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak országos szövetsége központi könyvtár —. Budapest, 1912. Világosság kny. Kis 8-r. 8 l.

RÁTH ARNOLD. A kir. magyar természettudományi társulat könyveinek első pót-címjegyzéke. Budapest, 1912. Pesti Lloyd-társulat kny. 8-r. 192 hasáb.

RENDSZERE, Könyvtárak nemzetközi osztályozó — magyar viszonyokra alkalmazva. I. füzet. Bevezetések, rövidített osztályozás, közös alosztások. Budapest, 1912. Székesfővárosi házi kny. nagy 8-r. 25, 14, 38 l.

TARTALOMJEGYZÉKE, A Budapest X. ker. nép- és iskolai könyvtár —. IV. bővített kiadás. Budapest, 1912. Goldschmied A. kny. 34 l.

VÁNGEL JENŐ és NAGY ZSIGMOND. Az országos paedagogiai könyvtár és tanszermúzeum philosophiai és paedagogiai munkáinak betűsoros jegyzéke. II. füzet. Budapest, 1912. Franklin-társ. kny. 8-r. 161—320 l.

Összeállította FITOS VILMOS.

ÚJABBAN MEGJELENT HAZAI ANTIKVÁRIUSI JEGYZÉKEK.

Könyvgyűjtő. V. évf. 18. sz. 1913. április. LANTOS Á. (Budapest) könyvjegyzéke. Néhai HENTALLER L. könyvtára. II. rész. Magyar nyelv és irodalom.

RANDBURG Gusztáv 95. sz. könyvjegyzék. 1913. május—június. Emich Gusztáv könyvtára II. rész.

VEGYES KÖZLEMENYEK.

Kiszingstein Sándor †. A magyar bibliográfiának és a magyar könyvkereskedő-világnak egyaránt érezhető vesztesége van: 1913. április 16-án halt meg **KISZLINGSTEIN Sándor**, munkás életének hatvankettedik évében, hosszú és gyötrelmekben gazdag szenvedés után. Könyvkereskedői pályáját, kellő tudományos előképzettség után, Léván kezdette meg, majd Pécsen, Budapesten és Esztergomban működött s az utóbb említett helyen 1880-ban üzletileg önállósította magát. 1891 közepén felhagyott üzletével s a fővárosban telepedett meg, mint a **GOTTERMAYER** könyvkötő-cég üzletvezetője. Ez állásában 1910 augusztusáig maradt, amikor megindította *Az irodalom* c. bibliografiai lapot, amely azonban csakhamar megszűnt. A könyvészeti irodalomban számos kisebb munkája jelent meg, mellyel első sorban gyakorlati — könyvkereskedői — célokat szolgált, de a tudományra is hasznos segédeszközökhöz juttatta ilyfajta művekben és vállalkozásokban sajnálatosan szegény irodalmunkat. Főműve az 1888-ban önállóan megjelent *A magyar könyvészet 1876-tól 1885-ig*. Kisebb dolgozatai közül említést érdemelnek: *A magyar sajtóirodalom 100 éves statisztikája* és *Magyarország irodalmának statisztikája 1801-től 1909-ig* c. dolgozatai. Végül megjegyezzük, hogy ő szerkesztette **RUSSEL** nemzetközi egyetemes könyvjegyzékének hazánkra vonatkozó XII. kötetét. G. P.

A két legrégibb magyar nyelvű nyomtatvány. **MELICH János** gondos *fac-simile* kiadásban publikálta a danzigi városi könyvtárban őrzött azon két 1527. évi krakkai nyomtatványt, melyre a múlt évben terelődött tudásaink figyelme s melyek könyvészeti leírását a jeles tudós a mi folyóiratunkban tette először közzé. A szépen kiállított kötetkét, melyhez **SÁGI János** készített gondos szömutatót a Magyar Nyelvtudományi Társaság adta ki **SEMSEY Andornak**, a hazai tudományosság e bőkezű mecenásának a költségén.

Új poncok kézi aranyozáshoz. **GALAMB József**, a székesfővárosi iparrajziskola könyvkötészeti tanműhelyének szaktanára még mint a lipcsei Akademie für graphische Künste und Kunstgewerbe növendéke vagy kétszáz különböző nagyságú, jobbára stilizált levél- és virágmotivumokat ábrázoló poncot tervezett, amelyeket *Dornemann & Co* magdeburgi cég Leipziger Stempel jelzés alatt hozott forgalomba. Ezen kéziaranyozásból és vaknyomáshoz egyaránt használható poncok a körív-készlet részeivel s a filétákkal kombinálva kellő rajztudású és művészi inspirációjú mesterember kezében kétségkívül kellemes hatású kompozíciókká kerekedhetnek ki, azok a példa-összeállítások azonban, amelyeket a kiadó-cég közöl, kevés kivétellel banálisak s rég ismert kompozícióktól függők.

Sylvester János «Rosarium»-áról. WIERZBOWSKI Th.: Bibliografia polonica XV. ac XVI. ss. Vol. II. 47 szerint SYLVESTER-nek van ilyen című műve is: «Rosarium Celeste|virginis Marie|patrone regni|Vngarie|4° 6 fol.; dedic. Simoni, episcopo Agriensi, a Joanne Silvestris Pannonio, Cracoviae, in festo inventionis s. Crucis, 1527.» W. szerint e mű egyetlen példánya a szent-pétervári Császári nyilvános könyvtárban van meg.

SYLVESTER e művét SZABÓ III. része 1528-ból valónak mondja, ez azonban sajtóhiba 1527. helyett, amint arról HELLEBRANT Árpád értesít. SZABÓ III. kötete tudvalevően SZABÓ K. és HELLEBRANT Á. munkája. Amikor már most HELLEBRANT részben SZABÓ jegyzetei alapján is a «Régi magyar könyvtár» III. kötetét sajtó alá rendezte, Szent-Pétervárról a M. Tud. Akadémia és a budapesti orosz főkonzulátus útján elkérte Sylvester e munkáját. A művet áttanulmányozás után visszaküldte. A fontos már most az, hogy ennek a műnek azóta — úgylátszik — nyoma veszett. 1896-ban DÉZSI Lajos hivatalos úton a budapesti kir. egy. könyvtárhoz kérte e művet használatra leküldetni, a válasz azonban az volt, hogy a művet nem találják (I. Irodalomt. Közl. VI. 503.). Én most 1912-ben hivatalosan és magánúton érdeklődtem a mű iránt, azonban a válasz az, hogy a mű a Császári nyilvános könyvtárban nincs meg. Ebből az látszik, hogy a mű «útközben» elkallódott.

MELICH JÁNOS.

Adalékok a szabadságharc hirlapirodalmának bibliográfiájához és egy hozzáfűzött terv. A Fővárosi könyvtár által megvásárolt HENTALLER könyvtár hirlapi példányainak kollaudálásánál nagy haszonnal forgatván SZINNYEI Józs.: Hirlapirodalmunk 1848/49-ben c. munkáját, néhány olyan adatot találtam, melyet a rendelkezésre álló anyag alapján a következőkben igazíthatok helyre.

1. *Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde* c. lapnak utolsó, 46. száma nem 1848. nov. 26-án, hanem nov. 20-án jelent meg. (I. m. 23. l.)

2. A *Debrecen—Nagyvárad*i Értetítő-nek 1848-ban nem 57, hanem csak 52 száma jelent meg. Az 1848. dec. 24-iki 52. sz. fejezete fölött álló ez a kitétel is bizonyítja ezt: «E' folyó évi utolsó számú lap». Mint hetenként megjelenő lapnak, következő száma 1849. jan. 1-én jelent meg. (I. m. 6. l.)

3. A nagyon érdekes *Hadi Lap*-ból a csiki ferencesbarátok nemcsak 6 számot tudtak nyomni, mert megjelent a 8. (júl. 9.) és a 9. (júl. 16.) száma is. (I. m. 8. l.)

4. A *Jövő* c. lapból 1848-ban 25 szám jelent meg, 100 lapon, nem 32 sz. 92 lapon. (I. m. 10. l.)

5. A *Nép-Elem*-nek nem 71, hanem 74 száma jelent meg 1848. szept. 23-ig. (I. m. 15. l.)

6. A *Satellit* c. lapból 1848-ban nem 99 szám jelent meg, hanem 104; az utolsó dec. 30-án. 1849-ből pedig tulajdonunkban van a dec. 27-iki 68. sz. is. (I. m. 30. l.)

7. *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. lapnak nem 3 száma jelent meg, mert birtokunkban van annak 1849. ápr. 28-án megjelent 4. száma is. (I. m. 17. l.)

Amidőn a *Magyar Könyvszemlének* tisztelettel rendelkezésére bocsátom megállapításaimat, bátorkodom javasolni SZINNYEI említett munkájának kibővítését és kijavítását, minthogy megjelenése óta az anyag rendkívül gazdagodott és kielégült, amiről a Nemzeti Múzeum könyvtárának hírlapi osztályában volt alkalmam meggyőződni.

Egyszersmind megragadom az alkalmat, hogy rámutatva a magyar történetírás egy különös jelenségére egy tervet vessek föl, amelyhez az előbbi kiegészítésül szolgálna.

Összehasonlítva a külföldi és a magyar történetírás eredményeit, szembe-ötölő, hogy míg a külföldi történettudomány nagy gondot fordít a közelmúlt egyetemes és nemzeti történetének monografikus megírására, addig ezt nálunk egyáltalán nem látjuk. Az pedig másutt elő nem fordulhatna, hogy egy olyan korra nézve, amilyen nálunk a negyvenes évek kora végső kifejtésükben a szabadságharcral, semmiféle a modern történettudomány eredményeinek felhasználásával megírt monografikus munka ne tájékoztasson.

Anélkül, hogy ennek a jelenségnek további tárgyalásába, vagy okainak keresésébe mennék bele, csak azt a reményemet fejezem ki, hogy ebben változás fog beállani. De be is kell állania, mielőtt bekövetkeznék tudományos életünkre az a szégyen, hogy idegenek írják meg azt, amit nekünk kötelességünk megírni. Részlegesen úgyis megesett ez már rajtunk, mikor Wilhelm ALTER megírta a szabadságharc külpolitikáját (*Die auswärtige Politik der ungarischen Revolution in 1848—49. Berlin. 1912.*) Preventív intézkedéseket kell tennünk ezen a téren és rendszeres előkészítő munkálatokat végeznünk, ahogy ezt most már teszi a Fővárosi könyvtár, amidőn programmszerűen gyűjti a szabadságharc irodalmát.¹ De valamennyi közül is legfontosabb volna a szabadságharc kimerítő speciális bibliográfiájának összeállítása az összes köz- és ha lehet a magánkönyvtárak idevágó anyagának bevonásával.

NIKLAJ PÉTER.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára 1912-ben. ERDÉLYI Pál könyvtárigazgató jelentése szerint az 1912. év folyamán a könyvtár 7670 művel, 28.092 darabbal gyarapodott. Ebből a szépszámu gyarapodásból vétel: a nyomtatványi osztályban 823 mű 1397 drb., a kéziratárban 86 mű 97 drb., a levéltárban 1064 drb.; ajándék, a nyomtatványi osztályban 626 mű, 1772 drb., a kéziratárban 130 mű 144 drb., a levéltárban 230 drb., letét a nyomtatványi osztályban 1 mű 1 drb., a kéziratári osztályban 110 mű 147 drb., a levéltárban 29 drb., csere a nyomtatványi osztályban 18 mű 227 drb., kötelessépdány a nyomtatványi osztályban 2705 mű 14.970 drb., A nyomtatványi osztály évvégi állománya 118.800 mű 221.832 kötetben és 82.495 drb. apró nyomtatvány.

A nyomtatványi osztályban a folyóiratok betűsoros leíró katalógusa tel-

¹ A M. N. Múzeum könyvtára a szabadságharc irodalmának összegyűjtését már évek óta rendszeresen folytatja s e nemű gyűjteménye, melyben a korszak vezető emberei közül többnek, Kossuth Lajossal az élőkön, az irományai és könyvei foglaltak, páratlan a maga nemében.

jesen készen, külön van föllállítva. A rövid címek és a hozzátartozó utalólapok a nagy ABC-és kereső katalógusba besoroztattak s készült egy olyan jegyzék is, mely az anyag hiányait teljesen feltünteti s így a tervszerű kiegészítésnek egyszersmindenkorra állandó alapja marad. A gyűjteményes munkák és sorozatos kiadványok leíró cédulái is elkészültek s így a kereső ABC-és katalógus a föllállított egész anyagra nézve teljessé vált. A hírlapok leíró katalógusa is munka alatt áll s felerészében el van végezve, a sajátképi nyomtatványokra vonatkozó számozó lajstrom folytatásaként elkészült a hírlaptár föllállítása és nyilvántartása céljára szánt számozó lajstrom is. A nyomtatványi osztály keretében föllállított gyűjtemények legnagyobb tömegéről (sajátképi nyomtatványok, hírlapok, folyóiratok, díszművek) szóló számozó lajstromok rendben vannak. E munka folytatása gyanánt a naptárakat már 1912-ben földolgozták, csupán föllállításra és számozásra várnak; a Halotti Beszédek leíró cédulái az év végén került munkába, az Egyetemi Nyomtatványok és Értesítők lajstromaira azután jő sor. E három utóbbi gyűjtemény föl van állítva és használható. Az osztály kiegészítő része lesz a térképgyűjtemény, melynek rendezése már is kezdetét vette.

A kéziratárban az 1—1330. terjedő kéziratok felállítva, ideiglenes cédulán címtárral ellátva, a céhiratok a városok és céhek rendén elhelyezve, az országgyűlési irományok időrendben sorakoztatva, a családi levéltárakat kiegészítő kéziratok külön-külön egybeállítva alkalmas alapot adnak arra, hogy a részletes és szakszerű könyvtári földolgozás most már kezdetét vehesse. Első teendő a kéziratok konzerválása, köttetése, restaurálása, azután a régebbi leíró katalógus folytatása s végül az egyes különálló gyűjtemények földolgozása. Minde munkának örvendetes eredménye, hogy egy meglehetősen gazdag, a viszonyok szerint hozzáférhető és használható kéziratgyűjtemény állott elő, mely csak akkor válik irodalmunk és tudományunk előtt valóban meglepetéssé, ha leíró katalógusa megjelent.

A levéltár letét útján három új családi levéltárral szaporodott, ezek a tinkovai MATTSKÁSSY család levéltára; a dr. SZENTKERESZTHY György és felesége szül. KORNIS Klementina grófnő hosszúaszói családi és a kihalt sepsiszentiványi b. HENTER család rég tulajdonukban álló levéltára, végül gr. KORNIS Károlynak eddig az Orsz. Levéltárban őrzött családi levéltára. Br. JÓSIKA Aladár a tíz évvel ezelőtt átengedett levéltár kiegészítéseül a levéltárnak Fenesen rekedt részét engedte át.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtárának bevételei 1912-ben 11.198⁵8 K-t tettek, ebből 6500 K államsegély, kiadásai viszont 11.214³2 K-ra rúgtak, amiből 3666⁸5 K. könyvvásárlásra, 2964³0 K. könyvkötésre, 2292²50 K. pedig az 1910. évi kölcsön törlesztésére esett.

Az olvasóteremben az év folyamán 33.839 művet 46.071 kötetben használtak, házi használatra pedig 2830 művet 4081 kötetben kölcsönöztek ki. Az olvasóterem forgalma október havában volt a legerősebb: 5178 mű, 7187 kötet.

A thesszáliai kolostorokból újabban előkerült kéziratokról lelkes hangon számol be Johannes DRÄSKE a *Neue Jahrbücher für das klassische*

Alertum hasábjain. A nehezen hozzáférhető thesszáliai kolostorokból 1882-ben hosszú huza-vona után 230 drb kézirat került Athénbe. Nikos A. BEES, jeles filologus, az 1908—9. években bejárta e nehezen hozzáférhető kolostorokat s az eresz alatt, a padláson, a barátok celláiban, évekkel ezelőtt elhunyt rendtagok ágyaiban nem kevesebb, mint 1124 kéziratot talált, köztük nem egy paleografiai szempontból is becses darabot. A kodexek legnagyobb része a Meteoron-kolostorból került napfényre, míg 269 a Barlaam-kolostorra, 103 az István-rendházra stb. esik. A kodexek közül csupán egy nyúlik vissza a IX. sz.-ba; a X. sz.-ból 7, a XI. sz.-ból 23, a XII. sz.-ból 35, a XIII. sz.-ból 26 és a XIV. sz.-ból 99 kézirat való; a többi kézirat az újkorba esik. A legrégibb kodex CHRYSOSTOMOS-nak MÁTÉ evangéliumához írt 45—90. homéliáját tartalmazza s Kr. u. 861—62-ben íratott. A kéziratok legnagyobb része a Meteoron-szerzetesek munkája s az iskola fejlődését világosan mutatja. A kodexek fontos patrisztikai műveken kívül HOMEROS, SOFOKLES, DEMOSTHENES, ARISTOTELES, LUKIANOS, OPIANOS stb. műveit is tartalmazzák.

A budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának 1910. és 1911. évi állapotáról szóló jelentésből a következőket közöljük:

A volt elsőri lakásnak raktártermekké történt átalakítása némileg segített a könyvtár túlszűfoltóságán. A berendezést az egyetemi gazdasági hivatal az elmúlt két évben teljesítvén, 1911 nyarán mintegy 30.000 kötet könyv nyert az új könyvtermekben elhelyezést s ha KUDORA Károly kiköltözés iránti kérelmének hely fog adni, a jövőben még 20—25.000 kevésbé használt könyv helyezhető el a földszinti helyiségekben. Ezáltal pár esztendőre ismét van hely a szaporulat befogadására. Azonban a könyvtári kérdés a modern követelményeknek megfelelően csakis új építkezéssel kapcsolatban lesz véglegesen megoldható.

Az egyetemi könyvtár anyagi helyzete nemcsak kedvezőtlen, de súlyosnak is mondható. Az évi átalány s az egyetemi beiktatási díjakból befolyó jövedelem alig haladja meg a 40.000 koronát, mely összegből az évről-évre rohamosan gyarapodó és egyre dráguló tudományos irodalom legfontosabb termékei is alig szerezhetőek meg.

A könyvkötési árak is évről-évre emelkednek, aminek némi ellenszeréül, a könyvtárban amúgy sem célszerű bőrkötések fokozatos kiküszöbölése mellett, 1910 óta a kevésbé használt művek, kisebb értekezések és apró nyomtatványok egészen olcsó, de tartós, vászonhátú papírkötéseket kapnak.

Az olvasóközönség körében többször nyilvánult óhajra való tekintettel 1911 március 13-ika óta a könyvtár hivatalos helyiségei és belső dolgozószobája d. e. 9-től d. u. 6-ig állandóan nyitva tartatnak.

Az 1910. évben kikerült a sajtó alól az egyetemi könyvtár kézirati katalógusának II. rész: III—IV. kötete (Coll. Kaprinayana. Supplementum. Indices.) is, most már csak az I. résznek (a kódex-katalógus második kiadásának) kiadása volna hátra. Évek óta teljesen kész az inkunabulumok jegyzéke is, de kinyomtatása a rendes évi átalányból nem fedezhető.

Az apró nyomtatványok, röpiratok, kisebb értekezések egy részét (kb. 20.000 drb) a könyvtár rendezésekor, 1875—76-ban nem katalogizálták, hanem

szak szerint összekötözve, «Tárcák» címe alatt külön kezelték. A doktori disszertációk felvétele befejeztetvén, megkezdődött e gyűjtemény katalógizálása s a törzskönyvtárba leendő elhelyezése. Hasonlóképpen munkába került a metszetgyűjtemény katalógizálása is.

A könyvtár személyzeti ügyeiben a következő változások történtek: TETZEL Lőrinc könyvtárist 1910-ben egyetemi könyvtárőri címet és jelleget nyert, 1911-ben pedig tényleges őrré neveztetett ki. Dr. KIRÁLY György, dr. SCHMIDT Erzsébet és dr. WALDBAUER Ilona 1910-ben fizetéstelen könyvtáristtá nevezettek ki, de az első kettő szolgálata megkezdése előtt lemondott állásáról. BENEDEK Róza áll. felsőbb leányiskolai segédtanítónő az 1911/12. tanévre szolgálattételre az egyetemi könyvtárhoz rendeltetett be.

A könyvtár bevételei 1910-ben 40.922'74 K-ra, 1911-ben 40.910'40 K-ra rugtak; a mutatkozó túlkiadás 1910-ben 170'40 K, 1911-ben pedig csupán 58 fillér.

A könyvtár 1910-ben 5797, 1911-ben pedig 5981 kötettel gyarapodott; ebből vétel 2822, illetve 2613 kötet, a többi ajándék. A könyvtár állománya, hozzávető becslés alapján 1911. dec. 31-én 485.981 drb, amiből 872 kötet ősnymtatvány és 3568 kötet kézirat.

A könyvtár nagy olvasótermében 1910-ben 2347 olvasó 78.857 esetben 89.602 művet, 1911-ben pedig 3646 olvasó 81.266 esetben 94.299 művet használt. A használatból 1910-ben 26.701 kötet s 1911-ben 41.219 kötet esett a jogtudományra. A házi kikölcsönzők száma 1910-ben 8638, a kikölcsönzéseiké 19.538; 1911-ben viszont 9037 egyén 21.680 művet kölcsönzött. A tanári dolgozó- és folyóirati olvasószobában 1910-ben 3455 olvasó 7167 művet, 1911-ben 3561 olvasó 6905 művet használt. A levéltári osztályban 1910. évben 269 kutató 650, 1911-ben 288 kutató 613 kéziratot, oklevelet, illetve régi nyomtatványt használt. Ezek közül külföldről kölcsönkért mű volt 1910-ben 64, 1911-ben 42 drb.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáranak hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait, beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként március, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a szerkesztő címére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV. *Ferenciek-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—20. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai időszaki sajtó 1910-ben.* I. *A magyar hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* II. *A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* III. *Folyóiratok, Dr. Fitos Vilmostól.* Függelék: *A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 50 fillér. Ezt kiegészíti: *A hazai időszaki sajtó változásai c. füzet.* Ára 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. PAUL GULYÁS.

Quatre livraisons par an : prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XXI. volume. II-e
livraison. Avril—Juin 1913.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

Page

Ladislauş Fejérpataky. La Bibliotheca Rossiana	9*
Joseph Popovici. Deux imprimés roumains du XVI. siècle. (Avec une planche)	10*
Arthur Marmorstein. Unitarian manuscripts	10*
Paul Gulyás. L'enseignement des adultes en Hongrie et les bibliothèques populaires	10*
Étienne Harsányi. La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Deuxième partie)	13*
Documents inédits. Emerich LUKINICH: Zur Keresder Ausgabe des historischen Werkes Wolfgang Bethlen's	14*
Ludwig KEMENY: Die Druckkosten eines Buches in Ungarn im Jahre 1816	14*
Indicateur officiel. Bericht über die Széchényi-sche Bibliothek des Ung. National-Museums im ersten Quartal des Jahres 1913	15*
Littérature. <i>Bibliotheca</i> Mauritii Kornfeld. (Par Paul GULYÁS.) — G. A. TOURNOUX: Bibliographie Verlainienne. (Par Bibliophile.) — J. D. BROWN: Library classification and cataloguing. (Par Paul GULYÁS.) — <i>Association</i> des bibliothécaires français: Bibliothèques, livres et librairies. II. (Par Étienne GYALUS.) — <i>Catalogue</i> de la bibliothèque de l'Institut Nobel. I. (Par P. G.)	16*
Revue des périodiques hongrois. Egyetemes philologiai közlöny. XXXVI. 3. — Irodalomtörténet. II. 1. 2. — Irodalomtörténeti közlemények. XXIII. 1. — Huszadik Század. XIV. 1. — Keresztény magvető. XLVII. 8. — Magyar Kultúra. I. 2. — Nyugat. VI. 1.	16*
Guillaume Fitos. La littérature bibliographique hongroise dans les trois derniers trimestres de 1912.	17*
Notices. Alexandre Kiszlingstein † (P. G.) — Les deux plus anciens imprimés hongrois. — Nouveaux fers à dorer. (Σ.) — Über das Rosarium des J. Sylvester. (Johann MELICH.) — Ergänzungen zur Bibliographie des Zeitschriftenwesens der ung. Revolution, nebst einem dazu gehörigen Plane. (Peter NIKLAI.) — La bibliothèque du Musée National Transylvanien en 1912. — Les manuscrits détériorés dans les couvents de Thessalie. — L'état de la bibliothèque de l'université de Budapest en 1910 et 1911	17*

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

1913. II. évf. 2. — MAGYAR KÖNYVSZEMLE — II. évf. 2. — II. évf. 2.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

1913. évi folyam * III. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
A Magy. Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtára az 1912. évben. (Két melléklettel.)	193
Dr. Gulyás Pál. A szellemi munkásság szervezése	209
U. Szabó Gyula. A Lugossy-kódex	217
Harsányi István. A Rákóczi-könyvtár és katalogusa. (Harmadik közlemény.)	232
Magyar könyvesház. Adalékok SZABÓ Károly Régi magyar könyvtárának II. kötetéhez. Dr. FERENCZI Zoltántól, dr. GULYÁS Páltól, HARSÁNYI Istvántól, KROFF Lajostól, REXA Dezsőtől, SZINYEI Gerzsontól és dr. TODORESCU Gyulától	241
Adattár. Pesti könyvkötőcéh-szabályok 1746-ból. Közli dr. GULYÁS PÁL ...	247
Tárcza. A M. N. Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtára az 1913. év második negyedében... ..	252
Dr. Gulyás Pál: Id. Szinnyi József (Nekrológ)	257
Szakirodalom. Jacob WIESNER: Der ungarische Buchhandel. (Ism. GYALUS István.) — HELLEBRANT Árpád: A magyar történeti irodalom 1912-ben. (Ism. S.) — Guillaume APPOLINAIRE, Fernand FLEURET, Louis PERCEAU: L'enfer de la Bibliothèque nationale. (Ism. BIBLIOFIL.) Robert Alexan- der PEDDIE: National bibliographies. (Ism. GULYÁS Pál.)	260
Külföldi folyóiratok szemléje. La bibliofilia. XV. 1—3. Le bibliographie moderne. XVI. 91—92. Österreichische Zeitschrift für Bibliothekswesen. I. 1. — Revue des bibliothèques. XXIII. 1—3. — The library world. XV. 79—81. — Zeitschrift für Bücherfreunde. V. 1—3. — Zentral- blatt für Bibliothekswesen XXIX. 10—12. XXX. 1—3.	268
Vegyes közlemények. Id. Szinnyi József halálához. — Változás az Orsz. Levéltár vezetésében. — Személyi hírek a budapesti és kolozsvári egyetemi könyvtárakból. — A VII. könyvtártani szaktanfolyam. — Nem- zetközi kiadó-kongresszus Budapesten. — Levél a szerkesztőhöz. (Dr. SZABÓ Ervin.)	284
Változások a magyarországi nyomdánál 1913. január—június hónapokban	288
Melléklet. A hazai időszaki sajtó változásai 1912-ben. Összeállították: KERESZTY István és dr. FITOS Vilmos	1—23

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA AZ 1912. ÉVBEN.

(Két színes melléklettel.)

Az országos SZÉCHÉNYI-könyvtár gyarapodása és használata a megelőző évek alatt elért keretek között maradt. A túlsúlyfolt-ságon, mely a könyvtár minden osztályában, de különösen a hirlap-könyvtárban a rendszeres kezelést úgyszólván lehetetlenné teszi, egy bérelt raktárhelyiség berendezésével legalább ideig-óráig némi kis segítség történt. A Szentkirályi-u. 7. sz. házában bérelt föld-szinti és alagsori helyiségek ideiglenes bútorzattal ellátva módot nyújtottak arra, hogy a hirlapkönyvtár és a könyvtár másodpél-dányait, a külföldi hirlapokat s a hazaiak közül a kevésbbé hasz-nált idegen nyelvűeket ott elhelyezhessük. Ez az ideiglenes megoldás azonban csak a legrövidebb időre segített a tarthatatlan állapotokon.

A könyvtár négy osztályában az év végéig számba vett sza-porulat 160.616 darab (1911-ben 160,797). Gyarapításra összesen 34.095⁸⁰ korona, 4136⁵⁰ márká, 296³⁰ frank és 81⁷⁵ lira fordított. A könyvtár összes osztályaiban egy év alatt 34.633 (1911-ben 39.592) használó fordult meg, kik a könyvtár állomá-nyából 172.702 (1911-ben 170.193) darabot vettek igénybe.

A könyvtár hivatali személyzetében nevezetesebb változások történtek. Dr. ÁLDÁSY Antal ör a lefolyt év alatt igazgatóörre lett, majd Ő Felsége által a budapesti tud.-egyetemhez ny. r. tanárrá neveztetván ki, sok évi buzgó és eredményes szolgálat után megvált a könyvtártól. KERESZTY István és dr. MELICH János múzeumi örök előbb igazgatóőri címet és jelleget nyertek, majd valóságos igazgatóörökké neveztettek ki. Hasonlóképen dr. GULYÁS Pál segédör előbb őri címet és jelleget kapott, majd múzeumi örre lépett elő. Dr. BARTFAI SZABÓ László segédör a gróf SZÉCHÉNYI-

család illetékes tagjának ajánlására múzeumi örré, dr. BEVILAQUA Béla, dr. HOLUB József és dr. MADARASSY László múzeumi gyakornokok segédörökké neveztettek ki. Dr. BIBÓ István miniszteri segédfogalmazó, ki egy éven át könyvtárunknál teljesített szolgálatot, ez év leteltével megvált könyvtárunktól. A fentemlített kinevezések a könyvtári gyakornokok létszámában is változást idéztek elő. Mindezen változásokat számba véve, a könyvtárnál működő tisztviselők, szolgálattételre beosztottak, gyakornokok, laborans, szolga és felügyelő személyzet teljes létszáma 1912. december 31-én 38.

Hivatalos kiküldés könyvtári anyag megbecslésére és átvételére az év folyamán többször történt. A múzeumi alapból nyert segéllyel tanulmányutakat tettek: dr. MELICH János igazgatóőr Krakóban kutatót a régi magyar irodalom emlékei után, dr. VÉRTESY Jenő ör Lipcse, Halle, Berlin és Drezda könyvtárait tanulmányozta, dr. GULYÁS Pál ör németalföldi és belga könyvtárakat látogatott meg, dr. BARTFAI SZABÓ László ör a müncheni könyv- és levéltárak kezelését tette tanulmány tárgyává, végül dr. FITOS Vilmos segédőr olaszországi könyvtárak ügykezelését tanulmányozta, főleg a nyomdai kötelespéldányok szempontjából. Végül megemlítjük, hogy dr. GULYÁS Pál a Federazione italiana delle biblioteche popolari meghívására és a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa képviselőjeként részt vett a Rómában december hó folyamán tartott II. olasz nemzeti közművelődési kongresszuson s ott A magyar szabadoktatási intézmények, különös tekintettel a népkönyvtárakra címen tartott francia nyelvű előadást. Mindezek tapasztalataikról részletes jelentésekben számoltak be.

A könyvtár folyóirata a *Magyar Könyvszemle* GULYÁS Pál ör szerkesztésében a kitűzött programnak megfelelően igyekezett tájékoztatni a magyar szakközönséget a könyvtár életéről és a külföldi nevezetesebb könyvtártani eseményekről. Ez évben indult meg a folyóirat cikkeiről s a hazai könyvtári mozgalmakról röviden tájékoztató idegen nyelvű *Bulletin de la revue bibliographique hongroise*, mely közlönyünket a külföld számára is hozzáférhetővé teszi.

A könyvtár igazgatóságánál elintézett hivatalos ügyek száma 881 (1911-ben 1174) volt.

Az olvasóterem látogatására lefolyt év alatt 3224 igazolójegy (1911-ben 3788) adatott ki.

A könyvtár történeti és irodalomtörténeti kiállítását az év folyamán 274 tanuló tekintette meg tanáraik vezetése alatt.

A könyvtár négy osztályának gyarapodásáról, használatáról és munkásságáról összeállított kimutatás a következő adatokat tünteti föl:

I. *Nyomtatványi osztály.* Gyarapodás: *köteles példányokban* 11.480 (1911-ben 12.565), *ajándék* útján 3147 (1911-ben 2290), *vétel* útján 1587 (1911-ben 1012), *áthelyezés* útján 39 (1911-ben 23), *csere* útján 5 (1911-ben 50), *örök letét* útján 4, *hivatalos kiadás* által 3, összesen 16.265 (1911-ben 15.949) darab.

Ehhez, a könyvtárilag nagyrészt feldolgozott gyarapodáshoz járul még 27.564 (1911-ben 31.646) darab aprónyomtatvány, mely anyag tartalma és természete szerint csoportosítva és évnegyedes csomagokban elraktározva a következő módon oszlik meg:

1. Alapszabályok	1.403
2. Falragasz	6.626
3. Gyászjelentés	5.803
4. Hivatalos irat	529
5. Műsor	1.023
6. Perirat	20
7. Szinlap	6.478
8. Zárszámadás	2.550
9. Különféle	3.132
Összesen	27.564

Az osztály összes gyarapodásának darabszáma tehát 43.829 (1912-ben 47.595).

A vásárlásra fordított összeg volt: 16.888'80 korona, 584'30 márká, 296'30 frank, 91'75 lira (1912-ben 10.516'86 korona, 1372'86 márká, 121'75 lira, 92'50 frank).

A nyomtatványi osztály gyarapításához ajándékokkal hozzájárultak a következők:

Abo stads hist. muzeum, Akademia Umiejetuosci w Krakowie, A magyar-honi ág. h. egyetemes egyház levéltára (2 drb). A múzeumok és könyvtárak

országos főfelügyelősége, A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa, gr. ANDRÁSSY Dénes, Krasznahorka-Várallya.

Bábakalauz szerkesztősége, BÁTKY Zsigmond, Belügyminisztérium, BERCZELY György, Gyanta, BERZEVICZY Albert, Biblioteca musea král. ceskihó v. Praze, Biblioteca National, Rio de Janeiro (5 drb.), Bleyer Jakab (2 drb.), Blair Woodbury, Washington (2 drb.), BODÁNYI Ödön, Szombathely (2 drb.), Özv. BODOR Józsefné, Rimaszombat, Bosnyák-Herc. orsz. kormány, Sarajevo, Bölcsészettudományi kar dékánja (95 drb.), Budapesti kereskedelmi és iparkamara, Budapest sz.-főv. statisztikai hivatala (2 drb.), Bukowiner Landesmuseum, Czernowitz, Burzenländer sächsisches museum, Brassó.

Comité internat. permanent de Littérature, Páris (11 drb.), The John Crerar library, Chicago, CZÉKUS Frigyes, Kiskúndorozsma, CSIKI Ernő.

Deputazione Fiumana di storia patria (3 drb.), Dobján László (2 drb.), DÖMÖTÖR Győző, Zombor, Dunántúli ág. h. ev. püspök, Pápa (3 drb.), Dunamelléki ref. egyházkerület főjegyzője.

Egyházmegyei hatóság, Pécs, Egyházmegyei könyvnyomda, Nagyszeben (2 drb.), ELLEND József Sárospatak (4 drb.), ERDÉLYI Pál, Kolozsvár, Erdélyi múzeumegyesület, Kolozsvár (2 drb.), Érseki iroda, Eger, Érseki iroda, Kalocsa, Ernst-múzeum igazgatósága, Estadisco de la republ. Uruguay, Montevideo.

Ifj. br. FEJÉRVÁRY Géza (6 drb.), FEJÉRPATÁKY László, FELEKY Károly New-York (10 drb.), FERBER Mihály, FILLINGER Ferencz, FISCHER F. E., Leipzig, Földművelésügyi minisztérium, Fővárosi Könyvtár (22 drb.), Fővárosi közmunkák tanácsa, FRAKNÓI Vilmos (68 drb.), FUCHS Rafael.

GALGÓCZY János, GÁBRIEL Ferencz, GEREVICH Tibor (2 drb.), GILHOFER & RANSCHBURG, Wien (2 drb.), Grafikai Szemle szerkesztősége, GRÜNN Károly, Perjámos, GULYÁS Pál (4 drb.), GYÁRFÁS Tihamér, Brassó (2 drb.), GYŐRI Tibor.

Handelsministerium, Wien (3 drb.), HANGAY Oktáv, Kolozsvár, HAVAS Rezső (2 drb.), HEVESY Andor, Hist. Verein für Steiermark, Graz, Hof- und Staatsbibliothek, München (2 drb.), Honvédelmi minisztérium, br. HORNIG Károly, Veszprém, Horvát-szlavon-dalmátországi minisztérium (47 drb.).

Idegenforgalmi és utazási vállalat r.-t., Institut Oswaldo Cruz, Rio de Janeiro, Institut internat. d'agriculture Rome (6 drb.), Iskolaigazgatóságok (368 drb.), Izr. magy. irodalmi társulat (2 drb.), JORDÁN Károly.

Kais. Akademie der Wissenschaften, Wien (8 drb.), Katholikus Szemle szerkesztősége, KÁSZONYI Mihály, Zalaegerszeg, KÁLMÁNY Lajos, Szeged, KEMÉNY Ignác, Nagyvárad, Kereskedelmi minisztérium (2 drb.), Képviselőház elnöksége, Képviselőházi iroda (6 drb.), Királyhegye községe, Kir. József Műegyetem rektora, Kir. orsz. fegyintézet igazgatósága, Szamosujvár (2 drb.), Kiskülfélegyháza városa, KLASZ Pál (44 drb.), Kungl. humanistika Vetenskaps-Samfundet i Uppsala (3 drb.), Kungl. universitets-bibliothek, Uppsala, Kungl. bibliothek, Stockholm (2 drb.), Kunstgewerbliches Museum, Prag.

Mme LANTOINE, St. Germain-en-Laye, LÁZÁR Elemér, LEHOCZKY Tivadar, Munkács, Library of Congress Washington, LIPSÍUS Mária, Leipzig (10 drb.), Löw Immanuel, Szeged (2 drb.).

MADARASSY László, MAJOSZKY Pál (2 drb.), Magyar Jogász-egylet

(2 drb.), Magyar Iparművészet szerkesztősége, Magyar Katonai Közlöny szerkesztősége (2 drb.), Magyarhoni földtani társulat barlangkutató bizottsága (7 drb.), Magyar Földrajzi Társaság Balaton-bizottsága (8 drb.), Magyar Iparművészet szerkesztősége (3 drb.), Magyarországi Kárpátgyesület, Igló (2 drb.), M. kir. Központi statisztikai hivatal (7 drb.), M. kir. állami számvevőszék elnöke (2 drb.), M. kir. KONKOLY-alapítványú astrophys. observatórium, Ógyalla, M. kir. posta és távirda vezérigazgatóság (3 drb.), M. kir. várépítési bizottság, M. kir. állatorvosi főiskola (2 drb.), M. kir. földtani intézet, Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar Közgazdasági Társaság, Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Magyar Néprajzi Társaság, Magyar Nemzeti Múzeum Igazgatósága (2 drb.), Magyar Tudományos Akadémia (41. drb.), Magyar Tud. Akadémia könyvkiadó hivatala (2 drb.), Magyar pszichológiai Központ, Matiča Srpska, Ujvidék (3 drb.), MATTYASOVSKY Kasszián (2 drb.), MÁGÓCSY-DIETZ Sándor, MÁRKI Sándor Kolozsvár (5 drb.), MELICH János (9 drb.), MELLINGER Kamilla, Museum of fine arts, Boston.

NAGY Géza, Seprős, New-York public library (4 drb.).

Országos magyar gazdasági egyesület, Országos Törvénytár szerkesztősége, Osztrák-magyar bank.

PALÓCZ László, Szeged, Pannonhalmi főiskola igazgatósága, PAP Károly, Debreczen, PÁNLETIG Alajos, Fiume, Párisi magyar szervező-bizottság (2 drb.), PETŐFI-társaság, Phys.-med. Gesellschaft zu Würzburg, Pozsonyi kir. jogakadémia igazgatósága (4 drb.).

Rendőrfőkapitányság. Republica oriental de Uruguay, Montevideo (6 drb.), RÉTHY László (2 drb.), RÉVAI-testvérek, RÉVÉSZ Vilmos, RICHTER Alajos, Wien, báró RUDNYÁNSZKY József.

Visconde de SANTAREM, Lisboa (2 drb.). SCHÖNFELD P., SCHWARZ Ignác, Wien, SÁRIK Gyula, Czegléd, SEBESTYÉN Gyula dr., Sepsiszentgyörgy polgármestere (2 drb.), Bátori SIGRAY Pál, Siketnémák váci orsz. intézete (2 drb.), Smithsonian Institution Washington (7 drb.), Société de Géographie de Finlande (11 drb.), SOLYOSI Elek, Soós Ferenc, Orsova, Statistische Zentral-commission, Wien (4 drb.), Stefánia szegény gyermekkórház egyesület, STERCUŁA E. Jablonce, STUDNICZKY Wladyslaw, SWEWEN Godfrey, New-York, SZALAY Béla (6 drb.), báró SZALAY Imre (8 drb.), Szauer János, Szekerke Lajos, SZENTESY Alfonz (5 drb.), Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgy (6 drb.), Szilágyi István Kör Máramarosziget (2 drb.), SZIKLAY Ferenc Fehértemplom, ifj. SZINYEI József, SZŐKE Emil, STRIPSZKY Hiador.

TAMÁSSY Géza (2 drb.), br. THOROCZKAY Viktor, THIBAUT J. B., St. Petersburg, Tietosanakirja szerkesztősége Helsingfors (2 drb.), TOLNAI Vilmos, Towarzystwo przyjaciot nauk, Poznan, TULCSIK Ferencz, Munkács, Turin városa, TURNOWSKY Sándor.

University of Illinois.

Vallás- és közoktatásügyi minisztérium (2 drb.), VAJDA Viktor, VARGHA László, VARGHA Zoltán, Kolozsvár, VEÉR Imre, VELŐSY Lipót (2 drb.), Veszprémmegyei Múzeum, Veszprém, WALTER Gyula, WICHMANN Irjő, Helsingfors, Wisconsin hist. commission (6 drb.).

Gr. ZICHY Nándor (2042 drb.), Zirczi apát (2 drb.), ZOLNAI Gyula Kolozsvár.

Az ajándékozók száma 188 (1912-ben 202). Az ajándékok közül különösen kiemelendő gr. ZICHY Nándoré, ki az adonyi könyvtár nagy részét a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, és a dr. KLASZ Páltól kapott 44 darab nyomtatvány, melyek között sok ritka XVI—XVIII. századi nyomtatvány található.

A vásárolt könyvek közt említésre érdemesebb szerzemények a Régi Magyar Könyvtárból:

1. HELTAI G.: Agenda. Kolozsvár, 1559.
2. BOMELIUS TH.: Chronologia rerum Ungaricarum. Brassó, 1556.
3. Apologia adversus calumnia Fr. Stancari. Kolozsvár, 1558. (Unikum.)
4. Üdvözlő versek Csáky Mihályhoz. Kolozsvár, 1558. (címlapnélküli példány, unikum).
5. HELTAI G.: Cancionale. Kolozsvár, 1574. (Jókai hagyatékából.)
6. CALEPINUS A.: Dictionarium decem linguarum. Lugdunum 1586.
7. Az új praedikátorok felszentelésének rendi (1600. körül, unikum).
8. VÁSÁRHELYI GERGELY: Epistolák. Bécs, 1618.
9. MAROSVÁSÁRHELYI GERGELY: Jóságos cselekedeteknek summái. Kassa, 1623.
10. GÖNCI GEORGIUS: De disciplina ecclesiastica. Várad, 1646.
11. SELYEI BALOG I.: Temetőkert, 1655.
12. 1685. febr. 22-diki fogarasi országgyűlés törvénycikkei. Kolozsvár, 1685.

A könyvtári feldolgozás eredménye az év folyamán: 6972 műről 9767 címlap (1911-ben 7746 műről 10.608 könyvtári cédula); kötés alá adatott 2453 mű 3188 kötetben (1911-ben 2098 mű 2578 kötetben).

A köteles nyomdatermékeket kezelő iroda az év folyamán átvett 3585 nyomtatványcsomagot (1912-ben 3647-et), és továbbított 2694 postai küldeményt, a beérkezett termékek elismerésére és a hiányzók reklamálására (1911-ben 4376-ot). A könyvtár 1912-ben 45 esetben kérte meg a közalapítványi kir. ügyigazgatóságot az 1897. XLI. törvénycikk ellen vétők perlésére. Az év folyamán ezen perekben 469 korona 54 fillért ítéltek meg az illetékes bíróságok az országos SZÉCHÉNYI könyvtár javára.

A könyvtár olvasótermét 29.269 olvasó látogatta, kik 64.710 kötet könyvet használtak (1911-ben 34.030 olvasó 71.262 kötetet).

Kikölcsönöztünk 2098 térítvényen 5111 kötet könyvet (1911-ben 1978 esetben 4178-at).

II. Hirlapkönyvtár. Gyarapodás *köteles példányokban* 1294 hirlapfolyamnak 95.382 száma, *ajándék* útján 25 évfolyamnak 2539 száma, *vétel* útján 227 évf. 4407 száma, *áthelyezés* útján 64 évf. 6559 száma. Az összes gyarapodás tehát 1610 évfolyamban 108.877 szám (1911-ben 100.772 hirlapszám).

A vétel útján szerzettek közül kiemeljük a SZALÁDY Antal-féle gyűjteményt és néhány ritka hirlapot, köztük a Székely Hirmondónak Kézdi Vásárhelyen 1848-ban megjelent és 4 számban teljes évfolyamát.

Ajándékozók voltak:

BIRÓ Lajos, Beregvármegye hivatalos Lapja szerkesztősege, dr. BALOGH Armin, a Brazíliai kormány hivatalos lapja szerkesztősege, FELEKI Károly, New-York, aki évek óta amerikai hirlapokkal gazdagítja a könyvtárt, KACZIÁNY Géza, KÚN Dániel, MÁRTON Lajos, a Népiskolai Tanügy szerkesztősege, PORZSOLT Jenő, a Szabadság (Cleveland) szerkesztősege, TOLDY László.

Hirlapok vásárlására 585⁶⁰ koronát fordítottunk.

A hirlapkönyvtár olvasótermét 2519 egyén látogatta, akik 5965 kötet hirlapot használtak, kölcsönzés útján 57 esetben kiadtunk 296 kötetet. Összesen tehát 2576 olvasó 6261 kötetet használt (1911-ben 2941 olvasó 5743 kötetet). A cédulázás eredménye volt 925 kötet, az átnézése 1544 évfolyamnak 79.162 száma. Bekötés alá került 532 kötet hirlap, melyeknek költsége 2500⁰⁸ koronát tett ki.

Az osztály túlsúfoltságán egy bérházban több helyiség ki-bérlésével igyekeztünk ideiglenesen segíteni, ahova a ritkábban használt hirlapokat raktároztuk el. Ez a művelet úgyszólván az egész anyag áthelyezését vonta maga után.

III. Kézirattár. Gyarapodás *ajándékozás* útján 1 középkori kodex, 21 újkori kézirat, 4 zenei kézirat, 5 irodalmi levél, 4 fényképmásolat, 1 irodalmi analekta. *Vétel* útján 61 újkori kézirat, 2554 irodalmi levél, 1065 irodalmi analekta, 281 zenei levél, 1 térkép, 12 zenei kézirat. *Áthelyezés* útján 10 irodalmi levél, 2 irodalmi analekta, 2 zenei levél és 14 újkori kézirat, végül *hivatalos másolás* útján 4, és *gyűjtés* útján 1 kézirat. Az évi gya-

rapodás darabszáma tehát 4044 darab (1911-ben 2871 darab). — Az osztály gyarapítására 7977 korona és 789 márka fordítatott. (1911-ben 12.892 korona, 5889 márka, 10 font és 13 shilling.)

Kéziratokat ajándékoztak:

Gr. APPONYI Sándor, özv. BOROVSKY Samuné, DEMÉNY Dezső, FARKAS József, HOITSY Pál, KACZIÁNY Géza, KOVÁCS István, KÖVÉR Ilona, LÉGRÁDY Imre, MÁRTON Lajos, MELICH János, Nemzeti Múzeum igazgatósága, PIRNITZER Frigyes, RÉTHY László, TÉGLÁS Géza, TOLDY László, gr. ZICHY Nándor.

A kéziratár 1912-ik évi gyarapodásából elsősorban kiemelendő az állam által megvásárolt JÓKAI írói hagyaték, amelyből főleg a nagy költő levelezése, kéziratai, köztük néhány kiadatlan és PETŐFINEK 2 ifjúkori levele képvisel nagy értéket. A nagyterjedelmű hagyatékban a Nemzeti Múzeumba került része az év folyamán könyvtárilag teljesen feldolgoztatott.

Az osztály gyarapodásának legbecsesebb darabjai közé tartozik a THURZÓ-család egy tagja részére írt és diszesen miniált XV. századi hártya imádságos könyv, melyet APPONYI Sándor gróf nagylelkű adományából kapott meg könyvtárunk. A kodex címlapjának színes hasonmását mellékelten bemutatjuk (1. melléklet).

Különösen nagy arányokban gyarapodott a zenei gyűjtemény. A levelek közül megemlítjük LISZT Ferencnek TÁBORSZKY Nándorhoz írt leveleit, ERKEL Ferenc és fiainak levelezését, WAGNER Cosimának, HUMPERDINCKnek egy-egy levelét. A kéziratok közt GOLDMARCK, SAUER Emil és id. ÁBRÁNYI Kornél szerzeményeire hívjuk fel az érdeklődők figyelmét.

Az irodalmi levelestár SZENCZI MOLNÁR Albert, SZALAY László, EÖTVÖS és BAJZA leveleivel gyarapodott, a történelmi szempontból becses darabok közé tartoznak: MÉSZÁROS Lázár emlékiratainak egy részlete, Esztergom város régi számadáskönyve, egy franciául írt napló a kuruckorból, DESALLEURS francia követ kézírata, CORNIDES Dániel emlékkönyve; a színészet történetére nézve becseseknek tekintendők BULYOVSKY Lilla színművésznő irodalmi hagyatéka, ABONYI Lajos három színművének sűgőkönyve, BÁRÁNY Boldizsár egy ismeretlen drámája.

A kéziratár a lefolyt évben 316 kutatónak kezéhez szolgáltatott 1330 kéziratot, 1311 irodalmi levelet és 677 analektát, hivatalos megkeresésre 47 esetben kikölcsönzött 111 kéziratot, 35 irodalmi levelet és 1 analektát. A használat tehát 363 esetben 3706 darab (1911-ben 307 eset 2167 darabbal).

Az osztály munkássága az évi nagy szaporulat feldolgozására és a kutatók igényeinek kielégítésére terjedt ki.

IV. Levéltár. Gyarapodás *ajándék* útján 744, *vétel* útján 3083, *áthelyezés* útján 29, *letét* útján 565, összesen tehát 4421 darab (1911-ben 9659). Ezen számban a gróf CSÁKYak löcsei levéltára és a SZENT-IVÁNY családi levéltárhoz beérkezett újabb letét nem foglaltatik.

Az osztályt ajándékaikkal gazdagították:

CSATÓ Gábor, EPERJESSY István, GARAI Károly, GYOMLAY Gyula, HUPKA Ödön, KREPLER Ferenc, LAJOSFALVY István, MADARÁSZ László, Magyar Bank és Kereskedelmi rt., dr. MOLNÁR István, NAGY Adolfné, herceg ODESCALCHI Arthur, PINTÉR Sándor, báró SZALAY Imre, özv. SZALAY Péterné, SZEGEDY MASZÁK Hugó, SZENT-IVÁNY Zoltán.

A levéltár gyarapítására 8444.40 koronát és 2763.20 márkát fordítottunk (1911-ben 11.783 koronát és 3166.60 márkát).

Az év folyamán szerzett és feldolgozott anyag (a családi letétektől eltekintve) a következő módon oszlik meg: 42 eredeti középkori oklevél és 10 másolat, 3225 újkori oklevél, 48 darab 1848/49-es irat és 43 nyomtatvány, 54 címereslevél, 1 grófi oklevél, 26 céhirat, 415 gyászjelentés.

Az évi gyarapodás darabjai közül kimagaslik MÁTYÁS királynak 1478. május 27-én Petro GENTILE DE MONTEFALCO rendkívüli pápai követ részére adott címereslevele, amelynek érdekességét a darab politikai vonatkozásán kívül az növeli, hogy a címerben a király családi címeralakja, a gyűrűt tartó holló feje is látható. A diszes kiállítású darabot egy külföldi antiquariustól vette meg könyvtárunk. A címerképet színes másolatban mutatjuk be (2. melléklet).

A címereslevelek hosszú sorozatának még egy másik középkori darabja is van a múlt évben: ZSIGMOND királyé 1432. február 6-ról HERENCSENYI János részére.

XV. sz. imakönyv címlapja a THURZÓ-címerrel. Gr. APPONYI Sándor ajándéka.

Petro GENTILE de Montefalco címereslevele 1478-ból.

A középkori oklevelek csoportjában kiválik a kalocsai káptalan 1390. május 31-ikén kelt kiadványa, melyben a szekszárdi apátság 1061-iki alapítólevelének egy része szöszerint foglaltatik, továbbá a JÁK nemzetségből eredő SZELESTEY-családra vonatkozó XIV—XV. századi oklevelek érdemelnek megemlítést.

Az újkori okiratok között tartalmuknál fogva igen becsesek BETHLEN Gábornak ILLÉSHÁZY Gáspárhoz írott levelei, számszerint 103 darab, melyeket a dubnici ILLÉSHÁZY kastélyban találtak meg és melyekkel HORÁNSZKY Lajos úr kezdeményezésére a Magyar Bank és Kereskedelmi részv.-társ. gazdagította a könyvtárat. Hasonlóképen érdekes tartalmú ZINZENDORF Fülöp grófnak 1715. májusában írt két levele ILLÉSHÁZY Miklós kancellárhoz a vallási törvényjavaslatokra vonatkozólag.

Az elmúlt évben a 48/49-es gyűjtemény is szépen gyarapodott. Így megvettük GUYON Richard gróf azon levelének fogalmazványát, melyet 1849. aug. 14-én Haynauhoz írt; a Jász-Kun kerület 1848/49-iki jegyzőkönyve szintén vétel útján került a könyvtárba. Ezeken kívül a proklamációk csoportját is több darabbal sikerült kiegészíteni.

A letéteményezett levéltárak száma eggyel gyarapodott: gróf CSÁKY Albin és gróf CSÁKY Vidor örök megőrzésül átadták a CSÁKYak löcsei nagy levéltárát. Így tehát a Múzeumban letéteményként őrzött levéltárak száma elérte a 90-et.

A régebben elhelyezett levéltárak is nyertek kiegészítést. Így:

1. SZIRMAY Balamér adományából a SZIRMAY-családé 111 darabbal.
2. NÉNYEI László a LUKA- és a NÉNYEI-család levéltárához egy kötet iratot csatolt.
3. Gróf SZÉCHÉNYI Sándor a Széchényiek levéltárának kiegészítésére 169 darabot, gróf SZÉCHÉNYI Béla 1 darabot küldött be.
4. A KOLOSY-levéltár KOLOSY István letétéből 371 darabbal gyarapodott.
5. A LEÖVEY-levéltár kiegészítéséhez 1 darabbal járult LEÖVEY Sándor.
6. A gróf FORGÁCH-levéltárhoz gróf FORGÁCH István 2 darabot küldött be.

7. A VÁRADI-TÖRÖK-levéltár irataihoz GOHL Ödön csatolt egy darab gyászjelentést.

8. A SZENT-IVÁNY-levéltár gyarapításához SZENT-IVÁNY Zoltán egy láda irattal járult.

A levéltári személyzet az évi gyarapodás feldolgozása mellett igyekezetét a hátralékban levő nagy anyag rendezésére fordította. A korábban átvett anyagból befejezte a MAGYARY-KOSSA-levéltár rendezését, mely 12.482 darabot foglal magában. Az év folyamán rendbe szedett OCSKAY-iratok száma 3349, a GÖRGEY Albert által letéteményezett iratoké 2662 darab. A néhai THALY Kálmán által a THALY-család levéltárának kiegészítésére hagyott levelezés 8931 darabot számlál, pontos névmutatót készítettünk hozzájuk.

Ezek mellett megkezdte a levéltár az ú. n. törzsgyűjtemény középkori részének tartalom szerinti lajstromozását.

A használat ebben az osztályban is nagyobb a megelőző esztendőnél. Az év folyamán 284 kutató használt 87.763 darabot (1911-ben 305, 83.987 darabot), 43 térítvényen kikölcsönöztünk 4392 darabot (1911-ben 31 esetben 2867 darabot).

***

A könyvtári tisztviselők és alkalmazottak múlt évi irodalmi munkásságáról az alábbiak számolnak be.

SZINNYEI JÓZSEF

osztályigazgató, a M. Tud. Akadémia lev. tagja.

«Magyar írók élete és munkái» 126—127. füzet. (XIV. kötet 8., 9. füzet Veres-Wass.) Bpest, 1912.

«Bach-korszak», Naplójegyzetek XII., XIII. (Komáromi, 1852. nov. 1.—1853. febr. 28.), a «Komáromi Lapok»-ban 1912. évf. és különlenyomatban.

«Komárom nagy napjai 1848—49.» (Budapesti Hírlap husvétii száma 1912-ben. Átvette a Komáromi Lapok 37. és 38. szám.)

DR. SEBESTYÉN GYULA

igazgatóőr, a M. Tud. Akadémia lev. tagja, a Kisfaludy Társaság r. tagja, a M. Néprajzi Társaság alelnöke, a Folklore Fellows magyarországi osztályának elnöke.

1. Népszínházak az Urániában. Hat képpel. Vasárnapi Ujság, 1912. évi I. sz. 6. l.

2. Budapesten előadott népszínjátékok. *Ethnographia*. 1912. évf. 21. 1.
3. Egy népballada keletkezése. *U. o.* 61. 1.
4. Krisztus-monda a lópatkóról. *U. o.* 93. 1.
5. A magyar néphagyomány emlékeinek országos gyűjtése. *U. o.* 193. 1.
6. Tájékoztató a Folklore Fellows néphagyományt kutató nemzetközi tudományos szövetség magyar osztályának a M. Néprajzi Társasággal, a Kisfaludy Társasággal és M. Nemzeti Múzeummal együtt megindított országos gyűjtéshez. Összeállították dr. Sebestyén Gyula és dr. Bán Aladár. *U. o.* 200. 1. és 2500 különlenyomat, újabb bővített kiadásban 4500 különlenyomat.
7. Antropologia és ethnographia. *U. o.* 269. 1. és különlenyomatban is.
8. Kriza mesemondása. *U. o.* 369. 1.
9. Petőfi első levelei. Irodalomtörténet, 1912. évi 3. füz.
10. A Folklore Fellows Magyarországon. Budapesti Szemle. 1912. évi okt. füz. 143. 1.
11. A sárospataki «Érzékeny és vig dalok» 1826-ban és 1834-ben kiadott gyűjteménye. Felolvasta a M. Néprajzi Társaság sárospataki I. vándorgyűlésén, 1912. máj. 12-én.
12. Tájékoztató beszéd. Elmondotta a Folklore Fellows magyar osztályának országos gyűjtést szervező sárospataki I. főiskolai ifjúsági gyűlésén, 1912. május 12-én.
13. A magyar néphagyomány emlékeinek országos gyűjtéséről. Elmondotta a Folklore Fellows magyar osztályának 1912. jún. 2-án Egerben megtartott II. ifjúsági gyűlésén.
14. A jelenkori népköltési gyűjtések. Felolvasta a Kisfaludy-Társaság 1912. dec. 4. ülésén.
15. A Karácsony és a karácsonyi szokások eredete. 1912. dec. 12-én tartott ismeretterjesztő előadás a M. Nemzeti Múzeum dísztermében.
16. Gazdátlan kincsek gyűjtése. A gazdaszövetség 1912. évf. 2210—2211. 1.
17. A Magyar Gazdaszövetség meghívására résztvevő és a magyar néphagyomány emlékeinek gyűjtéséről előadásokat tartott a bajai, kassai és pécsi Széchenyi Szövetségek gyűlésein.
18. Kritikák és kisebb közlemények az *Ethnographia* 1912. évi folyamában.
19. Szerkeszti a M. Néprajzi Társaság folyóiratát, az *Ethnographiát*.
20. Szerkeszti a Kisfaludy-Társaság Magyar Népköltési Gyűjteményének új folyamát.

DR. MELICH JÁNOS

igazgatóőr, c. ny. rk. egyet. tanár, a M. Tud. Akadémia lev. tagja.

1. Calepinus latin-magyar szótára 1585-ből. SÁGI István és JAKUBOVICH Emil közreműködésével kiadta MELICH János. Budapest, 1912.
2. A két legrégibb magyar nyelvű nyomtatvány. Budapest, 1912.
3. A Magyar Nyelv című folyóiratban a következő dolgozatok, cikkek:
  1. Még egyszer a c'ohoccal; 2. Lyczei János szójegyzéke; 3. Váz = Voác?;
  4. Omsóér; 5. Bajza; 6. A Szepes nép eredete; 7. Berneker Etym. Wb.-ja;
  8. Fulák; 9. Hiedelem; 10. A tövégek palatalisatiójáról; 11. Hungari;

12. A jász népnévről; 13. Mutatvány a készülő Magyar etym. szótárból; 14. Pesti lélek; 15. Borkút; 16. A magyar Táttra név eredetéről (megjelent németül is a Finnisch-ugr. Forsch. XIII. kötetében); 17. Erdősi Sylvester nevééről; 18. A nájnagyobb féle felsőfokról; 19. Bútor; 20. Táttra; 21. Gereblye; 22. Új szó? 23. Vajákol; 24. Mostoha-anya; 25. Te nem szeretsz Pesten; 26. Ki rejlik; 27. Bors helyett borsó; 28. Csonk; 29. Pali; 30. Legel; 31. Villa.

4. Magyar Nyelvőr című folyóiratban: 1. Vácz eredete; 2. Calepinus szótára; 3. Borkút; 4. Vatalé.

5. Irodalomtörténet című folyóiratban: A legrégibb magyar nyelvű nyomtatványok (megjelent az Ak. Ért.-ben is).

6. Magyar Könyvszemle című folyóiratban: 1. Régi magyar nyomtatványok; 2. Két könyvismertetés.

KERESZTY ISTVÁN

igazgatóőr.

1. Rousseau. (A Zenetudományi Könyvtár 8. füzeté.)

2. Két operaházunkról. (Budapesti Szemle 424. sz.)

3. Az 1911. évi hazai hírlapok bibliográfiája és kisebb közlések, (Magyar Könyvszemle 2—4. sz.)

4. «Paolo és Francesca», «Szibéria», «A Nyugat leánya», «Rodostó», Német Wagner-előadások Budapesten, Massenet, Farkas Ödön, «Királyfi és királylány», Hamupipőke, Hubay Jenő, Bertha Sándor, «Salome». (Vasárnapi Ujság 3., 6., 9., 12., 21., 34., 38., 41., 44., 45., 48., 51. sz.)

5. Rousseu. (A Zene 6. sz., a főtebbinek nagyobb részlete.)

6. Az Ernszt-múzeumból és Külföldi rovat. (Zeneközlöny 21. stb. sz.)

7. Abrányi Emil harmadik operája, A Népoperáról, «Rodosto», Nyílt jevél a Kolozsvári Nemzeti Színház igazgatójához, «Mai-Festspiele», Nowowieski, «Quo vadis?», Zeneiskoláinkról, Mihalovich Ödön hetvenéves, A M. kir. Operaházról, «Hamupipőke», A Zenetudományi Könyvtár, Új szövetség. (Zenelap 3., 5., 6., 9., 11., 13., 15. sz.)

8. Zenész életrajzok Révai Nagy Lexikonában.

9. Kéziratban: Wagner R. «Parsifal»-jának új fordítása, karének- és dal-szövegfordítások.

DR. BÁTKY ZSIGMOND

őr.

1. Magyarország népei (Lasz: Földrajzi Olvasókönyv).

2. Szerkeszti a Földrajzi gyakorlatokat dr. KOGUTOWICZ Károllyal és dr. LITKE Arthurral.

3. Munkatársa a TELEKI-KOGUTOWICZ Világ-atlasznak.

4. 19 drb földrajzi tankönyvbírálat a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából.

DR. VÉRTESY JENŐ

ör.

1. Gyulai Pál írói tervei. (Irodalomtörténet 1—2. füz.)
2. A szomolnokai műkedvelő színtársulat könyvtára a Magyar Nemzeti Múzeumban. (Magyar Könyvszemle 1—3. füz.)
3. Jegyzetek a legújabb francia irodalomról. (Katholikus Szemle 3. füz.)
4. Tompa búcsulevele Jókaihoz. (Az Ujság nov. 10.)
5. A Bánk-bán története és értéke. (Felolvasás a Magyar Irodalomtörténeti Társaság májusi ülésén.)
6. A fehér vajda. Az apák. (Költemények a Magyarország husvétii és karácsonyi számában.)
7. A basileus. Rajz. (A Cél 4. füz.)
8. Birálatok és kisebb közlemények az Egyetemes Philologiai Közönyben, az Irodalomtörténetben és a RÉVAI Nagy Lexikonában.

DR. GULYÁS PÁL

ör, a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének népkönyvtári szakmegbízottja.

1. Könyvészeti tanulmányok. II., III. (Budapest, 1912.)
2. Népkönyvtári címjegyzék. I. pótfüzet. (Budapest, 1912.)
3. Az Elzevirek republikái és rokon kiadványok a Magyar Nemzeti Múzeumban. (Magyar Könyvszemle 1912. évf.)
4. Magyar tudományos könyvészet terve. (U. o.)
5. Magyar könyvesház. (U. o.)
6. Vidéki könyvtáraink 1910-ben. (U. o.)
7. Egy felsőmagyarországi könyvkötő család följegyzéseiből. (U. o.)
8. Társadalomtudomány és szépirodalom. (Magyar Társadalomtudományi Szemle 1912. évf.)
9. Egy évtized Maupassant otthonában. (Budapesti Szemle 1912. évf.)
10. A könyvkötés. (Az iparművészet könyve. III. kötet.)
11. Francia irodalomtörténeti és nyelvészeti cikkek RÉVAI nagy lexikonában.)
12. Vier Einblatt-Drucke über den Kometen von 1680. (Zeitschrift für Bücherfreunde. Uj folyam. III.)
13. L'enseignement des adultes en Hongrie et les Bibliothèques populaires. (Rómában, a II. olasz népművelési kongresszuson tartott előadás.)
14. Szerkesztette a Magyar Könyvszemle 1912. évfolyamát és a Bulletin de la revue bibliographique hongroise I. évfolyamát.
15. Könyvismertetések: az Egyetemes Philologiai Közönyben, a Magyar Könyvszemlében, a Museumskundeban és a Századokban.
16. Kisebb közlemények: a Magyar Könyvszemlében.

DR. BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ

őr, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság jegyzője.

1. János kalocsai érsek származása. A Békefi Emlékkönyvben. 100—105. l
2. Közlemények a Századok 531—543., 785—792. lapjain.

DR. FITOS VILMOS

segédőr.

1. Az 1911. évben keletkezett, illetve megszűnt folyóiratok jegyzéke. (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1912. évfolyamához.)
2. A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma. (U. o.)
3. Történeti repertorium. (Századok 1912. évf.)

DR. BAJZA JÓZSEF

segédőr.

1. Birálat Farkas Zoltán, Bajza József élete és munkái című művéről. (Egyetemes Philológiai Közlöny.)
2. Adat a legrégebb magyar nyomtatványok történetéhez. (Magyar Könyvszemle.)

DR. HOLUB JÓZSEF

segédőr.

1. Istvánffy Pál. (Békefi Emlékkönyv.)
2. Pannonia és Dacia Istvánffy Históriajában. (Arch. Ért. 1912. 1. szám.)
3. A Habsburg családi típus kialakulásáról. Felolvastatott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1912. nov. 28-án tartott igazgató-választmányi ülésén.
4. Könyvismertetések a Turulban.
5. Zala vármegye megbízásából dolgozik a vármegye történeti monografiáján.

DR. MADARASSY LÁSZLÓ

segédőr.

Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon. 22 képpel és 1 táblával. Budapest, 1912.

JAKUBOVICS EMIL

gyakornok.

1. Calepinus latin-magyar szótára 1585-ből. JAKUBOVICS Emil és SÁGI István közreműködésével sajtó alá rendezte MELICH János. Budapest, 1912. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.
2. Könyvismertetések a Turulban: a) Békefi Emlékkönyv. b) Bilkei Goró

Bertalan: Szatmármegye nemes családjaihoz pótkötet. c) Görzsönyi dr. Varga Zoltán: A szemerjai Szász-család.

3. A Magyar Nyelvtudományi Társaság megbízásából gyűjti az oklevélbeli régi magyar szavakat.

DR. RÉDEY TIVADAR

gyakornok.

1. Prizma Rédey. Tivadar versei. Budapest, 1912. Singer és Wolfner.

2. Egyes költeményei megjelentek a következő fővárosi hetilapokban: Új Idők, A Hét, Vasárnapi Ujság.

MUNKÁCSY MIHÁLY

gyakornok.

1. Chodürev Fedor kardja a Magyar Nemzeti Múzeumban. (Arch. Értesítő XXXII. köt. 4. sz.)

2. Néhány kisebb cikk a fővárosi napilapokban.

DR. SIKABONYI ANTAL

gyakornok.

1. Simonyi Zsigmond. (Új idők, 1912. febr. 18.)

2. Emberi okmányok. (Kozári Gyula könyvéről. Magyar Figyelő, 1912. ápr. 16.)

3. Négy essay. (Riedl Frigyes és Farkas Zoltán essayiról, Magyar Figyelő, 1912. máj. 1.)

4. Gyulai Pál. (Magyar Figyelő, 1912. júl. 16.)

5. A tölgyek alatt. (Magyar Figyelő, 1912. aug. 16.)

6. Rákosi Jenő. (Kultura, 1912. nov. 25.)

7. Prizma. Rédey Tivadar verseiről. (Az Ujság, 1912. dec. 21.)

8. Kisebb közlemények: (s) jel alatt a Budapesti Hirlapban és a Komáromi Ujságban.

9. Magyar írókkal, hirlapokkal és múzeumokkal foglalkozó cikkek a TOLNAI Világlexikonában.

A SZELLEMI MUNKÁSSÁG SZERVEZÉSE.

Miként a gazdasági és a politikai élet terén mindinkább érvényesül a több nemzetre, sőt az egész kulturvilágra kiható szervezetek irányító és termelő munkája, úgy kívánatosnak látszik a szellemi élet terén is ily központi szervet, esetleg szerveket létrehozni, melyek a tudományos kutatás egységes irányítását s ezzel kapcsolatban az ily munka végzésénél szükséges energia-mennyiség redukálását idéznék elő. Az egyes tudományágak egy vagy több évi időközökben ismétlődő világkongresszusai, az egyes tudományszakok képviselőinek alakulóban lévő nemzetközi szövetségei már e gondolat részleges megvalósítására törekсенek. A szellemi munka egyetemes szervezése és egyben megkönnyítése azonban messze meghaladja e kongresszusok, szövetségek, speciális kereteit. Épen azért szükségét látta Wilhelm OSTWALD, a nagy német kémikus, hogy egy külön intézetet léptessen életbe *Die Brücke* címen, mely minden fajú és rendű tudományos munka megkönnyítését célozza.

A *Brücke* 1911. június 15-én alakult meg Münchenben s a szellemi munka szervezése érdekében a következőket iparkodik megvalósítani: a) automatikus úton: egységes érintkező módszerek bevezetésével; ilyenek az egységes formátumok és jelzetek (a tizedes szakrendszer bruxellesi változata) s egyéb közös munkamethodusok; b) szervezeti úton: azon szigetek áthidalásával, amelyeken ma még azok az egyesületek, intézetek, múzeumok, könyvtárak, cégek és magánosok, akik a kulturát és közművelődést szolgálják, még mindig egymagukban állanak.

E cél megvalósítása érdekében a *Brücke* a következő eszközökkel törekszik: a) összeállítja az élő szellemi munkások egyetemes címjegyzékét; b) megalapítja kéziratban a bőven illusztrált,

egyetemes és kimerítő világ-lexikont, melynek részei az egyetemes szótár, a múzeumok egyesített katalogusa stb.; c) létesít egy múzeumot, mely szemlélteti mindazokat a törekvéseket és intézményeket, melyek az emberi tevékenység bármely terén a munka megkönnyítése és rendszeressége érdekében léptek életbe. A *Brücke* belső kapcsolatban fog állani a bruxellesi Office central des Institutions internationales és az Institut internationale de bibliographie című intézetekkel.

A *Brücke* tagjai lehetnek tiszteletiek, alapítók, rendesek és kinevezettek. A tiszteleti tagokat a nagytanács választja meg. Az alapító tagok, amelyek sorában intézetek is helyet foglalhatnak, egyszersmindenkorra pénzben vagy természetben 1000 M-kát fizetnek be az egyesület céljaira. A rendes tagok vagy egyszersmindenkorra fizetnek be 100 márkát, vagy évi 6 M tagdíjat fizetnek. Jogi személyek az évi tagdíjat egyszersmindenkorra 200—900 M befizetésével válthatják meg. A kinevezett, önkéntes tagok nem fizetnek tagdíjat, de ingyen dolgoznak a *Brücke* céljai érdekében.

A tagok bármikor beléphetnek az egyesületbe s a tagdíjat csupán a még hátralévő évnegyedekre fizetik. A kilépés a naptári év végével történhetik.

A tagok a gyűjteményeket, amennyiben azok hozzáférhetők, ingyen tekinthetik meg; az előadásokat ingyen látogathatják, az évkönyvet s esetleges fölvilágosításokat díjtalanul kapják meg s a *Brücke* kiadványait kedvezményes áron szerezhetik be.

A *Brücke* ügyeit a korlátlan számú tagból álló nagytanács, a legalább 50, de 100-nál nem több, tagból álló kistanács s a három tagú előjáróság intézi. A *Brücke* törzsvagytonát a kezelőtanács és a héttagú alapítványi előjáróság fogja kezelni.

Az intézet nyilvános működése csak azután fog megkezdődni, ha vagyona legalább egy millió márkát tesz ki. Ha az összeg 1914. június 1-éig nincs jegyezve, az addigi aláírók fölmentetnek kötelezettségeik alól. Eddigelé egyetlen nagyobb szabású adomány érkezett e célra: Wilhelm OSTWALDÉ, aki már régebben fölvetette az eszmét, hogy a NOBEL-díjak nyertesei csupán a díj járadékát

tartsák meg maguknak, de a tőkét kössék le valamely hasznos közcélra, s aki tanácsát tettel is támogatta s a ráeső NOBEL-díjból 100.000 márkát a *Brücke* céljaira fordított. Vajjon sokan fogják-e követni OSTWALD példáját, legalább is kérdéses, mert kevés «praktikus idealista» van az OSTWALD-féle fajtából, aki ne csak hirdetné, de hinné is Utópia eljövételét.

A *Brücke* tervei u. i. erősen utopisztikusak. Egyik kedvenc eszméje az intézőknek a könyvalak megreformálása. Ez az eszme annyira jellemző az egész mozgalomra, hogy megérdemli a bővebb ismertetést. Az egyöntetű nyomtatvány-formátumok ügyének OSTWALD egyik legbuzgóbb szószólója. *Weltformate für Drucksachen* című 1911-ben megjelent elmefuttatását a *Brücke* mai napig 17.000 példányban osztotta szét s fejtegetéseit annyira magáévá tette, hogy kiadványai is e világformák egyikét, a IX. számú, ú. n. *Werkformat*-ot (16 × 22,6 cm.) öltötték magukra.

OSTWALD a pénz- és értékegység sikerén fölbuzdulva sürgeti a nyomtatványok egységes méreteinek a megteremtését. Ha valamennyi nyomtatvány egyforma, vagy legalább egymással rendszeres kapcsolatban álló formátumban jelennék meg, ez nemcsak a fogyasztókra volna előnyös, akik az elhelyezésnél a mai viszonyok közt elkerülhetetlen helypazarlástól szabadulnának meg, hanem a kiadókra és könyvkereskedőkre nézve is. Az egységes formátumok előnyei: az előállítás és elraktározás megkönnyítése, egyszerűsítése s ebből kifolyólag az árak csökkenése.

Az egységes formátumok megállapítása akkor fog sikerrel járni, ha abban a lehető legkevesebb önkény nyilatkozik meg. Az összes nyomtatványokhoz egyetlen formátumot választani képzelenség; rendeltetésük hol kisebb, hol nagyobb formátumot kíván. A fő az, hogy a formátumok egymásközt oly viszonyban álljanak, mely lehetővé teszi, hogy egyszerű fácolás, vagyis a felszinterület felezése útján az egyik rétnagyságból a másikat előállíthassuk. Ez alapkövetelményt a papiros természete is magyarázza, mivel csakis ily módon használhatjuk ki, minden veszteség nélkül, a nagy papíriveket e kisebb formátumú nyomtatványoknak. OSTWALD méltán mutat rá a formátumok régi elnevezéseire: in

E szórványos kísérletek¹ persze még igen távol állanak attól, hogy a világformátumok akár csak annyira is elterjedjenek, mint a méterrendszer s erősen kételkedünk benne, hogy valaha is elterjednek, ha csak törvény erejével kötelezővé nem teszik. A kiadók s a szerzők pusztá belátására bízni a dolgot, mint OSTWALD teszi, annyi, mint *ad calendas graecas* kitolni az egyöntetűség megvalósítását.

Épen ezért alig egyéb pusztá fantasztikumnál K. W. BÜHRER cikke, melyet *Raumnot und Weltformat* címen adott ki a *Brücke*. Ez arról a nagy helykimélésről mond el valóságos csodaregét, amely az új formátumnak általános elterjedésével fog beállani. Az uniformizálással ez a jó ember annyira megy, hogy nemcsak a formátumot, hanem a lapszámot is szigorúan meghatározza s kerek 100 lapra szab egy-egy kötetet. Így persze eléri azt, hogy egy 69:30 m³ köbtartalmú teremben 2:90 m² padlóterület lefoglalásával 60.000 «kötet» helyezhető el s még így is föl kell tételnie, hogy a «kötetek» nem a mai módon egymás mellé állítva, hanem fiókokba elraktározva fognak szorongani. Többi számításai ép oly komolyak. Különösen mulatságos és jellemző az, amit a tudósok magánkönyvtáráról mond: «Die Einbände werden nach der allgemeinen Einführung des Monographieprinzips in weitaus den meisten Fällen durch einen steifen Papierumschlag ersetzt werden können. Eine Nummer aus der Reklam'schen Universal-Bibliothek kostet nun ungebunden 20, gebunden 60 Pfennige. Wenn wir die Differenz von 40 Pfennigen, das sind die Kosten für den Einband, in Rechnung stellen, so würde der Gelehrte bei rund 200.000 Bändchen von 100 Seiten 80.000 Mk. sparen. Angenommen, dass sich für häufig benützte Bücher wie z. B. Nachschlagewerke dennoch Einbände als nötig erweisen und man dafür einen Posten von 20.000 Mk. einsetzt, ver-

szerint abban áll, hogy az egy kérdésre vonatkozó, de más és más lapokból való különlenyomatok együvé köttethetők, illetve egy-egy dobozban együtt tarthatók.

¹ Nálunk a nemrég megindult *Könyvtári Szemle* fogadta el a *Brücke* formátumát és jelzéseit.

bleibt immer noch ein Rest von 60.000 Mk.»¹ Az új intézmény vezetői valóban nem tesznek jó szolgálatot ügyüknek az eféle számításokkal és kijelentésekkel, melyek helytelensége annyira szembeszökő, hogy cáfolására kár a papirost pazarolni.

A *Brücke* azonban az egységes méreteket nemcsak a papirosra s a könyvekre, hanem a gazdasági és mindennapi élet egyéb nyilvánulásainál figyelembe jövő anyagokra, pl. szövetekre, min-tákra, dobozokra is ki akarja terjeszteni.

Hogy az ekként előálló egyformaságban a tájékozódás lehető legyen, szükséges a szakszerű regisztrálás kötelezővé tétele. A regisztráláshoz a DEWEY-féle tizedesrendszer bruxellesi átdolgozását fogadta el a *Brücke* s a maga kiadványai mindegyikén annak összes rubrikáit feltünteti. Természetesen ennek az eljárásnak az egyöntetűség érdekében szintén minden kiadványra nézve kötelező erővel kellene birnia.

A regisztrálás a következő pontokra terjed ki:

- a) Tárgy: A tizedesrendszer megfelelő rubrikája.
- b) « A « később létesítendő új alosztálya.
- c) } Vonatkozása egyéb tárgyakhoz.
- d) }
- e) }
- f) Hely, amelyre a mű vonatkozik.
- g) Idő, a melyre a mű vonatkozik.
- h) Rétnagyság.
- i) A mű nyelve.
- j) Rendszer.
- k) A művész neve, a műalkotás éve.
- l) Magánrendszám. A nyomtatvány nagysága.
- m) Szerző neve.
- n) Kiadó neve, vagy a nyomtatvány forrása.
- o) Nyomdász neve.
- p) A nyomtatvány ára.
- q) A kiadás helye.

¹ 24. l.

- r) A nyomtatás helye.
s) A kiadás kelte, esetleg évfolyam vagy kötet, füzet és lap-szám.

Mind a 19 rubrikát nem okvetlenül szükséges minden esetben kitölteni; privát gyűjteményeknél az illető magánember a sorrendet is önként határozhatja meg s így BÜHRER és SAAGER szerint¹ e keretek közt minden követelmény kielégíthető.

Lássunk egy példát. CSÜRÖS FERENC: A debreczeni városi nyomda története című művének regisztrálása pl. a következőkép festene:

a) 655.1	b) —	c) : 894 . 511 .	d) 9(439 . 1)	e) —
f) (439.1)	g) 1) «16 : 20»	h) (02)	i) = 94 . 511	j) Története
k)		l) 17,8 × 25,1	m) Csürös Ferenc	
n) Debreczen városa	o) Városi ny.		p) Ára ? korona	
q) Debreczen	r) Debreczen		s) 1912.	

Még csak azt jegyezzük meg, hogy a mozgékony társaság eddig az itt bővebben ismertetett kérdéseken kívül a reklámozásra, a szálloda-hirdetésekre s a kis grafikai termékek gyűjtésének reformálására vonatkozólag dolgozott ki tervezeteket, melyek közös ismérve az uniformizálás és a sematizálás. Ez különösen ott hat bántóan, ahol a gyűjtő szenvedély irányítására törekszik, amelynek épen a szorosan egyéni vonás adja meg a legfőbb vonzóerőt. Igazán furcsán hat, amikor pl. a müncheni művészek exlibriszeit gyűjtő *amateurre* az ő szempontjai valamelyikét akarja ráerőszakolni. BÜHRER szerint u. i. az ilyen exlibriseket gyűjtőnek minden mű-

¹ Die Weltregistratur 11. 1.

vésztől csupán *egy* lapot volna szabad gyűjteményébe venni. A lap kiválasztásánál a következő szellemes szempontokat állítja föl:

- a) csak oly lapot, amelyet a művész szignált;
- b) csak azt a lapot, amelyet a művész maga a legsikerültebbnek tart;
- c) a művész első ilyenmű alkotását stb.
- d) azt a lapot, amelyet egy zsüri legjobbnak ítelt.

Igazán nagy merészség kell hozzá, hogy a gyűjtők szervezését és irányítását olyan férfiak merik maguknak arrogálni, akik ennyire ismerik a gyűjtő lelki világát. Vagy azt képzelik a *Brücke* szervezői, hogy az emberi lélek is normálformák szerint alakítható, akárcsak a *Brücke* normálformában kinyomatott eszméinek befogadására szolgáló normál-skatulyák?

Azt hiszem jobb szolgálatot tenne a *Brücke*, ha reális célok megvalósítását tűzné ki maga elé s organizálná azt, ami a szellemi munkásnak minden egyöntetű formátumnál fontosabb, hogy t. i., ha tudományos kutatásai közben valami bibliografiai, kísérleti vagy más adatra szüksége van, azt a *Brücke* közvetítésével a lehető legrövidebb idő alatt s a lehető legkisebb költséggel megszerezhesse magának.

GULYÁS PÁL.

A LUGOSSY-KÓDEX.

A debreczeni ref. főiskola nagykönyvtárában R. 537. növ. 7525. sz. alatt őriztetik egy XVII. század elejéről származó becses kézirat, melyet LUGOSSY Józsefről, irodalmi régiségeinket szorgalmasan gyűjtő tanárról, 1846—62. könyvtárigazgatóról neveztek el. A kódex, melynek első lapján ez van beírva: «*Lugossy Codex. Énekek gyűjteménye.* (A XVII. Században leírva.) 197 levélre terjedő magyar *kézirat.*», elején, végén csonka, sőt a közepéről is innen-onnan hiányzik egy-egy levél. Már KÖLCSEY levelezéseiben található a kódexről említés. (1813. május 22. Álmosdról KAZINCZYHOZ. KÖLCSEY Ferencz Minden Munkái, 9. köt. 84—86. l.) A benne foglalt darabok közül nyolcat cím szerint is felemlít. 1813-ban tehát a főiskola könyvtárában van. Azután nyoma vész, 1841-ben azonban már ismét Debreczenben van, mit bizonyít az utolsó levélen található bejegyzés: «Kipótoltam Nyomtatásból Sept. 1841. L. J. sk.» A 60-as évek közepén ismét visszakerül a könyvtárba. LUGOSSY által készített másolata SZILÁDY Áron birtokában van. (V. ö. KÁLMÁN Farkas: A Lugossy Codex. Debr. Prot. Lap. 1886. évf. 317. l. és PAP Károly: Irodalomt. vonatkozások KÖLCSEY leveleiben. 1911. 39. l.)

A kódexnek egyes darabjait ismertette s velök kapcsolatban magáról a kódexről is említést tett TOLDY és BODNÁR irodalomtörténeti munkáikban szétszórta. Első részletes, de a phil. módszer pontosságát teljesen nélkülöző ismertetését adta KÁLMÁN Farkas fentemlített cikkében. L. még: Magyar Könyvszemle, 1899. évf. ERDÉLYI Pál cikkét s legújabbán PAP Károly: Irod. tört. vonatkozások KÖLCSEY leveleiben, Debreczen 1911. 35—43. l.

A kódex összeírója SOMOGYI Pál, a Somogy megyében levő Ujfaluból (ma Magyarujfalu). Gyermekkorában Hobolban tartóz-

kodott, de életének jó részét Ujfaluban töltötte. Egy darabig Gígen is lakott, hol saját házában másolgatott; Szalontán is megfordult.

Maga a kódex 22 ívből áll, de nem mindenik ív teljes. Ki van tépve az 1—29., 41., 42., 49., 50., 95., 100., 187., 190. és 197., összesen 39 levél. Vízjegy 56 levélen található, de egynéhányon alig vehető ki. Háromféle papírt használt a másoló, egy egészen vékony, egy durvább és egy egészen vastag papírt. Ezek helyyel-hellyel néhol egy íven belül is össze vannak vegyítve. Az első hét ívnek vízjegye: oválisalakú rajz, közepében csillag, kétoldalt M és H betük. A 9., 12., 13., 17., 19., 20. íveken egy kétféjű sas, kétfelől M betű. A 8., 18. íven ugyanilyen sas M betű nélkül. A 10. íven elmosódottan egy nyilalak látható. A leírásban hat csoportot különböztethetünk meg. I. Az első kéz időrendben másolgat a 87. levélig 1630-ig. II. Ugyanezen kéz később 1632—1634. dec. 7-ig másolja a 88—101. levélig. III. A 10. íven más kézírás kezdődik. Dátum 1623. (102. l.) E csonka ívnek a papirja is más, nagyon elavult. Látszik, hogy a bekötéskor ragasztották bele. A 11. ív is ennek a kéznek az írása. IV. A 12. ívvel folytatódik az első kéznek az írása. Ez időrendben is folytatása az elsőnek. 1630. júl. 31-től aug. 2-ig. V. A 14. ívtől kezdve végig az első, illetve a negyedik résznek időrendben való folytatása (1630. okt.—nov.). A második csoportba tartozó verseket valószínűleg az üresen hagyott lapokra később másolta be a kódex összeírója. A 125 b. lev. az utolsó sor le van vágva a könyvkötés miatt, a betűk szárai azonban megmaradtak s elég jól kiolvashatók. Ugyane sor a 126a. levél felső részére át van vite. Ebből az következik, hogy a bekötés után írták oda újból azt a sort. Valószínű, hogy ez a kötés nem egy a mostanival.

Rátérve a kódex tartalmi ismertetésére, találunk benne *bibliai és egyháztörténeti tárgyú históriát* 17-et, *széphistóriát* 3-at, *magyar históriás éneket* 2-t, *oktató verset* 5-öt, *házassági éneket* 3-at és *kisebb cantátiót* 15-öt. Összesen 45 darabot.

Az első lapon a könyvtári jelzés *n* 7525, *R* 537.

30a—b levéllel kezdődik a kódex és pedig egy Jónás prófétá-

ról szóló versnek a befejező részével, mely a bibliai história tanulságát foglalja magában. Kiadta a töredéket SZILÁDY Áron RMKT. VI. 100—101. l. Jegyz. u. o. 322—3. l.¹ Az énekes 1553-ban szerzé a verset. SZILÁDY, mivel a versfőkből DE ENNING... jön ki s az utolsó strófa szerint «Mező Debreczion puzta varafsaban, aź kī ezt Bőrbe vala nagi banatban, Erdelben valo gondolkodásaban», ezért TINÓDI munkájának tartja. A másoló jegyzete a vers végén: Finis adest. 1629.

30b—31b. lev. ADHORTATIO OPTIMA AD JUDICES. Notaja | Az hatalmas Isten kiraliok &c. — Kezdeté: «Birak nektők Bollok kerlek halgafsatok, mit kevan aź Isten tőletők tudgyatok.....» A vers alatt: Finis adest.

31b—34a. lev. PRÆPARATIO AD MORTEM IOANNIS SZEPETNEKI, et ejUSDEM pia | Confessio. — Megvan BORNEMISZA É. k. CCLXVI—CCLXVIII. lev.; a LIPCSEY-kódex 33. l. V. ö. SZILÁDY Áron RMKT. VI. 366. l. Megvan még a Mihály deák kódexében. Kiadta SZILÁDY u. o. 193—196. l. 1555-ben szereztetett «Szamos monteben» (így!). A másoló jegyzete: Finis adest. 1629.

34a—44b. levél. AZ SPIRA FERENCZNEK, CHRISTUS | HITINEK MEG'TAGADASAIERT, valo | rőttenetős romlása es veződdölme. Notaja. Joseph. — Az itt található szöveg nem teljes, mivel kódexünknek a 41. és 42. levele hiányzik (összesen 17 strófa), vagyis a 409. sortól végig. A BORMEMISSZA Énekes könyvében (CCXLI—XLVI. lev.) levő teljes szöveg szerint 1553-ban szerezte TÖKE Ferenc Lindván. Megvan még a NAGY Sándortól ismertetett (EPH. K. 1885. 25. s k. l.) Mihály deák-kódexben, hol a vége szintén csonka. Kiadta SZILÁDY RMKT. VI. 115—130. l. Jegyz. u. o. 333—338. l. A kódex 44b. levelén a másoló vers végére a következőket jegyezte be: «Finis adest per P:L. Somogiū. in Vy falu, Anno Domini Millefsimo Sexcentefsimo vicefsimo Nono. 21. die Augufti, vel fic. 1629.»

¹ Az egyes darabok különböző variánsainak jegyzékét a legtöbb helyen SZILÁDY után közöljük, tekintetbe véve az egyes iniciálék alá írt Lugossy-féle megjegyzéseket.

44b—48b. lev. TÖKÖRE ES PELDAJA, EZ JELÖN VALO |
romlando életnek, mely körniül vetetöt mind | aꝯ halál tul mind
penig' aꝯ Satantul | valo felelőmtül. Notaja: Aꝯ hatalmas Isten
kiraliok kiralia &c. — A vers, mely DECSI Mihályé, hátul csonka,
amennyiben a kódex 49. és 50. levele hiányzik. A versfőkből ez
jön ki: DECZIPRAEDICATORNENAK JVDIT ASzSzONAK
DECZI MIHALJ DEAKTVL AIANDEK..... TOLDY szerint
(M. költ. tört. 172. l.) 1540-ben írta, BODNÁR, ki tartalom szerint
is ismerteti a historiát, ezt kétségbe vonja (M. Irod. Tört. I. 441. l.),
TOLDI-t az téveszthette meg, hogy DOBAI Andrásnak utána követ-
kező énekével összeolvasta s annak utolsóelőtti versszakában
csakugyan 1540. áll. SZINNYEI Magy. Írók. II. 731. l. TOLDI után
indulva szintén az 1540. évet mondja szereztetési évének.

51—53b. lev. DOBAI Andrásnak «Az utolsó ítéletről» szóló
éneke. Elöl csonka, a 45. sortól kezdődik. A versfőkben: ....IOD-
MINO MICAENSI VASSE KOMMENDABAT VNICED. A má-
soló jegyzete (53b. levelen): Finis adeft. Indignísimus | servus
Jefu Chrifti Pau: Somog: scripfit meste, in Vy Falu. | 1629. 12. |
die 9bris. | Servi inutiles fumus. | Megvan a Csoma-kód. 85—89.
lev. és a Mihály deák-kód. (10. darab). A Csoma-kódexbeli szöveg
BORNEMISSZÁÉnak (Én. könyv. CCVIII—CCX. lev.) egyszerű
másolata. A Lugossy-kód. több rendbeli figyelemre méltó eltérést
tartalmaz. (RMKT. II. 443. l.) A változatok egybevetésével kiadta
SZILÁDY, RMKT. II. 143—150. l.

53b. lev. Cantio OPTIMA. Notaja. | Menyej Bent Atyank
neköd &c. Első sorai: Kegyős Atyank maft te neköd könyörgunk,
lelki fajdal- | minkban hozzád folyamunk (így!) A 6 strófából álló
vers végén: Finis adeft.

54a—56b. lev. BORNEMISSZA Péter éneke. Címe: CANTIO
DE Regno Dei. ex Apoc: 21. v. 2. &c. A versfőkből PETRVS
ABSTEMIVS mnsa..... A másoló záró megjegyzése: Finis huius
operis, nő posco Mercedem laboris. vale bonus Cantor.

56b—61b. lev. (Küküllei névtelen) HJSTORJA ABJGAESJS | (!)
UXORJS NABAL. Nota: | Ex. 1. Reg. Cap. 20. | Az en hejedőmet
egy kis allat &c. | A vers végén: Finis adeft. Megvan másolat-

ban Mihálydeák-kódexben (18. darab). V. ö. NAGY Sándor, Adalékok a XVI—XVII. sz. elb. költ. irodalmához EPh. K. 1885. 29. l. Külön is megjelent, 2 kiadást ért el. V. ö. SZABÓ Károly RMK. I. 319. és 323. sz. A bártfai XVI. sz. évnélküli nyomtatvány SZABÓ Károly szerint kétségtelenül Debrecenben KOMLÓS András betűivel 1574 körül nyomtatott első kiadás után nyomata. Egyetlen példánya a debreceni ref. koll. könyvtárban. Első kiadása tehát: Debrecenben 1574. körül. Kiadta SZILÁDY RMKT. VII. 36. l.

61b—69b. lev. AZ ISTEN FELŐ JUDITA AZZONNAK | ISTEN ALTAL VALO CZELEKÖDETI, | Mikeppen ő vele az Isten az kevel Holofer- | ness Hadnagynak feiet el vetette, kib- | űl ki tetzik, az, hogy aꝝ erőtlennők- | kel az Isten aꝝ kegyőtlenőket | hamar el rontya, mint | ez verőkből ki tetzik. | Notaja: Oh en ket Bőmei- | im ti aꝝ Urra neꝝ &c. — SZTÁRAI Mihály ez éneke (1552-ből) megvan a BORNEMISSZA Én. k. CCCVII—CCCXIII. lev., a HOFGREF-féle gyűjteményben az n3—q3. lev. kiadta SZILÁDY Áron RMKT. V. 140—156. l. Jegyzetek u. o. 354—357. l. A másolat záradéka: αὐτῶ, θελος τωτῶ ἱσποριας (sic!)

69b. lev. Egy kisebbb ének. CANTIO OPTIMA. Notaja. vőddel Ur Iñ &c. Kezdősorai: «Mennek es földnek nemes terőmtoje (így!), es mindőnőknek kegyelmes Istene...» Megvan Bornemissza Én. k. LI. l. A vers végén: «Finis est | Primo sub ferula Dñi Ambrosii scripserā 1609. in Hobol.

70a—72b. levél. HISTORIA PROPHETÆ IONÆ, ET | CIVITATIS NINIVE. Notaja. | Daudid Prophetanak imatkozasarol, &c. A vers végén: τέλωσ ἐστ. Finis adeft. 1629. in Měse ģbris. BATIZI Andrásnak 1541-ben írt verse. Megvan HOFGREFnél Dd3—Ee4 leveleken (hiányos); BORN. É. k. CCCXXXI—CCCXXXIV. lev. Külön is megjelent 1596-ban Debrecenben. (V. ö. SZABÓ Károly, RMK. I. 280.) Másolatban a LIPCSEY-kód. 78—81. l.; Mihály deák-kód. (17-ik darab). A LUGOSSY-kódexbeli szöveg igen sok változtatást mutat, hiányzik is belőle több versszak. Legújabban kiadta SZILÁDY Áron, RMKT. II. 89—95. l.

72b—78b. lev. (DÉZSI András verse:) MINORIS TOBLÆ CONNU- | bium. A vers 1550-ből való. Megvan a HOFGREF ének.

k. q₄—t₁ levelein; BORNEM. Én. k. CCCXX—CCCXXV. levelein. Megvan egy másolata a Mihály deák kódexében is, mint annak a NAGY Sándor által összeállított (EPhK. 1885.) tartalomjegyzék szerint 23. darabja. Itt a költemény végén ezek olvashatók: Debreczenben nyomtatott ki CSÁKTORNYAI János által ez historia Anno Dni 1597. Ez a kiadás, mint NAGY Sándor mondja, nincs SZABÓ Károlynál felemlítve. Kiadta SZILÁDY RMKT. V. 58—70. l. Jegyz. u. o. 290—2. l. A LUGOSSY-kódexből hiányzanak a 385—400. sorok. Egyébként is sok eltérést mutat. Az eltérő szövegeket SZILÁDY vetette össze. A kódex 786. levelén a záradék így szól: Finis adeft. 1629. 25 die 9bris, in Vy falu. 1582-ben külön is megjelent Debreczenben. Egyetlen példánya NAGY István kvtárából külföldre került. V. ö. SZABÓ Károly RMK. I. 190. Ujabb kiadása: Bártfa év n. (XVI. sz.) v. ö. RMK. I. 317. sz.

78b—83b. lev. AZ ZENT KÖRÖZTSEGNEK ES MINDEN KÖRÖZT NEVEKNEK, magyarázattya. — Kiadta SZILÁDY RMKT. IV. 254—263. l. Magyarázatok u. o. 313. és 381—390. lap. Megjelent h. és év n. SZABÓ Károly szerint az utolsó verssorokban található évszám bizonyosága alapján 1578-ban. RMK. I. 140. sz. alatt. V. ö. TOLDI, A magyar költ. tört. I. köt. 190. l. Utolsó versszaka (83b. l.): Mas fel E3ör hatvan nyolcziban e3 enőköt B3örBek, | mikor Thuri Pal kis leianyat meg' köröztölek, | mind-önöket ker hogy, | neki boczanat adalsék, | ti3t3fseg'gel mindön Jambor ma nagy | vigan lakiek. A másoló jegyzete a vers végén: Finif adeft. A. D. 1629. vel fic. Millefsimo sexcentefsimo Nono, n Menfe 9bris, in Vy Falu scripsit Pau :L. Somogj:

84a—b. lev. Egy kisebb vers. Címe nincs. Kezdő sorai: «Dic3erlek tegöd menybeli Iften en edös | terömtöm, hala teneköd mert te en | velem igön fok iot töttel...» Összesen 11 versszak. Záradék: Finis eft. 1630. in mense Augufti.

84b—85b. lev. ConfeSSIO De Peccata. Notaja Irgalmafság'-nak &c. Kezdő sora: «Oh en kegyelmes Iftenöm.» Nem más, mint BALASSA 66. éneke. Megvan a DECSI-kódex 197. l. s a LIPCSEY-kódex 75. lapján. A LUGOSSY-kódex változatában a strófák itt-ott fel vannak cserélve. A DECSI-kódex 10 strófával hosszabb a többi

változatoknál. Ott a címe: Cantio . AD NOTAM : IZRAELNEK SZENT. Kiadta SZILÁDY Áron: Gyarmathy Balassa Bálint költeményei, Budapest, 1879. 104—107. l. A két változatot jegyzetekben összehasonlította, de a LUGOSSY-kódexet nem vette figyelembe. A kódex másoló jegyzete: Finis adeft eodē die et Menfis.

85b—86b. lev. Cantuuncula optima. Dóczi Zsuzsánna verse. Első szakasza így szól: Diczeröm a3 Ur Iftent mindön időben, | magasztalom szent nevet ege3 eltöm- | ben, mig' le3ők a3 teftben, Bivemben | a3 halaadas Baiamban diczeret mo- | ndas nem le3ön Bukön. Össz. 18 strófa. A másoló jegyzete a vers végén: «Finis adeft. 1630. in menfe Augufti.» Versfőkből: DOCI SUSANNA gsdttcd. DÓCZI Zsuzsánnának fennmaradt egy levele 1622. febr. 4-ről, melyet RÉVAI Péterhez írt Nagykocsordiból. (DEÁK Farkas, Magyar hölgyek levelei. Budapest, 1879. 244—5. l. Magyar Levelestár II. kötet.

86b—87b. lev. Vallásos, egyházi ének. Felírása: CANTIO OPTIMA. Első sora: «Bizodalmunk Chrisztus által Istenben vagyom.» Összesen 10 strófa. Versfőkből: BISzODALOM c. Záradéka: Finis adeft. A. D. 1630.

87b—88a. lev. Cantio OPTIMA. Notaja: Maidan nektők mondok &c. Kezdeté: «Sok hala ada3sal mi ma3t tartozunk, a3 nagy Ur Iften- | nek a33al áldozunk.» Terjedelme 14 strófa. Finis adeft. A. D. 1632. 23 die 8bris. A 88a. lap alján későbbi idegen kézírással: Cancio Díterlek | Et Johonis Gal canit... (olvas-hatatlan).

88b—89b. lev. AZ HAZASSAGROL VALO | ENEK. Bati3i Andrase. | 1546-ban szereztetett. Megvan a HUSZÁR GÁL énekes könyvében, de csonkán; Bártfai én. k. 71.; a LIPCSEI-kódex 39—41.; DECSI-kódex 50—55. l.; a VASADI-kód. 142—150. l. és SZILÁDY szerint számos kézirati énekgyűjteményben. Újabban kiadta BARLASZABÓ István a Vas. Ujság 1864. évf. 97. l. és SZILÁDY Áron, RMKT. II. 120—124. l. Jegyz. u. o. 426. l.

90a—b. lev. Adhortatio Mulyerum. — Kiadta SZILÁDY RMKT. IV. 78—80. l. Jegyz. u. o. 304—308. l. A kódex író jegyzete Finis adeft. 1633. 10 die Marc: in Uy Falu scripfit:

91a—92a. lev. HAZASOK ENEKE. Megvan BORNEMISSZA: Én. k. CCXXXVIII. lev., valamint JANKOVICS másolatában is, melyből TOLDY (Handbuch d. ung. Poesie) közölte. A végső strófa szerint 1548-ban íratott. Kiadta SZILÁDY, RMKT. IV. 75—77. l. Jegyz. u. o. 297—304. l. A 91a. lev. alján későbbi kézírással ez található: PANit exAR. éneke. A másoló jegyzete a vers végén a 92a. lev.: Finis adeft. P. Paul: Somog: in Uy falu. An: D: 1633. 4 idus Marci (nēpe) 12 die Marc. in die Gregori scripfit.

92a—b. lev. Cantio OPTIMA. Nota. Szent David Propheta eneklő &c. Kezdő sora: «Menybeli Ur Iften halgas meg' engőmet aź en kőny- | őrgesemben.» Terjedelme: 13 strófa. A nótául választott ének nem egyéb, mint Sztárai XXIII. Psalmusa. «Finis adeft. A: D: 1633. in Uy falu in Menőse 7bris.»

93a—94b. lev. Ex Augustino. Confacta per Mattheum | Scariceum. Descriptio Regni Coelestis. — Kezdősora: «Szolyunk aź Szent Agoftonnal maftan aź meny orőagrol.» Versfők: SCARICEUS MATENAK VTITARSA SZABO LASARE. (Az «E» már csak a lap alján levő utolsó szóból olvasható ki.) A végén csonka, mert a kódex 95. levele hiányzik. Az ének «S» initialéja alatt LUGOSSY József kézírásában ezek olvashatók: «Lásd ugyanezt világosító variánsokkal Molnár Albert Imádságos könyvében, Hajdelberg. 1620.¹ 8-adr. l. 351—7.» A jelzett helyen 2 strófa híján csakugyan fel is található. KÁLMÁN Farkas a Nagydobszai Gradualé-nak ismertetésében (Protestáns egyházi és isk. lapok 1881. 115. és 147. l.) mondja, hogy ott is megvan egy változata. Közöl is a 35 strófából álló versből 2 strófát: a 8. és 9-et. Szerinte a kezdetükből ez jön ki: «Skariceus Máténak utitarsa Szabo Lazare. Finis.» Úgy látszik, hogy a «finis» már nem a versfőkből jön ki, mert csak anélkül lehet 35 strófa. A LUGOSSY-kódexben 34 van, így csak az utolsó hiányzik. SZENCZI MOLNÁR-nál a 30. és 31. versszak hiányzik, úgyhogy a versfők nem Lázárt, hanem LÁSA-t adnak. A SZENCZI Imádságos könyvének «registoma» (így!) ezt mondja e versről: «Az mēnyei Paraditőmnak dicző-

¹ SZABÓ Károly szerint (RMK. I. 514. sz.) 1621-ben jelent meg.

fegéről Bép verfec Szent Agofton irásából, melyeket Scaritza Máthe az Rátzkevei Praedikator fordított Magyarol.» Irodalom-történet íróink SKARICZA Mátét teszik e vers szerzőjének. Így BODNÁR is Irod. tört. I. 441. l. A versfők értelme mindenesetre kétségessé teszi e hiedelmet. Talán SZABÓ Lázár nevű, ma ismeretlen énekes írhatta, ki útítársa lehetett valamelyes térítő útban Skariczának. Abból, hogy a LUGOSSY-kódexben a hiányzó 95. levélen e versnek egy, legfeljebb két strófája lehetett (amennyiben SZENCZI Imádságos könyvében van még egy versszak betoldás), az következik, hogy vagy a 96. levélen végződő BATHORI Boldizsár-féle ének lehetett jóval hosszabb, vagy más ének is volt még ott.

96a. lev. Valószínűleg egy hosszabb vers utolsó 11 versszaka. Végső sorai: Ež enekõt siralmiban, Batori Bodifar banattyaban Gyula | várban kinniaiban, BerBõtte kilencjiven negyben. Finis | A. D. 1633. 28 die Novemb: in Uy falu scripsit. | BATORI Boldizsárról lásd: SZINNYEI, Magy. Írók Élete I. 666. Említi TOLDI, M. költ. tört., Pest, 1854. I. k. 209. l.

96a—b. lev. Alia . Nota : M(ire) | bankodo(1) | oh en I.. (A lap széle le van vágva, azért olvashatatlan.) Kezdő versszaka: Megfoghataratlan kegyes Istenfegh, örökken valo menyei felfeg', egež kórõtyenfeg', csak te túled taplaltatik minden fele nembetfegh. Záradék: Finis adeft in eodem die, ut supra.

96b—98a. lev. Halotti ének. Felírása: Cantio, De extremo Juditio. Matth. 24 cap: Kezdő sora: «Emlekeßbel kerlek oh embõri allat.» Terjedelme: 21 strófa. Záradék: Finis adeft. Anno Millefsimo Sexcentefsimo Tricefsimo quarto 7 die | Decembris in Aurora ferme8 hora in Uy falu Domini die Paul: Som. scripsit.

98a. lev. Enek. Notaja: Halgaßd megh . Atya Isten az &c. Kezdő sora: «Hozzad kialtafunkat halgaßd megh Ur Isten.» A vers alatt záradékul ez van:

Maro { Iohannes s. Her : szólófi Compatri fuo, fibique
csan { amãdo Pau : Somogio scripsit 1635. 8 die Aprillis.

Az ének a régi református énekeskönyvekben is benne van.

98a—102b. l. 1566-ból való vers. Közbul a 100. lev. hiányzik. Címe: HISTORIA: AZ SZIGETVARNÁK | veßesseről, Melyet

Zoliman Török «czaſzar»¹ meg | vevén kezehöz kopczola, Notaja: Szertelen veződek |. Kezdő sora: Emlekőzünk mi nag' veződelmunkról. Utolsó strófája: Az ki zörze ez enőkött verőőkben, ez őt zaz hatuan hat | eztendőben, kőroztiennőknek nagi puztulafában, az ű lelkenek keſserufegeben. Záradék: Finis (olvashatatlan) totum quia non habui potū | ſi² ſi habuſsem potū non perfecíſsem totum. Paulus Somogius A : D : 1 · 6 · 23. | Omnia ſi perdas famam feruare memento. | SZABÓ K. (RMK. I. 370. sz. alatt) említi egy XVI. századi kiadását, melynek címlap nélküli s csupán 2 levélből (az első 27 versszak) álló csonka példánya TOLDY Ferenc könyvtárából az Akadémia kvtárában van. Egy másolata a Mihály deák-kódexben. (A kód. 30. darabja, v. ö. NAGY Sándor cikkével EphK. 1885. 30. l.) A LUGOSSY-kódexben megvan az első 28 versszak, azután az utolsó 36. SZABÓ K. szerint 80 versszakból állott, így a kódexünkben 16 versszak hiányzik és pedig a 29—44. és nem úgy mint SZABÓ K. mondja, hogy a 29—47. Az éneket először ismertette TOLDY Ferenc, A Magy. költ. története 1854. I. köt. 172—4. l. Ő említi, hogy e vers nyomán PÉCZELY értekezett az Akadémiában 1846-ban a Zrínyi halála módjáról. Kiadta SZILÁDY RMKT. VII. 300—311. l.

103a—115b. lev. IGEN ŽEP HISTORIA | AZ TANCREDEUS KIRAL LENIARUL³ GISMON = | DARVL. ES AZ KIRalnak TITKOS TAnacziarul | GISQUÁRDVSROL, kik közöt főlbomolhatatlanaž | zeretet leuen halara⁴ adtak magokat, OLaz Nielből az | Boccatiusbol Diakra fordetuan, Philipus Beroaldus | altal Mar Magiarra fordetatot. Nota CIMONIS. Az utolsó vers szerint 1574-ben írta az, aki nevét versek fejébe rejtette. A versfőkből ez jön ki: GEORGIVS ENIEDI TRANSILVANVS IN GRATIAM NOBILIS FRANCISCI KOMAROMI THIRNAVIENSIS FRATRIS VNICE DILECTI CECINIT VVIENNNAE MISERAM MORTEM DVORVM AMANTIVM OB IMPATIENTIAM AMORBIS... A többinek nincs értelme. A másoló a vers végére odaírta: Finis adeſt.

¹ A «czaſzar» szó fölébe írva.

² Áthúzva.

³ Tollhiba.

⁴ Így! tollhiba.

1630. Omnia vincit amor et nos cedamus amori, Roma tibi fubito moribus ibit amor. SZABÓ Károly szerint (RMK. I. 126.) a debreceni 1577-iki kiadás az első. Ő valószínűnek tartja, hogy már 1574-ben készült egy kiadása. Van még 1582., 1592., 1624., 1683., 1700-ból való kiadás. Van egy másolata a SZÉLL Farkas által ismertetett XVI. sz. kódexben. (Figyelő XVIII. 23.) Ez SZÉLL Farkas szerint az 1592-iki kiadásnak másolata. DÉZSI Lajos (Irodalomtörténet, 1913. évf. 257—9. l.) a cím alá írt nótából egy elveszett magyar verses BOCCACCIO-novellára következtet.

115b—120a. lev. AZ NAG' ABRAHAM PATRIARKANAK KÖR- | ŐZTIRŐL VALO ZEP HISTORIA Moſos PROphata Irasabol. Csak itt van meg. Kiadta SZILÁDY, RMKT. VI. 197—205. l. Jegyz. u. o. 366—367. l. A másoló jegyzete: Finis adeſt. P. Paulū L: Somogiū. | Anno Dönj 1630. Ultimo die | Julij in Uyſalu auxiliante Deo ſripfít.

120a—121a. lev. Cantio Per Pulcra. Notaja. | Szilagy Mihaly enökere.¹ De még erre illendőbb az | notara: Haboruſaga Daud kiralnak &c. Debrecenbē erre iedſöttek | az notara, teis erre mondgiad: Nagybankai Mátyás éneke. Az utolsó versszak elé, a lap szélén, betoldva a Gönczi Énekes könyvében is megtalálható 3 soros versszak. Közölve RMKT. IV. 41—42. és 282. l. Megvan BORN. É. k. CCXXVII. lev. Egyik unitárius énekeskönyvben, azonkívül a református énekes könyvekben is. A nótául választott éneket Sztárai X. Psalmusában szintén nótául veszi. A másoló jegyzete: Finis adeſt. 1630. 2do die Auguſti. | in domo meo in Uy ſalu, Paulus L: Somogi | ſoli ſripfít. |

121a—b. lev. Szeremi Iliese igön Bep. Első versszaka: EmleköBel meg' te gyarlo embör az te Iſtenöd- | ról, hala adatlan te ſoha ne leg' az ő io volta- | rol. | Záradéka csak ennyi: Finis adeſt. A Bártfai énekeskönyv (1593.) 167. l. végződik egy ének, mely 1561-ben íratott jó Kolozsvárban «Bik Marto» házánál SZEREMI Illyés által.² A kódex 93—164. l. hiányzanak, így a versnek csak

¹ Az egész nóta téntával keresztülhúzva.

² KÁLMÁN Farkas, Prot. Egyh. és Isk. Lap. 1881. 1099. l.

a vége van meg. Van még egy harmadik verse is. Tehát az első az igaz hitnek hasznáról szól, a másik a LUGOSSY-kódexbeli darab, a harmadik pedig: «Dicsérjük mindenkor a mi Istenünket». Kiadta mindhármát SZILÁDY RMKT. VII. 94—99. l.

121b—129b. lev. IGEN SÁP HISTORIA AZ VITEZ FRAN- | CI/COROL ES AZ Ő FELESEGEROL. | Notaja. Mikor Ægyptombol sido nep ki Jöve, &c. — A vers 1552-ben íratott. A másolás ideje: Finis adeft. A. D: 1632. ultimo die Febru arij. Van egy másolata a PETROVAI Miklós által 1670. körül összeírt kötetben.¹ Kiadta SZILÁDY Áron, RMKT. VI. 40—72. l. Külön kiadásai: 1574., 1579., 1601.

130a—133b. lev. CHRISTVS MATTHEI. 13. Comparat Regnum | Coelorum negotiatori quaerenti Margaritas. | Nota: Mikor Ægiptombol Sido nep ki Jöve &c. | A vers végén: θελωσ adeft. 1627. P. Paulum L. Somogiü, scripsit Gige jn cedibus suis. Csak itt van meg. Kiadta mai helyesírással PETHŐ Gyula, Vasárnapi Ujság 1879. évf. 47. sz.

133b—146b. lev. HISTORIA DE IOSEPHO ET DE VITA ILLEI | Gen: 37. | A vers végén: Finis adeft per Paulum Somogium in Uy falu scripsit. A. D. 1630. 4 die Octobris. Laus Deo, Venia Reo. Megvan még BORN. CCLXX—CCLXXVIII. lev.; a LIPCSEY-kód. 35—44.; Mihály deák-kódexben, mint annak 27. darabja. A LUGOSSY-kódex szövegének utolsó versszaka: Ezör öt Baş es az hat eztendö Bamban, Böitbē | aß betegön Martius havaban, magat vig- | aßtalvan haborufagban, | nagy Bankay Mattias Bõrße beteg agyaban. — A Mihály deák-kódexben az 1506. helyén 1556. áll s ez a helyes. Ugyanez az évszám található az 1580-iki kiadásban is: «Ezer öt száz ötuen hat Esztendö számban.» Külön kiadásban megjelent 1580-ban, v. ö. SZABÓ Károly RMK. I. 170. sz. Legújabban kiadta SZILÁDY, RMKT. IV. 5—26. l.

146b—155a. lev. HISTORIA DE SACERDOTE ELIA | zaris. 1568-ban írta BORNEMISSZA Miklós. A versfőkből ez jön ki:

¹ V. ö. SZÉLL Farkas: Egy XVI. századi kódex historiás énekei. Budapest, 1884. Ism. Figyelő, 1885. (XVIII.) 23. l.

MARTIRIVM ELEASARIS ET SEPTVM FILIORM EIVS CVM
MATRE SOLOMON AGRAPHICEDE SCRIPTVM PER NICO-
LAVM BORNEMIZZA IN LAVDEM ALTISSIMI AMEN EEA.
A vers végén: Finis adeft. 1630. P. Paulum Somogiü. Első kiadása
SZABÓ Károly szerint (RMK. I. 356. sz.) a XVI. sz. végéről való.
Van még egy debreceni 1605-iki kiadása. (RMK. I. 396.)

155a—161b. lev. AZ VITEZ TVRI GYÖRGNEK | VITES-
SEGERÖL ES Halalarol valo ßep | HISTORIA. Ad Notaja:
Laknak vala | Regöten Ægyptomban. &c. | Kezdeté: SZörtelen
vezödelöm rej- | ank Balla, mert el efsek | tulunk aß föld
otalma, |... A vers alatt: Finis adeft. 1630. A verset először
ismertette: TOLDY Ferenc, Magyar költ. tört. 1854. I. k. 175. l.

161b—166b. lev. OPTIMA HISTORIA, DE ExtreMO IUDi |
CIO. Notaja. Meny fokat ßol aß Iñ &c. — Mivel az utolsó versszak
szerint 1552-ben «aß sarlo közbén» írták, a névtelen szerzőt
sarlóközi névtelennek keresztelték el irodalomtörténitöröink. A vers
alatt ezek olvashatók: Finis adeft. An:D: 1630. 9 die ßvenbris
in Vy Falu. Egyetlen ismeretes szövege e kódexbeli másolat.
A nótául választott ének SZTÁRAMAK «Az poenitentiáról és hitről»
című versének kezdő sora: «Mennyi sokat szól az Isten ember-
nek.» (RMKT. V. 112. l.) Kiadta a verset SZILÁDY, RMKT. VI.
36—47. l. Jegyz. u. o. 296—9. l.

166b—174a. lev. HISTORIA DE MORIBUS IN CONVIVIO. |
Ad Melodiam: viri venerabiles sacerdo: &c. — Szerzője THOLNAI
Bálint, kiröl BOD Péter (a DETZI TZIMOR Jánosról szóló cikkben,
Magyar Ath. 68. l.) azt írja, hogy «úgy befzéllett a' 'Sidók'
nyelveken, mint a' maga született nyelvén». Később pedig (Ath.
298. l.) ezeket mondja róla: «Tolnai Fabritzius Bálint. Hazáján
kívül is tanúlt az Helvétziai 's Német országi Oskolákban,
Vitébergában mülátott 1573-dik efzt. Vólt az után a' Tolnai
Oskolában Rector, az Ekkléfiában Pap, a'kinek keze alól fok jó
emberek származtak.» Verse csak a Lugossy-kódexben maradt
fenn, hol a vers alá ez van írva: «Finis adeft p. Paulü L. Somog: |
in Uy falu scripfit. 1630. 17 die ßbris ferme hora 7. T(?) scripfe | rā
transfibticū in civitate Sjalonta. 1616. Memoriale | qua facta erat

in A:D: 1630. poſt diem Martini una ſeptimania | facta eſt magna tonitrua circa hora 3, et 4 fulgur a meredie.

174b—179a. lev. HISTORIA DE VICTORIA GEDEONIS. | SUPER AMALECTAS EX LIBR (így!) IUDIC- | UM. Ad Notam: Sžanya až Ur Iñ. | vel. oh en ket ſŕomeim ti &c. — Szerzője FÖLDVÁRI Ambrus tolnai pap. A verſfőkben: AMBROSIVS FÖLDVARINUS CIVIBVS KISPETERDIENSIBUS IOHANNES FABRO IOHANNI PAP ET COETERIS CANTAT. Utolsó verſszaka: Kiknek ayanlaſban ež Hiftoria vagon, lakafſoknak helye | meg' emletesben vagon, nevők is nemelyeknek be jegyzet- | ven vagon, Iſten iot nekik adgyon. Finis adeſt p. Pau: L: Som: | in Puericia mea in Hobol ſcripsi Hanc Hiftoriã An: Dni: 1609. Apud Rdíſi: | Dŕnũ Ambroſiũ Földvariũ: rhunc¹ alias deſcripſi in Uy falu Añn: D: 1630.

179a—182b. lev. HIPOTHETICA DESCRIPTIO MORTIS. | Ad Notam: Nag ſok ſent Irafſokat &c. vel: Az en bežedemet. A vers alatt: Finis adeſt. Megvan a BORNEMISSZA É. k. CCIV. lev., de igen romlott ſzöveggel. Azonkívũl a CSEREYNÉ-kódexben is van egy másolata, mely, úgy látszik, a helyes ſzöveget tartotta fenn. Lásd e ſzöveg fontosságát DÉZSI Lajos értekezésében: Irod. tört. közl. 1911. I. füzetében. A LUGOSSY-kódex ſzövege igen hiányosan adja Peſti György ez énekét. Kiadta SZILÁDY RMKT. VII. 25. l.

182b—189b. lev. DECSI Gáſpár éneke. Címe: AZ DAVID KIRAL BŰNERŐL, ES POENI- | TENTIA TARTASSAROL VALO IGŒN SžEP | HISTORIA. AD NOTAM. | Moſtan valo Időben &c. &c. — A verſfőkben: DECSI GASPAR... A többinek nincs értelme. Említi a verset TOLDY, M. K. Tört. I. 186. l. Utolsó verſszaka ſzerint 1579-ben «az ſorvator hegyenek czak nem ſinten tőveben, až io Duna menteben egy nyomorult varasban» írták. A vers alatt: θελοσ ετ. 1630.

191a—194a. levél. A 191a. levelen kezdődik (elől csonka, a 19. verſszaktól kezdődik, 190. lev. hiányzik) BARANYAI Pálnak a tékozló fiúról ſzóló bibliai historiája, melyet 1545-ben írt.

¹ Az «n» a h-ból van kiigazítva.

A vers alatt: Finis adeft. 1630. Megvan BORN. É. k. CCI. lev.; LIPCSEY-kódex 27. lev.; végül a Mihály deák-kódexben. Kiadta SZILÁDY Áron, RMKT. II. 261—271. lap.

194a—197a. lev. AZ NAG ABRAHAM PATRI- | ARCHA FIANAK, AZ ISACNAK HAZASSA- | GAROL VALO HISTORIA. | BATIZI Andrásnak 1546-ban írt éneke. A kódex utolsó lapja, a 197-ik hiányzik, a vers végét kipótolta s ezt alá is írta Lugossy József: «(Kipótoltam Nyomtatásból) Sept. 1841. L J s. k.» Megvan a HOFGREF-féle énekeskönyvben; BORNEMISSZA É. k. CCCXVII—XX. lev., külön kiadásban. SZILÁDY is kiadta BATIZI többi műveivel együtt (RMKT. II. 113—120. l.) «Izsák pátriarkának szent házasságáról való szép história» címmel. Külön is megjelent (v. ö. SZABÓ Károly, RMK. I. 324.) h. és évn., debreceni nyomtatvány, TOLDY szerint 1596-ból.

A tartalomból látjuk, hogy a kódex több XVI. sz. versünknek egyetlen példányát tartotta fenn, már ezért is megérdemelné, hogy betűhű kiadása minél előbb megjelenjék.

U. SZABÓ GYULA.

A RÁKÓCZI-KÖNYVTÁR ÉS KATALOGUSA.

(Harmadik közlemény.)

V.

Most pedig lássuk a RÁKÓCZI-könyvtárnak bibliografiai, művelődéstörténeti s életrajzi szempontból egyaránt oly becses katalógusát. Töredékvolta mellett is különös értéket kölcsönöz neki az, hogy belőle legalább általánosságban rekonstruálhatjuk a RÁKÓCZI-könyvtár törzsanyagát; megállapíthatjuk, hogy tulajdonosaik kiknek műveit olvasták s ez alapon kiknek eszméi lehettek rájuk hatással, nem is tekintve azt, hogy világot vet e könyvjegyzék sokoldalú, tudományos képzettségükre, nemkülönben izlésükre, gondolkozásmódjukra, sőt egész jellemükre. Ha igaz az, hogy «az embert legjobban könyveinek jegyzéke után lehet megismernünk»: akkor ez a töredék valóban fontos adalék I. RÁKÓCZI György és III. RÁKÓCZI Zsigmond élet- és jellemrajzának megírásához.

[I. lap.] **Catalogus Librorum Illustrissimi Sigismundi
Rakoczi Inventatorum.**

[I.] *In folio.*

1. *Calepinus II Lingvarum.*¹

2. *Regnum congo. idest. Vera Descriptio Regni Anglicani.*²

¹ (R. M. K. I. 231., 300., 395., 277. sz. Magyar Könyvszemle. 1880. 297. lap.) 1686. dec. 7-én vétetett el a sárospataki főiskolától. (Lásd: Sárospataki Ref. Lapok. 1909. 499. lap.)

² A DE BRY-féle Collectio (Frankfurt a. M. 1590—1634) egyik kötete, mely 1598-ban jelent meg. (Az *Anglicani* szó valószínűleg tévedés *Africani* helyett.)

3. Atlas novus 3-bus Tomis distinctis.¹
4. Editio Vulgata Bibliorum antiquis characteribus.²
5. Cursus Theologici Tom. 5. 9. Francisci Amici Jesuitae.³
6. Sennerti opera omnia in 3 Tomos distincta.⁴
7. Alstedii Encyclopoedia in duobus Tomis.⁵
8. Epitome operum de Sex mundi ætatibus.⁶
9. *Horologium Principum*.⁷
10. *Præconium Gelei duobus Tomis*.⁸
11. *Lexicon Juridicum Joannis Calvini*.⁹
12. *Archontologia Chosmica Ludovici Gotofredi*.¹⁰

¹ Minden bizonnyal a híres JANSSONIUS-féle [«Novus Atlas: Das ist Weltbeschreibung mit schönen neuen ausführlichen Taffeln.»], mely Amsterdam-ban jelent meg I. k. 1646., II. 1647., III. 1645., IV., 1647. Annak, hogy a katalogusban három kötetből állónak van jelezve, oka az lehet, hogy egy kötete a katalogus írásakor nem volt a többi három mellett. Mostani példányunk nem a RÁKÓCZI-féle példány. 1795-ben, a BELEZNAY-könyvtárral került főiskolánk könyvtárába.

² Valószínűleg az 1468-ban EGGESTYEN Henrik által Strassburgban nyomtatott latin biblia, melynek II-ik kötete ma is megvan könyvtárunkban. [Jelzete: S. 473. sz.]

³ Szerző († 1651) e munkája kilenc kötetből állott. A katalogus írásakor már csak az 5-ik és 9-ik volt meg.

⁴ Teljes címe: «Danielis Sennerti Vratislaviensis, D. Et Medicinæ in Academia Wittebergensi Professoris publici. Operum Tom. I., II., III. Parisiis. 1641.» Ma már csak az első kötete van meg könyvtárunkban. [Jelzete: I. 16. sz.]

⁵ Megjelent Hernbornban, 1630-ban.

⁶ Cluverus (Joh.) munkája. I. RÁKÓCZI György említi e könyvet TOLNAI Istvánhoz 1634. okt. 31-én írott levelében, hol szerző nevét *Cluckerus*-nak írja. (Prot. egyház és isk. lap. 1875. 776. hasáb.)

⁷ E munka «első és harmadic könyveit Az Tekentetes Es Nagysagos Vrnak &c. Felső Wadaszi Rakoczi Györgynec parancsolattára magyar nyelven tolmacsoltta Pragay Andras Szerencsi Prédicator 1628. Bartphan.» [RMK. I. 566., 421. sz.] V. ö. I. 16. és VI. 11. sorsz.

⁸ Első kötete Gyulafejeváron, 1638-ban, második ugyanott 1640-ben jelent meg (RMK. II. 521., 552. sz.) Peldányunk 2-ik kötete («Amplissimi Coetus S. Patakiensis» fölírással), vagy I. RÁKÓCZI György ajándéka, vagy a RÁKÓCZI-könyvtár példánya. Az első kötet előbb a HERCZEGSZÖLLŐSI Istváné, majd 1699-ben a VERESMARTHI Istváné, 1768-ban pedig a KASSAI Jánosné volt. [A. 54—55. sz. a.]

⁹ CALVIN (alias KAHL) heidelbergi professor lexiconának első kiadása 1600-ban jelent meg.

¹⁰ Frankfurt a. M. 1638.

13. Cornelii Taciti opera quae extant.¹
14. Concordantiæ Bibliorum.²
15. Dialogus Urbani Regii de Conc. ad Discipulos Emaunta proficiscentes; Item: Mahumedis Alcoranum.³
16. *Horologium Principum*.⁴
17. Petrus Martyr in Genesin, Judicum, Roman. et 1 Cor.⁵
18. Quinta Pars Indiæ Orientalis usque ad 11-mum.⁶
19. Verulami Novum organum.⁷
20. *Stephani Andrasi 3plex Philosophia*.⁸
21. *Felix Connubium Georgyi Rakoczi*.⁹
22. Zodiacus Cæsarum.
23. *Elogium Nicolai Eszterhasi Palatini*.¹⁰
24. *Oratio Funebris in exequiis Mariæ Drugeth*.¹¹
25. *Americæ nova et postrema pars de Novi orbis natura duobus voluminibus*.¹²

¹ Talán az 1612-iki hannoveri, vagy az 1607-iki antwerpeni kiadás.

² Hanoviae, 1618. Ma is meg van. [Jelzete: A. 339. sz.]

³ A REGIUS *Dialogusa* és Mohamed *Alcoránja*, miután a kettő egy sorszám alatt van említve, bizonyosan egy kötetbe volt kötve. Mindkettő 1652 előtti kiadásban.

⁴ Ugyanaz, mint a 9. sorszám alatti. V. ö. VI. 11. sorsz. (RMK. I. 566. és 421.)

⁵ A négy mű egy kötetbe volt kötve. A Genesis magyarázata 1579-ben Zürichben, a Biráké 1561-ben Strassburgban, a Római levél 1558-ban Oxfordban és 1570-ben Bazelben, a Korinthusi első levél pedig 1558-ban jelent meg.

⁶ A DE BRY-féle *Collectio* (Frankfurt, 1590—1634.) ötödik kötete, 1601-ben jelent meg. Együtt volt itt az 5—11. kötet. Egy kötete már előfordult. I. 2. sz. a.

⁷ BACON *Novum Organum*ának első kiadása latinul 1620-ban, Londonban, két kötetben, angolul 1650-ben Leydenben jelent meg. Bizonyosan az első latin kiadás volt meg.

⁸ ANDRÁSI e művéből ma már egy példány sem ismeretes. Egyedül e katalógusból van róla tudomásunk. Erre való hivatkozással említi először SZOMBATHI János sárospataki tanár és könyvtárnok a *Zeitschrift von und für Ungarn cz.* folyóirat II-ik k. 313. lapján, majd pedig BÁSTHY József: Magyarok emléke. I. 229. l. SZINNYEI, Magyar Írók. I. 168. h.

⁹ Várad. 1643. (RMK. II. 639.) Később is előfordul 39. sorsz. alatt.

¹⁰ RMK. I. 762., 768. vagy RMK. III. 1616. sz.

¹¹ Ebből a halotti beszédből ma már egy példány sem ismeretes.

¹² Megjelent Frankfurtban, 1602-ben. A DE BRY-féle gyűjtemény egy

26. Divinus Pimander [Pœmander] Hermetis Mercurii Trismægistæ cum Coment. Hannibalis Rosselii.¹
27. Campanellæ Universalis philosophicæ seu opus Metaphysicarum.²
28. Nicolai Istvánfi Pannonii Historiæ de rebus Ungaricis.³
- [2. 1.] 29. Liber Cartaceus purus pictus.⁴
30. *Prodromus Relig(ionis) Triumphantis Johanni Alstedii.*⁵
31. Novum Testamentum Græco-Latinum Ariemontani Hispanensis.⁶
32. Cornelii Agrippæ occulta Philosophia.⁷
33. Plutarchi Romanorum Græcorumque Illustrium Vitæ.⁸
34. Amphitheatrum Sapientiæ æternæ.
35. Octavii de Strada de Vitis Imperatorum et Cæsarum Romanorum.⁹
36. Chronica Gestorum in Europa Singularium Pauli Pyasecci.¹⁰
37. Icones antiquarium statuarum urbis Romæ.
38. Symbola varia diversorum Principum.¹¹

kötete. (V. ö. I. 2. 18. sz.) Ma is megvan. [Jelzete: AA. 38. a. b.] 1623-ban e példány még a KOWACHOCHY Istváné volt. Az ő halála (1640) után került az I. R. Gy. könyvtárába.

¹ Megjelent Kölnben, 1630-ban, 6 részben, 1 folió kötetben.

² Megjelent Párisban, 1638-ban, 3 részben. Ez a RÁKÓCZI-birta példány ma is megvan a sátoraljai piarista rendház házi könyvtárában. Lásd: VISEGRÁDI János: A kegyesrendiek sátoraljai helyi házi könyvtárának ismertetése. Sátoraljai hely, 1910. 40 lap, 34. sorszám.

³ RMK. III. 1350. sz. Ez a könyv ott szerepel a sárospataki főiskolától 1686. dec. 7-én elvett 74 kötet könyv között 73. sz. a. (Lásd: Sp. Ref. Lapok 1909., 499. lap. Kiadta SZINYEI Gerzson.)

⁴ Előfordul a 4r. alakúak között is 51. és a 8r. alakúak között 167. sor-szám alatt.

⁵ RMK. II. 494. sz.

⁶ Antwerpen, 1609.

⁷ Első kiadása. Köln, 1510, átdolgozva u. o. 1533.

⁸ Florentiæ, 1517. in fol. — Basileæ, 1533. in fol. Ez a könyv ott volt a sárospataki főiskolától 1686. dec. 7-én elvett könyvek között 19. sz. a. (Sárospataki Ref. Lapok. 1909., 499. lap. SZINYEI Gerzson közlem.)

⁹ Frankfurt, 1629. in fol.

¹⁰ 1646. Krakó, és bővítve 1648. Amsterdam.

¹¹ Valószínűleg Octavius de STRADA munkája, melynek teljes címe: Sym-

39. *Felix Connubium Illustrissimi Principi Georgyi Rakoczi cum Illustr. Sophia Bathori.*¹
40. *Erdélyi Limitatiok az Mester emberekről.*²
41. *Acta Diætalia Poseniensa manuscripta.*³
42. *Comitium Gloriæ centum.*⁴
43. *Articuli Posenienses pro Anno 1657.*⁵
44. *Comitium Gloriæ Centum.*⁶
45. *Oratio Georgyi Drugeth de Homonna, habita coram Ferdinando 4-to.*⁷
46. *Fortunatissimus Sponsus Jannsi Radzivi.*⁸

[II.] *In 4-to.*

47. *Opus Chronologicum Sethi Calvisii.*⁹
48. *Francisci Achillis Ducis Wittembergici Consultatio de Principatu inter Provincias Europæ.*
49. *Selectissimæ Orationes et Consultationes de Bello Turcico Nicolai Leorini.*¹⁰
50. *Thomæ Campanellæ Philosophia Rationalis.*¹¹

bola Pontificum Imperatorum Regum et Principum. (JÖCHER csak 1666-iki arnheimi kiadását említi.)

¹ RMK. II. 639. sz., a jegyzék 21. sz. alatt is előfordult.

² Egyetlen példányát (Gyulafejevárvár, 1642.) az Erdélyi Múzeum könyvtárában FERENCZI Zoltán fedezte fel. (M. Könyvszemle 1900., 199. lap, 4. sz.)

³ 1384. sz. a. őriztetik kéziratárunkban. Címe: «Illustrissimi Condam Georgii RAKOCZI Acta ad Imperatorem Ferdinando Tertio.»

⁴ RMK. II. 669. Száz rézmetszetű arckép, ugyanannyi levél.

⁵ 1657-iki pozsonyi országgyűlési t.-cikked eddig ismeretlenek.

⁶ V. ö. Ugyane szakasz 42. sorszám. jegyz. és APPONYI: Hungarica. II. 841.

⁷ RMK. III. 1676. sz.

⁸ Bizonyosan eljegyzési ünnepélyére írott vers, vagy versek.

⁹ Első kiadása 1605-ben, második az Odera melletti Frankfurtban jelent meg 1620-ban.

¹⁰ [Reusner]. Az első (Lipsiæ, 1595.) és második (Lipsiæ, 1596.) volumen magában foglaló kötet ma is megvan könyvtárunkban. (Jelzete: H. 113.) 4r. V. ö. e katalógus VI. 12. sz. alatti jegyzettel.

¹¹ et realis, partes V. Paris. 1638.

51. Liber Cartaceus Purus Pictus.¹
52. Jacobi Simancæ Episcopi Pacensis de Republica Libri 6.2
- [3. 1.] 53. *Fel serdült Keresztyen Kereszturi Pálé.*³
54. *Titkok Titka Gelei Istváné.*⁴
55. Hannæi Lucani de Bello Civili Libri 10.⁵
56. Friderici de Merslak Equiti Legatus Libri 2 ad Philippum
4-tum Hispanorum Regem.
57. Sylloge variorum Tractatum quibus Caroli magnæ
Britanniæ Regis Innocentia illustratur.⁶
58. Consideratio Cæarum [Causarum?] belli Anno 1618 in
Bohemiæ suscepti.
59. *Lelki legeltetés Kereszturi Pálé.*⁷
60. *Iter Encomiasticum Seren(issimi) Princ(ipis) Georgyi
Rakoczi.*⁸
61. Johannis Cruderi Historiarum totis mundi Epitome.
62. Thomæ Campanellæ Astronomia.⁹
63. Commentarius brevis Rerum Polonicarum Johannis
Demetri Archi-Episcopi Leopoliensis.¹⁰
64. Septem Jesu Christi effusiones Sangvinis.
65. Adreæ Riveti Apologia pro Sanctissima virgine Maria
Matre Christi.
66. *Acta Synodi Diæcesanæ Strigoniensis.*¹¹

¹ Előfordul egy a folio alakúak (29. sz.) és egy a 8r. alakúak (167. sz.) között is.

² Vallodolid. 1565. Velencze, 1569. JÖCHER a szerző nevét nem *Jacobus-*nak, hanem *Didacus de-*nek írja. Így írja ZEDLER is Universal-Lexiconában.

³ RMK. I. 722. sz.

⁴ RMK. I. 772. sz.

⁵ T. i. a *Pharsalia* c. epikai költemény.

⁶ Ezt a könyvet MEDNYÁNSZKY Jónás vette meg 1649-ben III. RÁKÓCZI Zsigmond részére. Lásd: Tört. Tár. 1888. 113. 1. (MEDNYÁNSZKY levele RÁKÓCZI Zs.-hoz, Bécsből, 1649. dec. 24.) A könyv 1649-ben jelent meg Frankfurtban.

⁷ RMK. I. 780. 827. sz.

⁸ E nyomtatványból ma egy példány sem ismeretes.

⁹ Frankfurt, 1617 és 1630, Lyon, 1629.

¹⁰ Joh. Demetrius neve = SOLLIKOWSKY. 1572—1590-ig történt dolgokat tárgyalja.

¹¹ RMK. II. 454. sz.

67. Anonymus quidam de Pacis Tractatibus Monasterii institutis.
68. *Responsio Johannis Szöklösi opposita disputationi Andreae Horvath.*¹
69. *Theatrum Fortitudinis.*²
70. *Icones variæ.*³
71. Vesimoeicii Commentar(ius) in Pandectas Juris Civilis.⁴
72. Althusii Dicæologia.⁵
73. Biblia Francofurti edita.⁶
74. *Váltság titka Gelelé.*⁷
75. *Mysterium Pietatis Bisterfeldii.*⁸
76. *Szent Atyák öröme Medgyesié.*⁹
77. Camerarii operæ horarum succisivarum S(ive) Medit(atio-
nes) historicae.¹⁰

¹ SZÖKLÖSI eme Responsiója, mint HORVÁTH Andrásnak arra adott válaszból (RMK. II. 778.) kitűnik, — 1651-ben jelent meg Sárospatakon, 4r. alakban. Ma már egy példányban sem ismeretes. V. ö. SZOMBATHI: Biogr. Profess. pag. 263. (Kézirat a sárospataki könyvtárban.)

² RMK. II. 574. sz. Egyetlen — de nem a RÁKÓCZI-féle — példánya a sárospataki főiskola könyvtárában. (Könyvtári jegye: SS. 44. l.)

³ Vagy BÉZA *Icones* c. műve, mely 1580-ban jelent meg, vagy pedig REUSNERUS (Nicol.) *Icones-e*, mely 1587-ben Strassburgban, majd ismét Baselben 1589-ben jelent meg. Lehetséges azonban, hogy az ily c. munkának 1652 előtti kiadása: «Icones mortis, duodecim imaginibus praeter priores, totidemque inscriptionibus praeter epigrammata.»

⁴ 1652 előtti kiadásban.

⁵ Libri tres. Második jav. kiad. Frankfurt. 1649.

⁶ Vagy az 1614-iki, vagy 1618-iki PAGNINI-féle kiadás.

⁷ Három részben jelent meg Váradon. 1645., 1647., 1649. RMK. I. 779., 799., 826.

⁸ Címe: De Vno Deo, Patre, Filio, Ac Spiritu Sancto, Mysterium Pletatis, Contra Johannis Crellii, Franci, De Vno Deo Patre libros duos, Breviter defensum. Lvgdvni Batavorum. 1639. 4r. Ez a könyv, melyet szerzője I. RÁKÓCZI György fejedelemnek és fiainak: Györgynek és Zsigmondnak ajánlott, ma is megvan könyvtárunkban és pedig az a példány, melyet BISTERFELD R. Zsigmondnak küldött. Az aranyozással díszített előtáblába be vannak préselve az S(igismundus) és R(ákóczi) betűk s alúl az 1639. évszám. (Jelzete: B. 240.)

⁹ RMK. I. 701.

¹⁰ Jav. kiadása: Frankfurt. 1615.

78. *Calendarium in voluminibus* 23.¹
79. *Christianus Lactans bis*.²
80. *Dialogus de Presbyterio bis. Item 30 etiam*.³
81. Pax Germano-Gallica.
82. *Két Halotti Prædicatio Prinyi Gabor felett*.⁴
83. *Oratio Funeb(ris) in exequiis Palatini [Nicolai] Eszterhasi*.⁵
84. *Cosmographia P. Apiani*.⁶
- [4. 1.] 85. *Polonia Defensa contra Barclapium*.
86. *Commentarius rer(um) Polonicar(um)*.
87. *Pici Mirandulæ 2 Libri Physici*.
88. *Oratio de Ladislao Rege Hungariæ*.⁷
89. *Lipsii [Iusti] Monita et Exempla Politica*.⁸
90. *Cholinensis Belli libri* 3.
91. *Moses és a Propheták*.⁹
92. *Georgyi Ducis in Ossolin orationes* 6.¹⁰
93. *Joannis David Jesuitae occasio arrepta, neglecta*.¹¹
94. *Dialogus Medgyesi*.¹²

¹ E 23 darab kalendárium bizonyosan magyar volt. És pedig vagy egy és ugyanazon évre szóló, 23 példányban, vagy különböző évek egy-egy, esetleg több példányban.

² RMK. II. 508.

³ RMK. I. 831. sz.

⁴ Az *egyiket* SZIKSZÓI Fabricius Vazul írta. Megjelent Wittenbergben, 1568-ban; majd ismét a PERÉNYI Gáborné, szül. Ország Ilona felett 1569-ben Sárospatakon tartottal együtt ugyanott 1570-ben. RMK. III. 579. Utóbbiból egyetlen nyomtatott példány sem ismeretes. Kéziratban megvan a sárospataki ref. főiskola könyvtárában. 402/1. sz. a. A *másik* teljesen ismeretlen.

⁵ RMK. III. 1648.

⁶ Paris. 1551. és 1557. STEPHANUS Róbert kiadása.

⁷ RMK. III. 1462.

⁸ Libri II. qui Virtutes & Vitia Principum spectant. Antwerpen, 1613 és Leyden, 1630.

⁹ RMK. I. 716.

¹⁰ OSSILINSKI György herceg emez oratióit kiadta FÖRSTER György, Danzigban, 1640-ben.

¹¹ *hujus commoda, illius incommoda*. Antuerpiæ. 1605. 4°.

¹² RMK. I. 831. sz. 80. sorsz. alatt már előfordult. Ott szerepel a sárospataki főiskolától 1686 dec. 7-én elvett könyvek között 51. sz. a. (Sárospataki Ref. Lapok. 1909. 500 l.)

95. *Metamorphoseon Ovidii Icones.*
96. *Instrumentum Pacis Monasterium.*
97. *Declaratio Jurium Societatis Jesu.*
98. *Lessus parentalis ex obitu Georgyi Rakoczi s.¹*
99. *Doce nos orare quin et prædicare.²*
100. *Pallas Dacica.³*
101. *Classicum Paciferum Daniae.*
102. *Disputationes de sepultura mortuorum.⁴*
103. *Canones Ecclesiastici Gelei.⁵*
104. *De sepultura mortuorum disputationes.⁶*

[III.] *In 8-tavo.*

105. *Slejdani Comment. Historici.⁷*
106. *Rhetorica Keckermanni et Alstedii.⁸*
107. *Florilegium Langii.⁹*
108. *De rerum æternitate Taurelly [Nicolai].¹⁰*
109. *Lexicon Comoenii Januale.¹¹*
110. *Apulei operum Medicorum 2-da Pars.*
111. *Rhetorica Camerarii.¹²*

¹ Alkalmasint a RMK. II. 681. sz. a. leírt, gyászverseket tartalmazó 4r. alakú kötet 5 példányban.

² RMK. I. 832.

³ quam Sigismundus RAKOCZI præstitit. RMK. II. 553. sz.

⁴ V. ö. 104. sorsz. RMK. III. 1790.

⁵ RMK. II. 700.

⁶ Előfordult 102. sorsz. a. is.

⁷ Címe: *Commentarii de Statu religionis et reipublicæ Germanorum sub Carolo V.* — Argentorati. 1576. 8°. (V. ö. VII. 3.) Ott szerepel a sárospataki főiskolától elvett könyvek között 46. sz. a. (Sp. Ref. Lapok 1909., 500. lap.)

⁸ A KECKERMANN Rhetoricája Genfben, 1614-ben jelent meg; az ALSTEDIUSÉ pedig Hanauban 1622-ben. Címe: *Theologia Prophetica exhibens I. Rhetoricam etc.* Utóbbi ma is megvan B. 568. jelzéssel.

⁹ Címe: *Florilegii magni, seu polintheæ floribus novissimis sparsæ, libri XX.* 1652 előtti 8-r. alakú kiadása.

¹⁰ *metaphysices universalis partes quatuor.* Marburg, 1594., 1604.

¹¹ RMK. I. 860. Magyar Könyvszemle, 1911. 352 l., 32. sz.

¹² Joachimi. — Megjelent 1562-ben.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK
II. KÖTETÉHEZ.

I.

[237.] Debreczen. 1591.¹

ARTICULI EX | VERBO DEI, ET LEGE NA- | TVRAE COM-
POSITI, AD CONSERVAN- | *dam Politiā Ecclesiasticā, et confor-*
mandam | vitā Christianā in omnibus ordinibus | necessariā. | (*Fa-*
metszet.) Esaiæ 8:19 20. | Non consulatis mortuos pro vinis, sed ad
legem ma- | gis & ad testimonium, Quod si non dixerint iuxta | hoc
verbum, non erit eis matutina lux. | I. Corinth. 14. 40. | Omnia
honeste, decenter, & secundum ordinem ad | ædificationem fiant inter
vos. | DEBRECINI. | ANNO M. D. XCI. |

4-r. Nem önállóan, egyedül, hanem a GÖNCZI György neve alatt, mint
a «De Disciplina Ecclesiastica... Debr. 1591.» c. munka második része: az
1567-ben alkotott, ú. n. «Articuli majores»; e kiadásban: 73 kánon (első része
az 1577-iki ú. n. «Articuli minores» = 27 kánon, A—C = 9 levél), folytatólagos
ívjelzéssel (C₂—L₃ = 34 levél, de külön, a kiadás helyét és idejét) (DEBRECINI.
ANNO M. D. XCI.) is feltüntető címlappal. SZABÓ Károly, a R. M. K. II. 104.
sz. a. írja le az 1567-iki kánonok legelső debreczeni kiadását, de későbbi kiadá-
sait nem említi; betűsoros tartalomjegyzékében is csak az első kiadás szerepel,
úgy, hogy ez alapon csupán csak az 1567-iki kiadásról lehetne tudomásunk,
holott e kánonok az első kiadás után még ötször kiadattak a GÖNCZI György
neve alatt és pedig az «Articuli minores»-szel együtt, de mindig külön cím-
lappal.

Harsányi István.

2.

Kolozsvár. 1596.

BREVIS | ENARRATIO | RERV. A SERENISSIMO | Transyl-
vaniae Principe Sigismundo | Anno M. D. XCV. gestarum. (Dísz: három

¹ Ebből a sorozatból az utolsó nagyobb közleményt [186—233. sz.] I. e folyóirat
1906. évf. 131—153. lapjain. Ehhez sorozandó: 234. sz. a. a VRAMECZ-féle *Postilla*,
Vársád 1586. [Kszemle 1907. 204. V. ö. 1908. 388. l.] 235. sz. a. az 1908. évf. 105. lapja
mellett közlött 17-ik századi egyleveles pozsonyi nyomtatvány hasonmása s 236. sz. a. az
1909. évf. 315—16. lapján közölt adalék (a «Felsőmagyarországi cikkek» 1667-ik évi kiadása).

kéz, melyek 2 oldalra s lefelé mutatnak.) AVTHORE JOANNE IACOBINO, | Notario vrbis Clau- | diopolitanae. (Könyvdisz.) CLAUDIOPOLI | 1596.

4-r. A-D 1—4. ív = 16 szztl. lev. Colophon = (könyvdiszben) CLAUDIO-POLI | Typis Heltanis. Az első, a címlapon ez a bejegyzés: Donabat C. Ritterthuis Joan. Budakerus Biftricenfis Transilvanus Comes itineris Pragenfis mense Julio 1596. Az előszó (A_2-3 levél és 4-ik levél *a* lap) szól BATHORI Zsigmondhoz s kelt: «Claudiopoli, octavo Calend. Aprilis, Anno Domini 1596. — Az A_4 levél *b* lapján: Tetrastichon ad authorem. Matthaeus Tordai. — *Berni városi könyvtár.* Ferenczi Zoltán.

3.

[238.] Sopron. 1613.

LAEKNER (CHRISTOPH.) Coronae Hungariae emblematica Descriptis.

4°. Sopronii 1613. Az *árvamegyei Csaplovics könyvtár* alapítója 1836 január 27-én 4.40 krért vásárolta. — A könyvtárban eddig fel nem találtatott. *Rexa Dózsa.*

4.

Bártfa. 1612.

[Bocatius, Joannes.] Hexasticha votiva | vel | Strena Poëtica.. | Omnis boni gratiâ | Anno | Deo VoLente erIt MeLIVs [= 1612.] | Distributa | Ac principaliter DD consecrata | Reg. Hung. | PALATINO | ILLVSTRISS COM AC DOMINO | Dn. Georgio THVRZO, de | Bethlenfalva Com Arvensi | ejusdemque Com. Comiti perpetuo | Sacr. Regiæ Mttis Consiliario | ab Joanne Bocatio | I. Timoth. 2. vers 1. & 2. | Ante omnia fiant deprecationes | obsecrationes, interpellationes | gratiorum actiones pro omnibus | Homnibus pro Regibus, et omni- | bus in eminentia constitutis | ut placidam et quietam vitam | degamus &ct. | Bartphae | Excudebat Jacobus Kléz. ||

Hogy BOCATIUSnak fenti című munkája nyomtatásban tényleg megjelent, bizonyítja a *sárospataki ref. főiskolai könyvtár kéziratgyűjteményében* 242. sz. a. őrzött kéziratos példánya, melynek címlap előtti levelére SZOMBATHI János sárospataki főiskolai könyvtárnok ezt jegyezte fel: «*Descriptum ex Exemplari typis impresso, & Imaginibus pulchris ornato, quod possidet Gymnasium Aug. Conf. Leutschovienne.*» A másolatot készítő SZOMBATHI az utolsó, 88-ik, lap aljára odaírta: «*Descriptum S. Patak. 21a novembris, 1793. Finis.*» A címlap leírásában, mint a sorok beosztásából kitűnik, az eredetit igyekezett utánozni. A kézirat 8-r. alakú és be van kötve. Az arcképek helye üresen van hagyva. A nyomtatott példánynak, SZOMBATHI adata szerint, a *lőcsei ág. hitv. evang. főgimnázium könyvtárában* kell lennie. *Harsányi István.*

5.

Lőcse. 1614. [Jav. SZABÓ R. M. K. II. 360-hoz.]

Carmina sepulchralia, | super funus | Spectabilis & Magnifici
Comitis ac Do- | mini Domini Christophori Thurzo De | Bettlen
falva | Comitatus Scepusiensis perpetui eius- | demque & Sarofiensis
Comitatum Su- | premi Comitis: Liberi Baronis Arcium | Scepes,
Baymotz, Sempthe, Galgotz & | Themethwin Domini in Richno
Equitis | Aurati; ac Sacratissimæ Cæsareæ Re- | giæque Maiestatis
Cubicularii. | Anno a Christo nato 1614. die 7 Aprilis | ætatis 31.
Scepusii demortui & die 26 | Máj Leutschowia Metropoli Gepidarum |
in magna frequentia Magnatum, Baronum | & Nobilium honorifice
Sepulti. | Conscriptæ & consecrata eiusdem me- | moriæ & virtutibus |
per | M. Stephanum Xylandrum | Leutschowienfem Ecclesiæ Varalien- |
fis Pastorem, & 24 Regalium Seni- | orem. | — | Leutschovia | Typis
Jacobi Klöz expressum. ||

E halotti verseket tartalmazó nyomtatvány, — melynek rövid címét SZABÓ K. RMK. II. 360. sz. a. KLEIN (Nachrichten. I., 497.) után közli, — igen szép kéziratos másolatban megvan a *sárospataki ref. főiskolai könyvtár kéziratlára* 402. sz. a. őrzött «Collectio Csengeriana» c. 4-r. alakú gyűjteményében, melynek 6-ik darabja s 14 lapból áll.

Harsányi István.

6.

[259.] H. n. 1617.

PIIS LECTORIBVS SALVTEM DICUNT | et debita officia
candidè pollicentur. | V¹ETUS in Ecclesia ritus est & gravi autoritate
fapientum fancitus et receptus, hoc literarum & testimoni- | orum etc.

Kelt Tasnádon, 1617 nov. 15. Tanusítvány BÉCSI János részére a ref. egyházba történt átlépéséről. Kiadta MELOTAI István. Egy leveles nyomtatvány; méretei: 410 × 328 mm.

A M. N. Múzeum levéltárában; a JANKOVICH-gyűjteményből.

Gulyás Pál.

7.

[240.] H. n. 1619.

O²MNIBUS ELECTIS AC VOCATIS SANCTIS, | Christi JESU fidelibus,
nobis in unitate fidei, per charitatem conjunctis praesentes lecto- | ris;
Gratiam & pacem à DEO PATRE, per communem Dominum & Salva- |

¹ 30 mm. magas renaissance-izlésű kezdőbetű.² 25 mm. magas kezdőbetű.

torem nostrum JESUM CHRISTUM, in sanctificatione | ne Spiritus Sancti, precamur.

Tanúsítvány SCHEFLER János részére arról, hogy református vallású. Egy leveles nyomtatvány. Kelt Kőrmenden, 1619. aug. 24. Méretei: 417 × 318 mm.

M. N. Múzeum levéltárában.

Gulyás Pál.

8.

[241.] Lőcse. 1620.

DUCHON (János). Zodiacus || Votivos || Pro auspicio novi Anni || *Generosissime, Antiquiss: ac Nobilissime* || Domni || Mariasianæ || de Markusfalvâ, || quæ || cum ultra annos || quingentos Fortes, || togâ fago'que perillustres Heroas Pa || triæ Hungariæ suppeditâffet; || nunc infat Zodiaci, XII. Filiis || longèlateq'; corufcat, dicatus || *ab* || Johanne Dvchon, || Sch. Marcivil: Rect: || Anno: || Mars faeVlt: DeXtrâ nos tege ChrIste tVâ. || Levtschovia, Typis Danielis Schultz.

4°. 6 sztdan lev. A füzet epigrammákat tartalmaz: MARIÁSI Zsigmond, Pál, György, László, András, Ferenc, János, ifj. György, a serdülő Balthazár, István, Zsigmond, a csecsemő Sámuel tiszteletére.

Rexa Dextsð.

9.

[242.] H. n. 1629.

OMNIBUS ET SINGULIS IESU CHRISTI FIDELIBUS, IN | UNITATE FIDEI PER CHARITATIS VINCULUM NOBIS CONIUNCTIS, | praesentium natitiam habituris, Gratia & pax à Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo. | D²Ulcifsimo^o noster Sálvator ex antro sepulchri redivivus nihil prius in votis habuit, quàm ut mortales fructuum suae passionis et mortis participes faceret, disper- | fosq', | stb.

Tanúsítvány ZOKÓCZI Sámuel részére arról, hogy hithű kálvinista. Egy leveles nyomtatvány. Kelt Pápán, 1629 június 20. Méretei: 404 × 305 mm.

A M. N. Múzeum levéltárában.

Gulyás Pál.

10.

[243.] Várad. 1633.

CANONES ECCLESIASTICI in Quinque Classes Distribvti quibus Ecclesiae Helveticam Confessionem amplexae in Comitatibus Mosoniensi, Posoniensi, Comaromiensi, Nitriensi, Barsiensi, Hontensi & Nogradiensi

¹ 17 mm. magas kezdőbetű.

² 18 mm. magas kezdőbetű.

& finitimis Praesidiis a Superioribus reguntur. Editi. — — Communio suffragio Ministrorum Dei in Synodo Comjathina congregatorum. Recusi & Ungarica translatione donati sumptibus et cura Ecclesiarum ejusdem Helveticae Confessionis in Comitatibus Pest, Solt, Pilis, Nagy et Kis Heves, Tholna, Székes Fejérvár etc. Varadini. Apud Abrahamum Kertész Szencziensem, *MDCXXXIII.*

Hogy ezeknek az ú. n. «Komjáti-kánonok»-nak az 1625-iki pápai (RMK. II. 438.) és 1642-iki váradi (RMK. II. 612.) kiadásain kívül még *egy 1633-iki másik váradi kiadása is volt*, azt kétségtelenül igazolja a sárospataki ref. főiskolai könyvtár kéziratárában levő s Szőke Ferenc által szerkesztett ívrét alakú kánonos-könyv («*Canones Ecclesiastici Ecclesiarum Reformatarum in Hungaria*»), melynek 89—158. lapjain a fenti címmel ellátott kánonok (Praefatio + Classis I—V.) olvashatók, melyeket Szőke Ferenc generalis notarius egy 1633-ban Váradon nyomtatott példányról másolt le. M(AKLÁRI) P(AP) L(ajos) a Sárospataki Füzetek 1864. évf. 667-ik lapján, nyilván a sárospataki könyvtár kéziratoss kánongyűjteménye alapján említi, hogy a Komjáti-kánonok gyűjteménye «Kijött Váradon 1633.» E kiadásnak ma egy példánya sem ismeretes.

Harsányi István.

II.

[244.] Gyulafehérvár. 1636.

Carmen Panegyricum In Illustri Athenaeo Bethlen-Rakociano, quod est Albae-Juliae, 10. Xbris, An. 1635. solenni absoluto examine publicè recitatum; pòst Illustrissimo et Celsissimo Principi ac Domino, Domino Georgio Rakoci, Transylvaniae Principi, partium Regni Hungariae Domino, Siculorum Comiti &c. Musarum Favitori ac Moecenati munitissimum humillimè oblatum à Venceslao Ratagio, Boëmo. Etcostichon Frange DeVs Moesto fLorentes aere phaLanges | AVrea paX toto sVaVè Vt In orbe sonet. (=1636.) Albae-Juliae. Typis Celsissimi Principis.

Kis 4-rét. A = 1 iv = 4 sztlan levél. — Elül: címlap, dedicatio votiva 2 lap.

British Museum (III. György király könyvtárából.)

Kropf Lajos.

12.

[245.] Lőcse. 1642.

Exilium Auxilium benè censè, namque fideli Exilio, Auxilio divi Christus adest. Gründliche Beschreibung Joachimi Seelingeri Sehla-cordensis Boëmi, Exulirten Pastoris, umb des reinen Worts willen, von Miristcaw ung Deschenitz, und dessen aussgestandenen langwirigen schmerzlichen Exilii von 1620 biss auf 1642 Jahr verfast. Zur christ-

lichen anmahnung der Danckbarkeit zu Gott, gnädig verschonet worden und zum Trost, wie Gott die seinen wunderlich führet, regieret und erhält, da er da einen getrewen Brisiloi zum Unterhalt erweckt, dort einen frommen Achis im Elend gibt, der ihn auffnimbt, hie einen mitleidenden Obadium verschaffet, der da aushilft, anderwo inn Mangelhaftigkeit einer barmhertigen Sunamitischen Wittib Hertzt rühret, die von ihrem Hausraht ausschelfen thut, und der Belohnung von Gott unfehlbar gewertig sein, davon der Günstige Leser ferner berichtet werden kan. Gedruckt zur Lewtschaw, bei Lorentz Brewern im Jahr Christi: 1642.

4-r. 4 levél.

Sárospataki főiskola könyvtára.

Szinyei Gerson.

13.

[246.] Gyulafehérvár. 1647.

Alstedius (Joh. Henr.). Rudimenta | Lingvæ | Latinæ, | In usum | Scholæ Albensis; | Hoc modo elaborata, ut puer, unius | anni spatio, ex illis legere decli- | nare, comparare, conjugare, | initia deniq̃ Syntaxis, & radi- | ces Sylvulæ vocabulorum har- | monicae, addiscere possit. | Editio Quinta |. Declinare probe qui novit, conq̃ ju- | gare; | Grammaticū meritò dixeris esse bonū. | Albae Juliae, | Per | Martinum Major, | Coronensem. | Anno 1647.

8-r. Könyvtáblából kiáztatott töredék. Megvannak az A, B, D, G, H, L és M jegyű ivenk, a többi hiányzik.

1. kiad. Gyulafehérvár, 1634. — 2. U. o. 1635. — 3. U. o. 1640...
10. Lőcse, 1667. *Saját gyűjteményemben.* *Todorescu Gyula.*

14.

[247.] Kassa. 1657.

Ehren Geticht bey ansehnlicher Hochzeit-Freuden des Ehrenvesten | Wohlbenahmten und Kunstreichen Herrn **Johannis Wittichs** | Vornahmen Mahlers in Eperies 2c Bräutigams: auch der Edlen | Viel Ehr und Tugendreichen Jungfrauen **Margareta** | des weiland Hochwürdigten, Groß Achtbaren | Hoch und Wolgelahrten Herrn **M. Petri Zablers** | wolverdienten Pfarrherrn in Brüttsche, auch der 5 Königl. Freyen-Städte hier in Ober-Engern, gewürdigten Superintendenten hinterlassenen Jungfr. Tochter Braut: Anno 1657. den 20. Novembr. aufgesetzt und überreicht von — — — Gedruckt zu **Cassav.**

4-r. — A iv = 4 sztalán lev. Kedélyes, sőt gyakran humoros versek találhatók e nyomtatványban: *Fridhuber Eliás-tól; Roprádi Bel Ádám-tól; Fallnhauser Mátyás-tól.*

Alsókubini Csaplovics-könyvtár.

Rexa Dezso.

ADATTÁR.

Pesti könyvkötőcéh-szabályok 1746-ból.

Wür N. N. Stadt Richter und Rath der Königl: frajen Stadt Pest, Vrbunden hiemit die Joseph VOHR, Andreas PECSY und Petrus SÁTOR; die erstern zwei allhiesige bürgerliche Buchbinder Maister, der dritte aber ein bürger und buchbinder Maister in Komorn: dann Carl GUNDRICH, bürgerlicher Bildthauer allhier, Vor Unß im Sizenden Rath Persöhnlich erschinen und geziemend vorgebracht — wasmaßen sie zwar willens wären Gewesen Königliche Freyheiten sich zu procuriren, weilen aber selbe die dazu erforderliche unkösten nicht hätten, und bestreiten könnten, alß haben sie Uns Gebatten, wegen Haltung allhier Gutter Handwerkhsordnung, und damit selbe Auch mit so Großen Spesen (?), wie bisher geschehnn ihrn Lehr-Jung nicht anderstwo aufdingen, und freysagen lassen, noch aber mit Vernachlässigung ihrer Würthschaft zu denen Handwerkhs Zusammenkünften und Jahrtägen auf fremde orth Gehen dürfen, daß wür ihnen Gewisse Verberreichte Cehal Article, wie hier mit andern Handwerkhszünften vermög dieser Stadt Allernädigst verliehene Territorial Recht schon öfters geübt worden, Confirmiren und genehm halten möchten. Welcher Article inhalt folgender ist.

1mo So ein Ehrlicher Buchbindter Gesell bei unsern Mittl sich als Maister einverleiben lassen will, ein solcher ist schuldig seinen Lehrbrief, und Taufschein, folgsamb dß er ehrlichen ältern Herrühret aufzuweisen; Solchemnach selber (: gleichwie wär gewesen :) soll examinitt werden. So er aber in sothanen Examen nicht bestehen könnte, dennoch sich bei uns incorporiren laßen wollte, auß dieser ursach soll selber ipso facto in eine billige straf verfallen.

2do Ein solcher soll ein Vier Jähriger Gesell seyn, so durch sothaner Zeit beileifig 2 1/2 Jahr lang in der Frembde gewesen. Wann aber solcher Gesell dieser pflicht nicht nachkommete, soll selber vor jedes rückständiges Jahr m 3 *Thaler* bestraft werden.

3to Nach bestehener Incorporation, soll solcher Gesell dauor 24 *Tlr.* dem Ehrsammen Mittl erlegen; So selber aber ein Maisters Sohn ist, oder mit einer Maisters Tochter oder aber einer Wittwe sich verheheliget, hat sothaner Gesell nur den halbeten theill Gel(d) 12 *Tlr.* zu entrichten.

4to Ein solch Incorporirter Maister soll drey Werkhstück machen 1mo Ein Buch in Fol: mit einem filettenriß. Dß andere in 12mo in schwarzem Kordován, mit einem Geschloßenen französischen Futteral; daß dritte aber ein Nähmenbüchl mit hellen schnitt und bandl Angesetzt, wie auch das rücken leder mit feinen Goldt vergoldt und seiden gehefft, und solche 3 stückh sollen planirt werden; diese aber müssen, nach anordnung, und Zeitbestimung eines Ehrsammen Mittls gefertigt werden.

5to Da andere dem Werkmaister heimbsuchen, ist selber schuldig denenselben ein Glaß wein zu offeriren, demnach aber bis das Werkstück gefertigt wird, sollen allzeit ein oder zwei mitcollega in Gegenwart seyn welchen der Werkhmaister verbunden ist dann und wan mit eßen und Trincken Aufzuwarthen.

6to Nachdem einer seine Werkstück gefertigt hat, ist selber schuldig di Ehrsame Mittl zusāmen kōmen zu lassen, und Werkstück aufzuzeigen; In welcher Besichtigung, so viel, mängel darinen befunden werden, in so viel Thaller soll der Werkhmaister bestraft werden, So dann aber soll selber dem Ehrsammen Mittl ein Maister Mahl geben.

7mo So einer die Ehrsame Mittl zusāmenrufen laßen will hat ein solcher Instant vorhero 1 *Tlr.* 30 xr zu erlegen und der jüngste (:mit welchen der obervorsteher zu befehlen hat :) ist schuldig die Ehrsame Mittl zur zusammenkunft einzuladen; So aber der jüngste seiner pflicht nicht nachkōmete, soll selber in 1 *Tlr.* bestraft werden, Und wann einer nicht erscheint, und sein Außenbleiben dem Vorsteher nicht bedeute, ist selber auch mit 1 *Tlr.* zu strafen.

8vo Da sich ein Incorporirter in das Mittlbuch einschreibt oder einschreiben lasset ist jeder schuldig 1 *Tlr.* zu zahlen.

9mo Ein jeder soll dem Andern sowohl in Gegenwart als auch Abwesenheit die Gebührende Ehr geben. So einer aber dawider handelte, ist selber nach Gestalt der sach abzustraffen.

10mo Sowohl in Jahrmärkten als auch zu Hauß ist ein jeder verpflichtet die Regel zu observiren, und keiner von dem andern die Kaufleut' (sie seyen wer sie immer wollen) mit einen Blick her, oder Vor-

wandt an sich ziehen soll, Und so ein solcher defect in einem erfahren wird, ist selber ohne nachlaßung in 1 *Tlr.* zu strafen.

11mo Keiner von uns soll unßeres Mitcollega, Gesellen oder Lehrjung an sich ziehen. Welches so besteht, ist selber in 3 *Tlr.* zu straffen,

12mo Der Gesellen Vater soll verpflichtet sein, durch den Altgesellen die Ordnung halten zu lassen und keinen Mit-Collega favorisieren widrigenfalls ist er in 1 *Tlr.* 30 *xr.* zu straffen.

13to Keiner von uns soll mehr als einen Lehrjungen halten und (:so es nöthig:) jedweder einen haben soll. Nach dessen Freisprechung soll kein Herr unter Jahr und Tag einen andern aufzunehmen befugt seyn.

14to So ein Jung bey einem von unsern Mit-Collegen lehren will, hat selber vorher seinen Taufschein aufzuzeigen, demnach nach 2 wöchentlicher prob kann selber aufgedingt werden, doch nicht weniger als auf 4 Jahr. So einer gegen gebührender Bezahlung lehren wollte, kann selber auf eine kürzere Zeit angenoßen werden, wann er nur die Profession gut erlehrt, wodurch dessen Lehrherr eine Ehr zu seiner Zeit erlangen möge.

15to Da ein solcher Lehrjung aufgedingt wird, soll selber dem Ehrsamem Mittl 3 *Tlr.* erlegen, nicht mündler gutte Bürgen, daß er beständig seyn wirdt vor sich stellen.

16to Ein jeder Lehrjung ist auch dem jüngsten Herrn des Ehrsamem Mittels zu ehren und dessen Ermahnung, gutwillig anzunehmen und aller Orten seinen Hut vor seiner abzunehmen. So der Lehrjunge aber dawidder handelt soll das Ehrs. Mittl eine Session halten, ist der Beleidigte verpflichtet wider sothanen Lehrjung zu klagen, welcher vermög sothaner Verbrächen soll abgestraft werden.

17mo Nachdem einer die Lehrjahr vollendet, ist dessen Lehrherr schuldig selben den Ehrs. Mittel vorzugestellen, und so er sich gut aufgeführt, kann selber frey gesprochen werden, welcher vor der Freisprechung verpflichtet ist dem ehrs. Mittl 5 *Tlr.* zu bezahlen, sodann kann selber ein Gesell sein auch d. Wochenlohn von uns hinführo verlangen, Solchemnach denen Gesellen soll er eine Discretion geben, damit sie ihm in die Gesellschaft einnehmen möchten.

18vo Ein jeder Mit Collega, welcher von seinen Profession einen nutzen hat ist schuldig alle Quartal 5 Groschen bei dem Ehrs. Mittl zu erlegen.

19mo So einer von unsern Mit-Collegis absterbete, und dessen hinterlassene Wittwe also verbleiben wollte, derselben seindt wür

schuldig einen guten Gesellen zur Fortführung ihrer Profession zu administriren; Sollte aber solche Wittwe einen Lehrjung haben ist selbe verpflichtet im letzten Jahr sothanen Lehrjungen einem andern Herrn zu geben, welcher auch das Quartalgeldt vorgeschriebener maßen schuldig ist zu zahlen.

20mo Alle Jahr viermal (: insonderheit in Marktzeiten, wo alle gegenwärtg sein :) ist der Vorsteher schuldig durch den jüngsten Mit Collega die Ehrs. Mittl zusammenrufen zu lassen, allwo, so einen eine klag wider den andern hat, soll selber jene beibringen und alsdann seiner Art nach ausgemacht werden.

21mo So ein Herr mittels seines Briefes von einer andern Stadt einen gewissen Gesellen beruft, solchen Gesellen ist der Gesellenvater nicht schuldig durch den Altgesellen der Ordnung nach um Arbeit umbsehen zu lassen, sondern ihmt gerade demjenigen Herrn, auf wessen Schreiben er angekommen ist, anzutragen und in die Werkstatt bekleiten zu lassen. Nichtsdestoweniger aber sothanen Brief soll gut durchgesehn werden, ob solcher Gesell von demjenigen Herrn geschickt worden oder nicht und in waß Zeit er Datirt seyn, dieser Gesell aber nicht anderwärts, sondern gerade nach seiner Ankunft zu dem Gesellenvater gehn und allda sich anmelden soll.

22do Die in der Königs Frei Stadt Komorn befindliche Buchbinder, zumahlen selbe mit uns Pestern in einem Mittl dem präambulun nach sein, daß sollen dieselben mit uns in gleichem gehalten werden und der ältere von denen jungen Concollegis und e Contra der ordnung nach geehrt werden.

23to So einer von unsern Komorner Mitcollegis wär, welcher sein proffession auf den Jahrmärkten nicht continuirete, ein solcher einverleibter ist nicht schuldig (: uns die unkösten zu melden :) bei uns zu erscheinen, sondern nur das jährl. Obtingent zu schicken:

24to Diese besagte Concolleg in Komorn wollen eine Ordnung gleichwie wir Pester haben, die ist. Es kann sich einer alldort incorporiren, ein Lehrjung aufdingen ect.

25to Weil man findet, dass hier in Pest zwei Buchbinder den mahl übrigs genug seymdt, daher wird man besagt hiesige Buchbinder bei dieser Zahl lassen.

Nachdem wir obstehende ihre Bitte vor billig erkennet und solchen Articulos auch censuriret und theils modifizirt haben, dahero approbiren, ratificiren und Confirmiren mehrbesagte Cehát Article in allen

ihren puncten und clauseln, also und dergestalt, dass hier soweit sich dieser königl. freyen Stadtburg — freidt extendirt, sich selben Gebrauchen und bedienen können wir es der wohl eingeführte und deren Reichsatzungen von Hungarn nicht zuwiderlaufende Handwerksgebrauch und gute Ordnung mit sich bringet. Gegeben Aus der Magistratual Session. Pest den 21ten Mertzen 1746

N. N. Stadt Richter und Rath qui Supra

L. S.

Néhai RÁTH György hagyatékából közli: GULYÁS PÁL.

TÁRCA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MŰZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1913. ÉV MÁSODIK NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben köteles példányokban 2555 drb nyomtatvánnyal, ajándék útján 156 drb, vétel útján 398 drb, áttétel útján 2 drb, összesen 3111 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül köteles példányok címén beérkezett: alapszabály 465 drb, falragasz 2033 drb, gyászjelentés 2133 drb, hivatalos irat 128 drb, műsor 323 drb, perirat 4 drb, szinlap 1931 drb, zárszámadás 1413 drb, különféle 721 drb, összesen 9154 drb apró nyomtatvány. Vásárlásokra 4299⁶³ korona, 865⁸⁰ márka, 99 frank, 60 lira és 8 svéd korona fordított.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát:

Assoziacione elettrotecnica Italiana, Milano; BARÓTI Lajos (2 drb); BARWINSKI E., Lemberg (2 drb); BATTÁ J., Békés; Die Brücke. Intern. Inst. München (19 drb); Budapesti ker. munk. bizt. pénztár; Carnegie Endowment Washington; J. DABROWSKI, Kraków; Debreczeni Zenede; Deput. fiumana di storia Patria; Dunamelléki ref. egyh. kerületi főjegyz. hiv.; EGYED István dr.; Egyetemi könyvtár, Stockholm; Egyházmegyei hatóság, Kolozsvár (2 drb); Egyházmegyei nyomda, Nagyszeben; Emke főtitkára, Kolozsvár (2 drb); FEJÉRPATAKY László; FELEKY K., New-York (7 drb); FERENCZY István, Szatmár (3 drb); Finnisch-ugriscbe Forschungen szerkesztősége, Helsingfors; FRANKÓI Vilmos (17 drb); GORZÓ Bertalan, Szatmár; GRÉB Gyula, Aszód; GULYÁS Pál; GYÖMÖREY Oszkár; HAMPEL Ferenc; HARGITAY István; INOTAY László, Temesvár (2 drb); Kaiserl. Akad. der Wissenschaften, Wien (9 drb); K. k. stat.

Zentralkommission, Wien; KAMMERER Ernő (2 drb); Képviselőházi iroda (16 drb); KERTESZ Béla, Szabadka; KREMMER Dezső (2 drb); Kunstgew. Museum, Prága; Library of Congress, Washington (2 drb); M. Herald. és gen. társaság; M. kir. áll. munkásbiztosítási hivatal (2 drb); M. kir. közp. stat. hivatal (2 drb); M. kir. Pósta közp. anyagraktára; Magyarorsz. Kárpátgyűj., Igló; M. Tud. Akadémia (8 drb); MEHEMMED Tahir, Konstantinápoly; MELICH J. (2 drb); Alb. S. OSBORN, New-York; PAÁL Á., Wien; Pannonhalmi főapát; ROTH Gy., New-York (2 drb); SIGRAY Pál; «Stefánia»-egyesület; N. STRAUSS, New-York; SZALAY Imre báró; SZEDENICH Fülöp, Pereszteg (5 drb); Székesfővárosi stat. hiv.; THALLÓCZY Lajos, Wien; The Academy of nat. sciences of Philadelphia; The John Crear Library, Chicago; Tiszti ügyérsi hiv., Nagyvárad; University of London; Vallás- és közokt. m. kir. min. (4 drb); Vargha Zoltán; Városi Múzeum, Debreczen; Városi tanács, Rimaszombat; WEISS Emil; WICHMANN Julia, Helsingfors.

A vásárolt könyvek közt nevezetesebbek a következők: 1. KERESZTURI Pál: Fel-sördült keresztyén. Várad 1641. (20 K); 2. KÁJONI P. János: Cancionale catholicum, Csiki klostromban 1676. (csonka, ára a 3. szám alatt említettel 800 K); 3. REUSNERUS G.: Ad jus statutarium Saxonum, Vitembergae é. n. (árát l. 2. alatt); 4. HEVENESI G.: Meteora, Viennae 1690. (30 K); 5. GONZALEZ Th.: Synopsis, Tyrnaviae 1696. (14 K); 6. MASSEIUS J.: Vita fr. Suarii, Tyrnaviae 1694. (16 K); 7. GLEINIZ-MEDNYÁNSZKY: Divus Leopoldus. Viennae 1692. (20 K); 8. TAPOLCSÁNI L.: Axiomata. Tyrnaviae 1706. (30 K).

A könyvtár helyiségében az elmúlt negyedévben 6333 egyén 14.864 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 556 egyén 1217 kötetet vitt ki házi használatra.

A lefolyt negyedévben 2071 művet osztályoztak, melyekről 2153 cédula készült. Kötés alá 884 művet 1301 kötetben küldtünk.

A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe ez idő alatt 1508 csomag érkezett s ugyaninnen 570 levelet expedáltak. Reklamálás volt 555 esetben.

Az 1897. XLI. t.-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben peres eljárást indítottunk 5 esetben.

II.

A *hírlaptár* az 1913. év II. negyedében köteles példányok útján 403 évfolyam 29.843 számával gyarapodott (ebből 5975 szám a tör-

vényszabta nyomdai kimutatás nélkül, számonként érkezett); ajándék útján 13 évf. 614 számával, vásárlás útján pedig 403 számmal; mind-össze tehát 416 évf. 30.860 számával.

Ebből ajándék: FELEKY Charlestól (New-Yorkból) az Amerikában megjelenő 27 magyar nyelvű s még 3 magyar érdekű lap, továbbá dr. PÖZEL Istvántól The Egyptian Gazette (Alexandria), mind folyótól; valamint HÖRMANN Szilárd osztályfőtől, a sarajevói orsz. múzeum intendánsától 3 hirlapszám. — Vásárlás: dr. VÁMOSSY Györgytől a Hazánk S A Külföld 1865—70. évi folyamai (30 K), antiquariusoktól pedig: KUN Dánieltől Regélő 1866. (3 K), STEMMER Ödöntől Magyar Kurir 1794. II. félév, Nemzeti Társalkodó 1844. (összesen 30 K).

Az évnegyed folyamán 863 olvasó 1178 hirlapnak 1509 évfolyamát 1886 kötetben használta; ebből házon kívül 26 olvasóra 32 hirlap 54 évfolyama esett 657 kötetben. Az új, Szentkirályi-utcai, hirlapraktárból 155 kötetet kellett át- és oda-vissza szállítani.

Átnéztük 416 évfolyam 24.885 számát; céduláztunk 70 évfolyamot (ebből új lap 3). Beköttettünk 235 kötetet. Ezenfelül a rendes folyómunkák is zavartalanul folytak.

III.

A *kézirattár* az 1913. év második negyedében ajándékozás útján 76 újkori kézirattal, 104 irodalmi levéllel és 1 zenei kézirattal, vétel útján 13 újkori kézirattal, 1 irodalmi analektával, 9 zenei kézirattal, 8 zenei levéllel és 64 fényképmásolattal, összesen 276 darabbal gyarapodott. Vételre 509 koronát, 3169 márkát és 8150 lirát fordítottunk.

Ajándékozók voltak: DÁRDAY Sándor, néhai báró MEDNYÁNSZKY Dénes, THALLÓCZY Lajos és ZSILINSZKY Lajos.

A jelen évnegyedi gyarapodásból kiemeljük THALY Kálmánnak már régebben idekerült gyűjteményét, mely a kiváló történetirónak a kuruckorra vonatkozó gazdag adalékait és másolatgyűjteményét tartalmazza; a gyűjtemény rendezése most ment végbe. Báró MEDNYÁNSZKY Dénes hagyatéka az elhunyt néhány kéziratát és levelezését tartalmazza. A szerzett anyag igen becses darabja COMENIUS egy sajátkezű búcsuzó levele magyar tanítványaihoz s egy francia nyelvű kézirat III. KÁROLY főlszabadító hadjáratáról. A zenei gyűjtemény újból rendkívül értékes szaporodást nyert: egy firenzei antiquártól sikerült megszerezni LISZT Ferenc 1877—78. évekből való levelezőkönyvét, melybe levélfogalmaz-

ványait jegyezte be s mely levelek jelentékeny része kiadatlan. Ezzel s a mester még más nyolc levelével a kéziratár LISZT-gyűjteménye értékben igen sokat nyert.

Az évnegyed folyamán 75 kutató használt 200 kéziratot és 535 levelet. Kikölcsönöztünk 11 esetben 18 kéziratot.

IV.

A *levéltári osztály* gyarapodása a f. évi II. évnegyedben össze-sítve a következő: vétel útján 686, ajándékozással 253, mindössze 939 darab.

Ajándékozók voltak: KAMMERER Ernő, KAUDERS Hermina, ROXER Béla és SAILER Géza.

A gyarapodás csoportonként részletezve a következő módon oszlik meg: eredeti középkori oklevél 3, fényképmásolat 2, összesen 5; újkori irat 443, nagyobb céhirat 1 középkori, kisebb céhirat 12 újkori, összesen 13; címereslevél 4 újkori eredeti, középkori címerképmásolat 1, összesen 5; 1848/49-es irat 4, nyomtatvány 1, emigrációs irat (KMETTY Györgytől) 181, gyászjelentés 253.

Címeresleveleink csoportjának gyarapodása a következő öt darab-ból áll: 1. 1418. február 1. Konstancz. ZSIGMOND király címeres levele BOBAI Miklós fia György és rokonai részére, másolat. 2. 1590. január 22. Prága. RUDOLF király címeres nemesítő levele BEOKEFFY György részére, eredeti. 3. 1635. január 29. Sopron. II. FERDINÁND címeres levele NAGY Péter részére, XVII. sz. hártýára írt hiteles másolata. 4. 1670. február 22. Gyulafehérvár. APAFI Mihály címeres levele ESZENYI S. András részére, eredeti. 5. 1680. okt. 20. Gyulafehérvár. APAFI Mihály címeres levele UTTZAS Mihály és rokonai részére, eredeti.

A családi letétekben is van gyarapodás: BERÉNYI János gróf a BERÉNYI-levéltár kiegészítésére átadta a bodoki vár alaprajzát, FEJÉR-PATAKY László családjának nemrég előkerült, 1564. március 26-án I. FERDINÁNDTÓL nyert eredeti címeres levelét. A családi levéltárak száma 91-re emelkedett a dr. REVICZKY István által elhelyezett REVICZKY-levéltárral. Külön megemlítjük ÜCHRITZ-AMADE Emil gróf levelét, mely ÜCHRITZ Emil bárónak GÖRGEY Arthurhoz 1861-ben írt 3 levelét s az utóbbinak szintén 3 válaszát foglalja magában.

A gyarapodás darabjai közül ki kell még emelnünk a csetneki cipészeknek 1501. okt. 4-én kelt eredeti céhszabályzatát, az aradi várban

1848/49-ben elítelt foglyok teljes jegyzékét, a budai nemzetőrök I. zászlóaljának 1848. jún. 23-tól 1849. júl. 10-ig terjedő parancskönyvét, végül a KMETTY Györgyre vonatkozó iratokat, főleg az emigráció idejéből származó leveleit.

A személyzet munkája főleg a már régebben elhelyezett levéltári iratok földolgozására és felállítására irányult most is. A negyedév folyamán a szerzett új anyag lajstromozása mellett feldolgoztuk a SZENT-IVÁNY és a SZÉCHÉNYI-családi levéltárak több ládára menő anyagát, egyidejűleg folyt a CSÁKY-család lőcsei levéltárának felállítása, a FORGÁCH-család levelei harmadik részének feldolgozása, és a középkori oklevelek tartalom szerint való lajstromozása is.

Az osztályban 100 kutató használt 24.717 levéltári darabot, kikölcsönöztünk 8 térítvényen 1705 darabot.

ID. SZINNYEI JÓZSEF

Az a fekete keret, mely ezt a mindnyájunktól tisztelt és szeretett nevet körülfonja, kettős gyász kifejezése: a M. N. Múzeum SZÉCHÉNYI-könyvtáraé, mely egyik legkiválóbb tisztviselőjét siratja a megboldogultban, akinek itteni negyedszázados működése szorosan összeforrott a könyvtár egyik legérdekesebb és legértékesebb osztályának, a hirlaptárnak a megteremtésével és megizmosodásával s a magyar bibliográfiáé, mely valóságos atyamesterét, szinte utolsó lehelletéig fáradoztatlan művelőjét veszítette el benne.

Noha 83 évet élt: oly kort, mely az arasznyi emberi lét mértékével mérve, kiváltságosan hosszúnak tetszik, mégis azzal az érzéssel állottuk körül a sírját, hogy korán szakadt el tőlünk: hiszen élete nagy művét, melynek előkészítésére férfikora legszebb éveit, megvalósítására pedig egy negyed századot szentelt, még az ő bámulatos szorgalma és vasenergiája dacára sem fejezhette be — néhány téglá hiányzik abból a hatalmas emlékműből, melyet nemzete irodalmának emelt. Pedig ha a sors csak még néhány hónapig kegyes hozzá, bizton betegezi nagy alkotását, melyen szinte végső lehelletéig dolgozott, úgy, hogy a szó legszorosabb értelmében csavarta ki kezéből a tollat a halál. Szeliden harmonikus élete végső akkordjának e tragikumát enyhíti azonban az tudat, hogy családja körében akadnak hozzáértő kezek, melyek nem fogják csonkán hagyni gigantikus vállalkozását. De ha e remény megnyugvással töltheti el a nemzetet, amely SZINNYEIBEN csakis az adatgyűjtő tudóst látta és értékelte, a mi gyászunkat, akik a mindennapos hivatali érintkezés révén az emberrel is szorosabb kapcsolatba jutottunk, érintetlenül hagyja. Az a nyájas humor, mely valódi őszi napsugárként az öreg úr egész lényéből szerteáradt s bearanyozta a hivatal komoly helyiségeit, az a mindenkít magához emelő atyai szeretet, mely a legfélénkebbel is elfeledtette azokat a különbségeket, melyeket különben a ranglétra a hivatali életben oly érezhetően jelez, az a jóindulatú, támogatásra kész érdeklődés, melyet a fiatalok tudományos törekvéseivel

ambícióival szemben tanusított, mind oly szálak, melyek a tisztelet- és nagybecsülésnél erősebb kötelék, a szeretet kötelékével fűzték hozzánk a megboldogultat, aki mindnyájunknak szeretettel dédelgetett «SZINNYEI papája» volt. Kedves lényének emlékét kegyelettel ápoljuk!

***

Idősb SZINNYEI József 1830 március 18-án született Komáromban s bár korán elárvult, hála atyai nagynénjének, gondos nevelésben részesült. A gimnáziumot szülővárosában és Nyitrán, egyetemi tanulmányait Pesten és a győri jogakadémián végezte. Mint jogászygyerek, nem nagyon tűnt ki szorgalmával; inkább a nyelvtudományra volt hajlandósága. Több idegen nyelvet tanult, szabad idejét pedig társaságban és szerelmes versek írásával töltötte. A lírát azonban derékon vágta ketté a nagy nemzeti éposz s a fiatal SZINNYEI már 1848 október 21-én fölcsap honvédnak, hogy végigküzdje a szabadságharcot. Az egész hadjáratot Komáromban és a vidékén élte át, védte a várat a többi hőssel együtt, résztvett tizenhárom csatában, s az október 5-iki kapituláció alkalmával mint főhadnagy tette le a fegyvert. A nagy ostrom ideje alatt naplót vezetett s ebből való jegyzeteit később ki is adta. A következő sötét években előbb sógora, BEÖTHY Zsigmond ügyvédi irodájában dolgozott Komáromban, majd 1853-ban megnősült s Pozsonyba költözött, ahol szintén ügyvédi irodában talált magának munkakört. Itt kezdte el a magyar hírlapirodalomra vonatkozó nagybecsű kutatásait s 1861-től fogva minden évben pontosan beszámolt a Vasárnapi Ujságban arról, hogy hol, milyen magyar lap született vagy szűnt meg az esztendő során. Ez a hasznos összeállítás 1895 óta a *Magyar Könyvszemle* mellékleteként látott napvilágot 1907-ig, amikor a most már könnyebb munkát nálánál fiatalabb vállakra hárította. Később egy ideig mint biztosító társasági hivatalnok is szerepelt előbb Pozsonyban, majd Pesten, de már 1875-ben a budapesti egyetemi könyvtárhoz nevezte ki könyvtári őrré a közoktatási miniszter. Itt találta meg SZINNYEI igazi munkásságának a terét. Élénk részt vett e könyvtár rendezésében, majd fölvetette egy hírlapkönyvtár létesítésének gondolatát s az anyag összegyűjtésére a kormány támogatásával 1885—87-ig az ország majd minden városában megfordult. Az ekként összehordott s a M. N. Múzeumban nyálabszámba elraktározott anyagból őt bízták meg a hírlapkönyvtár fölállításával és szervezésével. SZINNYEI 1888 novembere óta mint múzeumi őr végezte országos becsű, akkor még eléggé nem is méltányolt tudományos mű-

ködését. Résztvett a millenáris kiállítás sajtóosztályának zsürijében s e téren szerzett érdemeiért 1897-ben királyi tanácsosi címet kapott. Igazgatóórré 1901-ben, osztályigazgatóvá pedig 1910-ben neveztetett ki. Ugyanez évben ünnepelte a M. N. Múzeum tisztviselői kara nyolcvanadik születésnapja évfordulóját, amely alkalomból a miniszter és az államtitkár is felkereste elismerő soraival a szerény, fáradhatatlan buzgalmú tudóst. Az Akadémia 1899-ben választotta tagjai sorába.

Munkásságának javarésze, mely a saját összeállításában 32 önállóan megjelent kötetre és dolgozatra terjed, a könyvészet és biográfia körébe vág, mely téren páratlan érdemeket szerzett. A legfontosabb ilyen tárgyú dolgozatai, melyek ma is minden kutató nélkülözhetetlen segédforrásai, az Akadémia kiadásában 1874—1885-ben megjelent *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma*, a fiával ifj. SZINNYEI Józseffel együttesen szerkesztett s 1878-ban napvilágot látott *Magyarország természettudományi és matematikai könyvésze 1472—1875*, melyet a Természettudományi Társulat 100 arannyal jutalmazott, SÁNDOR Istvánról *Az első magyar bibliografus* címen tartott akadémiai székfoglalója s főműve, az arányainál s kivitele megbízhatóságánál fogva egyaránt monumentális *Magyar írók élete és munkái*, melynek első füzeté 1890-ben látott napvilágot, míg utolsó megjelent ivéhez ez év május 26-án adta még az imprimaturt. Az eddig megjelent 129 füzetben, mely 14 vaskos kötetet tesz, közel harmincezer író életrajza és munkáinak jegyzéke van felsorolva. A munka, melyhez fogható nincs a világirodalomban, örök időkre hirdetni fogja fáradhatatlan megteremtőjének nevét és dicsőségét, aki joggal mondhatta a költővel:

Exegi monumentum aere perennius.

GULYÁS PÁL.

SZAKIRODALOM.

Wiesner, Jakob: *Der ungarische Buchhandel*. (Budapest, 1913.) Herausgegeben durch das vorbereitende Komitee der achten Tagung des internationalen Verleger-Kongresses. (Hornyánszky Viktor-ny.) 8-r. 70 l.

U. a. *Histoire de la librairie hongroise*. Budapest, 1913. Publiée par le comité d'organisation de la huitième session du congrès international des éditeurs. (Hornyánszky Viktor-ny.) Nagy 8-r. 30 l.

U. a. *The history of the hungarian booktrade*. Budapest, 1913. Published by the organising-committee of the eighth session of the international publisher's congress. (Hornyánszky Viktor-ny.) Nagy 8-r. 30 l.

Ezen három különböző nyelven, különböző izlésben, de egyforma műgonddal kiállított azonos tartalmú füzet a VIII. könyvkiadói kongresszus ötletéből látott napvilágot. Bővebb megbeszélésükre nem terjeszkedünk ki, mivel a mű nem egyéb, mint WIESNERnek a *Oesterreich-Ungarische Buchhändler Korrespondenz* ötvenedik évfolyama jubileumi számában megjelent s e folyóiratban annak idején bőven ismertetett¹ cikkének az új lenyomata, illetve fordítása néhány a legújabb eseményekre vonatkozó betoldással, apróbb pótlásokkal, egy pár alkalmi frázissal megtoldva. Helyreigazításai közül megemlítjük, hogy JÓKAI összes művei 9000, a SZILÁGYI-féle millenáris magyar történet pedig 18.000 példányban kelt el. A pótlások közt legérdekesebb, hogy a RÉVAI-lexikonból 22.000 példányon adtak túl a kiadó buzgó ügynökei. Az újabb pótlások közt kevés izlésről tanuskodik az a szertelen tömjenezés, amellyel WIESNER *A műveltség könyvtára* című vállalatnak s a vállalat megteremtéséért RANSCHBURG Viktor kongresszusi elnöknek adózik. E kötetek egy része tartalmilag oly kevésbé sikerült, illusztrativ

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle 1910. 175—176.

részében pedig annyira gyöngé, illetve annyira függ a hasonló német vállalkozástól, hogy különösebb kiemelésük s e tények elhallgatása épen nem indokolt. Az ítélőképesség sajnálatos hiányáról tanuskodik az is, hogy a magyar könyvkiadás «nagyjelentőségű» faktorai sorában egy rangba kerül a Magyar Tudományos Akadémia, a Szent-István-Társulat vagy a Természettudományi Társulat és az — Izraelita Magyar Irodalmi Társaság (57. l.) Az is csak *cum grano salis* értendő, hogy a régi és új olcsó gyűjteményes vállalatoknál a fordítást «besorgen sachverständige, anerkannte Schriftsteller». (61 l.) Az is szertelenül túlzott állítás, hogy az *Én ujságom* által «wurde eigentlich die Kinder-und Jugendliteratur Ungarns' begründet». Az is helyreigazításra szorul, hogy az *Egyetemes Regénytár* ára kötetenkint 1 K, minthogy évek óta 1 K 20 fillérre emelte a SINGER és WOLFNER-cég az egyes kötetek árát. Csodáljuk, hogy WIESNER, aki a céghez tartozik, e sajnálatos tényről megelégedezett. Azt sem értjük, hogy a gyűjteményes vállalatok sorából, amelyek közt a rég megszűnt *Athenaeum Olvasótár* (helyesen Olvasótára, az efféle nyelvtanilag helytelen címek csupán a *Nyugat* térfoglalása óta divatoznak) is szerepel, miért maradtak ki a ma is kapható *Családi Könyvtár* vagy *Legjobb könyvek* című vállalatok? A STAMPFEL-féle *Tudományos zsebkönyvtár*, egyetlen olcsó «tudományos» vállalatunk, is megérdemelte volna a megemlítést.

E kifogások azonban nem vonnak le sokat a mű érdeméből, mely mint a kongresszus látogatói számára készült tájékoztató, elég jól felel meg feladatának.

GYALUS ISTVÁN.

Hellebrant Árpád. *A magyar történeti irodalom 1912-ben. Melléklet a «Századok» 1913. évi folyamához.* Budapest, 1913. Athenaeum r.-t. 8-r. 57 l.

Azt hiszem a történettudomány minden magyar művelője nagy örömmel vette a Magyar Történelmi Társulat választmányának múlt év december havi ülésén hozott határozatát, mellyel LUKINICH Imre indítványára egy történeti évi bibliográfia kiadását határozta el, mely a *Századok* eddigi nem sokat érő *Új könyvek* rovatát van hivatva helyettesíteni. Az is megnyugvással tölthetett el mindenkit, hogy a Társulat vezetősége a munkára egyik leggyakorlottabb, a legelrejtettebb cikkek felkutatásában is bámulatosan jártas és gondos szakférfiút, HELLEBRANT Árpádot nyerte meg. E választás eleve biztosítja, hogy az új vállalkozásnál a bibliográfiai összeállítások legfőbb, habár a dolog természetéből

kifolyólag teljesen soha meg nem valósítható követelménye: a teljesség, a lehetőség legszélső határáig meg fog közelíttetni. Már az előttünk fekvő első kísérlet is 926 számot ölel föl s bizvást reméljük, hogy a jövőben, amikor szerzőnek hosszabb idő áll rendelkezésére, a cikkek száma tetemesen meg fog öregbedni. De egyúttal azt is szeretnők, ha a mostani, valljuk meg, igen kezdetleges szakrendszer helyett — amely többek közt csupán világ- és magyar történet közt tesz különbséget, az egyes külföldi nemzetekre vonatkozó adatokat pedig a világtörténetbe olvasztja, továbbá életrajzi szakot egyáltalán nem ismer — egy a történet-tudomány mai állásának megfelelő részletesebb s tudományos igényeket is kielégítő rendszerrel váltaná föl, amelyet leghelyesebb volna, ha egy *ex asse* történészekből álló bizottság készítene el, mely egyúttal az adalékok helyes beosztására is ügyelne. Az új rendszernél mindenestre a történelem egyes ágaiból kellene kiindulni s ezen belül alosztályok gyanánt elkülöníteni az egyetemességre s az egyes államokra vonatkozó dolgozatokat. Az egyes államokon belül azután ismét különbséget kellene tenni az egész országra, az országrészekre, közigazgatási kerületekre, és egyes helyekre és személyekre vonatkozó irodalom közt, esetleg a chronologiai szempont (ókor, középkor stb.) figyelembevételével; a mai forma ezt csak a magyarországi megyékre és városokra nézve teszi meg, de azért a II. 10. szak korántsem tartalmazza az összes helyi-érdekű történeti cikkek repertoriumát. Így a VERESS Endre cikkét: *Adatok Brassó város számadáskönyveiből*, vagy VÖRÖS Istvánét: *A mező-túri céhek élete*, hogy csak kettőt említek a sok közül, hiába keresnők e X. szakaszban a megfelelő helynevek alatt. Afelől is vitakozni lehetne hogy mit keres STÖHR Géza cikke: *Adatok a kereszteshadak részére engedélyezett búcsuk történetéhez*, a *Művelődéstörténet* szakjába, amikor van külön *Egyháztörténet* szak is. Hogy az olyan cimek, mint JOACHIM Erich, *König Sigmund und der deutsche Ritterorden in Ungarn*, vagy SZEKULICS Géza, *Beatrix királyné emléke a délszláv népköltészetben* nem valók a köz-történet szakjába, szintén kétségen felül áll. De legyen elég a kifogásokból, melyekkel csak azt óhajtjuk bizonyítani, hogy új szakbeosztásra s a szakbeosztás keresztülvitelének gondos ellenőrzésére van szükség úgy tudományos, mint gyakorlati szempontból. Ezenkívül igen elkélne a bibliográfiához egy betűrendes név- és tárgymutató is, mert enélkül a leggondosabban kidolgozott szakrendszerű könyvészet használata is nehézkes. Végül még egy óhajtás: azt hiszem, sokan lesznek, akik az adalékokat a maguk kézi apparátusa számára szétvagdalják s

rendszők szerint elrendezik. Az ilyenekre való tekintettel jó volna, ha az olyan hivatkozás, mint u. o., elkerültetnék s a folyóirat cím minden esetben kitétetnék. Reméljük, hogy ez óhajokat a Történelmi Társulat elnöksége megfontolás tárgyává teszi s a jövőben HELLEBRANT könyvszete nemcsak számra erősen meggazdagodva, hanem használhatóbb beosztásban is fog megjelenni. Az egyes oklevél-publikációk évrendi fölsoroláa, mint a szorosabb értelemben vett történeti irodalomnak igen használható kiegészítése, teljes elismerést érdemel. Σ.

Guillaume Appolinaire, Fernand Fleuret et Louis Perceau: *L'enfer de la Bibliothèque nationale. Icono-bio-bibliographie descriptive, critique et raisonnée, complète à ce jour de tous les ouvrages composant cette célèbre collection avec un index alphabétique des titres et noms d'auteurs*. Deuxième édition. Paris, 1913. Mercure de France. (Ny. Saint-Amand, Bussière.) N. 8-r. 415 l. Ára 7'50 Fr.

A párisi Nemzeti Könyvtár Poklát, melynek misztikus hite messze földön elterjedt, leplezi le ez a vaskos kötet, melyben a három szerző sok szeretettel s részletező aprólékossággal ismerteti a világ egyik legelső könyvgyűjteményének remotáit. Mint a legtöbb leleplezés, ez is bizonyos csalódással jár s akik a szkatologikus irodalmat behatóbban ismerik, nagyon is néptelennek találják ezt a poklot, melynek Wertheim-zárral lelakatolt ajtai mögött nem is egész ezer kötet (pontosan 930 szám) sorakozik egymás mellé. S még ez a kis szám is erősen redukálódik, ha tekintetbe vesszük, hogy nem egy munka 2—3 s még ennél is több azonos példányban van képviselve s olyik-olyik különösen népszerű munkából a kiadások egész raja foglalja el a polcokat. Így pl. a VOLTAIRE-nek tulajdonított *Lettre philosophique de M. V.* négyféle kiadása 11 példányban, MIRABEAU *Erotika biblion*-ja kétféle lenyomata 5 példányban, ARETINO dialogusainak olasz, francia, angol és német kiadásai 23 példányban, a MUSSET-nek tulajdonított *Gamiani* 9 kiadása 12 példányban, SADE marquis hires *Justine*-je 7 példányban van képviselve, sőt a *Dialogues de Luisa Sigea*, melyet BARBIER Nicolas CHORIER grenoblei ügyvédnek tulajdonít, egymaga 35 számot foglal el különböző kiadásaival és e kiadások többes példányaival. Emellett a «Pokol» több száma üres: jelölül annak, hogy ebből a pokolból mégis csak van szabadulás. Ez a szerencse érte pl. a következő műveket: POGGIO *Facetiae* (9—11. számok), Marc de MONTIFAUD (Mme de QUIVOGNE) *Madame*

Ducroisy (15. sz.), Pierre BAYLE *Remarques sur les obscénités* (17. sz.), Marc de MONTIFAUD *Entre messe et vêpres* (41. sz.), *Nouvelles de Batacchi* (56. sz.) P. CORNEILLE *Oeuvres satiriques* (241. sz.), *Commento di ser Agresto* (256. sz.) stb. Viszont — szerzőink szerint — sok olyan munka élvezi a *Réserve*-ben vagy a többi szakokban a tisztességes könyveknek kijáró szabadságot, amely rég megért a pokolra. Van olyan eset is, amikor a rossz szomszédság juttatott egy különben egész ártatlan könyvet ebbe a gyanús társaságba. Példa rá HOFFMANN *Mes souvenirs* című versgyűjteménye, mely csakis úgy került az *Enfer*-be, hogy együvé van kötve a *Les quarts d'heures d'un joyeux solitaire* című obscenitással. A «Pokol» kezelőinek következetlen eljárása is nem egy esetben csökkentette a remoták számát. Így pl. THEOPHILE *Parnasse satirique*-jének régi kiadásai a ritkaságok közé kerültek, míg az újabb lenyomatok a «pokolra» vannak kárhoztatva. Nem egy pusztá látszatra került a gehennára, jelétül annak, hogy a könyvtáros nemcsak hogy a szivekbe és a vesékbe, de még a könyvek tartalmába sem lát. Így került zár alá valami LEBRUN egész sereg kis füzetkéje: olcsó szemetek, melyek a mult század hatvanas éveiben jelentek meg a bruxellesi ponyván s amelyek unalmasan összetakolt szövege egyáltalán nem váltja be azt, amit a címük ígér.

Rendesen két szempont irányította a Nemzeti Könyvtár tisztviselőit a remoták kiválogatásánál: a szöveg vagy az illusztrációk obszcenitása. BOCCACCIO *Dekameron*-ja, melyet nagy irodalmi jelességei rég kiemeltek a szennyirodalom salakjából, csak egy-két olyan kiadásban jutott a «Pokol»-ba, melyet illusztrátorai vittek újra a kárhozatba. Szintúgy VOLTAIRE *Pucelle*-je is, habár nagyon is lehetne vitatkozni afelől vajjon a «ferneyi patriárka» ez otrombasága önmagában nem érdemelte-e ki bőven a száműzetést?

Érdekes megfigyelni, hogy az irodalom nagy nevei mennyire vannak képviselve ebben a suba alatt megjelenő, vagy törvény útján üldözött társaságban. Ott van elsősorban BAUDELAIRE a *Fleurs de mal* elitelt darabjaival és *Galanteries* című sorozatával, mindkettő — sajnos — nem az első kiadásban, hanem az Amsterdamban (valójában Bruxellesben) 1866-ban készült utánnyomásban (235. sz.), azután BÉRANGER erotikus dalainak többféle kiadásával¹ (216—240. sz.), DIDEROT, mint a

¹ E dalok összes művei ötödik kötete gyanánt először 1834-ben jelentek meg suba alatt, de a bíróság elkobozta a kiadást s a nyomdászokat fejenként egy-egy havi börtönre és 500—500 frank kártérítésre ítélte.

Thérèse philosophe állítólagos szerzője, Prosper MÉRIMÉE, akinek tulajdonítják a *H. B. par un des quarantes* című szellemes és maró szatirájú füzetet, MIRABEAU, aki ép oly jeles szónok, mint feslett író volt. Alfréd de MUSSET, akinek szerzősége *Gamani*-t illetőleg legalább is kétséges, Jean RICHEPIN, akit a *Chanson des gueux* bírólág elitelt néhány darabjának új kiadása (58. sz.) juttatott e társaságba, Paul VERLAINE *Femmes*, *Hombres* és *Les amies* című ciklusaival, melyek elsejét Charles HIRSCH londoni kiadó 12 £-on vett meg a megszorult költőtől s végül VOLTAIRE már említett műveivel. A *Parnasse satyrique du dix-neuvième siècle* című anthológiában VIKTOR HUGO, Alfred de MUSSET, Alphonse KARR, Alexandre DUMAS Fils, LAMARTINE, Th. de BANVILLE, BAUDELAIRE, Arsène HOUSSEY, BARBEY d'Aurévilly, MURGER, MOINEAUX, E. DESCHAMPS, Em. DESCHANÉL, Théophile GAUTIER s mások nevével találkozunk, jelétül annak, hogy csak kevés jeles író van, aki ne áldozott volna néha-napján Priapusnak. A nevesebb illusztrátorok közül BOUCHER, COCHIN, EISEN, GRAVELOT, mindanégy a különösen feslett rokokó-világból s a modernnek közül Félicien ROPS, ez utóbbi nem kevesebb, mint 21 munkával van képviselve.

A művek egy külön kategóriáját teszik a fajtalan irányzatú politikai röpiratok, melyek legérdekesebb, legritkább darabjai a szerencsétlen MARIE-ANTOINETTE személyével foglalkoznak. Az egyiket, mely *Essai historique sur la vie de Marie Antoinette* címen Londonban jelent meg 1789-ben, állítólag maga az orléansi herceg íratta. A legtöbb röpiratnak már a címe is olyan, hogy alig lehet pirulás nélkül kimondani.

Szerzők nagy gondnal és sok utánjárással készítették el katalógusukat, mely az érdekesebb és értékesebb daraboknál a tartalom címszerű felsorolására s a legtöbb esetben kétes szerző kiderítésére is kiterjed. Ez utóbbi szempontból önálló kutatásokat nem igen végeztek s elődeik több-kevesebb érvvel támogatott fejtegetéseit reprodukálják s jobb híján a pusztá mende-mondákkal is beérik. Ilyen légből kapott szóbeszéd például az az állítás, mintha VERLAINE *Amies* című ciklusának 1867-iki első kiadása, amely különben nincs meg a Bibliothèque nationaleban, François COPPÉE költségén jelent volna meg. Az eféle szóbeszédet, mely bizonyító erővel nem bír s csak arra alkalmas, hogy méltatlanul hirbe hozzon tiszta jellemeket, jobb lett volna hallgatással mellőzni. Egyébként szerzőink elég óvatossággal jártak el és szívesen rehabilitálnak írókat, akiket méltatlanul gyanúsított meg a közvélemény. Ez az eset forog fenn a *Les cousines de la colonelle* című pornografikus regénnyel

szemben, melyet a közhit Guy de MAUPASSANT-nak tulajdonít, jöllehet maga az író mindig erélyesen tiltakozott ez inszINUÁCIÓ ellen. Szerzőink elfogadják MAUPASSANT tiltakozását, csak ott vétik el a dolgot, hogy *on dit*-k alapján valami Guérouin de Boussiron vagy Mauriac de Boissiron nevű hölgyet tesznek meg szerzőjévé. BIBLIOFIL.

Peddie, Robert Alexander: *National bibliographies: a descriptive catalogue of works which register the works published in each country.* London 1912. Grafton & Co 8r. VI, 34 l. Ára 6 Sh.

Szerző hasznos szolgálatot tett azért, hogy a *British Museum* nagyszerű könyvészeti segédkönyvtára felhasználásával egybeállította ebben az olcsónak éppen nem mondható füzetben az egyes országok könyvtermését repertorizáló, összefoglaló és évkönyvszerű bibliográfiákat. Az egyes művek berendezését, megbízhatóságát és teljességét rövid jegyzetekben méltatja s így lehetővé teszi olvasóinak, hogy csalódások nélkül használhassák művét. Az egyes nemzetek angol elnevezésük betűrendjében követik egymást, egy tartalommutató világgrészek szerint csoportosítja őket. Eszerint a hasznos füzet a következő nemzeti bibliográfiákra terjed ki: 1. Európában: Belgium, Bulgária, Horvátország, Cyprus, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Nagy-Británia, Hollandia, Magyarország, Izland, Írhon, Olaszország, Litvánország, Málta, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Románia, Oroszország, Skótország, Szerbia, Spanyolország, Svédország, Wales; 2. Ázsiában: Kína, Hong-Kong, India, Burmah és Ceylon, Japán, Fülöp Szigetek, Straits Settlements; 3. Afrikában: Fokgyarmat; 4. Amerikában: Kanada, Mexikó, Egyesült-Államok, Kuba, Jamaika, Trinidad, Guatemala, Argentina, Bolivia, Brazília, Csile, Kolumbia, Ecuador, Peru; 5. Australáziában: Ausztrália, New-South-Wales.

Az összeállítás az angolul beszélő államok bibliográfiáját illetőleg a leggazdagabb, ami nemcsak a mű céljának, hanem a nemzeti bibliografia tényleges állásának is megfelel. Ahol szorosabb értelemben vett nemzeti bibliografia nem készült, bizonyos korszakokat felölelő jelentősebb könyvtárak katalógusai és biobibliografiai művek is szerepelnek. E tekintetben azonban szerző nem járt el egészen következetesen. Így pl. a magyar részből SZINNYEI József nagyszabású életrajzgyűjteménye kimaradt. Kimaradtak továbbá a Magyar Könyvszemle régebb folyamaiban közzétett évi bibliográfiák is, KISZLINGSTEIN bibliografiai munkája pedig PETRIK nevén

van elkönyvelve. Szerző azon jóakarátú megjegyzése, hogy «Hungary can claim to have one of the most complete series of national bibliographies possessed by any country» sajnos, nem áll egészen. Összeállításaink igaz, hogy a legrégibb kísérletektől napjainkig terjednek, de rendkívül hiányosak s leírásaikban is nem eléggé pontosak. A M. N. Múzeum pl. évről-évre egész sereg oly könyvet vásárol, melyek sem PETRIK, sem KISZLINGSTEIN jegyzékében nem szerepelnek, az 1711. előtti időre pedig éppen a mi folyóiratunkban megjelent több száz adalék bizonyítja SZABÓ K. különben megbecsülhetetlen alapvetésének gyöngeit. Hogy pedig a *Magyar Könyvkereskedők Évkönyve* évi bibliografiája mennyire hiányos, az szinte köztudomású. A munka egyéb részei hihetőleg több kritikával s nagyobb pontossággal készültek, mint a magyaroknak szentelt lap, mely néhány könyvcímet is némileg eltorzítva ad. Csupán egy sajnálatos tévedésre hívjuk fel a figyelmet. Austria—Hungary címszó alatt ezt olvassuk: «See also Bohemia, Croatia, Germany, Hungary.» Bohemia pedig egyáltalán nem szerepel a jegyzékben. Az utalások omene PEDDIET sem kimélte meg.

GULYÁS PÁL.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

La bibliofilia. *XV. évfolyam, I. szám* (1913 április): Leo S. OLSCHKI: Le mie relazioni con J. Pierpont Morgan. (Az amerikai multimilliomos FITZHENRY közvetítésével ismerkedett meg OLSCHKIVAL, akivel 7—8 évig állt üzleti összeköttetésben s akit vagy maga keresett föl, vagy magához rendelt Párisba, illetve Londonba. OLSCHKI New-Yorkba jártában meglátogatta MORGAN könyvtárát is, melyet a következőkép ír le: A könyvtár MORGAN palotájának tőszomszédságában épült fehér márványból. A régi olasz kapukra emlékeztető fenséges és hatalmas bejárat előtt két nagy márványoroszlán őrködik. A komor hatású vesztibül jobb oldalán van a kiállítási terem, melynek falait embermagasságig fa-szinűre zománcolt acél-állványok futják körül. A terem közepén szép régi asztal áll s a bejáróval szemben egy remek XV. századi olasz kandalló, amely fölött egy ugyanezen korból való gobelin diszlik. Az állványokon szakok szerint vannak fölállítva a ritka és első kiadások és ősnymtatványok. Az asztalon kis üveg-kazettákban vannak kiállítva a ritkaságokban bővelkedő gyűjtemény legnagyobb ritkaságai, a IX. századi lindaui *evangelistarium*, GUTENBERG 42 soros bibliájának egy hártýára nyomtatott példánya, FUST és SCHOIFFER híres *Psaltériuma*, több értékes arany- vagy ezüsttáblákkal s drágakövekkel borított keleti és bizánci kötés. Egy másik vitrinában több régi, pompásan miniált ősnymtatvány látható, köztük CICERO *Officia et paradoxa* c. művének 1465. évi kiadása, melyet a bécsi TRAU-féle árverésen 45.000 koronán szerzett meg MORGAN. A vesztibül bejáratával szemben van a könyvtári alkalmazottak tágas munkaterme, míg balról a kodexekkel, kéziratokkal s kéziratokkal bőven felszerelt dolgozószoba nyílik. MORGAN főleg unikumokat s egyéb ritkaságokat gyűjtött; hogy mily mohósággal, arról tanuságot tesz könyvtárának négykötetes katalógusa, mely 1906/7-ben jelent meg 120 példányban s alig tíz év gyűjtésének eredményéről tanuskodik.) — Carlo FRATI: La libreria del prof. Emilio Teza donata alla Marciana. (Emilio TEZA, az 1912 tavaszán elhunyt jeles filológus-tanár könyvtárát, papírjait és családi képeit a velencei Sz.-Márk könyvtárra testálta, melynek vezetősége 1912 júliusában vette át Padovában a hagyatékot, mely az elhunyt lakásán 12 helyiséget töltött meg a szó legszorosabb értelmében. Az elsősorban filológiai és nyelvészeti művekben gazdag könyvtár könyvei 292 ládát töltöttek meg, amihez 9300 füzet és 7550 folyóiratszám és különlenyomat járult. Iratai közül nagykiterjedésű levelezése különösen értékes.) — Roland BARRAUD: Essai de bibliographie du songe de Poliphile. (F. COLONNA híres latin regényének, a *Hypnerotomachiá*nak könyvészeti leírása. Ez az első rész az 1499. és 1545. latin, az 1546., 1554., 1561., 1600.,

1703., 1772., 1804., 1811. és 1883. francia, meg az 1542. és 1890. angol kiadást írja le.) — J. M.: *American courier*. (Edward N. CRANE *amerikana*-gyűjteményének márc. 24—28-án lefolyt árveréséről szól, amely 59.000 \$-t jövedelmezett. Ime az 1000 \$-t meghaladó tételek: George ALSOP, *A character of the province of Maryland*. London, 1666: 1130 \$. — William BERKELEY, *A discourse and view of Virginia*. [London, 1663]: 5100 \$. — Thomas BUDD: *Good order established in Pennsylvania*. [Philadelphia] 1685: 1700 \$. — COLUMBUS, *Epistola de insulis Indiae*. Romae, 1493: 1950 \$. — Daniel DENTON, *A brief description of New-York*. Londón, 1670: 1050 \$. — [Robert JOHNSON], *The new life of Virginea*. London, 1612: 1100 \$. — *An abstract... of... testimonies from... New-Jersey*. London, 1681: 1600 \$. — *An advertisement concerning... New-Jersey*. Edinburg, 1685. Csak három példánya ismeretes: 3800 \$. — William WOOD, *New Englands prospect*. London, 1634: 2300 \$.) — 2—3. szám (május—június): Emidio MARTINI: Chi era il copista Camillo Veneto? (Szerző kimutatja, hogy az Ambrosiana-könyvtár kétségkívül egy kéztől eredő 76 görög kéziratának másolója, aki magát az egyik Velencében készült kötetben CAMILLUSnak nevezi, azonos a párisi Bibliothèque Nationale 2455. sz. görög kéziratának magát CAMILLUS VENETUSnak nevező leírójával, a madridi Nemzeti Könyvtár 037 jegyű kéziratának Κάμλλος Γιάβντος-nak nevezett másolójával s a berlini könl. Bibliothek 16 kéziratának másolójával, aki nem más, mint CAMILLO BARTOLOMEO DE ZANETTI Bresciából. Ez a ZANETTI egyideig nyomdászkodott is Rómában, de úgylátszik, 1541 körül eladta vállalatát GIOLITÓ-nak.) — Renato SORIGA: Un regolamento del Sant' Ufficio per i librai Pavesi. (Közli az indexkongregációnak a tiltott könyvek árusítása tárgyában 1567-ben kibocsátott rendeletét, mely a pavai könyvkereskedőknek szól.) — Enrico CELANI: Manusiana. (E befejező közlemény 49 adalékot tartalmaz REYNOUARD Aldina-bibliográfiájához. Az adalékok eredetére nézve l. *Magyar Könyvszemle* 1913: 174. lapját.) — Carlo FRATI: Bolletino bibliografico Marciano. (Rövid ismertetések a velencei Sz.-Márk-könyvtár tulajdonában lévő kéziratokkal és nyomtatványokkal foglalkozó kiadványokról. Folytatás: 229—244. sorszámok.) — Aldo SORANI: Nuove pubblicazioni riguardanti la bibliografia etc. (A szerkesztőséghez beküldött könyvek és folyóiratcikkek jegyzéke, részben rövid tartalmi ismertetésekkel.) — A. VALGIMIGLI: British courier. (Ismerteti a januárban elhunyt lord CRAWFORD, híres angol bibliofil, Haigh Hall Wiganban lévő könyvtárát, mely a BORGHESE-gyűjteményből közel 8000 pápai bullát, levelet s hasonló okmányt, LUTHER műveinek korai kiadásait, számos a bélyeggyűjtésre, csillagászatra, a francia forradalomra és NAPOLEONRA vonatkozó könyvet tartalmaz. Kézirat-gyűjteményét, mely 6000 darabból állott, még 1901-ben eladta a John RYLAND's librarynak állítólag 150.000 £-on. — Közöl néhány nem valami magas árat két kevésbé jelentős londoni árverésről. Hírt ad a British Museum újabb gyarapodásáról, a manchesteri exlibrisz kiállításról s a legközelebbi árverésre kerülő BROWNING-könyvtár katalógusáról. Végre bőven ismer-teti a *Times* két könyvészeti érdekű cikkét.)

Le bibliographe moderne. XVI. évfoyam 91—92. sz. (1912—13. január—június): Henri STEIN: L'imprimeur Juan de Valdes. (E nyomdásznak eddig

csupán egy Geronában 1497-ben megjelent művét ismerjük, de ennek egyetlen példánya is lappang valahol. Egy 1499. október 15-én Perpignanban kelt okiratban VALDES, mint végrendelet és örökösök nélkül elhunyt nyomdász szerepel és STEIN azt hiszi, hogy VALDES Perpignanban is gyakorolta mesterségét.) — Marcel FOSSEYEU: Inventaire sommaire des papiers de L. A. de Noailles et de G. de Vintimille du Luc, archevêques de Paris, conservés aux archives de l'Assistance publique. (Rövid inventár a XVIII. században élt két főpapnak a Hôtel-Dieu levéltárában őrzött, műveltségtörténeti szempontból becses irományairól.) — Association amicale professionnelle des archivistes français. (Az egyesület 1912 április 12-én Henri STEIN elnöklete alatt tartott IX. közgyűléséről számol be és szószerint közli az elnök megnyitó- és záróbeszédét.) — F. PASQUIER: La suppression des papiers inutiles dans les archives communales. (Szerző felhívja a felső hatóságok figyelmét azokra a тұrhetetlen állapottokra, melyeket a községi levéltárakban az irományok felhalmozódása okoz s sürgeti azoknak az irányelveknek a megállapítását, amelyek ez irattárak kiselejtezésénél szemmeltartandók lesznek, nehogy történeti fontosságú irományok essenek a hozzá nem értő polgármesterek és titkárok kiselejtező munkássága áldozatául.) — F. PASQUIER: Les répertoires des séries historiques des archives départementales. (Az 1909. évi miniszteri rendelet belső ellentmondására hívja fel a figyelmet, mely az 1841. évi rendelettel széniben a francia megyei levéltárak történeti, vagyis 1790 előtti részére nézve eltörli az addig előírt osztályozást, míg a modern részre továbbra is fenntartja.) — F. LONGCHAMP: Esquisse d'une histoire du développement du commerce et des industries du livre à Leipzig depuis les origines jusqu'à nos jours. (Lipcse már 1170 óta híres volt kereskedelméről s 1268 óta vásárai nagy jelentőséggel bírtak. A könyvkereskedés terén eleinte Frankfurt a. M. vezet, amint ezt a két város vásári katalógusában lajstromozott művek száma mutatja, de 1604 óta ez a helyzet Lipcse javára megváltozott s 1689 óta Lipcse győzelme állandó volt. A könyvnyomtatást állítólag Andreas FRIESNER honosította meg Lipcsében, akit 1479-ben neveztek ki tanárnak a hittudományi karra. De állítólagos lipcsei nyomdájának egyetlen terméke sem ismeretes. Az első datált lipcsei nyomtatvány 1481-ből való s PANZER szerint Marcus BRANDIS munkája. A XV. század végéig másfélszáznál több keltezett nyomtatvány került ki a lipcsei sajtókból, viszont 1500-tól 1517-ig mintegy 250 keltezett és vagy 100 kelet nélküli nyomtatványt állítottak elő Lipcsében. A sajátképi könyvkereskedők foglalkozása a XV. század végén alakult ki s Lipcsében 1489-től 1530-ig 30 *Buchneführert* ismerünk. 1539 körül fejlődött ki a könyvekkel hálalók rendje, míg az első modern értelemben vett kiadó Ernst VÖGELIN volt 1559-ben. A szép fejlődést hosszú időre megakasztotta a harmincéves háború [1618—1648] s újabb lendületet a könyvpiar csakis a század végén kezdett venni. A modern német könyvkiadás egyik alapvetője Bernhardt Christoph BREITKOPF volt, aki 1719-ben vette át apósa, Johann Gaspar MILLER nyomdáját, amelyet 1723-ban bővített ki ma is fennálló könyvkiadóüzletével. A könyvkiadás ezentúl annyira föllendült, hogy az 1641—1740. terjedő század termése 11.495 művel multa felül az előző évszázad termelését. A következő félszázadban Johann Gottlob BREIT-

KOPF nyomdája volt a legtekintélyesebb, mely 1794-ben, a tulajdonos halálakor, 400-féle betűvel birt és 120 munkást foglalkoztatott. A német könyvkereskedelem újjászervezője viszont Philipp-Erasmus REICH volt [1717–1757], aki az utánnyomással üzérkedő könyvárusokkal szemben 1765-ben megalakította a könyvkiadók szövetségét, melynek ekkor 65 tagja volt. Utóda a klasszikus kiadásairól méltán híres Georg Joachim GÖSCHEN volt a szövetség titkári székében. Egy másik fontos momentuma a német könyvkereskedelemnek Justus PERTHES gótai könyvkiadó nevéhez fűződik, akinek indítványára 1825-ben megalakult a német könyvkereskedők börze-egyesülete, mely nevét onnan nyerte, hogy a tagok eleinte egy régi börze-épületben gyűltek össze. Az új egyesület, melynek alapításakor csak 108 tagja volt, 1875-ben már 1156 s 1906-ban 3080 tagot számlált. A lipcsei könyvkereskedők helyi érdekeit egy 1833-ban alakult újabb egyesület védi. Az egyetemes jellegű börze-egyesület 1836-ban avatta föl egy millió márka költséggel épült palotáját s hivatalos organuma, a *Börsenblatt*, mely 1866 óta naponként jelenik meg, manapság a könyvkereskedelem legfontosabb közlönye. Az orosz háború és az 1848-iki forradalom a múlt században erősen megrázkodtatta Lipcse kereskedelmi életét s hogy e zökkenők a könyvkiadás terén nagyobb károkat nem okoztak, az oly férfiak, mint B. G. TEUBNER, Josef MEYER, a *Bibliographisches Institut* megalapítója és Fridrich Arnold BROCKHAUS törhetetlen erélyének és vállalkozó kedvének köszönhető. A könyvkereskedők számszerű szaporodása szintén élénk bizonysga a lipcsei könyvpiar fejlődésének. Míg 1716-ban a könyvkereskedők száma csupán 17-re rugott, 1827-ben pedig csupán 77-re, ma számuk meghaladja az ezret. A külső céceket képviselő bizományosok száma, mely 1791-ben 28 volt, 1898-ban érte el tetőpontját: 158, azóta e szám egyre csökken: 1912-ben csupán 140 bizományos volt, de a képviselt cégek száma folyton emelkedik. Míg ugyanis 1791-ben a 29 bizományos 50 céget, 1898-ban pedig a 158 bizományos 8385 céget képviselt, addig 1912-ben 140 bizományos 11.060 céget szolgált ki. A bizományosok közül K. F. KOEHLER és F. VOLKMAR-STAACKMANN üzlete egészen kolosszális méreteket öltött. Ez utóbbinak könyvraktárában pl. a polcok hossza több mint 35 kilométer. A könyvkereskedelmi üzleti részének gyors és olcsó lebonyolítását nagyban elősegíti az 1842-ben alapított Bestellanstalt für Buchhändlerpapiere, mely 1906-ban mintegy 35 millió könyvrendelést, körlevelet s egyéb üzleti papirost juttatott az egyes cégekhez. Szerző ezután a mai fontosabb céceket veszi sorra és ismerteti munkásságukat bizonyos szempontok szerint csoportosítva.) — Pierre GAUTIER: Le fonds Laloy aux archives de la Haute-Marne. (Pierre Antoine LALAY [1749–1846] ügyvéd, majd közhivatalnok, több mint 12.000 darabra terjedő irattárát ismerteti, mely legújabbban került ajándékkép Haute-Marne megye levéltárába s úgy művelődés-, mint köztörténeti érdekű darabokban szerfölött gazdag.)

Österreichische Zeitschrift für Bibliothekswesen. 1. évfolyam. 1. szám (1913. március): Paul Schwenke. (Az osztrák könyvtárosok egyesületének üdvözlő irata SCHWENKEHEZ 60-ik születésnapja alkalmából.) — Rudolf WOLKAN: Aus österreichischen Handschriftenkatalogen. (A reitenstetteni bencés-kolostor kéziratári katalógusából közöl szemelvényeket. A kolostort 1112-ben alapított-

ták, könyvtára, mely főleg a XV. században gyarapodott, 320 kodexet tartalmaz.) — Konrad SCHIFFMANN: Mitteilungen zur Geschichte des Buchdruckes in Österreich. (Egy imádságokat tartalmazó egylevelű nyomtatványról szól, melynek szövege állítólag azonos a St.-Zeno-Reichenhall-i templomban 1521-ben márványba vésett imákkal. Szerző megállapítja, hogy a két szöveg közt eltérés van s így a márványlap a nyomtatvány keletkezésénél mint *terminus ante quem* nem jöhet figyelembe. Ha a nyomtatvány 1500 és 1519 közt készült, úgy Salzburg nem tekinthető a nyomtatás helyének.)

Revue des bibliothèques. XXIII. évfolyam. 1—3. szám (1913. január—március): Hugues VAGANAY: Pour l'édition critique du II. livre des Amours de Ronsard. (RONSARD e munkájának egyik-másik kiadása 179 darabból áll, ami úgy állott elő, hogy a költő több más gyűjteményéből is átvett ide, majd ismét elhagyott egyes darabokat. Az új kiadásnál az 1578. évi kiadás lesz a döntő, mely 104 darabból áll. A költemények állítólagos hősnője valami Marie GUIET, aki azonban inkább csak kiinduló pontul szolgált a költő ezen stílusgyakorlataihoz.) — Amédée PAGÈS: Étude critique sur les manuscrits d'Auzias March. (E befejező közlemény a következő hét kézirat részletes leírását adja: 1. Valencia, egyetemi könyvtár 92—6—7. sz. kézirata; 2. Saragossa, egyetemi könyvtár 184. sz. kézirata; 3—4. Barcelona, a katalán tanulmányi intézet könyvtára 3. és 4. kézirata; 5. Cheltenham. Thomas PHILLIPS könyvtára 9625. sz. kézirata; 6. Barcelona, az *Ateneu* könyvtára egyik kézirata; 7. New-York, az amerikai spanyol-egyesület könyvtárában lévő kézirat.) — R. FOULCHÉ-DELBOSC: Manuscrits hispaniques de bibliothèques dispersées. (II. közlemény. Az első közleményről l. *Magyar Könyvszemle* 1913 : 176. lapját. Itt két könyvtárjegyzékből közli szerző a spanyol kéziratok címét: az egyik KRIGS Jakab amsterdami róm. kath. lelkésznek 1727-ben elárverezett könyvtárának katalógusa, melynek 5574 száma közül 76-ot sorol fel, a másik Pedro SALVA könyvtárának 1872-ben megjelent jegyzéke, melynek könyvei később Ricardo HEREDIA tulajdonába kerültek, aki viszont 1891—94-ben adta ki a könyvek jegyzékét. A SALVA-HEREDIA-könyvtár 8304 címet tartalmaz, amiből 206 esik spanyol kéziratokra.) — Émile HENRIOT: La bibliothèque Spoelberch de Lovenjoul. (A francia romantika fáradhatatlan kutatója, az 1907-ben elhunyt SPOELBERCH DE LOVENJOUL tudvalevőleg az Institutre hagyta intim okmányokban gazdag könyvtárát, melyet áprilisban nyitottak meg a chantillyi múzeumban. Tekintve az okmányok nagy részének diszkrét természetét, külön bizottság őrködik a fölött, hogy kit bocsásson be a becses gyűjteménybe. A 659 könyvet és iratokat tartalmazó ládát és 818 ujság-csomagot 1910 decemberében vette át Georges VICAIRE, az intézet könyvtárosa, aki 1912 végére készült el a rendezéssel. Külön szekrényben állítottak fel a Honoré de BALZAC-ra vonatkozó okmányok: műveinek minden elképzelhető kiadása, a reá vonatkozó irodalom, a neki dedikált könyvek, kéziratai, híres kefelevonatai, levelezése és az ellene kiadott végrehajtások. Szomszédja Théophile GAUTIER, akinek kiadatlan levelei, számos kézirata és néhány rajza van itten. SAINTE-BEUVE-öt jegyzeteinek nagy száma, sajátkezű jegyzeteivel ellátott könyvtára, felolvasásainak kézirata és 7000 darabból álló levelezése képviseli. A MUSSET-re vonatkozó gyűjtemény kevésbé gazdag.

Tőszomszédja Georges SAND, aki mellett viszont BAUDELAIRE, id. DUMAS, Gérard de NERVAL, STENDHAL, Alfred de VIGNY és Victor HUGO foglal helyet. Számos ritka első kiadás, almanach és füzet egészíti ki a páratlan gyűjteményt, mely valódi kincsre bányája a romantikus korszak irodalomtörténetének.)

The library world. XV. kötet. 79. szám (1913. január): Reginald E. SMITHER: The treatment of pamphlets, maps, photographs, and similar items. (A füzeteket osztályozás után alak és tartalom szerint válogassuk ki és kössük együvé. Az egybekötött füzeteket tintával vagy számozógéppel folyólapszámozással látjuk el s a kolligátumok kötet és [új] kezdőlapszámára a cédulakatalogusban is hivatkozunk. Ha valamely csoportból az újabb füzetek még nem adnak ki egy kötetre valót, azokat megfelelő felirású tokba tesszük s a már bekötött sorozat legutolsó kötete mellé helyezzük. A meghívókat, műsorokat albumokban tanácsos kezelni, a képeslevelezőlapok mintájára és időrendi egymásutánban. A térképek vászonra húzandók fel és fölcsavarva külön raktárba helyezendők. Ha arra nincs hely, úgy fel kell daraboltatni a térképet s vászonra kasirozva összehajtogatott alakban kell elrakni. Fotografiák tárgyak szerint csoportosítva helyezendők el dobozokban.) — H. T. C.: Wilful damage: the general reader's responsibility. (A könyvtárak szabályában rendesen van paragrafus a könyvek, hírlapok és egyéb cikkek megrongálásának, befirkálásának stb.-nek az eltiltására. Helyesebb ezt a könyvek első lapjára feltűnő betűkkel ráütött bélyegző útján is emlékeztetése juttatni a feledékeny olvasónak. E bélyegző szövege így szólhat: «E könyvet tilos rongálni, befirkálni vagy bármiképp megjelölni s az olvasó felelős minden általa elkövetett rongálásért.» Sokkal érellyesebb a Great crosbyi könyvesház bélyegzőjének a szövege, mely a hírlapok és folyóiratok egyik sarkába kerül s így szól: «A könyvtár tulajdonában lévő újságokat stb. megcsonkító egyének súlyos bírsággal sújtatnak s aki a rongálók rajtakapására megfelelő segédkezet nyújt, jutalomban részesül.») — James JOHNSTON: The open-access system in technical libraries. (Azokról a kedvező eredményekről számol be, melyeket a glasgowi Royal technical college könyvtárában a nyílt polc-rendszerrel értek.) — Maurice J. WRIGLEY: The library staff: a plea for its recognition and organization. (Az angol könyvtárak asszisztenseinek helyzetéről szól, akiket a legtöbb helyt pusztán küldöncöknek vagy szolgálknak tekintenek. Helyzetük javítására sürgeti, hogy tétessék lehetővé önművelődésük előmozdítása s e mellett bizonyos rangfokozati kategóriákba is osztassanak.) — M. G. N. Ten commandments for borrowers of books. (A könyvkölcsönzők tízparancsolata humorisztikus formában.) — 80. szám (február): Henry T. COUTTS: Sir Thomas Bodley: a trecentenary note. (1913. jan. 28. volt háromszáz esztendeje, hogy meghalt Thomas BODLEY, akinek neve Oxford híres könyvtárának elnevezésében van megörökítve. Mint egy exeteri kereskedő legidősebb fia született 1545-ben, ifjúságát Genfben töltötte, ahonnan családjával együtt, Erzsébet királyné trónra lépte után, visszatért hazájába s több diplomáciai küldetésben is eljár. 1547-ben visszavonult a magánéletbe s Oxfordban telepedvén meg, úgy a saját vagyonából, mint barátjai segélyéből bőven áldozott az oxfordi könyvtár bővítésére és gyarapítására, kieszközölte számára az egyik kötelezpéldány jogát s nagy alapítványt is tett fizetésekre és könyvek vásárlá-

sára.) — W. C. Berwick SAYERS: Elements of notation. (A jelzet a szakosztályozásnak csupán kiegészítő, de nem lényeges része s hiba csupán a jelzet-rendszerre lenni tekintettel a szakrendszer megválasztásánál. A jelzet kétféle lehet: tiszta, ha csakis egyféle jegyek, pl. számok vagy betűk, összerakásából áll s vegyes, ha két vagy többféle jegy kombinálása. A jelzet három főkövetelménye az egyszerűség, rövideg és terjeszkedőképeség. Az egyszerűség egyik fő faktora az alkalmazott jelzet rövidege, ami az egy jellel jelzett főosztályok mennyiségétől függ. Kiváltképp fontos a jelzet-rendszer terjeszkedőképesége. Ez csak kismértékben van meg oly rendszereknél, ahol a már megállapított osztályok között néhány jel-kombináció üresen marad a mindig nehezen előrelátható jövő fejlődés számára. Legjobban alkalmazkodik a Dewey-féle rendszer, mely egy-egy számjegy hozzáadásával bármely új tárgy jelzésére alkalmas. A jelzet használhatóságát nagyban elősegíti egyes elemeinek mnemotechnikai értéke, ami abban áll, hogy a jelzet egyes elemei pl. bizonyos betűk, számok, illetve betű- vagy számcsoportok mindig azonos jelentéssel bírnak.) — Alfred Cecil PIPER: Some great printers and their work: Aldus. (ALDUS MANUTIUS és leszármazottjai könyvsajtójának történetét vázolja az ismert adatok alapján.) — H. G. STEELE: A note on alphabetical order. (A szótárkatalogus egyik legfontosabb kelléke a szoros betűrend helyes értelmezése. A kataloguskészítők ebből a szempontból sem járnak el teljes egyöntetűséggel. Szerző a következő szabályokat állítja fel: 1. A címeket egyes szavaikat tekintve sorozzuk be, pl. *At the sign of the cat and rocquet* megelőzi *Athletics*-et és *De la terre à la lune* megelőzi *Deerslayer*-t. 2. Kettős helyneveket, mint individuális szavakat kezeljük, pl. New Yersey és New Zealand megelőzi Newfoundlandot. 3. Két egyes névből összetett családnevet, mint külön szavakat kezeljük, pl. Fonte Resbecq megelőzi Fontenay-t. 4. Névelők vagy prepozíciós nevek egy szóból állóknak tekintendők pl. De Morgan Demorgannak, De La Pasture Delapasturenak. 5. Kötőjellel összekötött szavak egy szónak veendő, pl. Sing, Singapore. Singing, Sing-Sing prison stb. 6. Rövidítések úgy osztandók be, mintha teljes egészükbe ki volnának írva, pl. Dr.=Doctor, M.=Monsieur. 7. Számon kezdődő címek úgy osztandók be, mintha a cím betűkkel volna kiírva a könyv nyelvén.) — 8r. szám (március): Alfred Cecil PIPER: Some great printers and their work: John Froben. (Johann FROBEN, a híres XV. századi baseli nyomdász életét s tevékeny munkásságát ismerteti az eddigi kutatások alapján.) — Arthur J. HAWKES: The alphabetization of catalogues (A betűrend megállapításánál a Britisch museum eljárását ajánlja követésre s abból a következő szabályokat vonja le: 1. A betűrendnél az angol betűrend irányadó, kivéve ott, ahol I és U kétségtől egyenlő a modern J és V-nek felel meg, pl. Iacob=Jacob. 2. Az egy betűvel megjelölt diftongusok, pl. a német ä, ö, ü (!) úgy osztandók be, mintha teljesen ki volnának írva: ae, oe, ue, pl. B Böhme=Boehme. 3. Rövidítések feloldva sorozandók a betűrendbe, pl. M', Mc, S. = Mac, Mac, Sanctus stb. 4. A közönséges angol nevek oly változásai, melyeknél a szokásos ll helyett l-t találunk, ez ll-es forma mellé helyezendők pl. Philips = Phillips. 5. Számokban kifejezett mennyiségek úgy osztandók be, mint ahogy a cím nyelvén kell kimondanunk őket. 6. Személy- és helynevek, továbbá folyóiratok rendszói, ha

regisztrálja. Így főlemlti Antonius URCEUS a klasszikus filológia bolognai tanárát, aki megőrült, amikor saját gondatlansága folytán porrá égett a könyvtára. Konrad GESSNER természettudós és zürichi tanár úgy szerette könyveit, hogy amikor pestisbe esett, könyvtárába vitette magát s ott lehelte ki lelkét. Caius CALCAGNIUS 1540-ben meghalt ferrarai kanonok a városnak hagyományozta könyveit, de azzal a kikötéssel, hogy mauzoleumát a könyvtárban kell fölállítani. Johannes HARIUS gorkumi tudóst, aki 1532-ben bekövetkezett halálakor könyveit V. KÁROLY császárra hagyta, Hágában sok könyveért *Johannes de libris*-nek csúfolták. Johann Michael DILHERRől, aki mint nürnbergi plébános 1669-ben hunyt el, az a hír volt elterjedve, hogy könyvei 104 mászat nyomtak. Jakob Friedrich RIEMANN ermslebeni könyvtára 1710-ben leégett s a tudós e szerencsétlenséget isten büntetésének tartotta, amiért túlságosan szerette ezeket a bálványokat. Carl Julius WEBER *Demokritos*ának tanúsága szerint szintén szenvedélyes könyvgyűjtő volt s amikor 64 éves korában lakást változtatott, könyvei két kétfogatú fuvart igényeltek. — A könyvtolvajok jegyzékét szerző Leo ALLATHIUSzal nyitja meg, aki állítólag igen megdézsmálta a XIII. GERGELY pápának ajándékozott heidelbergi könyvtárat. Egy másik könyvtolvaj Friedrich LINDENBURG 1648-ban meghalt hamburgi jogtudós volt, akit a párisi Bibliothèque de St.-Victorban kaptak rajta, hogy rendszeresen lopta a kéziratokat. Isaak VOSSIUS († 1689), leideni tudós a svédek királyi könyvtárát dézsmálta meg. Mathias FLACCIUS lutheránus lelkész pedig sorra járván a kolostorokat, minden kezügyébe eső könyvet elemelt s a nagyobb alakú könyveket könyörtelenül megcsonkította és összegyűrtte, hogy csak feltűnés nélkül magával vihesse. Johann Heinrich WASER zürichi plébános okmánylopásért fejével lakott 1780-ban. Christian Friedrich MATTHAEI jeles görög nyelvész, aki 1811-ben mint moszkvai tanár halt meg, egész könyv- és kéziratgyűjteményt lopkodott össze Moszkvában és «gyűjteményét» 1788-ban jó pénzért eladta a szász választófejedeleme drezdai könyvtárának. A múlt századból két theologus esete érdemel említést. Az egyik Wilhelm Bruno LINDNER lipcsei egyetemi tanáré, aki ritka nyomtatványok eltulajdonítása miatt állását veszítette és hatévi börtönre ítéltetett. A másik az ó-katolikus mozgalom egyik vezéréé, Alois PICHLERé, aki 1871-ben a szentpétervári cári könyvtárból mintegy 4000 kötetet tulajdonított el és Szibériába száműzetett. Szerző végül egy oly esetet is említ, amikor a könyvmaniákust szerencsétlen szenvedélye egész a gyilkosságig ragadta el. Johann Georg TINIUS volt ez a szerencsétlen, akit 1814-ben háromszoros gyilkosságért ítélték halálra, aminek az volt az indoka, hogy pénzt szerezzen könyvgyűjtő szenvedélye kielégítéséhez. A halálbüntetést a felsőbíróság életfogytiglani fegyházra szállította le s később ki is szabadult börtönéből például magaviselete következtében; könyveit 1821-ben árverezték el Lipcsében.) — Flodoard von BIEDERMANN: Gelegenheitsdrucke von 1749—1832. (GOETHE korából való alkalmi nyomtatványokat ismertet, melyek lakodalmakra, ezüst- és arany-mennyegzőkre, születésnapra, gyász esetében, aratásoknál, jubileumokra stb. készültek. Ez emlékek legérdekesebbike az a költemény, melyben a lipcsei egyetem üdvözölte I. NAPOLEONT a jénai csata után.) — Paul HENNIG: Ein Stück Geschichte der graphischen Künste in Tabellenform. (A különbözős-

több szóból állanak, egybeírt szónak veendő, akár kötőjellel vannak egyesítve, akár a nélkül állanak egymás mellett, pl. Fonte Resbecq = Fonteresbecq, Gambier-Parry = Gambierparry, Monte Carlo = Montecarlo, Amateur photographer = Amateurphotographer. 7. Rendszók, ha több szóból is állanak, egynek veendő, kivéve, ha a második, vagy a következő szavak az első rész puszta magyarázói. Tehát Iron and steel = ironandsteel, addig Folklore British = Folklore, melynek egyik alfaja a British, épügy, mint James a Smith-nek. 8. Címek kizárólag első szavuk szerint sorozandók be, míg a többi szó betűrendjét mellőzzük. 9. Tulajdonnevek keresztnév nélkül megelőzik a keresztnévvel ellátott tulajdonneveket; ha a tulajdonnév mint egy család neve szerepel, ez kerül a hasonló tulajdonnevek élére, tulajdonnevek, mint cégek, a keresztnévvel ellátott nevek után jönnek, pl. Cassel család, Cassel [ ] kapitány, Cassel John, Cassel and Company kiadók. 10. A keresztnevükön katalogizált egyének a következőkép csoportosíttatnak: a) szentek; b) uralkodó királyok és fejedelmek; c) hercegek; d) egyének, akiket földrajzi melléknév jelöl meg; e) egyének, akiknek állandó jelzőjük van, pl. William, Saint I. William of Norwich, William I. angol király, William I. német császár, William I. Németalföld helytartója, William I. porosz király, William connaughti herceg, William of Malmesbury, William of Newbury, William of Norwich Saint, William the Silent. 11. Azonos vezeték- és keresztnévvel bíró személyek a kiegészítő leírás első szavának kezdőbetűje szerint sorakoztatnak betűrendbe.) — Maurice H. B. MASH: Foreign student-assistants in english libraries. (Arról szól, mint kell kezelni az angol közkönyvtárakban hosszabb-rövidebb ideig tartózkodó idegen kollégákat.)

Zeitschrift für Bücherfreunde. Új sorozat. V. évfolyam. 1. szám (1913. ápr.):

9. KOHFELDT: Einband-Makulatur. (A rostocki egyetemi könyvtár a *Corpus-juris* baseli 1541. évi kiadása öt kötetének tábláit szétáztatva, abból nem kevesebb, mint 43 nyomtatvány került elő többé-kevésbé ép állapotban, köztük egy «szentek élete» közel 200 lapból álló folió kiadása. A makulaturának használt nyomtatványok jobbára a XVI. század első feléből való hitbuzgalmi és iskolai könyvek s beszédes tanúságai annak, hogy mit tartott makulaturába valónak a közfelfogás a XVI. század derekán.) — Paul Emil RICHTER: Michael Koswick, Roswick genannt. (Érdekes példa a XVI. sz. nyomtatványok fraktur betűinek sokszor nehéz olvasására. A Lipcsében 1516-ban először megjelent *Compendaria Musice artis aeditis* szerzőjeként eddig mindig Michael Roswick szerepelt, cikkíró kimutatja, hogy ez hibás olvasat Koswick helyett s egyben a szerzőre vonatkozó életrajzi tévedéseket is helyreigazítja.) — Bernhard KABUSE: Die französische Buchdrucker und Buchhändlerfamilie der Barbou. (A BARBOU-család Franciaország három pontján: Lyonban, Limogesban és Párisban működött közel három századig: 1524-től 1820-ig. A család kiadványai közül főleg a XVIII. században megjelent latin klasszikusok zsebkiadású sorozata érdemel említést. Szerző a család történetét DUCOURTIEUX *Les Barbou* című 1894–96-ban megjelent műve nyomán ismerteti.) — 2. szám (május): Heinrich KLENZ: Gelehrten-Kuriositäten. I. Büchernarren und gelehrte Bücherdiebe. (A könyvek túlzott szeretetének szomorú következményekkel járó eseteit

A választmány nyolc tagja közt a szász állam és a lipcsei községtanács egy-egy kiküldöttje is helyet foglal. A könyvek ingyenes beküldésére nem köteleztetnek a kiadók, de az ügy érdekében elvárják tőlük, hogy ingyen engedjék át kiadványaikat. A könyvtár célja elsősorban a megőrzés és épen ezért csakis a helyszínen használható. Ily formában SCHWENKE szerint tárgytalanok azok az aggodalmak, melyek az új intézet ellen elhangzottak.) — J. V. SCHLODERER: Eine Gruppe Strassburger Drucke aus den Jahren 1496—1500. (A British Museum-ban levő s eddig a GRÜNINGER-nyomdának tulajdonított inkunábulumok közül nyolc quartalakú nyomtatványról az újabb vizsgálat kiderítette, hogy nyomda jelzése nélkül jelentek meg s emellett a cégjelzéssel ellátottaktól elütő típusokkal vannak szedve.) — Hermann FITTING: Die Annalen der deutschen Studenten zur Padua. (Az Atti della Nazione Germanica Artista nello Studio di Padova I.—II. kötetének ismertetése, mely az 1553—1615. évekről szól.) — J. v. GRÜNER: Ein Zeitungskuriosum aus dem Anfang des vorigen Jahrhunderts.) (Megállapítja, hogy GÖRRES *Rheinischer Merkur* c. lapjának 1—65. száma egy időben két nyomdából a PAULI- és HERIOT-félebből került ki, amelyek tartalma nem mindig azonos, 21 számon pedig egyáltalán nincs rajta a nyomda neve. P. S. ehhez még hozzáteszi, hogy a kétféle nyomás nem egyidejű, hanem HERIOT, aki a lap nyomtatását a 66. sz.-tól átvette, az előző számokból új fejléccel ellátott utányomást készített.) — 11. szám (november): C. BENZINGER: Die Inkunabeln der Berner Stadtbibliothek. (A berni városi könyvtárban 377 ősnomtatvány van, amelyek közül öt eddigi bibliografiákban nem szerepelt. Ezek: ORTLEIB: *Questio omnes christi fideles etc.* Basel, 1495. körül; *Missale Basileense*, Basel, 1480. körül; A. PERSIUS: *Satirae*, Angers, 1477. körül; L. VALLA: *Invectiva in Poggium*, Paris, 1479. körül; J. LEGRAND: *Le livre des bonnes moeurs*, Rouen, 1487. Kiválóan becses ősnomtatványok nincsenek a gyűjteményben; a legrégebb 1467-ből való. Egykorú kötése csupán 77 kötetnek van, a legtöbbé a XVI. sz.-ból való, köztük egy MAIOLI-kötés. Végül szerző közli Aymo de Charbilliac könyveinek lajstromát 1523-ból.) — R. HELSSIG: Nochmals der Erwerb des Codex Utinensis durch Gustav Hänel. (Hosszas cáfolata PATETTA egy újabb tanulmányának, melyben ez HELSSIG első cikkével szemben a *Codex Utinensis* megszerzésének jogosságát vitatja.) — 12. szám (december): C. NÖRRENBURG: Die Bibliotheken auf der BUGRA. (Az 1914. évi lipcsei nemzetközi könyvpiari kiállítás programjának könyvtárakat érdeklő részét ismerteti.) — P. SCHWENKE: Deutsche Nationalbibliothek und Königliche Bibliothek. (HARNACK egy röpiratának ismertetése, mely tiltakozik az ellen, hogy a szász földön megalakuló Deutsche Bibliothek kijátszassék ama törekvés ellen, mely a berlini Königliche Bibliotheket más egységesebb államok nemzeti könyvtárának megfelelően akarja továbbfejleszteni. Ez a továbbfejlesztés 1885 óta programja a berlini intézetnek, mely közel egy millió márkás költségvetéssel rendelkezik. HARNACK véleménye szerint helyesebb lett volna, ha a szász kormány az új Deutsche Bibliothekra fordítandó tetemes áldozatok helyett bizonyos összeggel, pl. évi 20.000 márkával járulna a berlini könyvtár

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1912. évf. 184 l.

grafikai eljárások kronológiai táblázata Kr. e. 560-tól Kr. u. 1910-ig). — 3. *szám* (június): C. BENZIGER: Beiträge zur Geschichte des katholischen Andachtsbildes. (A milliószámra készülő, kevés művészi jelentőséggel bíró szentképek fejlődéséről nyújt szerző érdekes áttekintést az einsiedelni apátságnál használt képek alapján. Ez a középkor óta híres búcsujáráhely, mielőtt saját nyomdával rendelkezett volna, kívül szerezte be szentképszükségeit. Az einsiedelni Madonna legrégibb ilyenmű ábrázolását egy E. S. jegyű mester készítette. Ezt követte a nürnbergi Hans MAYR fametszete 1490-ből. Közel száz év múltán, 1580 körül létesült az első einsiedelni nyomda, valami Henrik mester vezetése alatt, de termékei közül csupán egy rölpap ismeretes. A XVII. és XVIII. századból a kolostor könyvtára már a különböző anyagokra készült szentképek egész sorát őrzi. A kolostor saját nyomdáját 1664 körül állította fel Plazidus REYMANN apát, de azért kívülről is beszereztek évenként vagy 300 tallér ára képet. 1730-ban nem kevesebb, mint 60,000 képet nyomtattak Einsiedelnben; a nyomtatásért ezenként, a lapok nagysága szerint, 36 krajcártól 1 forint 30 krajcárig fizettek a munkásnak. A képek tucatjának ára minőségük szerint 5 és 35 shilling közt ingadozott.) — 1—3. *szám*: Heinrich HÖHN: Alte Stammbücher im Besitz des Germanischen Nationalmuseums zu Nürnberg. (Szerző a következő albumokat ismerteti bő illusztrációk kíséretében: Ulrich Johannes STARCK nürnbergi lakos albumát 1568—72-ből; Georg WERNER nürnbergi plébános albumát [1624]; Hieronymus KRESZ albumát a század végéről; Albrecht von WALLENSTEINét ugyane korból; a XVII. századból valók Georg Siegfried PFINZING, Gebhard CERDNER, Johann Hieronymus QELHAFEN, Georg NOESSLER, Ludwig JUNGSMANN, Georg Andreas HARSDÖRFFER, Johannes GRAMB és Andreas HARSDÖRFFER albumai; a XVIII. századot tükrözik vissza Friedrich KORDENBUSCH, J. C. HAASE, Christoph Friedrich WERNDT, Thomas WAGNER, Carl Friedrich TREUTTEL albumai, míg J. E. HABERMANN, Th. MASIUS és VÖLKER albuma a XIX. század közepéig is benyúl.)

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXIX. évfolyam. 10. szám (1912. október): G. SCHNEIDER: Vorträge zur Einführung in die Bibliotheksbenutzung. (A berlini tudományegyetemi könyvtár szaktanfolyamát ismerteti, amelyen az összes karok hallgatóinak megmagyarázták a könyvtári ügymenetet s a könyvészet elemeit. Főleg a katalógusok berendezéséről és használatáról, a könyvek megrendelésének s kikölcsönzésének a módjáról, a kívánsatok megfogalmazásáról stb. szólt az a tizenkét előadás, amelyet ezúttal először tartottak.) — P[aul] S[CHWENKE]: Die Begründung der Deutschen Bücherei in Leipzig. (Közlí a Deutsche Bücherei des Börsenvereins der deutschen Buchhändler megalapítására vonatkozó híradás és alapszabályok szövegét. Eszerint az épülethez Lipcse városa ingyen engedett át egy kb. 500.000 Mk. értékű telket, míg a szász kormány három millió Mk. költséggel fölépíti a könyvtárt. Fenntartásához a kormány 85.000 s a város 115.000 Mk.-val járul hozzá. A könyvtár célja 1913. jan. 1-jétől kezdve gyűjteni a német birodalom területén megjelenő bármely nyelvű s a külföldön megjelenő németnyelvű irodalmat s arról tudományos igényeknek megfelelő jegyzéket vezetni. A könyvtár ügyeit az ügyvezető választmány, a kezelő tanács és a Börsenverein közgyűlése intézi.

«nemzeti könyvtár»-ra leendő fejlesztéséhez s ekként követendő példával szolgálva a birodalomban képviselt többi államoknak. SCHWENKE mindenben helyesli HARNACK nézetét s több indítvánnyal kiegészíti. Így óhajtanának véli, hogy a közönyvtárak kettős példányai ingyen engedtesse át a Königliche Bibliotheknak s kedvezményeket remél azon kiadóktól is, akik nem tartoznak a porosz kötelespéldány-törvény rendelkezései alá.) — Heinrich MEISNER: Schleiermachers Briefe. (SCHLEIERMACHER levelezése új kritikai kiadásának szükségességét fejtegeti s közli SCHLEIERMACHER és családja ismert leveleinek a jegyzékét.) — Ernst CROUS: Internationale Wasserzeichenforschung. (C. de WITTE-nek a vízjegyek és papírgyártás nemzetközi földolgozása tárgyában kifejtett agitációját ismerteti. A terv egy a vízjegyeket felőlelő cédulajegyzék előállításában kulminál, amelyet WITTE nemzetközi együttműködés útján szeretne előállítani.) — O. GÜNTHER: «J. S.» (Hét darab bölcsőkori nyomtatvány ismeretes, valamennyi Konrad KACHELOFEN műhelyéből, amelyen J. S. aláírás látható. Szerző kimutatja, hogy e két betű Johann SCHMUEDHOFER tirolai származású lipcsei könyvkereskedőt jelenti, aki KACHELOFENNEL szerződéses viszonyban állott.) — XXX. évfolyam. 1. szám (1913. január): Fr. VOGELSANG: Alt-ägyptische Bibliothekare? (E. C. RICHARDSON amerikai könyvtáros *Some old egyptian librarians* c. felolvasásával foglalkozik s az eredeti szövegmaradványok alapján kimutatja, hogy azon 21 egiptomi férfiú közül, akiket RICHARDSON könyvtárosoknak feltüntet, egyetlen egy sem viselt ily hivatalt. Könyvtárosokat az egész ó-egiptomi irodalomból nem sikerült eddigé kimutatni, noha feliratokban többször történik említés templomi könyvtárakról, sőt könyvtári helyiségek is fönmaradtak.) — K. PREISEDANZ: Drei Briefe Creuzers an Jacobs. (Szöveggözlés.) — 2. szám (február): H. SCHNORR v. Carolsfeld: Deutsche Nationalbibliothek, Königliche Bibliothek und Königliche Hof- und Staatsbibliothek München. (Azt igyekszik bizonyítani, hogy a müncheni intézet van oly érdemes, mint a berlini s hogy ezzel legalább is egyenrangú hely illeti meg a német könyvtárak sorában.) — Fritz BEHREND: Die John Rylands Library zu Manchester. (A RYLANDS-könyvtár rövid történetét adja GUPPY 1912-ben megjelent könyvtárkatalogusa alapján.) — Walter DOLCH: Bestimmungen der Dr. Ed. Langerschen Bibliothek über Bucheinbände, ihre Erhaltung und Katalogisierung. (LANGER braunau magánkönyvtára, mely 500 kötet inkunabulumot és 800 kéziratot tartalmaz, igen gazdag figyelemreméltó kötetekben. Az itt közölt szabályzat 72. §-ba szedve tárgyalja azokat a szabályokat, melyek az újra kötésre, a régi kötések konzerválására, javítására, szétbontására és katalogizálására vonatkoznak. E szabályok szerint a könyvtárban lévő összes 1400. előtt készült kötések külön kartondobozokban, a zománcos és festett kötések pedig selyemmel kipárnázott dobozokban őriztetnek. A kötések tisztítása puha, száraz flanellruhával, esetleg langyos vízzel, benzinnel vagy terpentinnel történik. A tisztított s kellőkép megszártított köteteket bezsirozzák. Bezsirozáshoz egyenlő mennyiségű tiszta parafin és gyantától megtisztított lenolaj keverékét használják, mely 50°-ra hevítendő. A bedörgölt köteteket előbb vattával, majd ruhával kell letörölni. A kezelt kötetekről cédula jegyzéket vezetnek, melyben elnaplózzák az első bedörgölés és az esetleges utándörgölések időpontját. A szűtől megtáma-

dott fatáblákat legalább háromszor két-kétheti időközben étherben fűrésztük meg. A rongált bőrkötések hiányzó vagy kivágandó darabjait hasonló színű bőrrrel pótolják, de semmiféle mustrázással sem látják el, hogy a javítás legott fölismerhető legyen. Ha a táblák makulaturából állanak, az-rendes kéregpapirossal helyettesíthető. A makulaturáivék szétszedése vagy mechanikai úton, vagy áztatás útján történhetik. Ha a lapok írását a víz megtámadja, úgy gözzel kell szétáztatnunk a leveleket. A földről először is az őrlapot kell lefejtetni, azután föláztatjuk a táblára ragasztott kötőzsinórokat, melyeket késsel fejtünk le. A táblára behajtott bőrt száraz, a pergament nedves úton feszítjük le és a táblát alkotó makulatúrát kiemeljük. Ha a makulatura egészében ki nem emelhető, úgy rétegenként kell kiáztatni. Az egy kötésből kifejtett lapok együvé kötendők s a kötésbe bele kell vezetnünk a lapok provenienciáját. A figyelemreméltó kötésekről ívrétű lapokra készült katalogus vezetendő, mely a következő rovatokat tartalmazza: *A)* a) készítés kora; *b)* anyag és technika; *c)* proveniencia; *d)* könyvkötő vagy könyvkötő-iskola. *B)* A kötés részletes leírása, lehetőleg fotografia- vagy dörzslevonat kíséretében. *C)* A könyv címe, egykori tulajdonosai és jelzete. A dörzslevonatot miniszteri papirosra készítik H. B. Kohinor-írónnal. A levonatot alkoholban oldott sellakkal rögzítik. Az egyes díszítő elemeket külön is ledörgölik s folyószámmal látják el. Ha ugyanazon elem más kötésen is előfordul, ott a folyószámra utalunk.) — 3. szám (március): G. LEYH: Das Dogma der systematischen Aufstellung. (E dolgozat első részének ismertetését l. Magyar Könyvszemle, 1912. : 377—378.) A rendszeres föllállítás mellett szól, 1. e módszer logikája, 2. nagy történeti multja. Valóban semmi sem logikusabb, mint ugyanazon mű különböző kiadásait, illetve az ugyanazon tárgyra vonatkozó műveket együtt tartani. A történeti multja szintén nagy, de nem szabad felednünk, hogy a könyvtárak jelene: úgy a berendezést, mint a terjedelmet és használatot illetőleg merőben eltér ettől a multtól. Amíg a könyvraktár csak néhány ezer kötetből állott s a napi 2—3 olvasó számára nem volt külön dolgozóhelyiség, addig a rendszeres föllállítás teljesen megfelelt, de ma már a nagy közkönyvtáraknál ez a felállítás teljesen idejét multta. Szerző ezután a könyvjelzet különböző fajait tárgyalja. Először a helyhez kötött jelzet nehézségeit ismerteti, amelyek főleg a könyvek átrakásakor érezhetők. Azután a folytatólágos számozás és az ugró számozás hátrányairól ad képet. Mindkét módszer eredendő bűne, hogy előre s így önkényesen megszabott kereteket állít föl, amelyek azután csakhamar szűknek bizonyulnak a valóságban s mindenféle korrekтивára szorulnak, amely valódi jelzet-monstrumokhoz vezet. Ezután érdekesen mutatja ki, mily gyorsan avulnak el tudományos szempontból a szakrendszerek s ennek megfelelően a reálkatalogusok. A legtöbbjük 50—150 év előtti tudományos terminológiával dolgozik, úgy hogy valóságos magyarázó szótárra van szüksége annak, aki át akarja érteni. Sok bajt okoznak a politikai eltolódások, a tudományos problémák változásai, a régi tudományágakból kisarjadt s önállósult új tudományok. A szakkatalogusok tehát örökös átdolgozásra szorulnak, az átdolgozás mind nehezebben s lassabban valósítható meg s épen ezért nem épen indokolt a szakkatalogus s a könyvanyag föllállítása között junktimot létesíteni, illetve fönntartani. A szakkatalogusok barátai

azt állítják, hogy e nehézségek nagy része elesik, vagy legalább is csökkenthető, ha a szakkatalogus nem kötetekbe van bevezetve, hanem mozgó lapokon készül, melyek bármily rendszer szerint fölhasználhatók. LEYH szerint itt is főnnforog egyik legnagyobb nehézség: az átszignálás szükségessége, mely a hibás beosztás következtében szinte mindennapos. Mindezek alapján szerző azon véleményhez csatlakozik, hogy a könyveket nem a szakrendszer szerint kell fölállítani, hanem akár a folyószám szerint egyetlen sorozatban, akár bizonyos nagyobb szakcsoportokon belül érkezésük sorrendjében. Igaz, hogy így külön helyrajzi katalogust is kell vezetni, de ez sokkal kisebb munkával jár, mint a könyvek örökös átrakása s ennek megfelelő jelzetmódosítása.) — X.: Zum Tode Julius Eutings. (Nekrolog a strassburgi egyetemi könyvtár igazgatójáról, aki 1871-től 1909-ig működött ez intézetnél, 1900. óta igazgatói minőségben.) — XXIX. *évfoljam* 11. és XXX. *évfoljam* 1—2. szám: P. SCHWENKE: Eindrücke von einer amerikanischen Bibliotheksreise. (Szerző a porosz kormány megbízásából egy hónapot töltött Amerikában és sorra látogatta New York, Brooklyn, Boston, Cambridge (Mass.), Brookline, Springfield (Mass.), Albany (NY), Chicago, St. Louis, Pittsburgh, Washington, Philadelphia és Princeton könyvtárait. Főleg a tudományos könyvtárak szemüvegén át nézte ez intézményeket s efajta könyvtárak igényeit tartva szem előtt, írta meg visszaemlékezéseit: I. Az épületek. A közönség használatára szánt helyiségek: bejáró, lépcső, folyosó, olvasóteremek nagy méreteikkel s gazdag díszítésükkel tűnnek ki. A díszes kiállításnak megfelelő az épületek ára is. Az 1893-ban épült chicagói Newberry library építkezése csak félmillió dollárt emésztett föl, a bostoni Public libraryé (1895.) már 2½ millióba, a washingtoni Library of Congressé 6 millióba, a newyorki Public Libraryé pedig 9 millióba került s ezzel rekordot teremtett. De a szabály alól itt is akad kivétel. Vannak esetek, amikor Amerikában is csupán a gyakorlatiasságot és szükségeset tartják szem előtt s kerülük a fölösleges dísz. Igen jól oldotta meg a newyorki Mercantile Library a kérdést, mely nagy üzleti palotát emelt s ennek csupán egyik emeletét foglalta el, míg a többi emeletek bérjövödelme — csekély 60.000 dollár — a könyvtár fönntartására szolgál. A főbb könyvtárépületek közös vonása, hogy nemcsak fényes, de igen sokféle nyilvános helyiségük van a kikölcsonzó csarnok s általános olvasóterem mellett. A rendkívüli elaprózódás az olvasó szempontjából igen hasznos, de a fönntartás szempontjából rendkívül költséges. Az elaprózódás az egyetemeknél is tapasztalható, amelyek központi könyvtára csakis az általános, történeti, filológiai, művészeti, technikai stb. művekre szorítkozik s még e szakokból is sokat az egyes szemináriumai, illetve kari gyűjteményekbe utalnak. Így a Columbia-egyetem 41 olvasóteremmel rendelkezik 15 különböző épületben. De minde könyvtárrészek az egyetemi könyvtáros felügyelete és vezetése mellett működnek s egyesített jegyzékük a főkönyvtárban rendelkezésre áll. Az egy épületben elaprózott tudományos gyűjtemények jó példája lesz a Harvard-egyetemi könyvtár új épülete, mely a történeti és nemzetgazdasági művek olvasóinak berendezett 150 személyes s a 375 személy befogadására szolgáló általános olvasóterem mellett 20 szeminárium helyiséget, 80 tudósok számára berendezett magánzobát és 360 íróasztallal fölszerelt külön-

helyiséget fog tartalmazni, mely utóbbiakban a tanulók dolgozhatnak. A személyzetből csupán az igazgatónak van külön szobája, melyet sokszor helyettesével kell megosztania. A többi tisztviselő nagy közös munkatermekben dolgozik, melyekben néha üvegfallal kerítik el a vezetők helyét. Rendszerint három munkaterem van: egy a rendelő, egy az osztályozó s egy a katalogizáló osztály számára. Ellenben mindenütt vannak a személyzet részére fönntartott étkező- és pihenőszobák, melyek tűzhellyel, főzőedénnyel és éléskamrákkal vannak ellátva. A könyvek raktárszerű elhelyezése a szabály, de a raktár sehol sincs elkülönítve a kezelési helyiségektől, sőt szoros kapcsolatban áll velük. A raktárak kihasználása rendkívül gazdaságos és SCHWENKE sajnálja, hogy a berlini új könyvtárpépületben a raktárak tengelytávolságát 1'83 m. helyett nem szabták 1'53 m.-re. II. A belső berendezés. Az amerikai könyvtárak belső berendezésének egyformaságát nagyban előmozdítja a Bostonban székelő Library Bureau c. vállalat, mely a legkülönbözőbb felszerelési tárgyakat állítja elő. A legtöbb változatosság még a vasállványoknál tapasztalható, melyeket 4—5 különböző cég állít elő. A különböző rendszerek nagy része szilárd oldalrészekkel készül s helykihasználás szempontjából kevésbé kielégítő. A nagyalakú kötetek — sokhelyütt még a hírlapkötetek is — fekvő helyzetben, könnyen görbülő lapokon helyeztetnek el. A könyvek szállítására a legtöbb helyen villamos erőre berendezett liftek s igen mozgékony kézi kocsik szolgálnak. Komplikáltabb szállító eszközökre, minthogy a raktár az olvasótermek vagy kezelőhelyiségek szomszédságában van, rendszerint nincs szükség. A rendelőlapok közvetítésére szinte kizárólag csőpostát, a cédulakatalogus elhelyezésére pedig fabutorokat használnak. A cédulafiókók oldalt mélyen ki vannak vágva s így a lapozás bennük szerfölött kényelmes. A new-yorki public-library katalogusterme 8 millió cédula befogadására van építve s most 2 és fél millió cédulát tartalmaz. Az olvasótermek butorozása és világítása különös figyelemreméltót nem nyújt. A tisztviselők munkaasztalai igen kényelmes berendezésűek s rendszerint mindegyik külön írógéppel is föl van szerelve. A sokszorosítógépek közül főleg a multigráfot kedvelik. A gyarapodás két főforrása a vétel és ajándék. A könyvárusokhoz intézett rendelőlapok normálalakúak. A növekedénapló egyúttal leltárul is szolgál. Nagy súlyt helyeznek a könyvek osztályozására. Legelterjedtebb a tizedes rendszer, de a nagy tudományos könyvtárak legtöbbje Amerikában is más rendszert követ. A szótárkatalogus előnyeit SCHWENKE is elismeri. Saját nyomdájá csupán három könyvtárnak van. Itt készülnek a különböző úrlapok s a nyomtatott kataloguscédulák. Ez utóbbiak az esetek többségében sorszedőgépen szedik. A nagy könyvtárak mindegyike saját könyvkötőműhellyel rendelkezik s a kisebbek is házilag végzik a javításokat. A bolyhos vásznakat, melyeket azelőtt nagyon kedveltek, újabban mellőzik, mivel rájöttek, hogy nagyon szívesen magába veszi a port. A könyvek, főleg hírlapok és folyóiratok egy részét az ú. n. Chivers-módszerrel fűzik, mely abból áll, hogy az ivateket 1—1 cm.-nyi távolságban alkalmazott öltésekkel egymáshoz varrják s a varrás kiálló fonalaín húzzák keresztül a fűzőzsineget, melynek segítségével a könyvetestet a fődelekhez erősítik. E módszer hátránya, hogy a kötetek újrakötését lehetetlenné teszi. III. A használat. A használatot illetőleg Amerikában mások a

viszonyok, mint az európai tudományos könyvtárakban. Egyik oka, hogy az amerikai közép- és felsőoktatásnál a tanulók házi dolgozata ismeretlen fogalom. A másik oka, hogy a gyakorlati élet emberei igen sűrűen keresik föl informálódás céljából a könyvtárat. A Public libraryk és szakkönyvtárak tudományos [reference] osztályából rendszerint nem kölcsönöznek ki könyveket; az egyetemi könyvtárak korlátozott számban kölcsönöznek ki könyveket a hallgatók és a docensek részére, de a határidő túllépését itt is birsággal sújtják. Nagy tudományos munkán dolgozók kivételes elbánásban részesülnek. A gyors kiszolgálás csak abban az esetben áll fenn, ha az olvasó helyesen közli a könyv jelzetét. Könyvrendelést telefon útján is lehet eszközölni. A fő olvasótermek rendszerint reggel 9-től este 10-ig, egyéb nyilvános helyiségek pedig d. u. 5 vagy 6-ig vannak nyitva. IV. A személyzet. Az alkalmazottak vagy gyakorlati uton, vagy külön szakiskolákban képeztetnek ki. A könyvesházakban közel 80% a nőalkalmazott, a tudományos könyvtárakban jóval kevesebb. Csakis a vezető tisztségviselők húznak igazán magas fizetést, némelyik évi 10.000 dollárt is. A Library of Congress tisztségviselői, akiknek fizetési viszonyai különben távolról sem a legjobbak, 720 és 6500 dollár közt váltakozó fizetést élveznek.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Id. Szinnyi József halálához. Nagy kartársunknak földi maradványait 1913. augusztus hó 11-én d. u. 4 órakor helyezték örök nyugalomra a Kerepesi-úti temető halottasházából barátainak és tisztelőinek igen nagy részvételével. A halottasház bejáratánál a Magyar Nemzeti Múzeum díszbe öltözött szolgálói s a 48-as honvédek álltak sorulat. A temetésen megjelentek többek között: **BENEDEK Sándor** kultuszminiszteri államtitkár, **BEÖTHY Zsolt** főrendiházi tag, **GOPCSA László** miniszteri tanácsos, **Kiss János** egyetemi rektor és báró **SZALAY Imre** vezetésével a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői karának a fővárosban időző tagjai. A ravatalnál a Magyar Nemzeti Múzeum nevében báró **SZALAY Imre** búcsúztatta el a megdicsőültet a következő fennkölt szárnyalású szavakkal:

«Alig múlt négy hónapja, hogy a nagy tudóst, **HAMPEL Józsefet** temettük s a Nemzeti Múzeum ormán már ismét lengő gyászlobogó újabb súlyos veszteségét jelzi évszázados intézetünknek. Kedves ősz tudósunk, **SZINNYEI József** nincs többé! Az egész magyar irodalom tudja és érzi, mit jelent ez!

Ő, a fáradhatatlan szorgalmú, lelkiismeretes irodalmi munkás valóságos prototypja volt, akinek mindenkor és minden körülmények között csakis szakmunkássága töltötte be egész lelki világát.

Minden kutatóhoz volt egy szeretetteljes szava, pedig hányan fordultak hozzá nap-nap után irodalmi adatokért s Ő soha nem fáradva, szerényen, jóakarattal, szolgálatkészen adta mindenkor felvilágosításait.

Egy ambíciója volt élte utolsó éveiben, hogy nagy munkáját, a Magyar Írók életrajzát befejezhesse. A sors ezt az elégtételt megtagadta tőle. Főmunkájának utolsó iverin dolgozott, amidőn a halál körünkből elszólitotta. Munkája így is ércnél maradandóbb emléket emel nevének, szívünkben pedig a háláérzet, a szeretet és nagyrabecsülés emléke sohasem fog elmúlni.

Kedves tisztviselő társunk, fáradhatatlan munkásságod után nyugodjál békében. Isten veled!»

A sirnál pedig a **SZÉCHÉNYI Könyvtár** tisztviselői kara nevében dr. **SEBESTYÉN Gyula** a következő kegyeletes szavakkal áldozott **SZINNYEI** emlékének:

«A Magyar Nemzeti Múzeum Országos **SZÉCHÉNYI-könyvtára** óhajt még elbúcsuzni nagy halottjától. Hiszen legendás munkásságának fénykorát köztünk, a mi kultur-intézetünkben élte le. Midőn mi, akik itt utána következünk, e könyvtár kötelekeibe kerülünk, **SINNYEI József** már öreg ember volt és a könyvtárnak már annyit dolgozott, hogy az eredmény egy külön osztály, a hirlaptári osztály lett. Írásából, nyitott könyveiből fölemelt homlokán nekünk

már mindig ott ragyogott az a glóriás fény, amelyet a vele együtt született és már letűnt hőskor nagy embereinek társaságából, baráti és rokoni köréből közvetített felénk. És ez a munkában görnyedő patriárcha a körötte sarjadt új nemzedékeknek jóságos lelkű édesapja, támasza, irányító atyamestere lett. A gyöngéket a saját gyöngeségével bátorította, a szilaj erőket csendes, de tervszerű munkásságának csodás eredményeivel szelidítette meg. Nyomatékkal kívánom mondani, hogy ez az egyszerű munkás bevilágított a tudomány mélységeibe és magasságaiba is. Fáklyái azok a hangyaszorgalommal készült hatalmas segédkönyvek voltak, amelyek világánál aztán kiderült, hogy a tudomány tulajdonképpen nem más, még a legdölyfősebb tudomány sem más csak — *elágazódás!*

Mikor életének egy-egy évtizede végén tisztviselőtársai üdvözölték, tréfalkozva mondta, hogy nem ér rá megöregedni, vagy hogy azt, aki a munkába merült, talán a halál is ott felejtí. Bizony, ő — Istennek hála — mindvégig friss szellemi erővel rendelkezett. Fiatalos munkakedvének titka az volt, hogy még az öreg patriárcha is a fiatal komáromi hadnagy tűzénél hevült. Mert kérdezhetjük: ezen éltető hazafias tűz nélkül tudta volna-e egy 63 esztendő s szürke könyvtárnok írni elkezdni a negyvenezer magyar író életrajzát? Semmi esetre sem! Ám a komáromi tűztől az öreg honvéd homloka alatt a magyarok égének új hadakútja gyulladt ki. Negyvenezer író örökké élő emlékének, a fennmaradásunkat biztosító nemzeti erőnek égi lámpásai, amelyek ezeréves kultúrelőttünk égének széles útján sohasem ragyogtak fényesebben, mint mikor a komáromi hadnagy szemei előtt Világos után minden borulni kezdett...

Amit az írótoltnak ez a magyar honvédő katonája művelt, eredményeiben soha el nem muló értékű köztulajdon marad, de legelsősorban dicsősége marad a Nemzeti Múzeumnak is, amelynek könyvtárából kikerült. Mi ezt, nagy halottunk, most hálásan köszönjük. Es a válás e fájdalmas pillanatában azzal sem maradunk adósok, hogy munkás öregséged még az elmúlás gondolatával sem hagyott megzavarni bennünket. Most, mikor örökre itt hagyta bennünket, megdöbbenve látjuk, hogy hiszen mi következzünk. A viszontlátás e reményében, kedves Szinnyei papa, Isten veled.»

Végül megemlítjük, hogy a M. Tud. Akadémia és Irodalomtörténeti Társaság nevében HEGEDÜS István tartott gyászbeszédet s hogy KOLLÁNYI Ferenc, NYÁRI Sándor, a mezőgazdasági múzeum, a M. kir. Technologiai iparmúzeum, a kolozsvári egyetemi könyvtár és a Fővárosi könyvtár levélben, vagy táviratban fejezték ki részvétüket az intézetünket ért súlyos veszteségen.

Változás az Országos Levéltár vezetésében. Ő felsége NAGY Gyula orsz. főlevéltárnokot nyugdíjaztatása alkalmából, érdemei elismeréséül m. kir. udvari tanácsosi címmel méltóztatott kitüntetni. A főlevéltárnok nagy fontosságú állásába dr. CSÁNKI Dezső min. osztálytanácsos, eddigi levéltárnok került, akinek kinevezését az egész tudományos világ osztatlan lelkesedéssel és megnyugvással fogadta. CSÁNKI, aki az intézetnek egyik rég kipróbált, érdemekben gazdag, oszlopos tisztviselője s multunk történetének fáradhatatlan, nagy koncepciójú kutatója, mindenképpen hivatott ez állás betöltésére, mely a levéltár küszöbön álló építkezése folytán kétszeres terhet ró reá.

Személyi hírek a budapesti és kolozsvári egyetemi könyvtárakból.
 Ő felsége dr. FERENCZI Zoltánt, a budapesti egyetemi könyvtár igazgatóját az V. fizetési osztályba nevezte ki, dr. ERDÉLYI Pál kolozsvári könyvtárigazgatónak pedig, az egyetemi és múzeumi könyvtár új épülete létesítésénél kifejtett munkássága elismerésül a m. kir. udvari tanácsosi címet adományozta. Itt említhetjük meg, hogy DEDEK C. Lajos, a budapesti egyetemi könyvtár őre, esztergomi kanonokká nevezetvé ki, kivált az egyetemi könyvtár kötelékéből. Benne az intézet egyik legképzettebb tisztviselőjét veszíti el, aki különösen a könyvtár kéziratári katalógusa kiadása körül szerzett érdemeiért.

A VII. könyvtártani szaktanfolyamot 1913 július 3-tól 12-ig tartotta a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége FEJÉRPATAKY László orsz. felügyelő vezetésével s a szakkörök nagy érdeklődése mellett. A tanfolyamon FEJÉRPATAKY paleografia és kéziratok kezelése címen tizenhat előadást, FERENCZI Zoltán könyvtártan címen tizenkét előadást, GULYÁS Pál könyvészet címen tizenöt előadást és VARJU Elemér könyvismerettan címen tizenkét előadást tartott. A hallgatók ezenkívül megtekintették a M. N. Múzeum, a budapesti Egyetem és Műegyetem, továbbá a Budapesti Könyvtáregyesület Korvin-téri könyvtárát, ahol a bemutatást szakszerű magyarázat kísérte. A tanfolyamon résztvevő hallgatók névsora a következő: 1. Dr. GASZNER József vm. levéltárnok, Alsókubin. 2. Dr. FARKAS József id. könyvtáros, Arad. 3. RÁKÓCZY Béla főgimn. h. tanár, Gyulafehérvár. 4. PUHALA Anna könyvt. szakdiáknok, Kassa. 5. BIRÓ Lajos főgimn. tanár, Kézdivásárhely. 6. HUSZÁR György főgimn. tanár, Nagykőrös. 7. BÉKÉSY János könyvtári segédőr, Nagyvárad. 8. LOYSCH Ödön múzeumi igazgató, Rimaszombat. 9. Dr. MIKLÓSSY Zoltán vm. levéltáros, Selmeczbánya. 10. SZÁSZ József főgimn. tanár, Székelyudvarhely. 11. KERESKES Ernő főgimn. tanár, Zilah. 12. FEHÉR Géza koll. könyvtáros, Debreczen. 13. FERENCZY Gyula könyvtárigazgató, Debreczen. 14. D'ISOZ Kálmán múz. titkár, Budapest. 15. ANTALFI Sándor min. fogalmazó-gyakornok, Budapest. 16. SCHÄFFER János, a Sz.-István-Társulat osztályfőnöke, Budapest. 17. Dr. SZOLÁR Ferenc főgimn. tanár, Budapest. 18. ZIMMERMANN Ágoston állatorv. főisk. tanár, Budapest. 19. TIMÁR Kálmán tanárjelölt, Kalocsa. 20. KELNDORFER Ákos földmiv. min. szakkönyvtárkezelő, Budapest. 21. Dr. MOLNÁR Gábor kulturházi könyvtáros, Marosvásárhely. 22. CSILLÉRY Lajos keresk. múz. könyvtártsizt, Budapest. 23. SZONTÁGH Hugó ny. ítéltáblai bíró, Budapest. 24. CSOKÁN Pál áll. tanító, Hódmezővásárhely. 25. SZEMES Miklós egyet. könyvtári gyakornok, Budapest. 26. CZAKÓ Ervin egyet. könyvtári gyakornok, Budapest. 27. BALLUN Géza egyet. könyvtári gyakornok, Budapest. 28. VARGA Zsigmond, Felvincz. 29. FERENCZY Ferencz koll. könyvtáros, Debreczen. 30. GASZNER Józsefné, Alsókubin. 31. Dr. ARDAY Pál főgimn. tanár, Miskolc. A hallgatók közül az első 12 az Orsz. Főfelügyelőség, a többi pedig saját, vagy kiküldő intézete költségén vett részt a tanfolyamon.

Nemzetközi kiadókongresszus Budapesten. 1912 június 1—5. napjain folyt le mintegy 300 jobbra külföldi kiadó részvételével a VIII. nemzetközi kiadó-kongresszus, amelyen RANSCHBURG Viktor, az Athenaeum igazgatója elnökölt. A kongresszuson JANKOVICH Béla, vallás- és közoktatásügyi miniszter

is megjelent, míg az igazságügyi minisztert TÖRÝ Gusztáv, államtitkár képviselte. Utóbbi üdvözlő beszédében kijelentette, hogy Magyarországnak a berni egyezményhez való csatlakozására vonatkozó törvényjavaslat teljesen kész, úgyszintén elkészült az a javaslat is, mely a magyar szerzői jognak a berni egyezményvel kapcsolatos részeit revideálja. A kongresszus tárgyalásai során a pornográfia ellen való védekezés, a fényképek törvényes védelme, a kiadó és a fonográf közti jogviszony szabályozása, egy nemzetközi kiadó-múzeum terve, nemzeti könyvtárak és kultúrházak létesítése, a detail-árusoknak engedélyezhető árleszállítások, az ajánlott könyvküldemények portómérséklése s végül a zenei kiadványok árengedményének ügye került szóba. Mindez ügyekben több-kevesebb vita után, hol egyhangúlag, hol szótöbbséggel hoztak elvi jelentőségű vagy gyakorlati értékű határozatokat.

Levél a szerkesztőhöz.

Budapest, 1913. jun. 8.

Igen tisztelt szerkesztő úr!

A Magyar Könyvszemle 2. füzetében két vonatkozásban kerül szóba a Fővárosi könyvtár. Mindkét ponton estek tévedések. Legyen szabad helyreigazítanom.

1. A 132. oldalon arról van szó, hogy az új épületre 20 milliót kér az építész. Soha sem az építész, sem én, sem más illetékes személy ilyet nem mondott. Ellenben igenis fölvetette az eszmét a könyvtári bizottság egy ülésén FELEKI Béla dr. biz. tag, hogy sorsjegykölcsön útján 20 milliós *alapot* kellene létesíteni, amelyből a főváros összes szabadoktatásügyi intézményei, tehát könyvtárjai, múzeumai, tanfolyamai stb. fönntarthatók volnának. Ebből lett a Budapesti Hirlapban 20 millió építési költség. A könyvtár építése nem a költségen, hanem a helykérdésen mulik.

2. Könyvtárunk alkalmazottjának, dr. NIKLAI Péternek közléséből a 189. oldalon néhány szó kimaradt: «A Fővárosi könyvtár... programmszerűen gyűjti a szabadságharc irodalmát» így egészítendő ki: «gyűjti a szabadságharc politikai és budapesti vonatkozású irodalmát». Nem akarunk konkurrálni a Nemzeti Múzeummal e téren sem.

A szakkörök információja érdekében kérem e rövid helyreigazítás közlését.

Dr. SZABÓ ERVIN.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1913. január–június hónapokban.

Budapesten.

«A Nap» nyomdája, Mérei Jenő és társai
betéti társaság. (Üv. Mérei Hugó.) VIII.,
Rökk Szilárd-u. 9.
** Özv. Berkovits Jánosné. VI., Teréz-
körút 40–42.
** Fuchs Miksa. V., Visegrádi-u. III.
Fuchs Miksa. VI., Váci-út 73.
«Hunnia» kny. r.-t. V., Szalay-u. 3.
Karczag Vilmos. V., Ujpesti-rakpart 5.
** Klein Gábor. VI., Rózsa-u. 47.
** Klein Simon és Grünwald Béla. VII.,
Bethlen-u. 8.
* Központi könyvnyomda tul. Klein Simon
és Grünwald Béla. VII., Bethlen-u. 8.
** Margó-másoló nyomtatványgyár r.-t.
(Üv. Weisz Márk.) V., Tátra-u. 3.

** Müller József és Müller Józsefné. VIII.,
Nagyfuvaros-u. 9.
Prickelmájér Béla. VIII., Bezerédi-u. 9.
** Prickelmájér és Ktusek. VIII., Bezerédi-
utca 9.
** Reich Bernát. VII., Hársfa-u. 56.
Sicherman Majer Lébb és Fischer Lefkovits
Vilmos. VII., Klauzál-u. 22.
** Somogyi Lipót és Kardos Fülöp. VI.,
Gróf Zichy Jenő-u. 37.
** Steiner Zsigmond és Vida Károly. VII.,
Óvoda-u. 29.
** Szántó József, Singer Olga és Wank
Frigyes. VI., Lovag-u. 6.
Szlávits Dániel. VII., Aréna-út 7.

Vidéken.

Abrudbánya. ** «Pannonia» kny.
Baja. * «Corvin» kny.
Brassó. * Égető testvérek. — * Kerschner
és társai.
Eperjes. ** Zavaczky Gyula.
Erzsébetfalva. * Kaufman Dezső.
Facsád. Kain Ármin.
Felsőgalla. Hacker Dezső.
Felsővisó. * Horovitz Mátyás. — ** Schiff-
mann Hermina.
Hódmezővásárhely. ** Suhajda Jenő.
Jászberény. ** Balázs Ferenc.
Jászó. * Remény ny. (Cégjegyző: Dubay
Gottfried dr.)
Kaposvár. ** «Somogyi Napló» ny. és
lapkiadó r.-t.
Karcag. * Klein és Rátkay.
Kassa. ** Breitner Mór.
Kiskőrös. ** Majoros és Szekulesz.
Kismarton. Nentwich Ferenc.
Kolozsvár. * Globus ny. (Tul. Polonyi
Albert és társa.) — ** Szabadság ny. —
** Szövetség ny. — ** Újhelyi és Boros.
Maroshévíz. * Szabó Fülöp.
Médgyes. ** Krausz Josefín. — Wendler
Ferenc.
Nagykanizsa. ** Offenbeck és Balázs.
Nagyvárad. ** Rákos Szabadság ny. (Tul.:
Rákos Ferike.) — ** Rákos Vilmos utóda
Adler Béla.

Nyíregyháza. ** Feldman és Burger.
Pozsony. Kurz Manó.
Rákospalota. ** Fischer Dezső és tsa.
Rákosszentmihály. ** Rákosvidéki nyomda-
vállalat. (Tul.: Balázsovich Kálmán.)
Sárvár. ** Strancz János.
Sátoraljaújhely. ** Vajda és Eisenstädter.
Savanyukút. * Első savanyukúti kny.
Siklós. ** Siklós-drávavölgyi kny. (Tul.:
Berkli Gyula.) — Siklós-drávavölgyi kny.
(Tul.: Csérni János.)
Sopron. Ungár Józsefné, Nussbaum Fáni. —
** Wetzler Kornél és Wetzler Sándor.
Soroksár. ** Kaufman Dezső.
Stájerlakanina. * Hollschütz Gizella. —
** Nickmann Róza.
Szabadka. ** «Papíráruház» nyomdája.
(Philipp és tsa.)
Szeged. ** Leopold ny.
Székesfehérvár. ** Kovács Józsefné.
Szempcz. ** Katz Ignác.
Szikszó. Stamberger testvérek.
Sztropkó. ** Amszel Ignác.
Tata. Pataki Géza.
Temesvár. * Hunyadi ny. (Temesvári
Hirlap nyomdája.)
Ujpest. * Ujpesti-vidéki (ker. szoc.) nép-
nyomda.
Vasvár. ** Singer Mór és fia.

Az egy *-gal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két **-gal jelöltek megszűntek.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáranak hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait, beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként március, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a szerkesztő címére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, IV. *Ferenciek-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—20. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai időszaki sajtó 1910-ben.* I. *A magyar hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* II. *A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* III. *Folyóiratok, Dr. Fitos Vilmostól.* Függelék: *A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 50 fillér. Ezt évről-évre kiegészíti: *A hazai időszaki sajtó változásai c. füzet.* Ára 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. PAUL GULYÁS.

Quatre livraisons par an : prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XXI. volume. III-e
livraison. Juillet—Septembre 1913.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

Page

La Bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois en 1912 (Avec deux planches)	19*
Dr. Paul Gulyás: Organisation der geistigen Arbeit... ..	21*
Jules U. Szabó. Le manuscrit Lugossy	21*
Étienne Harsányi: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Troisième partie)	22*
Bibliothèque hongroise. Contributions au II ^e volume de l'Ancienne Bibliothèque hongroise de Charles Szabó (Par le dr. Zoltán FERENCZI, le dr. Paul GULYÁS, Étienne HARSÁNYI, Louis KROFF Désiré REXA, Gerson SZINYEI et le dr. Jules TODORESCU) ...	22*
Documents inédits. Statuten der Pester Buchbinder-Gilde aus 1746. Mitgeteilt von Dr. Paul GULYÁS	22*
Indicateur officiel. Bericht über die Széchényische Bibliothek des Ung. National-Museums im zweiten Quartal des Jahres 1913.	22*
Dr. Paul Gulyás. Joseph Szinnyi père †	23*
Littérature. Jacob WIESNER: Der ungarische Buchhandel. (Von Stephan GYALUS.) — Árpád HELLEBRANT: Die historische Lite- ratur Ungarns in 1912. (Von 2.) Guillaume APPOLINAIRE, Fer- nand FLEURET, Louis PERCEAU; L'enfer de la Bibliothèque natio- nale. (Par BIBLIOPHILE.) — 'Robert Alexander PEDDIE: National bibliographies. (By Paul GULYÁS.)	24*
Revue des périodiques hongrois Corvina. XXXIII. 9. 13. — Egye- temes philologiai közlöny XXXVII. 4—5.	25*
Notices. Sur la mort de Joseph Szinnyi père. — Changements dans la direction des archives nationales. — Nouvelles person- nelles des bibliothèques d'université de Budapest et de Kolozs- vár. — Le VII. cours de bibliothèque. — Le congrès international des éditeurs à Budapest. — Lettre au directeur de la revue. (Par le dr. Ervin Szabó)	26*
Changements dans l'état des imprimeries hongroises de janvier à juillet 1912.	26*
Appendice. Changements dans l'état de la littérature périodique en Hongrie en 1912. Par Étienne KERESZTY et le dr. Guillaume FITOS.	1—23

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

1913. évi folyam * IV. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1913

TARTALOM.

	Lap
Fraknói Vilmos. Beckensloer váradi misekönyve és esztergoni Curtius kódexe...	289
Bellaagh Aladár. Hogyan vált lehetővé ezelőtt száz évvel Berzsényi költeményeinek első kiadása ...	294
Dr. Gulyás Pál. Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában. (Első közlemény) ...	303
Dr. Leffler Béla. Adalék a magyar vonatkozású német ujságlapok bibliográfiájához ...	321
Dr. Zambra Alajos. Giovanni Battista Bodoni. (Három szövegképpel) ...	332
Harsányi István. A Rákóczi-könyvtár és katalogusa. (Negyedik közlemény) Magyar könyvesház. Adalékok SZABÓ Károly Régi magyar könyvtárának I. és II. kötetéhez. (HARSÁNYI Istvántól, KEMÉNY Lajostól, Dr. LUKINICH Imrétől, Dr. MELICH Jánostól, REXA Dezsőtől és VARJU Elemértől...	341
Adattár. Pataki Sámuel levele gr. Bethlen Lajoshoz, a kolozsvári ref. nyomda ügyében. Közli dr. LUKINICH Imre ...	349
Tárca. A M. N. Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtára az 1913. év harmadik negyedében...	353
Szakirodalom. BORSOS István: A pápai ref. főiskola könyvtárának katalogusa. II. (Ism. GYALUS István.) — SZŐNYI I. László: Az Orsz. M. Iparművészeti Múzeum és Iskola könyvtárának címjegyzéke. (Ism. dr. GULYÁS PÁL.) — Rudolf JENTZSCH: Der deutsch-lateinische Büchermarkt nach den Leipziger Ostermessen. (Ism. 2. — G. A. E. BOGENG: Der Bucheinband. (Ism. dr. GULYÁS PÁL.) — GULYÁS Pál: A népkönyvtárak szervezése stb. 2. kiad. — Újabb hazai antikváriusi jegyzékek ...	357
Külföldi folyóiratok szemléje. La bibliofilia. XV. 4—6. Le bibliographie moderne. XVI. 93—94. — Rivista delle biblioteche e degli archivi. XXIV. 1—5. — The library journal. XXXVIII. 2—5. — The library world. Új Folyam. XV. 82—84. — Zeitschrift für Bücherfreunde. Új folyam. V. 4—6. ...	371
Vegyes közlemények. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége 1913. évi közgyűlése. — Az aradi kulturpalota felavatása. — A Szent György-Céh exlibrisz-kiállítása. — A Fővárosi Könyvtár 1912. évi működéséről. — A könyvgyűjtés mint üzlet. — Könyvek javítása és tisztítása ...	382
Név- és tárgymutató ...	395

BECKENSLOER VÁRADI MISEKÖNYVE ES ESZTERGOMI CURTIUS KODEXE.

A szerkesztő és az olvasó bocsánataért esedezem. Az aggkorral járó csacska szerénytelenség csábításainak nem tudok ellenállani. Személyes reminiscenciával kezdem meg ezt a szerény bibliografiai cikket.

Harmincöt esztendő előtt nagynevű költőnk és aesthetikusunk Szász Károly a «Vasárnapi Ujság» számára írt életrajzomban «a szerencsés kezű kutató» jelzővel tisztelt meg. Valóban kivételes szerencse kísért kutatásaim folyamán. Gyakran ismételtem magamban — félszázadon keresztül — azt a német mondást, hogy «Mehr Glück als Verstand», mikor t. i. a véletlen segített eredményekhez, melyekben az észnek semmi része sem lehetett. Ilyen esetem volt az elmúlt nyáron a müncheni királyi könyvtárban. A cél, amely oda vezetett, a következő volt.

Kezeimbe került a salzburgi érseki könyvtár azon kézíratainak jegyzéke, amelyeket a XIX. század első éveiben, NAPOLEON rendeletére Párisba szállítottak. Tudtam, hogy BECKENSLOER esztergomi érsek, mikor 1476-ban MÁTYÁSTÓL elpártolván, III. FRIGYES császárhoz szökött, az esztergomi érseki könyvtár kézíratainak egy részét, köztük a VITÉZ János által Olaszországban megrendelt fényes kodexeket, magával vitte, és mikor salzburgi érsek lett, új székvárosában helyezte el és ott hagyta halálakor. Tudtam azt is, hogy NAPOLEON bukása után a salzburgi zsákmányt XVIII. LAJOS visszaszolgáltatta, és részben a bécsi, részben a müncheni udvar kapta meg. Így tehát a Párisból Münchenbe visszakértült kéziratok között nyomoztam azokat, amelyekről megállapítható, hogy BECKENSLOER Magyarországon szerezte meg.

Ezzel a munkával voltam elfoglalva, mikor egy bajor tudós, dr. SCHLECHT freisingi tanár — kivel több év előtt alkalmam volt megismerkedni — szólított meg, és a társalgás folyamán értesülvén, hogy BECKENSLOERrel foglalkozom, figyelmeztetett, hogy az admonti apátság egy kodexe van nála, amely a hirhedt főpapra vonatkozó fontos levelezéseket tartalmaz. Nagy önérzettel válaszoltam, hogy erről a kódexről régtől fogva tudomásom van, mert a BECKENSLOERre vonatkozó darabok az «Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen» 56-ik kötetében közzé vannak téve.

«Monsignore téved — mondá a derék professor — én konstaltam, hogy jó részük nincs kiadva, amiről, ha hozzám fárad, könnyen meggyőződhetik.»

Természetesen, másnap Freisingben voltam, és nagy örömmel győződtem meg arról, hogy igaza van. Nem kevésbé örvendtettem annak is, hogy a levelek közt, amelyek a mértéktelenül hatalomsóvár és bírvágyó főpap emlékét kompromittálják, találtam egyet, mely kedvező világosságot vet jellemére.

Néhány nappal müncheni kutatásaim előtt a bécsi udvari levéltárban dolgoztam. A salzburgi fejedelemség megszüntetése után az érsekség és káptalan páratlanul gazdag levéltárát oda kebelezték be. Ott található föl BECKENSLOER iratainak nagy készlete, egyebek között végrendelete is. Ezt tanulmányozva föltűnt nekem, hogy míg a salzburgi egyházzal és szülővárosának, Boroszlónak székesegyházáról megemlékezett, nem gondolt élete alkonyán a váradi, egri és esztergomi egyházakra, melyeknek főpapi székét ő, az idegen, királya kegyéből foglalta el, és dús jövedelmeit egy évtizeden keresztül élvezte.

Ezen kegyeletlenség fölött az életrajzban kifejezést akartam adni fölháborodásomnak, amelyet most Freisingben némileg enyhített BECKENSLOER végrendelete végrehajtójának, a chiemseei püspöknek a váradi püspökhöz írt és az admonti kódexben fönntartott következő levele :

Domino Iohanni episcopo Waradiensi.

Reverendissime in Christo pater et domine domine colendissime, paratissimam complacendi voluntatem. Quondam reverendissimus pater Iohannes archiepiscopus ecclesie Salczburgensis habuit quoddam missale ab ecclesia vestra Waradiensi, quo sacrificando et rem divinam peragendo utebatur, quem quidem librum, paulo antequam spiritum deo redderet, ecclesie paternitatis vestre assignari mandavit. Mittimus itaque in presenciarum eundem librum dominationi vestre, magnopere orando, quatenus nobis occasione eiusdem libri quietanciam cum presente latore mittere, nosque et ecclesiam metropolitanam serenissimo domino nostro regi humiliter commendare et apud maiestatem suam operam navare velitis diligentem, quod regia celsitudo sua oppida et castra ecclesie Salczburgensis maiestati sue per quondam bone memorie dominum Bernardum archiepiscopum Salczburgensem bona fide et custodie causa credita, ecclesie Salczburgensi (ut par est) restituat. In hoc maiestas sua faciet rem se dignam et ab omnibus summopere laudandam accommendandam, nobisque longe gratissimam, Oracionibus nostris devotis obsequiisque indefessis erga maiestatem suam regiam et dignacionem vestram deserviendam. Que felix valeat. Ex Salczburg die vicesima nona mensis Januarii anno 1490.

Ezen levélből megtudjuk, hogy BECKENSLOER azt a misekönyvet, melyet a várad püspöki székhely elfoglalásakor használni kezdett, magával vitte Egerbe, Esztergomba, Salzburgba és viszontagságteljes egész életén keresztül használni haláláig meg nem szűnt. Bizonyos kegyelet érzése késztette őt erre, sugalmazta neki élete utolsó óráiban azt a gondolatot, hogy a könyvet visszajuttassa oda, ahonnan magával hozta.

A végrendeleti végrehajtó hat héttel a halál bekövetkezése után lelkiismeretesen teljesítette az elhunyt akaratát. Sajnos. Ugyanis a misekönyv, mely így Várad egyéb kincseinek gyászos sorsában osztozva elpusztult, valószínűleg elkerülte volna az enyészetet, ha Salzburgban marad; Párisba vándorolt és Bécsbe vagy Münchenbe jutott volna.

★

Szólanom kell a kodexről, amely ezt az érdekes levelet megőrizte. A XV. századbeli, ívrétű papír-kézirat 249 kétoldalas lapból áll. ALTDORFER György chiemseei püspöknek (1477—1492) formulás és leveles könyve.

A püspök BECKENSLOERnek mint salzburgi érseknek suffraganeus és bizalmas embere volt, ki őt tettel és tanáccsal támogatta, főképen azon küzdelemben, melyet a császár által neki

adományozott salzburgi érsekség tényleges birtokbavétele érdekében ROHR Bernát salzburgi érsekkel, kit lemondásra kényszerítették, és ennek pártfogója, MÁTYÁS király ellen kellett haláláig folytatnia.

Ezen benső viszony vonta maga után azt, hogy érseke ügyeiben a pápával és PICCOLOMINI bibornokkal levelezett. A levelekből, melyeket írt és kapott, azokat, amelyeket kiválóan fontosaknak tartott, leveles könyvébe iktatta.

Ezek nemcsak BECKENSLOER személyét érdeklő, hanem politikai természetű részleteket is tartalmaznak. Így 1481 március havában, 1488 november 11-én és 1489-ben MÁTYÁS és FRIGYES császár között folyó tárgyalásokról küld PICCOLOMININEK tudósításokat. Az ő 1481-iki levelében egyebek között jelezi, hogy a békekötést MÁTYÁS (előttünk eddig ismeretlen) új alapon tervezte; úgy hogy a császár CORVIN Jánost Bosznia és Horvátország királyává nevezze ki. (Bosnie et Croacie regem crearet.)

Egy (sajnos, dátum nélküli) levelet a püspök MÁTYÁSHOZ intézett, akit fölkért, rendelkezék, hogy őt szőllei művelésében a király szentpölteni kapitánya ne háborgassa.

Egy (szintén dátum-nélküli) levélben a püspök egy főpapot, ki megnevezve nincs, megrovásban részesítvén azért, mert sarkantyút viselt, fölhozza, hogy ő egész életében csak egy főpappal találkozott, ki sarkantyúval járt, és ez BECKENSLOER volt, aki azonban erre jogcímet szerzett magának azzal, hogy őt a moldvai hadjáratban, egy csata után, vitézségeért MÁTYÁS király lovaggá ütötte. Ez az 1466 végén Moldvában viselt szerencsétlen hadjárat volt, amelyben a magyar sereg, az oláhok által éjnek idején meglepetvén, súlyos veszteséget szenvedett.

Végre számot kell még adnom a müncheni könyvtárban végzett kutatásaim eredményéről. Ez nem volt kielégítő.

Csak egyetlen egy kódexről állapíthattam meg, hogy azt BECKENSLOER Magyarországon szerezte, és pedig nem korrekt módon szerezte meg.

Ez a 15.739 Cod. lat. Salisb. jelzetű XV. századbeli hártya-kézirat, mely CURTIUS történeti munkáját tartalmazza. Teljesen kétségtelen, hogy VITÉZ János rendelte meg azt Florenzben, mert erről az ő jellemzetes kézirátát feltüntető emendatiók és oldaljegyzetek tanúskodnak. Ezen utóbbiak közül egy kiválóan érdekes. CURTIUS Bactriana tartomány földjének termékenységet magasztalván kiemeli, hogy ezzel «non indigenas modo sed advenas eciam invitat». VITÉZ erre megjegyzi, hogy ugyanez áll Magyarországról is: «Sic et Hungaria.»

A kodex, amikor Florencből Magyarországra került, címlapjának alsó részén a könyvmegrendelő címere számára fönn tartott koszorú belseje betöltetlen volt, és itt várta a magyarországi festő kezétől a VITÉZ-címert. Azonban a nagynevű főpap addig halasztotta rendelkezését, míg abban a halál megakadályozta. Így került a kézirat utódjának, BECKENSLOER-nek kezébe, aki sietett saját címerét, a kétfarkú ágaskodó cseh oroszlánt festetni rá. Így ment az vele Esztergomból Salzburgba. Így tette meg az utat Párisba és Münchenbe.

Habent sua fata libelli!

FRAKNÓI VILMOS.

HOGYAN VÁLT LEHETŐVÉ EZELEŐTT SZÁZ ÉVVEL BERZSENYI KÖLTEMÉNYEINEK ELSŐ KIADÁSA.

BERZSENYI eleinte nem szándékozott nyilvánosságra hozni költeményeit. Csak mikor 1803-ban, Kis — aki, úgy szólván, fölfedezte BERZSENYIT — rávette, hogy mutassa be költeményeit az akkori magyar irodalom legkiválóbb műbírájának, KAZINCZYNak, aki elragadtatással olvasta az ifjú költő munkáit s őt magasztaló s buzdító sorokat intézett hozzá s örömmel tudósította leveleiben nagyszámú barátait s ismerőseit, hogy egy új fényes csillag tűnt fel a magyar irodalom egén: akkor határozta el magát a nagy, de szerény költő, költeményeinek kiadására.

Noha KAZINCZY s a vele baráti viszonyban levő számos író is kívánta BERZSENYI költeményeinek kiadását; noha Kápolnai PAUR Antal ajánlkozott, hogy pénzt ad VITKOVICSnak, amennyi kiadásukra kell (I. DÖBRENTAI Berzsenyi életrajzát, BERZSENYI munkáinak általa rendezett kiadásában, a XXV. lapon), noha a kiadás dolgában BERZSENYI, 1810-ben, a fővárosban is megfordult és noha levélben is többször sürgette pesti barátait, hogy tegyenek már valamit a kiadás ügyében: mindazáltal a költemények nyomtatásában való megjelenése egyre késett.

A költemények kézirata, minekutána KAZINCZY lemásolta, Kis, majd KAZINCZY pesti barátai: VITKOVICS, HORVÁT és SZEMERE kezéhez jutott.

KAZINCZYNak és BERZSENYINEK Pesten lakó barátai gyönyörűséggel olvasták a szép költeményeket, és lelkesen dicsőítették szerzőjüket: de részint egyéb elfoglaltságuk, részint azon törekvésök miatt, hogy a kiadás BERZSENYINEK semmi költségébe se kerüljön, mindig «halasztották a kiadás foganatba vételét.» (Mondja VÁCZY János BERZSENYI életrajzában, 115. lap.).

A könyvvizsgálatot is kiállották a költemények. A könyvvizsgáló, MADARASSY Ferenc, esztergom-egyházmegyei pap, akiből utóbb pozsonyi prépost, címzetes püspök és valóságos belső titkos tanácsos lett, egyetlen betűt sem változtatott rajtok.

Ekkor kerültek HELMECZI kezébe.

HELMETCZI föltette magában, hogy kinyomtatásukról gondoskodik és hogy nem nyugszik addig, míg nyomtatásban meg nem jelennek.

Azok közül, akiknek HELMECZI hazafias örömeiben BERZSENYI költeményeit mutatta, kivált TATAY János pesti középponti-papnevelő-intézeti növendékpapot lelkesítették föl és gyönyörködtették a remek költemények. Ez a kiváló tehetségű ifjú, az 1811—12-iki iskolai év folyamán, a pesti középponti-papnevelő-intézetnek a pesti egyetemen hittudományt tanuló növendékeit a kiadás költsége nagy részének összegyűjtésére buzdította. Nem is hiába.

A nemes irodalmi s hazafias célra a következő kispapok — neveiket HELMECZI közölte KAZINCZYVAL (lásd: KAZINCZYNAK, 1812 ápril 2-án kelt, BERZSENYIHEZ intézett levelét) és TATAY DÖBRENTÉVEL, ki őt erre 1830-ban fölkerlte, (lásd: DÖBRENTÉI id. m. XXVII. l. i. jegyz.) — áldoztak:

BARKÓCZY László báró, egri-egyházmegyei (született 1791-ben, meghalt 1847-ben, mint székesfehérvári püspök).

DÉR Engelbert, benedekrendi (sz. 1787-ben, m. 1823-ban, hittudományi doktor volt, a pannonhegyi hittudományi intézetben az egyháztörténetet és az egyházjogot tanította);

FÁBRI Ignác, kassa-egyházmegyei (sz. 1792-ben, m. 1867-ben, mint kassai püspök);

FEJÉR Antal, erdély-egyházmegyei (sz. 1790-ben, 1840-ben Osdolán plébános);

FLISZÁR György, veszprém-egyházmegyei (sz. 1791-ben, m. 1863-ban, a hittudományok doktora, a veszprémi papnevelő-intézetben tanár, plébános, apát, Veszprém- és Zalamegye táblabírája, négy levele HORVÁT Istvánhoz a Magyar Nemzeti Muzeum Kézirattárában van);

GUZMICS Izidor, benedekrendi (sz. 1786-ban, m. 1839-ben, ismert jeles tudós és író);

HERINGH Ignác, szatmár-egyházmegyei (a hittudományok doktora, 1819-ben a szent-írási tudományok tanára a szatmári püspöki hittudományi-intézetben és a szatmári-szentszéknél a szegények ügyvédje);

KELLER Kelemen, cisztercitarendi (sz. 1788-ban, m. 1844-ben, mint rendjének jószágkormányzója);

KOTRÓ Pál, szatmár-egyházmegyei (1838-ban főesperes és ugocsamegyei táblabíró);

SCHWARZ József veszprém-egyházmegyei (1831-ben petendi plébános és esperes);

SZABÓ Aranyosz. János, cisztercitarendi (sz. 1791-ben, m. 1848-ban, mint szerzetének jószágkormányzója);

TATAY János, szombathely-egyházmegyei (sz. 1789-ben, m. 1862-ben, mint győri kanonok és apát. Lelkességéért KAZINCZY, BERZSENYI s SZEMERE egyaránt szerették, mint ahogy leveleikből kitűnik. DÖBRENTAI ezt mondja róla: «Folyvást ifjú tűzzel a nemzetiség és magyar irodalom iránt. Miként járt el Sopronmegye levéltárából régi magyar iratok lemásoltatása körül, l. Régi Magyar Nyelvemlékek II. köt. VIII. lap. Hason buzgósággal folytatja a gyűjtést Kőszeg városánál.» Lásd fennebb idézett m. XXVI. l. a jegyz.);

VOJVODICH Mihály, diakóvár-egyházmegyei (a hittudomány doktora, 1817-ben tanár a diakóvári papnevelő-intézetben; KAZINCZY BERZSENYI-nek — 1812. ápril 2-án — ezt írja róla: «Horvátországi fi, s magyarul még nem tud jól. Kértem HELMECZT, hogy ezt, ... azért, hogy érzi, hogy a horvát is magyar, képemben (t.-i. helyettem v. nevemben) csókolja meg, s mind a tizennégynek mondja, hogy cselekedetöknek egész becsét ismerem.»); és

ZOMBORI János, kalocsa-egyházmegyei (sz. 1788-ban, hittudományi doktor, tanulmányi felügyelő a pesti Középponti-papnevelő-intézetben, tanár a kalocsai érseki lyceumban, plébános, esperes, kanonok és prépost).

BARKÓCZY adott száz forintot, FÁBRI negyvenet és a többi fejenként ötvenet. Adtak tehát összesen hétszáznegyven forintot.

Adományaikhoz járult — mint ahogy DÖBRENTAI mondja (l. id.

m. XXVI. és XXVII. l.) — BARICZ Mihály debreczeni káplán (a ki 1817-ben a nagyvárad papnevelő-intézetnek igazgatója s 1830-ban szilágy-somlyói plébános, esperes, szentszéki bíró s Biharmegye táblabírája). Hogy mily összeggel, nem tudjuk.

A székesfehérvári papnevelő-intézet növendékei — kiket FARKAS Imre (sz. 1788-ban, m. 1866-ban) székesfehérvár-egyházmegyei növendékpap, a ki előbb kegyesrendi szerzetesnövendék volt, és aki utóbb székesfehérvári püspökké s valóságos belső titkos tanácsossá lett, alighanem HELMECZINEK, kinek barátja volt, buzdítására, szólított fel a szóban forgó nemes célra való adakozásra (KAZINCZY, BERZSENYINEK 1812 július 2-án írt levelében, HELMECZIRŐL szólva, ezt mondja: «FARKAS Imre nevű... barátja volt a buzdító; ezt azért mondom, hogy ha Fehérvárra mégy, pesti utadban ötöt felkereshessed.») — száz forintot adtak össze (az adakozók neveit, sajnos, nem találjuk sehol), mely összeget TOMICZA János zágráb-egyházmegyei kispap és bölcséleti doktor ötven és SISKOVICS József, HELMECZI tanítványa (utóbb udvari tanácsos és Verőcse-megye főispánja), száz forinttal toldott meg (mondja KAZINCZY ugyanabban a levelében.)

Így kilencszázkilencven forint gyűlt össze. HELMECZI maga is hozzájárult ehhez az összeghez, de nem tudjuk, hogy mennyivel. Azonban tudjuk, hogy az ő s a fennebb említett BARICZ adománya ezer forintra egészítette ki a gyűjtött összeget.

Ez a pénz teljesen elegendő volt a költemények kiadására, mellyel HELMECZI — «ez a lelkes kis fiú» (mint ahogy KAZINCZY hívja őt BERZSENYINEK 1812 július 2-án írt levelében), aki ekkor csak huszonhárom esztendő volt — és a többi kedves fiatal Maecenas meg akarta lepni BERZSENYIT.

Ez az áldozatkészség meg is lepte a költőt, aki barátjaitól, jóval a kiadás megjelenése előtt, értesült már HELMECZI s társai szándékáról és aki eleinte kételkedett, vajjon szabad-e elfogadnia az áldozatot. Csak, mikor meggyőződött a felől, hogy az nem az ő személyét, hanem az irodalmat illeti, nyugodott bele a lelkes ifjak szándékába.

Mert tévedés lenne azt hinni, hogy BERZSENYI, aki birtokos

nemes ember volt, nem tudott, vagy nem akart költeményei kiadására áldozni. Sem szegény, sem fősvény nem volt, csak takarékos. Takarékosnak lennie pedig már csak azért is kellett, mert abban az időben, főképen a napoleoni háborúk miatt, hazánkban az ipar és a kereskedelem pangott és ennél fogva pénz szűke volt. A földbirtokosoknak sem igen volt pénzök, mert nem adhatták el jól termésüket. BERZSENYI panaszkodik is «pénztelensége» miatt (KAZINCZYHOZ intézett, 1812 augusztus 15-én kelt lev.).

Ha el is fogadta a fiatal Maecenások tervét, de ő maga is akart költeményei kiadására áldozni valamit. Azért, mikor az 1813. év elején, költeményei kiadásának ügyében, megfordult másodszor is Pesten, száz forinttal gyarapította a költeményei kiadásának költségére gyűjtött összeget. Ekkor ismerkedett meg HELMECZIVEL, akivel eddig csak levelezett.

Vége, HELMECZI gondoskodása mellett, 1813 májusának közepe táján, elhagyták költeményei a sajtót. E cím alatt jelentek meg: «Berzsenyi Dániel versei. Kiadá Helmeczi Mihály. Pesten Trattnernál. 1813.» A 173 lapból álló kis nyolcadrétű kötetet a költő rézmetszetű képmása díszítette.

1813 május 6-án kelt előszavában ezt írja HELMECZI: «Lehetetlen vala tennem, hogy, midőn BERZSENYIVEL karonfogva s ez irigyletre méltó szerencsén kevélykedve jelenek meg a két testvér haza előtt, ne tudassam — bár a tilalom hallgatásra kötelez — minden hazafitársammal azon kész adakozást, melynek köszöni e munka mostani megjelenését. Feltüzeltetve BERZSENYINK lelkes s hatalmas ódáinak szívemelő, édes s ömlékeny zengzete által a pesti seminariumnak néhány nagyreményű nevendéktagjai, magasan érzék a hazafiság szent ihleteit s minden magyar dúsnak követésre méltó buzgalommal, jeles summát tevének öszve a könyvnek könnyebb s hamarább leendhető kinyomatására. Ehhez tolda még az én kedves nevendékem s barátom, Almási s gödrei SISKOVICS József... száz forintot mulatsági pénzéből. A többi pótlást említenem ellenzi az önérzési tilalom.» (T.-i.: BARICZÉT, a székesfehérvári kispapokét, TOMICZÁÉT, BERZSENYIÉT és az övét).

Azután így folytatja szavait az előszóban: «Ezek azon köz

hálát érdemlő fiatal hazafiak (a pesti kispapok nem akarták, hogy neveik a nyilvánosság elé kerüljenek, azért nem említi neveiket), kik azon feltétel alatt ajánlák e summát: hogy a nyomtatványokból (t.-i. a példányokból) béjövendő pénz vagy a nemzeti könyvtárban (t.-i. a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában), vagy más közhitelű helyen tétessék le s magyar könyvek kiadására fordíttassék örökösen.»

Ez BERZSENYI gondolata volt, a ki 1812 december 20-án ezt írja KAZINCZYNAK: «HELMECZINEK azt projectáltam, hogy bírja arra barátjait, hogy a gyűjteménykémből bejövő pénzt ne osszák fel maguk között, hanem tegyék össze s adják az universitas kezébe oly rendeléssel, hogy az örökösen magyar könyvek kiadására fordíttassék és ezen summához még én is adok legalább száz forintot váltóczédulában. HELMECZI örült projectumomnak, és biztat.»

Miután a kiadás elkelt, a belőle befolyt jövedelmet HELMECZI kamatoztatta s 1839-ben kétszáz pengőforintot tett le, mint tiszta hasznót, «magyar könyvkiadásra» a Magyar Tudományos Akadémia pénztárába. (L. TOLDY, BERZSENYI életrajzában, melyet BERZSENYI költeményeinek általa rendezett kiadásához írt, a 14. lap jegyzetében.).

HELMECZINEK és az előszóban név szerint meg nem említett pesti kispapoknak, valamint az előszóban egyáltalában meg nem említett többi fiatal papnak, azon boldogító öntudaton kívül, hogy önzetlenül pártfogolták a magyar irodalmat, az volt jutalmuk, hogy KAZINCZY, BERZSENYI s irodalmunk számos más jelese barátjaivá fogadta s magasztalta őket és levelezett velök. KAZINCZY adakozásukról, 1812 ápril. 2-án, ezt írja KISNEK: «Szép jelenés», PRÓNAY Sándor bárónak, 1812 ápril 8-án, meg ezt: «Ki tett valaha ennyit nagyjaink közül?»

BERZSENYI köszönő levelet írt a pesti kispapoknak, melyről VÁCZY (Berzsenyi életrajza, 116. l.) helyesen mondja: «Kár, hogy nem ismerjük.» TATAY erre a levélre, 1812 május 24-én írt válaszában — egyebek közt — ezt mondja: «A mi cselekedetünk csekély, de szíves és egyedül a hazaszeretetnek szüleménye... Ha

mi egy ily hazai literatornál figyelmet érdemlettünk, ki minket becses levelével váratlanul megtisztelt: tettünk eléggé meg vagy on jutalmazva». (Levele a M. T. Akadémia könyvtárában van.)

Ugyancsak BERZSENYI, 1812 június 12-én, ezt írja KAZINCZY-nak: «A pesti növendékek tétele nékem becsület s dicsőség; de én ezen dicsőséget nehezen tudom SZEMERÉ-nek, HORVÁT-nak s VITKOVICSnak megbocsátani. Megkértem azon jó gondolkozású papokat, hogy ezen kiadásnak örök emlékezetét gyűjteménykémmek homlokára tegyék, és megírtam nekik, hogy téged meg foglak kérni, hogy az ő szép hazafiságukat, nyelvünkhöz s literaturánkhöz viseltető buzgásukat a magyar ujságokban a hazának tudtára add. Ezt senki úgy nem tudja, mint te és ők ezt megérdemlik s ámbár már megfordultam Bécsben, hová csupán azért mentem, hogy képet metszessem, amint hogy ezt még ezen hónapban meg is küldi BLASCHKE (t.-i. a rézmetsző) Pestre HARTLEBENhez, te mindazonáltal, ha valamit írsz, el ne hallgasd azt, hogy ők nemcsak a kiadásról, de még képemnek metszéséről is gondoskodtak.»

KAZINCZY erre, 1812 július 2-án kelt levelében, így felel: «Hogy a kispapok felől jelentést tegyek az ujságokban, azt parancsolod. «Parancsolod» szóval élek, kedves barátom, nem a városi-ság veszett hazug édességével, hanem annak kijegyzésére, hogy a te intésed nékem parancsolat s ha van több annál, még több. Teljesítem szívesen, mind érettök, mind éretted, mert őket — azokat a derék papfiúkat — nagyon szeretem. De hagyj egy kis gondolkozásra időt. Nem ártunk-e a dolognak is, ezeknek a fiúknak is, a kihirdetéssel? A nemzetiség ellenségei szemmel tartják az így buzgólkodókat, s félek, nehogy megtiszteltetésökkal nekik ártsunk.»

Nem is írt róluk az ujságokban, de — 1812 jún. 23-án — írt nekik levelet. Ebben a levélben megírja, amit az ujságokban nem akart megírni. Ezeket írja — egyebek közt — benne: «Amit BERZSENYINEK versei eránt mutatátok, az gyönyörű jövő-dőt ígér. BARKÓCZY, a nemzetét s annak nyelvét szerető primás, felvidul az istenek között, látván, hogy azon rend nevendékei,

melynek ő feje vala, értik hazafiúi, papi s emberi kötelességeiket, és literaturánkért — melyet ő, ha annak ragyogóbb virágait láthatta volna, gazdagsága s bőkezűsége szerint fogta volna ápolni — áldozatokat tenni elkezdettek. Oh, érezték e szent kötelesség szavát akkor is, midőn némelyiket az érdem püspöki székbe ültetend és készüljeteke úgy, hogy literaturánkat ne csak pénzzel (amire ugyan most legnagyobb szüksége vagy), hanem írással is segélhessétek. Legyetek rajta, hogy nyelvünk bennetek BOURDALOUÉkat, BOSSUET-ket, FÉNELON-okat találhasson. TELEGDI, PÁZMÁNY és KÁLDI már szerencsével elkezdek futni a pályát. Induljatok utánok.»

A magyar ujságok közül a Pesten megjelenő «Hazai s külföldi tudósítások,» 1813 június 2-iki számában, jelentette röviden BERZSENYI költeményeinek nyomtatásban való megjelenését.

KAZINCZY, mint ahogy BERZSENYIhez 1813 július 2-án írt leveléből tudjuk, 1813 június 30-án kapta kezéhez a költemények várva-várt kiadásának egy példányát.

Ha nagy volt is BERZSENYI öröme, mikor tapasztalta, hogy költeményei országsszerre nagy tetszést aratnak: de nem volt teljes. Egyrészt azért, mert szerénységében azt vélte, hogy költeményei azért tetszenek általánosán, mert igen közönségesek: más részt meg azért, mert HELMECZI a nyelvújítás szertelenségeitől tartózkodó BERZSENYI költeményeinek egynéhány szavát és kifejezését, BERZSENYI tudta s engedelme nélkül, a nyelvújítás alkotta helytelen szókkal és kifejezésekkel cserélte föl. Ezért támadta azután a «Mondolat» BERZSENYIT csak úgy, mint KAZINCZYT; és ezért írta BERZSENYI, 1814 január 5-én kelt levelében, DÖBRENTÉNEK: «HELMECZI valamint gyűjteménykém kiadásában igen szép tüzet mutatott s szép dolgot cselekedett: szint' oly igen nagyot botlott, hogy verseimbe hírem nélkül változtatásokat tett.»

Minthogy az első kiadás csakhamar elkelt, HELMECZI, 1816-ban, másodszor is kiadta a költeményeket, még pedig ugyan úgy, mint először.

Ez az oka, hogy BERZSENYI maga akarta újra kiadni költeményeit; és hogy nem fogadta el KAZINCZYNak a költemények

kiadására való ajánlkozását. KAZINCZYNak — attól tartva, hogy ő is úgy tesz majd költeményeivel, mint ahogy HELMECZI tett velők — 1829 június 15-én ezt írta: «Mivel írásaim több principumaiddal ellenkezetben állanak, kénytelen vagyok magamat ezen jótéteményedtől megfosztani.»

A nagy költő nem érte meg költeményeinek kifogástalan kiadását, amely jóval halála után — 1860-ban — jelent meg. TOLDI rendezte sajtó alá.

BELLAAGH ALADÁR.

MAGYAR SZÉPIRODALOM IDEGEN NYELVEN A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Első közlemény.

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának egyik főcélja az lévén, hogy összegyűjtse, megőrizze és a komoly kutatás számára hozzáférhetővé tegye a hazai vonatkozású sajtótermékeket, mindenha különös gondot fordított arra, hogy szépirodalmunk idegen nyelvű fordításai és átdolgozásai is meglegyenek polcain. Egyformán gyűjti az önálló köteteket és a magyar darabokat is tartalmazó anthológiákat s már eddig is több száz kötetes sorozatot sikerült összehoznia. E sorozat azonban, nagysága dacára sem teljes, hiszen még a legjobban képviselt német fordítások sorában is fölös számmal akadnak kötetek, amelyek nincsenek meg könyvtárunkban, míg a tőlünk kissé messzebb eső s könyvészetileg kevésbé hozzáférhető irodalmak terén megjelent ilyenmű kiadványokból sokszor csak elenyésző töredék felett rendelkezünk. Jellegzetes példát szolgáltat erre nézve Y(rjö) W(ICHMANN) gondos cikke a Tietosanakirja III. kötetében, mely JÓKAI-ról szólóban a következőkben részletezi a finn-nyelvű fordítások ügyét:

«JOKAIN teoksia on käännetty kaikille Euroopan kielille, eniten saksaksi. Suomennokrina ovat, paitsi jo yllä huomautettuja,¹ ilmestyneet «Carinus» (1875), «Pakolaisen päiväkirja»² (1877), «Rakkaita sukulaisia»³ (1879), «Kymmenen novellia»⁴ (1881), «Rakkauden narrit»⁵ (1881), «Sotakuvia 1848 ja 1849 vuosisista»⁶

¹ Ezek: Egy magyar nábob 1889., Kárpáthy Zoltán 1890. és Az új földes úr 1878. évi finn fordításai.

² Bujdosó naplója.

³ Kedves atyafiak.

⁴ 10 novella.

⁵ Szerелеm bolondjai.

⁶ Csataképek.

(1884) «Kiusaaja»¹ (1885, 2: n. p. 1892), «Kaatunen puoliso»² (1889), «Kolmetoista pöydässä eli Bårdyn perhe. Verimuistelman vuodelta 1848»³ (1889), «Miranda» (1890), «Idän kuningatar»⁴ (1891) ja «Keltaruusu»⁵ (1894). (1419—20. hasáb.)

Ime e cikk szerint JÓKAI nem kevesebb mint 14 kötetten van a finn irodalomban képviselve s ebből csupán egyetlen egy, a *Sárga rózsza* fordítása van meg könyvtárunkban. Kétségtől JÓKAI fordítások dolgában is kivételes jelenség, de lesznek bőven más, kevésbé nemzetközi íróink is, akiknek idegen nyelvű átdolgozását nélkülözi könyvtárunk. Így pl. BÁRSONY István egyik munkáján felsorolt művei között ott szerepel a *Százsorszárók* svéd fordítása is, amely pedig szintén nincsen meg könyvtárunkban. Egy amerikai könyvjegyzék viszont arról világosított fel, hogy MOLNÁR Ferenc *Ördöge* annyira népszerű a tengeren túl, miszerint nemcsak HERFORD O. szinpad átdolgozása jelent meg már 1908-ban a könyvpiacra, hanem ugyanez évben két *regényalak* feldolgozása is, az egyik A. SCHADE van Westrum, a másik J. O'BRIEN tollából.⁶

Az ilyen lépten-nyomon jelentkező és sajna, nem mindig pótolható hiányok dacára sem tartottuk célszerűnek a könyvtárban meglevő, magyarból fordított, szépirodalmi művek jegyzékének a kiadását, amely még e formában is hasznos szolgáltatást tehet egyrészt az irodalmunkkal foglalkozni kívánó külföldieknek, másrészt az irodalmunk külföldi elterjedését tanulmányozó szakembereknek. De hasznos szolgáltatást fog tehetni magának a könyvtárnak is, mely e jegyzék alapján s esetleg használói szíves közreműködésével könnyebben megállapíthatja gyűjteménye e fontos részének hiányait s törekedhetik e hiányok

¹ A gyötrő (?)

² Elesett feleség. (?)

³ A Bárdy-család.

⁴ Kelet királynéja.

⁵ Sárga rózsza.

⁶ M. E. POTTER; The United States catalog. 3. ed. Minneapolis és New-York. 1912. — 1683. l.

pótlására. Ha valahol, úgy e téren van jogosultsága a teljességre való törekvésnek.

Ami a közlés módját illeti, ezúttal csakis az önálló kötetben vagy füzetben megjelent fordítások jegyzékét közöljük, idevéve azon, sajnos, ritka eseteket is, amikor egyes magyar novellafordításokat tartalmazó folyóiratszámok is megvannak könyvtárunkban. A tisztára magyar, vagy egyetemes irodalmi anthológiák feldolgozását, mely némileg más módszert kíván meg, későbbre tartjuk fenn magunknak.

A feldolgozás módját a következőkben ismertetjük:

A könyvek leírásánál bibliografiai hűségre és teljességre törekedtünk. Az írók betűrendjén belül a könyvek magyar címének betűrendjét tartottuk szem előtt s ezen belül ismét az egyes fordítások nyelvének betűrendjét vettük irányadónak, pl. ilyen formán: angol—cseh—dán—francia—német—olasz—szerb—tót stb. Novellás vagy verses köteteknél, amennyiben azok tartalma a magyar eredetivel *teljesen* azonos, a tartalom felsorolását mellőztük, ott azonban — s az esetek többsége ilyen — ahol a fordító csak válogatott darabokat adott, vagy különböző kötetek részeit hordta egybe, a tartalmat részleteztük s a lehetőség határán belül a megfelelő magyar címeket is jeleztük. Az ilyen önkényesen összeválogatott novellás-köteteknek rendszerint a fordító maga ad önkényesen válogatott címet: pl. *Leben und Lieben. Siebzehn Erzählungen von Maurus Jókai*; az ily gyűjteményeket az íróra vonatkozó adatok élére helyeztük [elbeszélések], [költemények] stb. összefoglaló címek alatt, de az eredeti címeket is beiktattuk a betűrendbe s onnan utaltunk azokra a számokra, amelyek az illető kötetből vett részletet tartalmazzanak. Ily módon könnyen rekonstruálható, hogy mi van lefordítva pl. németre JÓKAI *Népvilág* c. elbeszéléskötetéből. A fordítások eredetijét nem volt mindig könnyű felkutatni, mert a fordítók bizonyos perverz élvezetet találnak abban, hogy egészen más cégért válasszanak, mint aminő alatt az eredeti megjelent, még pedig sokszor minden szükség nélkül. Hogy JÓKAI elbeszélése, a *Petki Farkas leányai* a franciában mért lett *Rève et vie*, ezt még

csak értjük: a fordító olvasóit nem akarta az idegen nyelvű névvel a címben elriasztani, de hogy miért lett HERCZEG Ferenc *Pogányok* c. kötetéből az egyik német átdolgozásban: *Licht und Finsternis*, a másikban pedig *Im Banne der Puszta* ezt már nehezebb megérteni. Gyakori az az eset is, amikor a könyörtelen fordító nemcsak a címet, de a szereplők nevét is megváltoztatja; így tett Ludwig WECHSLER ugyancsak *Petki Farkas leányaival*, melynek címét *Zwei Mädchenherzen*-re, hőseit pedig Elias Rédeyre keresztelte át. Az is megeshet, hogy önálló novella lesz valamelyik regény-fejezetből. Így pl. az *Achtzehn humoristische Erzählungen von Maurus Jókai* c. kötetében *Der Pfingstkönig* címen az *Egy magyar nábob* I. kötetének 8. fejezetével találkozunk. Mindez meglehetősen megnehezíti az eredeti felkutatását s még JÓKAI-nál is megesett, akinek jubileumi kiadása pedig aránylag megkönnyítette feladatunkat, hogy egy-két fordításának nem sikerült felkutatnunk az eredetijét. Sűrűbben fordult elő ez az eset oly íróinknál, akiknek apróbb dolgai önálló kötetekbe gyűjtve nem jelentek meg. Ily esetekben természetesen adósak maradtunk az eredeti címmel s a jövő kutatójára voltunk kénytelenek bízni az ily irányú kiegészítést.

Végül megjegyezzük, hogy az utalások megkönnyítése végett az egyes könyvcímeket folyószámmal láttuk el. Ugyanazon fordítás újabb kiadásai nem kaptak külön folyó számot, hanem egy betű hozzáfűggesztésével különböztettek meg az első kiadástól.

AMBRUS ZOLTÁN. *Őszi napsugár* [első cím Szeptember]. *Francia*.

1. Zoltán Ambrus. *Soleil d'automne*. Paris, Honoré Champion, 1910.

8-r. 232 l. Nyomtatta a Société anonyme Athenaeum Budapesten. A névtelen fordítást életrajzi bevezetés előzi meg. (Bibliothèque hongroise de la Revue de Hongrie. II.) Jelzete: P. o. hung. 430 t.

ARANY JÁNOS. [Költeményei.] *Német*.

2. *Ungarische Dichtungen von Johann Arany*. Deutsch von Adolf Dug. Pest, 1861. Lauffer & Stolz.

16-r. V, 74 l. Nyomtatta: Johann Herz u. o. Zöld-piros kerettel. Tartalom: Vorwort. — 1. Katalin. — 2. Keveháza. Jelzete: P. o. hung. 321 d.

ARANY JÁNOS. Kisebb költeményei. *Német.*

3. Gedichte von Johann Arany. Versuch einer Meisterübersehung. Nach dem Ungarischen von R. M. Kertbeny. Genf. Buchdruckerei J. B. Fick. 1861.

16-r. XIX, 114 l. Tartalom: Előszó. — 1. Die Mutter des Königs Mathias Korvin. (Mátyás anyja.) — 2. Klara Zách. (Zách Klára.) — 3. Ladislaus der Fünfte. (V. László.) — 4. Bor der Held. (Bor vitéz.) — 5. Der gefangene Storch. (A rab gólya.) — 6. Die Hunnenschlacht. (Keveháza.) — 7. Familienkreis. (Családi kör.) — 8. Im Herbste. (Őszel.) — 9. Dante. — 10. Erinnerungen an Alexander Petőfi. (Emlények.) — 11. Auf dem Hügel von Tetétlen. (A tetétleni halmon.) — 12. Rückblick. (Visszatekintés.) — 13. Die Ballade von der Frau Agnes. (Ágnes asszony.) — 14. Die Nähmädchen. (A varróleányok.) — 15. Hatvani. — 16. Des uralten Gulyás Begräbniss. (A vén gulyás temetése.) — 17. Die Katze des Gelehrten. (A tudós macskája.) — 18. Die Nachtigall. (A fülemüle.) Jelzete: P. o. hung. 321 i.

4. Gedichte von Johann Arany. Aus dem Ungarischen von Ludwig Korodi. Kronstadt. Verlag von Haberl & Sintel. 1863.

16-r. 112. l. Nyomtatta: Römer & Kammer. Tartalom: Vorwort. — 1. Der gefangene Storch. (A rab gólya.) — 2. Die Romanze der Biene. (A méh románca.) — 3. Zu Hause. (Itthon.) — 4. Linderung. (Enyhülés.) — 5. Meinem Sohne. (Fiamnak.) — 6. An Czako's Grab. (Czako sírján.) — 7. St. Ladislaus' Kraut. (Sz. László füve.) — 8. Das Kind und der Regenbogen. (A gyermek és szivárvány.) — 9. Die Näherinnen. (A varróleányok.) — 10. Rührender Abschied. (Érzékeny búcsú.) — 11. Was der Kukuk... (Eh!....) — 12. Mein Schreibzimmer. (Írószobám.) — 13. Katalin. Jelzete: P. o. hung. 321 a.

5. Dichtungen von Johann Arany. Aus dem Ungarischen übertragen von Andor von Sponer. Leipzig. Verlag von Otto Wigand. 1880.

8-r. 189 l. Nyomtatta: Walter Wigand u. o. Tartalom: 1. Vom Wunderhirschen. (Rege a csodaszarvasról. Buda halála VI.) — 2. Die nähernden Mädchen. (A varróleányok.) — 3. An meine Dukaten. (Aranyaimhoz.) — 4. Sankt Ladislaus' Kraut. (Szent László füve.) — 5. Bienenromanze. (A méh románca.) — 6. Sklavenseelen. (A rab lelkek.) — 7. An meinen Sohn. (Fiamnak.) — 8. Ihr Jahre ihr, ihr Zukunftsjahre. (Évek, ti még jövőendő évek.) — 9. Hausherrschaft. (Háziuraság.) — 10. Meine Schreibstube. (Írószobám.) — 11. Klein gewordene Grössen. (Egynémely nagyocska emberre.) — 12. Im Herbste. (Őszel.) — 13. Sylvester-Nacht. (Szilveszter-éjen.) — 14. Gedanken. (Gondolatok a béke-kongresszus felől.) — 15. Der Amme Grab. (A dajka sírja.) — 16. Des Dichters Vaterland. (A költő hazája.) — 17. Empfindsamer Abschied. (Érzékeny búcsú.) — 18. Frühhorn. (Hajnali kürt.) — 19. Des Sängers Gram. (A dalnok búja.) — 20. Der Ungarische Mischka. (Magyar Misi.) — 21. Dante. — 22. Das verlassene Haus. (Az elhagyott lak.) — 23. Frau Rozgonyi. (Rozgonyiné.) — 24. Ladislaus V. (V. László.) — 25. Keveháza. —

26. Die Geige. (A hegedű.) — 27. Ladislaus der Heilige. (Szent László.) — 28. Das Mädchen von Erlau. (Az egri leány.) — 29. Frau Agnes. (Ágnes asszony.) — 30. Morgen und Abend. (Regg és est.) — 31. Ein bisschen Hypochondrie. (Egy kis hypocondria.) — 32. Hatvani. — 33. Erinnerungsblätter. (Emlények.) — 34. Ritter Bor. (Bor vitéz.) — 35. Klara Zách. (Zách Klára.) — 36. Jank Szibinyáni (Szibinyáni Jank.) — 37. Szondi's zwei Pagen. (Szondi két apródja.) — 38. Lied. (Dal.) — 39. Ritter Pázmány. (Pázmány lovag.) — 40. Balsamtropfen. (Balzsamcsepp.) — 41. Der Wanderer. (A bujdosó.) — 42. Trinklied. (Köszöntődal.) — 43. An I... (I...-hoz.) — 44. Der ewige Jude. (Az örök zsidó.) — 45. Die Waleser Barden. (A walesi bárdok.)
Jelzete: P. o. hung. 321 p.

6. Balladen von Johann Arany. Aus dem Ungarischen überfetzt von J. Bruch. Wien, 1886. Georg Szekelski.

8-r. 48. 1. Nyomtatta: Löwy & Alkalay, Pressburg. Tartalom: Vorwort. — 1. Frau Agnes. (Ágnes asszony.) — 2. Die Waleser Barden. (A walesi bárdok.) — 3. Held Both's Wittwe. (Both bajnok özvegye.) — 4. Jank Szibinyany. (Sz. J.) — 5. Ladislaus der Fünfte. (V. László.) — 6. Held Bor. (Bor vitéz.) — 7. Nächtlicher Zweikampf. (Éjféli párbaj.) — 8. Prinz Andreas. (Toldi szerelméből.) — 9. Frau Rozgonyi. (R.-né.) Jelzete: P. o. hung. 321 k.

7. Gedichte von Johann Arany. Übersetzt von Ludwig Dóczi. (Manuscript.) Arany Lászlóné tulajdona. [1903.]

4-r. 104, 1 l. Nyomtatta: Hungaria Buchdruckerei Budapest. Tartalom: 1. Frau Agnes. (Ágnes asszony.) — 2. Zách Klara. — 3. Die Barden von Wales. (A walesi bárdok.) — 4. Die Romanze vom Bienchen. (A méh románca.) — 5. Brückenweihe. (Hidavatás.) — 6. Bahrgericht. (Tetemre hívás.) — 7. Szondi's Pagen. (Szondi két apródja.) — 8. Ritter Bor. (Bor vitéz.) — 9. Keveháza. — 10. Ladislaus V. (V. László.) — 11. Der Waisenknabe. (Árva fiu.) — 12. Mathias Mutter. (Mátyás anyja.) — 13. Meinem Sohn. (Fiamnak.) — 14. Ritter Pázmán. (P. lovag.) — 15. Zweikampf um Mitternacht. (Éjféli párbaj.) — 16. Die Nachtigall. (A fülemüle.) — 17. Rückblick. (Visszatekintés.) — 18. Linderung. (Enyhülés.) — 19. Der öde Hof. (Az elhagyott lak.) — 20. In banger Stunde. (Magányban.) — 21. Der alte Herr mit dem Tamburin. (Tamburás öreg úr.) — 22. Der Falter. (A lepke.) — 23. Woher, wohin? (Honnan és hová?) 21 költemény a «Kisebb költemények», kettő: a 21. és 23. sz. az «Őszikék» c. kötetből. Jelzete: P. o. hung. 791.

8. Ritter Bor (Bor vitéz). Ballade von Johann Arany. Nosae-Agathysorum. Apud Carolum Csallner. 1904.

4-r. (8) l. A fordító jegyzetének kelte: Bistritz, 1904. okt. 15. A címlap hátulján: Gedruckt statt der Handschrift in neun Einzelstuecken. Jelzete: P. o. hung. 79 r.

8a. U. a. Zur Halbjahrhundertfeier ihrer Entstehung in neuer Verdeutschung nebst kurzem esthetisch-mythologischem Kommentar in

Hinblick auf Buergers Lenore von Agathyrus. Neue Ausgabe. Kolozsvár. Klausenburg. Gibbon Albert, Stein János, Le Page Lajos, Fabritius Erich. Budapest. Pfeifer Ferdinand, Ráth Mór, Eggenberger. 1905.

4-r. (14) 1. Nyomtatta 99 példányban Carl Csallner, Besztercze. Jelzete : P. o. hung. 79 pa.

9. Johann Arany's ausgewählte Gedichte. Aus dem Ungarischen übertragen von Adolf Handmann sen. Herausgegeben von Adolf Handmann jun. [1908.]

8-r. CXXIX, 228, 2 l. Nyomtatta: Béla Koczányi, Kassa 1908. Tartalom: Einleitung. — I. Lyrische Gedichte. 1. Im Herbst. (Összel.) — 2. Meinem Sohne. (Fiannak.) — 3. An das Volk der Tieflandebene. (Az Alföld népéhez.) — 4. O Jahre, die noch sind im Kommen. (Évek, ti még eljövendő évek.) — 5. Ich leg' die Laute nieder. (Leteszem a lantot.) — Auf ein Stammbuchblatt. (Emléklapra.) — 7. Namenstag-Gedanken. (Névnapi gondolatok.) — 8. Im Garten. (Kertben.) — 9. Am Sylvesterabend. (Szilveszteréjen.) — 10. Zu Jahresbeginn. (Év kezdetén.) — 11. Meine Schreibstube. (Írószobám.) — 12. Rührender Abschied. (Érzékeny búcsú.) — 13. Jagd-reveil. (Hajnali kürt.) — 14. Daheim. (Itthon.) — 15. Gleich erschöpftem Wand'rer. (Mint egy alélt vándor.) — 16. Linderung. (Enyhülés.) — 17. Rückschau. (Visszatekintés.) — 18. Trost. (A vigasztaló.) — 19. Gedanken über den Friedenskongress. (Gondolatok a béke-kongresszus felől.) — 20. Des Dichters Heimatland. (A költő hazája.) — 21. Dante. — 22. Im Winter. (Télben.) — II. Stimmungs-, Charakter- und Lebensbilder, Allegorien, Sagen und Verwandtes: 23. Familienkreis. (Családi kör.) — 24. Das verlassene Haus. (Az elhagyott lak.) — 25. Die Welt. (A világ.) — 26. Der alte Turm. (Az ó torony.) — 27. Der gefangene Storch. (A rab gólya.) — 28. Vor der Kondoroscher Schenke. (Kondorosi csárda mellett...) — 29. Das Zigeunerross. (Vágtat a ló...) — 30. Der alte Rinderhirt. (A vén gulyás.) — 31. Magyar Mischí. — 32. Der arme Robotbauer. (A szegény jobbágy.) — 33. Die Nachtigall. (A fülemüle.) — 34. Der Drache. (A sárkány.) — 35. Der Knabe und der Regenbogen. (A gyermek és a szivárvány.) — 36. Der falsche Zeuge. (A hamis tanú.) — 37. Hatvani. — 38. Die Geige. (A hegedű.) — 39. Sankt Ladislaus. (Szent László.) — III. Romanzen und Balladen: 40. Die Romanze von der Biene. (A méh románca.) — 41. Die Nätherinnen. (A varróleányok.) — 42. Das blonde Fannchen. (Szőke Fanni.) — 43. Der Waisenknabe. (Árva fiú.) — 44. Held Bor. (Bor vitéz.) — 45. Szibinyáni Jank. — 46. Ladislaus V. (V. László.) — 47. Mathias' Mutter. (Mátyás anyja.) — 48. Frau Agnes. (Ágnes asszony.) — 49. Cäcilie von Rozgony. (Rozgonyiné.) — 50. Das Erlauer Mädchen. (Az egri leány.) — 51. Szondi's Pagenpaar. (Szondi két apródja.) — 52. Klara Zách. (Zách Klára.) — 53. Die Waleser Barden. (A walesi bárdok.) — 54. Das Bahrgericht. (Tetemrehívás.) — IV. 55: Toldi. — Anhang: Lebensskizze des Übersetzers. Jelzete: P. o. hung. 321 ch.

ARANY JÁNOS. Elbeszélő költeményei. *Német.*

10. Erzählende Dichtungen von J. Arany. Aus dem Ungarischen übersezt durch Kertbenn. 1. 2. Band. Leipzig. Friedr. Ludw. Herbig. 1851.

8-r. 2 kötet. XXIV, 148; 8, 186 l. Nyomtatta: C. E. Elbert u. o. Tartalma: I. Toldi. II. Die Eroberung von Murány. (Murány ostroma.) Jelzete: P. o. hung. 321 b.

ARANY JÁNOS. Buda halála. *Cseh.*

11. Arany János: Budova smrt. Hunska повеšť přeložili Fr. Brábek a Jar. Vrchlický. V Prase J. Otto.

8-r. 160 l. (Sbornik světové poesie, vydává Česká Akademie cisaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Ročník VI. Třída IV. číslo 7.) Jelzete: Acad. 414 t.

Német.

12. König Buda's Tod. Ein Epos von Johann Arany. Aus dem Ungarischen übersetzt von Albert Sturm. Leipzig, 1879. Wilhelm Friedrich.

8-r. VIII, 176 l. Nyomtatta: Brückner & Niemann u. o. Jelzete: P. o. hung. 301 o.

ARANY JÁNOS. Murány ostroma. *Német.*

V. ö. a 10. számmal.

ARANY JÁNOS. Toldi. *Német.*

13. Toldi. Poetische Erzählung in zwölf Gesängen. Aus dem Ungarischen des Johann Arany, im Versmasse des Originals übertragen von Dr. Armin Lemberger. Commissions-Verlag des Jaeger'schen Verlags-Buchhandlung, Leipzig und Frankfurt a. M., 1903.

8-r. 124 l. Nyomtatta: Josef Kazal, Baja. Jelzete: P. o. hung. 321 ca.

14. Toldi. Poetische Erzählung in zwölf Gesängen. Aus dem Ungarischen des Johann Arany, im Versmaß des Originals übersezt von Moriz Kolbenheyer. Pesth, Verlag von Gustav Hefenast. 1855.

16-r. XIV, 145 l. Nyomtatta: Breitkopf und Härtel, Leipzig. Friedrich NEBBEL-nek 1854. nov.-ben kelt levelével. Jelzete: P. o. hung. 321 c.

V. ö. még a 9. számmal.

Szerb.

15. Јована Араня: Толдија. Спевана скаска у XII. песама. Съ мапарскоѣ превео: Јов. Јовановићъ. У Новомъ Саду. У печатњи др-а Данила Медаковића. [1857.]

Kis 8-r. 153 l. Előszó kelt 1857. dec. 16. Jelzete: P. o. hung. 321 z.

15a. Ugyanaz. Толдија. Спев Јована Арања. Превео Змај Јован Јовановић. У Новом Саду, Издање Матице Српске. 1910.

8-r. 236 l. (Књиге Матице Српске. Број 32.) Jelzete: Acad. 1051 t.

Tóti.

16. Toldi od János Arany. Preložil S. Bodický. Budapešť. Tlačou Kolomana Rózsa a manželky. 1886.

8-r. 79 l. Jelzete: P. o. hung. 321 w.

ARANY JÁNOS. Toldi estéje. *Német.*

17. Toldi's Abend. Poetische Erzählung in sechs Gefängen. Aus dem Ungarischen des Johann Arany, im Vermaß des Originals übersezt von Moritz Kolbenheyer. Pesth. Verlag von Gustav Heckenast. 1856.

16-r. VI, 136 l. Nyomatta: Breitkopf und Härtel, Leipzig. A művet megelözi a fordító eredeti költeménye: An Friedrich Hebbel. Jelzete: P. o. hung. 321 e.

ARANY JÁNOS. Toldi szerelme. *Német.*

18. Toldi's Liebe. Poetische Erzählung in zwölf Gefängen. Von Johann Arany. Im Vermaß des Originals von Moritz Kolbenheyer. Budapest, 1874. Franklin-Verein.

16-r. VII, 384 l. Jelzete: P. o. hung. 321 l.

BALASSI MENYHÉRT árultatása. *Német.*

19. Die Fürstenverrathe des Melchior Baron Balaschscha. Historische Tragikomödie in 5 Abtheilungen. Gedichtet 1564 vom Anonymus des Buchdruckers und Unitarierpredigers Paul Karádi. Wörtlich übersetzt nach dem einzig noch vorhandenen Exemplare. Gedruckt 1569, von K. M. K., Leipzig. Verlag von Veit & Comp. 1874.

8-r. (4), 71 l. Druck von Metzger & Wittig in Leipzig. Jelzete: P. o. hung. 333.

BALÁZS SÁNDOR. [Elbeszélések.] *Német.*

20. Heitere Lebensbilder. Humoresken von Alexander Balázs. Aus dem Magyarischen von Dr. Adolph Rohut. Leipzig. Druck und Verlag von Philipp Reclam jun. É. n.

16-r. 111, (1) l. Tartalom: Vorwort (életrajz.) — 1. Nacht und Morgen. (Éj és korány. Beszélyek.) — 2. Eine unaufgeklärte Geschichte. (Egy okos asszony. Vig elbeszélések.) — 3. Der unglücklichste Mensch. (A megszerencsétlenebb ember. U. o.) — 4. Der Esel. (A szamár. U. o.) — 5. Schwiegermamas Hühneraugen. (A mama tyükszeméi. Tarka képek.) — 6. Ein Doppelgänger. — 7. Eine fürchterliche Rache. (Irtózatosszerű. Tarka képek.) — 8. Die Hexe. (A boszorkány. U. o.) — 9. Zwei Freundinnen. (Universal-Bibliothek. 2899.) Jelzete: L. eleg. g. 84 l.

BALÁZS SÁNDOR. Beszélyek.

L. 20. sz. a.

BALÁZS SÁNDOR. Tarka képek.

L. 20. sz. a.

BALÁZS SÁNDOR. Vig elbeszélések.

L. 20. sz. a.

BARTÓK LAJOS. Kárpáti emlékek. *Német.*

21. Ludwig v. Bartók. Karpathenlieder. Erinnerung an die ungarischen Alpen. Dem Magnarischen nachgedichtet von Dr. Adolf Silberstein. Budapest. Verlag des Franklin-Verein, ung. literar. Anstalt und Buchdruckerei. 1886.

N. 8-r. VII, 93 (2) l. Jelzete: P. o. hung. 363 k.

BARTÓK LAJOS. Kendi Margit. *Német.*

22. Margarethe Kendi. Historisches Drama in fünf Aufzügen von Ludwig v. Bartók. In deutschen Versen von Rudolf Frommer. Budapest. Otto Nagel junior. 1892.

8-r. 160 l. Nyomatta: Czettel & Deutsch, Budapest. Jelzete: P. o. hung. 363 p.

BARTÓK LAJOS. Turán Anna. *Német.*

23. Anna von Bartók. Historisches Schauspiel in vier Aufzügen von Ludwig v. Bartók. Aus dem ungarischen Original übertragen von Dr. Adolf Silberstein... Budapest, 1889. Druck des Franklin-Vereins.

8-r. 104 l. Jelzete: P. o. hung. 363 o.

24. Anna Thurán. Historisches Drama in 4 Aufzügen von Ludwig v. Bartók. Deutsch von Julius Lechner von der Lech... Budapest, 1909. Selbstverlag des Übersetzers.

8-r. 190 l. Druck von F. Buschmann, Budapest. Jelzete: P. o. hung. 363 fa.

BÁRSONY ISTVÁN. Százszorszép. *Német.*

25. Tausend Schön. Aus dem Ungarischen des Stefan Bárony. Mit Illustrationen. Budapest. Gustav Grimm's Verlag. 1886.

8-r. 133 (1) l. Nyomtatta: Neuwald I., Budapest. Tartalom: Die Rache. — Fiametta. — Idyll. — Die verschämte Frau. — Die böse Welt. — Das Moor-
gespenst. — Die Krone der Schöpfung. — Jupiters Fernrohr. — Meteor. —
Jelzete: P. o. hung. 362 q.

25a. U. a. Zweite Auflage. Budapest. Gustav Grimm's Verlag. É. n.

8-r. 129 (1) l. Nyomtatta: Neuwald Illés u. o. Jelzete: P. o. hung. 362 r.

25b. U. a. Dritte Auflage. Budapest. Gustav Grimm's Verlag. É. n.

8-r. 129 (1) l. Nyomtatta: Neuwald Illés u. o. Jelzete: P. o. hung. 362 t.

BENEDEK ELEK. Testamentom. *Német.*

26. Alexius Benedek. Mein Testament. Autorisirte Uebersetzung aus dem Ungarischen von Dr. Wilhelm Schönwald. Wien, 1899. Druck u. Verlag von W. Schlenker.

8-r. 93, 2 l. Jelzete: P. o. hung. 375 h/1.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. [Elbeszélések.] *Német.*

27. H. von Beniczky-Bajza. Die erste Liebe. Einzig autorisierte Übersetzung aus dem Ungarischen von Oskar von Krüdén. Berlin. J. Gnadenfeld & Co. É. n.

8-r. 159 l. A. Seydel & Cie. nyomása. Tartalma: Die Rache. (A bosszú. Északról, délről.) — Das bewahrte Geheimniss. — Die erste Liebe. — Selina. (Északról, délről c. kötet.) — Die Stimme des Herzens. — Marika. — Jelzete: P. o. hung. 376 k.

28. Der Liebe Luft und Leid. Novellen von Helene Beniczky-Bajza. Einzig autorisierte Übersetzung von Oskar von Krüdén. Berlin. J. Gnadenfeld & Co. E. n.

8-r. 2 kötet. Címkép, VIII, 168; 159 l. Nyomtatta: A. Seydel & Co., Berlin. Tartalma: I. Einleitung. (Életrajz a fordítótól.) — Aus dem Thale der Veilchen. — Vereint. — Zenobia. — Die gelbe Rose. — Der Fächer. — Rose oder Veilchen. (Rózsa-e vagy viola.) — Unter der Grenzlinde. — Im äussersten Falle. — II. Die Rache. (A bosszú. Északról, délről.) — Das bewahrte Geheimniss. — Die erste Liebe. — Selina. (Északról, délről.) — Die Stimme des Herzens. — Mariska. — Jelzete: P. o. hung. 376 a.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. Becsületszó. *Német.*

29. Ein Ehrenwort. Roman von Helene von Beniczky. Aus dem Ungarischen übersetzt von C. Langsch. Berlin, Eisenach, Leipzig. Hermann Hillger's Verlag. É. n.

8-r. 128 l. Nyomtatta: Oskar Brandstetter, Leipzig. Szerző előszavával hasonmásban és E. RANZENHOFER képeivel. (Kürschners Bücherschatz. No. 83.) Jelzete: L. eleg. g. 562 y.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. Északról, délről.

L. 26. és 27. sz. a.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. Késő szerelem. *Német.*

30. Späte Liebe. Roman von H. v. Beniczky. Aus dem Ungarischen von C. Langsch. Berlin, Eisenach, Leipzig. Hermann Hillger's Verlag. É. n.

8-r. 126 l. Nyomtatta: Oscar Brandstetter, Leipzig. Szerző német előszavával autogrammos-hasonmásban és C. RANZENHOFER képeivel. (Kürschners Bücherschatz. No. 237.) Jelzete: L. eleg. g. 562 y.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. O az! *Német.*

31. Sie ist es! Roman aus dem High-life von Helene von Beniczky-Bajza. Autorisierte Uebersetzung von Oskar von Krüdén. Mit einer Charakteristik der Verfasserin von Ludwig Hevesi. Wien. Verlag von Carl Konegen. 1888.

8-r. XV, 294 l. Nyomtatta: «Elbemühl», a borítékot Karl Fromme, Wien. Jelzete: P. o. hung. 375 w.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. Rang és pénz. *Német.*

32. Rang und Geld. Roman von Helene von Beniczky-Bajza. Aus dem Ungarischen von Oskar von Krüdén. Berlin. Verlag von Otto Janke. É. n. és 1894.

8-r. 2 köt.; (4), 192; (8), 176 l. Nyomtatta: Berliner Aktien-Gesellschaft. Jelzete: P. o. hung. 376 g.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. Ruth története. *Német.*

33. Gräfin Ruth. Von Helene von Beniczky-Bajza. Wien, Pest, Leipzig. W. Hartleben's Verlag.

8-r. 173 l. Nyomtatta: Karl Fromme, Wien. (Kollektion Hartleben V: 9.) Jelzete: P. o. hung. 376 i.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. Volt egyszer egy leány. *Német.*

34. H. von Beniczky-Bajza. Vereint. Einzig autorisierte Übersetzung aus dem Ungarischen von Oskar von Krüdén. Berlin. J. Gnadenfeld & Co. É. n.

8-r. VIII, 168 l. A Seydel & Cie nyomása. Szerző életrajzával fordító-tól. Jelzete: P. o. hung. 376 l.

BENICZKYNÉ BAJZA LENKE. Zárt ajtók mögött. *Német.*

35. Bei verschlossenen Thüren. Roman von Helene von Beniczky-Bajza. Einzig autorisirte Uebersetzung aus dem Ungarischen von Dr. Adolph Kohut. Mit Portrait. Leipzig-Reudnitz. Oswald Schmidt's Verlag. 1887.

8-r. 243 l. Nyomtatta a kiadó. Jelzete: P. o. hung. 375 v.

35a. Ugyanaz. Zweite Auflage. Leipzig. Julius Brehse. É. n.

8-r. 240 l. Nyomtatta: Ed. Freyhoff, Oranienburg. 3—8. l. Vorwort, melyben a fordító a szerzőt jellemzi. Jelzete: P. o. hung. 376 h.

BEÖTHY ZSOLT. Ráskai Lea. *Német.*

36. Zsolt Beöthy. Lea Ráskai. Poetische Erzählung. Aus dem Ungarischen übersetzt von Julius Lechner von der Lech. Mit Illustrationen von Paul Vágó. Budapest. Eggenberg'sche Buchhandlung. É. n.

8-r. XIV, 2, 97 l. Buschmann F. nyomdája. Jelzete: P. o. hung. 399 xa.

BERCZIK ÁRPÁD. (Elbeszélések.) *Német.*

37. Bunte Geschichten aus Ungarn. Von Árpád von Berczik. Deutsch von Emil Rumlik. Leipzig. Druck und Verlag von Philipp Reclam jun. É. n.

16-r. 92, (1) l. Tartalom: 1. Der Sklave. (A rabszolga. Őszi hajtás.) — 2. Carriere. (U. o.) — 3. Der Kanarienvogel. (Szól a madár. Vig órák.) — 4. Unverträglich. — 5. Was eine schöne Frau kostet. (Mibe kerül egy szép asszony. Őszi hajtás.) — 6. Ostende und Czigányócz. (Ostende és Czigányócz. A figyelmes férj és más elbeszélések.) — 7. Rezept gegen Protektion. (Universal-Bibliothek 4093.) Jelzete: L. eleg. g. 811 l.

BERCZIK ÁRPÁD. A bálkirálynő. *Francia.*

38. La reine du bal (comédie en un acte) par Árpád Berczik. Traduite par Hippolyte Pigeon. Parue dans la Gazette de Hongrie. Budapest. Gazette de Hongrie. 1885.

8-r. 37 l. Pallas-nyomda. Jelzete: P. o. hung. 400 td.

BERCZIK ÁRPÁD. A figyelmes férj és más elbeszélések.

L. 37. sz. a.

BERCZIK ÁRPÁD. A házassítók. *Német.*

39. O Julius! Lustspiel in drei Akten. Von Árpád von Berczik. Einzig autorisirte Uebersetzung aus dem Ungarischen von Dr. Adolph Rohut. Leipzig-Neudnitz. Oswald Schmidt, Verlag. É. n.

8-r. 87 l. Nyomtatta a kiadó. Szerző életrajzi vázlatával fordítótól. Jelzete: P. o. hung. 400 tf.

BERCZIK ÁRPÁD. A hódprémes kabát. (Víg órák.) *Francia.*

40. Le manteau fourré. Récit par Árpád Berczik. Budapest, 1891. Imprimerie Markovits és Garai.

8-r. 15 l. Jelzete: P. o. hung. 400 th.

BERCZIK ÁRPÁD. Egy szakáll története. (Víg órák.) *Francia.*

41. Histoire d'une barbe. (Nouvelle) par M. Árpád Berczik. Publiée en feuilleton par la Gazette de Hongrie et Revue orientale. Budapest. Imprimerie de la société Pallas. 1887.

8-r. 16 l. Jelzete: P. o. hung. 400 te.

BERCZIK ÁRPÁD. Nézd meg az anyját. *Német.*

42. Mütter und Töchter. Lustspiel in drei Aufzügen nach dem Ungarischen des Árpád von Berczik. Für das Deutsche Volkstheater in Wien bearbeitet und mit einer biographisch-kritischen Skizze versehen von Ludwig Hevesi. Stuttgart. Verlag von Adolf Bonz & Comp. 1893.

8-r. 120 l. Nyomtatta: A. Bonz' Erben, Stuttgart. Szabad átdolgozás, megváltoztatott nevekkal. Jelzete: P. o. hung. 400 ti.

BERCZIK ÁRPÁD. Oszi hajtás.

L. 37. sz. a.

BERCZIK ÁRPÁD. Víg órák.

L. 37., 40., 41., 43. sz. a.

BERCZIK ÁRPÁD. Virginia. (Víg órák.) *Francia.*

43. Virginie. (Nouvelle.) Parue dans la Gazette de Hongrie. Par Árpád Berczik. Traduit du hongrois par dr. Jules Nagy. Budapest. Gazette de Hongrie. 1888.

8-r. 40 l. Pallas-nyomda. Jelzete: P. o. hung. 400 tg.

BERZSENYI DÁNIEL. (Költeményeiből.) *Latin.*

44. Danielis Bersenii poetae eclogae. Latinis versibus redditae ab Stephano Tamaskó, Budapestini. Typ. societatis Franklin. 1880.

8-r. 48 l. Tartalma: Életrajzi bevezetés. — Suspirium. (Fohász.) — Pars mihi rata. (Az én osztályrészem.) — Ad Casinthium. (Kazinczyhoz.) — Ad Ungaros. (Magyarokhoz.) — Ad Mathissonium. (Matthissonhoz.) — Ad Horatium. (Horáchoz.) — Pugna ad urbem Ulmam. (Ulmai csata.) — Saltationum genera. (A táncok.) — Seculum decimum octavum. (A XVIII. század.) — Pars mihi rata. (Az én osztályrészem.) — Hungaria. (Magyarország.) — Animus contentus. (Megalégedés.) — Iuventus. (Az ifjúság.) — Ad Napoleonem. (Napoleonra.) — Zelotypia. (Féltés.) — Coemeterium. (A temető.) — Poëta. (A poéta.) — Praedium Castalii. (Keszthely.) — Ver. (A tavasz.) — Rex Hungariae cum in thermis Castaliae expectaretur. (Felséges királyunknak Keszthelyre várátásakor.) Jelzete: P. o. hung. 407 m.

BIRÓ LAJOS. A diadalmas asszony. *Német.*

45. Siegerin Weib. Roman von Ludwig Biró. 1913. Wien & Leipzig, Deutsch-Österreichischer Verlag.

16-r. 203 l. Österr. Zeitungs- und Druckerei A.-G., Wien. Szerző saját fordítása. Jelzete: P. o. hung. 431 in/5.

BIRÓ LAJOS. A rablólovag. *Német.*

46. Der Raubritter. Komödie in drei Akten von Ludwig Biró. Berlin, 1912. Verlegt bei Oesterheld & Co.

8-r. 116 l. Nyomtatta: A. E. Fischer, Gera-R. A szenny-címlap hátlapja szerint: Für die deutsche Bühne bearbeitet von Alfred POLGÁR. Jelzete: P. o. hung. 431 in/4.

BIRÓ LAJOS. Huszonegy novella.

L. 47. sz. a.

BIRÓ LAJOS. Ilka. (Huszonegy novella.) — Julcsa. (Marie és más asszonyok.) *Német.*

47. Die Lebensretterin. — Julchen. Von Ludwig Biró. Verlagsbuchhandlung Carl Konegen (Ernst Stülpnagel). Wien, 1912.

8-r. 184 l. Nyomtatta: Brunn, Fr. Winiker & Schickardt. Jelzete: P. o. hung. 431 in.

BIRÓ LAJOS. Marie és más asszonyok.

L. 47. sz. a.

BRÓDY SÁNDOR. A halott. *Német.*

48. Die Tote. Roman von Alexander Bródy. Aus dem Ungarischen von Ludwig Wechsler. Berlin, Köln, Leipzig. Berl. v. Albert Mn. 1895.

8-r. 4, 144 l. Ny. n. Jelzete: P. o. hung. 451 lc.

BRÓDY SÁNDOR. A kétlelkű asszony. *Cseh.*

49. Bródy Sándor: Žena s dvěma dušemi: S autorovým svolením přeložil z maďarštiny Gustav Narcis Mayerhoffer. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek.

8-r. (6), 125 l. Nyomtatta: u. a. (Moderní knihy.) Jelzete: L. eleg. g. 555 i.

Német.

50. Eine Doppelseele. Roman von Alexander Bródy. Aus dem Ungarischen von Ludwig Wechsler. Berlin, Köln, Leipzig. Verlag von Albert Mh. 1895.

8-r. 4, 201 l. Nyomtatta: Kölner Verlags-Anstalt und Druckerei A.-G. Jelzete: P. o. hung. 451 lb.

BRÓDY SÁNDOR. Apró regények.

L. 52. sz. a.

BRÓDY SÁNDOR. A tanítónő. *Német.*

51. Die Lehrerin. Eine ungarische Dorfgeschichte in drei Aufzügen von Alexander Bródy. Ins Deutsche übertragen von Max Rothausser. Köln. Verlag von Albert Mh. 1909.

8-r. 94 l. Nyomtatta: F. E. Haag, Melle i. H. Jelzete: P. o. hung. 451 lk.

BRÓDY SÁNDOR. Emberek. *Német.*

52. Menschen, Humoresken von Sándor Bródy. Aus dem Ungarischen von Oskar von Krücken. Autorisierte Ausgabe. Berlin. Verlag von Otto Janke. (1894.)

8-r. 4, 139, 1 l. Berliner Buchdr.-A.-G. (Collection O. Janke.) Tartalma: Auf dem Wege zum Ruhme. (A dicsőség felé. Emberek.) — Von der Liebe. (A szerelemről.) — Leidende. (Szenvedők.) — Der Tote. (A halott. Apró regények.) — Der Agent. (Az alkusz.) — Die Wittwe. (Özvegyen.) — Fräulein, bedenken Sie. (Kisasszony gondolja meg. Színészvér II.) — Cras. (Apró regények.) Jelzete: P. o. hung. 451 la.

BRÓDY SÁNDOR. Faust orvos. *Német.*

53. Ein ärztlicher Faust. Roman von Sándor Bródy. Autorisierte Übersetzung aus dem Ungarischen von Oskar von Krücken. Berlin. Verlag von Otto Janke.

8-r. 4, 256 l. Berliner Buchdr.-A.-G. (Collection Otto Janke.) Jelzete: P. o. hung. 451 i.

BRÓDY SÁNDOR. Hófehérke. *Német.*

54. Schneewittchen. Roman von Alexander Bródy. Autorisierte Uebersetzung aus dem Ungarischen von Ludwig Wechsler. Leipzig. Verlag von Rob. Frieße, Sep.-Conto. 1896.

8-r. (4), 163 l. Nyomtatta: J. G. Findel u. o. (Sammlung moderner

Belletristik ausländischer Autore. I. Serie. Band IV.) Jelzete: P. o. hung. 1306 t.

54a. Ugyanaz. Schneewittchen. Roman aus dem Ungarischen von Alexander Bródy. Leipzig. Verlag von C. F. Neupert's Nachf. é. n. (1900.)

8-r. 4, 163 l. A THELE Arthur rajzolta borítékon: 2. Aufl. Jelzete: P. o. hung. 461 ld.

BRÓDY SÁNDOR. Két szőke asszony. *Cseh.*

55. Bródy Sándor. Dvě plavovlásky. S autorovým svolením přeložil z maďarštiny G. N. Mayerhoffer. V Praze. Knihtiskárna F. Šimáček, nakladatelé. 1896.

16-r. 103 l. (Levné svazky novel. 83.) Jelzete: L. eleg. g. 776 l.

BRÓDY SÁNDOR. Királyfi és koldusleány. *Német.*

56. Alexander Bródy. Der Königssohn. Ein Sittenbild. Einzig autorisierte Übersetzung aus dem Ungarischen von Josef Hölzel. Verlag von Fritz Sachs. Wien-Budapest-Leipzig, 1904.

8-r. 136 l. Nyomtatta: J. Neuwald, Budapest. Jelzete: P. o. hung. 451 gb.

BRÓDY SÁNDOR. Színészvér.

L. 52. sz. a.

CSEPREGHY FERENC. A piros bugyelláris. *Német.*

57. Die Rote Brieftasche. Volksstück mit Gesang in drei Acten von Franz Csepreghy. Klausenburg. Druck von J. Stein, kön. ung. Universitäts-Buchdrucker. 1880.

8-r. 64 l. Jelzete: P. o. hung. 470 fb.

CSEPREGHY FERENC. A sárga csikó. *Német.*

58. Der Gold-Fuchs. Volksschauspiel mit Gesang in drei Acten von Franz Csepreghy. (Textbuch.) Klausenburg. Druck von J. Stein, kön. ung. Universitäts-Buchdrucker. 1880.

8-r. 52 l. Jelzete: P. o. hung. 470 gb.

CSIKY GERGELY. A proletárok. *Cseh.*

59. Csiky Gergely. Proletáři. Drama v čtyřech jednáních. Z maďarského přeložil František Brábek. V Praze. Knihtiskárna F. Šimáček nakladatelstvo. 1889.

8-r. 175, 2 l. (Repertoire českých divadel XIII.) Végén életrajzi vázlat. Jelzete: P. o. hung. 482 ge.

Dán.

60. Proletarer. Skuespiel i fire Akter af Gregor Csiky. Oversat fra Ungarsk af Alex. Schumacher. Kjobenhavn. Lybecker & Meyers Vorlag. 1892.

8-r. (6), 162 l. Nyomtatta: J. Cohen u. o. Életrajzi bevezetéssel. Jelzete: P. o. hung. 482 gb.

Francia.

61. Grégoire Csiky. Les déclassés. Pièce en quatre actes, traduite du hongrois par Paul Bert de la Bussière Paris. Honoré Champion. 1911.

8-r. XI, 172 l. Nyomtatta a Société anonyme Athenaeum, Budapest. A fordítást életrajzi bevezetés előzi meg I[gnace] K[ONT] tollából. (Bibliothèque hongroise de la Revue de Hongrie. V.) Jelzete: P. o. hung. 430 t.

CSIKY GERGELY. Arnold. *Dán.*

62. Gregor Csiky. Nemesis. Roman oversat fra Ungarsk af Alex. Schumacher. Kjobenhavn. Lybecker & Meyers Forlag. 1893.

8-r. 231 l. Nyomtatta: J. Cohen u. o. Jelzete: P. o. hung. 482 gc.

Német.

63. Alte Sünden. Roman aus dem Ungarischen des Gregor Csiky. Leipzig. Druck und Verlag von Philipp Reclam jun. É. n.

16-r. 190 l. (Universal-Bibliothek 2636, 37.) Jelzete: L. eleg. g. 811 l.

CSIKY GERGELY. Az első és a második. *Német.*

64. Die Erste und die Zweite. Roman von Gregor Csiky. Autorisierte Uebersetzung von Oskar von Krüden. Berlin W. Verlag von H. Jacobsthal. É. n.

8-r. 183 l. Nyomtatta: G. Zahn & H. Baendel, Kirchzarten N.-L. Jelzete: P. o. hung. 482 q.

CSIKY GERGELY. Árnyképek.

L. a 65. sz. a.

CSIKY GERGELY. Elbeszélések. *Német.*

65. Aufregende Geschichten von Gregor von Csiky. Autorisierte Uebersetzung aus dem Magyarischen von Dr. Adolph Kohut. Berlin, 1898. Verlag von Friedrich Schirmer.

8-r. XII, 279 l. Nyom. u. o. Életrajzi bevezetés. Tartalom: Eisenbahngeschichten. (Vasuti történetek. Elbeszélések.) — Das Alibi. (Az alibi. Árnyképek.) — Der fürchterliche Nachbar. (A félelmes szomszéd. Elbeszélések.) — Die kleine Viola. (A kis Viola. U. o.) — Kleinstädtischer Klatsch. (Kisvárosi pletyka. U. o.) — Der Zigeuner-Kapellmeister. (Hervadt koszorúk. U. o.) — Der Schuh der schönen Rhodope. (A szép Rhodope cipője. Árnyképek.) — Das Miezkatzen. (A kis macska. U. o.) — Estella. (U. o.) — Die Schatten der Vergangenheit. (A múlt. U. o.) — Die Medea von Hermannstadt. (A nagy-szebeni Medea. U. o.) Jelzete: P. o. hung. 482 gf.

CSIKY GERGELY. Szizifusz munkája. *Dán.*

66. Gregor Csiky. Et Sisifos-Arbeide. Roman. Oversat fra

Ungarsk af Alex. Schumacher. Kjobenhavn. Det Schubetheske Vorlag, Lybecker & Hirschsprung, 1894.

8-r. (4), 172 l. Nyom. J. Cohen, u. o. Jelzete: P. o. hung. 482 pa.

CZANYUGA JÓZSEF. Erzsébet. *Német.*

67. Elisabeth. Oper in drei Akten, aus dem Ungarischen des Joseph Czanyuga... Pest. Druck von Johann Herz. 1857.

8-r. 20 l. Jelzete: P. o. hung. 518 c.

CZINKE FERENC. Ode hungarica. *Latin.*

68. Ode hungarica cum versione latina ad Suam Majestatem Imperatorem Russorum 1814. Cecinit mense aprili Franciskus Czinke... [Budae, 1814] Typis Regiae Universitatis Hungaricae.

8-r. (8) l. A magyar vers-szöveg alatt kiszedve latin prózai fordítása. Jelzete: P. o. hung. 524.

CZÓBEL MINKA. Lélekvándorlás (?) *Francia.*

69. Minka de Czóbel. La migration de l'âme. Traduction de Melchior de Polignac. Illustration de H. Buttner. Paris. Paul Ollendorff éd. 1897.

8-r. (4), 158 l. Nyomtatott: Hemmerli & Cie u. o. Prózafordítás. Bevezetéssel. Jelzete: P. o. hung. 526 t.

GULYÁS PÁL.

ADALÉK A MAGYAR VONATKOZÁSÚ NÉMET UJSÁG- LAPOK BIBLIOGRAFIÁJÁHOZ.

KERTBENY hatalmas bibliografiai munkájában csak az 1600-ig terjedő magyar vonatkozású német nyomtatványokat, történeti népekeket dolgozta föl; így ha a fontos eseményekben oly gazdag XVII. századnak minket magyarok érdeklő német ujságlapjait akarjuk behatóbban tanulmányozni, azok félkutatása a legnagyobb nehézségekbe ütközik. Ezen a téren BLEYER Jakab tette meg az első lépést, midőn a Nemzeti Muzeumban őrzött mintegy 43 magyar vonatkozású német nyomtatványt alapos és körültekintő szaktudással ismertetett.¹ E sorok írója is majdnem száz magyar vonatkozású német éneket a XVII. századból gyűjtött össze és az érdekesebbeket tartalmilag is ismertette egyik dolgozatában.²

Különösen egyes németországi könyvtárak gazdagok ilyen ujságlapokban. A németek közül igen sokan, hogy csak néhányat említsek: WELLER, SOLTAU, KÖRNER, SCHEIBLE, OPEL és KOHN, DITFURTH, WOLKAN stb. dolgoztak föl egyes gyűjteményeket és könyvtárakat ilyen szempontból és adtak ki többnyire verses német röpiratokat a XVI—XVIII. századból. Összeállításaikban természetesen találunk magyar vonatkozásukat is. — Németországi utazásaim alkalmával átnéztem több könyvtár anyagát ezen szempontból és ekkor készített jegyzeteimből szeretnék néhányat bemutatni. A drezdai királyi könyvtár anyaga biztat a legtöbb eredménnyel, mert régi röpiratai és ujságlapjai nincsenek még részletesen feldolgozva. *Historica Hungarica* gyűjtőcím alatt foglalja össze a magyar vonatkozású ujságlapokat, amelyek idő-

¹ L. Magyar Könyvszemle 1900. évf. t.

² Magyar vonatkozású német népekek 1556—1697. (A «Függelék» kivételével megjelent a Századok 1911-ik évfolyamában.)

rendbe szedve egyes tokokban állanak. Minthogy a szakkatalogus az ujságlapok címét nem adja meg, gyakran megesik, hogy a *Historica Hungarica* egyes tokjaiban nem mindegyik nyomtatvány magyar vonatkozású, viszont a *Historica Germanica* jelzés alatt találtam nem egy minket érdeklő német ujságlapot.

Az alábbiakban három év (1619—21.) magyar vonatkozású német ujságlapjait mutatom be a drezdai királyi könyvtárból.

1619.

1. *Hungarischer Trawrbrott*, Welcher Desz Kōnigreichs Vngarn gefährlichen zustandt wie der Fürst in Siebenbürgen Bethlehem Gabor mit in sechtzig tausendt Mann in dasselbe eingefallen | die vornembsten Vestungen | Städt vnd Päs z einnimbt | Auch wie er sonsten darinnen hauset | den Steyerwärcken grosse Forcht einjaget | vnd was sich sonsten hin vnd wider begiebet vnd zutregt | vmbständlich erzehlet.

Gedruckt zu Magdeburg | durch Johann Francken | Im Jahr M·DC·XIX.

A háborús időben nincs olyan szokatlanabb égi jelenség, amit a háborúval összefüggésbe ne hoznának. Ilyen csodákat magyarázó ujságlapok nagy számmal maradtak ránk, ez is azok közé tartozik. Elmondja, hogy Szikszó vize karácsonykor vérré változott. Majd szól az üstökös megjelenéséről. Azután tér rá a történeti eseményekre; így szól BETHLEN szövetekezéséről a csehekkel; megemlíti Érsekújvár bevételét, végül BETHLEN előnyomulását egészen az osztrák határig.

4° 8 sztl. 1. Hist. Germ. C. 498. 21.

2. *Extract Der Vergleichungs-Articul zwischen dem Türckischen Kayser vnd Bethlem Gabor* | Fürsten in Siebenbürgen | wegen Occupirung desz Christlichen Kōnigreichs Hungarn.

Mit einem Extract Eines Entschuldigungschreibens desz Karakas Mehemet Bassa an denselben Fürsten in Siebenbürgen. Anno 1619.

H. nélkül. 4°8 old. Hist. Germ. C. 498. 18.

Az első részben felsorolja B. G. és a török császár követe között létrejött állítólagos megegyezéseket. Így a török, mint

75 évvel ezelőtt Erdélyt, most egész Magyarországot oltalmába fogadja; a határvédelmem költségeit fedezi stb. «Letzlichen haben die Abgesandten vom Türkischen Kayser dem BETHLEN Gabor eine neue Fahne | Pussican | Pallasch | schöne Kleider vnd andere Geschenk hierauff geschickt.» — A röpirat második részét Karaka MEHEMET basának B. G.-hoz intézett, minden bizonnyal apokrif levele képezi. Azon barátságos, sőt alázatos hang, mellyel a basa bocsánatot kér BETHLENTŐL, csak a németiség gyűlöletét akarja szítani BETHLEN ellen.

3. *Extract Eines Relationsschreibens* Herrn BETHLEHEM Gabors Fürsten in Siebenbürgen an den Türkischen Kayser | wegen glücklich Occupirten Königreichs Hungarn abgangen. — Im Jahr 1619. 4°. 8. Hist. Germ. C. 498. 15.

Az «ujságíró» B. G. nevében szól a török császárhoz Örömmel jelenti, hogy Magyarországot elfoglalta és kész mindenben alávetni magát a császár akaratának. A katolikus papokat és urakat ki fogja irtani az országból; életét-halálát teljesen a császárnak ajánlja. Végül bepanaszolja «CARACAS» basát. — Az egész ujság stílusából, sőt az egyes szavak használatából kitűnik, hogy szerzője ugyanaz, mint a 2. számú Extract-nak.

4. *Regni Hungariae Occupatio* oder Kurtze Summarische doch gründliche Relation | von dem Fürstem in Siebenbürgen BETHLEHEM Gábor | wie jhre Fürstliche Durchl. vnversehens vnd wider aller Menschen Gedanken | desz Königreichs Hungarn sich bemächtigt vnnd die Königliche Cron zu Preszburg zu seinen Händen bekommen vnd was darüber vor Scharmützel vorgangen warumb | vnd ausz was vrsachen Sie aber solches gethan habe | sind die praetendirenden Motiven etlicher massen ausz beygefügt.

Extract, ausz einer vom Herrn Palatino, in Namen Kay: May: zu dem Francisco Redai nach Vngarischen Thūrna abgesandten Person Relation, welche sie beedes Herrn Palatino vnnd jhrer Fürstlichen Durchl. mündlich vnd Schrifftlich vorgebracht zuvernemen.

Darbey auch die waare erzehlung der Drey tågigen Schlacht

vnnd Scharmützel|bey Wien vorgangen|in welcher auff beeden Seyten etliche tausendt geblieben|sampt andern Particularn gefundet wird.

Gedruckt zu Prag|bey Lorentz Emerich.

Im Jahr Christi 1619.

4° 8 sztl. levél. Hist. Germ. C. 498. 24.

Az első rész elmondja, hogyan foglalta el szept. 27-ikén «SETSCHY Georg» Érsekújvárat és KOHÁRY Pétert vasraverve Kassa felé szállíttatta. Majd BETHLEN G. seregének további hódításait sorolja föl egész okt. 20-ig. — Érdekes a befejező néhány sor: «Wo bleiben aber jetzt die Wienerische *Pasquillanten*, die Gottes wort so schändlich vnd hochsträfflich wider den Herrn Grafen v. Thurn Gebetsweise missbraucht vnd entunehret? Sind Sie jetzt under über des Siebenbürgischer Fürsten vnd jhrer G. Ankunfft erstummet, oder sonsten die Zung vnd Feder zu schuer worden?» [A «Vaterunser» paródiáira céloz. Ilyen pl. Das Heydelbergische vnd Rebellen Vater Unser Leyden. L. Soltau 460.]

Ezen ujságlap egyik más kiadása 1619-ből. 4° 6 sztl. l. U. o.

5. *Schreiben Fürsten Gabriel Bethlehem* in Siebenbürgen|An die Herren Directoren desz Kōenigreichs Bōhemb. Ausz dem Lateinischen ins Deutsche vertiret.

Gedruckt im Jahr 1619.

4° 4 sztl. l. Hist. Germ. C. 499. 54 m.

B. G. fejedelemnek Gyulafehérvárott 1619. aug. 18-án kelt szózata. Evvel összefügg a következő ujságlap:

6. *Antwortschreiben* | An den Fürsten in Siebenbürgen|von den löblichen Herrn Directorn in Bōhemen abgangen|Den 9. Septemb. 1619. Jahrs. Ausz der Lateinischen in Teutsche Sprache vertiret.

Metszet: Egy követ pecsétetes levéllel.

Gedruckt im Jahr|wie obsteht.

4° 4 sztl. l. Hist. Germ. C. 499. 55.

7. *Ablegung der Legation* Auff den letztgehaltenen Kōniglichen Reichstag in Vngarn im Namen der Evangelischen Stände desz Kōnigreichs Bōheim Von Doct. Jessen verrichtet|vnd den Herren Directorn vbergeben.

Erstlich in Lateinischer Sprach zu Prag getruckt Nun aber in Hochteutsch auff das treulichste verdolmetschet. Durch His sub Cruce. — Im Jahr nach Christi vnsers Seligmachers Geburt 1619.

A címlapon lévő szt. György lovagból biztosan következethetjük, hogy Paulus SESSIUS prágai műhelyében készült. A latin eredeti: Legationis in Regiis Ungaror. etc. Pragae excudebat Paulus Sessius Academiae Typographus Anno M·DC·XIX. szintén megvan Drezdában Hist. Germ. C. 498. 3. jelzet alatt. (4° 28 sztl. l., igen gondos kiállítás.) — A cseh prot. rendek JESSEN ak. Rectort küldték ki követül a pozsonyi országgyűlésbe. Az egész irat JESSEN követségének részletes leírása. Aprólékosan, szinte naplószerűen beszéli el, mint érkezett meg Pozsonyba, hogyan fogadta ILLÉSHÁZY. Hogyan vitték Bécsbe. Ott piszkos börtönbe zárták, csak nehezen engedték kihallgatásra. Végre MÁTYÁS halála után jan. 3-án szabadonbocsátották. — Függeléke: Ein allgemein Auszschreiben Herren D. Jessen an die Vngarn|den Ständen zu Preszburg vbergeben|Im Christmonat desz 1603. Jahrs. Dasz man die Teutscher Soldaten|in den Guarnisonen|nicht soll abschaffen. — A tudós JESSEN Jánosnak egy régebbi magyar vonatkozású munkáját is ismerjük: Regis Vngariae Mathiae II. Coronatio Johann Jessenio á Jessen, Regi Medico, Descriptore. Adiecta, Regni Regumque Pannoniae Chronografia. — Hamburgi, Sumtu Frobeniano. Anno M·DC·IX. (Hist. Germ. C. 75. 4° 36 old.)¹

Hist. Germ. C. 498. 9. 4°18 sztl. levél.

8. *Eine Klage, Welche der Adeler thut an Jupiter* |vber seine In vnd Auszländische Feinde |welche jhm seine Federn auszrupffen vnd vber das jetzt sein Hertz ausz dem Leib reissen wollen.

Metszet: Kétfejű sas.

Gedruckt im Jahr Christi M·DC·XIX.

Verses ujságlap. Magyar vonatkozású csak a következő néhány sor:

¹ Német fordítását Hist. Germ. C. 75.3 alatt 4° 46 old.

Seines gefallens ach Vngern gut
 Sey doch fleissig auff deine Hut,
 Ihr müsset sehr beten vnd wachn
 Dasz jhr nicht kompt den Türckn in Rachn
 Seht wie man jetz vnd mit mir vmbgeht
 Der Reichs Adler bald nackert steht.

Hist. Germ. C. 499. 15. 4° 4 sztl. 1.

9. *Jesuiter Auszmusterung* Im Königreich Vngarn vnd Marggraffthumb Mähren vorgangen: Wie solches|so wol das Hungarische als Mährische|wider die Jesuiten publicirte Patenta|mit mehrem erweisen vnd darthun Erstlich zu Brinn vnd Preszburg publicirt, vnd gedruckt im Jahr Christi 1619.

A «Magyar vonatkozású német népénekek» c. dolgozatomban Függelékébe (78. sz.) már fölvettem APPONYI S. gyűjteménye alapján.¹ Tulajdonképpen prózai újságlap és csak a címlapra következő oldalon közöl egy 11 soros verset [Die Jesuitisch Otterzucht|Kan vertreiben die Böhmischn Frucht.|Concordia wird sie genandt|Ist auch gewachsen im Vngerland)...] a jezsuiták ellen, azután lenyomtatja néhány sornyi bevezetés után a címben hirdett patenseket. Magyarországon 1619. május 16-án hirdették ki.

Hist. Germ. C. 498. 12. 4° 4 sztl. 1.

1620.

10. *Desz Türckischen Kayzers Hülff* Dem Fürsten in Siebenbürgen BETHLEHEM Gabor|nunmehr erwählten in Vngarn|vnd derselben Ständen|auch den Confoederirten Landen versprochen.

Metszet: Török lovas díszruhában.

Gedruckt zu Preszburg|Im Jahr M·DC·XX.|

A címlapon belül: Türckische Hülff den Vngarn versprochen: Wie Copia Schreibens desz Sultans Ottomant Türckischen Kayzers|an den Fürsten in Siebenbürgen|etc. A török szultán ünnepélyes szózata következik, melyben teljes segítséget és pártfogást ígér BETHLENNEK. Ezt követi a 6-ik oldalon egy újság «Aus Wien vom 16 December», mely hírül adja, hogy a török 200 ezer

¹ L. APPONYI S. 756.

embert készül BETHLEN segélyére küldeni. Az ujságíró, aki határozottan protestáns, azon véleményének ad kifejezést, hogy a török sokkal becsületesebb, mint a római párt és hogy a törökkel való szövetkezés egyáltalában nem lesz ártalmas a protestáns Magyarországra.

Hist. Germ. C. 511. 18. 4° 4 sztl. 1.

11. *Neue Zeitung* | *Auch vnpartheyische* Berscheibung | Was gestalt Heinrich Duual | Graff von Pampier Röm. Kays. auch zu Vngern vnd Böhmen Königl. Majest. Căñnerer vnnnd Kriegsraht | vnd in Mährhen General Obrister | etc. vor Preszburg seiend genommen. Benebens Was sich mit Ambrosio Spinola etc. in der Churfürstlichen Pfaltz zugetragen.

Geschehen in diesem 1620. Jahr.

Pozsony sikertelen ostromáról ad hírt a császáriak részéről. Ezen ujságlap egy másik kiadása megvan a Nemzeti Muzeumban. (Warhafftiger Bericht...)

V. ö. BLEYER dolgozatát Magyar Kvszemle 1900. 69.

Hist. Germ. C. 511. 15. H. n. 4° 4 sztl. 1.

12. *Copia Vertrags* Welchen die Römische auch zu Hungarn und Böhmen Königliche Mayestet Ferdinandus der Ander durch dero hochansehnliche Mayestet Ferdinandus der Ander durch dero hochans. Herrn Commissarios die Hochwürdige Wg. H. H. Valentin Lepes Ertzbischoffen zu Colotz vnd Raab der Cron Hungern Cancellarium | vnd Herrn Leonhard Helfridt Graffen von Meggau | Herrn Seifridt | Christoff Preunern vnd Herrn Thoma Nadasti jhr Key. May. geheime Râth vnd Cammerherrn den 16 Januari dieses 1620. Jahrs. An den Hochgebornen Herrn Gabriel Bethlehem | Fürsten in Siebenbürgen vnnnd Graffen zu Sieuler abgehen vnd beschliessen lassen. — Anno M·DC·XX.

Latinból való fordítás. B. G.-tól előírt és elfogadott béke-pontokat tartalmazza. Valószínűleg Pozsonyban nyomtatták.

13. *Desz Königreichs Hungarn offene Klagschrift* | An die gantze Christenheit | sonderlich aber seine Bundesverwandten | Vber die Ihne biszher | vermitteltst vnruhiger Leut darinnen | zugestandene Kriegsempörungen | zugefügte Schâden | vnd auffge-

drungene Gravamina: Derentwegen die Evangelische Stünd zur Rettung vnd Widerauffbringung der Göttlichen vnd Weltlichen Gesetz vnnd Freyheiten in diesem Königreich notthringlich seind verursacht worden. Aus dem der Hungarischen Copey bey und gegen vbergetruckten Lateinischen Exemplar trewlich ins Deutsch vbersetzt. — Im Jahr 1620.

A hires «Querela Hungariae» (Hist. Germ. C. 511. 27.) szószerinti fordítása.

Hist. Germ. C. 511. 30. H. n. 4° 12 sztl. 1.

14. *Ungerischer Rebellions Brunn* | Das ist Wahrer Gegenbericht | Wider die Vnwahre Insicht: als ob Ihr Kayserliche Mayest: an jetzigen Vngarischen Unwesen die Schuld hett. — Oder Woher dieselbe Vnruehe entsprungen. — Getreulich ausz dem Latein ins Deutsche versetzt.

Getruckt zu Augspurg | bey Sara Mangin Wittibb. 1620.

«Falsae Originis...» stb. című latin ujság (Hist. Germ. C. 511. 36), egyszerű fordítása. Az eredeti, amint a latin szöveg mondja (Ex Gallico conversa...), francia nyelven készült.

Hist. Germ. C. 511. 39. 4° 20 sztl. 1.

15. *Siebentzig wichtige Motiven*; Warumben die Kön. Mayest. in Polen | Senatores vnd der Adel derselben Cron wider Vngarn, Böhem | vnd die confoederirte Länder dieser Zeit mit feindlichem Vberzug oder sonsten in andere weg zu entgegen nichts handeln noch dem angenommenen Defensionswerck sich widersetzen sollen;

II. Beständige Abläynung der Vrsachen | welcher willen die Kön. Mayest. in Frankreich wider Vngarn, Böhheim | vnd die vereinigte Länder Hülff zu läysten ersucht werden; Beydes ausz Polnischer vnd respective Französischer Sprachen inn das Teutsche newlich wbergesetzt.

III. Gravamina Religiones der löblichen Evangelischen Stände in Steyer | Kärndten vnnd Crai | netc.

Gedruckt im Jahr M·DC·XX.

Belül: An Ihre Königliche Mayestät König Sigismundum den Dritten: Meinem allergnd. Königl. Herr. Posen 1619. Tage desz St. Martini D. R.

A munka az író rendkívüli nagy olvasottságáról tanuskodik. Sokat idéz a klasszikusokból, különösen LIVIUS-ból: lépten-nyomon találunk egy-egy kis verset vagy közmondást. A drezdai könyvtárban hat kiadása van meg 9 példányban.

Hist. Germ. C. 498. 30., 36., 39., 42., 45., 48. 4° 27. sztl. l.

1621.

16. *Copia eines Schreibens* | So der Durchleuchtiger vnnd Hochgeborner Fürst | BETHLEHEM Gábor An den Fürsten in Tartarien gethan | darin seine heimliche Practiken an kommen. — Obgemeltes Schreiben nebenst den Gesanten vom Tarterkahn sein von dem Herrn Setzski auffgefangen | vnd an Key: May: geschicket worden.

Nachgedruckt im Jahr Anno 1621.

BETHLEN Gábor levelét «Georg Setzky v. Kyma» jelentése előzi meg, melyben tudtul adja, hogy BETHLEN követét elfogta és megtalálta a tatár kánhoz írott levelet. SIXTY ezen jelentése kelt: «Geben auff dem Schlosz Muran den 26 April. Anno 1621. — Ugyanez az ujságlap latinul: Domini Georgii Chezii Recta Animi Affectia et Gabrielis Betlehemii Diabolica in Fidelitas — Ergo Deum Omnipotentem, Caesarem Sacratissimum, Totam Christianitatem. Anno M·DC·XXI. [Hist. Germ. C. 520. 9.]

Hist. Germ. C. 520. 15. 4° 4 sztl. l.

17. *Römis. Kays. May. Ferdinandi II.* Vnsers Allernädigsten Herrn An einen des H. Römischen Reichs Geistlichen Fürsten abgegangenes trewhertziges Warnungsschreiben. [Metszet: Két angyal tartja a sz. György-rend láncát.] — Darinnen des BETHLEHEM Gabors aus desselben an den Tartar König abgegangenen intercipierten vnd zu Ende dieses befindlichen Schreiben | wider gemeine Christenheit vorgenommene Türckische Tyranny vnd Blutvergiszen | männiglich zur Nachrichtung Insonderheit aber vnserm vielgeliebten Vaterland Teutscher Nation an tag gegeben wird. — Gedruckt im Jahr M·DC·XXI.

Tartalmilag összefügg az előző ujságlappal.

Hist. Germ. C. 520. 18. 4° 4 sztl. l.

18. *Copia Bethlehm Gabors an Pfaltzgraff Friederichen* | vermeinten König in Böhemb | etc. Vnd dann Pfaltzgraff Friederichs an bemelten Gabor Bethlehen abgangenen widerantwortlichen Schreibens. Ausz welchen beyderseits Vnchristliche vnd gegen der Röm: Keys: Mayst: mit Unwarhafften Ehrenschnitzlichen Auflagen | verbitterte Gemüther | längst fürgehabte Practiken und Anschläg genugsam zuersehen. [Metszet: Oroszlános cimer.] Gedruckt im Jahr 1621.

Hist. Germ. C. 520. 21. H. n. 4° 8 sztl. 1.

19. *Copia Zweyer Schreiben* | Eines des Königs in Hungarn BETHLEHEN Gabors Das andere Ihr Fürstl. Gn. Johann Georgen des Eltern | Marggraffen zu Brandenburg | etc. an die Fürsten vnd Stände in Schleisen. Den 5. Novembri zu Breslau eingantwortet worden.

Gedruckt im Jahr 1621.

BETHLENnek levelét tartalmazza, melyben örömet fejezi ki FRIGYES cseh királyá való megválasztása fölött és a rendeket segítségéről biztosítja. A második a brandenburgi örgróf levele. Végül, amit a címlap nem említ, felsorolja a kilenc békepontot a a török császár és a lengyel király között.

Hist. Germ. C. 520. 27. H. n. 4° 4 sztl. 1.

20. *Der Röm. Kayserl. auch zu Hungern vnd Böhmen* etc. Königl. Majest. Edictal-Cassation der vnbillichen | vermeynten ond von Rechtswegen nichtigen Wahl Gabriel BETHLEMS zum König in Vngarn.

Neben angehengter Annulation, aller derjenigen Acten vnd Handlungen | so auff den zusammenkunfft zu Preszburg und Newen Sol beschlossen worden. [Metszet: Habsburg-cimer a sz. György-rend láncával.] Item Copey eines Schreibens | So der Graf von Mansfeld an den BETHLEM Gabor soll gethan haben. — Gedruckt im Jahr M·DC·XXI.

II. FERDINAND-nak 1620. dec. 10-ikén Bécsben kelt pátense, melyben tiltakozik BETHLEN Gábor királyá választása ellen. A másik (3. old.) MANSFELD levele BETHLEN-hez.

Hist. Germ. C. 520. 3. H. n. 4° 22. old.

21. *Relatio Von desz Keyzers vnd dann Bethlens Gabors Botschafften* | was sie im Parnasso erworben | vnd welcher gestalt sie beyde abgefertiget worden. [Metszet: Renaissance könyvdísz.]

Gedruckt im Jahr Christi M·DC·XXI.

A legérdekesebb ujságlapok egyike. A Parnassuson megjelenik egyszerre a császár és BETHLEN Gábor követe. Apolló a historikusaihoz utasítja őket. CUSPINIANUS elbeszéli a császár követének ZSIGMOND császár históriáját, míg a másik, THUANUS, BETHLEN követe előtt BÁTHORI Zsigmond borzalmas tetteit sorolja föl tanuságul.

Hist. Germ. C. 520. 24. H. n. 4° 12. old.

LEFFLER BÉLA.

GIOVANNI BATTISTA BODONI.

(1740—1813.)

(Három szövegképpel.)

Olaszország — a torinói kir. nyomdászati szakiskola és a milanoi «Il Risorgimento» című folyóirat kezdeményezésére — nagyobb ünnepségekkel ülte meg az ősszel Giovanni Battista BODONI, a kiváló olasz betüöntő és betűszedő halálának századik évfordulóját.

Ebből az alkalomból a BODONI-féle alkalmi kiállításon kívül megnyitották Torinóban a Castello Medioevalé-ban az első olasz nemzeti könyv-múzeumot (Museo nazionale del libro) és megtartották a technografikai művészetek nemzeti kongresszusát.

A torinói kir. nyomdászati szakiskola, a BODONI tiszteletére rendezett ünnepélyek szervezésén kívül derekasán közreműködött a Nemzeti könyv-múzeum alakulásában is. Főleg neki köszönhető, hogy a Múzeum majdnem ezer fakszimile és eredeti darabból álló gyűjteménye immár képes meglehetősen hű képet nyújtani az olasz könyv fejlődéséről.

***

Giovanni Battista BODONI¹ 1740-ben február 26-án született Saluzzóban. A szó szoros értelmében született nyomdász volt.

¹ Piero BARBERA. G. B. Bodoni (Profilí N. 28). A. F. Formiggini ed. Genova 1913.

Raffaello BERTIERI. L'arte di G. B. Bodoni. Bertieri e Vanzetti ed. Milano 1913. (E műben Giuseppe FUMAGALLI írja BODONI életét.)

Dino MANTOVANI. Il re dei tipografi, tipografo dei re. (G. B. Bodoni 1740—1813.) «La Lettura» 1913. májusi számában.

Aldo SORANI. Giambattista Bodoni. «La Bibliofilia» 1913. szept. számában.

A BODONIRA vonatkozó teljesebb bibliográfiát lásd az elsőnek említett két mű függelékében.

Atyai nagyapja — ugyancsak nyomdász — feleségül vette egyedüli leányát annak a Niccolo VALLAURINAK, aki 1669-ben újból meghonosította Saluzzóban a nyomdai tevékenységet. Ekkor ugyanis

1. kép. BODONI arcképe.

a saluzzói örgrófságot végérvényesen hozzácsatolták a savoiai hercegséghez s így megszűntek a francia királyok elleni hosszú háborúskodások. Édes atya a cavallermaggiore-i GIOLITTI nyomdász családból származó Paola Margheritát vette el. Említett GIOLITTI család pedig rokonságban volt a hasonló nevű és Trino Monferratóból származó nyomdászcsaláddal, amely a XVI. században hires

és hosszúéletű nyomdának vetette meg alapját Velencében. Már gyermekkorában nagy hajlandóságot árult el a rajzolás iránt és szenvedélyesen gyűjtötte a rézkarcokat. Miután elvégezte a saluzzói kollégiumban az ott elvégezhető tanulmányokat, atyjának a nyomdájába került és fába faragott nyomdadíszekkel és vignettáival nemsokára bizonyos hírnévre tett szert nemcsak szülővárosában, hanem magában a fővárosban, Torinóban is.

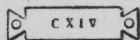
Tízennyolc éves korában szülővárosát és az atyai nyomdát keveselni kezdte: megunta a külföldről behozott, unalmasan egyforma és idegen betűk szedését. Új, megfelelő betűket teremteni, önállóan eljárni: ez volt vágya. Ilyen hangulatban Rómába megy, ahol 1758-ban, Costantino RUGGERI apát támogatásával alkalmazást nyer a Congregatio Propagandae Fidei híres nyomdájában. A Collegium Sapientiae-ben elsajátítja a keleti nyelvek alapelemeit. Ekkor a Congregatio P. F. nyomdája megbizza az exotikus nyelvek elaggott és munkaképtelen szedőjének a helyettesítésével. E minőségben kezdte vénsi egy tibeti abécének és egy arab-kopt misceláneumnak betűit. Sikerült munkájával méltó feltűnést keltett. Sokkal tanulságosabb és nehezebb munka elvégzésére vállalkozott nemsokára, amidőn RUGGERI apát megbízásából kitisztította, elrendezte és megállapította azon keleti betűk poncait, amelyeket két századdal azelőtt V. SIXTUS pápa francia metszőknél rendelt meg és amelyek a legnagyobb rendetlenségben heverték a nyomda egyik pincéjében. Munkaközben föltámadt benne a betűvésés és betűöntés régebben is érzett hajlama. Ez irányban is kezdett dolgozni s így megvetette későbbi dicsőségének alapjait.

Jótevőjének RUGGERI apátnak 1762-ben bekövetkezett tragikus halála és a Congregatio P. F. prefektusának SPINELLI biborosnak a következő esztendőben bekövetkezett elhunytá annyira elkedveltetette, hogy otthagyta Rómát. Azzal a szándékkal utazott Salluzzóba, hogy Londonba, az akkori nagy nyomda-központba, költözködjék át, még pedig örökre.

Az olasz betűöntés és betűszedés szerencséjére azonban Torinóban súlyosan megbetegedett, úgy hogy kénytelen volt londoni útjáról lemondani. Felgyógyulván Torinóban betűöntő-

műhelyt nyitott. Ott is maradt volna, ha DU TILLOT, a pármái herceg kormányzójának utasítására, PACIAUDI, a kir. könyvtár

ORATIO DOMINICA

L A T I N E .

Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos a malo. Amen.

Ex versione S. Hieronymi.

2. kép. A Miatyánk többnyelvű kiadásának lapja.

igazgatója, nem hívja Pármába, az akkoriban létesített hercegi nyomda élére. Első teendője betüöntődének a fölállítása volt. Ezáltal föl-szabadította a hercegi nyomdát a párizsi FOURNIER monopoliuma.

alól, aki addig majdnem minden olasz nyomda betűszállítója volt. 1771-ben kiadta a *Saggio tipografico di fregi e maiuscole* című művét, amelyhez ő maga tervezte, véste és öntötte a betűket és a diszítményekeket. Ezeken még érezni FOURNIER és a legdivatosabb olasz nyomdászok hatását, de gondos összeállításukban minduntalan találkozunk BODONI azon törekvésével, hogy Aldo MANUZIO és Arrigo STEFANO nyomdokain haladva, tiszta, tartós és tetszetős betű-típusokat adjon.

Nagy szenvedéllyel foglalkozott az exotikus nyelvek betűivel s így képzelhető nagy öröme, amidőn 1775-ben CARLO EMANUELE piemontei hercegnek XVI. LAJOS francia király nővérével, MARIE ADELAIDE-del kötött házassága alkalmából 25 nyelven kiadta *Epitalami* című művét. Ez BODONI első jellegzetes könyve, amely mint az udvaroknak szánt tiszteletpéldány, csakis száz példányban jelent meg. A könyv kiállítása természetesen fejedelmi. Legelől az akkoriban választott VI. PIUS pápához, II. VIKTOR AMADÉ királyhoz, a menyasszony fenséges anyjához és a fenséges házaspárhoz intézett 1—1 bőbeszédű latin dedikációt találunk. Ezeket számos cimer- és arckép rézkarca diszíti. Következik a 25 augurális epigráf, köztük 20 megannyi exotikus nyelven, Gian Bernardo DE ROSSI poliglotta apát fordításában. Minden egyes epigráf mellett a megfelelő latin fordítás PACIAUDI apát tollából.

BODONI e munkájával elérte azt, ami nyomdász lelkének álma volt. Előállított egy kiváló szépségű könyvet, melyben az arány és a tér iránti érzék felülmulhatatlan tudatával elhelyezett tiszta, fekete betűi rendeltetésükhöz képest érvényesülnek a széleskeretű nagy fehér lapokon. Oly nyomdai terméket állított elő, melyhez hasonlót, az ő idejében, senki más előállítani nem tudott. Művét királyának és szülővárosának ajánlotta. Saluzzo két értékes ezüst gyertyatartóval, a király pedig színarany dobozkával viszonzta a művészi ajándékot; a doboz a torinói pénzverdében vert összes arany érmek hat példányát rejtette magában.

Egymást követik most az *Epitalami*-hoz hasonló nyomdai termékek: udvari tiszteletpéldányok, alkalmi dedikációk stb., amelyek semmiféle irodalmi értékkel nem bírnak, de amelyek kielégítették

BODONI nyomdász-ambícióját. Mi ebben esetleg tevékenységének lealacsonyítását látjuk, de az ő korában más volt a felfogás.

Hírneve egyre nő. Nincs az a fejedelem, aki Pármában átutaztában, ne látogatna el a nyomdászok fejedelméhez: II. JÓZSEF császár 1769-ben, IV. FERDINAND nápolyi király 1785-ben, stb. III. KÁROLY spanyol király udvari nyomdásszá nevezi ki; fia IV. KÁROLY pedig évi 6000 realnyi tiszteletdíjban részesíti, amelyért BODONI részéről semmiféle ellenszolgáltatás nem jár. Később Napoleon 3000 franknyi évi járandóságot — az akkori járandóságok maximumát — utalványoztat részére. Hozzá fordul exotikus betűkért maga a Congregatio Propagandae Fidei nyomdája. Portugália királya nála rendeli az indiai Goa-gyarmatban szükséges malabarikus betű-típusokat. Az akkoriban divatos költők nála szerették volna nyomtatni műveiket. Ebben a szerencsében csak Vincenzo MONTINAK volt része (meg is irigyelték érte), akinek *Aristodemo* című művét 1786-ban a szokott gonddal adta ki.

Munkássága természetesen ki volt téve a kritikának is. Benjamin FRANKLIN, híres amerikai kollegája, sok kifogásolni valót talált műveiben. Sűrű volt köztük a levelezés 1787-ben. Általánosságban azt gáncsolták rajta, hogy művei túl vannak halmozva sok mindenféle kétes izlésű diszítménnyel. BODONI az igazságos kritikákat szívesen vette és állandóan azon volt, hogy művészetét tökéletesbítse.

Művészetében forduló pontot jelent az 1788-ik esztendő. Akkor ugyanis másodszor megfordult Rómában, ahol VI. PIUS pápa, a klasszikus római világ barátja és restaurátora szívesen fogadta. BODONI művész volt és mint művész, WINKELMANN és Ennio Quirino VISCONTI kutatásainak hatása alatt, nagy figyelemmel nézte meg a múzeumokat, az ásatásokat, tanulmányozta a föliratokat, rajzokat készített stb., egyszóval teli tüdővel magába szívta a klasszikus világ levegőjét.

Küszöbön állott a kor, amelynek hivatása lett klasszikus formákba burkolni a forradalmat és a császárságot. BODONI, akinek izlése és művészi lelke együtt lüktetett kora izlésével és művészi lelkével, megérezte a már folyamatban lévő stílári átalakítást.

A tipografiában — amelyet ő a szépművészetek közé sorolt — azt a helyet töltötte be, amelyet MONTI a klasszicizáló költészetben, CANOVA a szobrászatban, CAMUCCINI és APPIANI a festészetben, CAGNOLA és BONSIGNORE az építészetben.

Midőn NAPOLEON napja fölragyogott, BODONI sietett dicsőségének magasztalására az akkor divó művészi stílusban és a már említett művésztársaival egyetemben a görög finomsággal párosodó római nagyszerűségekre törekedett.

FIRMIAN, MÁRIA TERÉZIA bölcs lombardiai kormányzója, a milánói kir. nyomda vezetésével kínálja meg. Rómába csalogatja DE AZARA spanyol követ, aki a latin klasszikusok remek kiadását szeretné rábizni. A pármái herceg természetesen nem engedi elutazni, de kárpótlásul megengedi neki, hogy a hercegi palotában magánnyomdát szereltesse fel. Ebben a külön e célra készült betűkkel és gépekkel (amelyek mellel megjegyezve még semmi-
ben sem különböztek az eredeti GUTENBERG-féle némileg átalakított ős szőlőpréslőtől) Ennio Quirino VISCONTI felügyelete alatt megkezdte az említett klasszikusok nyomtatását 12 folio-kötetben. Az első kötet — a HORATIUSÉ — 1791-ben látott napvilágot. Innen és ettől datálják az igazi tiszta bodonianus kiadásokat. Ettől kezdve ugyanis BODONI a betűn kívül semmiféle díszet nem alkalmaz könyveiben. Ettől kezdve műveiben csakis a tiszta tipografikus elv érvényesül és jut kifejezésre; a tökéletességet csakis a betűk rajzával, elhelyezésével és nyomtatásával igyekszik elérni.

Ötven éves korában elvette Paola Margherita DALL' AGLIót. Átadta neki háztartásának a vezetését, ő pedig elzárkózott nyomdájába.

Amint a CALLIMACUSBÓL kitűnik (ennek finom pergamentre nyomott egyedüli példányát a torinói városi könyvtár őrzi) új olasz és görög betű-típusokat öntött. Kiadta folióban, fejedelmek és bibliofilok rendelésére, VIRGILIUST, LONGINUST, *Krisztus követését*, a *Gerusalemme Liberatát* (minden lapon két oktáv-strofával), a *Divina Commediát*, DIONISI DA VERONA kritikai kiadásában és számos más latin és olasz klasszikust. TACITUST, hogy a kiadás minél értékesebb legyen, harminc példányban nyomatta ki csak.

Midőn elküldte DE AZARÁNAK MONTI *Aristodemóját*, a spanyol követtől e sorokat kapta: «La ringrazio della tragedia, che non ho letta e che non leggerò, ma la terrò cara per la bellezza della stampa.» MONTI, a költő, megsértődött volna, de nem BODONI, aki csak a könyvet, mint olyant és a betűk elrendezését látta, aki a nyomdai termékben még nem ismerte föl a kultúra, a gondolat terjedésének demokratikus, olcsó és hatalmas eszközét. A bekövetkezett forradalom 1797-ben elsöpörte a csendes pármái herceget is, de a BODONI nyomdáját nem forgatta föl. Ez pedig neki teljesen elegendő volt: nyugodtan folytathatta könyveinek kinyomását, betűinek, poncainak tervezését és öntését. A franciáktól is számos és jelentős megbízásokat kapott. Kettőt említünk, a legfontosabbakat: az *Iliászt* és az *Oratio Dominicát*.

Az *Iliász* folió-kiadása hat évig tartott: 1809-ben nyújtotta át első példányát NAPOLEONNAK LUIGI LAMBERTI Saint-Clouban. Az *Oratio Dominica* 1806-ban készült, mint első példája annak az általános tipografiának, amelyért a bekövetkezett halála folytán be nem fejezett *Manuale tipografico*-jában küzdött.

155 nyelven közölte benne a Miatyánkot, 215 különböző betű-típus fölhasználásával. Volt köztük 108 római, 36 görög, 68 ázsiai, 13 afrikai. Az egész művön kizárólagosan BODONI dolgozott. (L. a 2-ik képet).

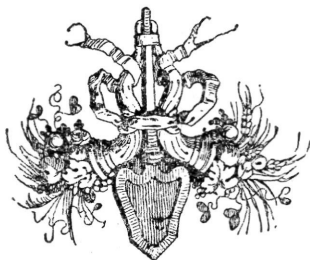
Az 1813. nov. 30-án bekövetkezett halála megakadályozta abban, hogy a már említett *Manuale tipografico*-n kívül befejezhesse FÉNELON, LAFONTAINE, BOILEAU, RACINE műveinek ív- és negyed-rétű kiadását, amelyet ACHILLES trónörökös részére MURAT király rendelt nála.

A *Manualé*-jét, öt évvel halála után, özvegye adta ki két kötetben. A Bevezetést képező *Discorso* tartalmazza BODONI művészeti végrendeletét. Kimondja benne, hogy a nagyretű díszkiadások előnyben részesítendőek a kicsinyekkel szemben: «... I maneschi volumi e di picciol prezzo facilmente si logorano, si trascurano, si smarriscono, mentre i grossi e magnifici, più custoditi, men mossi, colla maggior forza della carta loro più lungamente sostenendo la sorda lima degli anni, si conservan molti

secoli.» Ajánlja továbbá a diszító motívumoktól mentes szöveget: «...quanto più un libro è classico, tanto più sta bene che la bellezza dei caratteri vi si mostri sola: la quale insomma è poi quella in cui la gloria dell'arte sovrانamente spicca e consiste.» A papiros ne legyen kellemetlen a szemnek. A tinta fekete legyen. De mindenekfölött a betű-típusok szabályosak legyenek és a szedésük kifogástalan: «Tanto più bello sarà un carattere, quanto avrà più *regolarità, nettezza, buon gusto e grazia*. Ma perchè faccia di sè bella mostra e campeggi bene sulle pagine, d'uopo è inoltre che siavi diligentemente schierato in rette uguagliatissime linee, non folte, nè in proporzione dell' altezza loro troppo rare, lasciando in ciascuna linea, come fra squadra e squadra, fra parola e parola, distanze eguali... Nè solo si vuol badare che niuna lettera s'incontri rotta o mancante o d'inchiostro piena o sozza di sbavature; ma che la tiratura sempre eguale non ponga mai di riscontro due facciate che non paiano d'una medesima stampa.» Mind örökértékű igazságok ezek.

Egy évvel halála után 1814. novemberében KOENIG Frigyes, Angliába vándorolt szász nyomdász föltalálta a hengeres nyomdagépet és a tömegtermelést maga után vonó e találmány egyúttal halálát jelentette a BODONI arisztokratikusan művészi tipografiai irányának. Ennek művészi felfogását a mai tipografia szerencsésen tudja már egyesíteni a modern mechanika előnyeivel és a modern szellemi élet követelményeivel.

ZAMBRA ALAJOS.

3. kép. Záródísz BODONI
műhelyéből.

A RÁKÓCZI-KÖNYVTÁR ÉS KATALOGUSA.

(Negyedik közlemény.)

112. Baptistæ [Iohannis] Portæ Magia Naturalis.¹
113. Epigrammata Philippi Melanthi Item Erasmi Dialogus-
de Pronuntiatione.²
114. Janua Lingvarum Comoenii cum Græca et Gallica
Versionibus.³
115. Gemmulæ Lingvarum 4.⁴
116. Lipsii [Iusti] Epistolarum Selectarum Chilias.⁵
[5. l.] 117. Chirkneri Orationes 36 duobus voluminibus compre-
hensæ.⁶
118. Aurora Trilancenta Tsoevii Franciscani.
119. Rerum nuper in Scotia Gestarum historia.⁷
120. Lipsii [Iusti] Politicorum Libri 6.⁸
121. Erasmi Sarcerii Rhetorica Rongyos.⁹
122. Rodolphi Agricolæ de Invent[i]one Dial[ectica] lib. 6.¹⁰

¹ Libri Viginti. Egyik bővített kiadása : Leyden, 1644.

² E kötetbe tehát két munka volt egybekötve : 1. A MELANTHUSÉ, megjelent Wittenbergben, 1592-ben, 2. az ERASMUSÉ Baselben, 1528-ban.

³ 1652 előtti kiadás. Az eddig ismert latin-görög-francia kiadása Amster-
damban, 1665-ben jelent meg. (KVACSALA : Comenius. Belege. 73—74 lap.)

⁴ A cím után álló 4-es szám a példányok számát jelzi.

⁵ Leveleit maga rendezte sajtó alá. Leyden, 1586—90., két kötetben.
V. ö. RMK. II. 866. és 872.

⁶ Szerző keresztnéve : Hermann. E műve megjelent Marburgban, 1614
és 1617-ben. 8r.

⁷ 1652 előtti kiadás. Szerzője ?

⁸ Magyarra fordította LASKAI János. Bártfa, 1641. (RMK. I. 709. sz.)

⁹ 1539-ben jelent meg. 8r.

¹⁰ Köln, 1539.

123. Actus Promotionis 22 Magistrorum Promotore Chombachio.
124. Apollinius [Guilelmus] de Controversis Anglicanis.¹
125. Motus Britannici.
126. Colloquia Corderii [Maturini].²
127. *Vestibulum Comoenii in māt.*³
128. Mercurii Gallo belgici Tomi 20. liber Primus.⁴
129. Gregorii Tolossani Comment. in Syntaxes artis mirabilis 3us voluminibus.⁵
130. Iohannis Bodinus de Republica.⁶
131. Melchioris Junii Orationes.⁷
132. Bertzii [Petri] Tabulæ Geographicae.⁸
133. Biblia Hebraica.⁹
134. Lingvarum novissima Methodus Iohanni Comoenii.¹⁰

¹ Címe: Consideratio quarundam controversiarum ad regimen ecclesiæ dei spectantium, quæ in Angliæ regno hodie agitantur. Londini, 1644.

² 1652 előtti külföldi kiadás. (Ez idő szerint csupán csak két magyarországi kiadása ismeretes. Kolozsvár, 1697 és 1703. RMK. II. 1879 és 2156.) Előfordul még a 145. sz. a. is.

³ RMK. II. 638, 615, 702, 770.

⁴ Ez az újság különböző tudósok (JANSONIUS, ARTHUS, SKELEDERUS stb.) szerkesztésében Frankfurtban és Kölnben jeient meg 1555-től 1632-ig. Egyes kötetei előfordulnak még: III. 168. VII. 12. IX. 22. és XII. 9., 11. és 14. sz. a. is. E RÁKÓCZI-féle példányok közül az 1622-iki évfolyam ma is megvan a sátoraljaujhelyi piarista rendház házi könyvtárában 2665. sz. a. Lásd VISEGRÁDI: A kegyesrendiek sátoraljaujhelyi házikönyvtárának ismertetése. Sátoraljaujhely, 1910. 37—38. lap. — Az 1588—1594 márciusáig és 1615—16. évben történt eseményeket magukban foglaló kötetek megvannak főiskolánk könyvtárában. Jelzetük: Q. 307. H. 764.

⁵ Coloniae, 1600. Ma is megvan e példány. Jelzete: K K. 62.

⁶ Frankfurt, 1609. Ötödik kiadás. Ma is meg van EE. 72. sz. alatt.

⁷ Pars I—VIII. Argentinae, 1590—1600.

⁸ cum luculentis singularum Tabularum explicationibus. Editio tertia. Amstelodami, 1606.

⁹ 1652 előtt már igen sok kiadása volt 8r. alakú. 1590. Antwerpen, 1611. Basel, 1629. Prága, 1631. 1639. Amsterdam stb. Talán a felsoroltak közül valamelyik. A fenti héber biblia ott szerepel a sárospataki főiskolától 1686. dec. 7-én elvett könyvek között. (Sárospataki Ref. Lapok. 1909. 499. lap.)

¹⁰ Megjelent 1648-ban.

135. Biblia Hebraica sine punctis.
136. Leonis Hebræi de Amore Lib. 3.
137. Sethi Calvisii Lexicon Latino-Germanicum.¹
138. Caroli Karapha Commentaria de Germania Sacra.²
139. Aedonis Neuhusii Theatrum ingenii humani.³
140. Idea universæ Medicinæ Iohannis Ionstonii.⁴
141. Adolescens Academicus Caroli Musart.⁵
142. Caroli Scribani Politica Christiana.⁶
143. Novi Orbis historia.⁷
144. Institutiones Lingvæ Hebraicæ Bellarmini.
145. Maturini Corderii Colloquia.⁸
146. Euripidis Tragoediæ.
147. Ovidii Opera.
148. Vulte[i]us de Pheudis.⁹
149. Prima Concertatio Antisociniana Polyandri.¹⁰
150. Caroli Scribani Coenobiarchia.¹¹
151. Novi Orbis Historia.¹²
152. Officina Iohannis Ravisii.¹³
153. Argumentorum Ludicrorum Scriptores varii.
154. *Medulla Geographiæ Practicæ*.¹⁴
- [6. 1.] 155. Georgyi [sic] Spalatini Consolatoria exempla ex vitis sanctorum.

¹ Címe: Enchiridion lexicī latino-germanici...

² Megjelent Frankfurtban, 1641-ben. V. ö. Századok. 1873., 443. lap.

³ Amsterdam, 1633.

⁴ Amsterdam, 1652.

⁵ Douay, 1633.

⁶ Antwerpen, 1624. és 1626.

⁷ Valószínűleg az, mely Rotterdamban, 1616-ban jelent meg.

⁸ V. ö. a 126. sorsz. jegyzetével.

⁹ Eorundemque Jure libri duo. Marburg, 1595, 1602, 1617. Frankfurt, 1629.

¹⁰ Leyden, 1625.

¹¹ Seu de prudentia et religione gubernandi. Antwerpia, 1620.

¹² Talán Rotterdam, 1616. V. ö. 143. sorsz.

¹³ Seu naturae historia. Paris, 1522; Basel, 1538; Lyon, 1541; Basel, 1600.

¹⁴ RMK. 536. sz. V. ö. XII. 13.

156. Dionisi Charthusiani Comment. in Acta Apostolorum.
157. *Lexicon Januale Lingvæ Latinæ*.¹
158. Erasmi Rotherdami Dialogus.²
159. Architecturæ Militaris Elementa.
160. *Janua Lingvæ Latinæ Comoenii*.³
161. Academiarum Universi terrarum orbis Libri 3 Jacobi Middendorfi.⁴
162. Dialogus de vita decente ætate puerile Camerarii Ioachimi.
163. Johannis Sariesberiensis Polycraticus seu: De Nugis Philosophorum.⁵
164. Diarium manuscriptum.⁶
165. Libellus Manualis Ill. Sigismundi Rakoczi Manuscriptus.⁷
166. Independentia æternarum Confusionum.⁸
167. Liber Cartaceus Purus Pictus.⁹
168. Mercurius Gallo-Belgicus.¹⁰

¹ COMENIUS munkája. V. ö. 109. sorszám.

² Basel, 1516. Leyden, 1636., 1643.

³ RMK. II. 638., 615., 702. sz.

⁴ Köln, 1567., 1572., 1583. és 1602.

⁵ 8r. alakú kiadásai: Leyden, 1595., 1639. és Paris, 1610.

⁶ I. RÁKÓCZI Györgyé. SZINNYEI (M. írók XI. 486) a Magyar Nyelv-
művelő-Társaság munkáinak I. darabjában közölt adat után így említi: «1633.
Első Rákóczi György maga Diariuma.» Jelenleg a marosvásárhelyi TELEKI-
könyvtár tulajdona. (Uránia. 1913. 388. l.)

⁷ E forráson kívül más adatot nem ismerek róla. Nagy kár, hogy
elveszett!

⁸ Szerzője: COMENIUS Ámos János. Megjelent Lesznón, 1650-ben.

⁹ Már előfordult ívrét (29. sorsz.) és negyedréti alakban (51. sz.) is.

¹⁰ E Frankfurtban és Kölnben megjelent újságra nézve lásd a 128. szám-
hoz fűzött jegyzetet.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

ADALÉKOK SZABÓ KÁROLY RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁRÁNAK

I. ÉS II. KÖTETÉHEZ.

Az első kötethez.¹

Nagy-Szombat. 1642. [Helyreigazítás a RMK. I. 729. sz.-hoz.]

A fenti szám alatt SZABÓ Károly ezt írja: «Nagy-Szombat. 1642. Evangeliomok és Epistolák... Nagy-Szombat. 1642. 12 r. 313 (helyesen 312) lap. — Elül: Czíml., előszó, calendarium 21 sztlan lap. M. n. Muz. (cízml. hij.).» — E leírásból látható, hogy a múzeumi könyvtár példánya csonka, címlapja is hiányzik s emellett unicum. Honnan vette hát SZABÓ a címet? A felelet erre ez: A múzeumi példányban a régi könyvtári jegy mellett (Bibl. Hung. Jankow. F. ord. 2.) JANKOWICH Miklós írásával a címlapot pótló üres levélen ez van bejegyezve: (Az) Evangeliomok és Epistolák. Nagyszombatb. 1642. in 12. pag. 313. F. ord. 2. * Premittitur Kalendarium Sanctorum, et Festor(um) ab A. 1642 — usque 1669 calculatum, in Fine Cantus Ecclesiastici adnotantur»

E bejegyzésnek SZABÓ hitelt adott s innen művében az «Evangeliomok és epistolák» 1642. évi nagyszombati kiadása. — Minthogy ez «Evangeliomok és epistolák» 1642-ben Bécsben is megjelentek (l. SZABÓ I. 725), az a gyanúm támadt, hogy a múzeumi csonka, címlap nélküli példány egy a bécsiivel s hogy e mű Nagyszombatban 1642-ben nem jelent meg. — Az 1642. évi bécsi kiadásból SZABÓ csak egy példányt említ s ez a pozsonyi franciskánus zárdáé. Van azonban egy teljes példány a gráci egyetemi könyvtárban is (jegye I. 51976); ezt a példányt elkértem Grácból s egybevettem a SZABÓ, illetőleg JANKOWICH által mondott 1642. évi nagyszombati kiadással. Az összehasonlításakor kiderült, hogy a múzeumi címlapnélküli példány tökéletesen egyezik az 1642. évi bécsi kiadással. Ezek szerint SZABÓ Károly I. 729. száma törlendő; «Evangeliomok és Epistolák» című nagyszombati mű 1642-ből nincsen. — Még csak azt jegyzem meg, hogy a 313 számozott oldalt tartalmazó műben hiányzanak a 45., 67., 128. számok, de azért a mű szövege teljes.

Melich János.

¹ Az utolsó adalékot lásd Magyar Könyvszemle 1912. évf. 329. lapján.

*A második kötethez:*¹

I.

[248.] H. n. 1657.

Articuli Juxta quos regitur Ecclesia, in Superioribus Regni Hungariae partibus publicati Anno 1657.

Hogy ezeknek a «Felsőmagyarországi cikkek»-nek, vagy másképp ú. n. «Vizsolyi kánonok»-nak az 1595-iki, SZABÓ K. szerint *bárfai* (RMK. II., 253), RÉVÉSZ Imre szerint *vizsolyi* (Spat. Füzetek. 1863, 419 lap), továbbá az 1667-iki (ZOVÁNYI I. szerint sárospataki kiadás; egyetlen példánya a sárospataki ref. főiskola könyvtárában. Magyar Kszemle, 1909., 315 lap) és 1709-iki szintén helynélküli (SZABÓ K. szerint bárfai. RMK II. 2358.) kiadásokon kívül *egy 1657-iki kiadása is volt*: bizonyítja a sárospataki ref. főiskolai könyvtár kéziratárában levő s SZŐKE Ferenc által szerkesztett ívrét alakú kánongyűjtemény («Canones Ecclesiastici Ecclesiarum Reformatarum in Hungaria...»), melynek 206—219. lapjain a fenti című kánonok olvashatók, melyeket SZŐKE Ferenc generalis notarius egy 1657-ben (hely nélkül) nyomtatásban megjelent példányról másolt le.

Harsányi István.

2.

[249.] Nagy-Szombat. 1667.

Pongrátz, Georgius aggratVLatIo ChronographiCa | stIlo sIMpLICI et CVrrentI faCta | VnICE In SignVM obLigatIonIs DebIta | qVa CLeMentI DeI gratIa papæ IX. | DOMVIqVe aVstriaCæ pLene | et Vltro se aDstrICtVM agnoVIt | georgIVs pongratz eCClesIæ Metro-polItanæ strI- | gonlensIs LeCtor et canonICVs | eLeCtVs saManDrIensIs VngarVs.

2-r. 9 szztlan levél. Az egész munkácska rézbe van metszve. A címlap alján: *D. P. sculp. Tyrn.* A chronogrammok az 1667. évszámot adják. Van benne 8 féllapnyi gyarló rajzú kép, köztük Róma látképe, IX. Kelemen pápa, I. Lipót és neje arcképe; a többiek szimbolikus ábrák.

M. N. Múzeum könyvtára.

Varjú Elemér.

3.

Kolozsvár. 1672. [*Javítás a RMK. 1295. sz.-hoz.*]

[PÓSAHÁZI, JOHANNES.] Falsitas Toti Mundo detecta...

SZABÓ Károly szerint e cáfoló irat «névtelen szerzője a legnagyobb valószínűséggel BETHLEN Miklós». E föltevést azonban éppen maga BETHLEN Miklós

¹ Az utolsó adalékot l. jelen évfolyam 246. lapján.

cáfolja meg, aki Önéletírása II. könyvének VI. részében (SZALAY László kiad. Pest, 1858., I. k. 424.) e cáfoló iratról ezt mondja: «Irtam vala Heidelbergába Joachimus Camerarius és több, az elector körül lévő jó uraimnak és az én praeceptorimnak a professoroknak, *adjungálván* az akkor Bársony püspöktől kijött Magyarországbán kibocsátott «Veritas toti mundo declarata» nevű könyvecskét *cum refutatione Joannis Posaházi subtitulo: «Falsitas toti mundo detecta»* még holmi ahhoz tartozó maradékokkal. (V. ö. Zemplén vmegye monogr 259—60 l.)

Harsányi István.

4.

[250.] Sopron. 1681.

[Maholany Joannes] SERIUS EXHIBITUM || SUPPLEMENTVM || ACTORVM COMITIA- || LIUM HUNGARICORUM || SOPRONENSIVM NUPER || EDITORUM.

4°.): (ív = 4 sztl. lev.

Alsókubini Csaplovics-könyvtár.

Rexa Dezső.

5.

[251.] [Sopron. 1681.]

IMAGO || PACIS. || AD CORNEL. TACITI || ANNALEM I. CAP. X.

4°.): (ív = 4 sztl. lev. A fentebbi nyomtatvánnyal történt szorgos összehasonlítás szerint tettem a nyomtatás helyét és évét Sopronba és 1681-be.

Alsókubini Csaplovics-könyvtár.

Rexa Dezső.

6.

[252.] Csik. 1685.

Nova quaedam officia cum propriis Sanctorum Regni Hungariae et SS. Ordinis S. P. N. Francisci. Nec non Festis ad Libitum: a Sacra Rituum Congregatione approbatis. Quae necdum passim in Breviariis Romanis impressa habentur. Jussu A. R. P. Antonii Valtsanski, Custodiae S. Stephani Regis in Transylvania Custodis Provincialis Aedita. Impresum In Conventu Csikiensi, Typis ejusdem Conventus. 1685.

8°. 207 l. Utána Appendix új számozással 26 l. és végül Index 3 számozatlan levél.

Székelyudvarhelyi ferenczenái kolostor könyvtára.

Lukinich Imre.

7.

[253.] Lőcse. 1686.

Calendarium tyrnaviense ad annum 1686. in usum Hungariae et vicinarum provinciarum opera astrophili cujusdam e. Soc. Jes. Sup. Monachii.

A könyv eddig szorgos kutatásom dacára sem került kezemhez, de hogy a Csaplovics-könyvtárban megvan, vagy megvolt, azt bizonyítja az a könyvjegyzék, mely a negyvenes években készült, s amelynek XVIII. kötetéből jegyeztem ki a fenti címet. A könyv e kötet 305. sorszáma alatt található.

Alsó-kubini Csaplovics-könyvtár.

Rexa Dezső.

8.

[256.] Kassa. 1686.

Libellus | Alphabe | ticus | Cui | Praeter | Rudimēn | ta quaedam Fidei
choi | ssianae, Et Alipuot Pre | ces Adjecta Est | Brevis No | menclatura
Latino — | Hungasica. | (Barok keretben IHS.) Cassoviae. | Excudebat
Stepkanus Bosytz | M. DC. LXXXVI.

Kassa városa levéltárában.

Kemény Lajos.

9.

[254.] H. n. 1686.

J. P. L. W. Anatomi Dess von den Ungarischen Jesuiten gestell-
ten Glaubens-Bekāntniss | In 22. Articulu bestehende: So Denen zum
Römisch-Catholischen Glauben gezwungenen Evangelischen Christen
daselbst zu bekennen | vorgehalten worden; Nebst einem nach-
dencklichen Anhang Zergliedert durch. P. J. L. W. Gedruckt im Jahr
Christi 1686.

12-r. A—S iv = 213 szott lap. Elől: Ajánlás az összes szerzetes ren-
dek, de különösen a jezsuiták és bartholomiták prälatusainak, atyáinak és egyéb
lelkészeinek. Ezekhez intézett írás (Zuschrift).

Alsó-kubini Csaplovics-könyvtár.

Rexa Dezső.

ADATTÁR.

**Pataki Sámuel levele gr. Bethlen Lajoshoz a kolozsvári ref.
nyomda ügyében. 1771. aug. 19.¹**

Méltóságos gróf curator úr!

Nagykegyességű patronus uram!

Tudva van Nagyságod előtt, mely hasznos és Isten dicsőségére célozó munkát vettem légyen fel, collegiumunk typographiájának, t. i. közhaszonra való megjobbítását és folytatását, olyvéggel, hogy avagy csak egy valamirevaló typographiája légyen a református statusnak a két hazába, midőn az eddigvalók csak igen csekélyek és azok is hanyatlófélben voltak. Mely szent szándéknak Nagyságod is nemcsak helybehagyója volt, hanem fáradozni is méltóztatott annak rendbeszedésében és mintegy első fundamentumának megvetésében. Teljes igyekezettel munkálkodtam azolta azon célnak tökéletesen való elérésében és nem kevés munkát is vittem végben; mint ennek bizonyági, kik közelebbről látták és a dologhoz értenek; ámbár némelyek, kiknek segíteni kellett volna inkább, ócsárolták és még ma is nagy szálka szemekbe. Reménységem felett Isten öfelsége megsegített és költséget szolgáltatott. Ugyanis Báró Kemény Simon úr ő nagysága legelőször is adott a Wolfius Mathesisének nyomtatására 500 M. forintokat, néhai gróf Földvári Ferenc úr a Sidó Grammaticára ugyanannyit, melyet mostan nyomtatnak is. Néh. B. Wesselényi Ferenc úr ő Exclja betegségében igérvén 500-at, az ő Exclja özvegye holta után megadta. Gróf Székely Ádám úr ő nagysága a Lockiust nyomtattatván, fizetett érte 500-at és azután az exemplárokat ugyancsak ide ajándékozta, melyekből lassanként ki fog kerülni a reá költött pénz. Másunnan is chártákból s egyéb apróságokból jött pénzünk. De mindenek ruinában lévén, egy szegig mindent reparáltatnom kellett és mostan is szüntelen a typusok refusiójára és ujaknak, melyek nem voltak, készítésekre

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle 1882. 284—88. II.

költenem kellett, annyira kifogytam a pénzből, hogy nemcsak magaméból felesen segitettem, hanem kölcsön is kellett kérnem már néhány izben. Mivel csak a könyvek nyomtatására is és papirosra, kivált miolta oly nagy impositiot tettenek arra, oly feles pénz kívántatik, ha betűkre és egyéb instrumentumokra nem kellene is költeni, hogy el nem hiheti, aki maga nem tapasztalja, magam is (ámbar az effélékben valamennyire jártas voltam) nem gondoltam épen, hogy annyi pénzről kelljen provisiót tennem előre. Mert csak papirosra többet adtam már 1100 forintoknál, betűre és matériálékra többet 700 forintnál, legények fizetésében szinte 500-at. És amint előre circiter felvételtem, papirosra és legények fizetésére nem elég esztendőnkint 2000 forint. Az exemplárokból pedig csak lassanként per partes szedjük a pénzt, épen rossz kelete lévén a könyveknek ebbe a hazába a bibliopoláknak nem léte miatt. Melyeket mind világosan meg fog Nagyságtok látni, mikor rövid időn számot adván sáfárságomról, alázatosan Nagyságtok eleiben tészem perceptumimot és expensaimot. Kéntelen vagyok azért, újra a kegyes patronusok adakozó kezekhez folyamodni és azok között Nagyságod buzgósága előttem esméretes lévén, bátorkodtam alázatosan instálni, méltóztassék Nagyságod szívére venni e sz. igyekezetet és Istentől vött tehetségéből felsegélteni ily nagy szükségünkbe. Tudom, hogy sok izben adakozott Nagyságod az Isten házának, nevezetesen eklésiánk örökösen dicsekedhetik Nagyságod példás kegyességével; tudom, hogy más collegiumnak is mostani szükségében nem kevés segítséggel volt Nagyságod; tudom, hogy nehezek az idők, annyira, hogy a legszen- tebb elszánt szándékba is akadályt vethetnek egy ideig; de tudom azt is, hogy Nagyságod buzgósága a közönséges jóhoz nagyobb, mintsem a meggátoltathatnék valami ideig való akadálytól és bizonyosan elhit- tem azt, hogy soha ennél szentebb és hasznosabb s Isten dicsőségét hathatósabban előmozdító végre nem adakozott Nagyságod. Mert a különös scholákhoz és ekklesiákhoz köttetett fundatiók használnak ugyan nagyon azon különös ekklesiának; de a könyvnyomtatóműhelyből, ha jól felállhat, a két hazában lévő minden ekklesiákra és scholákra nagy bővséggel kiárad a haszon, kivált e veszedelmes időkben, melybe, ha valaha szükséges volt, bizony szükséges a jó könyveknek terjedése és itthon való nyomtatása, midőn annyira megszorítottak mindenfelől az utak a könyvek hozására és midőn már szinte elfogytak és elrongyol- lottak a régi boldogabb időben többire fejedelmi költséggel nyomtat- tatott könyvek, melyekkel a szegény falusi papok eddig magokat segí-

tették. Nem állhat pedig a könyvnyomtatás derekasan lábra mindaddig, míg arra közönséges fundus, még pedig jócska summa nem leszen, annyira, hogy mind a szegény tanulógyermek, mind a deák és falusi papok, kevés és tehetséghez mérsékelt költséggel juthassanak minden scholasticus és papokat segítő jó könyvekhez, melyeket renddel egymásután kinyomtatni szándékozunk; sőt azon volnának, hogy a sz. írást is, melyet külső országról csak a tehetősebbek szerezhettek meg, lehessen itten kinyomtatnunk és igen olcsón adnunk, ha egyébként gátot nem vetnének benne mások. E végre azt állítottam meg és regulálul feltettem, hogy valaki valami pénzt conferál e szent szándéknak előmozdítására és valami könyvnek a nyomtatására, az azon fundatorok nevére, pro perpetuo fundo nemcsak protocollaltassék, hanem a soha egyébre ne fordítottassék és azzal a pénzzel nyomtatott könyvből békerült pénz is (melynek in duplo és triplo kell visszafordulni) más könyvnek nyomtatására fordítottassék és azon fundatornak nevére iratassék annak lucruma is, hogy azon fundus szüntelen a könyvek nyomtatásában forogván, nevedjék végre oly summára, hogy nagyobb dolgokat lehessen azzal mozdtítani nem sok időre, mint sem reményleni lehetett volna előre. És hogy azon kegyes fundatornak emlékezete éljen örökké, míg annak kegyes adakozásával és annak lucrumával világra jött könyvek megmaradnak, az editorok emlékezetet tartoznak tenni minden könyvbe annak nevére, a kinek költségével nyomtatattak. Már a Wesselényiána, Keményiána, Szekelyiána és Földváriána fundatiók, melyeket említék, olyanok lesznek, melyeket bővebben fogok Nagyságodnak szemben declarálni, ha méltóztatik Nagyságod parancsolni. Eszerint bizonyos lehet Nagyságod benne, hogy ha a fundust maga kegyes adakozásával neveli, célját el is fogja benne érni; sőt másoknak követendő példát adván ama szerint: *Ugy fényljek a ti világosságtok, hogy mások is látván a ti jócselekedeteiteket etc.* duplában használ nekünk és az Isten dicsőségének, midőn nemcsak maga feleségelli igyekezetünket, hanem másoknak is ösztön gyanánt leszen hasonló cselekedetre. Átallottam volna bizonyára és eddig is mind kerültem Nagyságodnak alkalmatlankodni, tudván már Nagyságodnak summás adakozásait, ne hogy szemtelenül én is terhelni láttassam; ha bővebben volnának, a kiknek módjuk volna az adakozásba és azok között is, akiknek annyi buzgóságuk volna az Isten dicsőségéhez, hogy a miből magok szűkítése nélkül adakozhatnának is, azt örömebb ne költenék e veszendő élet hijában való dicsőségére, mint az Isten házának építésére.

Teljes bizodalommal vagyok mindazonáltal, hogy ha mostan módja nem volna is Nagyságodnak abba, hogy célunkat előmozdítsa maga adakozásával, legalább nekem vétekül nem tulajdonítja, hogy Nagyságodnak alázatosan eleiben tenni bátorkodtam, minémű szándékban légyünk és annak végben vitelében minémű szükséggel küzdjünk, hogy ha mit még elszánt Nagyságod maga jovaiból Isten dicsőségére, abból avagy csak ezután ezen Nagyságod approbatiojából is kezdett institutum részesülhessen s gyarapodhassék. Mely bizodalommal szegény kezdendő typographiánkat és collegiumunkat Nagyságod kegyességében alázatosan ajánlván, maradok nagyságod

alázatos szolgálja

PATAKI Sámuel.

Kolosvár 1771. die 19. Aug.

Kivül: Illustrissimo ac magnifico domino domino Ludovico Comiti de Bethlen, ecclesiae ac collegii reformati Claudiopolitani curatori supremo. Domino ac patrono mihi gratio, humillime colendo.
(Zárópecsét.)

(Eredetije gr. BETHLEN Gábor keresdi levéltárában.)

Közli: LUKINICH IMRE.

TÁRCA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1913. ÉV HARMADIK NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben köteles példányokban 3100 drb nyomtatvánnyal, ajándék útján 123 drb, vétel útján 234 drb, áttétel útján 21 drb, összesen 3778 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül köteles példányok címén beérkezett: alapszabály 228 drb, falragasz 1523 drb, gyászjelentés 1792 drb, hivatalos irat 92 drb, műsor 423 drb, perirat 3 drb, szinlap 1872 drb, zárszámadás 506 drb, különféle 642 drb, összesen 7081 drb apró nyomtatvány. Vásárlásokra 2591·26 korona, 150 frank, 97·10 márka, 25·85 holl. frt; fordítottatott.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát:

A Cipész kiadóhivatala; A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége; BINDORFER Ferenc; Bosnyák-herc. orsz. kormány; Budapesti kereskedelmi és iparkamara; Budapesti ref. theologiai akadémia; CARAFFA Pedro, La Plata (3 drb); Cincinnati Museum Association; The John Crerar library, Chicago; CSIKI Ernő; Debreceni főiskola igazgatósága; Deputazione Fiumana di storia patria; Dongó kiadóhivatala, Cleveland; ERNYEY József (2 drb); FEJÉRPATAKY László (3 drb) Feleký Károly, New-York (3 drb.); K. K. Handelsministerium, Wien (2 drb); ifjú HAMPEL József; HOFFMANN Géza, Chicago; HUPKA Ödön (3 drb); Igazságügyi minisztérium (4 drb); Iskolai igazgatóságok (302 drb); Kecskeméti ref. jogakadémia; KERESZTY István; Kongl. universitets-bibl., Uppsala; KUBINYI Viktor, South Bend (2 drb); Kuratorium des Ioanneum, Graz; Library of Congress,

Washington (4 drb); LÖHNERT Mátvás; Magy. Földrajzi Társ. Balaton-bizottsága (2 drb); M. kir. közp. statisztikai hivatal (5 drb); Magyar Könyvszemle szerkesztősége; Magyar mérnök- és építészegylet; Magyar Tudományos Akadémia (10 drb); MAYER Theodor, Wien; MYLNE R. S., London; Norddeutscher Lloyd (10 drb); Orsz. állatvédő egyesület; OSBORN Albert, New-York; PYVÁNY Jenő, Philadelphia; Pozsonyi kir. akadémia; PROCHASKA A., Krakow.; Rendőrfőkapitányság; REXA Dezső, Székesfehérvár; ROSENBAUM Emanuel, Páris (3 drb); SÁNDOR Lajos; SEJERMANN N. A., Lubotin; Smithsonian Institution, Washington (4 drb); SZABÓ Bertalan (5 drb); SZEDENICH Fülöp, Pereszteg; Székesfehérvár polgármestere (3 drb); SZENTESY Alfonz; SZÉNTMÁRTONI Kálmán, Székelykeresztúr; WINKLER Imre, Kispeszt.

A vásárolt könyvek közt említésre méltó nevezetesebb szerzemény nem volt.

A könyvtár helyiségében az elmúlt negyedévben 3132 egyén 10.714 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 581 egyén 992 kötetet vitt ki házi használatra.

A lefolyt negyedévben 1658 művet osztályoztak, melyekről 2168 cédula készült. Ezenfelül a «Camerális» szak átalakítását folytattuk s belőle e negyedévben 1050 tételt végeztünk el. A múzeumba újabban került régi magyar könyvtári könyveket, köztük több unikumot, összesen 26 drb.-ot katalogizáltunk. Kötés alá 392 művet 511 kötetben küldtünk.

A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe ez idő alatt 877 drb. csomag érkezett s ugyaninnen 973 levelet és 113 drb. reklamálást expedáltak.

Az 1897. XLI. t.-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben peres eljárást indítottunk 2 esetben.

II.

A *hirlaptár* az 1913. év III. negyedében kötelespéldányok útján 488 évfolyam 30.094 számával gyarapodott (ebből 5881 szám a törvényt szabta nyomdai kimutatás nélkül s egyenként érkezett); ajándék útján 1 évfolyammal, 531 számmal, vásárlás útján 1,300 hirlapszámmal, a nyomtatványi osztályból való áttétel útján pedig 3 évf. 155 számával, mindössze tehát 491 évf. 32.080 számával.

Ebből ajándék: FELEKY Charlestól (New-Yorkból) az amerikai magyar nyelvű, illetőleg német és szláv nyelvű, de magyar érdekű

hírlapok s a brazilai kormánytól a «Diario Oficial» és «Diario de Congresso Nacional» (mind folytatólag). Vásárlás: Pesti Napló 1874 és 1880, Társalkodó 1830 (WACHTEL Gyula antikváriustól 26 kor.).

Az évnegyed folyamán 334 olvasó 511 hírlapnak 789 évfolyamát 996 kötetben használta; ebből házon kívül 34 olvasó, 37 hírlap 90 évf. 113 kötetét.

Átnéztük 491 évf. 24.738 számát; céduláztunk 20 évfolyamot (köztük egy új lapot). Beköttettünk 105 kötetet. Ezenfelül zavartalanul folyt rendes folyómunkánk.

III.

A *kézirattár* az 1913. év harmadik negyedében vétel útján 1 középkori és 32 újkori kézirattal, 337 irodalmi levéllel és 24 irodalmi anekdotával, 15 zenei kézirattal és 19 zenei levéllel gyarapodott. Vételre 21.679²⁰ koronát és 200 lírát fordítottunk.

A jelen évnegyedi gyarapodás kiemelkedő része MADÁCH Imre irodalmi hagyatéka: a nagy író összes munkáinak eredeti kézírata (Az ember tragédiája kivételével), levelezése és okmányai, melyeknek becstét fokozza, hogy köztük több kiadatlan munka és levél található. Történelmi szempontból becses LOVINA Ignác naplója III. KÁROLY király neveléséről, valamint III. KÁROLY néhány gyermekkori íráspróbája. Középkori kodexeink is szaporodtak egy asztrológiai kézirattal. Az irodalmi levelestár MIKSZÁTH Kálmán, BULYOVSKY Lilla, DEVRIENT Emil leveleivel, a zenei gyűjtemény néhány kiadatlan RÓZSAVÖLGYI-kézirattal s LISZT, WAGNER s a két DOPPLER leveleivel gazdagodott.

Az évnegyed folyamán 48 kutató 109 kéziratot és 1047 levelet használt. Kikölcsönöztünk 13 esetben 25 kéziratot és 3 levelet.

IV.

A levéltár gyarapodása a lefolyt évnegyedben a következő számokat tünteti fel: vétel útján 330, ajándék útján 2, áthelyezés folytán 908, összesen 1244 darab. A vételre fordított összeg volt 3813 korona és 15⁶⁰ frank.

Ajándékozó volt F. KRETZ, ODESCALCHI Arthúr herceg közvetítésével.

A gyarapodás a múzeumi levéltár csoportjai szerint a következőképen oszlik meg: eredeti középkori oklevél 108, újkori irat 992, céhírat 14, címereslevél 4, 1848/49-es irat 1, emigrációs irat 125.

A címereslevelek csoportjának gyarapodása évről-évre szedve a következő: 1., 1653 december 10, Regensburg. III. FERDINÁND címereslevele (Vetési) SZABÓ Miklós és családja részére, hártya eredeti, 3 nemesi bizonyítvánnyal, dr. GÖLLNER Aladárné örök letéte; 2. 1666 január 11. Fogaras. APAFFI Mihály címereslevele a Nagyböloni DAMOKOS család részére, hártýára írt eredeti; 3., 1722 november 27. Bécs. III. KÁROLY címeres nemesítő levele BENCsik Mátyás részére, hártya eredeti; 4., 1730. március 18. Bécs. III. KÁROLY mint spanyol király OLIVERY Ferencnek Magyarországon szerzett érdemeiért grófi címet adományoz, hártya eredeti, beosztva a külföldi címereslevelek csoportjába.

A gyarapodásból külön kiemeljük a RUMY-családtól megszerzett 107 darab középkori oklevelet, Brandenburgi György örgrófnak, II. LAJOS király nevelőjének, 1519 március 16-án Budán kelt levelét, KOSUTH Lajos 1848/49-iki és későbbi életére vonatkozó néhány fontos levelet, a DANCs Lajoshoz az emigránsok amerikai tartózkodása idejében írt 131 darab levelet, a céhiratok közül a privilegyei posztókészítőknek 1651 május 9-én kelt céhszabályzatát.

A családi levéltárak száma eggyel gyarapodott. BEZERÉDJ Andor ménfői földbirtokos elhelyezte örök letét gyanánt a saját családjának levéltárát, amely két nagy ládába csomagolva érkezett meg a Magyar Nemzeti Múzeumba. A levéltárban vannak a BEZERÉDJeknek egy 1274-ik évi oklevéllel kezdődő középkori oklevelei, mintegy 40 darab, közöttük a családnak 1431-ben kelt eredeti címereslevele is. Ezzel a Múzeumban különállóan kezelt családi levéltárak száma a 92-öt érte el.

A levéltári személyzet munkája, a nyári két hónapban kivett szabadságidőktől eltekintve, most is a régebben elhelyezett letétek pótló fel dolgozására irányult a folyó ügyek végzése mellett. Felállították a FORGÁCH grófoknak Alsó-Kemencéről pótlólag beküldött levéltárát, amely 8 darab középkori oklevélmásolatot, 16.445 újkori iratot, 33 genealogiai táblát, 30 térképet és rajzot, 6 nyomtatványt és 115 lajstromot, összesen 16.635 darabot tartalmaz. A szintén ezen negyedév folyamán rendbe szedett REVICZKY-levéltárban van 2 eredeti középkori oklevél, 32 másolat, 1798 újkori irat; 1 genealogiai tábla, mindössze 1833 darab.

A negyedév folyamán 61 kutató használt 11.311 iratot és 9 tértívenyre kikölcsönöztek 486 darabot.

SZAKIRODALOM.

Borsos István. *A pápai református főiskola könyvtárának katalógusa II. kötet. Szaporulat 1900-tól 1911. végéig.* Pápa, 1912. A főiskola betűivel. 8-r. IV, (4), 352 l.

E katalógus beosztását s a címek közlési módját folyóiratunk már az I. kötet megjelenésekor ismertette. Az ismertető ugyanekkor megróttá azt az érthetetlen eljárást is, hogy a címek mellől elmaradt a jelzet, ami a katalógus gyakorlati értékét és jelentőségét nagyban leszállítja. A katalógus készítője azonban, úgylátszik, nem olvasta ez ismertetést — hiszen katalógusa II. kötetében még folyóiratunk szerkesztőjét is más névvel cseréli fel — vagy ha olvasta is, hát feleslegesnek tartotta változtatni helytelen módszerén s így valóban nem tudjuk érdemes-e behatóbban foglalkozni e második kötettel s bővebben kifejtetni úgy a beosztás, mint a szöveg pontossága tekintetében emelhető súlyos kifogásokat.

Amelyik cím nem magyar, latin, vagy német, azt jobbra többkevesebb sajtóhiba torzítja el, a kiadvány nem nagy dicsőségére. Így mindjárt az első lapon a következő cím éktelenkedik, melynek hibáit aligha lehet egytőlegységig a szedő nyakába varrni:

POMAY, François. Le grand dictionnaire royal en trois langues, savoir, la françoise, la latine et l'allemande, chacun (!) expliqué (!) par les deux (!) antres et (?) trois parties etc.

Azt is helytelennek tartom, hogy az inkunabulumok szakjába az 1500 évszámon túli kiadványok is besoroztatnak, holott ez a korhatár ma általánosan el van fogadva s be nem tartása örökös félreértésekre ad alkalmat.

Végül a könyvtár primitív szakrendszere folytán a használhatóság rovására van, hogy a kötethez nincs tárgymutató is csatolva, mert így alig lehet tájékozódni egy-egy speciális kérdés irodalmáról, már pedig a nyomtatott könyvtárkatalógusnak ez kell, hogy legyen a legfőbb célja.

Érdekesek a gyarapodás mértékére és irányára vonatkozó statisztikai

adatok, melyekből kiderül, hogy a könyvtár tizenkét év alatt¹ 24.078 kötetről 36.347 kötetre emelkedett, ami több, mint 50%-os szaporulatnak felel meg. E nagy eredményben kiváló része van a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének, amely 1903 óta gyarapításra 16.400 koronát juttatott ez intézetnek. De kivette részét a könyvtárt fenntartó főiskola is, amely könyvbeszerzésre és könyvköttetésre évenként 2400 K-t, tizenegy év alatt tehát 26.400 koronát fordított. A katalogus készítője az egyes szakokról külön-külön is kimutatta, hogy hány műből és darabból áll s hogy mennyi ebből az új kötetben feldolgozott gyarapodás. Kár, hogy a gyarapodásnál legalább három kategóriát nem különböztet meg s nem tünteti fel külön-külön, hogy mi volt az ajándék, mi az államsegélyből s mi a főiskolai pénzekből beszerzett anyag. Így lehetetlen a gyarapodás szakok szerinti eloszlása felett kritikát gyakorolni, nevezesen azt vizsgálni, mennyiben szolgált az államsegély az általános műveltség terjesztésére. Ha a gyarapodás darabszámából leszámítjuk az iskolai értesítők, jegyzőkönyvek, kéziratok és aprónyomtatványok csoportjaira eső darabokat, úgy a gyarapodás végső eredménye 7840 drb. A szaporulat legnagyobb része: 28'69⁰/₀ a theológiára esett, a nyelvészet és irodalom szakjainak gyarapodási százaléka 18'52 (aminek 27'84⁰/₀-a. esik az ókori nyelvekre és irodalmakra), a történelmi szakoké 14'6, a természettudományoké 8'92, az egyetemes szakoké 7'11, a jog- és államtudományé 5'56, a neveléstané 4'37, a matézisé 3'67 s a földrajzé 3'66. Mint e kis statisztika bizonyítja, a könyvtár, habár az államsegély kedvéért közkönyvtárrá lett, továbbra is szinte kizárólag az iskola szükségleteit tartja szem előtt.

GYALUS ISTVÁN.

Szőnyi I. László. *Az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum és Iskola könyvtárának címjegyzéke. Szerkesztette —, dr. Tantossy József közreműködésével.* Budapest, 1913. (Franklin r.-t.) 8-r. XIV, 2, 858 l. Ára?

Az Orsz. magyar iparművészeti múzeum és iskola a gyakorlati élet szükségleteinek tett eleget, amikor immár 8739 kötetre felszaporodott könyvtáráról ezt a díszes s ami a dísz külső sallangjánál jóval többet ér, igazán használható katalogust elkészíttette és kiadatta. Helyesen jegyzi meg RADISICS Jenő a műhöz írt előszavában, «hogy egy csupán a mun-

¹ Az előszó tíz, majd tizenegy évről szól, világos ellentétben a címlap e kitételével «szaporulat 1900-tól 1911 végéig».

kák címét felsoroló katalogus nem felel meg, nem elegendő ahhoz, hogy a könyvtár kihasználtsák. A mi könyvtárunkat látogató közönség nem oly célból keres könyveket, hogy azokat elolvassa, hanem vagy meghatározott iparművészeti tárgyak iránt érdeklődik, azoknak stílusbeli alakulása és multja tekintetében kívánja magát tájékoztatni, vagy valamely megszabott feladat megvalósításához kutat segédeszközök után, saját fantáziáját új benyomások felvétele által munkára kívánja ösztökélni, a lelkében esetleg homályosan élő gondolatokat és terveket megtestesíteni. Ily természetű tevékenységhez az olyan lajstrom, melyben mindössze címei találhatók a munkáknak, nem elegendő, kívált akkor nem, amikor e címek legtöbbször idegen nyelvűek, a dolog természeténél fogva azok, mert hisz a magyar irodalom, amennyiben iparművészetre vonatkozik, számba sem jöhet a külföldi irodalom gazdagságához képest. Közönségünk tehát, mikor a régi címjegyzéket forgatta, tulajdonképpen tájékoztatlanul állott a rendelkezésére bocsátott anyaggal szemben. Nyilvánvaló volt, hogy könyvtárunk csak abban az esetben fog haszonnal dolgozhatni, az évek során át gonddal és áldozatok árán gyűjtött nagybecsű könyvek és folyóiratok csak úgy fogják rendeltetésüket betölteni, ha a látogató azok címét nemcsak megérti, hanem egyúttal azt is tudja, hogy mit tartalmaznak.»

Évből az új katalogus összeállítói nem érték be azzal, hogy a művek címét eredeti alakjukban közöljék, hanem fordításban is mellékeltek még pedig «nem annyira szószerint, mint inkább értelmileg» és sok helyütt taxative is felsorolják, hogy miféle tárgyról van szó akár írásban, akár képben az illető munkában. Emellett az általános jellegű műveket is újra meg újra felsorolták minden olyan alcsoportban, amelybe valamely részüknél fogva beilleszthetők, a mi véleményünk szerint kissé sok a jóból, különösen az olyan gondos, minden aprólékosságra kiterjedő tárgyi index mellett, aminővel e mű föl van szerelve.

E fölösleges címközlések elhagyásával a mű terjedelme alig félannyi volna, mint jelenleg, ami a könnyebb kezelhetőség szempontjából is nagy előny, az anyagi megtakarításokról nem is szólva. Így pl. egyetlen egy mű: a *Collection Dutuit* c. kiadvány, melynek részletes leírása a 74. lapon 9 sort vesz igénybe, nem kevesebb, mint 10 más szakban fordul elő utalás gyanánt, még pedig 6-7 sorra terjedő teljes címmel, ami a katalogus 2 nyomtatott lapját foglalja el. Ha már az utalást nem akarták mellőzni, megtette volna az egész rövid cím s

a jelzet közlése is ilyformán: DUTUIT, La collection — Paris. é. n. (B. 2-r. 64), ami egy-egy sorban elfér. Szinte a komikummal határos olyan általános művekre, minő LÜBKE Wilhelm: *Grundriss der Kunstgeschichte*, az építészet, szobrászat és festészet történetére vonatkozó szakoknál külön-külön utalni. E teljesen fölösleges 3 utalás egymaga 27 sort, vagyis közel egy lapot vesz igénybe. Azt hiszem, e két adat mindenkit teljesen meggyőz azon állításom helyességéről, hogy elhagyásukkal, illetve redukálásukkal, a vaskos kötet legalább felére lett volna apasztható, ami, ismerve a mai nyomdai árakat, csinos összeg megtakarítására vezetett volna.

Az ekként megtakarított összegből inkább beszerezhetnék volna amúgysem gazdag iparművészeti irodalmunk ama darabjait, amelyek a jegyzék tanúsága szerint nincsenek meg a különben jól felszerelt, gondosan összeállított könyvkészletben.

Reméljük, hogy az igazgatóság, ha a katalogus kiadása újra szükségessé válik, megelégedi ezen az ügy érdekében elhangzott szavainkat s míg egyrészt a tartalmi felsorolást még tovább fejleszti, másrészt elhagyja a fölösleges utalásokat s nagyobb tömörségre törekszik.

A nagy munkáért különben készítői teljes elismerést érdemelnek s azt hiszem, a könyvtár minden látogatója aláírja azokat a szavakat, amelyekben RADISICS tisztviselői fáradságos munkáját méltatja.

GULYÁS PÁL.

Jentzsch, Rudolf: *Der deutsch-lateinische Büchermarkt nach den Leipziger Ostermesskatalogen von 1740, 1770 und 1800 in seiner Gliederung und Wandlung. (Beiträge zur Kultur- und Universalgeschichte XXII. Heft.)* Leipzig, 1912 R. Voigtländer. (Altenburg, Pierersche Hofbuchdruckerei.) 8-r. XI., 404 l., 3 tábla. Ára 12 M.

Valamely nemzet művelődéstörténetének egyik legfontosabb tényezője irodalmi termelésének minősége, összetétele s a közönség viselkedése, érdeklődése e szellemi természettel szemben. Ennek megállapításához többféle forrásból használhatunk adatokat; ilyenek a kortársak nyilatkozatai kedvenc olvasmányaikról, bizonyos szakok előnyben részesítése, evelekben, naplókban, egykorú szatírákban foglalt célzások és kijelentések, a magánkönyvtárak, kölcsönkönyvtárak és olvasóköri gyűjteményeinek összetételéről, forgalmáról szóló adatok, könyvkereskedők áruforgalmi kimutatásai és így tovább. De ezek a szubjektív adatok csakis szubjektív, tehát nem mindenben megbízható mozaik-kép összerakásá-

hoz szolgáltatnak apró kavicsokat. Sokkal tárgyilagosabb, mert szinte öntudatlanul kialakuló képet nyerhetünk akkor, ha az egész könyvpiac alakulását, ez alakulás szinte évről-évre való változását a maga egészében tekintjük és elemeire bontjuk. A művelődéstörténet szóbanforgó ágának ilyenén szemléletére egyetlen nemzet sem rendelkezik oly megbízható és bőséges, bámulatosan folyamatos eszközzel mint a német könyvkereskedelem 1564-től a XIX. sz. közepéig, szinte évről-évre megjelenő frankfurti, majd frankfurti és lipcsei s végül csupán lipcsei husvéti és mihálynapai vásári jegyzékeiben.

Az ezen jegyzékekben felhalmozott anyagnak az irodalmi és szellemi élet terén beálló változások összehasonlítására való kiváló alkalmasságát már a XVIII. században felismerték, amint azt FRÖMMICHENNEK a *Deutsches Museum* 1780. évfolyamában megjelent cikke mutatja. A múlt század folyamán főleg SCHWETSCHKE foglalkozott behatóbban e vásári katalogusokkal, aki ezek alapján évről-évre összeállította a németországi könyvtermelést 8 főszak és a nyelvek szerint osztályozva. E statisztikai összeállításon alapulnak Friedr. ZARNCKE tabellái KAPP alapvető művei, a *Geschichte des deutschen Buchhandels* első kötetének függelékében. Sajnos, SCHWETSCHKE számadatai épen nem megbízhatóak s így az ezekre alapított grafikonok sem fedik a valóságot. Azonkívül az is kétségtelen, hogy a vásári katalogus korántsem öleli fel az egész könyvtermést: így a lokális értékű kiadványok s a délnémet sajtók termékeinek zöme nem került a lipcsei piacra s így nincs is a jegyzékekben. De épen ez a hiány, bizonyos szemszögből, előnye is e jegyzékeknek. A vásárosok ugyanis csak azt vitték piacra, amiről gyakorlati tapasztalataik nyomán eleve tudták, hogy kell a közönségnek s így katalogusaik épen hiányosságukkal, vagy ha úgy tetszik irányzatosságukkal minden frázisnál élénkebben és meggyőzőbben jellemzik a közízlést. Hogy azonban a vásári jegyzékeken alapuló eddigi számítások és fejtegetések még ily szempontból is kevésbé kielégítőek, annak oka az eddigi kutatók módszerében rejlik. Világos képet e források alapján csakis úgy alkothatunk magunknak, ha a jegyzékekben foglalt könyvcímeket tudománysszakok szerint csoportosítjuk. Ehhez pedig nem elég a jegyzékek átvizsgálása, hanem az is megkívántatik, hogy minden egyes könyvet magát is átnézzünk, vagy legalább olyan bibliografiai és kritikai forrásokkal vessünk össze, melyek az egyes címek alatt rejlő művek belső valójáról, tartalmáról is tájékoztatnak. E nélkül minden következtetés tele lesz hibával.

JENTZSCH vizsgálódásainál ezt az egyedül helyes és tudományos

módszert követte, de minthogy a munka természeténél fogva arra nem is gondolhatott, hogy a vizsgálat e módját a vásári könyvjegyzékek egész sorozatára kiterjessze, beérte három évfolyam illetén feldolgozásával, melyeket 30 év vagyis egy-egy generáció tartama választ el egymástól, még pedig a modern német szellemi élet kialakulásának legjellegzetesebb korszakából: az 1740 és 1800 közti időből. E három év vásári könyvjegyzékében együttvéve 4468 irat van, melyek mindegyikét akár autopsia, akár bírálatok, hivatkozások s bibliografiai segéd-munkák útján tartalma szerint is megvizsgált s tizenhat szak szerint csoportosított. Művének törzsét e háromszor 16 csoportba tartozó művek részletes megbeszélése teszi. A vizsgálódás általános eredményei a következőkép összegeződnek. Százalék számokban kifejezve az 1740., 1770. és 1800. évi husvétii vásárra került könyvek ekként oszlanak meg:

	1740	1770	1800
1. Hittudomány --- --- --- --- ---	38·54 ⁰ /o	24·47 ⁰ /o	13·55 ⁰ /o
2. Jogtudomány --- --- --- --- ---	12·85 ⁰ /o	5·33 ⁰ /o	5·02 ⁰ /o
3. Földrajz-történet --- --- --- --- ---	11·38 ⁰ /o	9·61 ⁰ /o	10·59 ⁰ /o
4. Orvostan --- --- --- --- ---	6·61 ⁰ /o	7·95 ⁰ /o	8·13 ⁰ /o
5. Bölcsészet --- --- --- --- ---	5·83 ⁰ /o	5·33 ⁰ /o	5·02 ⁰ /o
6. Szépművészetek és tudományok ---	5·83 ⁰ /o	16·43 ⁰ /o	21·05 ⁰ /o
7. Általános tudományosság --- --- ---	5·29 ⁰ /o	4·46 ⁰ /o	1·44 ⁰ /o
8. Népies erkölcsstani művek --- --- ---	3·31 ⁰ /o	3·41 ⁰ /o	3·97 ⁰ /o
9. Mennyiségtan és természettudomány	3·31 ⁰ /o	6·20 ⁰ /o	7·12 ⁰ /o
10. Klasszikus filologia --- --- --- ---	2·45 ⁰ /o	3·06 ⁰ /o	3·04 ⁰ /o
11. Államtudomány --- --- --- --- ---	1·34 ⁰ /o	2·80 ⁰ /o	3·62 ⁰ /o
12. Gazdálkodás, ipar --- --- --- --- ---	1·06 ⁰ /o	5·24 ⁰ /o	8·06 ⁰ /o
13. Gyakorlati házi könyvek --- --- ---	0·93 ⁰ /o	1·40 ⁰ /o	2·06 ⁰ /o
14. Nem klasszikus filologia --- --- ---	0·66 ⁰ /o	1·40 ⁰ /o	1·09 ⁰ /o
15. Nevelés és oktatás --- --- --- ---	0·53 ⁰ /o	1·75 ⁰ /o	4·09 ⁰ /o
16. Népszerű folyóiratok --- --- --- ---	0·27 ⁰ /o	3·59 ⁰ /o	3·97 ⁰ /o

E táblázat első tanulsága, hogy kétféle csoportokat különböztethetünk meg, ú. m. olyanokat, amelyek állandóak, vagyis csak keveset, vagy szórványosan változnak és olyanokat, melyek folyton változóak. A változás vagy regresszív vagy progresszív irányban történhetik. Folyton csökken a hittudomány, a jogtudomány és általános tudományosság körébe vágó munkák aránszáma; egyre emelkednek a szépművészetek, népies erkölcsstani és bölcséleti művek, nevelés és oktatás, gyakorlati

házi könyvek, államtudomány, mennyiségtan, természettudomány, orvostan és gazdálkodás-ipar csoportjai. A többi szak az állandó szakok fogalma alá esik.

Látjuk tehát, hogy a theologia s egyéb könyvtudomány rovására előtérbe nyomulnak az élet felvidítására s a közműveltség terjesztésére szolgáló könyvek s a gyakorlati szükségleteket kielégítő ismeretek, az ú. n. reáliák. Míg a progresszív csoportok együttes évi termése 1740-ben csupán 22·935⁰/o-ot tett ki, addig 1770-ben az az arányszám 48·776⁰/o-ra, 1800-ban pláne 61·092⁰/o-ra emelkedett. Viszont a regresszív csoport 1740-ben 56·688⁰/o-a volt az egész könyvtermésnek, 1770-ban már csak 34·26⁰/o-a és 1800-ban csupán 20·01⁰/o-a, 1740 és 1800 közt tehát e két csoport arányszáma szinte fölcserélődött egymással!

Az arányszámok ezen eltolódása részben a könyvvásárló közönség megváltozásából is következett. Az 1740. évi könyvpiac szinte kizárólag a tudósok igényei szerint igazodott s a felölelt anyag 67·36⁰/o-a majdnem kivétel nélkül szakszerű tudományos célokat szolgált. A helyzet 1770-ben már tetemesen megváltozott, az előbbi korszakban túlnyomó szakok javarésze a gyakorlatibb irányú csoportok előnyére háttérbe szorult s még így is számos szakban, amely előbb kizárólag tudományos érdekű és értékű könyvekből állott, mindinkább tért hódít a népszerűsítő irányzat. 1800-ban azután véglegesen győzött a nagyközönség érdeke a szakszerű tudományosságon, amit már az a tény is élénken illusztrál, hogy a theológiát a szépművészetek szakja, mely 1740-ben még csak a hatodik helyen állt, leszorítja a vezető helyről. Az 1740 és 1800 közötti fejlődés tehát abban nyilvánul, hogy a könyvvásáron mindinkább kiszélesedik az érdeklődő közönség köre, még pedig nemcsak azzal, hogy a szélesebb, szakszerű képzettséggel nem bíró közönség mulattatására és mindennapi szükségleteire alkalmas szakok bővülnek egyre, hanem azzal is, hogy az eddig szigorúan szakszerű tudományágakban is mindjobban elharapóznak a népszerűsítő művek. E fejlődésirány a könyvcímek megváltozásában is érvényesül. Míg 1740-ben szeretik a hosszadalmas, tudakosságból félig latin cimeket, addig ez a divat 1770 körül legfeljebb az ájtatossági irodalomban tartja magát, hogy 1800-ban végleg elenyésszen. Hasonlóképp zsugorodik össze a vastag foliáns, a kvart alakú posztillákon keresztül, a mai könnyen kezelhető nyolcadrétkötetté. A népszerűbbé válás egyik érdekes külső jele a latin nyelv rohamos térvesztése. 1740-ben még az összes termelés 27·68⁰/o-a volt latin nyelvű, 1770-ben e szám 14·25-re és 1800-ban 3·97-re csökken. Még érdekesebb ered-

ményre jutunk, ha az egyes tudományszakokon belül nézzük a latin-nyelvű könyvek százalékának változását.

Íme néhány különösen megkapó példa:

	1740	1770	1800
Nem klasszikus filologia --- --- --- ---	80 ⁰ / ₀	37 ⁵ / ₀	3 ⁵⁷ / ₀
Természettudomány --- --- --- ---	66 ⁶⁷ / ₀	30 ⁴⁴ / ₀	16 ²⁸ / ₀
Bölcsészet szűkebb értelemben véve ---	62 ⁹⁶ / ₀	26 ⁹² / ₀	7 ⁶⁹ / ₀
Theologia --- --- --- ---	15 ⁴⁶ / ₀	12 ⁸⁶ / ₀	2 ⁵⁹ / ₀
Népies erkölcsan --- --- --- ---	8 ⁰ / ₀	—	—
Szépművészetek és tudományok --- ---	6 ⁸² / ₀	3 ⁷² / ₀	0 ⁵⁴ / ₀

és így tovább.

Általában 1740 és 1800 közt az évi könyvtermés latin része 23⁷¹/₀-kal csökkent, de egyes területeken ez a csökkenés jóval felülmúlja az átlagot s 75—50⁰/₀-ra is tehető.

Érdekes adatokat nyújt szerző arra nézve is, hogy mennyi volt a németül megjelent művekből a fordítás. 1740-ben a fordítás még elég ritka jelenség; összesen 57 idegenből fordított mű szerepel az ez évi husvétii jegyzékben, de ez is 10⁴⁸/₀-a a németnyelvű könyveknek. Az átadó nyelvek közül a francia vezet 37 művel, azután jön az angol 15, a latin 5, a holland 2, az olasz 1 művel, míg az átadó nyelv közelebbi megjelölése nélkül fordításnak mondott művek száma 2. A fordítások legnagyobb része a regényekre esik, melyek 50⁰/₀-a volt idegenből átplántálva. 1770-ben szám szerint jóval több a fordítás: 144 mű, de az eredeti német munkákhoz viszonyítva e szám csupán 14⁶⁸/₀-ot jelent. Ez évben is a francia irodalom vezet 74 művel, azután jő az angol 40, a latin 12, az olasz 10, a dán és svéd 2—2 s az orosz 1 művel. Legerősebben van képviselve a külföld a drámai irodalom, az ájtatossági irodalom és a regényirodalom terén. E három területen 45²⁴, 36⁸⁹, illetve 38¹⁷/₀ esik a fordításokra. 1800-ban a fordítások százalékszámát csökken, mivel az ez évben katalogizált 232 fordítás az eredeti német munkák 9⁴⁸/₀-át teszik. Mint a két előző esetben, most is a francia vezet 102 művel, ezt követi az angol 79, a németalföldi 13, a latin 12, az olasz és spanyol 5—5, a dán és orosz 2—2, a görög 1 művel. Érdekes, hogy a földrajzi (főleg utirajzi), orvosi és gazdasági szak fordított művei közt az angol, míg a történeti, természettudományi, matematikai és szépirodalmi szakokban a francia van túlsúlyban.

Íme azok az érdekes eredmények, melyekre JENTZSCH fáradságos

vizsgálódásai során eljutott, tanubizonytságot téve a mellett, hogy a bibliográfia, is mily beszédes tud lenni, ha ért valaki a nyelvén. Σ

Bogeng G. A. E. *Der Bucheinband. Ein Handbuch für Buchbinder und Büchersammler.* Halle a. S. 1913. Wilhelm Knapp. (Spamersche Buchdruckerei, Leipzig.) 8-r. VIII., 382. l. Ára: 11 M. 60 Pf.

G. A. E. BOGENG, aki mint a *Jahrbuch für Bücherkunde und Liebhaberei* szerkesztője és fáradhatatlan munkatársa szerzett nevet magának bibliofil körökben, ezen talpraesett megjegyzésekben, értékes megfigyelésekben és történeti adatokban egyaránt gazdag, de kissé nehézkes németességgel megírt és szertefolyó szerkezetű munkával kettős célt kívánt szolgálni. Egyfelől a hivatásos könyvkötő-iparossal megismerteti azokat a követelményeket, amelyek úgy technikai, mint művészi kivitel dolgában a könyvamatornél fölmerülhetnek, másrészt a bibliofileket világosítja fel azokról a kellékekről, amelyeket a jó és stilosus kötéstől megkivánhatunk. Mondanivalóit mindig történeti áttekintés kapcsán teszi és nem egyszer ismétlésekbe, fölösleges bőbeszédűségbe esik, míg máskor — különösen az egyes technikai eljárások ismertetésénél — nagyon is szűkszavú vagy vázlatos.

Az egész munka hat fejezetre oszlik. Az elsőben *bevezeteskép* adja a könyvkötés fogalmának meghatározását, előfutárjait az ókorban, a modern könyvalak kialakulását s ellentétét az ókori formákkal; megmagyarázza gazdasági alapon a könyvkötés egyes válfajainak: a díszkötés és a használati kötés, a tömegkötés és az individuális kötés, a kiadói és amatorkötés, a géppel és kézzel előállított kötés fejlődését s jelzi röviden a kötés-stílus alapelveit. Szerinte «minden könyvkötői stílusra és könyvkötői stílusokra vonatkozó elmélkedés, a művészi kötés minden esztétikai elmélete, a könyvkötésművészet stílusának minden fejlődéstörténete számára a könyvkötés használati formája az esztétikai értékelés előfeltétele».

A második, jóval terjedelmesebb, fejezet a könyvkötés használati formája címén a könyvkötés technikai menetét rajzolja, mindig történeti visszapillantás kapcsán. Gyakorlati értékű megjegyzéseiből ime néhány figyelemre méltóbb részlet: A papirosok bizonyos neveit, pl. a kínai papirokat mindig enyvezni kell, míg ismét mások, minők a műnyomó papirok, enyvezése tilos. (35. l.) Különösen vastag mellékletek bekötésénél a könyv gerincének gömbölydedsége könnyen veszélyben

forog. Ezen úgy segíthetünk, ha a mellékleteknek megfelelően vastag s a könyv papirosával azonos minőségű papírréteget teszünk a melléklet helyére s fűzünk egybe a könyvtesttel. E papírréteget a kötés befejeztével kivágjuk oly módon, hogy egy keskeny sávot hagyunk belőle a könyvtest gerinc-részén. A mellékletet azután kellő formában összehajtogatva e papírsávok mellett lévő vászon leffentyűre akasztjuk s ez által elérjük, hogy a melléklet és a mellette lévő papírsávok egyenletes réteget alkotnak a könyv testében. (36. l.) Régi nyomtatványok kézzel merített papirosának felülete érdekesen egyenlőtlen, amit tilos a hengereléssel tönkre tenni; viszont a modern, egyenletes felületű papírosoknak a legerősebb préselés sem árt, míg az erősen fényezett papírokat sem kalapáccsal verni, sem hengerelni nem szabad. (37. l.) A valódi kötőkre való fűzés hive. Az ily módon fűzött könyv teste sokkal tömöttebb és sokkal jobban nyílik, de kisméretű, vékonyabb könyveknél, különösen ha keményebb fajta papirosokból készültek, BOGENG is a beágyazott fűzést ajánlja. (45. l.) A gyári kötés legnagyobb hátránya a kézimumkával szemben abban áll, hogy a könyvtestet be kell akasztani a kész táblákba, de könnyebb s kevésbé értékes műveknél, már az eljárás olcsóságára való tekintettel is eltűri a betáblázás ezen módját. (46. l.) A lapszélek körülmetszésének helyes méretezését G. MILCHSACK szabályai szerint állapítja meg. A méretezés kiinduló pontja a gerinc felőli lapszél. Ha ennek méretét a-val jelöljük, úgy a könyvfaj pereme $\frac{3}{2}a$, a gerinccel párhuzamos külső perem $2a$, a könyvláb pereme pedig $2 \cdot \frac{3}{2}a$ lesz. Az arány tehát $2 : 3 : 4 : 6$. (52 l.) A nyírott (borzas) metszés kevésbé óvja meg a könyvtest belsejét az elporlódástól, mint az egyenesre vágott, fémmel borított metszés, de jobban felel meg a bibliofil ama követelményének, hogy lehetőleg megkíméltesse a lapok peremei.

Szerző, mint a kétféle eljárás előnyeit egyesítő módot, a lapszéleknek fűzés előtt való megaranyozását ajánlja, amikor csupán a kiálló lapokat kell körül metszeni s az eléggé fényes metszési felület nem olyan fémlapszerű, mint a rendes úton készített arany Metszéseknek. (54. l.) Sokat vitatott kérdés az is, hogy mi előnyösebb, a szilárd vagy pedig a mozgékony hátú kötés? A szilárd hátú könyv, különösen ha sokat használt, vastag kötetről van szó, könnyebben veszíti el gerincének gömbölydedségét, mint a mozgó hátú, a borításra használt bőr is könnyebben ráncosodik, a mi viszont a hát aranyozásának a megtörésére vezet s végül a könyvtest papirosát is igen megviseli, ami-

nek folytán a lazaszövésű, szivacsos papírfajtáknál a mozgóhátú kötés alkalmazása kívánatos. Minthogy azonban ez utóbbi a gerinc borító anyagát nem magán a könyvgerincen, hanem a partokon viseli, sokat használt köteteknél ép ezen a részen észlelhetünk gyors kopást, sőt szakadást. A mozgékony hátú kötések tehát könnyebben kopnak, jobban megerőltetik a kötés csuklóba járó részeit s főelőnyük, hogy a gerinc formáját és a bevonására használt anyag simaságát jobban megőrzik, szintén könnyen illuzóriussá válhatnak az által, hogy túlságos kemény kéregpapirossal bélelik. (58. l.)

A félkötések hátát s esetleg sarkait borító anyag helyes méreteit illetőleg a következő állásponton van BOGENG: A szerint, hogy nagyon keskeny, vagy nagyon széles a gerincet borító anyag, alkalmazhatjuk, vagy mellőzhetjük a sarkakat. Minél szélesebb a hátrész, annál szélesebbeknek kell lenniök a sarkaknak is, ami könnyen veszélyezteti a kötés harmóniáját. Tulságos széles hátrész egymagában szintén kevésbé tetszetős, főleg mivel igen nehéz ilyenkor a színben és anyagban eltérő bevonó anyagokat teljesen összhangba hozni. A hátrésznek a táblára nyuló darabja maximumát saroknélküli kötésnél a tábla szélességének $\frac{2}{5}$ -ére, sarkokkal ellátott kötéseknel pedig annak $\frac{1}{3}$ -ára tehetjük. A sarok és hátrész szélességének viszonyát legjobban az arany-szám, tehát 5:8, fejezi ki. (64—65. l.)

A harmadik fejezet a könyvkötésnél használt anyagoknak van szentelve, még pedig nemcsak a borító anyagoknak, hanem a fűzéshez használt zsinegeknek, cérnáknak, a táblázáshoz használt kéregpapiroknak s az ezek béleléséhez szükséges hulladékpapírosoknak is. Az anyagok megválogatásánál két főszempont az irányadó: egyrészt kerüljük a selejtes és ártalmas anyagokat, másrészt az imitációkat, az anyag öszintességének rovására menő szurrogátumokat. (72. l.) Fűzéshez csakis fehérítetlen lenfonalat, vagy — vékony papírra nyomott könyvveknél — kitűnő varróselymet szabad használni. (76. l.) Egyebekben szerző a német könyvtárosok bizottságának ismeretes határozatait tartja szem előtt, több egyéni megjegyzéssel tarkítva. A simított bőrök lakkozását általában elítéli. Különösen kárhoztatja a zapon alkalmazását. A legkevésbé ártalmas lakkozó anyag a cellit. (109. l.)

Kiváltképp terjedelmes a IV. fejezet (113—218. l.), mely a könyvtáblák külső díszítését tárgyalja. Sorra kerülnek a vaknyomás, fekete nyomás és aranyozás, de bővebb technikai utasításokat nem igen ad. Hosszan foglalkozik a díszítések esztetikai alapjával s két felfogás jogos-

ságát ismeri el, azét, mely a gerincből kiindulva a könyv konstruktív elemeire való tekintettel alakítja az ornamentációit s azt, mely a könyv külső felületét mint három önálló téglányt fogja fel és kezeli. A címnyomás betűit mindig úgy kell megválasztani, hogy összhangzásban álljon, ha már nem azonos, a könyvben alkalmazott típusokkal. Több soros címfelírás elrendezésénél a ruta-alakot: <>, vagy két orrával egymással szemben helyzetet rutát: >< ajánlja, míg a háromszögű elrendezésnek nem hive. Ha a cím az egész gerinc hosszára kerül, úgy mindig a könyv lábánál kezdődik az írás, mivel a könyvfalal mellett balról jobbra szokás haladni s ekközben szinte akaratlanul balra hajlítjuk fejünket. (146—47 l.) Itt ismerteti az őrlapok különböző neveit, a selyem- és dúsan aranyozott bőrtükröket. Az őrlap papirost mindig hosszanti irányban kell kiszabni olyformán, hogy a fákok törési vonala a mustrázattal párhuzamosan haladjon. Fénytelen, tompa borítóanyaghoz ne vegyünk fényes őrlapokat. Ezután áttér a könyvmetszés díszítésének különböző neveire s a színek harmóniájának kérdésére. Ezzel kapcsolatban szól a vaknyomás és kéziaranyozás színhatásáról, a különböző színű és technikájú papírnemekről, a szövetek, bőrök és hártyák mustrázásáról, a batikolásról, a bőr be- és felrakásról, a himzett kötésekről, plasztikus kötésekről, és áttört művű törésekről, fémveretekről, bőrdomborításról, metszésről és poncolásról, a drágaköves és kameo kötésekről, a festményekkel ékesített kötéstáblákról, a jelképek alkalmazásáról s a gyári kötések díszítéséről. Ez utóbbiaknál, mint ma már mindenki, ő is elítéli azokat a gépekkel előállított kötésekkel, melyek a lehető legrosszabb anyagon a régi kézzel előállított díszkötést imitálják. Ha nem akarjuk azt, hogy a gyári kötés a kézműkötés pusztaszurrogátuma, a kézzel előállított kötések jellegzetes ismérveinek vég- és szellem nélküli ismétlése legyen, úgy a gyári kötésnek elsősorban a kézműkötés formáit (kiálló bordák, gömbölyített gerinc, oromszegők stb.) kell kerülnie, a melyek nála nem függnék össze a fűzés előállítási módjával s ekként nem egyebek felesleges külső cicománál... Minthogy a tömeges kötés lényegének legjobban az felel meg, ha semleges marad, tehát díszítésében is semlegességre kell törekedni, ami itt egyenlő a takarékosággal. A kézi és gépi munka keverése — ami még mindig igen sokszor jut kifejezésre az által, hogy a kéziaranyozás sajátos vonalvezetését az aranynyomás is átveszi, anélkül, hogy észre vennék, miszerint technikai alapjához inkább illik a szélesebb sikok, tehát az aranyszalag s nem aranyvonal hatása — nem juttatja érvényre a modern gyári

kötések diszítésének eltagadhatatlan jelentőségét a kötés-művészet terén, A gyári kötés kerülje a gépi ornamentika túlzásait és a riktó, tarka, többszínű képek túlterhelését s általában minden túlzást a színekben és az aranyozásban. Egy, esetleg két szín elég, a rendkívül plasztikus és polychrom hatások fölöslegesek.

Az V. fejezet die stilgeschichtliche Entwicklung der Einbandkunst címen a könyvkötés evolúcióját tárgyalja kronologikus és az új koron belül geografikus sorrendben. Ujat ez a rész nem sokat nyújt, ellenben súlyosan nélkülözi az efféle művek elkerülhetetlen kellékét, a szemléltető képanyagot. Szinte újszerűen hat e részből a 189. sz. szakasz, mely a tömegkötés historikumát adja Geoffroy Torv kísérleteitől napjainkig. Minket magyarokat az is érdekelhet, hogy Oroszország egyetlen említésre érdemes könyvkötő mestere a magyar származású SCHNELL Sándor. A Korvina kötéstípusának szintén külön paragrafust szentel (a 148.-at), amelyben GOTTLIEB föltevéseit a nápolyi hatást illetőleg, mint valószínűket reprodukálja, bár bizonyító erőt ő sem tulajdonít e hipotéziseknek. Azt ő is kétségtelennek tartja, hogy a kötések nem kerülhettek ki keleti mester kezéből.

Az utolsó fejezet könyvkötő és könyvgyűjtő felírás alatt a következő sokféle tárgyat érinti: A könyvkötés, mint az interieur művészet diszító eleme; könyvkötés és könyvkultúra; kötéskedvelés; történeti kötés; könyvkötéskutatás; kötésgyűjtemények; régi kötések utánzása és hamisítása; a könyvkötő és könyvgyűjtő közti érintkezés; új könyvek kötése és régiek átkötése; a könyv frissességének megőrzése a könyvkötésnél; ideiglenes kötések; szuperexlibriszek; egyöntetű kötések; könyvek ápolása és a kötések megóvása.

Egy igen használható, bár kevésbé áttekinthetően elrendezett és korántsem teljes szakbibliografia, továbbá név, hely és tárgymutató rekeszti be a kötetet, melynek már említett nehézkes stílusa és gyakori ismétlései dacára is hihetőleg számos olvasója akad. Esetleges új kiadásnál a korrektura gondosabb átolvasását ajánljuk szerzőnek, mert igazán boszantó, amikor azt olvassuk, hogy «im Osten war um die Mitte des fünfzehnten Jahrhunderts Buchbinderkunst bereits zu hoher Blüte gelangt... Im nächsten Jahrhundert war dann die byzantinische Haut der Bücher bereits mit solcher Verschwendung verziert, dass Kirchenväter sich gegen eine derartige Prunksucht wandten».

GULYÁS PÁL

Gulyás Pál. *A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. 2. átdolgozott kiadás. (Múzeumi és könyvtári kézikönyvek. IV.)* Budapest, 1913. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Főfelügyelősége kiadása. (Ny. Stephaneum r.-t.) 8-r. 308 l. Ára 8 K.

Jelen munkát első kiadása megjelenésekor behatóan ismertette folyóiratunk (l. *Magyar Könyvszemle* 1910. évf. 80—82. l.-t.). Itt csak jelezzük az új kiadás megjelenését, mely nem egészen három év múlva vált szükségessé. A mű mintegy négy ívvel bővült s a fejezetek száma, az új beosztás következtében tízről húszra emelkedett. A fejezetek címe a következő: 1. A népkönyvtári ügy fejlődése a külföldön. 2. A hazai népkönyvtárügy kialakulása és mai helyzete. 3. A népkönyvtár feladata és fajtái. 4. A népkönyvtárak szervezése. 5. A népkönyvtári személyzet. 6. A népkönyvtárak jövedelmi forrásai és vagyonkezelése. 7. A népkönyvtárak elhelyezése. 8. A könyvtári bútorzat és felszerelés. 9. A könyvanyag megválogatása. 10. A könyvkészlet beszerzése. 11. A könyvkészlet leltározása. 12. A könyvkészlet címtározása. 13. A könyvtárkatalogus fajtái. 14. A könyvanyag bekötetése. 15. A könyvanyag felállítása. 16. A könyvtár helyszini használata. 17. A könyvtári kikölcsönzés. 18. A könyvkészlet ellenőrzése és kiselejtezése. 19. A könyvek egészségtana. 20. Könyvtári statisztika. A mű függeléke az Orsz. Tanács különböző könyvtár típusainak szabályzatát, az általa bekívánt évi jelentések űrlapját, olvasási szabályokat és alapszabálymintákat tartalmaz. A művet részletes név- és tárgymutató rekeszti be és 77 ábra díszíti.

UJABB HAZAI ANTIKVÁRIUSI JEGYZÉKEK.

BREYER Mirko, Zágráb. *Katalog XXVI. Miscellanea usque ad annum 1825 edita.*

KÚN Dániel, Budapest. 38. sz. Könyvjegyzék. Történelmi szakjegyzék.

LANTOS Á. Budapest. Könyvgyűjtő. V. évf. 19—20. sz. 1913. szept.—okt.

RANSCHBURG Gusztáv, Budapest. XIX. évf. 96. sz. Könyvjegyzék. 1913. október—november.

KÖNYVÁRVERÉS.

Berlin. Gebr. HEILBRON. 1913. okt. 28—30. Bibliothek Dr. Julius SAGODY, Budapest. (Számos inkunabulum, régi magyar nyomtatvány s egyéb hungarikum.)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

La bibliofilia. XV. évfolyam. 4. szám (1913. július): Carlo FRATI: Bollettino bibliografico Marciano. (Rövid ismertetések a velencei Sz. Márk-könyvtár tulajdonában levő kéziratokkal és nyomtatványokkal foglalkozó kiadványokról. Folytatás: 245—250. sorszáмок.) — Raimondo SALARIS: Gli incunaboli della biblioteca comunale di Piacenza. (Folytatás: 87—118. sorszám alatt 32 ös-nyomtatványt ír le. Ezek közül sem HAIN, sem REICHLING nem ismeri a következőket: ARISTOTELES: Opera Tom. I. Venetiis, 1483. AVIANUS: Compotus. Lugduni, 1492.) — **5. szám** (augusztus): Arnaldo BONAVENTURA: Di un codice musicale Mediceo. (Bőven ír le egy zenei kéziratot, melyet OLSCHKI szerzett meg s amely egykor II. MEDICI Lőrinc urbinói herceg (1492—1519.) tulajdonában volt. A hártya-kézirat a XV. sz. második feléből, vagy a XVI. sz. legelejéről való. A tartalommutatóban felsorolt kezdőversek a következő akrosztikont adják: *Vivat Semper Invictus Laurentius Medices, Dux Urbini*. A hangjegyeket tartalmazó kézirat 1b és 2a lapja különösen kiválik gazdag díszítésével. A kodex jobbra egyházi dallamokat tartalmaz négy hangra, de itt-ott világi dalok is közbeecsúsztak, latin vagy francia szöveggel.) — G. BOFFITO és P. NICCOLAI: Bibliografia dell'aria. (A meteorologia és földmágnesség olasz vonatkozású irodalmának könyvészete. Folytatás: az ALBERTI—ALDROVANI nevek közé eső cikkek.) — Leo S. OLSCHKI: Livres inconnus des bibliographes. (46. Li miraculi della Madonna. Venetia, 1496. c. mű leírása, két hasonmással.) — **6. szám** (szeptember): Paolo D'ANCONA: Nuove ricerche sulla «Bibbia dos Jeronymos» e dei suoi illustratori. (Ez a hét diszes kötetre terjedő Szentírás, melyet Niccolò ANZIANI állítása szerint I. MÁTYÁS magyar király rendelt meg s amely állítás képtelenségét e folyóirat szerkesztője már 1908-ban kimutatta,¹ jelenleg a portugál áll. levéltárban őrzetik. A kötetek *explicit*-jéből kiderül, hogy a másolók 1495. decemberében fogtak munkába s 1497. júliusában készültek el vele. A készítésére vonatkozó 1494-ben kelt szerződés egy 8. kötetről is megemlékezik, amely a *Maestro delle Sententie*-t kell, hogy tartalmazza. Ennek identifikálása szerző szeriut mindedig nem sikerült, épen ezért csupán a Biblia két kötetével foglalkozik. Arra nézve is megoszlanak a vélemények, hogy miként kerültek e kötetek Portugáliába. Luigi CIBRARIO szerint II. GYULA pápa adományozta volna őket EMMÁNUEL portugál királynak, hálából az első amerikai arany átengedéseért. Prospero PERAGALLO szerint inkább valamelyik a portugál

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1908 : 198. l.

királlyal üzleti összeköttetésben állott firenzei kereskedő, esetleg Girolamo SERNIGI volt a donátor. A köteteket EMMÁNUEL király 1517. végrendeletével a a szűz Máriáról nevezett bélemi kolostorra hagyta, ahol 1808-ig maradtak. JUNOT tábornok akkor magával vitte őket Párisba, ahonnan a restauráció idején ismét visszakerültek Bélembe. A kolostornak 1834-ben történt feloszlatásakor a munka a lissaboni bankba, majd a pénzverőbe, végül a nemzeti könyvtárba került. Végül a Torre do Tombo levéltárába jutott, ahol ma is őrzik. A kézirat diszítése kétségkívül Attavante degli ATTAVANTI műhelyéből került ki, amit az 1494-iki okirat is kétségtelenül beigazol. Szerző közli a VI. és VII. kötet címlapjának hasonmását s kimutatja, hogy míg a VII. kötet címlapját kétségkívül Attavante degli ATTAVANTI készítette, a VI.-é alighanem a Gherardo e Monte del FORA testvérpár együttműködésének a gyümölcse. Végül d'ANCONA azon véleményének ad kifejezést, hogy a portugál király, akinek neve a VII. kötet címlapján kétszer is szerepel, maga rendeltette meg ezt a Bibliát. Erre vall az is, hogy az ornamentikában több portugál vonatkozású emblema szerepel.) — Aldo SORANI: Giambattista Bodoni. (A nagy torinói tipografus halálának századik évfordulója alkalmából írt méltatás.) — S. ZAMBRA: Corriere d'Ungheria. (A hazai könyvtári mozgalmakról tájékoztat jobbra a *Magyar Könyvszemle* alapján.) — Eugenia LEVI: Una edizione del «Decamerone» curata da Ugo Foscolo. (PICKERING 1825. londoni kiadásáról szól, melyet Ugo FOSCOLO rendezett sajtó alá.) — 4—6. szám: Roland BARRAUD: Essai de bibliographie du Songe de Poliphile. (Cikke e második részében szerző évrendi egymásutánban ismerteti e híres makaronikus regényről és írójáról elhangzott véleményeket. Három korszakot különböztet meg és pedig: I. 1512—1699.; II. 1706—1772.; III. 1773—1850.) — 4. és 6. szám: A. BOINET: Courrier de France. (Közli teljes egészében a *Bibliothèque nationale* 1912. évi jelentését. Eszerint a könyvtár nyomtatványi osztályának dolgozótermében 193.451 egyén 565.161 kötetet, a nyilvános olvasóteremben 45.911 egyén 49.506 kötetet, a földrajzi osztályban 2646 egyén 24.360 darabot, a kéziratárban pedig 43.348 olvasó 73.451 kötetet használt. A kéziratári anyagból kifelé is adtak kölcsön, összesen 494 drbot. Köteles példányokból a nyomtatványi osztály 14.446 kötet- és füzetet, 9435 falragasszal, 1356 mozi-scenárioval és 6611 zeneművel továbbá 665.000 hirlap- és folyóirat-számmal, vásárlás útján 14.002 kötetet és 72.500 folyóirat-számmal, végül ajándék útján 6000 kötetet gyarapodott. A kéziratár szaporulata 762 kötetre rúgott, amiből 443 volt az ajándék. A betűrendes nagy katalogus kinyomatása, különböző okokból, csak lassan haladt előre s ez évben csupán három kötet: L—LII. készült el belőle. — A továbbiakban ismerteti Paul VIOLET cikkét a párisi jogi fakultás könyvtáráról és irattáráról, a Páris városa történeti könyvtárában rendezett kiállítást, mely Páris kertjeit és sétányait mutatta be a XV. századtól 1830-ig terjedő publikációk során, beszámol több vidéki és párisi tudományos felolvasásról, köztük HEVESY Andornak a Korvináról tartott előadásáról, szól a Francis CHARMES elnöke alatt megalakult *Société de Amis de la Bibliothèque Nationale et des grandes bibliothèques de France* c. társulatról, melynek az a főcélja, hogy a *Bibliothèque Nationale* vagy egyéb jelentékenyebb közkönyvtárakat gyarapítson. A társaság tagdíját évi

20 frankban állapították meg, ami egyszersmindenkora 500 frankon megvált-ható. Gazdag folyóirat-szemle rekeszti be a cikket.)

Le bibliographie moderne. XVI. évfolyam. 93—94. szám (1912—1913. július—október): J. J. MARQUET DE VASSELOT: Une planche des Grandes Heures de Vostre copié par deux émailleurs limousins. (A XVI. századi limogesi zománcművesekről több ízben kiderült, hogy ábrázolásaik nem saját inven-ciójuk terméke, hanem híres metszetek, esetleg könyvillusztrációk többé-kevésbbé szabad másolatai. Szerző kimutatja, hogy egy joggal I. Jean PÉNICAUDnak tulajdonított limogesi zománckép, mely a keleti királyok imádását ábrázolja s. A. H. SANXAY-BARWELL birtokában van, a Simon VOSTRE részére 1502—1520. közt nyomtatott római *Horarium*okban szereplő megfelelő jelenet másolata. Lehet, hogy a zománcművésznek nem közvetlenül a *Horarium* metszete, hanem valamely szabadon alakított replikája szolgált közvetlen mintául. Egy másik limogesi zománclap, mely a Musée de Clunyben van, ugyanezt a jelenetet ábrázolja, de több hűséggel. Technikai kivitele 1530 köré utalja.) — Maurice TOURNEUX: Salons et expositions d'art à Paris (1801—1900.); essai biblio-graphique. (E folytatólagos közlemény az 1848—1863. évi szalonok és egyéb párisi műkiállítások irodalmát dolgozza fel.) — Association amicale profession-nelle des archivistes français. Dixième assemblée générale. (A közgyűlés a francia levéltárosok belügyeivel: a szolgálati szabályzattal és fizetésrendezéssel, továbbá a központi fűtés berendezésével foglalkozott. A csatolt táblázatokból kitűnik, hogy az egyes départementok levéltárnokainak a fizetése 10 év alatt igen különbözőképp emelkedett. Míg egyes départementokban 5500-ról 8000-re, 6000-ról 7000-re vagy 3800-ról 6000 frankra emelkedett, egyebütt az emel-keedés alig 2—3 száz frank, sőt nem egy helyt maradt a régi 2000—3000 frank fizetés.) — Henri STEIN: Une saisie de livres protestants à Paris en 1664. (1664-ben a párisi Saint-Antoine negyedben élt egy Perrine BEAUCORPS nevű protestáns nő, aki szegény gyermekek nevelésével foglalkozott. Egy szép nap azután meglepte e munkálkodásában a hatóság, mely elkobozta a kath. egy-házellenes tankönyveket s jegyzőkönyvet vett fel a tényállásról. Szerző közli a jegyzőkönyvet. Az ügy kimeneteléről nincs tudomásunk, de a bevezető vizs-gálat komolyságából arra lehet következtetni, hogy a legszigorúbb rendszabályok foganatosítottak.)

Rivista delle biblioteche e degli archivi. XXIV. évfolyam. 1—2. szám (1913. január—február): Società per le biblioteche delle scuole elementari del comune di Firenze. (Ez egyesület 1911/12-ben 123 iskolai könyvtárt tar-tott fenn Firenzében, ezek közül 34-et 1911-ben létesített. Ehhez járul még 1912-ből 12 új könyvtár. Az egyesület ez évben 3331'57 lírával rendelkezett; az évvégi maradvány volt 729'47 lira. Könyvvásárlásra 1757'68 lírát s könyv-kötésre 587'5 lírát költöttek.) — 3—5. szám (március—május): Curzio MAZZI: Un nuovo libro di cucina del sec. XV. (Egy 150 lapból álló, címlap nélküli szakácskönyv, jelenleg Tammaro DE MARINIS e C. firenzei antikvárius-cég birto-kában.) — *Catalogo dei libri componenti le biblioteche donate alle scuole elemen-tari del comune di Firenze.* (Betűrendes jegyzék, rövid tartalmi kivonatokkal, mindenütt megjelölve az osztályt, amelynek könyvtárában az illető mű szerepel.)

The library journal. XXXVIII. kötet. 2. szám (1913. február):¹ Frederick C. HICKS: Inter-library loans. (A közkönyvtárak egymásközi kölcsönforgalma, amely Európában közkeletű, még csak gyermeknapjait éli Amerikában. Míg a berlini *Königliche Bibliothek* évenként 11—28 ezer kötetet kölcsönöz ki csupán porosz könyvtáraknak, addig az a néhány amerikai könyvtár, mely a kikölcsönzés e formáját gyakorolja, alig néhány száz kötetet kölcsönöz ki más könyvtáraknak s a legmagasabb száma se haladja meg az ötezret. Szerző fejtegeti a könyvtárak egymásközi kölcsönének előnyeit, vázolja a lebonyolítás módjait és költségeit.) — Clifford B. CLAPP: Arrangement of cards under place names in a dictionary catalog. (A dartmouthi College Library gyakorlatát ismerteti.) — Walter LICHTEINSTEIN: Book buying experiences in Europe. (Azokról az európai könyvbevásárlásokról számol be, melyeket a Harvard University megbízásából tett a Hohenzollern collection of german history c. gyűjtemény gyarapítása érdekében. Fejtegeti a helyszínen eszközölt bevásárlások előnyeit, különösen Portugáliában, Spanyolországban és Itáliában, ahol a katalógusokat ki nem adó kis antikváriusoknál is sok figyelemreméltót lehet találni.) — William COOLIDGE LANE: The moving of the Harvard library. (A Harvard University könyvtára új épületet kap, mely részben a régi épület területén fog emelkedni. Eleinte úgy tervezték, hogy előbb fölépítik az épületnek az üres telekre kerülő részét s csak ha ebbe átvitték a könyveket, fogják lerombolni a régi épületet. E terv azonban nem vált be s 1912. aug. 17-én elhatározták, hogy az egész épület egyszerre építik meg. A több mint 500.000 kötetes könyvtárt tehát hirtelen ki kellett lakoltatni s új helyiségről gondoskodni. Az anyag átköltözését aug. 20-án kezdték meg 4½ láb hosszú és 15 hüvelyk széles nyílt fadobozokban. Az anyagot 13 különböző raktárban helyezték el. A zömét, mintegy 350.000 kötetet, a Randall Hall 90×66 láb területű s 35 láb magas főépületében s néhány kisebb mellékhelyiségében. Itt állították fel, megfelelően adaptálva, a régi épület raktárbútorzatát, még pedig oly gyorsan, hogy december 7-ére mind a 350.000 kötet helyén állott. A költözködés egész tartama alatt nyitva volt a régi épület kikölcsönző helyisége, mely elektromos kocsiakkal bonyolította le a raktárakkal való közlekedést. December 7-én azután a kikölcsönző helyiség berendezését is áttették Randall Hallba. Ez alkalommal a 3382 cédula-fiók baj nélküli átszállítása okozott gondot.) — *Prison libraries.* (Florence Rising CURTIS-nek a *Survey*-ben közölt cikke nyomán megállapítja, hogy azon 23 börtön könyvtárában, amelyet szerző áttanulmányozott, meglehetősen kezdetleges viszonyok vannak. Kifogásolja, hogy a detektív- és idegrázó regények túlnagy szerepet játszanak könyvanyagukban, hogy katalógusuk tele van hibával és pontatlansággal, hogy a régi vásárnapi iskolák kiselejtezett könyveivel dolgoznak s hogy az ismeretterjesztő irodalom teljesen háttérbe szorul. Ezzel szemben a Newyork állambeli könyvtárszövetség börtönkönyvtárügyi osztálya legutolsó jelentésében megállapítja, hogy újabban kezd javulni e könyvtárak helyzete. Sok börtönben mindenik fogoly 2 kötetet kap hetenkint olvasásra, egyikben

¹ Az első számot a folyóiratok szállításával megbízott GRILL-cég többszöri felszólítás dacára sem küldte be a M. N. Múzeum könyvtárának.

6000 kötettel 85.000 kötetes forgalmat tudtak elérni.) — 3. szám (március): Arthur E. Bostwick: Efficiency records in libraries. (Szerző ismerteti az általa a st.-louis-i Public libraryben meghonosított minősítési táblázatot, melynek az a célja, hogy tájékoztassák az igazgatót az egyes osztályokban alkalmazott egyének [asszisztensek] képességeiről, fejlődéséről. A táblázat, melyet az osztályok vagy fiókok vezetői töltenek ki, a következő pontokra felel: 1. Név. 2. Osztály vagy fiók. 3. Az illető fiókban vagy osztályban eltöltött szolgálati idő tartama. 4. Jelenlegi fokozata. 5. A könyvtárba történt föl vétel napja. A. Egyéni tulajdonságok. 1. Elég erős-e a fizikuma a munkához? Mennyi időt mulasztott, mióta az osztály szolgálatában áll és miért? 2. A könyvek ismeretének mérve. Javult-e ebben a tekintetben? 3. Általános tájékozottság? 4. Érzék igazi irodalom iránt? 5. Találékony-e? Rendszeret-e? 6. Van-e önuralma hirtelen fölmerülő esetekben? 7. Teljesítő képessége? Elhatározottsága? 8. Pontos? Gyors? Alkalmazkodó? 9. Szorgalmas? Hanyag? 10. Szíves-e társaihoz? 11. Pontos? Késések? Mentség? 12. Feledékeny? Szeret fecsegni? 13. Tisztán és megfelelően öltözködik? B. Érintkezés a közönséggel. 1. Egyformán udvarias? Méltóságteljes? 2. Hajlandó személyes látogatókat fogadni? 3. Hasznavehető-e a felnőttekkel való érintkezésben? 4. Hasznavehető-e a gyermekekkel való érintkezésben? C. A fokozatok kitűnő, jó, elégséges és rossz. 1. Kézírás. 2. Nyomtatás. 3. Gépirás. 4. Gyorsírás. D. Fejlődött-e az asszisztens Ön mellett? Mily irányban? Miben nem vált be? E. Ha vannak az asszisztensnek gyöngye oldalai, felhívta-e rájuk a figyelmét? F. Mit szeret legjobban az asszisztensben? G. Személyiségénél, nevelésénél, egyéni képességeinél fogva az alábbi osztályok melyikére tartja alkalmasnak vagy alkalmatlannak? A fokozatok minden osztályra nézve kitűnő, jó, elégséges vagy rossz kitételrel jelölendők. 1. Általános segédnek? 2. Ifjúsági könyvtárosnak? 3. Olvasótermi segédnek? 4. Katalogizáló segédnek? 5. Kikölcsönző segédnek? 6. Egyebekben való segédnek? (Specifikálandó). Ha nem alkalmas valamire, ezt közelebbről kell indokolni. H. Megbízható-e a segéd a könyvtárral szemben? I. Lelkesedik-e munkájáért. J. Meg van-e elégedve vele, ha a segéd továbbra is osztályában marad, eltekintve attól, hogy valaki mást szeretne helyébe? K. Megjegyzések). — Kendric C. BABCOCK: Bibliographical instruction in college. (A legtöbb amerikai egyetemen rendeznek könyvtári tanfolyamokat, melyek vagy a rendes tanévben tartanak s több évfolyamból állanak vagy pedig a nyári szünidőben rendeztetnek. A syracuse-i egyetem pl. rendes könyvtári iskolát tart fenn, amelynek 1911/12-ben 41 hallgatója volt. Ez iskola különböző fokú képesítést ad. Van egy két éves technikai tanfolyam, mely a könyvtári tudományok baccalaureátusához vezet; egy egy éves technikai kurzus alapján a középiskolát végzettek a Bachelor of library economy fokozatot nyerhetik el, míg mások e fokot egy négy éves elméleti és gyakorlati tanfolyam sikeres elvégzése után érik el stb. A michigani egyetem viszont 8 hétig tartó könyvtártani tanfolyamot rendez. Másutt, pl. a Columbia egyetemen, felolvasásokban ismertetik a könyvtárak berendezését, hasznát és használati módját. Szerző azonban mindezt kevésnek tartja. Szerinte az összes kollégiumokban meg kellene tanítani a könyvtár jelentőségére és használata módjára a növendékeket. «A könyvtár az a forrás vagy tartály,

amelyből a tanulónak folytonosan tájékozódást vagy sugalmazást kell merítenie, akár történelemmel, irodalommal vagy tudománnyal foglalkozik. Ahány hónappal halogatjuk felvilágosítani őt a könyvtár jelentőségéről és használati módjáról, annyival csökkentjük a tanfolyam értékét.» — Edward M. MUMFORD: *The librarian and the bookseller.* (Szerző, aki sem nem könyvtáros, sem nem könyvkereskedő, fájlalja azt az antagonizmust, ami e két foglalkozási ág képviselői közt fennáll s annyira szíven viseli az egyetértés létesítését, hogy nem bánná, ha a könyvtáros inkább valamivel drágábban szerezne be könyvszükségletét, csak hogy jóban legyen a helybeli könyvkereskedővel. Mindkét társadalmi osztály közös érdeke, hogy ne csak az olvasás, hanem a könyv szeretete is fölébredjen a közönségben, ennek pedig az a legbiztosabb eszköze, ha a magánkönyvtárak ügye föllendül. A magánkönyvtárak létesítéséhez pedig a könyvkereskedő a legszükségesebb tényező. Az is kívánatos volna, hogy a könyvtáros némiképp irányítani törekednék a könyvkereskedő üzletét, felvilágosítaná őt s a közönséget arról, hogy mily könyveket érdemes venni és eladni. Főleg az ifjúsági irodalom terén várna szép feladat a két tényező együttműködésére.) — James H. GALLOWAY: *Work and read.* (Szerző több példát hoz fel arra, hogy az egyszerű munkásnép mily szívesen olvassa a világirodalom gyöngyeit.) — Annie Carroll MOORE: *The children's library of Stockholm.* (A stockholmi ifjúsági könyvtár megalkotása dr. Valfrid PALMGREN nevéhez fűződik, aki 1907-ben államköltségen 3 hónapot töltött Amerikában. A könyvtár oly népszerű, hogy használatát már is korlátozni kellett.) — *Are the classics read?* (Rendes vád, hogy a népkönyvtárak közönsége nem olvassa a klasszikusokat. A springfieldi könyvesház legutóbbi kísérlete megdönti e vád alaposságát. A kikölcsönző teremben u. i. kiállítottak vagy 100 kötet klasszikust, még pedig eredetű és fordítottat, ismertették a helyi lapokban s miután így felhívták a figyelmet, megindult a kikölcsönzés. Egy év alatt az *Odisszeia* angol fordítását 22-szer, GOETHE *Faust*-ját 26-szor, DANTE *Isteni színjátékát* 20-szor, ROUSSEAU *Emil*-jét 14-szer, BYRON és POPE költeményeit 12—12-szer, CHAUCER verseit 8-szor, MOLIÈRE vígjátékait pedig 7-szer kölcsönözték ki.) — 4. szám (április): Edward D. GREENMAN: *The development of secondary school libraries.* (Az Egyesült-Államokban az iskolák egy része ugyan már a XIX. sz. elején rendelkezett kisebb könyvgyűjteményekkel s New-York állam volt az első, mely e célra 1838-ban államsegélyt is megszavazott. De azért egy 1876. jelentés szerint az Egyesült-Államok egész területén azon évben csupán 826 másodfokú iskolának volt könyvtára, együttesen közel egy millió kötettel. 1890-ben a könyvtárral ellátott iskolák száma már 2500 volt. Pontosabb adatok 1895 óta vannak. Ezek szerint 1895-ben 3921 nyilvános iskolának volt könyvtára 1,922.923 kötettel és 1369 magániskolának 1,594.605 kötettel. 1912-ben viszont 10,329 községi iskolának 6,185.937 kötetet számlált, míg 1405 magániskola 2,342.880 kötetel rendelkezett. Szerző ez iskolai könyvtárak négy típusát különbözteti meg: 1. az iskolai épületekben elhelyezett s kizárólag azon iskola tanítói és növendékei részére hozzáférhető könyvtárak típusa; 2. nagyobb városok közös nyilvános iskolai könyvtára típusa, mely a város legfőbb iskolájával kapcsolatban van elhelyezve s a többi iskolában fiókokkal bír, amelyeket ellát könyvekkel; 3. a

harmadik típus a közkönyvtár egy fiókja, mely az iskolában van elhelyezve s amely sokszor nem egyéb, mint egy könyvsorozat, amelyet meg nem határozott időre adott kölcsön a könyvtár az iskolának; 4. kisebb helyeken egy negyedik típus áll fenn, amely az iskolai és közkönyvtár feladatait egyaránt teljesíti.) — Ida M. MENDENHALL: Training in use of books. (Rövid fejtegetések arról, mint kell a növendékeket a könyvek s a könyvtár használatára megtanítani az elemi, közép és felső iskolákban s a tanítóképzőkben.) — John Cotton DANA: The public library and publicity in municipal libraries. (Leírja, miféle eszközökkel igyekszik a newarki könyvesház fölkelteni a polgárok érdeklődését a város múltja, jelene és jövője iránt s mint gyűjti azokat az adalékokat, amelyek a városfejlesztés szempontjából figyelembe jöhetnek.) — John Shaw Billings. (A newyorki Public library 1913 március 13-án elhunyt igazgatójának a nekrológja. BILLINGS 1838-ban született, orvosi tanulmányokat végzett s előbb kórházi gyakorló orvos, majd 1860/61-ben a medical college prorektora volt. A polgárháborút mint katonaoorvos küzdötte végig s 1895 októberéig megmaradt a hadsereg kötelékében, ahol alezredesi fokig emelkedett. Már 1864-ben rábízta a washingtoni Surgeon-General's Office könyvtárát, amely akkor alig néhány kötetből állott s amely az ő keze alatt a világ legnagyobb orvosi szakkönyvtárává növekedett. E könyvtár pompás tárgymutatóját ő adta ki 1880 és 1895 között 16 kötetben. Ugyancsak ő vetette meg alapját az 1879-ben Robert Fletcher társaságában megindított *Index medicus*-nak. Ő reorganizálta továbbá a Johns Hopkins Hospital, a pennsylvaniai egyetem közegészségügyi laboratóriumát s végül a newyorki Public libraryt, amelynek 1895-ben került az élére. Nagy szervező és adminisztráló tehetség volt s emellett széles látókörű, akaratszilárd s lebilincselő modorú férfiú, aki nemcsak tekintélyt tudott tartani, hanem meg is szeretettette magát.) — 5. szám (május): Corinne BACON: What the public wants. (Szerző megállapítja, hogy az amerikai könyvtárak vezetőinek legfőbb, szinte egyetlen törekvése a forgalom fokozása s hogy evégből a népet arra tanítják, hogy hosszú nyitási időt, gyors kiszolgálást, mentől több könyvet s mindennemű felvilágosítást követeljen. Vizsgálja e követelések teljesítésének következményeit a személyzet kihasználása és a költségek szempontjából s arra az eredményre jut, hogy a könyvtár nevelő hatása sok tekintetben szenved a túlságos hajsza következtében.) — Henry E. BLISS: Accession records economized and systematized. (A növekedési napló szerző szerint fölösleges; véleményét több amerikai könyvtár vezetője osztja, mert nem egy könyvtárban beszüntették e napló vezetését. A napló előnyei inkább képzeltek, mint ténylegesek. A könyvtár állományát sokkal jobban tartahatjuk nyilván a helyrajzi lajstromok útján s ugyanez alapon állapíthatjuk meg a hiányokat. Még a napló alapján előállítható statisztikai adatok sem mindig megbízhatók. Az új szerzemények lajstromát is jobban állíthatjuk össze a még be nem osztott könyvtári cédulákból, mint a napló alapján. Szerző a napló helyett mozgó cédulákat alkalmaz, melyeket dolgozatában bőven leír és rajzban is bemutat.) — Katharine Twining MOODY: Library reports from a frivolous point of view. (Szól az amerikai könyvtári jelentések hibáiról, hiányairól, valamint a bennük felhalmozott adatok jelentőségéről és természetéről.) — William

Coolidge LANE: The new Harvard library. (A Harvard-egyetem épülőfélben lévő új épületének leírása. Az épület egy 250×200 lábnyi hosszúságú négyszög, amelyet a lépcsőház és a WIDENER-gyűjtemény befogadására szolgáló helyiség közepén oszt ketté. Ily módon két, 110×28 láb területű, udvar áll elő. Az épület északi oldalán impozáns nyílt lépcső vezet a bejáráshoz. Ez oldal első emeletén van a 43 láb magas, 192×40 láb területű nagy olvasóterem, míg az épület másik három oldalát a kilenc emeletre osztott könyvraktár foglalja el. Legérdekesebb újítása abban áll, hogy a könyvraktárakban az utcamenti ablakok mindegyike mellett egy-egy dolgozó asztal nyer elhelyezést s így a raktár valóságos laboratóriumává válik, továbbá, hogy a tanárok részére, ugyancsak szoros kapcsolatban a raktárakkal, a dolgozó szobácskák egész sora létesült. A dolgozó szobácskák területe 10×12 és 12×15 láb közt váltakozik, számuk 74. A raktárak befogadóképessége 2 millió kötet.)

The library world. *Új folyam. XV. kötet. 82. szám.* (1913. április): A. Cecil PIPER: Some great printers & their work. (Jelen cikk az angol könyvnyomtatás atyjának, William CAXTON-nak életrajzát és működését vázolja. Befejezésül BLADES nyomán ismerteti a CAXTON sajtótermékeinek felismerésére szolgáló méréseket.) — Henry DIXON: The bespoken file. (Az olvasók által előre lefoglalt ú. n. fentartott könyvek nyilvántartási módjáról.) — 83. szám (május): W. Geo. FRY: Practical professional education. (Azt a tervet, hogy az angol könyvesházak személyzete a nyári hónapokban kölcsönösen kicseréltsék, többen megvilágították. E cikk összefoglalja a mellette és ellene elhangzott véleményeket.) — William POLLITT: The principles of book-charging. (A könyvkölcsönzést nyilvántartó rendszerek négy csoportba sorolhatók: 1. Olyanok, melyek az olvasót tartják nyilván. 2. Olyanok, melyek a könyvet tartják nyilván. 3. Olyanok, amelyek mindkét nyilvántartási módot kombinálják. 4. Olyanok, amelyek egyikről sem adnak állandó felvilágosítást. Az első csoportba tartozó rendszereket ma már alig használják Angliában. A legismertebb faja abban áll, hogy az olvasó jegye, melynek felső részén van az olvasó neve, lakása és száma, rubrikázva van s a rubrikákba a könyv számát, kivitele és visszahozatala napját vezetjük. A második csoportba tartozó rendszerek jelenleg a legelterjedtebbek. Ide tartozik a törzslap-rendszer azon faja, ahol minden egyes könyvnek megvan a maga lapja, amelyre a kikölcsönző számát, a kikölcsönzés és a visszahozatal keltét följegyzik. E csoportba sorolhatók a COTGREAVE-, CHIVERS- és a GRAHAM-féle indikátorok is. A harmadik csoportba tartozik a kettőslap-rendszer, ahol úgy az olvasó, mint a könyv törzslapjára följegyzik az adatokat. Hasonlóképpen járnak el a duplex-indikátor-nál is. A negyedik csoportba tartozik a kettőslap-rendszer azon legújabb faja, amelynél a könyv törzslapját egyesítik az olvasó lapjával s a kiadás dátuma szerint helyezik el a fiókokban. Ez egyúttal a leggyorsabb módja a kikölcsönzés lebonyolításának. Az egyes rendszereknél ugyanis a következő följegyzések sürgősségetlenek: Az 1. csoportnál a könyv jelzetének és a keletnek a följegyzése. A 2. csoportnál az olvasó számának és a keletnek a följegyzése. A 3. csoportnál a könyv és az olvasó számának s a keletnek kétszeres följegyzése. A 4. csoportnál ellenben semmit sem kell följegyezni.) — 84. szám (június): W. Bramley COUPLAND:

Methods of book-illustration. (A könyvillusztrálás következő technikáinak rövid leírása: 1. Réz- és acélmetszet. 2. Mezzotinto. 3. Aquatinta. 4. Maratás. 5. Kőnyomás. 6. Fametszés. 7. Zinkográfia. 8. Autotipia. 9. Háromszinnyomat. 10. Foto-gravűr. 11. Fotolitográfia. 12. Kollotipia stb.) — Alfred Cecil PIPER: Some great printers and their work. (John DAY [1522—1584.] híres angol könyvnyomtató életrajza, akinek a sajtójából 245 munka került ki.) — Henry A. SHARP: The popularizing of Public Libraries. (A könyvtár megkedveltetése érdekében a következőket ajánlja: 1. Rövid beszéd a könyvtárról, céljairól és kincseiről; ezt kövesse egy hasonló rövid előadás a helyi történeti kutatás érdekességéről s egy erre vonatkozó gyűjtemény hasznáról. 2. A legfontosabb tárgyakról szóló főművek kiállítása. 3. A könyvtári berendezések kiállítása.) — 82—83. szám. Ex-T. P.: The Innocents in Holland. (Hosszabb beszámoló a L. A. A. husvéti tanulmányi kirándulásáról. A látottakról a legnagyobb elragadtatás hangján nyilatkozik a szerző; főleg a hágai és utrecht-i könyvesház nyerte meg a látogatók tetszését.)

Zeitschrift für Bücherfreunde. Új folyam. V. évfolyam. 4. szám (1913 július): Johannes SCHINNERER: Fälschungen in alten Handschriften und Druckwerken. (H. KLEMM-nek a Deutsches Buchgewerbemuseum-ba került gyűjteménye alapján több oly eljárást mutat be, amely azt célozta, hogy a könyvek értékét növelje. Ide tartozik a gyűjtők azon eljárása, amikor több csonka példányból állítanak össze egy teljes példányt. Erre a művelet gondatlanságánál fogva párját ritkító példa van a KLEMM-féle gyűjteményben. Az ismeretlen «restaurátor» ugyanis két teljesen különböző, csupán tartalmilag és kiállításban hasonló műből készített egy «teljes» példányt, melynek címlapján 1520 a nyomtatás éve, kolofonjában pedig 1525. Szerző a hamisítások csoportjába utalja az oly példányokat is, amelyek hiányos lapjai kiegészítettek s egyes lapjai új másolatokkal pótol-tattak, főleg az esetben, ha az ekként nyert új részek szélrajzokkal s más a régiesség benyomását kelteni akaró ornamentumokkal láttattak el. Persze a hamisító ügyetlensége könnyen elárulja magát még akkor is, ha nem esik oly goromba hibába, mint CICERO *De officiis* c. műve 1535-iki augsburgi kiadásának restaurátora, aki nem törődve a kolofon igazmondásával, az első kiadás év-számát — 1531 — biggyesztette a címlapra. A modern sokszorosító eljárást is sokszor igénybe veszik arra, hogy egyes hiányzó lapokat a csalódásig hű utánzatokkal pótolják. Sok bajt okozott az a ma már letűnt divat, mely a régi fametszetek kifestett lenyomatait többre becsülte a festetleneknél. Igen sok gyűjtő festette ki utólagosan s tette tönkre ezáltal tiszta példányait, csak hogy muló piaci értéküket fokozza. Különösen gazdag a KLEMM-féle gyűjtemény olyan kéziratokban és inknábulumokban, melyekbe modern kéz festette be a lapszéli díszeket és a kezdőbetűket. Így tett tönkre egy különben gyönyörűen írt kétkötetes breviáriumot, mely 1446 és 1452-ben készült a nürnbergi Szent. Katalin-kolostornak. Habár a modern miniátorok rendszerint régi minták nyomán dolgoztak, úgy ornamentikájuk, mint festő-technikájuk könnyen felismerhető, főleg, ha szembe állítjuk valamely kétségkívül eredeti darabbal. Talán a leg-sikerültebb a KLEMM-féle gyűjtemény összes hamisításai közül GUTENBERG 48-soros bibliájának egy példánya, melynek 279 miniatúrája közül csupán:

136 egykorú, a többi a régi modorában, de meglehetősen nyers technikával készült modern utánzat. Sajnos, a fametszetű szegélyeket sem hagyta békében ez a pompakedvelő amatőr. Könyvtára nem egy régi nyomtatványán «egészítették ki» kézzel az eredetileg csupán kétfelől alkalmazott fametszetű indaszegélyt s hogy az újítás ne legyen észrevehető, az eredeti bordúrt is — bemázolták.) — G. A. ERICH BOGENG: Die Morante-Bibliothek. (MORANTE marquis hirneves spanyol bibliofil, 1808 szept. 6-án született Mexikóban gazdag szülöktől. Spanyolországban nevelkedett, jogot tanult s előkelő bírói pályát futott meg. Magába zárkózott különc volt, aki legszívesebben kedves könyvei közt töltötte minden szabad idejét, amelyek számára három márványtermet rendeztetett be palotájában. 1868 június 13-án halt meg; egy könyveslétráról zuhant le s ez a zuhanás mentette meg attól, hogy az élőhalottak szomorú sorsára ne jusson. A könyvgyűjtést már mint alcalai joghallgató kezdte és később 125.000 franknyi évi jövedelme jó kétharmadát fordította a szenvedélye kielégítésére. E nagy áldozatkészség eredménye egy 120.000 kötetes, jobbára latin művekből álló könyvtár volt, melynek tartalmáról egy 1854—1870 között megjelent 9-kötetes katalogus nyújt felvilágosítást. E furcsa rendszerrel s igen egyenlőtlenül kidolgozott katalogusnak az a legértékesebb oldala, hogy a marquis minden egyes kötetnél kitette a vételárat s így e tekintetben valóságos kincsebányának tekinthető. Érdekes, hogy egészen jelentéktelen művekből is több példány volt gyűjteményében, anélkül, hogy meg lehetne állapítani ez eljárásának indítókát. Így pl. GRÜTER *Lampas sive fax* c. 7-kötetes műve 13 példányban volt meg könyvtárában. A nagy ritkaságok, amelyek pedig ama szerencsés időkben még könnyen voltak megszerezhetők, szinte teljesen hiányzanak. Talán ebben rejlik annak az oka, hogy a MORANTE-könyvtár 1872—75 között Párisban rendezett árverésein oly gyöngye pénzügyi eredményt tudtak elérni. Az első árverésen például, noha a könyvtár színe-javát, összesen 1909 számot kótyavetyéltek el, csupán 4 szám ára haladta meg az 1000 frankot s egy sem érte el a 2000 frankot, ami még ama kor szerényebb árai mellett is igen szegényes eredmény.) — HEINRICH KLENZ: Gelehrten-Kuriositäten. (Cikke 3. és utolsó részében a furcsább dedikációkból közöl szemelvényeket. Bevezetőül a XV—XVII. századi szerzőknek magas és legmagasabb állású személyekhez intézett, szinte undorítóan hízog ajánlósortait ismerteti, amelyeknek közös, többé-kevésbé szemérmesen vagy szemérmetlenül kifejezett célja anyagi előnyök biztosítása. Majd megemlékezik azon tudósokról, akik tanáraiknak s azokról, akik tanítványaiknak ajánlották műveiket. Ennél furcsábbak a következő esetek: WEBER Immanuel latin szótarát a Szentháromságnak, Joh. Bapt. MARIA *Astrologia Gallicaját* Krisztus urunknak, Justus LIPSÍUS két könyvét a Boldogságos Szűznek, az 1788-ban névtelenül megjelent *Karikaturen* szerzője az ördögnek, PETRARCA CICERO leveleit 1340-ben magának a rég elhunyt szerzőnek, FONTE *Englishman at Paris* c. művét kiadójának, Andreas SCOTUS pedig olasz utikalauzát a kiadó nevében önmagának ajánlotta.) — 5—6. szám (augusztus—szeptember): Martin WACKER-NAGEL: Deutsche Buchkünstler der Gegenwart. VI. Erich GRUNER. (Erich GRUNER 1881-ben született Lipcsében s az ottani festőakadémián nyerte művészi kiképzését. Későbbi fejlődésére párisi és spanyolországi tartózkodása volt hatással.

E hatás könyvművészeti munkáin a figurális elem kedvelésében és helyes színerzékekében nyilvánul. E téren először a *Deutsches Lachen* c. kiadványhoz készült humoros rajzaival tett kísérletet. Borítékrajzainak hosszú sora lassú, de tudatos fejlődésről tanuskodik. Eleinte a címfelírás, díszítővonalak és a vignetta még nem simulnak teljesen egymáshoz, később ellenben mind szervesebben kapcsolódnak egymásba. Tisztán ornamentális hatásokra törekszik újabb reklámanyomatványokhoz készült léceivel és záródíszzeivel is. Ahol az ornamentum felírással párosul, mindig egyöntetűsége törekszik. Egészen egyöntetű egy *Judas* c. kiadványa, amely csupán 25 példányban készült s amelynek nemcsak tipografiai díszét, hanem egész szövegét is maga rajzolta. A GRUNER-antikva néven piacra bocsátott új betűtípus tisztán metszett, előkelő hatású betűi főleg tudományos könyvek kinyomatására alkalmasak.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége 1913. évi közgyűlése október hó 5-én tartott meg Sopronban a városháza nagytermében, számos hivatalos kiküldött s igen előkelő s lelkes közönség részvételével. A választás- és közoktatásügyi minisztert dr. MAJOVSZKY Pál miniszteri osztálytanácsos képviselte. Ott voltak még többek között herceg ESTERHÁZY Miklós, VÁRADY L. Árpád győri püspök, GYURÁTZ Ferencz ág. h. ev. püspök, br. SZALAY Imre h. orsz. főfelügyelő, dr. BAÁN Endre főispán, HAJAS Antal alispán, dr. TÖPLER Kálmán polgármester, továbbá a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Főfelügyelősége számos tagja.

A közgyűlést WLASSICS Gyula v. b. t. t. elnök nagyszabású, a könyvtárügygel foglalkozó beszéddel nyitotta meg, amelyet a következőkben ismertetünk:

WLASSICS azzal kezdte beszédét, hogy teljes tárgyilagossággal kívánja föl-tárni a hazai könyvtárügy mai állását s megjelölni a haladás irányát. Nemcsak a szakférfiaknak szól, miként tette ezt Nagyváradon, hanem a nagyközönség figyelmét akarja felhívni s a magyar társadalomtól akar szívet-lelket kérni. «Ma még, úgymond, a magasabb értelmiségi körökben sem tud az érdeklődés központjába kerülni az a gondolat, hogy a legfőbb nemzetnevelő intézmény a könyvtár. Nem látják még mindig, hogy milliók műveltségét legyőzni csak a lelket emelő és ismeretet terjesztő könyvekkel lehet. Széles rétegekre alapított demokratikus intézményeket teremteni és a széles rétegeket sötétségben hagyni nemcsak a legsúlyosabb kötelességmulasztás, de egyértelmű volna az egészséges állami és társadalmi élet szétrombolásával is.»

Határozottan állítja, «hogy igazán nagy eredményeket addig nem fogunk elérni, míg a könyv ügye a nemzet szívéhez nem nő. Míg a nemzet minden rétegében megingathatlan hitté, tántoríthatlan meggyőződéssé nem alakul az a tudat, hogy a magyar nemzeti lét a magyar közműveltséghez, a magyar közműveltség pedig a könyv tevékeny és termékeny szeretetéhez van kapcsolva... A könyvtárügy föllendülése nemcsak az állami költségvetési tétel fokozatos emeléséhez van fűzve, de annak éltető forrása a magyar néplélek benső szeretetének melege lehet. A könyv terjesztése mögött ne csak az állam álljon a maga hivatalos szervezetével, de a helyi patriotizmus ehhez a meleg, kiolthatlan érzéshöz méltó tettekkel is vigye előre a nemzeti művelődés leghatalmasabb eszközét, a könyv ügyét. A községben, hol élünk, a megyében, melyhez községünk tartozik, fakadjanak fel a lelkes tevékenység forrásai és ezek terméke nyítsék meg és tegyék mélyebbé, tartósabbá, elevenebbé a magyar társadalom eddig inkább csak fellángoló, de hamar lehülő készségét».

«Be kell következnie annak az időnek... midőn a magyar néplélek egyik

alkotóelemévé, belső tulajdonságává válik a könyv szeretete és a könyv élet-szükségletének megértése.»

«Pillantsunk be könyvtárunk külső és belső életébe. Érdekes és tanulságos tünetekben nagyon gazdag anyag ez. Van-e tanulságosabb megfigyelés, mintha a kisebb községek igényéhez szabott, a «népkönyvtár» gyűjtőneve alá foglalt könyvtárak fejlődését, történetét vizsgáljuk. A mozgalom ezen a téren a társadalom körében indult meg. És habár csak dicsérettel emelhetem ki némely városi egyesületünknek működését, mégis nem esem túlzásba, ha azt állítom, hogy a társadalmi mozgalom ma már bevezett az állam kikötőjébe. Fájdalom, nálunk csaknem minden társadalmi mozgalomnak kitaposott útja. A kis, szerény olvasóköri körülbélül harminc évvel előbb kezdik meg a könyvtárgyűjtést. Nagyon szerény keretekben. Majd megalakulnak a nagy közművelődési, társadalmi szervek, a magyar kulturegyesületek. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet dicsőségére szolgál, hogy feladatai közé sorolta már 1885-ben a népkönyvtári akciót és elismerésreméltó munkát is végzett ezen a téren. A köz-könyvtár eszméje különben is a Királyhágón túl már a XVIII. század végén győzelemre emelkedik, hisz gróf BATTHYÁNY Ignác, gróf TELEKI Sámuel és báró BRUCKENTHAL Sámuel neveihez jelentékeny köz-könyvtár alapítása fűződik. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet követték a többi nagy kulturegyesületek is. Itt a Dunántúlon, a Felvidéken, Délmagyarországban ezek az egyesületek lelkesen ragadták magukhoz a kezdeményezés zászlaját. A kezdeményezésnél mikor hiányzik a lelkesedés nálunk! A fellobbanó láng azonban igen sokszor csak a szalmatűz hamar muló fénye. A zászló a kezdeményezők kezében rendszerint inogni kezd és az államnak kell átvenni a zászlótartó szerepét. Itt se történt másképen. 1893-ban megalakult a Múzeumok és Könyvtárak Országos Bizottsága. E bizottságból fejlődött ki a mai tanácsi és szövetség-szervezet. A Tanács kezdetben segélyeket osztott ki, csak később alkotott könyvtárakat. Ma már a népkönyvtárak alapítója és fenntartója a mi hazánkban első-sorban az állam...»

«Semmi kétség, hogy az évi segélyek nélkül a nagy kulturegyesületek is kénytelenek lennének népkönyvtárakciójukat vagy beszüntetni, vagy a minimumra szorítani. Az állam igazi feladata pedig nem a kis könyvtárak felállítása volna. Inkább volna ez a községi és társadalmi művelődési politika tárgya; elvileg az államnak első-sorban a nagy könyvtárak alapítása és fejlesztése volna a feladata. Nem élek abban az illuzióban, hogy nálunk olyan könyvtár egy-hamar létesíthető volna, mint aminő az Egyesült-Államokban a «Library of Congress», Poroszországban a «Königliche Bibliothek», Angliában a «British Museum», Franciaországban a «Bibliothèque Nationale», a Lajtn túl a «Hofbibliothek». Az ilyen nagyszabású nemzeti könyvtárakra a mi gazdasági helyzetünkben ma alig lehet gondolni. De különben is az ilyen nagyarányú alkotások a tradíciókban gyökereznek. Az azonban már rövid idő alatt helyrehozandó mulasztás, hogy egyetlen önálló állami köz-könyvtárunk nincs, hogy a fővárosban létező nagy könyvtáraink könyvkészletei erős kiegészítésre szorulnak, mert a budapesti nagy könyvtárak évi gyarapodásának átlaga messze alatta marad a nagyobb európai könyvtárak átlagának.»

«De lemondhatna-e ma az állam a kis könyvtárak alapításáról? Lemondhatna-e akkor, midőn a község nálunk csaknem teljesen közömbös?... A község nálunk a közművelődés szolgálatában általában természetes feladatától nagyon elterelődött. Nemcsak kis könyvtárakat nem alapít, de az ebben az évben születésének századik évfordulóját az egész ország által kegyeletesen ünnepelt büszkeségünknek, báró Eötvös Józsefnek nagy álma, hogy a népiskola uralkodó típusa a községi iskola legyen, csaknem teljesen szétfoszlott...»

«Hogy a községek nálunk mily kevés áldozatkészséget tanúsítanak a népkönyvtárak iránt, semmi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy az Országos Tanács hatáskörébe tartozó 872 népkönyvtár közül csak 41 népkönyvtár kapott községi segílyt és ez 9733 koronát tesz ki. Vannak 5—6 korona szubvenciók is. A Tanács hatáskörébe nem tartozó népkönyvtáraknál 14 népkönyvtár kapott együtt 625 koronát. A községek e hideg közönyét föl kell rázni. Vajha megközelíteni tudnók azt az Amerikában és Angliában rég kialakult, de Nyugat-Európában is erősen elterjedt világnézetet, hogy a községi könyvtár ügye nem fényűzési kiadás, de a közoktatásügy szerves követelményeinek kielégítésére a nemzeti nevelésnek oly nélkülözhetlen feltétele, hogy az iskolával egyenrangú tényező.»

«Tudom, sőt bírói székhelyen minden nap látom, hogy nagy terhek hárulnak minálunk a községekre és ezek között olyanok is, melyek természetesen nem a községet köteleznék, de az állam fokozatosan könnyíti és a jövőben még inkább könnyíteni akarja a községi teherviselést. Akkor, ha majd a község vállairól az állam a községet tulajdonképpen nem illető, már-már elviselhetetlen terhet leemel, akkor valóban elvárható, hogy a községek is melegebben karolják fel a közművelődés leghatalmasabb eszközét, a könyvet. A községeket is át kell hatnia annak a tudatnak, hogy a népjogok kifejlesztése és a népkönyvtár elválaszthatatlan ikertestvérek, hogy a község jóléte, értelmi és erkölcsi színvonala, hatalmi ereje függ attól a közműveltségtől, melyet jó könyveivel elérhet. Nem szabad sokáig okot adni arra, hogy a községről írhasa valaki azt, amit egy tagtársunk jogosan és igazságosan írt: «Vannak városok és főleg falvak, ahol csak mindenféle álutakon sikerül néhány koronát belecúsztatni a költségvetésbe a legszükségesebb könyvtárjavítások végrehajtására.»

«Én remélem, hogy a községek, mihelyt a községi élet természetével összeegyeztethető terheitől szabadulnak, fokozatosan, önként is teljesítik ez egyik legnemesebb hivatást. De ha nem teljesítenék önként akkor sem, úgy meg kell találni a módját, mely legalább valamely minimális községi segílyt biztosítson a könyvtárak számára. Szüntessük meg azt az állapotot, melyet a CONRAD-LEXIS-LOENING nagy államtudományi lexikonában így olvastam: «Ungarn hat so gut, wie keine kommunale Volksbibliotheken». És erre nem mondhatjuk, hogy a nagy német munka nem mond igazat. Nem rejtőzik ugyan gúny e megjegyzés mögött, mert a hivatkozott nagytekintélyű mű csak aényt kívánta megállapítani. Mégis nem annyira védelmi, mint inkább csak a tény megállapítása kedvéért én is ki akarom emelni, hogy a kommunális könyvtári politikára még a nagy nyugati államokban is sok teendő vár...»

Dicsérettel emlékszik meg beszéde további folyamán Wlassics arról a

12 vidéki törvényhatósági városról, amelyekben már van nagyszabású városi közkönyvtár, elsősorban Szegedről. Azután a székesfőváros legújabb könyvtár-politikájáról szól nagy elismeréssel s követendő példának állítja a vidék elé. «A mi vidéki városainkban — úgymond — még ott is, ahol van nagyobb könyvtár, ezek könyvanyaguknál vagy különös rendeltetésüknél fogva az általános közműveltség terjesztésére szükséges modern közművelődési könyvtárt nem pótolják. Ezeknek egy része kellő anyaggal kiegészítve könnyen kielégíthetné az általános közművelődési könyvtár igényeit. Életszükségletünk, hogy megteremtjük az igazi nagyvárosi könyvtárt, Azt a könyvtárt, mely az egész népesség, minden társadalmi réteg igényeit szolgálja. Azt a könyvtártyipust, mely nálunk még csaknem hiányzik. Az igazi nemzetnevelő könyvtárt. Ennek nem szabad sem tisztán tudományos, sem szakkönyvtárnak lenni. Ennek az amerikai-angol példára kialakuló könyvtárnak kell lennie. Ha nem is lehet azt várni, hogy a bostoni, chicagói, newyorki, londoni vagy berlini nagy városi közművelődési közkönyvtár színvonalát elérje, de mindenesetre olyannak kell lennie, mely teljesen megfelel a szabad, nyilvános nagy közkönyvtári szervezet követelményeinek...»

«A vidéki rendezett tanácsú városok között még igen sok tekintélyes város van, mely nélkülöz minden közkönyvtárt. Ezen városok értelmiségét kérve-kérjük, hogy indítsák meg a mozgalmat. Buzdító szavainkat már nem egyhelyütt elismerésreméltó tett követte.»

«A megyei törvényhatóságok közönyét is meg kell törni. Megyei közkönyvtár alig van. A politikai és gazdasági élet gyakori ziláltsága nem volt kedvező arra, hogy a törvényhatóságokat nagyszabású akcióra buzdítsuk. Pedig nagy feladatot teljesíthetnének esetleg csekély áldozattal. Minő örömdetes képet rajzolok magam elé. A megye székhelyén vagy nagyobb járási székhelyein ott volna a nagyobb közkönyvtár, mely az egyes vidéki közkönyvtárakat szünet nélkül ellátná új küldeményekkel. Mihelyt kedvezőbbek lesznek a gazdasági viszonyok, meg kell kísérelnünk, hogy a megyéket akcióba vonjuk. Javaslatainkkal közvetlenül fogunk a megyékhez fordulni, de nem zárkozunk el attól sem, hogy a kormány és törvényhozás közbelépésével lendítsünk könyvtárügyünkön. Közmeggyőződésé kell annak válnia, hogy a haladás eddigi ritmusával már sokáig meg nem elégedhetünk. Ezer és ezer község nélkülözi a könyvtár áldásos munkáját. Millió és millió lélekben nem gyűjtjük fel a tudás világosságát. A demokrácia és a demokratikus intézmények műveltebb emberanyag nélkül örvénybe sodorhatják nemzeti létünk hajóját...»

Hazánk népkönyvtári térképéből megállapítható, «hogy amint a népoktatási politikánkban az állami iskolák elhelyezésénél kezdetben túlságosan a nemzetiségi vidékeket helyeztük előtérbe, épűgy a fűsűlyt a könyvtárak elhelyezésénél sem fektettük a szűnmagyar községekcre. Példákkal bizonyított. Ott van a Duna balpartja, hol a lakosság 37%-a tud magyarul, itt 156 könyvtárt állítottunk fel. A Duna—Tisza közé ellenben, hol 85% beszél magyarul, csak 143 könyvtárt. A Tisza—Maros szűgén, ahol csak 29% beszél magyarul, 57 könyvtárunk van. A Királyhágón túl, ahol 40% beszél magyarul, 162 könyvtár van. Mit tapasztaltunk a forgalmi adatokból? Azt, hogy a nemzetiségi vidékeken

elhelyezett könyvtárak átlagos forgalma alig 723 kötet, ellenben a túlnyomóan magyarok-lakta vidéken az átlagszám 1178 kötet. Midőn a népnevelési politika hivatalos vezetése volt kezemben, mihelyt megtudtam, hogy az iskolaköteles gyermekek és a fajnépesség viszonylagos arányszámait véve alapul, a magyar népfaj az iskoláztatás arányszámában a 3-ik helyre került, a rendelkezésemre álló minden eszközzel arra törekedtem, hogy a magyar fajnép iskoláztatási lehetőségét fokozzam. Én az asszimiláló kulturpolitika helyett több eredményt várok a magyar faj belterjes kiművelésétől és ennek a fajnak expanzív erejére támaszkodó gazdasági és közművelődési politikától. Ezért tartom ajánlatosnak a népiskolai politikával azonos könyvtárpolitika követését. Szükségesnek tartom, hogy különös gondunk legyen arra, hogy azok a színmagyar községek, hol eddig könyvtár nincs, minél előbb könyvtárhoz jussanak.»

«De óva intek a túlzástól. Nekünk párhuzamosan továbbra is fel kell keresnünk mindazokat a községeket, ahol a magyar faj akár kisebbségben, akár többségben él másnyelvű honfitársaink között. A magyar fajt a másnyelvűek asszimiláló hatásától minden erőnkkel meg kell óvnunk... Meg kell még nekünk óvnunk külföldre szakadt honfitársainkat is.» Szóval «nekünk nem szabad, nem lehet egyoldalú kizárólagos irányvonalban tartanunk könyvtárterjesztési politikánkat. Nekünk a főttebb kiemelt vezérelv fenntartása mellett a párhuzamos rendszert kell követnünk, mert nem hagyhatjuk védtelenül itthon a nemmagyar nyelvű honfitársaink közé ékelte magyar fajnépet és nem taszíthatjuk ki védőszárnyaink alól külföldre szakadt magyar testvéreinket. A hangsúlyozott vezérelvnek azonban e párhuzamos politika mellett is a legerőteljesebben kell érvényesülnie, mert ezen a magyar földön államfenntartó, sőt dinasztikus és világpolitikai érdek az állam jellegét alkotó magyar népfaj közműveltségí állapotát mindenek fölött emelni.»

«Sokszor hallottam azt az ellenvetést, hogy mi azzal csak áltatjuk magunkat, hogy könyvtárakat alkotunk, mert mi csak könyvszkevényekben könyveket küldünk szét. Bizonyára ezekkel a megjegyzésekkel bírónk arra akarnak mutatni, hogy kellő számban a községekben könyvtárápületekről vagy legalább olvasótermekről nem gondoskodunk. A mi népkönyvtárpolitikánkat az én meggyőződéseem szerint ma még extenzív irányban kell folytatnunk. Ezer és ezer azoknak a községeknek a száma, hol a könyvet csak a kalendárium és a ponyvairodalom képviselik. Ily viszonyok között nekünk a rendelkezésünkre álló csekély eszközöket arra kell fordítanunk, hogy fölkereshessük könyveinkkel az ország minden községét. Különben is fölvetem a kérdést, hogy a kis falvak közönsége nálunk nem-e inkább otthon szeret olvasni? A németek már magukra nézve megállapították, hogy a német falusi közönség inkább szeret otthon, mint a könyvtárszobában olvasni.»

Nem becsüli le az olvasótermek értékét. «Csakhogy azután ez az olvasóterem olyan legyen, mely egész berendezésével tud vonzani és pedig olyan egyéneket, akik különben, ha csak otthoni olvasásra lennének utalva, alig vennék igénybe a könyvtárt.»

WLASSICS ezután nagy vonásokban vázolja a Tanács népkönyvtári munkásságát, fejtegeti könyvtárai elhelyezésének legcélszerűbb megoldását, a kez-

déssel járó nehézségeket, a könyvanyag összeállításának «tövises munkáját» a gyarapításra vonatkozó terveket és kísérleteket s a következő, a kultura és a haza szeretetétől sugalt szavakkal zárja be fejtegetéseit:

«Vegye fontolóra mindenki, megteszi-e az állam, a megye, a község, a magyar társadalom, megteesszük-e mi mindazt, amit a magyar könyvtárügy fejlesztésével a legnagyobb állam- és nemzetfenntartó erőnek, az általános magyar műveltségnek tehetünk?»

«A magyar néplélek előtt lebegtek-e szünet nélkül a nemzeti lét alapföltételei? Ezek szabták-e meg kulturális munkánkat, ezek szabták-e meg a magyar közélet mozgalmát?»

«Láttuk-e mindig tisztán a célt, melyre nekünk, mint nemzetnek törekednünk kell? Nem tévesztjük-e néha össze az eszközt a céllal? Nem válik-e céllá oly eszköz, mely a felsőbbrendű célt már nem szolgálja?»

«Fölfogtuk-e, hogy a társadalmi osztály, nyelv és vallásfelekezet szerint tagolt és részekre tépett nemzetünknek — ha mint nemzet akar élni — közös érzésben való egyesítése az első feladat?»

«Eleven és tette hevíthető érzés volt-e mindnyájunk lelkében az, hogy nemzetünk világtörténeti hivatását csak úgy, mint minden más nemzet, akkor tölti be, ha van elég tehetségünk, elég erőnk is arra, hogy az emberiség nagy céljait sajátos nemzeti, egyéni jellegünkkel felfrissítve tudjuk eredménnyel szolgálni?»

«Megtettünk-e mindent — ajkainkon a demokrácia jelszavával — hogy ennek a demokráciának a lényege az, hogy minden föltételt megteremtünk, melyek között a tömegölét emelkedhetik és hogy mindenki értelmi és erkölcsi tulajdonságait szabadon fejleszthesse és szabadon ki is fejthesse?»

«Ha volt időszak, amelyben mindezeket a komoly kérdéseket a legélénkebben kellett átéreznünk és megfontolnunk, az bizonyára az elmúlt esztendő volt, melyben kétségtelenül drámai idöket és világtörténelmi napokat éltünk. A legerősebb nemzeti és faji érzések tartják fogva a világ hatalmas nemzeteit, az angolt, a franciát, a németet és szlávot. Szomszédságunkban Európa térképe változott meg. Valóságos világtörténeti kataklizis volt körülöttünk s ki tudja, mi vár reánk?»

«Csüggedni azonban sohasem szabad. Ha csüggedés szállja meg lelkeinket, forduljunk az erkölcsi erő legszebb apotheosisához, melyet DEÁK Ferenc hagyott reánk örököül ez örökké felejthetetlen szavakban, melyeket ő mindig követett: «Morális erő a népek legnagyobb kincse. A csüggedés, az ingatagság azok a súlyos átkok, amelyek minden kifejlődést lehetetlenné tesznek.»

«Ennek a megingathatlan morális erőnek átérzésére sohasem volt nagyobb szükségünk, mint napjainkban. Oly idökbén, melyekben a világtörténelem szele söpör, midőn az államok nemcsak egymás szárazföldi és tengeri hadseregét, ágyúit és más fegyvereit veszik kémkedve szemügyre, de még inkább kutatják az államot alkotó népek szellemi kohézionális erejét, akkor elménk minden erejére, mindnyájunkat összekapcsoló és fölemelő békés közművelődési munkára és nemzeti érzésünk teljességére van szükségünk, mert a világpolitika térképén csak a műveltséget, vagyont, nemzeti önértetet és erőt gyarapító alkotásokkal

tudjuk biztosítani e húszmilliónyi magyar állam önállóságát, nemzeti és világtörténeti hivatását.»

A kitörő lelkesedéssel fogadott beszédhez GYURÁTZ Ferenc és dr. FERENCZI Zoltán szoltak hozzá, akiknek indítványára a Szövetség fölkérte a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsát, hogy a beszéd szövegét megfelelő átirat kíséretében küldje meg minden városi és vármegyei törvényhatóságnak, továbbá minden, legalább 4000 lakosú nagyközségnek s szólítsa fel őket, hogy a könyvtári politika és szabadtanítás érdekében tegyenek valamit s e célból tárgyalják közgyűlésen a beszédet. A beszédnek a közgyűlések programjára tüzését a belügyminiszter urnak is figyelmébe fogják ajánlani.

A közgyűlés ezután hódoló táviratot küldött öfelségének s táviratban üdvözölte dr. JANKOVICH Béla vallás- és közoktatásügyi minisztert.

A szövetség ezután tudomásul vette a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Főfelügyelősége 1912. évi jelentéseit, letárgyalta dr. SEBESTYÉN Gyula és dr. HERMANN Antal néprajzi és folklórisztikus érdekű indítványait, jegyzőkönyvileg megörökítette 3 elhunyt tagja: gr. TELEKI Géza, dr. HAMPEL József és id. SZINNYEI József emléket, majd újabb öt évre közfelkiáltással megválasztotta a Szövetség tisztikarát és az Országos Tanács 20 választott tagját. Elnök lett ismét WLASSICS Gyula, alelnök gr. TELEKI Sándor és dr. FERENCZI Zoltán, előadó és titkár MIHALIK József, jegyző dr. GULYÁS Pál. Az Orsz. Tanács tagjai lettek: 1. dr. APÁTHY István egyetemi r. tanár, Kolozsvár. 2. gr. APPONYI Sándor v. b. t. t. 3. BALOGH Bertalan, a Borsodniskolci Közművelődési Egyesület elnöke. (Üj.) 4. dr. BEÖTHY Zsolt, min. tanácsos, egyet. r. tanár. 5. BERECZI Árpád ny. min. tanácsos. 6. dr. BERZEVICZY Albert v. b. t. t., a M. Tud. Akadémia elnöke. 7. dr. CSÁNKI Dezső min. oszt. tanácsos, főlevéltáros, 8. dr. GYALUI Farkas h. könyvtárigazgató, Kolozsvár. (Üj.) 9. dr. HAVASS Rezső m. kir. udv. tan. 10. dr. HORVÁTH Ödön m. kir. közig. bíró. 11. gr. KLEBERSBERG Kunó, m. kir. közig. bíró. 12. RÁKOSI Jenő főrend. 13. dr. SZABÓ Ervin fővárosi könyvtárigazgató. (Üj.) 14. dr. Szász Károly orsz. képviselő, a képviselőház alelnöke. 15. dr. SZILY Kálmán min. tanácsos. 16. dr. SZMRECSÁNYI Miklós ny. min. tanácsos, 17. dr. SZUNDI Károly az Orsz. M. Iskola-Egyesület igazgatója. 18. gr. TELEKI Sándor főrend. 19. VARJU Elemér muzeumi igazgató, Kassa. 20. dr. ZSILINSZKY Mihály v. b. t. t. A szövetség végül a helyi társadalom köréből 19 szakférfiúval s az ügy iránt érdeklődővel kiegészülven, a közgyűlés véget ért. Közgyűlés után volt a Sopronvármegyei és Sopronvárosi múzeum új épületének a felavatása, amelyben teljes mértékben érvényre jut a becses régészeti, ipar- és műtörténeti, valamint néprajzi gyűjtemény.

Az aradi kulturpalota felavatása 1913 október hó 25. és 26. napjain ment végbe nagy és előkelő közönség jelenlétében. A kormány részéről dr. JANKOVICH Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter jelent meg, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét br. SZALAY Imre, dr. FEJÉRPATAKY László és MIHALIK József, a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsát pedig dr. FERENCZI Zoltán és dr. GULYÁS Pál képviselték. Ezenkívül számos budapesti és vidéki közművelődési és tudományos egyesület és múzeum vett részt kiküldötteti

útján a felavató ünnepségeken. Az ünnepi beszédet RÁKOSI Jenő tartotta, a prologust pedig, HERCZEG Ferenc művét, JÁSZAI Mari mondotta el az ő nagy művészetével. Az épület, melynek költségei meghaladják az egy millió koronát, elég kedvezően van elhelyezve a Maros partján elterülő park közepén. Külseje a különböző építészeti stílusok fejlődését akarja bemutatni, de nem sok szerencsével. Valóságos művészeti abszurdum a görögstülű főbejáró a fölibe helyezett ormóttan kupolával, mely veszedelmesen hasonlít a budapesti Anker-palota bábeli tornyához. Az épület főrésze a hangversenyerem, amely 1000 személy befogadására van szabva s igen jó akusztikával bír. Kérdés azonban, hogy ekkora terem Arad mai fejlettségi fokán elég rentabilisnak fog-e bizonyulni s hogy nem lett volna-e helyesebb valamivel kisebb termet építtetni, mert félt, hogy a terem a felolvasások nagy részénél kétségbeesetten üres lesz. Az épület hátsó részében nyert elhelyezést egyebek között az aradi 1848/49-es ereklyetár s az állam által letétbe helyezett, számos jeles művel dicsekedhető, de kissé *péle-méle* felállított képár, továbbá a könyvtár, mely nem a legkedvezőbbben van elhelyezve. A kedvezőtlen elhelyezéshez méltó a könyvtár könyvkészlete, mely valóságos szegényfoltja az intézménynek. A rendkívül szűk raktárhelyiség szép vasállványai háromnegyedrészt — üresek, a megrakott polczokon is részben teljesen hasznavehetetlen, elavult kötetek, részben FÁBIÁN Gábor műfordításainak el nem kelt példányai porladoznak. A kikölcöszöndé helyiségben felállított néhány ezer szépirodalmi kötet, melyet az aradi KÖLCSEV-egyesület talán egy negyedszázad óta köröztet s mely még ma is a könyvtár egyetlen életképes része, nagyrészt oly állapotban van, hogy szinte undorító a kézbe fogni. Igazán elszomorító tény, hogy amikor ilyen cifra kulturpalotát emelnek, ennyire mostohán bánnak el a palota legértékesebb lakóival, akiknek szellemi kincseit volna elsősorban hivatva terjesztetni a fényes épület. Kevesebb külső sallang s több belső tartalom, ez kellett volna, hogy legyen az intézet létesítőinek a jelmondata. Ez esetben talán elmaradt volna a kétes hatású kupola, de az árán olyan közművelődési könyvtárt lehetne összehozni, amely minden jogos igényt bőven kielégítene. A mostani helyzetben, legalább a könyvtári részre, nagyon is hamar be fog állani az a helyzet, melyet HERCZEG Ferenc oly szépen fejtett ki üdvözlő szavaiban a lidércről szóló mese allegóriájával. Az intézet új könyvtárosa, a városi közgyűlés által néhány nappal az épület felavatása előtt megválasztott dr. FARKAS József volt Nemzeti Múzeumi gyakornokra vár a feladat, hogy e tűrhetetlen állapoton gyökeresen segítsen. Azt hisszük, nem lesz könnyű munkája.

A Szent György-céh exlibrisz-kiállítása ez év november havában nyílt meg az egyesület üllői-úti helyiségében és páratlan sikert aratott. A kiállításnak kettős célja volt: bemutatni egyfelől a külföldi művészi exlibrisz fejlődését, másrészt a rövid múltú magyar exlibrisz-művészet eddig elért sikereit. A haladás ez utóbbi téren igazán szembeszökő s örömmel töltheti el a grafikai művészet és bibliofília minden barátját. Hogy azután a sok művészi exlibrisz mögött csakugyan megannyi értékes könyvgyűjtemény áll-e, vagy pedig a csereviszony következtében naggyá fejlődött exlibrisz-gyűjtés pusztá eszköze, oly kérdés, amelyre csakis a kiállító exlibrisz-tulajdonosok adhatnak meg a

feleletet. A kiállításról pompásan illusztrált katalogus tájékoztat, melyre folyóiratunk szakirodalmi rovatában alkalmmilag még visszatérünk.

A Fővárosi könyvtár 1912. évi működéséről. Dr. SZABÓ Ervin igazgatónak a *Fővárosi könyvtár értesítőjében* megjelent beszámolóját a következőkben ismertetjük:

A könyvtári helyiségek állapotát 1908 óta panaszolja az igazgatóság. Ismételten történtek átmeneti intézkedések, anélkül, hogy az állapot lényegesen javult volna. Mert minden, valamennyire gyökeres javításnak útját szegték azzal, hogy rövid időről van csak szó. A jelentés évében végre úgy oldotta meg a Tanács a kérdést, hogy a gróf Károlyi-utcai elemi iskola helyiségeit engedte át a Könyvtárnak és az átalakítások költségére 42.000 K-t engedélyezett. Minthogy ez összeget azóta a közgyűlés is megszavazta és a kormány is jóváhagyta és előreláthatólag az elemi iskola új épülete is elkészül a tanév végére, remélhető, hogy ez év őszétől kezdve a Fővárosi Könyvtár alkalmasabb helyiségben próbálhatja majd kiheverni azokat a súlyos bajokat, amelyek az utolsó években és ma is, fejlődését, sőt egyszerűen működését is megbénítják.

A könyvtári bizottság az év folyamán négy ülést tartott, amelyeken a központi könyvtár terveivel, a könyvtárosi vizsga szabályzatával, a fiókkönyvtárak elhelyezésével és költségeivel, könyvtáregyesületek segélykérvényeivel, a statisztikai hivatal szakkönyvtárának kérdésével s t. eff. ügygel foglalkozott.

A könyvtár 1912-ik évi költségvetése igen lényegesen 45.920'02 K-val, emelkedett az előző évről szemben. Az emelkedés oroszlánrésze a személyi kiadásokra esett, a státuszrendezés és részben az ideiglenes hivatalnokok számának szaporítása és az előléptetések folyományaként. Arányosan emelkedtek a könyvbeszerzés és a könyvkötés hitelei is. Igen nagy az emelkedés a rendkívüli szükségletnél, azonban az itten engedélyezett hitelek egy részét épen a helyiség állapota miatt nem használhatták fel.

Az 1912-ik évi költségvetés személyi kiadásokra 64.281 K-t, segélyek és utiköltségekre 2000 K-t, dologi kiadásokra 8000 K-t, könyvbeszerzésre 18.000 K-t, könyvkötésre 6000 K-t, katalógusok- és Értesítőre 6000 K-t, rendkívüli szükségletre 38.000 K-t, összesen tehát 142.281 K-t irányzott elő.

A fővárosi tisztviselők fizetés- és státuszrendezéséről szóló 1911-ik évi szabályrendeletnek a könyvtárra vonatkozó részét csak a jelentés évében hajtották végre, mert a könyvtári tisztviselői állásokra előírt könyvtárosi vizsgát csak január havában lehetett megtartani. Megválasztotta a Tanács a következőket: a főkönyvtárosi állásra dr. MADZSAR József orvost, a könyvtárosi állásra dr. BRAUN Róbert id. hivatalnokot, a két főtisztí állásra ENYVVÁRI Jenő id. könyvtár-tisztet és STAINDL Máttyás id. hivatalnokot, a négy tisztí állásra KÓHALMI Béla számtisztet, PIKLER Blanka, dr. DIENES László és NEUBERG Gizella id. hivatalnokokat; titkárrá HORVÁTH Stefániát. Ezeken kívül a következő új tagokkal gyarapodott a könyvtár személyzete: dr. MOLNÁR Imre, SCHEIN Józsefné, LESSKÓ Béla és dr. BENZE Adolf id. hivatalnokokkal.

A meggyarapodott és jobb fizetési viszonyok közé jutott személyzettel új feladatokat lehetett volna kezdeményezni, ha a helyiség állapota ennek útját nem állja. Legtöbb erő abban emésződött fel, hogy a meglévő rend fölbom-

lását megkádályozzák. Sok munkába került az állványok revíziója, a cédula-katalogus átnézése és jobb elrendezése; megkezdődött ezenfelül a budapesti irodalom újabb földolgozása és a Budapestre vonatkozó ujságszelvények fokozottabb mértékben való gyűjtése, végül a gyűjteményes és folytatásos munkák revíziója és kiegészítése is. A régi Országházban elraktározott értékes gyűjtemények feldolgozásához is hozzáfogtak s az év végéig a ZICHY-, a SZÜRY- és a LORÁNT-könyvtár katalogusa készült el.

Tanulmányútra kiküldetésben részesültek: BRAUN Róbert a német könyvtárosok müncheni értekezletére, KÖHALMI Béla Svájcba, STAINDL Mátyás Németországba. GRÜNWALD Margit hat heti szabadságot kapott flórenci nyári tanfolyamra.

A könyvtár ez évben 7160 művel gyarapodott, amelyek darabszáma 10.336. E gyarapodásból 2861 mű 4531 kötetben csere és ajándék, a többi vétel. Ebbe a gyarapodásba nincsen beleértve a régi Országházban lévő raktárban elhelyezett és ott földolgozott gyűjtemények anyaga, amiből az év végéig 3599 művet, illetve 5462 darabot katalogizáltak. Ezzel a földolgozott gyarapodás számai 10.810-re, illetve 15.798-ra emelkednek. Az elmúlt év beszerzései közül első helyen említhető HENTALLER Lajos szabadságharci könyvtára amelyet az elhunyt özvegyétől 5000 K-ért vett meg a Könyvtár, amiből a LANTOS-cég által átvett duplumok vagy kiselejtezettek fejében 1500 K-nál több térül meg.

A gyarapodás gyorsabb földolgozását és forgalomba hozatalát különösen hátráltatta az a körülmény, hogy a főváros szerződéses könyvkötője csak 3250 kötet elkészítésére van kötelezve, de ebből is minden sürgetés dacára az egész évben összesen csak 1756 darabot szállított. Aminek oka az, hogy a szerződés talán 20 esztendő, árai húsz esztendő előtti árak s ezért a könyvkötő olyan keveset szállít, amily keveset csak bír.

A jelentés évében áttért a könyvtár a tizedes osztályozási rendszerre és hozzáfogott a viszonyainkra átdolgozott tizedes séma magyar fordításának közléséhez. Eddig két füzet jelent meg belőle. A kiadvány folytatása azon akadt meg, hogy a nyár folyamán dr. SZABÓ Ervin Bruxellesben járván, olyan meg egyezés létesült az Institut International de Bibliographie vezetősége és a Könyvtár között, mely lehetővé tette a tizedes rendszer mellőzhetlen módosításai tekintetében a két intézmény együttműködését.

A társadalomtudományi segédkönyvek jegyzéke, amelyen BRAUN könyvtáros és DIENES könyvtártiszt dolgoztak, nagyobbik részében az év végére sajtókészen állott és a könyvtár átköltözködése idejére hihetőleg meg fog jelenni. Ugyancsak nem jelenhetett meg a Magyar társadalomtudományi bibliográfia esedékes füzet, mert a tisztviselő, aki vállalta, nem készült el vele idejében. Ellenben tovább folyt az Aktuális kérdések irodalma c. sorozat, amelyből a múlt évben 14 szám jelent meg. A könyvtár *Értesítője*, a nyomdai költségek növekedése következtében múlt évben jelentékenyen leszállított terjedelemben jelent meg és a szerzemények teljes jegyzéke helyett csak válogatott jegyzéket adott. Egyéb kiadvány: *Az olvasószobában kitétt folyóiratok és a Kézíráskönyvtár jegyzéke*, 32 oldalas különnyomat az *Értesítő* 1911-ik évi utolsó számából.

Nyitva volt a Könyvtár összesen 358 napon, együttvéve kb. 1700 órán át. Egy napra átlag 40 olyan olvasó esett, akit ki kellett szolgálni. A helyszínen 6637 olvasó 9136 kötetet használt. A kikölcsönzők lajstromába 1711 olvasó volt bejegyezve, aki 7911 esetben 11.824 darabot használt.

Az új könyvtáráépület ügye a jelentés évében úgyszólván semmivel sem haladt. A tervek elkészültek ugyan és azokat úgy a Könyvtári bizottság, mint a Tanács elfogadta, azzal a korlátozással, hogy az előirányzatot meghaladó költségek miatt egyelőre csak a könyvtári rész lett volna fölépítendő. Azonban a Középítési bizottság, amelyhez az ügy a hely újabb kijelölése végett került, részben azért, hogy távlati rajz hiányában az új épületnek a Népoperára és az egész tér esztétikai kialakulására való hatását megítélni nem tudja, részben mert a tér további beépítése ellen is aggályai voltak, a tervet visszautasította. Azóta újabb tervezgetések és alkalmasabb telek utáni keresgélések folynak. A fiókhálózat kiépítése terén a sok támogatás és buzdítás dacára ugyanolyan ellenállásokkal kell a vezetőségnek megküzdenie, mint a központi könyvtár dolgában. A DEÁK Ferenc-könyvtár terve előbb az építész miatt jó fél esztendőig késett, s mikor végül elkészült, a Középítési bizottság ezt is elutasította. A Tanács ellenben ezzel szemben is föntartotta javaslatát, hogy e fiók az Almásy-téren épüljön fel, amihez végül a Közmunkák Tanácsa és a Közgyűlés is hozzájárult. Remélhető, hogy az építkezés még ez év tavaszán megkezdődik és a fiók még ez ősszel megnyílik. Ezzel kapcsolatban MADZSAR főkönyvtáros vezetése alatt előkészületek folytak egyéb fiókok létesítésére és főként a fiókok ügykezelési rendjének és mintajegyzékének szerkesztésére. Külön megemlítést érdemel az a nagyszabású adomány, amellyel a könyvtári nyilvánosság ügyét KÖRÖSSY Albert szolgálta, aki elhunyt édesatyja, NEUMANN Miksa emlékére 50.000 K-t adott a fővárosnak kulturális célra. A polgármester az összeget egy könyvtári fiók létesítésére szánta.

A könyvgyűjtés mint üzlet. Egy a *Nineteenth Century and after* című folyóiratban megjelent tanulmány, W. ROBERTS tollából, meggyőzően illusztrálja, hogy a könyvgyűjtés nemcsak nemes szórakozás, de a legtöbbször igen jól beváló üzleti vállalkozás is. Ime néhány nagyszabású gyűjtemény beszerzési és eladási árának összehasonlító táblázata:

Könyvtár	Beszerzési ár hozzávetőleg, fontokban	Eladási ár
Duke of Boxburghe	5.000	23.397
W. Beckford... ..	30.000	73.551
J. S. Turner	20.000	30.000
Earl of Highburnham	36.000	62.712
H. Huth	120.000	80.990
R. Hoe... ..	100.000	338.826

Megjegyzendő, hogy sem a HUTH, sem a HOE gyűjtemény itt kitüntetett ára nem végleges, mivel e gyűjtemények csupán részben keltek el. Persze az értéknövekedés itt megállapított szabálya sincs kivétel nélkül. Richard HEBER könyvtárának beszerzésére 80.000 £-ot költött s elárverezése csupán 57.000 £-ot eredményezett. Megjegyzendő azonban, hogy e veszteség annak tulajdonítható,

hogy az árverés igen kedvezőtlen időben (1834—36.) történt és kétségtelen, hogy ha napjainkban kerül e gyűjtemény eladásra, ára kétségkívül megközelítette volna a negyedmillió fontot.

Könyvek javítása és tisztítása. A G. A. E. BOGENG szerkesztésében megjelent *Jahrbuch für Bücherkunde und Liebhaberei* I. évfolyama nyomán a következőkben foglaljuk össze a könyvek javítására vonatkozó tudnivalókat: Behasított lapokat, főleg címlapokat rendszerint úgy javítanak ki, hogy a lap hátára hasonló színű, átlátszó papírost ragasztanak. Ez a primitív eljárás igen csökkenti azonban a könyv vásári értékét. Ha csupán a lap széle van behasítva, helyesebb a papírt a hasadás körül kissé bevезezni, ami által a papír ki nyúlik s így lehetővé válik, hogy a két hasadási felületet egymára fektessük s csirizzel összeragasszuk. A nedves lapot azután két ív fehér itatós papír közé préselve megszáritjuk. Ha a hasadás oly természetű, hogy ez az eljárás nem vezet célra, úgy a hasadás alá egy kis darab selyempapírt fektetünk, melyből megszáradás után mindazt eltávolítjuk, ami nem a hézag betöltésére szolgál. Ha a lapokból egész részek hiányzanak, vagy felületükön lyuk támadt, a hiányzó részt hasonló színű famentes papirosból pótoljuk, melyből megfelelő alakú darabot szakítunk le. A foltozáshoz használt papírost, ha már e megfelelő helyre applikáltuk, kávéoldattal színezzük a szükséges árnyalatúra. Kékes vagy szürkés szín előállítására a kávéoldatba egy szemernyi indigófestéket keverünk. A megfoltozott ívet azután két cinklap közt présbe tesszük s a rágyakorolt nyomás a kijavított papírfelület egyenetlenségeit simítja el. Úgy is eljárhatunk a papiros javításánál, hogy a szakadás rojtos peremét éles késsel lemetszük, s az egyenesre vágott szélét a papírnak dörzspapírral ellapaszítjuk s az ellapasztott szélre csirizeljük fel a foltozáshoz használt, ugyancsak ellapasztott szélű papírdarabot. A papíron látható vörös és sárga foltokat a következőkép tüntethetjük el: egy rajztáblára sűrű szövésű vastag fehér itatóspapírost feszítünk ki s erre papírcsíkok segítségével ráerősítjük a foltos ívet, amelyet ezután finom szivaccsal egyenletesen bevезünk. Ez eljárást 3—4-szer ismételjük. Ezután az ívet fehér itatóspapírral befödjük s forró vízzel telt edénybe állítjuk, amelyet lefödünk. Öt-hat óra multán a foltok rendesen eltűnnek, úgy hogy a vizet leönthetjük a papirosról, melyet gondosan megszáritunk a napon s két itatóspapír közé téve lehengetünk. Ez az eljárás bonyodalmasabb, de kevésbbé ártalmas, mint a napjainkba divatos klór- vagy alklórsavas nátron vegyületek alkalmazása. Víz-foltokat tiszta vízfürdő segítségével távolítjuk el. Az íveket ilyenkor leghelyesebb enyvteleníteni, ami úgy történik, hogy az ív forró vízbe kerül, amihez többször hozzátöltünk forró vizet. Az enyvtelenített íveket végül erősen hígított enyves vízben újra planirozzák s azután megszáritják. Zsírfoltokat könnyebb új állapotukban eltávolítani, amikor annyi is elég, hogy a zsíros lapot két itatóspapír közé helyezzük és a zsíros helyen forró vasalóval lenyomkodjuk. Ez eljárást mindaddig megismételjük, amíg a zsír teljesen föl nem szívódik. Olaj-foltokat benzinnel veszünk ki. Nagy terjedelmű zsírfoltokat úgy lehet eltüntetni, hogy az ívet tizenkétórán át terpentinben áztatjuk, ezután két itatóspapír közt ki-préseljük, majd egy félórára alkoholfürdőbe helyezzük s aztán többször langyos vízzel leöblítjük. A gyakori használattól elpiszkolt lapokat úgy tisztítjuk meg,

hogy forró szódásvízben fűrésztjük, amelybe egy kis szappant is keverünk. E fürdőt többször is megismételjük s végül az ívet forró vízben kiöblögetve a levegőn megszártjuk. Ha a piszok nagyon belevette magát a papirosba, úgy előbb benzinben s azután meleg vízben áztatjuk. Az áztatáshoz legcélszerűbb külön e célra készült lapos cinkedényeket használni. Ha a kezelésre szoruló papiros törékeny, vagy rongyos, úgy nem mártjuk be a fürdőbe, hanem erős papírra helyezzük s a megfelelő folyadékot finom spongyával rakjuk fel. Ezután a lap benedvesített oldalaira is ráhelyezünk egy erős védőpapírt s a két védőpapír közt megforgatjuk, hogy szárazon maradt oldalát is kellőképpen kezelhessük. Legnehezebb a tinta foltok eltávolítása, már csak azért is, mivel a különböző vegyi összetételű tinták eltüntetésére más meg más szerek szolgálnak. Legjobb a kisebb foltokat meghagyni. Jól beválik legtöbbször a sóskasó. Porrátört sóskasóval beszórjuk egy cinklap felületét s a tintás lapot úgy fektetjük rá, hogy a sóskasót éppen a folt helyén meleg vízzel megnedvesítjük. A foltos rész másik oldalát szintén besózzuk sóskasóval s lehető forró vízzel megnedvesített újjunkkal többször végignyomkodjuk. Ezután a lapot sóskasó oldatba, majd innen tiszta vízbe mártjuk s végül megszártjuk. Σ

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; cs. = család; cl. = cimerlevél; egy. = egyetemi; hg. = herceg; kir. = király, királyi; kny. = könyvnyomda; ktár. = könyvtár; ltár. = levéltár; m. = magyar; min. = minisztérium; pk. = püspök; r. t. = részvénytársaság; szerk. = szerkesztőség; vár. = városi; vm. = vármegye.

- Abafi Lajos 86.
 Abano 91.
 Abaujszántói népkvár 52.
 Abauj-Torna vm. 124. — i és Kassai
 Közművelődési Egyesület 52.
 «Ablegung der Legation... von Dr.
 Jessen verrichtet etc.» (Prága, 1619.)
 324, 325.
 Aboi vár. múzeum 71, 195.
 Abonyi Lajos 200.
 Abrudbányai népkvár 62.
 Achmed drinápolyi helytartó 150.
 «A Cipész» 353.
 «Acta Synodi Dioecesanæ Strigoniensis» 237.
 Acsádi vándorkvár 55.
 Admonti apátság 290.
 Adorjányi Dániel 69.
 Aae G. 76.
 Aegidius L., Az igaz Szent Egyházzúl
 145.
 Aeneas Sylvius 101, 103.
 Aesopus 103.
 Agricola Rodolphus, De inventione dialectica (Köln, 1539.) 341.
 Agro 91.
 Aguglia 174.
 Ajándékozások a M. Nemz. Múzeum
 számára 71—74, 152—155, 195—
 201, 252—255, 353—356.
 Akadémia, M. T. — 72, 153, 188, 197,
 226, 253, 259, 261, 285, 299, 354,
 388. — ktára 13, 14, 226, 300.
 Akroni közművelődési kör ktára 54.
 Alapi Gyula 41.
 Alattyáni népkvár 59.
 Albany 281.
 Alberti L. B. 174, 371.
 Aldrovani 371.
 Aldus-cég 6, 160, 174, 269, 274. V.
 ö. Manuzio.
 Alexandria 254.
 Alexics György 109.
 Alfonz aragoniai és nápolyi kir. 9.
 Alkmaar 89.
 Allatius Leo 276.
 «Allgemeine Zeitung» 72.
 Alsop George 269.
 Alsóárpási népkvár 55.
 Alsóhámosi ifj. ktár 59. — polg. olvasó-
 kör ktára 60.
 Alsó-Kemence 356.
 Alsókörsőkenyi ifj. ktár 59.
 Alsókubin 32, 33, 286.
 Alsópalojtai ifj. ktár 59.
 Alstedius Johannes 25, 26. — Encyclopaedia (Hernborn 1630.) 233. —
 Prodromus religionis triumphantis
 235. — Rudimenta linguae Latinae
 (Gyulafehérvár, 1647.) 246. — Theologia Prophetica (Hanau, 1622.)
 240.
 Alszeghy János 43.
 Altdorfer György chiemesi pk. 290—
 292.
 Alter Wilhelm 189.

- Althusius, Dicaeologia (Frankfurt, 1649.) 258.
- Altiszti olvasókörok és legénységi kárak 133.
- Altwood Clara E. 182.
- Alvinczi Péter 25.
- Amadis-monda 175.
- Ambrus Zoltán 306.
- American Library association 177. — Vigilance Association 93.
- Amerikai ifj. olvasó-klubok 93.
- «Amerikai Magyar Népszava» 152.
- Amicus Franciscus, Cursus Theologici (Hernborg, 1630.) 233.
- «Amphitheatrum Sapientiae aeternae» 235.
- Amsterdam 89, 137, 171, 233, 235, 264, 341—343.
- Ancona, Paolo d'— 89, 90.
- Andódi ifj. ktár 59.
- Andrásfalva I. Radautz.
- Andrási István, Triplex Philosophia 144, 234.
- Andrássy Dénes gr. 71, 196.
- André Edouardné 89.
- Angers 278.
- Angol kir. orvosgyesület ktára 177.
- Angyalosi Mihály nemeslevele 155.
- «Annales de la faculté des lettres de Bordeaux» 77. «— de la philosophie chrétienne» 76.
- Anobium panicum 92.
- Antal (Szent) 163.
- Antalfi Sándor 286.
- Antwerpen 139, 235, 239, 342, 343.
- «Antwortschreiben An den Fürsten in Siebenbürgen etc.» (1619.) 324.
- Anvers 1—6, 8, 10, 89. —i Plantin-Moretus-múzeum 1—12.
- Anziani Niccolò 371.
- Apafi Mihály erdélyi fejedelem 46, 255, 356.
- Apai néptár 52.
- Apáttalvai néptár 61.
- Apáthy István 388.
- Apollinius Guilelmus, De Controversis Anglicanis (London, 1644.) 342.
- «Apologia adversus calumniam Fr. Stancari» (Kolozsvár, 1558.) 198.
- Apor Gábor br. 46. — Gáborné 46. — Károly br. 46. — Péter br. 46.
- Appiani 338.
- Appianus 239.
- Appolinaire Guillaume, Fernand Fleuret et Louis Perceau, L'enfer de la Bibliothèque nationale (Páris, 1913.) 263—266.
- Apponyi Albert gr. 124. — Sándor gr. 73, 200, 236, 326, 388.
- Apró nyomtatványok a M. Nemzeti Múzeum ktárában 71, 152, 195, 252, 353.
- Apuleius, Opera Medica 240.
- Arad 34, 86, 87, 286, 389. —i kulturpalota és gyűjteményei 388, 389. —i lyceum ktára 27. — néptár 52.
- Arad-szentpétertéri néptár 57.
- Aradújtelepi néptár 56.
- Arany János 77, 155, 306—311.; Társaság Temesvárott 32, 152. — Lászlóné 308.
- Aranyosmaróti néptár 55, 58.
- «Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen» 290.
- Arday Pál 286.
- Aretinus 101, 103, 263.
- Argentoratum l. Strassburg.
- Arianus 371.
- Ariemontanius 235.
- Ariosto 104.
- Aristoteles 101, 103, 159, 191, 371.
- «Articuli ex verbo Dei» (Debrecen, 1591.) 241. «— juxta quos regitur Ecclesia» l. Cikkek. «— Posonien-ses de A° 1657.» 139, 144, 236.
- Arthus 342.
- Aschehong & Co. cég 173.
- Association des Bibliothécaires français: Bibliothèques, livres et librairies (Páris, 1913.) 168—173.

- Astra-egyesület 134.
 Aszód 252.
 Athenaeum r. t. 51, 261, 286.
 Athén 191.
 Attavanti, Attavante degli — 372.
 Attila 105.
 Augsburg 328.
 «Auszmusterung, Jesuiter — Im Königreich Vngarn» (1619.) 326.
 Axon 175.
 Azara, De — 338, 339.
 «Az irodalom» 187.
 Ábrányi Kornél id. 200.
 Ág. ev. egyetemes egyház ltára, Magyarhoni — 71.
 Ágoston (Szent) 101, 103, 224, 225.
 Áldásy Antal 193.
 Állatorvosi főiskola, M. kir. — 71, 197.
 Állatvédő egyesület, Orsz. — 354.
 Álmosd 217.
 Árva m. 124.

 Baán Endre 382.
 Bach Sándor 123.
 Backer 2.
 Bacon Corinne 377. — Francis, Novum Organum 234.
 Badalói vándorktár 53.
 Baja 123.
 Bajmóc 243.
 Bajza József (a költő) 154, 200. — (múzeumi s. őr) 207.
 Balassa Bálint 222, 223.
 Balassagyarmat 32, 34.
 «Balassi Menyhért árultatása» 311.
 Balatonalmádi gyermekszanatórium ktára 55. —i népkvár 62.
 Balaton-bizottsága, Magy. földrajzi társaság — 71, 197, 354.
 Balatonfüredi népkvár 52.
 Balatoni Szövetség 53.
 Balatonudvari népkvár 62.
 Balázs Sándor 311, 312.
 Balázsfalvai népkvár 55, 65. —i polg. iparoskör 57.
 Baldacci-féle metszetgyűjtemény 32.
 Baldung Hans 181.
 Ballun Géza 286.
 Balmazújvári népkvár 65.
 Balog J. (Selyei), Temetőkert (1655.) 198.
 Balogh Ármin 72, 199. — Bertalan 388.
 Balzac 272.
 Banville 265.
 Baranya vm. 124.
 Baranyai Pál 230.
 Barbera Piero 332.
 Barbey d'Aurévilly 265.
 Barbier A. A. 180, 263.
 Barcock Kendric C. 375.
 Barbou könyvnyomató cs. 275.
 Barcelonai Ateneu-ktár 272. —i katalán tanulmányi intézet ktára 272.
 Barclapius 239.
 Barcsi vándorktár 55.
 Baricz Mihály 297, 299.
 Barkóczy Ferenc esztergomi érsek 300. — László br. 295, 296.
 Barla-Szabó István 223.
 Barlaam-kolostor Thessaliában 191.
 Baross Gábor 127.
 Baróti Lajos 252.
 Barraud Roland 268, 372.
 Bars vm. 244.
 Bartha J. 86.
 Bartolomei de Zanettis 90.
 Bartók Lajos 312.
 Baruch próféta 113—115.
 Barwinski E. 252.
 Basel 158, 234, 235, 238, 278, 341—344.
 Batúzi András 221, 231.
 Batta J. 252.
 Battyhány Ignác gr. 383.
 Battyhány-ktár Gyulafehérvárott 109.
 Baudelaire 158, 264, 265, 273.
 Bayle Pierre 264.
 «Bábakalauz» 152, 196.
 Bábindáli ifj. ktár 59.

- Bácsai vándorktár 53.
 Bácsbodrog vm. 61. —i tört. társulat ktára 50.
 Bánffy György 150.
 Bánkeszii ifj. ktár 59.
 Bányai István 147.
 Bárány Boldizsár 200.
 Báróti Sándor 86.
 Bártfa 20, 32, 35, 66, 222, 233, 242, 341. —i énekeskönyv 223, 227. —i népkvár 56. —i sóhivatal 155.
 Bársony György 347. — István 304, 312.
 Básth József 141, 234.
 Báthory Boldizsár 225. — Endre erdélyi fejedelem 150. — István lengyel kir. 150. — Zsigmond erdélyi fejedelem 111, 241, 242, 331. — Zsófia 145, 157, 236.
 Bátky Zsigmond 71, 196, 205.
 Beaucorps Perrine 373.
 Beatrix m. királyné 262.
 Beaulieux Charles 91.
 Beckensloer János esztergomi érsek 289—293.
 Beckford W. 392.
 Beckói ifj. ktár 59.
 Bebek Ferenc 150.
 Beda Venerabilis 101.
 Bees Nikos A. 191.
 Begner 108.
 Behrend Fritz 279.
 «Beiträge zur kultur- und Universalgeschichte» 360.
 Bel Ádám (Poprádi) 246.
 Beleznay-ktár 233.
 Bellaagh Aladár 302.
 Bellarmin, Institutiones Lingvae Hebraicae 343.
 Bellini V. 76.
 Belügyminisztérium, M. kir. — 71, 196.
 Bencsik Mátyás nemeslevele 356.
 Benedek Elek 312. — Róza 192. — Sándor 284.
 Benelli Zulla 91.
 Beniczkyne Bajza Lenke 313, 314.
 Benkő József 148.
 Bentham 159.
 Benze Adolf 390.
 Benzinger C. 277, 278.
 Beokeffy György nemeslevele 255.
 Beöthy Zsigmond 258. — Zsolt 284, 314, 388.
 Berali Pericle 90.
 Bercsenyi Imre 27.
 Berczely György 196.
 Berczik Árpád 314, 388.
 Bereg vm. 106, 124. — hivatalos lapja szerk. 199. —i Magyar Közművelődési Egyesület 53, 54, 61.
 Beregdaróci népkvár 65.
 Beregrákosi vándorktár 53.
 Beregszászi népkvár 65.
 Berend Eduard 182, 183.
 Berényi cs. ktára a M. Nemzeti Múzeum ktarában 255.
 Berényi János gr. 255.
 Berkeley William 269.
 Berlage H. P. 88.
 Berlin 19, 88, 189, 194, 370. —i egyetemi ktár 277. — ifj. olvasóterem 88. —i kir. ktár. 83, 171, 182, 269, 278, 279, 282, 374, 383, 385
 Bern 77. —i vár. ktár 242, 278.
 Bernát (Szent) 101, 103.
 Beroaldus Philippus 103, 226.
 Bert, Paul — de la Bussière 319.
 Bertieri Raffaello 332.
 Bertzius Petrus, Tabulae Geographicae (Amsterdam 1606.) 342.
 Berzevici áll. népiskola ktára 55. —i ifj. egyesület ktára 55. —i népkvár 57.
 Berzeviczy Albert 152, 196, 388.
 Berzsényi Dániel 294—302, 316.
 Besztercebánya 32, 52, 330. —i vár. múzeumi és közkvár 30, 35, 36.
 Beszterce-Naszód vm. 124.
 Bethlen Elek 148, 149. — Farkas 148. — Gábor erdélyi fejedelem 19, 155

- 202, 322—324, 326, 327, 329—331;
gr. 148, 352. — Lajos gr. 349, 352.
— Miklós 347.
- Beütrendje, Könyvtárkatalogus — 274,
275.
- Bevilaqua Béla 194.
- Beys Égide 5.
- Bezerédj cs. ltára a M. Nemz. Múzeum
ktárában 356.
- Bezerédj Andor 356.
- Bécs 71—74, 80, 86, 97, 99, 101, 105,
137, 152, 155, 196—198, 226, 237,
253, 291, 300, 324, 325, 326, 330,
345, 353, 354, 356. —i cs. tud. aka-
démia 71, 97, 152, 196, 252. —i
cs. udv. ktár 373. —i cs. udv. ltár
290. —i egyetem 78. —i jezsuita
kollégium 78, 97. —i központi sta-
tistikai bizottság 197, 253. —i
Volkstheater 315.
- Bécsi János 243.
- Békemozgalom, Nemzetközi — 173,
174.
- Békés vm. 53, 124.
- Békés (város) 252.
- Békéscsaba 36, 62. — fényes-tanyai
népktár 55, 58. —i múzeum-egye-
sület 36.
- Békésy János 286.
- Béládi ifj. ktár 59.
- Bélem 372. —i Szűz Mária-kolostor 372.
- Béranger 264.
- Béza Theodor 238.
- «Bibliografia românească» 106—III.
- Bibliografiai irodalom, Magyar —
183—186. — tanszék 178, 179.
- Bibó István 194.
- Biedermann, Flodoard von — 276.
- Bielefeld 6.
- Bienert-cég nyilv. kölcsönktára 88.
- Bigault, Ch. de — de Casanove 77.
- Bihar vm. 53, 61, 297. —i múzeum
Nagyváradon 31.
- Bihari vándorktár 53.
- Biharpüspöki vándorktár 53.
- Bik Márton 227.
- «Bildung und Staat» 90.
- Billings John Shaw 377.
- Bindorfer Ferenc 353.
- Birch 169.
- Birmingham 178.
- Biró Lajos 73, 199, 286, 316.
- Bisterfeld Izsák 26, 136, 137. — Mys-
terium Pietatis (Leiden, 1039.) 238.
- Bizari Pietro 105.
- Blades 378.
- Blair Woodburg 196.
- Blaschke 300.
- «Blätter für Geist, Gemuth und Va-
terland» 188. — für Musik, Theater
und Kunst» 73.
- Bleyer Jakab 71, 196, 321, 327.
- Bliss Henry E. 94, 377.
- Blumenau S. 86.
- Bobai György cle 255. — Miklós 255.
- Bocatus Joannes, Hexasticha notica
(Bártfa, 1612.) 242.
- Boccaccio 101, 103, 104, 226, 227,
264, 372.
- Bochum 76.
- Bod Péter 13, 24, 229.
- Bodányi Ödön 196.
- Bodický S. 311.
- Bodinus Johannes, De republica (Frank-
furt, 1609.) 342.
- Bodley Thomas 93, 273. — ktár
Oxfordban 273.
- Bodnár Zsigmond 217, 220, 225.
- Bodoki vár 255.
- Bodon Józsefné 71, 196.
- Bodoni Giovanni Battista 332—340,
372. —né 338, 339.
- Bodrói ifj. ktár 59.
- Bode van Hensbroeh P. A. M. 89.
- Boffito G. 90, 174, 371.
- Bogeng G. A. Erich 180, 182, 380,
393. — Der Bucheinband (Halle,
1913.) 365—369.
- Bogsánbányai ktár- és múzeum-egye-
sület 57. —i népktár 55.

- Bohotta Hans 152.
 Bohn P. L. 88.
 Boileau 339.
 Boinet A. 89, 174, 175, 372.
 Boissiron, Mauriac de — 266.
 Bolgártelepi népkvár 52.
 Bomelius Th., Chronologia rerum
   Ungaricarum (Brassó, 1556.) 198.
 Bonaventura Arnaldo 371.
 Bonneville N. 86.
 Bonucci, Anicio — di Fano 174.
 Bonsignore 338.
 Bordeaux 77.
 Borghese-gyűjtemény 269.
 Born 221, 227, 228, 231.
 Bornemissza Miklós 228, 229. — Péter
   219—222, 224, 230, 231.
 Boroszló 19, 290, 330.
 Borovszky Samuné 73, 200.
 Borrekens Mária Terézia Jozefa 5.
 Borsod vm. 61, 124.
 Bosodmiskolci Közművelődési Egye-
   sület 53, 152, 388. — Múzeum kára
   42.
 Bosros István, A pápai ref. főiskola
   ktárának katalogusa (Pápa, 1912.)
   357, 358.
 Borytz István 157.
 Bosboom-Toussaint A. L. 89.
 Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány
   196, 353.
 Bossuet 301.
 Boston 87, 92, 281. —i cooperative
   information bureau 92, 282. —i
   Museum of fine arts 197. —i Public
   library 281, 385.
 Bostwick Andrew Linn 95. — Arthur E.
   375.
 Bosytz István 348.
 Boucher 175, 165.
 Bourbon Luiza Charlotta hgnő 98.
 Bourdaloue 301.
 Boussiron, Guéronin de — 266.
 Box G. H. 116.
 Boxburghe hg. 392.
 Boymans-múzeum 88.
 Börtön-ktárak 374.
 Bözöd-ujfalusi szombatosok imádságos
   könyve 116—122.
 Braille-féle írás 60.
 Brandis Marcus 270.
 Brassó vm. 124.
 Brassó (város) 106, 196, 198, 262. —i
   Burzenländer Sächsisches Museum
   196. —i népkvár 65.
 Braun Róbert 390, 391.
 Braziliai köztárs. kormány hivatalos
   lapja szerk. 153. 199.
 Brábek František 310, 318.
 Breikopf Bernhardt Christoph 270. —
   Johann Gottlob 270.
 Brescia 269.
 Brewer Lőrinc 67, 246.
 Brexsell János 67.
 Breyer Mirko 370.
 Bridgewater gr. 169.
 Brigham Herbert O. 95.
 Bristol 178.
 Britannicus Motus 342.
 Brockhaus Friedrich Arnold 271.
 Brocky-dízmű 32.
 Broacklyn 281.
 Brown James Duff 177, 178. — Lib-
   rary classification and cataloguing
   (London, 1912.) 158—168.
 Browring-ktár 269.
 Bródy Sándor 316—318.
 Brósz Károly 42.
 Brsljanica-velikai vándorkvár 53.
 Bruckenthal Sámuel br. 383.
 Brunet 144, 160.
 Brunetière F. 77.
 «Brunn, Ungarischer Rebellions —»
   (Augsburg, 1620.) 328.
 Bruxelles 76, 264, 391. —i Institut
   internationale de bibliographie 210,
   391. —i Office central des Institu-
   tions international 210.
 Brucke, «Die —», tud. intézet 209—
   216, 252.

- Brünn 326.
 Buchgewerbemuseum, Deutsches — 379.
 Buda 20, 21, 70, 150, 356. —i nemzetőrség 256.
 Budafoki áll. polg. iskola 57. — népkvár 52.
 Budakéri János 242.
 Budapest 75, 77, 86, 87, 107, 109, 127, 128, 132, 157, 187, 223, 228, 260, 261, 286, 287, 358, 370, 391. —i Deák Ferenc-kvár 392. —i főv. iparrajziskola 187. —i főv. kvár 132, 175, 188, 189, 196, 285, 287, 390—392. —i főv. közmunkák tanácsa 71, 196, 392. —i főv. rendőrfőkapitányság 197, 354. —i főv. statisztikai hivatal 196, 253. —i gyermekmenhely kvára 62. —i kereskedelmi és iparkamara 96, 196, 353. —i VI. ker. népkvár-egyesület 54, 60. —i VIII. ker. közjótékonyági egyesület 54, 58. —i VIII. ker. munkásotthon kvára 64. —i IX. ker. nép- és isk. kvár 54, 58, 64. —i X. ker. MÁV. gépgyár kvára 63. —i X. ker. nép- és isk. kvár 54, 58, 63, 64. —i kir. József-műegyetem és kvára 152, 196, 286. —i kir. orvosegyesület 152. —i Könyvtár-Egyesület 30, 36, 54, 61, 63, 64, 286. —i Középtéti bizottság 392. —i Lipótvárosi Kaszinó 61. —i m. kir. központi honvéd ruharaktári kvár 59. —i munk. bizt. pénzt. 252. —i népoktatási kör 123. —i népopera 392. —i orosz főkonzulátus 188. —i ref. theologiai akadémia 353. —i tud. egyetem 71, 152, 193, 196, 295, 299. ; i kvár 13, 175, 188, 191, 192, 258. —i Vasutas-szövetség népkvára 52.
 «Budapesti Hírlap» 152, 287.
 Budd Thomas 269.
 Budik A. P. 105.
 Buffaloi magyar kolónia kvára 54.
 Bukaresti román akadémia 106, 107.
 Bukovinai tart. múzeum 196.
 Bulyovszky Lilla 200, 355.
 Buonaccorsi Giorgio Bonacorro gr. 181.
 Burg B. M. 83.
 Burger C. P. 89.
 Bury, Richard de — 93.
 Bussière 263.
 Buttner H. 320.
 Buzinkai Mihály 145.
 Bühner K. W. 213, 215.
 Bürger 309.
 Byron lord 376.
 Caen 2.
 Caesar, Julius — 104. V. ö. Julius.
 Cagnola 338.
 Calcagnius Caius 276.
 «Calendarium Tyrnaviense» (Löcse, 1686) 347, 348.
 Calepinus, Dictionarium vndecim linguarum 158, 198, 232.
 Californiai University Library 165.
 Callimachus 338.
 Calvinus Joannes, Lexicon Juridicum (1600.) 233.
 Calvisius Sethus, Opus Chronologicum 236.
 Calvius Sethus, Enchiridion lexici latino-germanici 345.
 Cambridge 281. —i Harward-egyetemi kvár 281, 374, 378.
 Camerarius Joachimus 347. — Dialogus de vita decete aetate puerile 344. — Operae horarum succisivarum (Frankfurt, 1615.) 238. — Rhetorica (1562.) 240.
 Camillus Venetus I. Zanetti.
 Campanella Thomas, Astronomia 237. — Philosophia (Páris, 1638.) 235, 236.
 Camuccini 338.
 Canisius Péter, Catechismus (Koloszvár, 1599.) 157.

- «Canones Ecclesiastici» (Nagyvárad, 1633.) 244, 245.
 Canova 338.
 Caput Eugène 168.
 Capranico Domenico bibornok 99.
 Caracciolus Róbert 103.
 Carafa Carlo 18. — Pedro 353. V. ö. Karapha.
 Cardinalis Hugo 20.
 «Caricature magazine» 175.
 Carmen Panegyricum in Athenaeo Bethlen-Rakoziano (Gyulafehérvár, 1636.) 245.
 Carmen Sylva 9.
 Carnegie Endowment Washingtonban 252. — Institution Pittsburgban 54.
 Carpenter 159.
 Cassel and Company kiadócég 275.
 Cassel John 275.
 Cassuto Umberto 175.
 Catalogue de la bibliothèque de l'Institut Nobel Norvégien (Kristiania, 1912.) 173, 174.
 «Catechismus, Keresztyén —» (Debreczen, 1718.) 153.
 Cattaroi Szent Ferenc-kolostor ktára 54.
 Caxton William 378.
 Çayas, Gabriel de — 4.
 Czegléd 197. —i néptár 65.
 Celani Enrico 174, 175, 269.
 Centrale vereeniging vor openbane leeszaalen en bibliotheken 88.
 Cenzura, Osztrák — 78—83.
 Cerdner Gebhard 277.
 Cervantes 104.
 Céhlevelek n. M. Nemz. Múzeum ktarában 74, 155, 201, 255, 355, 356.
 Chalupka 49.
 Chantillyi múzeum 272.
 Charbilliac, Aymo de — 278.
 Charmies François 372.
 Chartonnel J. R. 76.
 Chaucer 376.
 Cheltenham 272.
 Chicago 196, 253, 281, 353. —i Newberry library 281. —i Public Library 94, 385.
 «Chicago Magyar Hírlap» 73.
 Chirkner Hermann, Orationes (Máburg) 341.
 Chivers-módszer 282, 378.
 Chorier Nicolas 263.
 Chotek Johann Rudolf gr. 81.
 «Christianus Lactans» 239.
 Chrysostomos I. János.
 Cibakházai leányegyesület 57. —i néptár 55.
 Cibrario Luigi 371.
 Cicero 101, 103, 104, 268, 379, 380.
 «Cikkek, Felsőmagyarországi —» (1657.) 346. — (1667.) 241.
 Cimereslevelek és nemesi iratok a M. Nemz. Múzeum ktarában 74, 155, 201, 255, 355, 356.
 «Cím- és névtár, Tiszti —» 61.
 «Címjegyzék, Néptári —» 61, 65.
 Cincinnati Museum Association 353.
 Cinkotai néptár 62.
 Ciolanul román kolostor 106.
 Cipariu 109.
 Cirkvenicai néptár 59.
 Clapp Clifford B. 374.
 Cleveland 199, 353. —i cs. és kir. osztrák-magyar alkonzulátus ktára 53.
 Clunyi múzeum 373.
 Cluverus Johannes, Epitome operum de sex mundi aetatibus 233.
 Cochin 265.
 «Codex Utinensis» 278.
 «Collection bibliographique pour servir à l'histoire du mouvement littéraire contemporain» 158, 159.
 Colonna F. 268, 372.
 Columbia-egyetem és ktára 281, 375.
 Columbus 269.
 Comenius 136—138, 254. — Independentia aeternarum Confusionum (Lesznó, 1650.) 344. — Janua Ling-

- varum 341, 344. — Lexicon Januale 240, 344. — Lingvarum novissima Methodus (1648.) 342. — Vestibulum 342.
- «Comitium Glorise centum» 236.
- «Commentarius rerum Polonicarum» 239.
- Conrad-Lexis-Loening-féle állanitud. lexikon 384.
- Conscience Henri 9.
- «Consideratio causarum belli A° 1618. in Bohemiae» 237.
- «Constitutiones, Approbatæ —» (1653.) 26. «— episcopatus Lunensis Sarzanensis» 176.
- «Copia Bethlehm Gabors an Pfaltzgraff Friederichen etc.» (1621.) 330. «— eines Schreibens, So... Bethlehm Gábor An den Fürsten in Tatarien gethan etc...» (1621.) 329. «— Verrtrags, Welchen... Ferdinandus... an Gabriel Bethlen... beschliessen lassen.» (Pozsony, 1620.) 327. «— Zweyer Schreiben etc.» (1621.) 330.
- Coppée 265.
- Corbiei scriptorium 176.
- Corderius Maturinus, Colloquia 342, 343.
- Corneille 264.
- Cornelius Agrippa, Occulta Philosophia (Köln.) 235.
- Cornides Dániel 200.
- Cornu Paul 171.
- Corvin-codexek I. Korvin.
- Corvin János 292.
- Costa, Salamon da — 169.
- Cotgreave-féle indikátor 378.
- Cotton John 169. — Róbert 169.
- Coupland William Branley 178, 378.
- Coutts Henry T. 273.
- Cracherode 169.
- Cranach Hans 181. — Lucas 181.
- Crane Edward N. 269.
- Crawford lord 90, 269.
- Crellius Johannes 238.
- Crerar John ktár Chicagóban 196 253, 353.
- Creuzer 279.
- Croker J. W. 169.
- Crous Ernst 279.
- Cruderus Johannes, Historiarum totius mundi Epitome 237.
- Cruz Oswaldo-intézet 196.
- Cunningham Jesse 92.
- Curtis Florence Rising 374.
- Curtius 293.
- Cuspius 331.
- Cutter W. P. 93, 165, 177.
- Cuvier 160.
- Családi ltárak a M. Nemz. Múzeum ktarában 74, 155, 156, 201—203, 255, 256, 356.
- Csanaki Máté 23.
- Csanád vm. 53, 61, 124.
- Csapi népkvár 52.
- Csaplovics János 33, 34.
- Csaplovics-ktár Alsókubinban 30, 31, 33, 34, 242, 246, 347, 348.
- Csarodai népkvár 65.
- Csató Gábor 201.
- Csáktornyai János 222.
- Csáky gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 156, 201, 202, 256.
- Csáky Albin gr. 202. — Mihály 198. — Vidor gr. 202.
- Csánki Dezső 285, 388.
- Csápodi Gyula 86.
- Csehii vándorkvár 53.
- Csepregyhy Ferenc 318.
- Csepregi népkvár 65.
- Csereyné-kodex 230.
- Csernei ifj. ktár 59, 63.
- Csernekhegyi gör. kath. kolostor 106.
- Cseszkó Jakab nemeslevele 155.
- Csetneki cipészek céhszabályzata 255
- Csécsi János 28, 138.
- Csik vm. 61.
- Csik (város) 253, 347. —i ferences konvent 188, 347.

- Csiki Ernő 196, 353.
 Csikrákosi népkvár 61.
 Csikutsnádi népkvár 61.
 Csiky Gergely 318, 319.
 Csilléry Lajos 286.
 Csokán Pál 286.
 Csongrád vm. 53, 61.
 Csoma-kodex 220.
 Csongrád vmegyei múzeum 31.
 Csulai György 22.
 Csűrös Ferenc 215.
 Czákó Ervin 286.
 Czanyuga József 320.
 Czelder Márton 27, 28.
 Czernovitz 196.
 Czékus Frigyes 196.
 Czinke Ferenc 320.
 Czóbel Minka 320.

 Dabrowski J. 252.
 Dall'Aglio Paola Margherita l. Bodo-
 niné.
 Dall'Armi Andreas 182. — Johann
 182.
 Damokos cs. cle 356.
 Dampierre Henrik gr. 327.
 Dana John Cotton 377.
 D'ancona Paolo 371, 372.
 Dancs Lajos 356.
 Dante 90, 101, 103, 104, 338, 376.
 Danzig 18, 239. —i vár. ktár 187.
 Darányi Ignác 128.
 Darnay-Múzeum Sümegen 31, 32, 46.
 Dartmouthi College Library 374.
 David Joannes, Occasio arrepta (Ant-
 verpen, 1605.) 239.
 Day John 379.
 Dániel próféta 113, 114, 116.
 Dárday Sándor 254.
 Dávid zsoltárai 118—122, 221, 224,
 227. — (Debrecen, 1766.) 153.
 Deák Farkas 223. — Ferenc 387.
 Deáky Zsigmond 105.
 De Bersaumont A. 76.
 «De boeckzaal» 88.
 Debrecen 13, 25, 32, 37, 141, 145,
 153, 197, 215, 217, 219, 221, 222,
 227, 241, 286. —i ref. főiskola és
 ktár 13, 30, 32, 37, 217, 221, 353.
 —i vándorktárak 53. —i vár. mú-
 zeum 31, 37, 253. —i zenede 252.
 «Debrecen-Nagyvárad Értésítő» 188.
 «Debreceni Prot. Lap» 217.
 De Bry-féle collectio 232, 234.
 Decia Decio 175.
 «Declaratio Jurium Societatis Jesu» 240.
 Decsi Gáspár 230. — Mihály 220, 222,
 223.
 Dedek Crescens Lajos 286.
 D'Ejury 77.
 De La Hodde Lucien 86.
 De La Parture 274.
 De Marinis Tammaro & C.-cég 373.
 Demény Dezső 200.
 De Morgan 274.
 Demosthenes 191.
 Denssianu Miklós 109.
 Denton Daniel 269.
 Derôme 175.
 Desalleurs 200.
 Desbordes-Vallmore-Ujfalvy 77.
 Deschamps E. 265.
 Deschanel E. 265.
 Deschenitz 245.
 «Description, Historiale — de l'Ethiope
 (Anvers, 1558.) 3.
 Detzi Tzímor János l. Tzímor.
 Deutsche Nationalbibliothek 278, 279.
 «Deutsches Museum» 361.
 De Vos Márton 9.
 Devrient Emil 355.
 Dewey-féle tizedes rendszer 94, 95,
 165, 177, 209, 214, 274, 282, 391.
 Décsy Antal 151.
 Délmagyarországi magyar közművelő-
 dési egyesület 54, 56, 59, 61, 62.
 — tört. és régészeti múzeumtársu-
 lat 49.
 Dér Engelbert 295.
 Dés 33, 37.

- Dézi András 221. — Lajos 27, 188, 230.
D'Heur C. J. 9.
Diakovári papnevelőintézet 296.
«Dialogus de Presbyterio» 239.
«Diario de Congresso Nacional» 355.
«— Official» 153, 355.
Dibdin Thomas Fragnal 93.
«Dictionarium teutonico-latinum» (1576.) 10.
Diderot 264.
«Die Debatte» 154.
Diederichs 179.
Dienes László 390, 391.
Dilher Johann Michael 276.
Dionysus Charthusianus, Commendarii in Acta Apostolorum 344.
Diósgyőri koronauradalmi ltár 42.
«Disputationes de sepultura mortuorum» 240.
Ditfurth 321.
Diunchek Mátyás cle 74.
Divényi népkvár 60.
Dixon Henry 378.
Dobai András 220.
Dobján László 71, 196.
Dobravcsány András cle 74.
Dodd Marion E. 93.
Dolch Walter 279.
«Dongó» 353.
Doni Anton Francesco 90.
Doppler Ferenc 355. — Károly 355.
Dorez Léon 174.
Dorfmueller L. 182.
Dornemann & Co.-cég 187.
Douay 343.
Doubleday 95.
Doublier O. 179.
Doucet Jacques 172.
Dóczi Lajos 308. — Zsuzsanna 223.
Döbrentei Gábor 294—296, 301.
Dömösi népkvár 62.
Dömötör Győző 196.
Dräseke Johannes 190.
Dresonoky Sámuel 69, 70.
Drexelino 139.
Drezda 194, 325. —i kir. ktár 276, 321, 322, 329.
Drugeth György (Homonnai) 236. — Mária 144, 234.
Drugulin ny. 158.
Duchon Johannes, Zodiacus Votivus (Lőcse, 1620.) 244.
Ducourtieux 275.
Dudovich 181.
Dulles William D. 175.
Dumas fils 265. — père 273.
Duna 230.
Dunaharaszti népkvár 52.
Dunamelléki ref. egyházkerület 152, 196, 252.
Dunántúli ág. ev. püspökség 71, 196. — közmívelődési egyesület 54, 55, 61, 62.
Du Tillot 335.
Dutuit 359, 360.
Dux Adolf 306.
Dysernick Johann 89.
Ebersdorf 74.
Edelmann M. 86.
«Edictal-Cassation, Der Röm. Kayserl... Majest. — etc.» (1621.) 330.
Edinburg 269.
Edwards Edward 160, 161, 178.
«Effusiones, Septem Jesu Christi — Sanguinis» 237.
Eger 86, 291. —i érseki jogliceum 152. —i főegyházmegye 152, 196.
Eggesteyn Henrik 233.
Egri 18.
Egyed István 152, 252.
Egyeki népkvár 52, 62, 63.
«Egyetemes Phil. Közlöny» 219, 221, 222, 226.
«Egyetértés» 153.
Egyházmaróti ifj. ktár 59.
Egyháznagyszegi ifj. ktár 59.
Ehedi népkvár 55.

- Ehlermann E. 180.
 «Ehren-Geticht» (Kassa, 1657.) 246.
 Eibenschütz 155.
 Eichler Ferdinand 178.
 Einsiedeln 277. —i apátság 277.
 Eisele Ernst 181.
 Eisen 265.
 «Elementa Architecturae Militaris» 344.
 Eleonora Magdolna m. királyné 346.
 Ellend József 196.
 Ellinger István 151.
 Eltham 153.
 Elzevier-cég 6. — Respublikái 143.
 Emerich Lorenz 324.
 Emich Gusztáv 87.
 Emigrációra von. iratok a M. Nemz. Múzeum ktárában 155, 355, 356.
 Emmanuel (Nagy) portugál kir. 371, 372.
 Endlicher István 105.
 Engelen Clara 88.
 Engler 159.
 Enyedi György 226.
 Enyickei vándorktár 52.
 Enying 219. —i népktár 52, 62.
 Enyvvári Jenő 390.
 Eötvös József br. 123, 200, 384. — Károly 154.
 Eperjes 27, 32, 37, 246. —i ág. ev. lyceum ktára 31, 37, 38. —i népktárak 56.
 Eperjessy István 201.
 Erasmus Rotterdamus, Dialogus de Pronunciatione 341, 344.
 Erbiceanu 106.
 Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület 124, 130, 152, 252, 383. — Nemz. Muzeum ktára 46, 152, 183, 190, 196, 236, 286.
 «Erdélyi Országgyűlési Emlékek» 26.
 Erdélyi Pál 189, 196, 217, 286.
 «Erdélyi Protestáns Közlöny» 138.
 Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület 54, 55, 61, 62.
 Erdőcsokonyai vándorktár 55.
 Erdődy Gabriel, Oratio de Ladislao, Rege (Bécs, 1631.) 239.
 Erkel Ferenc 73, 154, 200. — Gyula 73, 200. — Sándor 73, 200.
 Ernst-múzeum 196.
 Ernyey József 353.
 Erzsébet angol királyné 273. Magyarországi Szent — 102.
 Erzsébetfalvai népktár 62.
 Erzsébet-Népakadémia 54, 60, 64, 126.
 Erzsébetvárosi népktár 65.
 Escoriali kir. ktár 91.
 Eshák aga 21.
 Estienne-cég 6.
 Eszenyi S. András cle 255.
 Esztergom vm. 61, 124.
 Esztergom (város) 86, 187, 200, 291, 293. —i főegyházmegyei ktár 13, 289. —i herceggprimási iroda 152.
 Esztergomszentgyörgyi kath. olvasókör ktára 62.
 Eszterházy Miklós hg. 382; nádor 234, 239. — Sándor 157.
 Etédi vándorktár 53.
 Euripides 343.
 Euting Julius 281.
 Evanacium l. Eibenschütz.
 «Evangeliumok és Epistolák...» (Bécs, 1642.) 345.
 Evers G. A. 89.
 «Exilium Auxilium» (Lőcse, 1642.) 245, 246.
 Exlibrisek 215, 216, 269, 389, 390.
 «Extract der Vergleichungs-Articul zwischen dem Türk. Kayser u. Bethlem Gabor» (1619.) 322, 323.
 «— Eines Relationsschreibens Bethlehem Gabors etc.» (1619.) 323.
 Ezdrás 113, 115, 116.
 «En Ujságom» 261.
 Érendrédi népktár 52.
 Érköbölkúti népktár 55, 60.
 Érsekújvár 322, 324.
 «Évkönyve, Magyar Könyvkereskedők —» 267.

- Faber János 230.
 Fabricius Balázs (Szikszai) 145. — Bálint I. Tholnai. — Vazul I. Szikszói.
 Fallnhauser Mátyás 246.
 Farádi népkvár 65.
 Farkas Gyula 43. — Imre 297. — József 200, 286, 389.
 Fábián Gábor 389.
 Fábri Ignác 295, 296.
 Federazione italiana delle biblioteche popolari 96, 194.
 Fegyverneki vándorkvár 53.
 Fehér Géza 286.
 Fehértemplom 197.
 Fejér Antal 295.
 Fejér vm. 62, 124. —i és székesfehérvári múzeum 48.
 Fejérpataky László 32, 34, 35, 38—42, 44, 45, 47, 49, 96, 105, 196, 252, 255, 286, 353, 388.
 Fejérváry Géza ifj. br. 71, 196.
 Feketealogi ifj. kvár 59.
 Feleki Béla 287.
 Feleký Károly 71, 73, 152, 154, 155, 196, 199, 252, 254, 353.
 Felka 32. —i Tatra-Múzeum-egyet 54.
 Felsőbányai népkvár 55. 60.
 Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület 54, 59, 61, 62.
 Felvincz 286.
 Fenes 190.
 Ferber Mihály 196.
 Ferdinánd (I.) m. kir. 78, 255. — (II.) m. kir. 74, 155, 179, 255, 327—331. — (III.) m. kir. 74, 236, 356. — (IV.) m. kir. 236. — (IV.) nápolyi kir. 337.
 Ferenc József (I.) m. kir. 96, 99, 193, 285, 286, 388.
 Ferenczi Zoltán 33, 38, 65, 75, 96, 236, 242, 286, 388.
 Ferenczy Ferencz 286. — Gyula 286. — István 252.
 «Festschrift des Collegiums der Oberrealschule in der Franckschen Stift zu Halle» (1903.) 76.
 Fénelon 301, 339.
 Fényképmásolatok a M. Nemz. Múzeum kvárában 154, 199, 254, 255.
 Fick Richárd 94.
 «Figyelő» 227, 228.
 Filipecz János nagyváradi pk. 291.
 Fillinger Ferenc 71, 196.
 Finlandi société de Géographie 197.
 «Finnisch-ugrische Forschungen» 252.
 Firenze 90, 235, 293. —i Akademia Crusca 100. —i Biblioteca Magliabechiana 92. —i Biblioteca Nazionale 91, 92. —i Biblioteca Palatina 92, 160. —i iskolai kvárak 373.
 Firmian 338.
 Fisker F. E. 71, 196.
 Fitos Vilmos 186, 194, 207.
 Fitting Hermann 278.
 Fi zhenry 268.
 Fiume 72, 134, 197. —i deputazione di storia patria 71, 196, 252, 353. —i népkvár 52.
 Flaccius Mathias 276.
 Fletcher Róbert 165, 377.
 Fleuret Fernand 263.
 Fliszár György 295.
 Fogaras 356. —i népkvár 65.
 Fogarasi István 25.
 Folkusfalvai ifj. kvár 59.
 Fontebuono 90. —i camaldolii szerzetesek könyomdája 90.
 Fontenay 274.
 Fonte Resbecq 274, 275, 380.
 Fora, Gherardo e Monte del — 372.
 Forgács cs. ltára a M. Nemz. Múzeum kvárában 74, 156, 202, 256, 356.
 Forgách István gr. 202. — Zsigmond 66, 323.
 Formiggini A. F. 332.
 Forney-kvár Párisban 171.
 Foscolo Ugo 372.
 Fosseyeux Marcel 270.
 Foulché-Delbosc R. 176, 272.
 Fournier 335, 336.
 Fowler 159.

- Főfelügyelősége, Múzeumok és Könyvtárak Orsz. — 29—50, 61, 130, 195, 286, 353, 358, 370, 382, 388.
- Földművelésügyi minisztérium, M.kir. — 61, 132—134, 196.
- Földműves tanfolyamok 128.
- Földrajzi társaság, Magyar — 71, 197, 354.
- Földtani intézet, M. kir. — 71, 196. — társulat 197.
- Földvári Ambrus 230. — Ferenc gr. 349, 351.
- Förster György 239.
- Fraknói Vilmos 71, 152, 196, 252, 293.
- Franciscus Achilles Dux Wittembergicus, Consultatio de Principatu 236.
- Franck Johann 322.
- Frankfurt a. M. 232—235, 237, 238, 270, 342—344. — a. Odera 236.
- Franklin Benjamin 337.
- Franklin-társulat 75, 157, 358.
- Frati Carlo 175, 268, 269, 371.
- Frauenheim György János Henrik 68.
- Freising 290.
- Frenyó Lajos 37.
- Freve Karl 181.
- Fridhuber Eliás 246.
- Friesner Andreas 270.
- Frigyes cseh kir. 330. — (III.) német császár 289, 291, 292.
- Froben Johann 274.
- Frommer Rudolf 312.
- Frömmichen 361.
- Fry W. George 176, 378.
- Fuchs Rafael 196.
- Fumagalli Giuseppe 332.
- Fumi Luigi 90.
- Fust 268.
- Fülek 150.
- Fülöp pármái hg. 335, 339. — (II.) spanyol kir. 4. — (IV.) spanyol kir. 237.
- Fülöp Egalité orléansi hg. 265.
- Galamb József 187.
- Galeottus 103.
- Galgóc 243.
- Galgóczy János 196.
- Galilei 104.
- Gall Cornelius 8.
- Galloway James H. 376.
- Gambier-Parry 275.
- Garai Károly 201.
- Garamkelecsényi ifj. ktár 59.
- Garnier 160.
- Garrick 169.
- Gaster Mózes 107, 109, 113, 116.
- Gaszner József 33, 34, 286. — Józsefné 286.
- Gauthier F. C. 77. — Gautier Pierre 271. — Théophile 265, 272.
- Gazdasági egyesület, Orsz. magyar. — 197.
- Gazdaszövetség 126, 128.
- «Gazette de Hongrie» 315.
- Gábel Ferenc 196.
- Gál János 223. — Kelemen 152.
- Gálffi János 150.
- Gelei Katona István I. Katona.
- «Gemmula Lingvarum» 341.
- Genf 240, 273.
- Gengenbach János 90.
- Genova 332.
- Gentile de Montefalco Petro cle 201.
- «Gentlemen's Magazine» 77.
- Georgiewitz Bertalan 105.
- Georius 101.
- Geötsi Pál 18.
- Gerando-Teleki, Antoine de — 77.
- Gerevich Tibor 71, 196.
- Gergely (Nagy) pápa 101, 103. — (XIII.) pápa 276.
- Gerona 270.
- Gerson 103.
- Gesner 160.
- Gessay J. 152.
- Gessner Konrád 276.
- Gevers Bálintné 66, 67.
- Ghyczy Béla 41.
- Giech gr. cs. ktára 183.
- Gige 218, 228.

- Gilhofer & Ranschburg-cég 196.
 Giolito 269.
 Giolitti Paola Margherita 333.
 Girasii Roman 107.
 Giraud-Mangin Marcel 172.
 Giráltyi népkvár 56.
 Giunti Filippo e Jacopo-cég 175.
 Glaesener H. 76.
 Glasgowi Royal technical college ktára 273.
 «Glaubens-Bekänniniss, Dess von den ungarischen Jesuiten gestellten —» (1686.) 348.
 Gleiniz-Mednyánszky, Divus Leopoldus (Bécs, 1692.) 253.
 Gnau Hermann, Die Zensur unter Joseph II. (Strassburg u. Leipzig, 1911.) 78—83.
 Gnédai ifj. ktár 59.
 Goa-gyarmat 337.
 Goethe 180, 276, 376.
 Gohl Ödön 203.
 Goldmark Károly 200.
 Gollob Eduard 97.
 Gonzalez Th., Synopsis (Nagyszombat, 1696.) 253.)
 Gopcsa László 284.
 Gorzó Bertalan 252.
 Gotofredus Ludovicus, Archontologia Chosmica 233.
 Gottermayer könyvkötő-cég 187.
 Gottlieb 369.
 Göbeln M. 76.
 Göllner Aladárné 356.
 Gömör-Kishont vm. 124.
 Gönczi György 227, 241. — De disciplina ecclesiastica (Nagyvárad, 1646.) 72, 198.
 Görgey Albert 203. — Arthur 255.
 Görömbölyi vándorktár 53.
 Görres 278.
 Göschen Georg Joachim 271.
 Göttinga 179. —i egyetem 182.
 «Graduál, Öreg —» 23.
 «Grafikai Szemle» 196.
 Grafton & Co. 266.
 Graham-féle indikátor 378.
 Gramb Johannes 277.
 Granvelle bibornok 4.
 Gravelot 265.
 Gray Tamás 105.
 Grác 345. —i egyetemi ktár 345. —i hist. Verein für Steiermark 196. —i Ioaneum 353. —i udvari ktár 179.
 Greenman Edward D. 376.
 Gregorius de Valentia 19.
 Greve H. E. 88.
 Gréb Gyula 252.
 Grill-cég 374.
 Grimani Domenico bibornok 99.
 Grolier-kötések 182.
 Gröber 107.
 Gröff Walter 182.
 Gruner Erich 380. — J. 278.
 Gruninger-nyomda 278.
 Grün Károly 196.
 Grünwald Margit 391.
 Gruter 380, 381.
 Gugitz 180.
 Guet Marie 272.
 Gulácsi népkvár 65.
 Gulyás Pál 12, 61, 65, 71, 78, 87, 96, 135, 152, 158, 160, 168, 193, 194, 196, 206, 216, 243, 244, 251, 252, 259, 267, 286, 320, 360, 369, 388. — A népkvárok szervezése (Bpest, 1913.) 370.
 Gundtrich Károly 247.
 Guppy 279.
 Gutenberg 10, 102, 268, 338, 379.
 Guyon Richárd gr. 292.
 Guzmics Izidor 295.
 Günther O. 279.
 Gyalui Farkas 388.
 Gyalus István 173, 261, 358.
 Gyanta 196. —i vándorktár 53.
 Gyárfás Tihamér 196.
 Gyászjelentések a M. Nemz. Múzeum ktárában 71, 152, 195, 201, 203, 252, 353.

- Gyomai népkvár 55.
 Gyomlay Gyula 74, 201.
 Gyömörey Oszkár 252.
 Gyöngyösi népkvár 65.
 Győr vmegye 53, 124.
 Győr (város) 38, 87, 327. —i jog-
 akadémia 258. —i Népkvár-Egyesü-
 let és k.ára 54, 60, 63. —i vár. ktár
 31, 38.
 György (III.) angol kir. 169. — (IV.)
 angol kir. 169. — brandenburgi ör-
 gróf 356.
 Györy Tibor 196.
 Gyula (II.) pápa 371.
 Gyulafehérvár 19, 20, 24, 25, 33, 74,
 145, 150, 225, 233, 236, 245, 246,
 255, 286. —i múzeum 31.
 Gyulavarsándi vándorkvár 53.
 Gyurátz Ferenc 382, 388.

Haarlem 89.
Haase J. C. 277.
Habermann J. E. 277.
Hachette et Cie 76.
Hadik-Barkóczy Helene grné 86.
«Hadi Lap» 188.
Haigh Frank 177, 178. — **Hall Wigan**
 269.
Hain 371.
Hajas Antal 382.
Hajdú vm. 53, 62, 124.
Hajdúböszörményi népkvár 65.
Hajdúdorogi népkvár 65.
Hajdúnánási népkvár 52.
Hajdúszoboszlói népkvár 55, 60.
«Halasi Ujság» 153.
Halifax 177.
Halle 76, 194, 365.
Halmágyi népkvár 65.
Hamburg 325. —i magyar egyesület
 134.
Hampel Ferenc 252. — **József** 284, 388;
 ifj. 353.
Hanau 240.
Handmann Adolf 309.

Hangay Oktáv 196.
Hangácsi népkvár 61.
Hannover 234.
Haranglábi Ferenc 150.
Hargitay István 252.
Hargrave Fr. 169.
Harius Johannes 276.
Harley 169.
Harnack 278, 279
Harris 165.
Harsányi István 28, 45, 147, 240—
 243, 245, 344, 346, 347.
Harsdörffer Andreas 277. — **Georg**
Andreas 277.
Harting Petrus 88.
Hartleben 300, 314.
Hartwig 165.
Hatvani népkvár 52, 62.
Hau e-Murue département 271.
Havass Rezső 71, 152, 196, 388.
Hawkes Arthur J. 274.
Hawkins W. G. 176.
Haynau 202.
«Hazai s külföldi tudóstások» 301.
«Hazánk s a Külföld» 254.
Hága 276. —i könyvesház 379. —i
 németalföldi szabadkőműves nagy-
 páholy és ktára 83.
Hahn Hermann 73.
Háromszék vm. 124.
Hänel Gustav 278.
Hebbel 310, 311.
Heber Richárd 392.
Hebraeus Leo, De amore 343.
Hegedüs István 285.
Hegybányai ifj. ktár 59.
Heidelberg 27, 76, 224, 347. —i káté 25.
Heilbron testvérek-cég 370.
Heinecke H. 77.
Hellebrant Árpád 158, 188. — **A ma-**
gyar tört. irodalom 1912-ben (Bpest,
1913.) 261—263.
Helmecki Mihály 295—299, 301, 302.
Helsingfors 72, 197, 252, 253.
Helssig R. 278.

- Heltai Gáspár 106, 242. — Agenda (Kolozsvár, 1559.) 198. — Cancionale (Kolozsvár, 1574.) 198.
 Hendel O. 152.
 Hennig Paul 181, 276.
 Henrik mester einsiedelni könyvnyomtató 277.
 Henriot Émile 272.
 Hentaller Lajos 87, 188, 391. — né 391.
 Henter cs. ltára az Erdélyi Nemz. Múzeum ktarában 190.
 Heraldikai és gen. társaság, M. — 253.
 Herczeg Ferenc 306, 389.
 Herczegszölli István 233.
 Heredia Ricardo 272.
 Herencsényi János cle 201.
 Herford O. 304.
 Heringh Ignác 296.
 Heriot-nyomda 278.
 «Herkules» 73.
 Hermann Antal 388.
 Hermes Mercurius Trismaegistus, Divinus Poemander (Köln, 1630.) 235.
 Hernborn 233.
 Herodotos 104.
 Hertwig 160.
 Herz Johann 320.
 «Het boek» 88, 89.
 Hevenesi Gábor, Meteora (Bécs, 1690.) 253.
 Heves vm. 62, 124, 245.
 Hevesi Lajos 313, 315.
 Hevesy Andor 196, 372.
 Hérics Márton 41.
 Héviszentandrás vándorktár 53.
 Hibben 159.
 Hicks Frederick C. 374.
 Hirlaptár a M. Nemz. Múzeum ktarában 72, 73, 153, 154, 189, 193, 199, 253, 254, 257, 258, 284, 354, 355.
 Hirsch Charles 265.
 Hirschberg Leopold 181.
 «Historia Novi Orbis» (Rotterdam, 1616.) 343. «— rerum nuper in Scotia Gestarum» 341.
 Hoare Richárd Colt 169.
 Hobol 217, 221, 230.
 Hodinka Antal 252.
 Hodos N. 109.
 Hoe R. 392.
 Hofgref György 221, 231.
 Hoffmann Amadé 264. — Géza 353. — E. T. A. 181.
 Hobburnham gr. 392.
 Hohenzollern collection of german history 374.
 Holtsy Pál 73, 200.
 Holub József 194, 207.
 Homer Thomas J. 92.
 Homeros 104, 191, 339, 376.
 Homonnay János (Drugeth) gr. 157.
 Hont vm. 244.
 Hontharsányi ifj. ktár 59.
 Hontkiseri ifj. ktár 59.
 Honvédelmi minisztérium, M. kir. — 71, 133, 196.
 Hooker 159.
 Hopfer A. 83.
 Hopkins John Hospital 377.
 Horatius 101, 103, 104, 338.
 Horánszky Lajos 202.
 Horn E. 77.
 Horne Thomas H. 160.
 Hornig Károly br. 196.
 Hornyánszky Viktor 32, 260.
 Hortzschansky Adalbert 182.
 Horvát báni kormány 152. — szlavon-dalmátországi minisztérium 71, 152, 196.
 Horvát István 294, 295, 300.
 Horváth András 144, 238. — Géza 152. — Lajos 42. — Ödön 388. — Siefánia 390.
 Houssaye Arsène 265.
 Hódmezővásárhely 33, 38, 286. — i főgimn. ktára 31. — i kaszinó 30. — i közkttár 54, 57, 63, 64. — i népkttár 61. — i ref. főgimn. ktára 38, 39.
 Höhn Heinrich 277.
 Hölzel Josef 318.

- Hörmann Szilárd 254.
 Huber Johann 180.
 Hugo Victor 76, 77, 265, 273.
 Hulshof A. 89.
 Humperdinck 200.
 Hunyad vm. 124.
 Hupka Ödön 201, 353.
 Huszár Gál 223. — György 286.
 Huth-féle gyűjtemény 90, 392.
 Huxley Thomas W. 159.
 Huys Péter 6.
 «Hülff, Desz Türkischen Kayzers —»
 (Pozsony, 1620.) 326, 327.
 Hünich Fritz Adolf 180.
- Ibsen 158.
 Idegénforgalom és utazási vállalat r.-t.
 196.
 Ifjúsági ktárak l. Népkttárak.
 Igazságügyi minisztérium, M. kir. —
 353.
 Igló 197, 253. — i ifj. ktár 59.
 Illésházy István, Midőn a' Leselkedő
 Halal... stb. (Kassa, 1682.) 157.
 Illésházy Gáspár 202. — István 325. —
 Miklós 202.
 Illinoisi egyetem 197.
 «Illustrirte Zeitung» 154.
 «Il Risorgimento» 332.
 «Imago Pacis» (Sopron, 1681.) 347.
 Indexkongregáció 269.
 Ingolstadt 19.
 Inotay László 252.
 «Institutione, La — di una fanciulla nata
 nobilmente» (Anvers, 1555.) 2.
 Institut für österr. Geschichtsforschung
 179.
 «Instruction, Briefue — pour prier»
 (Anvers, 1562.) 3.
 «Instrumentum Pacis Monasterium»
 240.
 Ionstonius Iohannes, Idea universae
 medicinae (Amsterdam, 1652.) 343.
 Iparfelügyelőség, M. kir. — 61.
- Iparművészeti Múzeum és Iskola ktára,
 Orsz. Magyar — 358—360.
 Irodalmi analekták a M. Nemz. Mú-
 zeum ktarában 73, 154, 155, 199,
 201, 254, 355. — levelestár a M.
 Nemz. Múzeum ktarában 73, 154,
 155, 199—201, 254, 355.
 «Irodalomtörténet» 227.
 Irodalomtörténeti kiállítás a M. Nemz.
 Múzeum ktarában 195. Magyar —
 társaság 285.
 «Irodalomtörténeti Közlemények» 188,
 230.
 Iskola-Egyesület, Orsz. Magyar — 54,
 56, 388.
 Iskolai ktárak l. Ifjúsági ktárak.
 Isoz Kálmán 286.
 István (Szent) m. kir. 105.
 István-rendház Thessaliában 191.
 Istvánfi Miklós, Historiae de rebus
 Ungaricis 235.
 Istvánházai ifj. ktár 59.
 Iwinski B. 175.
 Izabella m. királyné 150, 151.
 Izraelita magyar irodalmi társaság 153,
 196, 261.
- Jablonce 197.
 Jacobinus Joannes, Brevis enarratio re-
 rum (Kolozsvár, 1596.) 241, 242.
 Jacobs 279.
 «Jahrbuch f. Bücherkunde und Lieb-
 haberei» 365, 393.
 Jakubovich Emil 207.
 Jancsovits 18.
 Jankovich Béla 286, 382, 388. — Miklós
 224, 243, 345.
 Janssonius 342. — Atlasa (Amsterdam)
 233.
 Jast S. S. 159.
 Ják-nemzetség 74, 202.
 János (Aranyzájú Szent) 101, 103,
 191. — (Capistranoi Szent) 102. —
 (Evangelista Szent) 108.
 János Gábor brandenburgi örgróf 330.

- János Zsigmond erdélyi fejedelem 150.
 Janoshidai népktár 59.
 János Márton 69.
 Jászai Mari 389.
 Jászapátii népktár 56.
 Jászárokszállási népktár 59.
 Jászberényi népktár 52, 62.
 Jászfényszaru népktár 56.
 Jászkiséri népktár 62.
 Jász-Kun terület 202.
 Jász-Nagykún-Szolnok vmegye 53, 62.
 Jászói konvent 22.
 Jekoniás zsidó kir. 114.
 Jelzet, Könyvtári — 274.
 Jena 77.
 Jentzsch Rudolf, Der deutsch-lateinische
 Büchermarkt nach den Leipziger
 Ostermesskatalogen (Leipzig, 1912.)
 360—365.
 Jeromos (Szent) 101, 103, 175.
 Jessen János 324, 325.
 Jevons Stanley W. 159.
 Joachim zsidó kir. 114.
 Joachim Erich 262.
 Joannis Hermanus 89.
 Jogász-egylet, Magyar — 196.
 Johnson Róbert 269.
 Johnston James 273.
 Jordán Károly 196.
 Josephson Aksel G. S. 95.
 Josias zsidó kir. 114.
 «Journal de Francfort» 73.
 Jovanovics Zmaj Jovan 310.
 Jókai Mór 73, 77, 167, 198, 200, 260,
 303—306. — egyesület Komárom-
 ban 41.
 Jónás próféta 218, 221.
 Jóny-ktár 40.
 Jósika Aladár br. 190. — István 150.
 József (II.) m. kir. 78—82, 147, 337.
 Jöcher 144, 236, 237.
 «Jövő» 188.
 «Jugend» 179.
 Julián-Egyesület 53, 62, 152.
 «Julius Tsászárnak munkái» 145.
 Jungmann Ludwig 277.
 Junius Melchior, Orationes (Strass-
 burg, 1590—1600.) 342.
 Junot tábornok 372.
 Jurkovich Emil 35.
 Jussieu Antoine 159.
 Juvenalis 103, 104.
 Kabuse Bernhard 275.
 Kachelofen Konrád 279.
 Kacziány Géza 72, 73, 199, 200.
 Kaffehr-ktár 48.
 Kahl I. Calvinus.
 Kalocsa 286, 327. —i érs. iroda 196.
 —i érs. lyceum 296. —i káptalan 202.
 Kammerer Ernő 253, 255.
 Kampen 89.
 Kapóchy Márton cle 74.
 Kapp 361.
 Kaprinay György 191.
 Karafa I. Carafa.
 Karageorgevitsch Bojidar 77.
 Karapha Carolus, Commentaria de
 Germania Sacra (Frankfurt, 1641.)
 343.
 Karádi Pál 311.
 Karn Alphonse 265.
 Kassa 22, 24, 25, 32, 39, 66—70, 151,
 153, 157, 198, 246, 286, 324, 348,
 388. —i Felsőmagyarorsz. Rákóczi-
 Múzeum 31, 39. —i jezsuita nyomda
 67, 68. —i jogakadémia ktára 152.
 —i vár. ltár 67, 69, 70, 151, 348.
 Kassai János 233.
 Kaszonyi János, Nap várása 145.
 Katalin, Brandenburgi — erdélyi feje-
 delemasszony 19.
 Katalógus-rendszerek 93—95.
 «Katholikus Szemle» 196.
 Katona István (Geleji) 25, 141.; Ca-
 nones Ecclesiastici 240; Praeconium
 (Gyulafehérvár) 233; Titkok titka
 237; Válság titka (Nagyvárad) 238.
 — József 77.
 Kauders Hermina 255.

- Kauffmann Aurél 42.
 Kazinczy Ferenc 13, 217, 294—302.
 — Kör Kassán 54, 57.
 Káloni P. János, Cancionale catholici-
 cum (Csik, 1676.) 253.
 Káldi György 301.
 Kálmán Farkas 217, 224, 227.
 Kálmány Lajos 152, 196.
 Kálnaborfői ifj. ktár 59,
 Kálnógarábi ifj. ktár 59.
 Kánai népkvár 62.
 Károly (I.) angol kir. 237. — (III.)
 m. kir. 155, 254, 355, 356. — (V.)
 német császár 78, 240, 276. — (III.)
 spanyol kir. 337. — (IV.) spanyol
 kir. 337.
 Károly Emánuel piemonti hg. 336.
 Kárpátgyesület, Magyarországi — és
 múzeuma 44, 197, 253.
 Kászonyi Mihály 196.
 Keckermannus, Rhetorica (Genf, 1614.)
 240.
 Kecskemét 39. —i központi népkvár
 54, 60. —i ref. jogakadémia 353.
 —i vár. múzeum és ktár 31, 39.
 Kecskeméti János 143.
 Kelemen (VII.) pápa 149. — (IX.)
 pápa 346.
 Keller Imre 87. — Kelemen 296.
 Kelndorfer Ákos 286.
 Kemény Ignác 196. — Lajos 70, 151,
 348. — Simon 27; br. 349, 351.
 Kempis Tamás 103, 338.
 Kenderesi népkvár 62.
 Kendi Ferenc 150.
 Kent (grófság) 153.
 Kent H. W. 93.
 Kerekes Ernő 286. — Pál 96.
 Keresdi kny. 148.
 Kereskedelemügyi minisztérium, M.
 kir. — 61, 129, 133, 152, 196.
 Keresztész Pál 22.
 Kereszturi Pál 136. — Fel serdült Ke-
 resztyn (Nagyvárad, 1641.) 237,
 253. — Lelki legetetés 237.
 Kereszty István 96, 193, 205, 353.
 Kertbeny Károly 307, 310, 321.
 Kertész Ábrahám (Szenczi) 245. —
 Béla 253.
 Keszthely 39. —i Balatoni Múzeum 39.
 Kékkői ifj. ktár 59.
 Kéler Béla 35.
 Képviselőház, Magyar — irodája 196,
 253.
 Késmárk 32, 40. —i ág. ev. lyceum
 ktára 31, 40. —i népkvár 55, 58.
 Kézdivásárhely 73, 199, 286.
 «Kézikönyvek, Múzeumi és könyv-
 tári —» 370.
 Kézirattári osztály a M. Nemz. Mú-
 zeum ktarában 73, 154, 155, 199—
 201, 254, 255, 295, 354.
 Kiállítás, Millenáris — 259.
 Kiel Kornél 10.
 Kigso János cle 74.
 Király György 192. — (Szathmári) 138.
 Királykegye 196.
 Kirby 177.
 Kis János 294, 299.
 Ki faludy Károly 46. — Sándor 32,
 46. — Sándorné 46.
 Kiskundorozsma 196.
 Kiskúnfélegyháza 196. —i vár. mú-
 zeum 31.
 Kiskúnhalas 40. —i ref. főgimn. ktára
 31, 40, 41.
 Kismarosi népkvár 60.
 Kismányai ifj. ktár 59.
 Kispesz 354. —i népkvár 56, 62.
 Kiss Imre, Esterházi Sándor fölött
 mondott halot i beszéd (Nagyszom-
 bat) 157; Halotti beszéd Báthori
 Sophia fölött (Kassa, 1680.) 157. —
 János 284.
 Kisszebeni népkvár 56.
 Kistapolcsányi polg. olvasókör ktára 60.
 Kistokaji népkvár 61.
 Kisvárdai népkvár 62.
 Kiszlingstein Sándor 187, 266, 267.
 Kiszombori népkvár 62.

- «Klage, Eine —, Welche der Adeler thun an Jupiter» (1619.) 325, 326.
 «Klagschrift. Desz Königreichs Ungarn offene —» (1620.) 327, 328.
 Klapko Miklós 69.
 Klasz Pál 196, 198.
 Klebersberg Kunó gr. 388.
 Kleerkoooper M. M. 89.
 Klein János Sámuel 243.
 Klemm H. 379.
 Klenz Heinrich 275, 380.
 Klinckowstroem, Carl von — 183.
 Kloeze Jakab 242, 243.
 Kloss Georg Buchard 83.
 Kmet András 49.
 Kmetty György 255, 256.
 Knapp Wilhelm 365.
 Koch Josef Anton 182. — Theodor W. 95.
 Kodexek a M. Nemz. Múzeum ktarában 73, 199, 200, 355.
 Koehler K. F. 271.
 Koenig Frigyes 340.
 Koháry Péter 324.
 Kohfeldt 275.
 Kohn 321. — Sámuel 122.
 Kohut Adolf 311, 314, 315, 319.
 Kolbenheyer Moritz 310, 311.
 Kollányi Ferenc 285.
 Kolosy cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 202.
 Kolosy István 202.
 Kolozs vm. 53, 62.
 Kolozsborsai népkvár 62.
 Kolozsvár 55, 56, 72, 151—153, 155, 157, 196—198, 227, 241, 242, 252, 342, 346, 352, 388. —i cs. és kir. 62. gyalogezred ktára 56. —i cs. és kir. 35. tábori ágyúezred ktára 55. —i egyházmegyei hatóság 252. —i m. kir. VI. honvédker. fogház ktára 55. —i ref. kollégiumi nyomda 349—352. — tud.-egyetemi ktár 153, 285, 286.
 Koltai népkvár 62.
 Koltai Virgil 87.
 Komárom vm. 62, 124, 244. —i ktár 31, 41.
 Komárom (város) 32, 41, 247, 250, 258. —i népkvár 54, 57, 63.
 Komáromi Ferenc 226.
 Komjáti ifj. ktár 59. — kánonok 245.
 Komlós András 221.
 Konkoly-alapítványi astrophys. observatorium, M. kir. — 197.
 Konsch Ignác 43.
 Konstanc 255.
 Kont Ignác 319.
 Konstantinápoly 21, 149, 253.
 Kordenbusch Friedrich 277.
 Koresi, Evangheliar románesc (Brassó, 1560—1.) 106—109.
 Kornfeld, Bibliotheca Maurittii baronis — (Bpest, 1913.) 157, 158.
 Kornis gr. cs. ltára az Erdélyi Nemz. Múzeum ktarában 190.
 Kornis Károly gr. 190.
 Korodi Lajos 307.
 Korvin-kodexek 20, 22, 98, 101, 102, 369, 372.
 Kossa-(Magyary) cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 203.
 Kossuth Lajos 154, 189, 356.
 Koswick Michael 275.
 Kotró Pál 296.
 Kovács István 200.
 Kovácsvágási vándorkvár 52.
 Kováts Dániel 113.
 Kowachochy István 235.
 Kós Károly 32.
 Kőhalmi Béla 390, 391.
 Kölcsey Ferenc 217. — egyesület és múzeuma Aradon 30, 31, 34, 52, 54, 56, 389. — Kőr és múzeuma Szatmárt 31, 47.
 Kölcsönzés a M. Nemz. Múzeum ktarában 72—74, 153—156, 199, 201, 203, 253—256, 354—356.
 Köln 235, 341, 342, 344.
 Könyvek javítása és tisztítása 393.

- «Könyvek, Legjobb —» 261.
 Könyvkiadói kongresszus (VIII.) 260, 261, 286, 287.
 Könyvkötés 91, 153, 279, 280, 365—369.
 «Könyvszemle, Magyar —» 20, 25, 27, 76, 94, 109, 138, 148, 153, 157, 160, 176, 177, 189, 194, 197, 217, 232, 236, 240, 241, 258, 260, 266, 269, 272, 278, 280, 287, 321, 327, 346, 349, 354, 370—372.
 «Könyvtár, Családi —» 261. «Olcsó —» 75.
 «Könyvtára, A műveltség —» 260.
 Könyvtáraink, Vidéki — 29—65.
 Könyvtári szakvizsga 176. — tanfolyam a M. Nemz. Múzeum ktárában 286.
 «Könyvtári Szemle» 213.
 Könyvtárnokok minősítése 375.
 Körmend 244.
 Körmöcbánya 32.
 Körner 321.
 Körössy Albert 392.
 Körösy István 21.
 Kőszeg 296.
 Kötelespéldányok 71, 72, 152, 153, 170, 189, 194, 195, 198, 199, 252, 253, 273, 279, 353, 354, 372.
 Kövér Ilma 200.
 Közalapítványi kir. ügyigazgatóság 198.
 Középpalotai ifj. ktár 59.
 Közgazdasági Társaság, Magyar — 197.
 Közművelődési kongresszus, Olasz nemzeti — 194. Orsz. — Tanács 124, 128.
 Krakó 188, 194, 235, 252, 354. —i akadémia amiejtnosci 71, 195.
 Krasznahorka-Várallya 71, 196.
 Kraus György 67.
 Kremmer Dezső 253.
 Krepler Ferenc 74, 201.
 Kresz Hieronymus 277.
 Kretz F. 355.
 Krigs Jakab 272.
 Kristiania 173.
 «Kronstädter Zeitung» 154.
 Kropf Lajos 245.
 Krücken Oszkár 313, 314, 317, 319.
 Kubinyi Viktor 353.
 Kudora Károly 191.
 Kultsár István 41.
 Kumlik Emil 314.
 Kún Dániel 199, 254, 370.
 Kuthy Zoltán 152.
 Kürschner-féle Bücherschatz 313.
 Küsmödi vándorktár 53.
 Kvacsala 341.
 «La bibliofilia» 89—91, 174—176, 268, 269, 332, 371—373.
 Lactantius 102, 103.
 Lady Harrison 182.
 Lackner Christophorus, Coronae Hungariae emblematica (Sopron, 1613.) 242.
 Lafontaine 339.
 Lainz 97. —i jezsuita rendház 99.
 Lajos (XVI.) francia kir. 336. — (XVIII.) francia kir. 180, 289. — (II.) m. kir. 149, 150, 356.
 Lajtaújfalu vándorktár 55.
 Laky Mátyás 49.
 «La Lettura» 332.
 Laloy Pierre Antoine 271.
 Lamartine 265.
 Lamberti Luigi 339.
 Lane William Coolidge 374, 378.
 Lange Ch. L. 173.
 Langer E. 279.
 Langius, Florilegium 240.
 Langsch C. 313.
 Lanson Gustave, Manuel bibliographique de la littérature française modern (Páris, 1912.) 76—78.
 Lantoinené 196.
 Lantos Adolf 73, 87, 154, 370, 391.
 La Plata 353.
 Laskai János 341.
 Laude J. 172.
 Lauer György 90.

- Law William 178.
 László (Szent) m. kir. 239.
 László Árpád 153.
 Lászlóffy László 50.
 Lázár Elemér 196.
 «Le bibliographie moderne» 269—271, 373.
 Lebrun 264.
 Lednic 20.
 Lechner Gyula 312, 314.
 Lee G. W. 93.
 Leeu Gerardus 11.
 Leffler Béla 331.
 Legrand J. 278.
 Lehoczky Tivadar 196.
 Leiden 4, 89, 136, 198, 234, 238, 239, 324, 341, 343, 344, 371.
 Leipzig 6, 71, 73, 78, 86, 96, 97, 158, 180, 194, 196, 236, 270, 271, 275—277, 360, 365, 380. —i Akadémie für graphische Künste u. Kunstgewerbe 187. —i Bibliographisches Institut 271, —i Börsenverein 271, 277, 278. —i egyetem 276. —i könyvipari és grafikai kiállítás (1914.) 96, 278. —i magyar egyesület 134.
 Lelédi ifj. ktár 59.
 Lemaître Henri 170.
 Lemberg 252.
 Lemberger Ármín 310.
 Lenz J. M. R. 181.
 Leó (X.) pápa 9.
 Leonardo da Vinci 179.
 Leorinus Nicolaus, Orationes et consultationes de bello Turcico (Leipzig) 236.
 Leövey cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 202.
 Leövey Sándor 202.
 Lepreux G. 176.
 Leslie 95.
 Lesskó Béla 390.
 Lesznó 344.
 Levéltári osztály a M. Nemz. Múzeum ktarában 74, 155, 156, 243, 244, 255, 256, 355, 356.
 Levi Eugenia 372.
 «Levné svazky novel» 318.
 Lewis Ludwig 87.
 Leyh G. 280, 281.
 Légrády Imre 200.
 Lépes Bálint kalocsai érsek 327.
 Léva 187.
 «Libellus Alphabeticus» (Kassa, 1686.) 348.
 Libertini Tóbiás 66.
 Libetbányai ifj. ktár 59.
 Libraco ltd. 159.
 Library Association of the United Kingdom 94, 95. — Association Record 90.
 «Libri Cholinensis Belli» 239.
 Lichtenstein Walter 374.
 Lillei egyetem és ktára 171, 172.
 «Limitatiók, Erdélyi — az Mester emberekről» (Gyulafehérvár, 1642.) 236.
 Limoges 275.
 Lindaui közs. ktár 182. — sarútlan barátok 182.
 Lindenburg Friedrich 276.
 Lindner Wilhelm Bruno 276.
 Lindsay W. M. 176.
 Lindva 219.
 Linné 159.
 Lipcsey kodex 219, 221—223, 228, 231.
 Lipót (I.) m. kir. 74, 155, 346. — (II.) m. kir. 155.
 Lippai Georgius, Oratio in Ioannis Telegdini habitu (1647.) 157.
 Lipsius Justus 6—9, 11, 380; Epistolarum Selectarum Chillas (Leiden, 1586—90.) 341; Monita et Exempla 239; Politicorum Libri 341. — Mária 196.
 Liptó vm. 124.
 Liptószentmiklósi népkvár 55, 58.
 Lisabon 72, 197. —i áll. ktár 371. —i nemz. ktár 372. —i Torre do Tombo ktár 372.

- Liszt Ferenc 73, 154, 200, 254, 255, 355.
 Liverpool 94, 95, 177.
 Livius 103, 329.
 Lobel 8.
 Lockius 349.
 Loew 176.
 London 86, 116, 159, 175, 234, 265, 266, 268, 269, 334, 342, 354. —i British Museum 89, 160, 169, 170, 245, 266, 269, 278, 383. —i egyetem 253. —i Great crosbyi könyvesház 273. —i Montagu-House 169. —i Royal Institution 160, 161.
 Longinus 338.
 Longschamps F. 270.
 Lopez Martin 4.
 Loránt-ktár 391.
 Lorántfy Zsuzsanna 18, 24, 26, 137 139, 146, 147.
 Lory Karl 183.
 Losonc 32, 41. —i vár. közktár 31, 41, 42.
 Losoncapátfalvai ifj. ktár 59.
 Lovina Ignác 355.
 Loysch Ödön 286.
 Lónyabányai népkvár 60.
 Lócse 32, 42, 67, 243—246, 347. —i ág. ev. egyház ktára 31, 42, 242. —i könyvkötőcéh 66.
 Löhnert Mátyás 354.
 Lőrinczy György 55.
 Löw Immanuel 196.
 Lubotény 354. —i népkvár 56.
 Lucanus 237.
 Lucas E. V. 93.
 Lugano O. S. B. 90.
 Lugdunum l. Leiden.
 Lugosi népkvár 65.
 Lugossy József 217, 219, 224, 231. —i kodex 217—231.
 Luka cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 202.
 Lukafalvai népkvár 56.
 Lukács (Szent) evanglista 108.
 Lukianos 191.
 Lukinich Imre 151, 261, 347, 352.
 Lund 77.
 Luther 181, 269.
 Lübke Wilhelm 360.
 Lyceum, Szabad — 125.
 Lydekker 160.
 Lyon 237, 275, 343.
 Mabillean 77.
 Macé Róbert 2.
 Mackenzie W. Munro 176.
 Mac-Lead Jean 94.
 Madarassy Ferenc 295. — László 96, 196, 207.
 Madarász László 201.
 Madách Imre 77, 355.
 Madrid 86. —i kir. ktár 91. —i nemz. ktár 91, 269.
 Madzsar József 390, 392.
 Magdeburg 322.
 «Magyar Athenas» 13.
 Magyar Bank és Kereskedelmi r.-t. 201, 202.
 «Magyar Iparművészet» 153, 197.
 «Magyar Katonai Közlöny» 197.
 «Magyar Kurir» 254.
 «Magyar Minerva» 175.
 «Magyar Protestáns Egyházi és Iskola. Figyelő» 27, 28.
 Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum ktarában 303—320.
 Magyarádi ifj. ktár 59.
 Magyarai Péter 120—122.
 Magyarhoni ág. h. egyetemes egyház ltára 195.
 Magyarujfalu 217.
 Magyarvistai vándorkvár 53.
 Magyary-Kossa cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 74.
 Mahler Ede 154.
 Maholany Joannes, Serius exhibitum (Sopron, 1681.) 347.
 Mainzi biblia (1454.) 102.
 Maioli-kötés 278.

- Major Márton 246.
 Majorkai ifj. ktár 59.
 Majovszky Pál 196, 382.
 Makarie 108.
 Makkabeusok 113, 116.
 Makói vándorktárak 53.
 Male & Co.-cég 181.
 Manchester 279. —i exlibris-kiállítás 269.
 Mangin Sara 328.
 Mansfeld Ernst gr. 330.
 Mantovani Dino 332.
 Manuzio Aldo 336.
 Manzoni-ktár Fiumében 134.
 Marburg 240, 341, 343.
 March Auzias 91, 272.
 Maria Johannes Baptista 380.
 Marie Adelaide piemonti hgné 336.
 Marie-Antoinette francia királyné 265.
 Marmorstein Arthur 122.
 Maros 389.
 Marosvásárhely 56, 146, 153, 286. —i cs. és kir. 51. gyalogezred ktára 56. —i néptár 62. —i Székely-Társaság 54, 57.
 Marosvásárhelyi Gergely, Jóságos cselekedeteknek summái (Kassa, 1623.) 198.
 Marquet J. J. — de Vasselot 373.
 Martini Emidio 269.
 Martonvásár 155.
 Martyr Petrus 234.
 Mash Maurice H. B. 177, 275.
 Masius Th. 277.
 Masseius I., Vita fr. Suari (Nagyszombat, 1694.) 253.
 Mateóci iparos kaszinó-egylet néptára 60.
 Matica Slovenska 44. — Srpska 197.
 Mattern Johannes 93, 94.
 Matthaei Christean Friedrich 276.
 Mattskássy-cs. ltára az Erdélyi Nemz. Múzeum ktarában 190.
 Mattyasovszky Kasszián 197.
 Maupassant 266.
 Mayer Friedrich Arnold 179. — Theodor 354.
 Mayerhoffer Gustav Narcis 317, 318.
 Mayr Hans 277.
 Mazzi Curzio 373.
 Mágócsi-Dietz Sándor ifj. 153, 197.
 Máramarossziget 42, 72, 197. —i ref. főiskola ktára 31, 42.
 Mária Terézia m. királynő 78, 179, 338.
 Máriási András 244. — Boldizsár 244. — Ferenc 244. — György 244. — György ifj. 244. — István 244. — János 244. — László 244. — Pál 244. — Sámuel 244. — Zsigmond 244. — Zsigmond ifj. 244.
 Márk (Szent) evangélista 108.
 Márki Sándor 27, 32, 34, 72, 197.
 Márton Lajos 199, 200.
 Máté (Szent) evangélista 108, 191, 228.
 Mátészalkai néptár 62.
 Mátrainé Varga Róza 153.
 Mátyás (I.) m. kir. 9, 20, 22, 98, 101, 105, 201, 289, 290, 292, 371. — (II.) m. kir. 325.
 Meccoli Carlo 175.
 Medgyesi Pál 136—138. — Dialogus 239. — Doce nos orare 240. — Szent Atyák öröme 238.
 Medici Cosimo 9. — Lorenzo 9; (II.) 371.
 Mednyánszky Dénes br. 254. — Jónás 137, 237. V. ö. Gleiniz.
 «Medulla Geographiae Practicae» 343.
 Meetkerke C. E. 77.
 Meggau Leonhard Helfridt gr. 327.
 Mehemed, Karaka — pasa 322, 323.
 Mehemed Tahir 253.
 Meisner Heinrich 279.
 Melanchton 20, 145. — Epigrammata (Wittenberg, 1592.) 341.
 Melich János 72, 73, 187, 188, 193, 194, 197, 200, 204, 253, 345.
 Mellinger Kamilla 197.
 Melotai István 243.

- Mendenhall Ida M. 377.
 Mercator 137.
 «Mercure de France» 76, 263.
 «Mercurius Gallo-Belgicus» 342, 344.
 Merlin R. 160.
 Merslak, Fridericus de — 237.
 Meteorologiai és földmágnességi intézet, M. kir. orsz. — 153.
 Meteoron-kolostor Thessaliában 191.
 Meurs, Jean van — 5.
 Mexiko 380.
 Meyer Edward 175. — F. A. 179. — Josef 271.
 Mezőgazdasági múzeum, Budapesti — 285.
 Mezőkovácsházai népkvár 61.
 Mezőtúri népkvár 63.
 Mérai vándorkvár 53.
 MÉRIMÉE Prosper 265.
 Mérnök- és építész-egylet, Magyar — 71, 197, 354.
 Mészáros Ferenc cle 74. — Lázár 200.
 Michael de Hungaria 103.
 Michigani egyetem 375.
 Middendorffus Jacobus, Academiarum Universi terrarum orbis Libri (Köln.) 344.
 Middlesbroughi nyilv. ktár 177.
 Migazzi Kristóf bibornok 80.
 Migne 91.
 Mihalik József 65, 388.
 Mihály deák-kodex 219—222, 226, 228, 231. — (Vitéz) oláh vajda 150.
 Miklós (V.) pápa 9.
 Miklóssy Zoltán 286.
 Mikó Ferenc 21.
 Miksa m. kir. 78, 155. — (I.) német császár 104.
 Mikszáth Kálmán 61, 77, 355.
 Milano 76, 89, 332. —i Ambrosiana-ktár 269. —i Assoziazione elettrotecnica 252. —i kir. nyomda 338.
 Milchsack G. 366.
 Mill John Stuart 159.
 Miller Johann Gaspar 270.
 «Minerva» 76.
 Mirabeau 263, 265.
 «Miraculi, Li — della Madonna» (Venance, 1496.) 371.
 Miristcaw 245.
 Miske Kálmán br. 48.
 Miskolc 32, 42, 151. —i ág. ev. egyházi ktár 30, 43. —i népkvár 52. —i vár. múzeum 31.
 Missale fratrum minorum, Korvin-kodex 98, 101, 102.
 Moerentorf Jean l. Moretus.
 Moes E. W. 89.
 Mohamed (a próféta) 234. — (II.) török szultán 103.
 Mohácsi vész 149, 150.
 Moineaux 265.
 Molière 376.
 Molnár Aladár 42. — Albert (Szenczi) 27, 142, 200, 224, 225; zsoltárfordítása 13—16. — Ferenc 304. — Gábor 286. — Imre 390. — István 201. — János 110. — Viktor 126.
 Montanus Arias 4, 9.
 Monte-Carlo 275.
 Montevideo 196. —i republica orientalis del Uruguay 72, 197.
 Monti Vincenzo 337—339.
 Montifaud, Marc de — 263, 264.
 Moody Katharine Twining 377.
 Moore Annie Carroll 376.
 Morante marques 380.
 Morel Eugène 168, 171.
 Morelli Károly 9.
 Moretus Albert Ferenc Jácint Frigyes 5. — (I.) Baltazár 5, 8, 11; (II.) 5, 8; (III.) 5; (IV.) 5. — Edvárd János Jácint 6. — Ferenc János 5. — János (I.) 5, 10; (II.) 5. — János Jakab 5. — Lajos Ferenc 5.
 Morgan J. Pierpont 268.
 Mortet Ch. 179.
 Moson vm. 124, 244.
 Mosódi ifj. ktár. 59.
 Moszkva 276.

- Mosztári magyar kulturegyesület ktára 53.
 «Motiven, Siebentzig wichtige —» (1620.) 328, 329.
 Motteley Ch. 180.
 Módosi népkvár 65.
 Mõga János tábornok 155.
 Mõsöci ifj. ktár 59.
 Mõzes 109—112, 227.
 Mucsonyi vándorkvár 53.
 Mugliano Silvestro 175.
 Mumford Edward M. 376.
 Munkács 25, 106, 196, 197. —i népkvár 65.
 Munkácsy Mihály 208.
 Munkásbiztosítási hivatal, M. kir. áll. — 253.
 Murat Achilles 339. — Joachim nápolyi kir 339.
 Murád (IV.) török szultán 21.
 Murány 329.
 Murger 265.
 Musart Carolus, Adolescens Academicus (Douay, 1633.) 343.
 Musset 263, 265, 272.
 Musza pasa 21.
 Múzeum, M. Nemz. — igazgatósága 71, 153, 197, 200. — ktára 8, 33, 71—74, 87, 96, 102—104, 106—111, 152—156, 173, 175, 189, 193—208, 243, 244, 252—259, 266, 284—287, 295, 299, 303, 304, 321, 327, 345, 346, 353—356. — néprajzi osztálya 153.
 «Múzeumi és Könyvtári Értesítõ.» 45, 146.
 Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Bizottsága 383. — Szövetsége 75, 130, 133, 382—388. — Tanácsa 51—65, 71, 96, 130—134, 153, 194, 196, 370, 383, 384, 386, 388.
 Muzslai népkvár 52.
 Mühlbrecht 6.
 Müller W. 178.
 München 209, 252, 289, 291, 293. —i udv. és áll. ktár 94, 194, 196, 279, 289, 292.
 Myln R. S. 354.
 Mžik H. v. — 179.
 Nabukodonozor babyloniai kir. 114, 115.
 Nagy Adolfné 201. — Gábor 13. — Gergely cle 155. — Géza 197. — Gyula 285, 315. — István 222. — Péter cle 255. — Sándor 219, 221, 222, 226.
 Nagybancái Mátyás 227, 228.
 Nagybánya 43. —i vár. múzeum 31, 43.
 Nagybecskerek 54, 58, 63. —i népkvár 63, 65.
 Nagybereznai népkvár 55, 58.
 Nagybélici ifj. ktár 59.
 Nagybicsei ifj. ktár 59.
 Nagydisznódi népkvár 55.
 Nagydobszai Graduale 224.
 Nagyenyed 33, 43, 75. —i Bethlen-fõiskola ktára 31, 43.
 Nagykeresztényi ifj. ktár 59.
 Nagykanizsai áll. ipariskola 54, 58. — népkvár 52, 63.
 Nagykároly 43. — népkvár 55, 58.
 Nagykocsordi 223.
 Nagykörös 286. —i ref. fõgimnázium 153.
 «Nagy-Körös» (ujság) 153.
 Nagyküküllõ vm. 148.
 Nagykürtösi népkvár 60.
 Nagymarosi népkvár 52.
 Nagymágocsi népkvár 61.
 Nagyperkátai népkvár 62.
 Nagysárosi népkvár 56.
 Nagysároi ifj. ktár 59.
 Nagysomkúti népkvár 65.
 Nagysurányi ifj. ktár 59.
 Nagyszeben 150. —i egyházmegyei nyomda 196, 252. —i népkvár 55, 60, 65.
 Nagyszombat 32, 43, 157, 253, 345,

346. —i vár. közkvár és tört. emléktár 31, 43, 44.
 Nagytapolcsányi ifj. ktár 59.
 Nagyvárád 27, 32, 33, 72, 75, 109, 136, 196, 198, 234, 238, 244, 245, 253, 291, 382. —i népkvárak 60.
 —i papnevelőintézet 297. —i tisztii ügyészség 253.
 Nantesi közs. ktár 172.
 Napoleon (I.) 269, 276, 289, 337—339.
 Naude 160.
 Nádasdy Tamás 327.
 Námesztói ifj. ktár 59.
 Nápoly 86.
 Nemesborii ifj. ktár 59.
 Nemeskeresztúri vándorkvár 53.
 «Nemzeti Társalkodó» 148, 254.
 Nerval, Gérard de — 273.
 Neuberg Gizella 390.
 «Neue Jahrbücher für das klassische Altertum» 190.
 «Neuer Freier Lloyd» 154.
 «Neue Zeitschrift für Musik» 73.
 Neuhausius Aedo, Theatrum ingenii humani (Amsterdam, 1633.) 343.
 Neumann Miksa 392.
 Newfoundland 274.
 Newnes 95.
 New-Jersey 269, 274.
 New-York 71, 152—154, 196, 197, 199, 252—254, 268, 269, 274, 281, 282, 353, 354. —i amerikai spanyol-egyesület ktára 272. —i Mercantile Library 281. —i Public Library 53, 72, 93, 135, 170, 171, 197, 281, 377, 385.
 Németcernai népkvár 65.
 Német ktár, Központi — 180. — lovagrend 262. Magyar vonatkozású — ujságlapok 321—331.
 Németprónai ifj. ktár 59.
 Nényei cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 202.
 Nényei László 202.
 «Nép-Elem» 188.
 Nép- és ifjúsági és vándorkvárak 51—65, 88, 93, 96, 123, 129—135, 194, 370, 376, 377, 383—387.
 «Népiskolai Tanügy» 199.
 Népművelődési kongresszus, II. olasz — 96, 123.
 Népoktatási kör, Központi — 123.
 Néprajzi Társaság, Magyar — 197.
 Népszövetség, Katholikus — 128.
 Nény János 77.
 Niccolari P. 90, 174.
 Niclaes Henri 4.
 Nicolò da Bologna 90.
 Niczki vándorkvár 53.
 Nietzsche 158.
 Nijhoff Wouter 89.
 Niklai Péter 189, 287.
 «Nineteenth Century and after» 392.
 Noailles, L. A. de — 270.
 Nobel-bizottság, Norvég — 173, 210, 211. — intézet és ktára, 173, 174.
 Noessler Georg 277.
 Nonnius Ludovicus 9.
 Norddeutscher Lloyd 354.
 Nostradamus Michel 183.
 Notenstein György 69.
 Noyon A. 91.
 Nógrád vm. 244. —i múzeum Balassagyarmaton 34, 35. —i Nemzeti Intézet 54, 60.
 Nörrenberg C. 278.
 Nürnbergi germán nemz. múzeum 277. —i Szent Katalin-kolostor 379.
 Nyári Sándor 285.
 «Nyelvmélekek, Régi Magyar —» 296.
 Nyelvmívelő-Társaság, Magyar — 344.
 Nyelvtudományi Társaság, Magyar — 187.
 Nyirbátori népkvár 62.
 Nyiregyháza 43.
 Nyitra vm. 244. —i múzeum 31, 44.
 Nyitra (város) 33, 44, 128, 258. —i központi ktár 59, 63.

- Nyitrabányai ifj. ktár 59.
 Nyitrázsambokrétai polgári olvasókö-
 ktára 60.
 Nyomdák, Vidéki — változásai 288.
 Nyomtatványi osztály a M. Nemz. Mú-
 zeum ktárában 71, 72, 152, 153,
 195—199, 252, 253.
 «Nyugat» 261.
- O'Brien J. 304.
 «Occupato, Regni Hungariae—» (Prága,
 1619.) 323, 324.
 Ocskay-iratok 203.
 Odescalchi Arthur hg 201, 355.
 Oecolampadius 20, 145.
 «Oesterreich-Ungarischer Buchhändler
 Korrespondenz» 260.
 «Office de La Sainte Vierge» 175.
 Ogle J. J. 160.
 Oláriu 109.
 Olivery Ferenc grófi oklevele 356.
 Olmützi Studienbibliothek 178.
 Olschki Leo S. 90, 175, 176, 268, 371.
 Oltványi Pál 48.
 «Olvasótára, Athenaeum —» 261.
 Olvasótermek a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 195, 198, 199.
 Omori népkvár 65.
 Opel 321.
 Oppenheim 27.
 Oppianos 191.
 «Oratio funebris in exequiis Mariae
 Drugeth» 144.
 Ornithologiai központ, Magyar — 153.
 Orosházi vándorkvár 53.
 Orosz Pál 146.
 Oroszvégi vándorkvár 53.
 Orsova 197.
 Országos Levéltár 285.
 «Országos Törvénytár» 197.
 Ortelius Ábrahám 8, 9.
 Ortleib 278.
 Orvietoi közs. ltár 90.
 Osborn Albert S. 253, 354. — Max 179.
 Osdola 295.
- Ossilinski Georgius, Orationes (Dan-
 zig, 1640.) 239.
 Ostwald Wilhelm 209—216.
 Oszlányi ifj. ktár 59.
 Osztrák belügyminisztérium 79. — ke-
 reskedelmi minisztérium 71, 196,
 353. — könyvtárosok egyesülete
 179. — magyar bank 197.
 Ovidius 101, 103, 240, 343.
 Owen 160.
 Oxford 234, 273.
 Ozmán (II.) török szultán 322, 323,
 326, 330.
 Ógyalla 197.
 Óturai ifj. ktár 60.
 Öriszentpéteri vándorkvár 53.
 Örkényi népkvár 62.
 «Österreichische Zeitschrift für Biblio-
 thekswesen» 271, 272.
- Paál Á. 253.
 Paciaudi apát 335, 336.
 «Paciferum, Classicum — Daniae» 240.
 Padova 268, 278.
 Pagès Amédée 91, 272.
 Pagnini 238.
 Palcsics János 146.
 Palermo Francesco 160.
 «Palica» (Szászváros, 1582.) 107, 108,
 109—112.
 Palmgren Valfried 376.
 Palócz László 197.
 Pankotai népkvár 56.
 Pannonhalmi főapátság 253. — főiskola
 197, 295.
 Panzer 270.
 Pap János 230. — Károly 197, 217.
 — Lajos (Maklári) 245.
 Papiruszok, Egyiptomi — 175.
 Papolci népkvár 65.
 «Papst, Was ist der —», röpirat 82.
 Paptamási vándorkvár 53.
 Parma 335, 337. —i kir. ktár 335.
 Pasquier F. 270.
 Passerini 92.

- Pataki Sámuel 349, 352.
 Patetta 278.
 Pathai István 24.
 Paul Jean 182.
 Pauler Tivadar 123.
 Pauletig Alajos 72.
 Pauli-nyomda 278.
 Paur Antal (Kápolnai) 294.
 «Pax Germano-Gallica» 239.
 Paz Julian 176.
 Pazdicsi népkvár 55, 58.
 Pákéi népkvár 56.
 Pál (III.) pápa 174.
 Pánletig Alajos 197.
 Pápa 44, 71, 196, 244, 357. —i ref.
 főiskola és ktára 31, 32, 44, 357, 358.
 Páris 2, 3, 76, 77, 88, 104, 107, 168,
 171—173, 175, 182, 233, 235, 236,
 239, 263, 268, 270, 275, 278, 289,
 291, 293, 343, 344, 354, 360, 372,
 373, 380. —i Académie des Inscr-
 iptions et des Belles-Lettres 175. —i
 Bibliothèque d'art et d'archéologie
 172. —i Bibliothèque de l'Arsenal
 88, 180. —i Bibliothèque de l'Uni-
 versité 372. —i Bibliothèque de
 Saint-Victor 276. —i Bibliothèque
 du collège d'Autun 91. —i Biblio-
 thèque du Louvre 180. —i Biblio-
 thèque Nationale 88, 89, 91, 170, 174,
 180, 263—266, 269, 372, 383. —i
 Bibliothèque Ste Geneviève 168. —i
 Comité internat. parmanent de Lit-
 térature 196. —i École des Beaux-
 Arts 171. —i École des Hautes
 Études sociales 168. —i École na-
 tionale des chartes 179. —i Hôtel-
 Dieu ltára 270. —i Institut 272. —i
 magyar egyesület 134. —i magyar
 szervező-bizottság 72, 197. —i Union
 centrale des Beaux-Arts 171. —i vár.
 ktár 372.
 Pásztor Árpád 55.
 Pázmány Péter 27, 301.
 Pearson Karl 159.
 Peddie Robert Alexander, National
 bibliographies (London, 1912.) 266,
 267.
 Pelletan Edouard 89.
 Pelletier X. 91, 173.
 Pennsylvaniai egyetem 377.
 Peragallo Prospero 371.
 Perceau Louis 263.
 Pereszteg 253, 354.
 Perényi Gábor 239. — Gáborné 239.
 Perpignan 270.
 Perjámos 196.
 Perkins Fred B. 165.
 Persius 278.
 Perthes Justus 271.
 Pest vm. 245.
 Pest (város) 86, 87, 247, 250, 251,
 258, 294, 298, 301, 347. —i gyógy-
 szerészek jegyzőkönyve (1747—
 1812.) 155. —i könyvkötőcéh-sza-
 bályok 247—251. —i középponti
 papnevelő-intézet 295, 296.
 «Pesti Napló» 154, 355.
 Pesti György 230.
 Pest-Pilis-Solt-Kiskún vm. 62, 124. —i
 nemzetőrség 155.
 Peszéri ifj. ktár 59.
 Pethő Gyula 228.
 Petit Étienne 91. Jean Le — 104.
 Petőfi-ereklyék a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 200.
 Petőfi Sándor 77, 200. — társaság 197.
 Petrarca 101, 103, 380.
 Petrik Géza 266, 267.
 Petrovai Miklós 228.
 Pécs 44, 75, 187. —i egyházmegyei
 hatóság 196. —i ingyenes népkvár-
 egyesület és ktarai 54, 58, 63, 133.
 —i vár. múzeum 44.
 Pécsi Lukács, A test könyvül való het
 irgalmassagnec chelekedetiről 157.
 Pécsy András 247.
 Péczeli József ifj. 226.
 Pénicaud Jean 373.
 Pénzügyminisztérium, M. kir. — 153.

- Périer Adrien 5.
 Pfinzing Georg Siegfried 277.
 Philadelphia 269, 281, 354. —i tud. akadémia 253.
 Phillips Thomas 272.
 Piacenzai közs. ktár 90, 371.
 Pichler Alois 276.
 Piccolomini bibornok I. Pius.
 Pico della Mirandola, Libri Physici 239.
 Pierer 144.
 Pigeon Hippolyte 315.
 Pikler Blanka 390.
 Pintér Sándor 201.
 Pipei népkvár 55, 60.
 Piper Alfred Cecil 178, 274, 378, 379.
 Piquet F. 158.
 Pirnitzer Frigyes 73, 200.
 Piscator 26.
 Pitești ifj. ktár 59.
 Pittsburgh 152, 281.
 Pius (III.) pápa 292. — (IV.) pápa 336, 337.
 Pivány Jenő 354.
 Planten Christophe 1—6, 9—11.
 Plinius 103.
 Plutarchos 103, 235.
 Poelman Tódor 10.
 Poggio 263, 278.
 Polai cs. és kir. tengerészeti fogház ktára 54.
 Polgár Alfréd 316.
 Pognac, Melchior de — 320.
 Polliti William 378.
 «Polonia Defensa contra Barclapium» 239.
 Polyander, Prima Concertatio Antisciniana (Leiden, 1625.) 343.
 Pomay François 357.
 Pongráz Georgius, Aggratulatio chronographica (Nagy-Szombat 1667.) 346.
 Pope 376.
 Popovici József 112.
 Poprád 33, 44.
 Porosz képviselőház ktára 83.
 Poroszlói népkvár 62.
 Porret Claude 2. — Pierre 2.
 Porta Baptista, Magia Naturalis 341.
 Porthelm 180.
 Porzolt Jenő 73, 199.
 Posen 328.
 Posta- és távirda vezérigazgatóság, M. kir. — 197, 253.
 Potter M. E. 304.
 Poznaui Towarzystwo przyjaciół nauk 197.
 Pozsony vm. 244.
 Pozsony (város) 18, 27, 44, 64, 86, 87, 152, 155, 258, 323, 325—326, 330. —i franciskánus kolostor 245. —i kir. jogakadémia 197, 354. —i népkvár 52. —i vár. közktár 31, 44, 45. —i múzeum 45.
 Póniki ifj. ktár 59.
 Pósházi János 145. — Falsitas Toti Mundo detecta (Kolozsvár, 1672.) 346, 347.
 Pöstyéni ifj. ktár 59.
 Pözel István 154, 254.
 Prága 9, 255, 324, 325, 342. —i iparművészeti múzeum 196, 253. —i kir. cseh múzeum 196.
 Prágay András 19, 25, 27, 142. — Horologium Principum (Bártfa, 1628.) 233, 234.
 Prätzel K. 181.
 «Predicatio, Két halotti — Prinyi Gábor felett» 145.
 Preisedanz K. 279.
 Preuner Seifridt Christoff 327.
 Princeton 281.
 Prinyi Gábor 145.
 Privigyei posztókészítők céhszabályzata 356.
 Prochaska Antal 153, 354.
 «Protestáns egyházi és iskolai lapok» 19, 22, 23, 25, 26, 224, 227, 233.
 Prónay Sándor br. 299.
 Pszichológiai Központ, Magyar — 197.
 Puhala Anna 286.

- Purfoot 8.
 Pusztakamarási népkvár 55.
 Pusztamonostori népkvár 59.
 Putnam Herbert 94.
 Pyaseccus Paulus, *Chronica Gestorum*
   in Europa 235.

 Quelhafen Johann Hieronymus 277.
 Quellin Erasmus 9.
 «Querela Hungariae» I. Klagschrift.
 Quinn-Brown 160.

 Rabelais 77.
 Racine 339.
 Radautzi hitelszövetkezet és ktára 53.
 Radisics Jenő 43, 358, 360.
 Radó Antal 153.
 Radzivil János hg. 236.
 Ranschburg Gusztáv 87, 370. — Viktor
   260, 286.
 Ranzenhofer E. 313.
 Raphelengien 5.
 Ratagius Venceslaus 245.
 Rausse Hubert 180.
 Ravisius Johannes, *Officina* 343.
 Raymond Vincent 174.
 Rábatamásii népkvár 52.
 Rábcakapii népkvár 52.
 Rácalmási népkvár 65.
 Ráday-ktár 28, 30, 36, 37.
 Rákosi Jenő 158, 388, 389.
 Rákóczy Béla 286. — Ferenc (I.) 28.
   — Ferenc (II.) 32, 146. — György
   (I.) erdélyi fejedelem 17—28, 74,
   136—138, 142, 146, 147, 232, 233,
   235, 236, 238, 240, 245, 344; *Iter*
   Encomiasticum 144, 237. — György
   (II.) 22—25, 28, 136, 145, 234, 236,
   238. — Zsigmond erdélyi fejedelem
   17. — Zsigmond, György fejedelem
   fia 17, 18, 23, 24, 26, 28, 136—
   139, 141, 232, 237, 238, 240, 344;
   Pallas Dacica 240.
 Rákóczi-könyvtár 17—28, 136—147,
   232—240, 341—344.

 Ráth György-ktár 13, 14, 251.
 Rebhu Jan I. Huber.
 Reclam-féle Universal-Bibliothek 213,
   311, 314, 319.
 Regensburg 356.
 «Regénytár, Egyetemes —» 261.
 Regius Urbanus, *Dialogus de conc.*
   ad discipulos 234.
 Reich Philipp Erasmus 271.
 Reichenhalli St.-Zeno-templom 272.
 Reichling 371.
 Reinick William R. 92.
 Reitenstenni bencés-kolostor 271.
 «Relatio Von desz Keyzers vnd dann
   Bethlens Gabors Bottschaften»
   (1621.) 331.
 «Rendi, Az új praedikatorok felszen-
   teltetésének —» (1600.) 198.
 «Repertoire českých divadel» 318.
 Reulens 2.
 Reusnerus G., *Ad ius statutarium*
   Saxonum (Wittenberg) 233. — Ni-
   colaus 236, 238.
 Reviczky cs. ltára a M. Nemz. Múzeum
   ktárában 255, 356.
 Reviczky István 255. — József br.
   155.
 «Revue de Hongrie» 306, 319. «— des
   bibliothèques» 91, 176, 272, 273.
   «— des deux mondes» 77. «— orien-
   tale» 315.
 Reymann Plazidus 277.
 Rexa Dezső 242, 246, 347, 348, 354.
 Rédei Ferenc 323.
 Rédey Tivadar 208.
 Régi Magyar Költők Tára 219—224,
   226—231. — Könyvtár I. Szabó
   Károly.
 Réthy László 197, 200.
 Révai Péter 223.
 Révai testvérek 72, 197. — Nagy
   Lexikona 260.
 Révész Imre 346. — Kálmán 24. —
   Vilmos 72, 197.
 Rhode Island State Library 95.

- Richardson E. C. 159, 279. — Fridrik 182.
 Richepin Jean 265.
 Richter Alajos 197. — Emil 275.
 Riemann Jakob Friedrich 276.
 Rimaszombat 71, 196, 253, 286.
 Rio-de-Janeiro 196. —i nemz. ktár 196.
 Ritterchusius C. 242.
 Rivetus Andreas, Apologia pro Sanctissima virgine Maria 237.
 Rivière Jeanne 2. — M. et Cie-cég 168.
 «Rivista delle biblioteche e degli archivi» 91, 92, 373.
 Roberts W. 392.
 Robitsch S. J. 88.
 Rochotius Sámuel 20.
 Roebuck I. Sears.
 Roedel 76.
 Roeth K. 76.
 Rohitzerberg 20.
 Rohr Bernát salzburgi érsek 291, 292.
 Román József 109.
 Ronsard 272.
 Roozes M. 1.
 Rops Félicien 265.
 Roques Mario 107, 108.
 Rosenbaum Emanuel 354.
 Rosse Ch. A. 77.
 Rosselius Hannibal 235.
 Rossi Gian Bernardo 336. — Gian Francisco 97—105; ktár 97—105.
 Rostagno E. 90.
 Rostocki egyetemi ktár 275.
 Roswick I. Koswick.
 Roth Gy. 253.
 Rothauser Max 317.
 Rotterdam 343.
 Rouen 278.
 Rousseau 89, 376.
 Rowell J. C. 165, 166.
 Rowohl 158.
 Roxer Béla 255.
 Róma 76, 83, 90, 96, 99, 105, 194, 227, 269, 334, 337, 338, 346. —i Collegium Sapientiae 334. —i Congregatio Propagandae Fidei 334, 337. —i Institut internationale d'agriculture 152, 196. —i jezsuitakollégium 98, 99.
 Róna Jenő 133.
 Rózsahegyí ifj. ktár 59.
 Rózsavölgyi Márk 154, 355.
 Rubens 8, 9.
 Rubner-féle fertőtlenítő készülék 181.
 Rudbeck J. 182.
 Rudnyánszky József br. 72, 197.
 Rudolf m. kir. 155, 255.
 Rudolph-mutató 168.
 Ruggeri Costantino apát 334.
 Rummy cs. 356.
 Rusitzka Ödön 87.
 Russel 187.
 Ruttkai ifj. ktár 59.
 Rye 170.
 Ryland John 269, 279.
 Saager 215.
 Sacconi Torello 91.
 Sade marquis 263.
 Sailer Géza 255.
 Saint-Arnaud 263.
 Saint-Avertin 1.
 Saint-Cloud 339.
 Sainte-Beuve 272.
 Saint-Genis-gyűjtemény 180.
 Saint-Germain-en-Laye 196.
 Saint-Louis 281. —i közktár 92, 93, 95, 281, 375.
 Sajókazai népkvár 55, 60.
 Salamon zsidó kir. 116.
 Salaris Raimondo 90, 371.
 Salánki vándorkvár 53.
 Salomons Annie 88.
 Saluzzo 332—334, 336.
 Salva Pedro 272.
 Salviati Leonardo 175.
 Salzburg 291. —i érs. ktár 289, 290. —i káptalan ltára 290.
 «Sammlung moderner Belletristik ausländischer Autoren» 317.

- Sand Georges 273.
 Santerem visconde 72, 197.
 Sanxey-Barwell H. 373.
 Saragossai egyetemi ktár 272.
 Sarajevo 196. —i orsz. múzeum 254.
 Sarcerius Erasmus, Rhetorica (1539.) 341.
 Sariesberiensis Johannes, Polycratius 344.
 Sarkadi népkvár 61.
 Sarlóközi névtelen 229.
 «Satellit» 188.
 Sauer Emil 200.
 Savonarola 103.
 Sayers W. C. Berwick 177, 274.
 Sági János 187.
 Ságody Gyula 370.
 Sámsonházai ifj. ktár 59.
 Sándor (I.) orosz cár 320.
 Sándor István 259. — Lajos 354.
 Sárík Gyula 197.
 Sáros vm. 124. —i múzeum Bártfán 30, 35.
 Sárospatak 19, 22, 23, 26, 45, 136, 138, 145—147, 196, 238, 239, 240. —i főiskola és ktára 13, 18, 20, 24, 28, 30, 137—142, 145—147, 232, 233, 235, 236, 238—240, 242, 243, 245, 246, 342, 346. —i jezsuita-rendház 145—147.
 «Sárospataki Füzetek» 245, 346.
 «Sárospataki Ref. Lapok» 24, 146, 232, 235, 239, 240, 342.
 Sárvári népkvár 62.
 Sátor Péter 247.
 Sátoraljauhely 147, 342. —i kegyes-rendi főgimnázium ktára 19, 147, 235, 342.
 Schade, A. — van Westrum 304.
 Schäffer János 286.
 Schedel Hartmann 103.
 Scheffler János 244.
 Scheible 321.
 Schein Józsefné 390.
 Schieber 181.
 Schiffmann Konrád 272.
 Schinnerer Johannes 379.
 Schlecht 290.
 Schleiermacher 160, 279.
 Schlick-féle vasállvány 34, 38.
 Schloderer J. V. 278.
 Schlözer A. Z. 182.
 Schmidt Erzsébet 192. — Sándor 48.
 Schmuedhofer Johann 279.
 Schneider G. 277.
 Schnell Sándor 369.
 Schnorr H. — v. Carolsfeld 279.
 Schoiffer 268.
 Schott Andreas 8.
 Schottenloher Karl 181.
 Schönfeld P. 197.
 Schönherr Gyula 32.
 Schönwald Wilhelm 312.
 Schönwetterus 28.
 «Schreiben Fürsten Gabriel Bethlehem etc.» (1619.) 324.
 Schultz Dániel 244.
 Schumacher Alexander 318—320.
 Schumann Paul 182.
 Schwartz 165.
 Schwarz Ignác 72, 197. — József 296.
 Schwenke Paul 271, 277—279, 281, 282.
 Schwetschke 361.
 Scotus Andreas 380.
 Scribanus Carolus, Coenobiarchia (Antwerpen, 1620.) 343. — Politica Christiana (Antwerpen) 343.
 Sears, Roebuck & Co. cég közkvtára 94.
 Sebestyén Gyula 72, 197, 203, 284, 388.
 Seelinger Joachim 245.
 Seitz J. Chr. 180.
 Sejer mann N. A. 354.
 Selmezbánya 33, 45, 286. —i vár-ktár 45.
 Selypi cukorgyár ktára 55, 58.
 Sembeck 182.
 Sembritzki Johannes 180.
 Sempte 243.
 Semsey Andor 187.
 Seneca 101, 103.

- Sennertus Dániel 233.
 Sepsiszentgyörgy 33, 45, 72, 197.
 Serenius Q., *Medicinale carmen* 176.
 Sernigi Girolamo 372.
 Sessius Paulus 325.
 Severinus Márk 67.
 Sèvres-i áll. porcellángyár 171.
 Shakal A. 182.
 Sharp Henry A. 379.
 Shelburne 169.
 Shrubsole W. A. 153.
 «Siebenbürger Volksfreund» 154.
 Sigray Pál 72, 197, 253.
 Sikabonyi Antal 208.
 Siketnémák váci orsz. intézete 197.
 Silberstein Adolf 312.
 Simanca Jacobus, *De republica* 237.
 Simancasi archivo general 176.
 Simándi István 141.
 Simon Géza 42.
 Simplicius és Simplicius-utánzatok 180.
 Sinai Miklós 13.
 Singapore 274.
 Singer és Wolfner-cég 261.
 Singer Josef 78.
 Sirach 113, 115.
 Siskovics József 297, 298.
 Sixtus (IV.) pápa 292. — (V.) pápa 334.
 Skaricza Máté 224, 225.
 Skeledeus 342.
 Slejdanus, *Commentarii historici* (Strassburg, 1576.) 240.
 Sloane Hans 169.
 Smit D. 88.
 Smith James 275. — Jessie Willox 181. — Lloyd P. 160.
 Smither Reginald E. 273.
 Smithsonian Institution Washingtonban 197, 354.
 Société de Arvis de la Bibliothèque Nationale et des grandes bibliothèques de France 372.
 Sokolovaci vándortár 53.
 Sollikowsky Joannes Demetrius, *Commentarius rerum Polonicarum* 237.
 Soltau 321, 324.
 Solymosi Elek 197.
 Sommariva 175.
 Somogy vm. 62, 217.
 Somogyi ktár Szegeden 31, 47, 48.
 Somogyi Pál 217, 219, 220, 222, 224—225, 228—230.
 Sonnenschein W. S. 160, 164.
 Sonnius Michel 5.
 Soós Ferenc 197.
 Sophokles 191.
 Sopron vm. 124, 296. — i és vár. múzeumi 388.
 Sopron (város) 74, 86, 242, 255, 347, 382. — i bencés főgimnázium 152.
 Sorani Aldo 90, 175, 269, 332, 372.
 Soriga Renato 269.
 Soti vándortár 53.
 South Bend 353. — i magyar önképző-és dalkör ktára 54.
 Spalatinus Georgius, *Consolatoria exempla* 343.
 Speckter 181.
 Spinelli biboros 334.
 Spinola Ambrosio 327.
 Spina Ferenc 219.
 Spitzer Mór 155.
 Spoelberch de Lovenjoul 272.
 Sponer Andor 307.
 Springfield 281. — i könyvesház 92, 281, 376.
 Srnensky Mátyás 157.
 Staindl Mátyás 390, 391.
 Stainhibell I. Steinhübel.
 Stampfel-féle Tudományos zsebkönyvtár 261.
 Stancari Fr. 198.
 Stapfer Paul 77.
 Starck Ulrich Johannes 277.
 Starincii vándortár 53.
 Statisztikai hivatal, M. kir. központi — 71, 152, 153, 197, 253, 354.
 Stauff Philipp 181.
 Steele H. G. 274.
 Stefano Arrigo 336.

- Stefánia-egyesület 253.
 Stein Henri 269, 270, 373.
 Steinhübel Gottfried 67—69.
 Stemmer Ödön 254.
 Stendhal 273.
 Stephanus Róbert 239.
 Stercula E. 197.
 Stevens Edward F. 94.
 Stevin Simon 8.
 Stewart James Duff 177.
 Stockholmi egyetemi ktár 252. — ifj. ktár 376. — kir. ktár 71, 196, 276.
 Stöhr Géza 262.
 Stölten 77.
 Strada, Octavius de —, De vitis Imperatorum Romanorum 235. — Symbola varia diversorum Principum 235.
 Strassburg 78, 103, 233, 234, 238, 240, 342. —i egyetemi ktár 281.
 Strauss N. 253.
 Stronszky Ágost 38.
 Studniczki Wladyslaw 72, 197.
 Sturm Albert 310.
 Subiacoi kolostor 182.
 Surányi István 68.
 Surányi népkvár 65.
 «Survey» 374.
 Sümeg 46.
 «Sürgöny» 154.
 Swewen Godfrey 197.
 «Sylloge variorum Tractatum Anglicorum» (Frankfurt, 1649.) 137, 138, 237.
 Sylvester János Rosariuma 188.
 Szabad Egyetem 125. — Lyceum 54, 57, 125; szabadtanítási telepeinek nyilv. ktára 57.
 Szabadka 46, 253. —i népkvár 52, 59. —i vár. múzeum és közktár 46.
 Szabadkőműves-irodalom 83—87.
 Szabadoktatási Tanács, Orsz. — 129.
 Szabadoktatásügyi intézmények, Magyarországi — 123—135.
 «Szabadság» 199.
 «Szabadság, egyenlőség, testvériség» 188.
 Szabadságharc bibliográfiája 188, 189.
 Szabadságharcra von. gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktarában 74, 155, 189, 201, 202, 255, 256, 287, 355, 356.
 Szabolcs vm. 62.
 Szabó Aranysz. János 296. — Bertalan 354. — Ervin 96, 287, 388, 390, 391. — Gyula (U.) 231. — Károly Régi Magyar Könyvtára 23—25, 27, 36, 42, 106, 110, 138, 143, 144, 157, 188, 198, 221, 222, 224—229, 231, 233—246, 267, 341—348, 354. — László (Bártfai) 193, 194, 207. — Lázár 224, 225. — Miklós (Vetési) cle 356. — X. Ferenc 154.
 Szakácsok köre, Magyar — 153.
 Szakmári Pál 68, 69.
 Szakrendszerek, Könyvtári — 159—168.
 Szakszervezeti Tanács, Orsz. — 127, 134.
 Szalay Béla 197. — Imre br. 72, 96, 197, 201, 253, 284, 382, 388. — László 200, 347. — Péterné 74, 201.
 Szalády Antal 199.
 Szalánczi István 20, 21.
 Szalárdi János 28, 136.
 Szalárdi vándorkvár 53.
 Szalonta 218, 229.
 Szamos 219.
 Szamosújvár 46. —i kir. orsz. fegyintézet 153, 196. —i Örmény Múzeum 31, 46.
 Szarvas 153. —i népkvár 52.
 Szatmár vm. 62. —i múzeum 43.
 Szatmár (város) 33, 47, 252. —i püsp. hittudományi intézet 296.
 Szauer Imre 72, 196.
 Számvevőszék, M. kir. áll. — 71, 153, 155, 197.
 Szárai Ferenc 13.
 Szári népkvár 62.
 Szász József 286. — Károly 289; legirj. 388.

- Szász Tanulók Szövetsége 134.
 Szászváros 33, 47. —i ref. Kún-kollégium ktára 31, 47.
 «Századok» 18, 20, 27, 261, 321, 343.
 Szeben vm. 124.
 Szedekiás zsidó kir. 114.
 Szedenich Fülöp 253, 354.
 Szeged 47, 72, 75, 152, 196, 197, 385.
 —i gazd. olvasóköri ktára 59. —i vándorktárak 53. —i vár. múzeum 31.
 Szegedi Gergely 32.
 Szegedy Maszák Hugó 201.
 Szegedy Róza l. Kisfaludy Sándorné.
 Szekerke Lajos 197.
 Szekszárdi apátság 202.
 Szekulics Géza 262.
 Szelcsovai néptár 52.
 Szelestey cs. 74, 201.
 Szelinski György 308.
 Szelistyei néptár 65.
 Szellemi munkásság szervezése 209—216.
 Szelőcei ifj. ktár 59.
 Szemere Pál 294, 296, 300.
 Szemes Miklós 286.
 Szenczi Molnár Albert l. Molnár.
 Szenicei néptár 65.
 Szentágota 148, 149.
 Szentesi vándorktár 53, 62.
 Szenteskormosparti néptár 62.
 Szentesy Alfonz 72, 197, 354.
 Szentgyörgy-céh exlibris-kiállítása 389, 390.
 Szent-István Társulat 261, 286.
 Szent-Ivány cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 74, 203, 256.
 Szent-Ivány Zoltán 74, 203.
 Szentkereszthy György 190. — Györgyné 190.
 Szentmártoni Kálmán 354.
 Szentmihályúri ifj. ktár 59.
 Szent-Pétervár 188, 197. —i császári nyilv. ktár 188, 276.
 Szepes vm. 124.
 Szepesi kamara 155.
 Szepeshely 243.
 Szepetmeki János 219.
 Szerepi néptár 65.
 Szerémi Illés 227.
 Szeverszoon Jan 89.
 Széchenyi gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 193, 202, 256.
 Széchenyi Béla gr. 202. — Ferenc gr. 13. — Sándor gr. 202.
 Széchenyi-Kör Eperjesen 54, 56, 62. — Orsz. Könyvtár l. Múzeum.
 Széchy György 324, 329.
 Székely Ádám gr. 349, 351.
 «Székely Hirmondó» 73, 199.
 Székely Nemz. Múzeum Sepsiszentgyörgyön 32, 45, 46, 197.
 Székelykeresztúr 354. —i néptár 65.
 Székelyudvarhely 286. —i ferences kolostor ktára 347.
 Székesfehérvár 48, 245, 297, 354. —i néptár 52. —i papnevelő-intézet 297.
 Széki néptár 63.
 Széll Farkas 227, 228. — Kálmán 124.
 Szigetvár 226. —i néptár 62.
 Szigligeti-Társaság Nagyváradon 54.
 Sziklay Ferenc 197.
 Szikszó (folyó) 322.
 Szikszói Fabricius Vazul 239.
 Szilády Áron 217, 219—224, 226—231.
 Szilágy vm. 124.
 Szilágyerkendi néptár 55.
 Szilágyi István-kör 72, 197. — Mihály 227. — Sándor 18, 20, 22, 27, 136, 137, 260.
 Szilveszter oláh pap 25.
 Szily Kálmán 14, 388.
 Szinlapok a M. Nemz. Múzeum ktarában 71, 152, 195, 252, 353.
 Szinyei Gerzson 28, 137—139, 141, 146, 235, 246.
 Szinnyi József id. 41, 122, 141, 188, 189, 203, 220, 225, 234, 257—259, 266, 284, 285, 344, 388. — ifj. 72, 197, 259.

- Szirmay cs. ltára a M. Nemz. Múzeum
ktárában 202.
- Szirmay Balamér 202.
- Szkárossy Gusztáv 45.
- Szkulyai népkvár 65.
- Szmrecsányi Miklós 388.
- Szolár Ferenc 286.
- Szolimán (II.) török szultán 148—150,
226.
- Szolnok-Doboka vm. 124. —i irod.
tört. és ethnogr. társaság ktára Dé-
sen 31, 37.
- Szolnoki gazd. egyesület ktára 59.
- Szombathely 48, 52, 75. —i népkvár 52.
- Szombathi János 24, 28, 137, 138,
141, 142, 234, 238, 242.
- «Szombati Lapok» 154.
- Szombatos kodexek 113—122.
- Szomorfalulovászii ifj. ktár 59.
- Szontágh Hugó 286.
- Szöke Emil 197. — Ferenc 245, 344.
- Szölösi János, Responsio opposita dis-
putationi Andreae Horváth (Sáros-
patak, 1651.) 144, 238.
- Szőnyi I. László, Az Orsz. Magyar
Iparművészeti Múzeum és Iskola
ktárának címjegyzéke (Bpest, 1913.)
358—360.
- Sztárai Mihály 221, 224, 227, 229.
- Sztripszky Hiador 26, 32, 144, 197.
- Szundy Károly 388.
- Szücs István 25.
- Szügyi népkvár 60.
- Szűry Dénes-ktár 391.
- Tacitus 234, 338, 347.
- Talpasi népkvár 57.
- Tamás (Aquinoi Szent) 101, 103. —
ferencendi szerzetes 101.
- Tamaskó István 316.
- Tamássy Géza 72, 197.
- Tankó Béla 47.
- Tantossy József 358.
- Tapolcsáni L., Axiomata (Nagyszom-
bat, 1706.) 253.
- Tapolyhanusfalvi népkvár 56.
- Tardoskeddi ifj. ktár 59.
- Tasnád 243.
- Tasso 175, 338.
- Tatay János 295, 296, 299.
- Tatchel Frank 178.
- Tauler 178.
- Taurellius Nicolaus, De rerum aeter-
nitate (Marburg) 240.
- Táborszky Nándor 200.
- Tállay István 20.
- Tállay népkvár 62.
- Társadalomtudományi Egyesület, Ma-
gyar — 126. — Társaság 126.
- «Társalkodó» 154, 355.
- Technografikai művészeti nemz. kon-
gresszus Torinóban 332.
- Technologiai iparmúzeum, M. kir. —
285.
- Tedder 95.
- Telegdi cs. 150.
- Telegdi János 157. — Miklós 301.
- Teleki gr. ktár Marosvásárhelyt 13, 344.
- Teleki Géza gr. 388. — Sámuel gr.
383. — Sándor gr. 388.
- Temes vm. 124.
- Temesvár 33, 49, 58, 75, 152. —i
népkvárok 54, 58, 63. —i vár. ktár
31, 49. — józsefvárosi polg. olvasó-
egylet 54, 58, 63, 64.
- Tempel-kiadások 179.
- Tengerparti m. kir. áll. tisztviselők
egyesülete 52.
- Tenkegöbbedi népkvár 62, 65.
- Tenkei népkvár 65.
- Terentius 90, 101.
- Természettudományi Társulat, M. kir.
— 259, 261.
- Tetzel Lőrinc 192.
- Teubner B. G. 271.
- Teza Emilio 268.
- Téglás Gábor 153, 200.
- Térképek a M. Nemz. Múzeum ktará-
ban 199.
- Térképkiállítás 89.

- Thallóczy Lajos 253, 254.
 Thaly cs. ltára a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 203.
 Thaly Kálmán 74, 203, 254.
 Tharaud Jérôme 77.
 Thausing Moriz 179.
 «The anuals of sporting and fancy
 gazette» 173.
 «Theatrum Fortitudinis» 238. «Tra-
 gicum — Actorum et Casuum Ce-
 lebratorum» 137.
 «The Egyptian Gazette» 154, 254.
 «The library journal» 92—95, 374—
 378.
 «The library world» 176—178, 273—
 275, 378, 379.
 Theodotion 115.
 «The sporting magazine» 175.
 «Theuerdank» (1517.) 104.
 Théophile 264.
 Thibaut J. B. 197.
 Thiel V. 179.
 Thiele Arthur 318.
 Tholnai Fabritzius Bálint 229.
 Thomasson-ktár 169.
 Thoroczkay Viktor 72, 197.
 Thököly Imre 146, 148.
 Thuanus 331.
 Thuri Pál 222.
 Thurn gr. 324.
 Thurzó cs. 73, 200.
 Thurzó Elek 150. — György 242. —
 Kristóf 243.
 Tieck Ludwig 181.
 «Tietosanakirja» szerk. 72, 197.
 Tietze Hans 97, 102.
 Tilton Edward L. 92.
 Timár Kálmán 286.
 «Times» 175, 269.
 Timus argesi pk. 106.
 Tinius Johann Georg 276.
 Tinódi Sebestyén 219.
 Tiszafüredi múzeum- és ktár-egyesület
 54, 60. — népkvár 64.
 Tiszaujlaki népkvár 55, 58.
 Todorcszku Gyula 9, 246.
 Tokaji piarista rendház 147.
 Toldy Ferenc 14, 217, 220, 222,
 224—226, 229—231, 299, 302; kör
 Pozsonyban 54, 60, 64. — László
 199, 200.
 Tolna vm. 245.
 Tolnai István 19, 22—24, 26, 28,
 233. — Vilmos 197.
 Tolossanus Gregorius, Commentarii
 (Köln, 1600.) 342.
 Tolsztoj 158.
 Tomicza János 297, 298.
 Tommaso di Silvestro 90.
 Topolyai népkvár 61, 62.
 Tordai iparosok önképző-egylete 55,
 58, 63.
 Tordai Máté 242.
 Torino 332, 334. —i kir. nyomdászati
 szakiskola 332. —i nemz. könyv-
 múzeum 332. —i vár. ktár 338.
 Tormosi ifj. ktár 59.
 Tornóci ifj. ktár 59.
 Torontál vm. 62, 124. —i magyar
 közművelődési egyesület és ktára
 54, 58, 63.
 Torrentius Laevinus 8.
 Tory Geoffroy 369.
 Tosca Pietro 89.
 Tourneux Maurice 373.
 Tournoux Georges A., Bibliographie
 Verlainienne (Leipzig, 1912.) 158,
 159.
 Tours 1.
 To van Rije 88.
 Tóth Árpád 33.
 Tótpelsőci ifj. ktár 59.
 Tőke Ferenc 219.
 Töpler Kálmán 382.
 Tőrei ifj. ktár 59.
 Török (Várad) cs. ltára a M. Nemz.
 Múzeum ktárában 203.
 Török János 44.
 «Török-magyarokori államokmánytár»
 21.

- Törökszentmiklósi népkvár 62.
 «Történelmi Tá» 18, 20, 21, 137, 237.
 Történelmi Társulat, Magyar — 261, 263.
 «Törvénycikke, Az 1685. fogarasi országgyűlés —» (Koloszvár, 1685.) 72, 198.
 Töry Gusztáv 287.
 «Tractatibus, De Pacis — Monasterii institutis» 238.
 Trattner János Tamás 298.
 Trau-féle árverés 268.
 Traube 176.
 Trautmann Róbert 154.
 «Trawrbrott, Hungarischer —» (Magdeburg, 1619.) 322.
 Trenck Frigyes 180.
 Trencsén vm. 124.
 Trencsén (város) 33.
 Trencsén-Teplic 74.
 Treuttel Friedrich 277.
 Trino Monferrato 333.
 Trocaderoi gipsz-múzeum 171.
 Troyesi közs. ktár 172.
 Trócsányi Zoltán 16.
 «Trutina Statu Europa» 137.
 Trübner Nicholas 160, 161.
 Tsoevius Franciscanus, Aurora Tri-lancenta 341.
 Tulcsik Ferenc 197.
 Turati 96.
 Turi György 229.
 Turin 197.
 Turner J. S. 392.
 Turnowsky Sándor 197.
 Turócz vm. 124.
 Turóczy János 103.
 Turócszentmárton 33, 44, 49. —i Tót Múzeum 49.
 Turtsány Vilmos 155.
 Türr István 123.
 Tyler Anna C. 93.
 Tyrnavia l. Nagyszombat.
 Tyrwitt 169.
 Tzímor János (Detzi) 229.
 Udvarhely vm. 53, 124.
 Udvarhelyi Péter 27.
 Ugocsa vm. 53.
 Ugrai népkvár 61.
 Uhrlirz Karl 179.
 Újfalu 217—220, 222—225, 228—230.
 Újfalvy l. Desbordes 77.
 Ujszékelyi népkvár 55.
 Ujvidék 197. —i DMKE ktár 54, 60.
 Ulbach Louis 77.
 Ungvár 86, 153, 157. —i népkvár 55, 60.
 Uppsalai egyetemi ktár 152, 196, 353.
 —i kungl. humanistika Veterskaps-Samfundet 196.
 Uránia tudományos egyesület 54, 56, 126, 128. —munkásgimnáziumai 128.
 Urceus Antonius 276.
 Ursinus Elias 66.
 Uruguayi köztársasági statisztikai hivatal 196.
 Utrecht 89. —i könyvesház 379.
 Uttzas Mihály cle 255.
 Üchritz-Amade Emil gr. 255.
 Üchritz Emil br. 255.
 «Vadászságh, Hispaniai —» 145.
 Vaganey Hugues 175, 272.
 Vajda Miklós (Némai) 150. — Viktor 72, 197.
 Vakokat gyámolító orsz. egyet 54, 60.
 Valdes, Juan de — 269, 270.
 Valenciai egyetemi ktár 272.
 Valgimigli A. 90, 175, 269.
 Valla Lorenzo 278.
 Valladolid 237.
 Vallauri Niccolo 333.
 Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, M. kir. — 30, 45, 51, 54, 153, 197, 253.
 Valtsanski Antal 347.
 Van den Brockh Krispin 9.
 Van der Borghth Péter 6.
 Van der Goes 11.
 Van Dokkum J. D. C. 88.

- Van Leest Antal 6.
 Van Rijn Gerrit 88, 89.
 Vanrycke P. 171.
 Van Swieten 78, 82.
 Vanzetti 332.
 Varasd 241.
 Varga Zsigmond 286.
 Vargha László 197. — Zoltán 72, 197, 253.
 Varju Elemér 286, 346, 388.
 Vas vm. 62, 124. —i kulturegyesület és múzeuma 31, 48, 53.
 Vasadi-kodex 223.
 «Vasárnapi Könyv» 56, 128.
 «Vasárnapi Ujság» 223, 228, 258, 289.
 Vasúti kölcsönktár 178.
 Vasvári népkvár 52.
 Vác 50. —i múzeum-egylet és múzeuma 31, 50, 153. —i népkvár 62, 65.
 Váczy János 294, 299.
 Vágó Ferdinánd 87. — Pál 314.
 Vámosi Gergely, Istenes elmélkedések 145.
 Vámospércsi népkvár 62.
 Vámosy György 254.
 Vándorktárak I. Népkvárak.
 Várady L. Árpád 382.
 Várépítési bizottság, M. kir. — 197.
 Várnai ifj. ktár 59.
 Vásárhelyi Gergely, Epistolák (Bécs, 1618.) 72, 198.
 Veér Imre 72, 197.
 Velence 237, 269, 334, 371. —i Szent Márk ktár. 175, 268, 269, 371.
 Velösy Lipót 72, 197.
 Vencel (I.) cseh kir. 9.
 Venturi Raffaele 91.
 Verböi ifj. ktár 59.
 Verein der deutscher Freimaurer 83.
 Veresmarthi István 233.
 Veress Endre 262.
 Vergilius 338.
 Verlaine 158, 159, 265.
 Verona, Dioniso da — 338.
 Veröcze vm. 297.
 Verpeléti népkvár 62.
 Versecz 50. —i magyar ifj. önségélyző-egylet 54, 58. —i vár. könyvtár és múzeum 31, 51.
 «Versek, Üdvözlö — Csáky Mihályhoz» (Kolozsvár, 1558.) 198.
 Vesimoeius, Commentarius in Pandectas Juris Civilis 238.
 Veszelei polg. olvasókör ktára 60.
 Veszprém vm. 62, 124, 295. —i múzeum 31, 50, 197.
 Veszprém (város) 50, 196, 197. —i papnevelöintézet 295. —i vándor-ktár 55.
 Vértesy Jenö 194, 206.
 Vicaire Georges 272.
 Vidor Marcel 153.
 Vigny, Alfred de — 273.
 Viktor Amadé (II.) szárd. kir. 336.
 Viktor Emánuel (II.) olasz kir. 92.
 Világos 285. —i népkvár 55, 58.
 Vilmos (I.) angol kir. 275. — (I.) német császár 275. — németalföldi helytartó 275. — (Norwichi Szent) 275.
 Vincent Benjamin 161.
 Vinet 171.
 Vintimille, S. de — du Luc 270.
 Viollet Paul 372.
 Viret 20.
 Visconti Ennio Quirino 337, 338.
 Visegrádi János 147, 342.
 Visegrádi népkvár 62.
 Vitéz János esztergomi érsek 289, 293.
 Vitkovics Mihály 294, 300.
 Vizjegyek 279.
 Vizsolyi biblia 17, 28. — kánonok I. Cikkek.
 Vogelsang Fr. 279.
 Vohr József 247.
 Voigtländer R. 360.
 Vojdovich Mihály 296.
 Volf György 115.
 Volkmar-Staachmann F. 271.

- Volksbund zur Bekämpfung d. Schmutzes in Wort und Bild 88.
 Voltaire 81, 263—265.
 Vorstermann von Oyen A. A. 89.
 Vossius Isaak 276.
 Vostre Simon 373.
 Vögelin Ernst 270.
 Völker 277.
 Vörös István 262.
 Vramecz-féle Postilla 241.
 Vrchlický Jaroslav 310.
 Vulteius, De Pheudis 343.
- W**
 Wachtel Gyula 154, 355.
 Wackernagel Martin 380.
 Wagner Cosima 200. — Richárd 355. — Thomas 277.
 Waldbauer Ilona 192.
 Wallenstein 277.
 Walter Gyula 197.
 «Wanderer» 154.
 «Warnungschreiben, Ferdinandi (II.) etc. —» (1621.) 329.
 Waser Johann Heinrich 276.
 Washington 197, 252, 281. —i Library of Congress 93, 153, 170, 171, 196, 253, 281, 283, 353, 383. —i Surgeon-General's Office ktára 377.
 Weber Carl Julius 276. — Immanuel 380.
 Wechsler Ludwig 306, 316, 317.
 Weiss Emil Rudolf 179, 253.
 Weisstein Gotthilf 182.
 Wekerle Sándor 125.
 Weller 321.
 Werbőczy István 143, 150.
 Werndt Friedrich 277.
 Werner Georg 277.
 Wesselényi Ferenc br. 349, 351. —né 349.
 Westclevelandi magyar ref. ifj. egyesület ktára 54.
 White Henry J. 175.
 Wichmann Yrjö 197, 253, 303.
 Widener-gyűjtemény 378.
- Wiederseim Grace G. 181.
 «Wiener Zeitung» 154.
 Wierzbowski Th. 188.
 Wiesner Jakab, Der ungarische Buchhandel (Budapest, 1913.) 260—261.
 William connaughti hg. 275. — of Malmesburg 275. — of Newbury 275.
 Wilson William 177.
 Windisch-Graetz Lajos hg. 19.
 Winkelmann 337.
 Winter Raphael 182.
 Wisconsin hist. Commission 72, 197.
 Witte, C. de — 279.
 Wittenberg 229, 239, 253, 341. —i akadémia 233.
 Wittich János 246.
 Wlassics Gyula 125, 130, 382—388. — Múzeumok és könyvtárak (Budapest, 1913.) 75, 76.
 Wolfius 349.
 Wolfner I. Singer.
 Wolfstieg August, Bibliographie der freimaurerischen Literatur (Burg B. M. 1911—2.) 83—87.
 Wolkan Rudolf 271, 321.
 Wood William 269.
 Wrigley Maurice J. 177, 273.
 Wundt Wilhelm 159.
 Würzburgi hys.-med. Gesellschaft 197.
- X**
 Xylander Stephanus, Carmina sepulchralia (Löcse, 1614.) 243.
- Y**
 York 178.
- Z**
 Zaandam 89.
 Zagyvarékasi népkvár 52.
 Zabler Margareta 246. — Péter 246.
 Zala vm. 53, 62, 295.
 Zalaegerszeg 196.
 Zalaszentmihályi olvasókör ktára 62.
 Zambra Alajos 175, 340, 372.

- Zanetti, Camillo Bartolommeo de — 269.
- Zarncke Friedrich 361.
- Zágráb 152, 370.
- Zápolyai János m. kir. 149.
- Zedler 144, 237.
- Zeiller Simon 179.
- «Zeitschrift des Österr. Vereines für Bibliothekswesen» 178, 179.» — für Bücherfreunde» 179—183, 275—277, 379—381.» — von und für Ungarn» 141, 234.
- «Zeitung, Neue — auch unpartheysche Beschreibung etc.» (1620.) 327.
- Zemplén vm. 19, 62, 136, 347.
- Zenei gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktarában 73, 154, 199, 200, 254, 255, 355.
- «Zentralblatt für Bibliothekswesen» 277—283.
- Zichy Jenő gr. ktára 391. — Nándor gr. 198, 200.
- Zilah 286.
- Zimmermann Ágoston 286.
- Zinzendorf Fülöp gr. 202.
- Zipernovszky Ferencné 9.
- Zirci apátság 72, 198.
- Znióváralfai ifj. ktár 59.
- Zobeltitz, Fedor von — 182.
- «Zodiacus Caesarum» 234.
- Zokóczi Sámuel 244.
- Zola 158.
- Zolnai Gyula 72, 198.
- Zombor 50, 196. —i vár. ktár 31, 50, 51.
- Zombori János 296.
- Zoványi Jenő 346.
- Zólyom vm. 124.
- Zölfikár aga 20—22.
- Zrinyi Miklós (a szigetvári) 226.
- Zrinskai vándorktár 53.
- Zürich 234.
- Zsiga-féle alapítványi ktár 109.
- Zsigmond (III.) lengyel kir. 328 330. — m. kir. 201, 255, 262.
- Zsilinszky Lajos 254. — Mihály 388.
- Zsitvaszentmártoni ifj. ktár 59.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáranak hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait, beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként március, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a szerkesztő címére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferenciek-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—21. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai időszaki sajtó* 1910-ben. I. *A magyar hirlapirodalom, Kereszty Istvántól.* II. *A nem magyar nyelvű hirlapirodalom, Kereszty Istvántól.* III. *Folyóiratok, Dr. Fitos Vilmostól.* Függelék: *A magyar nyelvű hirlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 50 fillér. Ezt évről-évre kiegészíti: *A hazai időszaki sajtó változásai c. füzet.* Ára 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. PAUL GULYÁS.

Quatre livraisons par an: prix du volume Nouvelle série, XXI. volume. IV-e
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. livraison. Octobre—Décembre 1913.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

	Page
Guillaume Fraknoi: Le Missel de Várad et le manuscrit Curtius d'Esztergom jadis dans la possession de Beckensloer	27*
Aladár Bellaagh: Le centenaire de la première édition des poésies de Berzsenyi	27*
Dr. Paul Gulyás: Les traductions des belles lettres hongroises dans la bibliothèque du Musée National Hongrois. (Première partie)	27*
Dr. Béla Leffler: Beitrag zur Bibliographie der auf Ungarn bezüglichen deutschen Zeitungen	28*
Dr. Aloyse Zambra: Giovanni Battista Bodoni (Avec 3 figures dans le texte)	28*
Étienne Harsányi: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue (Quatrième partie)	28*
Bibliothèque hongroise: Contributions aux I. et II. vol. de l'Ancienne bibliothèque hongroise de Charles SZABÓ. Par MM. Étienne HARSÁNYI, Louis KEMÉNY, Émeric LUKINICH, Jean MELICH, Desiré REXA et Elemer VARJÚ	28*
Documents inédits. Émeric LUKINICH: Lettre de Samuel Pataki au comte Louis Bethlen au sujet de l'imprimerie réformée de Kolozsvár	28*
Indicateur officiel. Bericht über die Széchényische Bibliothek des Ungarischen National-Museums im dritten Quartal des Jahres 1913	28*
Littérature. Etienne BORSOS: Catalogue de la bibliothèque du lycée réformé de Pépa. II. Par Etienne GYALUS. — I. Ladislas SZÖNYI: Catalogue de la bibliothèque du musée et de l'école des arts appliqués. Par le dr. Paul GULYÁS. — Rudolf JENTZSCH: Der deutsch-lateinische Büchermarkt nach den Leipziger Ostermesskatalogen. Par 2. — G. A. E. BOGENG: Der Bucheinband. Par le Dr. Paul GULYÁS. — Paul GULYÁS: Organisation et maintien des bibliothèques populaires	29*
Revue des périodiques hongrois. Akadémiai értesítő XXIV. 4. — Batthyaneum II. — Ethnographia XXIV. 2—3. — Irodalomtörténet. II. 5—7. — Irodalomtörténeti közlemények XXIII. 2—3. — Könyvtári szemle I. 1—5. — Magyar iparművészet. XVI. 3. — Múzeumi és könyvtári értesítő VII. 2. — Országos középiskolai tanáregyesületi közlöny. XLIV. 17.	31*
Notices. Die Generalversammlung des Reichsverbandes der Museen und Bibliotheken. — L'inauguration du palais de civilisation d'Arad. — L'exposition d'ex-libris de la Corporation de St. Georges. — L'activité de la bibliothèque municipale en 1912. — Bibliophilie et bénéfices. — Réparation et nettoyage des livres	34*

Siège de la rédaction et de l'administration: Magyar Könyvszemle
Budapest, Musée National Hongrois.

BULLETIN

DE LA REVUE BIBLIOGRAPHIQUE

HONGROISE

PUBLIÉE PAR LA BIBLIOTHÈQUE SZÉCHÉNYI
DU MUSÉE NATIONAL HONGROIS

DIRECTEUR :

PAUL GULYÁS

DEUXIÈME ANNÉE.

(Supplément de la Magyar Könyvszemle, nouvelle série XXI. volume.)

BUDAPEST

ÉDITION DE LA BIBLIOTHÈQUE SZÉCHÉNYI DU MUSÉE NATIONAL HONGROIS.

1913.

BULLETIN DE LA REVUE BIBLIOGRAPHIQUE
HONGROISE.

DEUXIÈME ANNÉE.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

1911

TABLE.

1. ARTICLES DE FONDS.

	Page
LA BIBLIOTHÈQUE SZÉCHÉNYI du Musée National Hongrois en 1912 ...	19*
ALADÁR BELLAAGH: Le centenaire de la première édition des poésies de Berzsenyi ...	27*
BIBLIOTHÈQUE HONGROISE. Contributions aux I. et II. volumes de l'Ancienne bibliothèque hongroise de Charles SZABÓ. Par ZOLTÁN FERENCZI, PAUL GULYÁS, ÉTIENNE HARSÁNYI, LOUIS KEMÉNY, LOUIS KROFF, JEAN MELICH, DÉSIRÉE REXA, GERSON SZINNYEI, JULES TODORESCU et ELEMÉR VARJU ...	22*, 28*
DR. LADISLAUS FEJÉRPATAKY. La Bibliotheca Rossiana ...	9*
GUILLAUME FRANKÓL Le Missel de Várád et le Manuscrit Curtius d'Esztergom jadis dans la possession de Beckensloer ...	27*
DR. PAUL GULYÁS. Le Musée Plantin-Moretus à Anvers (Avec une planche et 5 figures dans le texte.) ...	1*
— L'enseignement des adultes en Hongrie et les bibliothèques populaires de l'État ...	10*
— Organisation der geistigen Arbeit ...	21*
— Les traductions des belles-lettres hongroises dans la bibliothèque du Musée National Hongrois (Première partie) ...	27*
ÉTIENNE HARSÁNYI. La bibliothèque Rákóczi et son catalogue (Quatre parties) ...	1*, 13*, 22*, 28*
DR. BÉLA LEFFLER. Beitrag zur Bibliographie der auf Ungarn bezüglichen deutschen Zeitungen ...	28*
ARTHUR MARMORSTEIN. Unitarian manuscripts ...	10*
NOS BIBLIOTHÈQUES de province en 1911 ...	2*
DR. JOSEPH POPOVICI. Deux imprimés roumains du XVI. siècle (Avec une planche) ...	10*
JULES U. SZABÓ. Le manuscrit Lugossy ...	21*
DR. ZOLTÁN TRÓCSÁNYI. Über die 1612. Oppenheimer Ausgabe der Psalmenübersetzung des Albrecht Molnár von Szencz ...	1*
DR. ALOYSE ZAMBRA. Giovanni Battista Bodoni ...	28*

2. DOCUMENTS INÉDITS.

	Page
DR. PAUL GULYÁS. Statuten der Pester Buchbinder-Gilde aus 1746... ..	22*
LUDWIG KEMÉNY: Aus dem Protokoll der Stadt Kassa. — Die Buchbin- der-Innung der Stadt Lőcse an die Stadt Kassa bezüglich der Witwe Valentin Gewers. — Zeugenverhör anlässlich des Neudruckes der Rudimenta. — Reskript des Budaer Stadtrates an die Stadt Kassa ...	4*
— Die Druckkosten eines Buches in Ungarn im Jahre 1816... ..	14*
DR. EMERICH LUKINICH. Zur Keresder Ausgabe des historischen Werkes Wolfgang Bethlen's	14*
— Lettre de Samuel Pataki au comte Louis Bethlen au sujet de l'impri- merie réformée de Kolozsvár	28*

3. INDICATEUR OFFICIEL.

BERICHT über die Széchényische Bibliothek des Ungarischen National- Museums. Oktober 1912 — September 1913... ..	4*, 15*, 22*, 28*
DR. PAUL GULYÁS. Joseph Szinnyei père... ..	23*

4. LITTÉRATURE.

GUILLAUME APPOLINAIRE, FERNAND FLEURET, LOUIS PERCEAU. L'Enfer de la Bibliothèque nationale. Par BIBLIOPHILE	25*
ASSOCIATION DES BIBLIOTHÉCAIRES FRANÇAIS. Bibliothèques, livres et lib- rairies. II. Par ÉTIENNE GYALUS	16*
BIBLIOTHECA Mauriti Kornfeld. Par PAUL GULYÁS	16*
G. A. E. BOGENG. Der Bucheinband. Par PAUL GULYÁS	30*
ÉTIENNE BORSOS. Catalogue de la bibliothèque du lycée réformé de Pápa. II. Par ÉTIENNE GYALUS	29*
JAMES DUFF BROWN. Library classification and cataloguing. Par PAUL GULYÁS	16*
CATALOGUE de la bibliothèque de l'Institut Nobel I. Par P. G.	16*
HERMANN GNAU. Die Zensur unter Joseph II. Par Σ	6*
PAUL GULYÁS. Organisation et maintien des bibliothèques populaires... ..	30*
ÁRPÁD HELLEBRANT. Die historische Literatur Ungarns in 1912. Par Σ	24*
RUDOLF JENTZSCH. Der deutsch-lateinische Büchermarkt nach den Leipziger Ostermesskatalogen. Par Σ	30*
NEUERE UNGARISCHE Antiquariats-Kataloge	6*
GUSTAVE LANSON. Manuel bibliographique de la littérature française mo- derne. IV. Par PAUL GULYÁS	5*
ROBERT ALEXANDER PEDDIE. National bibliographies. Par PAUL GULYÁS	25*
I. LADISLAS SZÖNYI. Catalogue de la bibliothèque du Musée et de l'École des arts appliqués. Par PAUL GULYÁS	30*
G. A. TOURNoux. Bibliographie Verlainienne. Par BIBLIOPHILE	16*

JACOB WISNER. Der ungarische Buchhandel. Histoire de la librairie hongroise. The history of the hungarian booktrade. Par ÉTIENNE GYALUS	24*
JULES WLASSICS. Musées et bibliothèques. Par P. G.	5*
AUGUST WOLFSTIEG. Bibliographie der freimaurerischen Literatur. Par PAUL GULYÁS	6*
REVUE DES PÉRIODIQUES HONGROIS. (A fővárosi könyvtár értesítője. VI. 1., 3., 5. — Akadémiai Értesítő. XXIV. 4. — Bathyaneum. II. — Corvina. XXXIII. 9., 13. — Egyetemes Philologiai Közlöny. XXXVI. 19. XXXVII. 3—5. — Erdélyi Múzeum. XXVIII. 4., 5. — Ethnographia. XXIV. 2—3. — Huszadik Század. XIV. 1. — Irodalomtörténet. I. 9. II. 1., 2., 5—7. — Irodalomtörténeti Közlemények. XXII. 4., XXIII. 1—3. — Keresztény Magvető. XLVII. 8. — Könyvtári Szemle I. 1—5. — Magyar Iparművészet. XVI. 3. — Magyar Kultúra. I. 5. — Magyar Pedagogia. XXI. 6—7. — Múzeumi és Könyvtári Értesítő. VI. 4. VII. 1. — Nyugat. VI. 1. — Országos középiskolai tanár egyesületi közlöny. XLIV. 17. — Protestáns egyházi és iskolai lap. LV. 27.) 6*, 16*, 25*, 31*	
DR. GUILLAUME FITOS. La littérature bibliographique hongroise dans les trois derniers trimestres de 1912	16*

5. NOTICES.

Nominations à la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois...	8*
Die Auszeichnung des Paul Kerekes	8*
Les institutions de l'enseignement des adultes de la Hongrie au II. congrès italien de l'éducation populaire	8*
Die Leipziger Ausstellung für Buchgewerbe und Graphik	8*
Alexandre Kiszlingstein †. (P. G.)	17*
Les deux imprimés hongrois les plus anciens	17*
Nouveaux fers à dorer (Σ)... ..	17*
Über das Rosarium des Johannes Sylvester (DR. JOHANN MELICH)	17*
Ergänzungen zur Bibliographie des Zeitschriftenwesens der ung. Revolution, nebst einem dazu gehörigen Plane (DR. PETER NIKLAI)	18*
La bibliothèque du Musée National Transylvanien en 1912	18*
Les manuscrits détériorés dans les couvents de Thessalie	18*
L'état de la bibliothèque de l'université de Budapest en 1910 et 1911	18*
Sur la mort de Joseph Szinnyei père	26*
Changements dans la direction des archives nationales	26*
Nouvelles sur le personnel des bibliothèques d'université de Budapest et de Kolozsvár	26*
Le VII. cours de bibliothèque... ..	26*
Le congrès international des éditeurs à Budapest	26*
Lettre au directeur de la revue (DR. ERVIN SZABÓ)... ..	26*
Die Generalversammlung des Reichsverbandes der Museen und Bibliotheken... ..	34*

VIII*

	Page
L'inauguration du palais de civilisation d'Arad	36*
L'exposition d'exlibris de la corporation de St. Georges	36*
L'activité de la bibliothèque municipale de Budapest en 1912	36*
Bibliophilie et bénéfices	36*
Réparation et nettoyage des livres... ..	36*
CHANGEMENTS dans l'état des imprimeries hongroises de janvier à juil- let 1913	26*

Paul GULYÁS: Le musée Plantin-Moretus à Anvers. (Avec une planche et 5 figures dans le texte. Pp. 1—12.)

Esquisse historique de la maison typographique PLANTIN-MORETUS, suivi d'une description sommaire des richesses du musée d'Anvers visité per l'auteur. Les grandes bibliothèques nationales nous fournissent un tableau plus précis et plus détaillé de l'évolution de l'imprimerie que la collection d'Anvers, mais aucune ne nous permet un coup d'oeil aussi profond et aussi immédiat dans la vie intérieure d'une imprimerie antique et grandiose que cette vieille maison patricienne dont les possesseurs successifs gardaient pendant trois siècles avec une piété hors de paire la vaste habitation avec tous ses outillages techniques et tout son emménagement bourgeois.

Zoltán TRÓCSÁNYI: Über die 1612. Oppenheimer Ausgabe der Psalmenübersetzung des Albrecht Molnár von Szencz. (Ss. 13—16.)

In der Sammlung RÁTH der Ungarischen Akademie der Wissenschaften befinden sich zwei vollständige und zwei bruchstückige Exemplare der Oppenheimer Ausgabe der Psalmenübersetzung MOLNÁRS aus dem Jahre 1612. Die vier Exemplare sind bis auf Bogen *b* vollkommen identisch. Der Bogen *b* weicht jedoch in einem vollständigen und einem bruchstückigen Exemplar von den übrigen Exemplaren besonders dadurch ab, dass hier einige besondere Typen: e, m, vorkommen. Die auf diesem einzigen Bogen vorkommenden Abweichungen lassen sich dadurch erklären, dass der Satz des Bogens während des Druckes, oder ein Teil der schon fertig gedruckten Bogen beschädigt, und durch einem Neudruck ersetzt wurde.

Étienne HARSÁNYI: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Première partie. Pp. 17—28.)

L'auteur entend par Bibliothèque RÁKÓCZI la collection fondée par Georges I. RÁKÓCZI, prince de Transylvanie et développée plus tard par son fils Sigismond III. RÁKÓCZI. Georges I. fut du nombre de ces bibliophiles qui ne collectionnent les livres ni à cause de leur beauté, in à cause de leur rareté, mais bien à cause de leur utilité. Il dut hériter cette passion de son père Sigismond, le Mécène généreux de la Bible de Vizsoly.

Le prince Georges acquit ses livres tant lui-même que par l'intermédiaire des jeunes gens qu'il fit étudier à l'Étranger ou des agents qui exportaient les produits de ses domaines. Toutes ces gens-là lui achetèrent les nouveautés du temps, surtout les journaux et les brochures relatifs aux événements politiques, religieux etc. Il profite de toutes les occasions pour augmenter ses collections :

ainsi il achète en 1629 la bibliothèque de Samuel ROCHOTIUS pasteur protestant expulsé de Rochitzerberg. Il fait des démarches sérieuses auprès de la Sublime Porte pour acquérir les restes de la bibliothèque Corvinienne et offre en cas de réussite un pot-de-vin de 100 ducats et une bague de diamants à l'aga ZÖLFIKÁR. Malheureusement son plan échoua, non à cause de la probité de l'aga, mais à cause des exigences immodérées du vezir de Buda.

La collection de Georges I. se répartit entre ses deux châteaux de Gyulafejérvár et de Sárospatak. Étienne TOLNAI, pasteur de Sárospatak, servit en même temps de bibliothécaire. Ce fut lui qui rédigea la liste des nouvelles acquisitions, au nombre desquelles il y avait aussi beaucoup de dons, ainsi que celle des prêts, car George RÁKÓCZI fut un bibliophile altruiste. Pour compléter le portrait du bibliophile nous mentionnons encore qu'il subventionnait l'édition de plusieurs ouvrages théologiques et qu'il aimait à distribuer des livres parmi les communautés, les écoles et les églies.

Nos bibliothèques de province en 1911. (Pp. 29—65.)

Article fait d'après les rapports de l'Inspection supérieure et du Conseil national des Musées et des Bibliothèques. En 1911 l'Inspection supérieure disposait d'un budget total de 301.940 cour. Parmi les 80 instituts subordonnés à l'Inspection supérieure, il y a 27 bibliothèques publiques, 38 musées munis d'une bibliothèque générale et 8 disposant d'une bibliothèque spéciale destinée aux travaux scientifiques du personnel. L'Inspection supérieure alloua 9000 cour. aux frais de bâtiment et d'installation de trois bibliothèques, elle distribua parmi 44 instituts 32.000 cour. de subsides réguliers, dont le montant variait de 200 à 2200 cour., enfin elle dépensa 7810⁵⁰ cour. en subsides extraordinaires.

Il est impossible de donner un rapport suivi de l'activité des bibliothèques subventionnées, parceque leurs rapports annuels obligatoires ne s'étendent pas tous uniformément sur les mêmes points. Il y a même des bibliothèques — celles de Kassa, de Nagyvárad, de Szabadka et de Turócszentmárton — qui n'ont envoyé aucun rapport. La plupart des instituts ne donnent nul renseignement sur leurs revenus et leurs dépenses, et ceux qui s'étendent sur la question d'argent ne la traitent pas toujours avec la précision qui serait désirable. Des subsides communaux sont mentionnés par les bibliothèques de Győr (près de 3000 cour.), de Kecskemét (862³⁰ cour pour des acquisitions), de Losonc (800 cour. pour des acquisitions), de Pozsony (plus de 10.000 cour.), de Szeged (3000 cour. pour des acquisitions), de Temesvár (3720⁸⁰ cour. pour des acquisitions) et de Zombor (1000 cour.). Plusieurs bibliothèques se plaignent de l'insuffisance des locaux, ainsi les bibliothèques de Balassagyarmat, de Győr, de Komárom, de Nagyvárad, de Pécs (où les livres sont empilés dans les caves!), de la société historique de Temesvár et de Veszprém (où les livres sont emballés dans des caisses). La bibliothèque du musée de Miskolcz fut convenablement installée dans les anciens locaux de l'école de commerce. A Arad le palais de culture en construction, destiné à l'installation des collections de la société KÖLCSEY, ne sera achevé qu'à la

fin de 1912. Les nouveaux locaux de la Bibliothèque RÁDAY à Budapest qu'on espérait occuper pendant cette année, ne furent point achevés. A l'installation intérieure du nouvel édifice de la bibliothèque CSAPLOVICS à Alsókubin on mit le terme du 30 juin 1912.

L'accroissement des bibliothèques fut très inégal. Nombre des acquisitions (achats et dons) : 698 vols. à Arad, 19 vols. à Bártfa, 286 vols. à Budapest (Bibl. RÁDAY), 8082 pièces à Debreczen (académie réformée), 453 vols. à Eperjes, 1909 vols. à Győr, 254 vols. à Hódmezővásárhely, 306 vols. à Kecskemét, 2598 vols. à Késmárk, 276 vols. à Kiskunhalas, 1476 vols. à Komárom, 317 vols. à Losonc, 116 vols. à Lőcse, 146 vols. à Máramaros-sziget, 28 vols. à Miskolcz (Bibliothèque de l'Eglise Luthérienne), 847 vols. à Nagyenyed, 1198 vols. à Pápa, 130 vols. à Pécs, 3969 vols. à Pozsony, 2921 vols. à Sárospatak, 12.769 pièces à Sepsiszentgyörgy, 757 vols. à Szászváros, 129 vols. à Szatmár, 2975 vols. à Szeged, 632 vols. à Székesfejervár, 148 vols. à Szombathely, 3584 vols. à Temesvár, 2152 vols. à Versecz, 1080 vols. à Veszprém et 374 vols. à Zombor (Bibliothèque municipale). Nombre des volumes communiqués dans la salle de lecture : Arad 19.430 vols., Budapest, Société de bibliothèque, 11.715 vols., Debreczen 27.607 vols., Dés 223 vols., Győr 671 vols., Hódmezővásárhely 153 vols., Pápa 2488 vols., Pozsony 4296 vols., Sepsiszentgyörgy 1300 vols., Szeged 15.790 vols., Szombathely 286 vols.,¹ Temesvár 12.947 vols. (y compris les prêtres), Versecz 10.226 vols., Zombor 147 (nombre des lecteurs). Nombre des prêts à domicile : Budapest, bibliothèque RÁDAY 209 vols., Debreczen 5734 vols., Eperjes 248 vols., Győr 1416 vols., Hódmezővásárhely 902 vols., Késmárk 3079 vols., Kiskunhalas 1880 vols., Komárom 17.347 vols., Losonc 5080 vols., Máramaros-sziget 1563 vols., Miskolcz 820 vols., Nagyenyed 4185 vols., Nagyszombat 2407 vols., Pápa 1590 vols., Poprád 43 vols., Pozsony 3772 vols., Sárospatak 1956 vols., Szászváros 3210 vols., Szatmár 931 vols., Szeged 460 vols., Szombathely 3315 vols.

Quant aux bibliothèques populaires mises sous le contrôle du Conseil national des Musées et des Bibliothèques, leur nombre s'élevait à la fin de l'année à 1156. Les bibliothèques créées en 1911 se répartissent de la manière suivante : le Conseil national lui-même fondait pour la somme de 57.088'58 cour. 34 bibliothèques fixes et 42 bibliothèques ambulantes ; des sociétés d'éducation subventionnées de l'État la DMKE érigeait 9 bibliothèques, la DME en fondait 6, l'EMKE 10, la FMKE 22, la section de Budapest de la DMKE 2, enfin la Société scolaire hongroise, le cercle Széchenyi à Eperjes et l'Institut national du comitat Nógrád en fondaient chacun une. Les subventions distribuées par le Conseil national s'élevaient à la somme de 53.700 cour. répartie parmi 60 sociétés et bibliothèques du pays et 9 instituts de l'Etranger. En outre le Conseil national dépensait 3600 cour. à l'accroissement de 40 bibliothèques populaires créées par le Ministère de l'Agriculture, 943'42 cour. à des menues dépenses et 4000 cour. à la gratification des bibliothécaires.

¹ La direction se propose la clôture de la salle de lecture !

Le catalogue-modèle annoté, rédigé par M. GULYÁS, vit le jour et fut distribué au commencement de l'année.

872 bibliothèques ont fourni des dates plus ou moins précises sur le stock de livres et sur le nombre des prêts. Le total des volumes communiqués s'élève à 715.210 vols., le stock complet des bibliothèques monte à 353.255 vols. 579.205 des volumes prêtés appartiennent à la catégorie des livres récréatifs. Il n'y a que 49 bibliothécaires qui reçoivent de traitement régulier des autorités locales. La somme de ces traitements monte à 9131 cour. 41 bibliothèques populaires reçoivent de subvention municipale, dont le montant total ne s'élève qu'à 9732 couronnes.

DOCUMENTS INÉDITS.

Ludwig KEMÉNY: Aus dem Protokoll der Stadt Kassa. Die Buchbinder-Innung der Stadt Lócse an die Stadt Kassa bezüglich der Wittwe des Buchdruckers Valentin Gewers. Zeugenverhör anlässlich des Neudruckes der Rudimenta in der Buchdruckerei der Kassaer Jesuiten. Reskript des Budaer Stadtrates an die Stadt Kassa im Interesse des Buchhändlers Notenstein. (Ss. 66—70.)

Dokumente und Exzerpte aus dem Archiv der Stadt Kassa aus den Jahren 1610—1737.

INDICATEUR OFFICIEL.

Bericht über die Széchényische Bibliothek des Ungarischen National-Museums im letzten Quartal des Jahres 1912. (Ss. 71—74.)

Neuerwerbungen der Druckwerken-Abteilung: Pflichtexemplare 2589 St., Geschenk 233 St., Ankauf 278 St., insgesamt 3102 St. Druckwerke. Dazu kommen noch 5964 St. kleinere Druckwerke, ebenfalls als Pflichtexemplare zugekommen. Auf Ankauf wurden verausgabt 2383⁹² K, 70¹⁰ M. Im Lesesaal benützten 9345 Personen 27.831 Bde. Ausgeliehen wurden an 604 Personen 1318 Bde. Im verflossenen Quartal wurden 2175 Werke katalogisiert. An die Buchbinderei wurden 521 Werke in 684 Bden überwiesen. In das Bureau der Pflichtexemplare liefen während dieser Zeit 954 Sendungen ein, von daselbst wurden 862 Briefe abgesendet, darunter 297 Reklamationen. Von den wegen Übertretung des G.-A. XLI:1897 gerichtlich verfolgten Buchdruckereien flossen im ganzen Jahre als Schadenersatz und Pönale 469⁵⁴ K. ein.

Neuerwerbungen der Zeitungsbibliothek: 348 Jahrgänge in 30.650 Nummern als Pflichtexemplare, 19 Jahrgänge in 2263 Nummern als Geschenk, 10 Jahrgänge in 693 Nummern als Ankauf, 1. Jahrgang in 3 Nummern von einer anderen Abteilung der Bibliothek überwiesen, insgesamt also 378 Jahrgänge in 33.409 Nummern. Für Ankauf wurden 144 K verausgabt. Im Lesesaal benützten 797 Personen 2099 Zeitungsbande; ausgeliehen wurden an 19 Personen 56 Bde. Revidiert wurden 373 Jahrgänge in 27.257 Nummern, katalogisiert

102 Jahrgänge. Gebunden 326 Bde. Für die weniger benützten Bestände der Zeitungsbibliothek wurde ein Magazin gemietet und eingerichtet.

Neuerwerbungen der Handschriftenabteilung: Geschenke ein mittelalterlicher Codex, 4 Literaturbriefe, 1 literarisches Analekt, 1 Musik-Handschrift und 1 Musikerbrief, Ankauf: 1 Bd. neuzeitige Handschrift, 2 Literaturbriefe, 1 Musik-Handschrift und 69 Musikerbriefe, überwiesen von einer anderen Abteilung 3 Bde neuzeitiger Handschriften, gesammelt wurde ein Musikalien-Band, insgesamt 85 St. Auf Ankauf wurden 255 K zugewendet. Im verflossenen Quartal benützten 90 Personen 514 Bde, 343 Briefe und 224 literarische Analekten; verliehen wurden 40 Handschriften und 1 Analekt.

Neuerwerbungen des Archivs: durch Ankauf 1370 St., im Schenkungswege 3 St., aus einer anderen Abteilung überwiesen 1 St. Auf Ankäufe wurden 1068 K und 12 M verwendet. Von den Neuerwerbungen entfallen 17 St. auf die Zeit vor 1526 (wovon 6 Abschriften neueren Datums), 1343 St. auf die neuere Zeit, 5 St. auf die Sammlung der Adelsbriefe, 8 St. auf die Sammlung der 1848/49-er Schriften und Drucke und 1 St. auf die Innungsschriften. Von den als Deposita verwalteten Familien-Archiven wurde das der Familie SZENT-IVÁNY mit einer Kiste voll Schriften vermehrt. Die Aufstellung des 12.482 St. zählenden Familien-Archivs MAGYARY-KOSSA und die Anordnung des aus 8931 St. bestehenden Briefwechsels Koloman THALYS wurde vollendet. 627 mittelalterliche Dokumente der Hauptsammlung wurden inventarisiert. Benützt wurden von 125 Personen 34.499 St.; auswärts verliehen wurden 1334 St.

LITTÉRATURE.

Jules WLASSICS: (Musées et bibliothèques.) Budapest, 1913. M. Zoltán FERENCZI vient de recueillir en volume les 7 discours prononcés par M. Jules WLASSICS aux assemblées générales de l'Association des Musées et des Bibliothèques. Ces discours qui se distinguent non seulement par leur perfection oratoire, mais aussi par l'originalité et la profondeur de la pensée traitent presque toutes les questions de l'éducation et de la civilisation et couvrent un terrain beaucoup plus vaste que n'en indique le titre du livret choisi par l'éditeur. La bibliothèque libre et la bibliothèque populaire fournissent surtout la matière aux II. IV. et VII. discours. Les idées émises à ce sujet sont si justes qu'elles méritent de pénétrer jusque dans les plus humbles bibliothèques de village. Ce n'est que lorsque l'opinion publique sera imbibée de ces idées qu'on peut espérer à leur réalisation. Aujourd'hui les tentatives les plus modestes échouent à l'insouciance des masses et au manque d'intelligence des facteurs dirigeants. (P. G.) — Gustave LANSON: Manuel bibliographique de la littérature française moderne. IV. Paris, 1912. Ce volume embrassant l'époque de la Révolution, tout le XIX. siècle et le commencement du XX. siècle, offre les mêmes qualités que les parties précédentes. La bibliographie est loin d'être complète, elle n'a d'ailleurs point cette prétention; toutefois nous signalons pour le seul V. HUGO des omissions dont une partie ne saurait manquer

même à l'occasion d'un triage. Des omissions de nature plus grave sont à signaler dans le chapitre La France et l'Étranger sous la rubrique de la Hongrie. M. LANSON ne cite que deux ouvrages l'anthologie de d'EJURI et le PETŐFI de DESBORDES-VALMORE-UJFALVY. Quoique nous ne soyons pas bien riches en traductions françaises des auteurs hongrois, nous ne sommes point aussi pauvres qu'il paraît dans le manuel de M. LANSON. Aux deux titres mentionnés par M. LANSON nous pouvons ajouter onze autres tout en nous bornant aux auteurs déjà décédés. (PAUL GULYÁS.) — Hermann GNAU: Die Zensur unter Joseph II. Strassburg i. E. und Leipzig, 1911. Analyse détaillée de ce travail bien documenté et consciencieux sur la censure autrichienne réformée par l'empereur JOSEF II. (Σ.) — August WOLFSTIEG: Bibliographie der freimaurerischen Literatur, 2 Bde. Burg B. M. 1911—12. Dieses grossartige Werk ist in Anlage und Ausführung gleich mustergültig. Die auf Ungarn bezüglichen Teile weisen jedoch mehrere Mängel auf. Wir können allein aus der Bibliothek des Ung. National-Museums nicht weniger als 35 meist auf Ungarn bezügliche, und grösstenteils deutschsprachige Titel anführen, die bei WOLFSTIEG nicht vorhanden sind; sind aber fest überzeugt, dass diese Liste sich aus den Beständen der ungarischen Logen-Bibliotheken erheblich erweitern liesse. Auch ist es zu bemängeln, dass die wenigen im Werke angeführten ungarischen Titel von Druckfehlern wimmeln und dass Ungarn den tatsächlichen Rechtsverhältnissen zuwider den österreichischen Kronländern einverleibt erscheint. Bei der grossartigen internationalen Organisation des Freimaurerwesens fallen diese Mängel doppelt schwer ins Gewicht, da sie leicht hätten vermieden werden können. (PAUL GULYÁS.) — Neuere ungarische Antiquariatskataloge.

REVUE DES PÉRIODIQUES HONGROIS.

A fővárosi könyvtár értesítője. (Bulletin de la bibliothèque municipale de Budapest.) VI. Année. 1. livraison. ERVIN SZABÓ: La bibliothèque municipale en 1911. (Rapport du directeur Cf. dans notre Bulletin: 1912. année 31* p.) — 3. livraison: BÉLA KÓHALMI: Bern, Zürich. (Quelques notes de voyage sur la Landesbibliothek de Zürich et la Stadtbibliothek de Bern, le catalogue central des bibliothèques Zurichoises, les bibliothèques libres de la Pestalozzi Gesellschaft et de la Museumsgesellschaft, enfin sur le Concilium bibliographicum.) — 5. livraison. IRMA BIRÓ: Lord Roseberry sur les bibliothèques publiques. (Traduction *in extenso* de l'allocution très commentée de Lord ROSEBERRY à l'ouverture de la bibliothèque Mitchell de Glasgow.)

Egyetemes philologiai közlöny. (Revue de philologie générale.) XXXVI. année. 9. livraison. ZSOLT ALSZEGHY: Sur l'influence de Corneille. (Le Père Jésuite PAUL MAKÓ rédigea un drame scolaire latin: *Nicomedes* qui est une adaptation assez libre du *Nicomède* de CORNEILLE.)

Erdélyi múzeum. (Musée transylvanique.) XXVIII. vol. 4. livraison. Étienne BORBÉLY: La «dispute de Debreczen». (La «Dispute de Debreczen», ce polémique dialogué qui se trouve dans le I. volume du manuscrit de Székelykeresztúr de l'histoire ecclésiastique des sociniens rédigée par KÉNOSI, UZONI

et KOZMA est selon l'opinion récente de M. François FIRTOS une intercalation postérieure. Cette opinion est impossible à prouver parce que le manuscrit en question est une copie faite deux siècles après l'événement auquel il se rapporte.) — 5. *livraison* Alexandre FERENCZY: Contributions à l'ancienne bibliothèque hongroise. (1. Solymosi NAGY Michael: *Genethliacon metris hungaricis conscriptum* etc. Cibini, 1696. Charles SZABÓ n'en connaît qu'un exemplaire incomplet. M. FERENCZY décrit un exemplaire complet qui est dans sa collection. 2. *Breviculus pyrotechnicus* etc. Cibini 1697. SZABÓ n'en connaît point d'exemplaire et le cite d'après Jean SEIVERT qui l'attribue à Valentin FRANCK. M. FERENCZY possède l'opuscule et démontre que FRANCK n'en est point l'auteur, mais plutôt le remanieur.)

Irodalomtörténet. (Histoire littéraire.) *I. année. 9. livraison.* Étienne HARSÁNYI: Les traces des monuments de la langue hongroise. (1. La première année du Protestáns egyházi és iskolai lap mentionne en 1858 un document hongrois rédigé en 1424 qui se trouvait en 1858 dans les archives de l'église de Dészáza. M. HARSÁNYI vient de chercher ce document, mais en vain, car il ne se trouve plus parmi les papiers de l'église. 2. Parmi les notes compulsées par André MAJOROS professeur de Sárospatak et conservées dans la bibliothèque de Sárospatak il y a une qui se rapporte au Psautier de Georges VELYKEE. Selon la note de MAJOROS ce manuscrit serait dans la collection JANKOVICS qui fut acquise par l'État et qui se trouve maintenant au Musée National Hongrois. Or sur la demande de M. HARSÁNYI la direction du Musée affirmait que le Psautier n'est pas en sa possession. M. HARSÁNYI se demande où pourrait-il bien être? — Nous pouvons l'assurer sur ce sujet-là: le Psautier en question est actuellement dans la bibliothèque FESTETICH de Keszthely et ne fit jamais part de la collection JANKOVICS.)

Irodalomtörténeti közlemények. (Contributions à l'histoire littéraire.) *XXII. année. 4. livr.* Désiré REXA: Un remanieur inconnu de Zrinyi. (L'oeuvre épique de Sigismond ZRINYI, *l'Obsidio Sigethiana* fut assez souvent remaniée. L'auteur analyse un remaniement demeuré jusqu'ici inconnu, exécuté en 1789 par Siméon CSERGICS. Le manuscrit de ce remaniement peu réussi d'ailleurs appartient à la Bibliothèque CSAPLOVICS d'Alsókubin et y est coté de n° 18.929.) — Árpád HELLEBRANT: Repertorium. (Bibliographie de l'histoire littéraire hongroise.)

Magyar paedagógia. (Pédagogie hongroise.) *XXI. année. 6—7. livraisons.* Árpád HELLEBRANT: Répertoire pédagogique. (Bibliographie de la littérature pédagogique hongroise en 1911. Classement méthodique.)

Muzeumi és könyvtári értesítő. (Indicateur des musées et des bibliothèques.) *VI. année. 4. livraison.* Étienne HARSÁNYI: La bible de Sárospatak de Georges I. Rákóczy. (Le prince Georges I. RÁKÓCZY était un lecteur assidu de la Bible. Selon une note de SZALÁRDY, il relisait l'Ancien testament 13 fois et le Nouveau Testament plus de 32 fois. Il avait toute une collection des différentes éditions de la Bible. L'auteur en énumère 12 exemplaires différents. L'une de ces Bibles se retrouve maintenant à la bibliothèque de l'académie protestante de Sárospatak: c'est le Nouveau Testament de l'édition de 1590 de Vizsoly, dans une modeste demi-reliure du XVIII. siècle, qui contient 27

annotations autographes du prince. La bible entière, originalement revêtue d'une riche reliure avec fermoirs d'argent, fut léguée en 1652 par Sigismond III. RÁKÓCZY à l'académie protestante de Sárospatak; de 1671 à 1682 elle fut dans la possession des Jésuites de Sárospatak.) — Jean SZÉKELY. La bibliothèque publique communale de Hódmezővásárhely. (L'auteur retrace les antécédents et l'histoire de cinq ans de cette bibliothèque, dont nous avons esquissé le développement dans le compte-rendu sur son catalogue.¹⁾

Protestáns egyházi és iskolai lap. (Journal ecclésiastique et scolaire protestant.) *LV. année. 27. numéro.* Louis BERNÁTH: De la Bibliothèque Ráday. (Cette bibliothèque assez inportante, dont le stock s'élevait en 1910 à 31.602 volumes, fut jusqu'ici confiée aux soins d'un professeur de théologie qui ne saurait lui consacrer ni tout son temps et ni toute son énergie. Il serait désirable que l'on confiât cette importante collection à un fonctionnaire spécial.)

NOTICES.

Nominations à la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois. M. Étienne KERESZTI avança au grade de conservateur supérieur et M. Paul GULYÁS à celui de conservateur. M. Ladislaus MADARASSY, surnuméraire, fut nommé conservateur adjoint. — **Die Auszeichnung des Paul Kerekes.** Seine kais. u. apost. königl. Majestät verlieh Paul KERESKES, dem Laboranten unserer Bibliothek, anlässlich der Vollendung seines vierzigsten Dienstjahres das silberne Verdienstkreuz mit der Krone. Die Auszeichnung wurde dem Jubilanten in der Anwesenheit des ganzen Personals vom Direktor Freiherrn von SZALAY überreicht, der bei dieser Gelegenheit eine warme Ansprache an ihn gerichtet hatte. — **Les institutions de l'enseignement des adultes de la Hongrie au II. congrès italien de l'éducation populaire.** Ce congrès national très réussi, tenu à Rome, sous la présidence de M. TURATI, a invité à la participation plusieurs étrangers, au nombre desquels se trouvait M. Paul GULYÁS. M. GULYÁS prit part au congrès comme le représentant du Conseil national des musées et des bibliothèques et y tint une conférence sur les institutions hongroises pour l'enseignement des adultes. — **Die Leipziger Ausstellung für Buchgewerbe und Graphik.** Die Beratungen bezüglich der Teilnahme Ungarns auf dieser Ausstellung wurden von der Budapester Handels- und Gewerbekammer eingeleitet. Für die Abteilung der Bibliotheken wurde eine Kommission gestaltet, welche unter dem Vorsitz des Freiherrn Emerich von SZALAY aus den Herren Ladislaus FEJÉRPATAKY, Zoltán FERENCZI, Paul GULYÁS und Ervin SZABÓ besteht.

¹ Cf. Bulletin. 1912 : 11*.

LADISLAS FEJÉRPATAKY: La Bibliotheca Rossiana. (Pp. 97—105.)

Esquisse historique la collection Rossi, à l'occasion d'une nouvelle sur la vente de cette bibliothèque qui s'est répandue dans nos journaux. Le chevalier Gian Francesco de Rossi, seconde mari de la duchesse Louise Charlotte de BOURBON, commença à former sa collection dès 1838, l'année de son mariage, et l'augmenta constamment jusqu'à sa mort (1854). La veuve fit donation de la bibliothèque au collège romain des Jésuites sous la condition qu'en cas de la dissolution de l'ordre la collection rentrera dans la possession de l'empereur d'Autriche. En 1873 la collection fut transférée au palazzo di Venezia, et de là, en 1877, à Vienne où elle fut installée dans la maison des Jésuites. En 1895, on transporta les livres à Lainz où ils se trouvent actuellement dans une grande salle de premier de la maison des Jésuites.

La grande richesse de la collection Rossi s'explique surtout par là que Rossi sut acquérir la majeure partie de la bibliothèque de collège fondée par le cardinal Domenico CAPRANICA.

Rossi acquit en outre plusieurs livres ayant appartenu au cardinal GRIMANI et aux cloîtres de Lucca, de Valombrosa, de Naples, de Venise etc. A côté de l'Italie ce fut surtout l'Allemagne qui lui fournit une bonne partie des manuscrits et des imprimés. La bibliothèque compte près de 9000 volumes également repartis parmi le théologie, les littératures ancienne et moderne, l'histoire et la jurisprudence.

Le nombre des manuscrits s'élève à 1173, dont 3 sont du X. siècle, 8 du XI., 24 du XII. s. etc. 764 manuscrits sont en langue latine, 150 en italien, 42 en allemand et également 42 en grec. La littérature ecclésiastique et laïque est également bien représentée dans cette collection. Sa pièce la plus remarquable du point de vue de la Hongrie est le missel donné en 1469 par la roi MATHIAS au père franciscain THOMAS de Hongrie.

Le nombre des incunables s'élève à 2247. La plus ancien monument de cette partie de la bibliothèque est le premier volume de la Bible de GUTENBERG parue en 1454. Dans la série des incunables il y a beaucoup d'exemplaires sur parchemin. Les imprimeries italiennes y sont très bien représentées. La plupart des incunables qui se rapportent à la Hongrie se trouvent aussi dans la Bibliothèque SZÉCHÉNYI.

Le groupe des imprimés postérieurs à 1500 compte près de 5000 volumes. La plus grande partie de ces volumes sortit des presses du XVI. s. Ce sont surtout les poètes, ainsi que les publications illustrées qui y sont bien représentés. Les volumes intéressant la Hongrie sont beaucoup moins nom-

breux qu'on ne le penserait. Notamment les Relazioni et les Gazette sur les guerres turques y manquent totalement.

Joseph POPOVICI: Deux imprimés roumains du XVIe siècle. (Avec une planche. Pp. 106—112.)

Description détaillée de l'*Evangeliiar românesc* paru à Brassó en 1560—61 et de la *Paliia* parue en 1582, d'après les exemplaires du Musée National Hongrois. L'auteur corrige plusieurs inexactitudes des auteurs de la *Bibliografia românesca* et publie en *facsimile* le troisième feuillet jusqu'ici inconnu de l'introduction de la *Paliia*.

Arthur MARMORSTEIN Unitarian manuscripts. (Pp. 113—122.)

Description of the Hungarian Mss. in the possession of the very Rev. Dr. M. GASTER, Chief-Rabbi in London, which have some importance for the hungarian literature or for the apocryphical literature in general.

Ms. Nr. 1365 contents a few of the apocrypha to the Old Testament (Baruch, Gusauna, Additions to Daniel, IV. Esra, Sirach chap. 41, Tobit Judit, the second book of the Machabaud, the book of wisdom (Sapientia Salamonis.) The *Ms.* is written 1713, but goes back to an older Codex, which is similar with Cod. Vienna see at VOLF, Régi Magyar Codexek I 56—67. The Esra Apocalypse is the same from an older Codex, contents the four parts of the Apoc. (see just now G. H. BOX The Ezra Apokalypse. London, 1813. p. 4).

Ms. Nr. 1366 is the prayerbook of the sect in Bözöd-Ujfalú, a true translation from the hebrew text, with the jewish rules.

Cod. 1364. is written in the year 1767, authograph, the writer and author is Peter MAGYARI, still unknown, he translated the hebrew psalms and prayers in the hungarian language in verses with acrostichs. On many of them is to find the name Peter MAGYARI. The *Ms.* is from great value for the hungarian literature.

Paul GULYÁS: L'enseignement des adultes en Hongrie et les bibliothèques populaires. (Conférence faite au II. congrès italien de l'enseignement populaire. Pp. 123—135.)

La convention conclue en 1867 entre la Hongrie et l'Autriche fut le point de départ d'une renaissance dans la vie nationale de la Hongrie. Rien ne caractérise mieux l'impuissance du régime absolu que ce fait que lors de l'avènement du ministère national 68% des habitants ne savaient ni lire ni écrire. Le ministre Joseph EÖTVÖS voulant remédier à cet état des choses mit 100.000 cour. de subvention dans son budget de 1870 pour les besoins des cercles d'éducation. Malheureusement son successeur Théodore PAULER réduisit cette subvention à 10,000 cour. et la raya dès 1873 complète-

ment du budget. La suite naturelle de ce procédé fut la dissolution des cercles l'éducation à peine formés ; seul le cercle d'éducation de Budapest sut exister et il enseigna à des milliers d'adultes l'écriture et la lecture. L'enseignement élémentaire des adultes ne fut repris que dans ces dernières années sous le ministère du comte APPONYI qui alloua en 1908 à ce but un crédit annuel de 50.000 cour. porté depuis à 140.000 cour. L'organisation de cette activité fut confiée au Conseil d'éducation populaire, dont les cours de lecture et d'écriture au nombre de 1188 furent fréquentés en 1909/10 par 30.156 personnes.

A la propagation des connaissances d'un ordre supérieur ont contribué toute une foule de sociétés tant scientifiques que populaires par des conférences ou des cours destinés aux différentes couches sociales. La première société créée exclusivement pour l'éducation hors l'école fut le Lycée libre de Budapest fondé en 1893. En 1909/10 le nombre de conférences destinées aux ouvriers de la capitale et arrangées par ce lycée fut 257, celui des auditeurs 27.295. L'Université libre de Budapest qui représente une grade supérieure fut fondée en 1901. Elle reçoit de l'État une subvention annuelle d'abord de 4000, ensuite de 6000 cour. Le nombre des cours faits de 1902 à 1910 fut 93, fréquentés par 36.402 personnes recrutées surtout de la classe moyenne. Trois autres cours supérieurs sont maintenus par la Société de Sociologie, par la Société hongroise des Sciences sociales et par l'Association des Agronomes.

Parmi les sociétés destinées à la propagation des connaissances moyennes et élémentaires deux méritent d'être signalées : L'académie populaire Élisabeth et la société Uranie. Cette dernière arrange depuis 1903 des conférences avec projections. Elle dispose de 22.678 diapositives qu'elle prête aux différents vulgarisateurs de la capitale et de la province.

Parmi les institutions d'une destination plus spéciale nous mentionnons le Comité national pour l'instruction doménicale des ouvriers fondé en 1899 et subventionné de 10.000 cour. En 1908/9 ce comité arrangeait 322 conférences fréquentées par 84.680 personnes dans 11 villes différentes. Depuis 1907 le Conseil des corporations ouvrières a également inséré dans son programme les conférences destinées aux ouvriers. Le nombre des conférences faites dans 25 groupements ouvriers de la capitale s'élevait à 450. Pour les ouvriers plus avancés ce même Conseil maintient depuis 1911 sept cours supérieurs de 6 leçons chacun. D'autre part la société Uranie créa en 1907 des collèges d'ouvriers éparpillés dans tout le pays. Leur nombre s'élevait en 1911 à 50, le nombre des leçons professées à 9449, celui des élèves à 4859.

Dans les villages c'est surtout le Conseil national d'éducation populaire qui arrange des conférences. A cet effet le Conseil édite le texte des conférences et le distribue gratuitement à ceux qui s'en chargent. En 1910 on fit en 400 villages environ 4000 conférences.

Parmi les cours et les conférences d'un caractère professionnel nous citons d'abord ceux qui sont destinés à propager les connaissances d'économie rurale. Inaugurés en 1895 par le ministère d'agriculture leur nombre s'élevait à 4423 répartis parmi 1541 communes et fréquentés de 300.450 personnes.

Le perfectionnement des artisans est le but de 521 cours spéciaux fréquentés en 1910 de 18.394 personnes. Les cours destinés à l'enseignement des commerçants sont moins nombreux; le plus ancien parmi eux est maintenu par la Société des Commis de Budapest.

Le grand développement de l'enseignement des adultes rendit nécessaire l'organisation d'un Conseil national de l'enseignement libre. Ce Conseil fut créé vers la fin de 1911; ses devoirs sont de s'occuper de toutes les affaires de l'instruction des adultes, de contrôler l'enseignement pratiqué par les différentes institutions, de faire au ministère des propositions sur la distribution des subventions, etc.

Les bibliothèques populaires, d'une importance capitale dans l'éducation des adultes remontent dans leur origine vers 1870. Comme leur maintien fut longtemps entièrement abandonné aux communes et à l'initiative privée, elles ne faisaient longtemps que végéter. Les différentes sociétés d'éducation, avec la société EMKE à leur tête, distribuent dès 1885 de petites bibliothèques choisies d'après des principes critiques; leur activité est soutenue dès 1895 par l'État qui leur accorde des subventions par l'intermédiaire du Conseil national des musées et des bibliothèques.

Le budget premier du Conseil ne s'élevait qu'à 8000 cour.; aujourd'hui la somme allouée à cet effet est de 125.000 cour. Le Conseil national lui-même érige depuis 1901 des bibliothèques populaires et ambulantes. Jusqu'à la fin de 1912 le Conseil a créé 644 bibliothèques populaires dont la valeur totale monte à près de 600.000 cour. Les livres sont choisis sur la liste officielle du Conseil publiée pour la dernière fois en 1911 et fournis par une Union *ad hoc* des éditeurs. Ces bibliothèques sont distribuées gratuitement parmi les municipalités, communes ou sociétés qui en font la demande. Le total des sommes distribuées par ce même Conseil parmi les sociétés d'éducation et les bibliothèques déjà existantes s'éleva en 16 ans à 448.940 cour. Les plus fortes sommes sont allouées aux grandes sociétés d'éducation et aux bibliothèques de Budapest, les bibliothèques de province ne reçoivent qu'une partie minime du budget. Ainsi en 1912 des 53.200 cour. distribuées parmi les bibliothèques 14.000 cour. seulement échouaient aux collections provinciales. C'est d'autant plus fâcheux que les municipalités sont en général d'une parcimonie extrême à l'endroit des bibliothèques.

Peut-être que tout cela va se changer à l'exemple vraiment grandiose que la capitale — naguère si dédaigneuse pour les bibliothèques — est en train de faire: c'est la transformation de sa bibliothèque administrative en une bibliothèque municipale libre. On projette d'ériger un édifice spécial pour caser la bibliothèque centrale: en attendant le conseil municipal a résolu de faire adapter l'édifice disponible d'une ancienne école aux besoins de cette bibliothèque. Pour les frais de l'adaptation on a voté 40.000 cour. De même on établira en 1913 cinq succursales dans les différents arrondissements extérieurs de la ville et le Conseil municipal a accordé dans ce but un crédit de 45.000 cour.

Dans les villes de province des tendances analogues commencent à percer

surtout depuis que le gouvernement facilite par des subsides la construction des maisons d'éducation populaires. Dans les hameaux et les villages d'une certaine importance c'est le ministère de l'agriculture qui aide à l'établissement de maisons du peuple. Néanmoins la plus grande partie des bibliothèques populaires sont et resteront encore longtemps dépourvues d'un local spécial.

Une autre question difficile à résoudre est celle du personnel. Parmi les bibliothèques subordonnées au Conseil national il n'y a pas une seule qui soit gérée par un bibliothécaire de profession. Presque tous les bibliothécaires d'occasion sont purement honoraires. Au plus zélés entre eux le Conseil distribue depuis 1904 des gratifications dont le total montait à la fin de 1912 à 26.350 cour.

A côté du Conseil national des musées et des bibliothèques c'est le ministère d'agriculture qui crée depuis 1898 des petites bibliothèques d'économie rurale. Leur nombre s'élève à près de 4000. Le ministère de la défense nationale alloue également quelques sommes à l'organisation des bibliothèques de troupe et au maintien des cercles de lecture des sous-officiers. Seul le ministère du commerce n'a rien fait encore sur ce terrain.

Dédaignant le secours mais aussi le contrôle de l'État, les congrégations religieuses et les groupements socialistes s'occupent de leurs propres forces des bibliothèques populaires. Ces derniers ont dépensé en 1911 14.039'09 cour. à l'augmentation ou à l'aménagement de leurs bibliothèques.

Des nationalités étrangères établies en Hongrie ce sont surtout les Saxons de la Transylvanie qui sont bien munis de bibliothèques populaires. Dans chaque commune un peu importante il y a une bonne bibliothèque scolaire ou populaire, dans les tout petits villages c'est la confédération des étudiants saxons qui envoie des séries ambulantes. Leur activité n'est imitée que des Roumains. L'Association pour la littérature roumaine et pour l'éducation du peuple roumain, l'Astra, s'occupe dès 1899 de la formation des bibliothèques en langue roumaine. Le nombre de ces bibliothèques fut à la fin de 1911 : 429, celui des volumes 26.335 et celui des lecteurs 9812. Les habitants italiens de Fiume fondèrent en 1903 la Bibliothèque MANZONI.

En dehors de la Hongrie proprement dite : en Croatie et en Esclavonie, en Autriche, en Bosnie, en Roumanie, puis dans les États-Unis de l'Amérique et au Canada c'est surtout le Conseil national des musées et des bibliothèques qui s'efforce à pourvoir aux lectures des colonies hongroises. L'exemple de New-York, où l'on a communiqué en 1911 plus de 50.000 volumes en langue hongroise, est surtout significatif pour la mission nationale de tels dons et très instructif sur le goût de la lecture très développé du peuple hongrois.

Étienne HARSÁNYI: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Deuxième partie. Pp. 136—147.)

Après la mort de Georges I. RÁKÓCZI sa bibliothèque revint selon le testament du prince à son fils puîné, Sigismond dont les goûts correspondaient très bien avec cette légation. Déjà du vivant de son père il y séjournait de

préférence et ce fut d'ordinaire Sigismond qui déterrât les volumes demandés par son père. Sigismond maintenait la bibliothèque dans son ancienne splendeur et l'augmentait régulièrement. Les acquisitions furent dirigées par BISTERFELD et par le chapelain. Malheureusement le jeune homme mourut dans la fleur de son âge, en 1652. Il légua sa «bibliothèque très vaste et très précieuse» au collège réformé de Sárospatak.

La bibliothèque n'y fut transférée que dans les années 1658—1660. Du catalogue dressé à cette occasion il ne nous est parvenu qu'un fragment de 44 pages in-folio. Ce fragment fut relié en 1805 dans un recueil formé de 9 manuscrits du même format. Le catalogue fragmentaire énumère 821 volumes groupés selon leur format et représente tout au plus la moitié du stock original de la Bibliothèque RÁKÓCZI. Dans cette liste il y a 199 titres d'ouvrages hongrois, dont 11 jusqu'ici parfaitement inconnus.

L'histoire postérieure de la bibliothèque ne fut pas sans conséquences fâcheuses pour son intégrité. La veuve de Georges II. RÁKÓCZI, rentrée au sein de l'Église catholique, fit chasser les professeurs du collège en 1671 et la bibliothèque de l'institut fut transmise aux Jésuites, sauf les quelques volumes emportés par les professeurs dans leur exil. C'est ainsi que 38 volumes de l'ancienne bibliothèque RÁKÓCZI entrèrent dans les collections du collège de Marosvásárhely où ils sont encore de ces jours. Lors de la prise de Sárospatak par Étienne THÖKÖLY, en 1682, le collège réformé rétabli dans ses droits, reprit possession de sa bibliothèque. En avril 1687 la bibliothèque, échut pour la seconde fois aux Jésuites qui ne la rendirent qu'en 1703. A coup sûr les Jésuites retenaient à ces deux occasions plusieurs volumes : le lycée de Sátorajauhely dirigé par les piaristes qui héritèrent de la bibliothèque des Jésuites lors de la dissolution de l'ordre, possède encore actuellement 120 volumes ayant appartenu au collège réformé de Sárospatak.

DOCUMENTS INÉDITS.

Emerich LUKINICH : Zur Keresder Ausgabe des historischen Werkes Wolfgang Bethlen's. (Ss. 148—152.)

Die Korrektur-Bogen aus dem historischem Werke Wolfgang BETHLEN's wurden von Alexius BETHLEN sorgsam durchgesehen. Ein im Keresder Archiv des Grafen Gabriel BETHLEN aufbewahrter Brief und die dazu gehörigen Aufzeichnungen beziehen sich auf die Drucklegung dieses Werkes und werden hier mitgeteilt.

Ludwig KEMÉNY : Die Druckkosten eines Buches in Ungarn im Jahre 1816. (Ss. 151.)

Eine Rechnung des Kassaer Buckdruckers ELLINGER aus dem Jahre 1816. Das Original im Archiv der Stadt Kassa.

INDICATEUR OFFICIEL.

Bericht über die Széchényische Bibliothek des Ungarischen National-Museums im ersten Quartal des Jahres 1913. (Ss. 152—156.)

Neuerwerbungen der Druckwerken-Abteilung: Pflichtexemplare 3083 St., Geschenk 366 St., Ankauf 426 St., insgesamt 3871 St. Druckwerke. Dazu kommen noch 8031 St. kleinere Druckwerke, ebenfalls als Pflichtexemplare zugekommen. Auf Ankauf wurden verausgabt 3419'67 K, 315'15 M. und 55'70 holl. Gulden. Im Lesesaal benützten 7935 Personen 19.055 Bde. Ausgeliehen wurden an 606 Personen 1627 Bde. Im verflossenen Quartal wurden 2824 Werke katalogisiert. An die Buchbinderei wurden 1136 Werke in 1380 Bden überwiesen. In das Bureau der Pflichtexemplare liefen während dieser Zeit 1255 Sendungen ein, von daselbst wurden 1058 Briefe abgesendet, darunter 518 Reklamationen.

Neuerwerbungen der Zeitungsbibliothek: 104 Jahrgänge in 23.952 Nummern als Pflichtexemplare, 47 Jahrgänge in 3960 Nummern als Geschenk, und 4 Jahrgänge in 1144 Nummern als Ankauf, insgesamt also 155 Jahrgänge in 29.064 Nummern. Für Ankauf wurden 78 K verausgabt. Im Lesesaal benützten 766 Personen 1595 Zeitungsbände; ausgeliehen wurden an 26 Personen 394 Bde. Revidiert wurden 166 Jahrgänge in 18.836 Nummern, katalogisiert 28 Jahrgänge. Gebunden 263 Bde.

Neuerwerbungen der Handschriftenabteilung: Geschenke: eine neuzeitige Handschrift, 1 Literaturbrief, 16 literarische Analekten, 1 Ankauf: 68 Bde neuzeitige Handschriften, 37 Literaturbriefe, 18 literarische Analekten, 115 Musik-Handschriften, 5 Musikerbriefe, 81 Photographien; überwiesen von einer anderen Abteilung: 12 Literaturbriefe, insgesamt 354 St. Auf Ankauf wurden 10.247 K und 725'25 M. zugewendet. Im verflossenen Quartal benützten 66 Personen 118 Bde, 744 Briefe und 2 literarische Analekten; verliehen wurden 15 Handschriften und 1 Brief.

Neuerwerbungen des Archivs: durch Ankauf 834 St., im Schenkungswege 14 St. Auf Ankäufe wurden 3047'05 K und 10 M verwendet. Von den Neuerwerbungen entfallen 9 St. auf die Zeit vor 1526 (wovon 1 Abschrift neueren Datums), 738 St. auf die neuere Zeit, 4 St. auf die Sammlung der Adelsbriefe, 53 St. auf die Sammlung der 1848/49-er Schriften und Drucke und 6 St. auf die Innungsschriften. Von den als Deposita verwalteten Familien-Archiven wurde die Aufstellung des 31.737 St. zählenden Ghymeser Archivs der gr. Familie FORGÁCH vollendet und die Anordnung des Lócseer Archivs der Familie CSÁKY begonnen. Benützt wurden von 36 Personen 2669 Stücke; auswärts verliehen wurden 4938 St.

LITTÉRATURE.

(Pp. 157-174.)

Bibliotheca Mauriti baronis Kornfeld. Index librorum Hungaricorum. Budapestini, 1913. Cet opuscule élégant comprend la courte description de 217 volumes hongrois ou imprimés en Hongrie avant 1711. Seules les quelques pièces jusqu'ici inconnues ou insuffisamment décrites dans la bibliographie fondamentale de Charles SZABÓ sont traitées avec plus d'abondance. (Paul GULYÁS.) — Georges A. TOURNOUX : Bibliographie Verlainienne. Leipzig, 1912. Presqu'une dixième partie des données bibliographiques compulsées par l'auteur se rapporte au rôle de VERLAINE en Hongrie et épuise sous ce rapport entièrement le sujet. Cette richesse de la section hongroise ne put être atteinte que grâce à la bibliographie philologique de M. Árpád HELLEBRANT utilisée à coup sûr par le collaborateur de M. TOURNOUX. (BIBLIOPHILE.) — James Duff BROWN : Library classification and cataloguing. London, 1913. Dans cet ouvrage écrit avec toute la clarté et toute l'érudition qui distinguent les publications de ce leader des bibliothèques libres d'Angleterre, l'auteur nous expose les différents systèmes bibliographiques, les règles de la rédaction des fiches et les espèces du catalogue imprimé ou manuscrit. Le chapitre VIII., qui traite des différents catalogues est beaucoup trop long ; il aurait valu mieux de le diviser en deux et exposer distinctement les règles du catalogue imprimé de celles du catalogue manuscrit. (Paul GULYÁS.) — *Association des bibliothécaires français* : Bibliothèques, livres et librairies. II. série. Paris, 1913. Notre compte-rendu analyse surtout les conférences faites par M. M. CAPET, LEMAITRE, VANRYCKE, CORNU et GIRAUD-MANGIN. (Étienne Gyalus.) — *Catalogue de la Bibliothèque de l'Institut Nobel Norvégien*. I. Kristiania, 1912. Le premier volume de ce catalogue se bornant à la littérature pacifiste est bien incomplet au point de vue de l'histoire de ce mouvement en Hongrie. Selon notre avis ces lacunes devraient être complétées par la section hongroise de l'union interparlementaire. (P. G.)

REVUE DES PÉRIODIQUES HONGROIS.

Egyetemes philologiai közlöny. (Revue de philologie générale.) XXXVII. année. 3. livraison : Étienne BORBÉLY : Les plus anciens livres de cantiques des Sociniens. (Selon l'auteur le plus ancien livre de cantiques des Sociniens parut en 1566 à Nagyvárad dans l'officine de Raphaël HOFFHALTER. Jusqu'ici ce livre passait pour une oeuvre liturgique des Calvinistes. Un autre livre de cantiques représenté par deux exemplaires différents dut paraître en 1607. Il n'est en aucun rapport avec le manuscrit BATTHYÁNY.)

Irodalomtörténet. (Histoire littéraire.) II. année 1. livraison : Étienne HARSÁNYI : Anciennes affiches de spectacles hongroises. (1. L'affiche de la pièce de SIMAI, intitulée *Mesterséges ravaszság* probablement de 1791. — 2. L'affiche de la comédie de Georges BESSÉNYEI : *A'filosofus* jouée à Bude le 4. juin 1792.) — 2. livraison : Lambert ÁBRAHÁM : L'époque du manuscrit

ÉRDY. (Ce manuscrit fut écrit, comme le prouvent les leçons de dimanche, en 1529.)

Irodalomtörténeti közlemények. (Contributions à l'histoire littéraire.) XXXIII. année. 1. livraison: Louis DÉZSI: Compte-rendu sur les anciennes collections de vers. (Description détaillée du manuscrit VÁRADY aujourd'hui dans la possession du Musée de Szeklers à Sepsi-Szent-György.) — Árpád HELLEBRANT: Repertorium. (Bibliographie de l'histoire littéraire hongroise.)

Huszadik század. (Le vingtième siècle.) XIV. année. 1. livraison: Béla KÖHALMI: Littérature capitaliste. (Compte-rendu sur le procès des éditeurs RÉVAI et FRANKLIN.)

Keresztény magvető. (Le semeur chrétien.) XLVII. année. 8. livraison: François KANYARÓ: La dernière oeuvre poétique de Pierre Melius. (Quelques notes sur l'édition de 1570 d'un poème polémique de Pierre MELIUS.)

Magyar kultúra. (Civilisation hongroise.) I. année. 2. livraison: La bibliothèque municipale de Budapest et le radicalisme. (L'auteur anonyme reproche à cette bibliothèque qu'elle ne cultive que la sociologie radicale et la littérature anticatholique.)

Nyugat. (Occident.) VI. année. 1. livraison: Arthur ELEK: L'écrivain hongrois et son éditeur. (À l'occasion du procès Révai—Franklin, l'auteur démontre que les éditeurs hongrois de nos jours ne sont dirigés dans leurs entreprises que par le gain. Les anciens éditeurs hongrois: un HARTLEBEN, un WIGAND, un Maurice RÁTH ou un Louis ABÁFI étaient bien différents: ils surent faire des sacrifices pour les intérêts scientifiques ou littéraires. Aujourd'hui tout idéal a disparu et grâce à l'inorganisation des auteurs, ils sont exploités d'une manière indigne par les éditeurs capitalistes.)

Gillaume FITOS: La littérature bibliographique hongroise dans les trois derniers trimestres de 1912. (Pp. 183—186.)

NOTICES.

(Pp. 187—192.)

Alexandre Kiszlingstein †. Nous venons de perdre le 16 avril 1913 Alexandre KISZLINGSTEIN, bibliographe et libraire. Son oeuvre principale fut *La bibliographie hongroise de 1876 à 1885* publiée en 1888. Nous mentionnons encore que ce fut lui qui rédigea le XII. volume de la bibliographie internationale de RUSSEL. (P. G.) — Les deux plus anciens imprimés hongrois décrits par M. Jean MELICH dans notre revue furent réédités en *fac simile* par notre collaborateur. L'édition, parue sous l'égide de la Société linguistique hongroise, est due à la libéralité de M. André SEMSEY. — Nouveaux fers à dorer. M. Joseph GALAMB composa environ 200 fers à dorer, édités par la maison *Dornemann & Co* sous le titre de *Leipziger Stempel*. Pris séparément ces fers sont assez réussis, mais les quelques combinaisons suggérées par l'éditeur font un effet assez banal. (2.) — *Über das Rosarium des Johannes Sylvester*. Th. WIERZBOWSKI verzeichnet in seiner

Bibliographia polonica dieses Werk, gedruckt in Krakkau im Jahre 1527, als Unicum der Sanktpetersburger kaiserl. Bibliothek. Es wurde 1896 von Professor L. DÉZSI und 1912 vom Berichterstatter zur Ausleihe verlangt, es kam jedoch die Antwort, dass das Werk in der kaiserl. Bibliothek nicht vorhanden sei. (Johann MELICH.) — **Ergänzungen zur Bibliographie des Zeitschriftenwesens der ung. Revolution, nebst einem dazu gehörigem Plane.** Es werden insgesamt 7 Ergänzungen oder Berichtigungen zur Zeitschriften-Bibliographie Jos. SZINNYEI's mitgeteilt nach den in der Hauptstädtischen Bibliothek vorhandenen Exemplaren. An der Hand dieser Daten wird die Frage aufgeworfen, ob es nicht Zeit wäre, eine erschöpfende Bibliographie der auf die ung. Revolution bezüglichen Literatur zu redigieren. (Peter NIKLAI.) — **La bibliothèque du Musée National Transylvanien en 1912.** Le nombre des acquisitions nouvelles fut en 1912: dans le département des imprimés 4173 ouvrages en 18.367 pièces; dans le département des manuscrits 326 ouvrages en 388 pièces; dans les archives 1323 pièces. On a achevé le catalogue descriptif des périodiques, les fiches des collections et la moitié du catalogue des journaux. Les manuscrits numérotés de 1 à 1330 sont mis en place et munis d'un catalogue provisoire. Le nombre des archives de famille déposées dans la bibliothèque s'est accru des papiers des familles MATTSKÁSSY, SZENTKERESEZTHY, HENTER, KORNIS et JÓSIKA. Les ressources pécuniaires de la bibliothèque montaient à 11.198'58 cour. Nombre des volumes communiqués dans la salle de lecture: 46.071; nombre des prêts à domicile 4081. — **Les manuscrits détériorés dans les couvents de Thessalie.** D'après un article paru dans les *Neue Jahrbücher für das Klassische Altertum*. — **L'état de la bibliothèque de l'université de Budapest en 1910 et 1911.** La bibliothèque très insuffisamment logée vient de gagner de place pour 30.000 volumes grâce à la transformation en magasin de la demeure de l'ancien premier conservateur. On a commencé de catalogue des pamphlets et des dissertations maniés jusqu'ici en fascicules. Dans le personnel nous remarquons les changements suivants: M. Laurent TETZEL fut nommé conservateur; M. Georges KIRÁLY et Mlles Élisabeth SCHMIDT et Hélène WALDBAUER furent nommés bibliothécaires surnuméraires, mais ce fut seule la dernière qui ait accepté la place. Mme Rose BENEDEK, institutrice, fut appelée à la bibliothèque pour l'année scolaire de 1911/12. Le budget de la bibliothèque montait en 1910 à 40.922'74 cour., en 1911 à 40.910'40 cour. Le nombre des dons et acquisitions s'élevait en 1910 à 5797 vols., en 1911 à 5981 vols. Le stock total de la bibliothèque fut évalué le 31 décembre 1911 à 485.981 pièces. Nombre des volumes communiqués dans la salle de lecture: 89.602 vols. en 1910 et 94.299 vols. en 1911; dans la salle de travail 7167 vols. en 1910 et 6905 vols. en 1911; dans le département des manuscrits 650 vols. en 1910 et 613 vols. en 1911. Nombre des prêts à domicile: 19.538 vols. en 1910 et 21.680 vols. en 1911.

La bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois en 1912.
(Avec deux planches. Pp. 193—208.)

Pour obvier à l'insuffisance des locaux la direction du Musée national a loué l'année passée plusieurs localités d'une maison de la rue Szentkirályi où furent installés les doublets de la bibliothèque, les journaux étrangers et les journaux non hongrois du pays. Toutefois cette solution provisoire ne suffira que pour un laps de temps très court.

Nombre total de l'accroissement dans les quatre départemens de la bibliothèque: 160.616; lecteurs: 34.633; pièces communiquées: 172.703. Sommes dépensées pour les acquisitions: 34.095⁸⁰ couronnes, 4136⁵⁰ marcs, 296³⁰ francs et 81⁷⁵ lire.

Dans le personnel nous marquons les changements suivans: M. le dr. Antoine ÁLDÁSY conservateur fut promu conservateur supérieur, puis ayant été nommé professeur d'université, il quitta le service du Musée. MM. Étienne KERESZTY et le dr. Jean MELICH conservateurs, reçurent d'abord le titre, ensuite la charge de conservateur supérieur. De même M. le dr. Paul GULYÁS conservateur adjoint, auquel fut conféré d'abord le titre et le caractère de conservateur, avança au grade de conservateur, tandis que M. le dr. Ladislás BÁRTFAI SZABÓ, conservateur adjoint, fut nommé conservateur sur la présentation de la famille SZÉCHÉNYI. Enfin MM. les dr. Béla BEVILAUQA, Joseph HOLUB et Ladislás MADARASSY, surnuméraires, devinrent conservateur adjoints. Le nombre total du personnel s'élève à 38.

MM. Jean MELICH, Eugène VÉRTESY, Paul GULYÁS, Ladislás BÁRTFAI SZABÓ et Guillaume FITOS ont fait des voyages d'études en Autriche, en Allemagne, dans le Pays-Bas et en Italie. Enfin M. GULYÁS prit part au II. congrès national italien de l'éducation populaire tenu à Rome, comme le représentant du conseil national des musées et les bibliothèques et y tint une conférence sur les institutions hongroises pour l'enseignement des adultes.

La direction nouvelle de la *Revue bibliographique hongroise* commença à publier cette année un *Bulletin* qui rend notre revue accessible aux étrangers.

Nombre des affaires réglées: 881; celui des cartes d'admission: 3224.

Visiteurs de la ciméliotheque: 274 personnes, pour la plupart des étudiants guidés par leurs professeurs.

Voici les données détaillées sur chaque département de la bibliothèque:

1. *Département des imprimés.* Accroissement: Dépôt légal 11.480, dons 3147, acquisitions 1587, échanges 5, dépôt privé 4, transférés d'un autre dé-

partement 39, éditions officielles 3, en tout 16.265 articles. Il faut y ajouter 27.564 brochures et pièces volantes reçues en dépôt légal. Sommes allouées pour les acquisitions: 16.888'89 couronnes, 584'30 marcs, 121'75 lire, 92'50 francs. Nombre des donateurs: 188. Principales donations: celle du comte Ferdinand ZICHY et de M. Paul KLASZ. Acroissement de l'ancienne bibliothèque hongroise: 12 volumes, dont deux pièces uniques.

Nombre des ouvrages catalogués: 6972; des fiches confectionnées: 9767; des volumes reliés: 3188.

Le bureau du dépôt légal a reçu 3585 colis d'imprimés et expédié 3604 lettres ou réclamations. Le bureau intenta 45 procès contre les imprimeurs manquant à la loi du dépôt légal et perçut 469'54 couronnes de dommages-intérêts.

Nombre des visiteurs de la salle de lecture: 29.269; volumes communiqués: 64.710; volumes prêtés à domicile: 5111.

2. *Département des journaux.* Acroissement: dépôt légal 95.382, dons 2439, acquisitions 4407, transférés d'un autre département 6559, en tout 108.877 articles. Somme allouée pour l'acquisition 585'60 couronnes. Nombre des donateurs: 12. Principale acquisition: la collection d'Antoine SZALÁDY.

Nombre des journaux catalogués: 925; numéros revisés: 79.152; volumes reliés: 532.

Nombre des visiteurs de la salle de lecture: 2576; volumes communiqués: 5965; volumes prêtés à domicile: 296.

A cause du transfert d'une partie des journaux dans les magasins provisoires mentionnés au début de notre compte-rendu le stock entier dut être réarrangé.

3. *Département des manuscrits.* Acroissement: dons 36, acquisitions: 3974, transférés d'un autre département: 28; copies officielles 4, collection officielle 1, en tout 4044 articles. Sommes allouées pour les acquisitions: 7977 couronnes et 789 marcs. Nombre des donateurs: 17. Principales acquisitions: la succession littéraire de Maurice JÓKAI acquise par l'État; une partie des mémoires de Lazare MÉSZÁROS, la collection d'autographes de Lilla BULYOVSKY, le manuscrit de DESALLEURS, ambassadeur français; les lettres de François LISZT et de François ERKEL, les compositions holographes de GOLDMARCK, d'Émile SAUER etc. La donation la plus précieuse faite par M. le comte Alexandre APPONYI est un horaire du XVe siècle, sur parchemin, richement illuminé et orné des armes de la famille THURZÓ. (Cf. la première planche.)

Nombre des lecteurs sur place: 316; pièces communiquées 3559; manuscrits prêtés au dehors: 147.

4. *Département des archives.* Acroissement: dons 744, acquisitions 9083, transférés d'un autre département: 29, dépositions 565, en tout 4421 articles. Les archives de Lőcse de la famille CSÁKY, ainsi que les pièces qui viennent de compléter les archives de la famille SZENT-IVÁNY ne sont point comprises dans ce nombre. Sommes allouées pour les acquisitions: 8444'40 couronnes et 2763'20 marcs. Nombre des donateurs: 17.

Répartition des documents classés dans le fonds du Musée: 52 pièces du

moyen-âge; 3225 pièces des temps modernes; 48 pièces de l'époque de la révolution de 1848 et 43 imprimés du même époque, 54 lettres de noblesse, 1 lettre comtale, 415 lettres de faire part. Au nombre des parchemins il y a une lettre de noblesse émise par le roi MATTHIAS CORVINUS en 1478 (Cf. la *seconde planche*). Parmi les donations ce sont surtout les lettres de Gabriel BETHLEN au nombre de 103, adressées à Gaspard ILLÉSHÁZY qui méritent d'être mentionnées.

Le nombre des archives de famille déposées à la bibliothèque s'est accru des papiers des comtes CSÁKY; parmi les archives précédemment déposées celles des familles SZIRMAJ, LUKA et NÉNYEI, SZÉCHÉNYI, KOLOSJ, LEÓVEY, FORGÁCH, VÁRADI-TÖRÖK et SZENT-IVÁNY furent augmentées de dépositions nouvelles.

Nombre des lecteurs sur place: 284; documents communiqués: 87.763; documents prêtés au dehors: 4392.

Le rapport se termine par une bibliographie de l'activité littéraire du personnel.

PAUL GULYÁS: Organisation der geistigen Arbeit. (Ss. 209—216.)

Eine Besprechung der von Wilhelm OSTERWALD ins Leben gerufenen Bewegung um die von den internationalen Kongressen und Weltverbänden bereits angebahnte einheitliche Organisation der geistigen Arbeit, die zur Gründung der *Brücke* führte. Die Bestrebungen dieses neuerschaffenen Organismus sind teilweise stark utopistisch. So besonders die Lieblingsidee des Begründers und seiner Gruppe: das Reformieren der Bücherformate. Das Analogon der Geld- und Mass-Einheit, die leider noch heute recht weit von der universellen Verwirklichung steht, bietet nur wenig Berechtigung zu solcher sanguinischen Hoffnung, wie sie in den beiden Heften: *Weltformate für Drucksachen und Raumnot und Weltformat* zum Ausdruck gelangt. Besonders phantastisch, ja fast komisch wirken die verschiedenen Berechnungen BÜHRERS in dem letztgenannten Aufsatz, so z. B. die Berechnungen eine Gelehrten-Bibliothek betreffend. Auch die empfohlene Registratur erscheint viel zu kompliziert um allgemeine Anwendung finden zu können. Endlich die Organisierung des Amateurenwesens, wie es die erbärmlichen Gesichtspunkte für das Anlegen einer *Exlibris*-Sammlung nur zu klar beweisen, legen von solcher Unkenntnis der Amateurenpsyche Zeugnis, dass dieser Teil der Bestrebungen am besten gleich beim Anfang eingestellt werden müsste. Das praktischste wäre, wenn die Leiter der *Brücke*, anstatt solcher Ideale nachzujagen, sich auf das beschränkten, was wirklich erreichbar und jedem erwünschenswert erscheint, nämlich zu ermöglichen, dass sich jeder Forscher die zu seiner Arbeit nötigen bibliographischen, experimentellen oder anderwärtige Daten in der kürzesten Zeit und mit dem kleinsten Kostenaufwand verschaffen könne.

JULES U. SZABÓ: Le manuscrit Lugossy. (Pp. 217—231.)

Le manuscrit LUGOSSY conservé à la grande bibliothèque du collègue réformé de Debreczen sous la côte: R. 537. nov. 7525 sz. reçut son nom de

Joseph LUGOSSY, ancien directeur de la bibliothèque. C'est un manuscrit en papier du commencement du XVII. siècle, cité dans la littérature depuis 1813 et étudié tour à tour par TOLDY, BODNÁR, Farkas KÁLMÁN, Paul ERDÉLYI et PAP. Le manuscrit très précieux par son contenu consiste de 22 feuilles incomplètes; plusieurs feuillets manquent. Le manuscrit contient 45 pièces de poésie, pour quelquesunes desquelles c'est la source unique. La description détaillée du manuscrit mentionne les différentes éditions tant anciennes que modernes de ces poésies ainsi que les hypothèses littéraires relatives à quelquesunes des pièces et démontre la valeur philologique du manuscrit.

ÉTIENNE HARSÁNYI: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Troisième partie. Pp. 232—240.)

Publication des quatre premiers feuillets du manuscrit intitulé: *Catalogus librorum illustrissimi Sigismundi Rákóczi inventatorum*. Dans les notes sont signalés les volumes de l'inventaire qui se trouvent encore de nos jours à Sárospatak, ou bien à Sátoralja-Ujhely où une partie de la bibliothèque est définitivement restée depuis son Odyssée. Pour les autres articles de l'inventaire on a tâché au moins de rétablir le titre exacte et identifier l'édition possible.

Bibliothèque hongroise (Pp. 241—246.)

Contributions au II. volume de l'ancienne bibliothèque hongroise de Charles SZABÓ communiquées par MM. Zoltán FERENCZI, Paul GULYÁS, Étienne HARSÁNYI, Louis KROFF, Désiré REXA, Gerson SZINYEI et Jules TODORESCU. Les communications ne portant point de numéro entre crochets ne sont que des corrections ou des additions à des faits déjà connus.

DOCUMENTS INÉDITS.

PAUL GULYÁS: Statuten der Pester Buchbindergilde aus 1746. (Ss. 247—251.)

Zur Ausgabe dieser in deutscher Sprache verfassten Statuten wurde eine von weil. Georg RÁTH dem Verfasser zur Verfügung gestellte Abschrift benützt.

INDICATEUR OFFICIEL.

Bericht über die Széchényische Bibliothek des Ungarischen National-Museums im zweiten Quartal des Jahres 1913. (Ss. 252—256.)

Neuerwerbungen der Druckwerken-Abtheilung: Pflichtexemplare 2555 St. Geschenk 156 St., Ankauf 398 St., aus einer anderen Abtheilung überwiesen 2 St., insgesamt 3111 St. Druckwerke. Dazu kommen noch 9154 St. kleinere Druckwerke, ebenfalls als Pflichtexemplare zugekommen. Auf Ankauf wurden verausgabt 4299'63 K., 865'8 Mark, 99 Francs, 60 Lire und 8 schwed. Kr. Im Lesesaal benützten 6333 Personen 14.864 Bde. Ausgeliehen wurden an 556 Personen 1217 Bde. Im verflossenen Quartal wurden 1301 Werke katalogisiert. An die Buchbinderei wurden 884 Werke in 1301 Bden überwiesen. In das

Bureau der Pflichtexemplare liefen während dieser Zeit 1508 Sendungen ein, von daselbst wurden 1125 Briefe abgesendet, darunter 555 Reklamationen.

Neuerwerbungen der Zeitungsbibliothek: 403 Jahrgänge in 29.843 Nummern als Pflichtexemplare, 13 Jahrgänge in 614 Nummern als Geschenk, und 403 Nummern als Ankauf, insgesamt also 416 Jahrgänge in 30.860 Nummern. Für Ankauf wurden 63 K verausgabt. Im Lesesaal benützten 837 Personen 1229 Zeitungsbände; ausgeliehen wurden an 26 Personen 657 Bde. Vom neuen Dépôt mussten 155 Bde herübertransportiert und wieder zurückgetragen werden. Revidiert wurden 416 Jahrgänge in 24.885 Nummern, katalogisiert 70 Jahrgänge. Gebunden 235 Bde.

Neuerwerbungen der Handschriftenabtheilung: Geschenke: 76 neuzeitige Handschriften, 104 Literaturbriefe und 1 Musik-Handschrift; Ankauf: 13 Bde neuzeitige Handschriften, 1 literarisches Analekt, 9 Musik-Handschriften, 8 Musikerbriefe, 64 Photographien, insgesamt 276 St. Auf Ankauf wurden 509 K, 316'9 M. und 8150 Lire zugewendet. Im verflossenen Quartal benützen 75 Personen 200 Bde und 535 Briefe; verliehen wurden 18 Handschriften.

Neuerwerbungen des Archivs: durch Ankauf 686 St., im Schenkungswege 253 St., insgesamt 939 St. Von den Neuerwerbungen entfallen 5 St. auf die Zeit vor 1526 (wovon 2 Photographien), 443 St. auf die neuere Zeit, 5 St. auf die Sammlung der Adelsbriefe, 5 St. auf die Sammlung der 1848/49-er Schriften und Drucke, 181 St. auf das Zeitalter der Emigration und 13 St. auf die Innungsschriften. Von den als Deposita verwalteten Familien-Archiven wurden diejenigen der Familien BERÉNYI und FEJÉRPATAKY mit je ein St. ergänzt; als neues Depositum wurde das Familien-Archiv der REVICZKY erworben. Die Aufstellung der Archive der Familien SZENT-IVÁNY, SZÉCHÉNYI, FORGÁCH und CSÁKY, sowie das Bearbeiten der mittelalterlichen Dokumente wurde fortgesetzt. Benützt wurden von 100 Personen 24.717 Stücke; auswärts verliehen wurden 1705 St.

Paul GULYÁS: Joseph Szinnyei père †. (Pp. 237—239.)

La bibliothèque du Musée National Hongrois, ainsi que la bibliographie hongroise essuient une perte considérable par la mort de Joseph SZINNYEI père, un des directeurs de la bibliothèque, décédé dans sa 83. année.

Malgré l'âge avancé du défunt, sa mort nous semble prématurée car il ne put achever l'oeuvre capitale de sa vie: une bio-bibliographie grandiose qui dut être complète en 14 volumes et dont quelques livraisons manquent seulement. Heureusement les matériaux se trouvent déjà tout réunis et l'on peut espérer que l'oeuvre ne demeurera point inachevée. Or, si cette espérance peut consoler la nation qui ne vit en SZINNYEI que le savant assidu, elle laisse intacte la douleur de ses collègues qui perdirent en lui un confrère charmant, plein d'indulgence sympathique et d'intérêt paternel pour la jeune génération qui se formait autour de lui.

M. SZINNYEI père naquit le 18 mars 1830 à Komárom où il reçut une éducation soignée. Pendant la révolution de 1848 il s'enrôla parmi les *honvéd* et finit sa carrière militaire comme lieutenant en premier. Durant les tristes

années de la réaction il trouva emploi dans des études d'avocat de Komárom et de Pozsony. Ensuite il devint employé d'une société d'assurance et s'établit à Budapest où il éditait depuis 1861 une bibliographie annuelle des périodiques hongrois. Cette bibliographie utile forme depuis 1895 le supplément de notre revue. Enfin en 1875 il fut nommé conservateur à la bibliothèque de l'Université de Budapest et prit une part active dans la réorganisation de cette collection. Puis ayant agité quelque temps pour l'érection d'une bibliothèque de journaux, le ministre des cultes et de l'instruction publique le chargea de réaliser ce plan dans le cadre du Musée National Hongrois où il fut nommé conservateur en 1888. En 1897 il reçut le titre de conseiller royal, en 1901 il fut nommé conservateur supérieur et en 1910 enfin directeur. L'académie hongroise des sciences le reçut en 1899 au nombre de ses membres.

Le majeure partie de son activité littéraire très étendue est de nature bibliographique ou bibliographique. Ses travaux principaux, indispensables pour toute recherche scientifique, sont : *Le répertoire scientifique hongrois des périodiques hongrois et étrangers*, paru de 1874 à 1885, *La bibliographie d'histoire naturelle et de mathématiques de la Hongrie 1472—1875* rédigée en collaboration avec son fils et couronnée par la Société royale d'histoire naturelle, son discours de réception paru sous le titre *Le premier bibliographe hongrois* et enfin son chef d'oeuvre *Le vie et les œuvres des écrivains hongrois*, dictionnaire bio-bibliographique plein d'informations abondantes sur près de 30.000 auteurs, dont la première livraison parut en 1890 et l'achevé d'imprimer du dernier feuillet date du 26 mai.

LITTÉRATURE.

(Pp. 260—267.)

1—3. Jakob WIESNER. Der ungarische Buchhandel. Histoire de la librairie hongroise. The history of the hungarian booktrade. Diese drei in verschiedenen Sprachen und in verschiedener Ausstattung erschienene Hefte gleichen Inhalts wurden gelegentlich des VIII. internationalen Verleger-Kongresses ausgegeben und sind teilweise ergänzte Neuauflagen eines im 50. Jahrgang der *Österreich-Ungarischen Buchhändlerkorrespondenz* bereits veröffentlichten Aufsatzes. Das Werkchen enthält manche Unrichtigkeiten und Äusserungen die von wenig kritischem Urteil kund tun, bietet jedoch eine im Ganzen treffende Charakteristik des ungarischen Buchhandels der letzten fünfzig Jahre. (Stephan GYALUS.) — 4. Árpád HELLEBRANT : (Die historische Literatur Ungarns in 1912.) Diese Zusammenstellung, die als Beilage der Zeitschrift *Századok* jetzt zum ersten Mal erschienen ist, wurde von dem äusserst fleissigen und gewandten Bibliographen A. HELLEBRANT im Auftrage des Ausschusses der Ung. Historischen Gesellschaft verfasst. Schon dieser erste Versuch einer Jahresbibliographie der ungarischen Geschichtsliteratur umfasst nicht weniger als 926 Nummern und voraussichtlich wird in der Zukunft, wenn der Verfasser zur Vollendung seiner Arbeit mehr Zeit haben wird, die Zahl der Artikeln noch erheblich steigen. Es wäre jedoch wünschenswert, dass die jetzige äusserst primitive Facheinteilung des bearbeiteten Materials durch ein mehr detailliertes und wissenschaftlich besser begründetes System

ersetzt werde, welches von einer aus Historikern bestehenden Kommission festgesetzt werden sollte. Auch die Einreihung der Artikeln in den betreffenden Fächern sollte von dieser Kommission geprüft werden, da jetzt dem Verfasser in dieser Hinsicht nicht wenig Irrtümer mit untergelaufen sind. Ein besonderes Lob verdient die chronologische Liste der einzeln publizierten Urkunden. (Σ) — 5. Guillaume APPOLINAIRE, Fernand FLEURET et Louis PERCEAU : L'enfer de la Bibliothèque nationale. Les auteurs de ce volume dévoilent les secrets de l'Enfer fameux de la Bibliothèque nationale. Ce dévoilement, comme tant d'autres, ne manque pas de causer un peu de déception : ceux qui connaissent à fond la littérature scatologique jugeront non sans raison un peu dépeuplé cet Enfer qui ne compte que près de mille habitants. Et encore ce nombre relativement bas est à réduire si l'on considère que maint ouvrage y figure en 2 ou plusieurs exemplaires absolument identiques et que trop souvent on y a mis des polissonneries inoffensives dont le titre promet plus que n'en tient le texte insipide. Nos auteurs décrivent soigneusement les pièces d'une valeur littéraire ou bibliographique et traitent avec beaucoup d'adresse les questions souvent épineuses qui s'y rattachent. Toutefois il nous semble qu'ils cèdent trop facilement aux on-dits souvent très vagues qui prétendent établir l'auteur ou l'éditeur de quelques unes de ces obscénités. (BIBLIOPHILE.) — 6. Robert Alexander PEDDIE : National bibliographies. This very useful list compiles the national bibliographies, retrospectif and current, of every nation, with a short appreciation and some notes on their disposition and exactness. The part consecrated to Hungary is not without some errors. The titles given in Hungarian are all more or less faulty, the work of KISZLINGSTEIN is wrongly attributed to PETRIK and the large bibliographical work of SZINNYEI has unfortunately escaped the notice of the generally well informed author. (Paul GULYÁS.)

REVUE DES PÉRIODIQUES HONGROIS.

Corvina XXXIII. année 9. livraison. Charles STEINHOFFER : Le quarantième anniversaire de la Société Franklin. (Cette société anonyme, une des plus importantes maisons d'édition en Hongrie, fut fondée en 1873 lorsque les sociétaires acquirent les fonds de l'éditeur Gustave HECKENAST. Toute une série d'éditions scientifiques, littéraires, classiques et populaires font preuve de l'activité infatigable de cette entreprise.) — 13. *livraison.* Charles HARASZTI : Les premiers librairie d'occasion et cabinet de lecture à Pest au commencement du XIX siècle. (Le magistrat de Pest autorisa en 1815 le libraire Sigismond IVANICS à établir une librairie d'occasion et un cabinet de lecture. La vente des livres neufs lui fut rigoureusement interdite.)

Egyetemes philologiai közlöny. (Revue de philologie générale.) XXXVII. *année 4. livraison.* Joseph RÉVAY : Textes faux de Pétrone. (Coup d'oeuil historique sur les falsifications et interpolations de François NODOT et de Josè MARCHENA, ainsi que sur les polémiques qui s'y rapportent.) — 5. *livraison.* Robert GRAGGER : L'inventaire des manuscrits allemands. (Extrait du rapport de l'Académie de Berlin sur le progrès de cet inventaire.)

NOTICES.

(Pp. 284—287.)

Sur la mort de Joseph Szinnyei père. L'enterrement de notre illustre confrère eut lieu le 11 août 1913 en présence d'un très grand nombre d'amis et de collègues. M. le baron Émeric SZALAY prononça un discours émouvant au nom du Musée National Hongrois, tandis que M. le dr. Jules SEBESTYÉN parla au nom de bibliothèque SZÉCHÉNYI. Un troisième discours fut prononcé par M. Étienne HEGEDŰS, le représentant de l'Académie hongroise des sciences. Nous publions dans notre revue le texte intégral des discours de MM. SZALAY et SEBESTYÉN. — **Changements dans la direction des archives nationales.** Sa majesté vient de conférer le titre de conseiller aulique à M. Jules NAGY, ancien archiviste supérieur, lors de sa mise à la retraite. En remplacement de M. NAGY fut nommé à la joie sincère et unanime de nos cercles scientifiques M. le dr. Désiré CSÁNKI, historiographe de tout premier ordre et employé éminent de l'institut dont la direction vient d'être lui confiée. — **Nouvelles personnelles des bibliothèques d'université de Budapest et de Kolozsvár.** M. le dr. Zoltán FERENCZI directeur de la bibliothèque d'université de Budapest avança dans la cinquième classe de traitement, tandis que à M. le dr. Paul ERDÉLYI, directeur de la bibliothèque de Kolozsvár, fut conféré le titre de conseiller aulique. M. Louis C. DEDEK, conservateur de la bibliothèque d'université de Budapest ayant été nommé chanoine d'Esztergom quitta le service de cette bibliothèque, où il excella surtout par la rédaction du catalogue des manuscrits. — **Le VII. cours de bibliothèque** arrangé par l'inspection supérieur des musées et des bibliothèques, sous la direction de M. Ladislav FEJÉRPATAKY, eut lieu en juillet 1913. M. FEJÉRPATAKY y a professé un cours de paléographie en 16 leçons, M. Zoltán FERENCZI un cours de bibliorhéonomie en 12 leçons, M. Paul GULYÁS un cours de bibliographie en 15 leçons, et M. Elemér VARJÚ un cours de bibliologie en 12 leçons. 31 personnes ont pris part à ce cours, dont 12 sur les frais de l'inspection supérieur. — **Le congrès international des éditeurs à Budapest.** Ce congrès a eu lieu au commencement de juin, sous la présidence de M. Victor RANSCHBURG. M. le secrétaire d'État Gustave TÖRY y a fait cette déclaration importante qu'on vient d'achever le projet de loi concernant la jonction de la Hongrie à la convention de Genève. — **Lettre au directeur de la revue.** M. le dr. Ervin SZABÓ directeur de la bibliothèque municipale de Budapest rectifie deux fautes qui se sont glissées dans les articles de MM. Paul GULYÁS et Pierre NIKLAI publiés dans le dernier numéro de notre revue.

CHANGEMENT DANS L'ÉTAT DES IMPRIMERIES HONGROISES
DE JANVIER À JUIN 1913. (P. 288.)

Explication des signes : * imprimeries non avisées officiellement ; ** imprimeries dissoutes.

Guillaume FRANKÓI: Le Missel de Várad et le manuscrit Curtius d'Esztergom jadis dans la possession de Beckensloer. (Pp. 289—293.)

1. Publication d'une lettre datée du 9. janvier 1490 et adressée par l'évêque de Chiemsee à l'évêque de Nagyvárad, à laquelle fut jointe par l'exécuteur testamentaire de BECKENSLOER le *Missel* dans l'usage personnel du défunt dès son avènement à l'épiscopat.

2. Courte description du manuscrit aujourd'hui à Freising et contenant la correspondance de Georges ALTDORFER, évêque de Chiemsee, d'où fut tiré la lettre précédente.

3. Parmi les manuscrits conservés aujourd'hui dans la collection royale de Munich il y a sous la cote de 15. 739 *Cod. lat. Salisb.* un CURTIUS sur vélin du XV. siècle, orné sur le frontispice des armes de BECKENSLOER et provenant de la collection de Jean VITÉZ. Le manuscrit contient des notes et des émendations de la main de VITÉZ.

Aladár BELLAAGH: Le centenaire de la première édition des poésies de Berzsenyi. (Pp. 294—302.)

La première édition des poésies de Daniel BERZSENYI est due aux soins et à l'agitation de HELMECZI. Grâce à lui les étudiants du grand séminaire de Pest ont souscrit 740 florins, ceux du séminaire de Székesfehérvár 100 florins, deux autres personnes 150 florins, en tout 990 florins. Cette somme fut complétée par Michel BARICZ et HELMECZI à 1000 florins. BERZSENYI lui-même y avait ajouté 100 florins. Le volume parut vers la fin de juin 1813. Une seconde édition, identique avec la première parut en 1816. L'auteur ne fut point tout à fait content de ces éditions, car HELMECZI, novateur intrépide de la langue, entreprit à l'insu de l'auteur plusieurs changements de style. Une édition conforme au texte original des poèmes ne parut que longtemps après la mort du poète: en 1860, par les soins de TOLDY.

Paul GULYÁS: Les traductions des belles lettres hongroises dans la bibliothèque du Musée National Hongrois. (Première partie. Pp. 303—320.)

Un des buts principaux de la bibliothèque du Musée National Hongrois est de collectionner toutes les traductions et adaptations en langues étrangères de notre production littéraire. Nous avons pensé faire un travail utile en publiant la description bibliographique de la série assez volumineuse quoique bien incomplète qui se trouve dans notre bibliothèque. Nous nous bornons cette fois aux volumes détachés: les anthologies contenant des pièces en vers ou en prose de plusieurs auteurs seront traitées à part. Nous avons suivi

l'ordre alphabétique des auteurs. Les volumes sont rangés d'après leur titre original. Cette première partie va de Zoltán AMBRUS à Minka de CZÓBEL et comprend 89 numéro.

Béla LEFFLER: Beitrag zur Bibliographie der auf Ungarn bezüglichen deutschen Zeitungen. (Ss. 321—331.)

Beschreibung von 21 Zeitungs- und Flugblättern aus den Jahren 1619—1621, im Besitz der königlichen Bibliothek zu Dresden.

Aloyse ZAMBRA: Giovanni Battista Bodoni. (Avec trois figures dans le texte. Pp. 332—340.)

Biographie du grand typographe italien Giovanni Battista BODONI lors du centenaire de sa mort. Il fut le maître consommé de son art dans le style de l'Empire. Il y occupe la même place que MONTI dans la poésie, CANOVA dans la sculpture, CAMUCCINI et APPIANI dans la peinture, CAGNOLA et BONSIGNORE dans l'architecture.

Étienne HARSÁNYI: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Quatrième partie. Pp. 341—344.)

Publication des feuillets 5—6 du manuscrit intitulé: *Catalogus librorum illustrissimi Sigismundi Rákóczi inventatorum*. Dans les notes sont signalés les volumes de l'inventaire qui se trouvent encore de nos jours à Sárospatak, ou bien à Sátoralja-Ujhely. Pour les autres articles de l'inventaire on a tâché au moins de rétablir le titre exacte et identifier l'édition possible.

Bibliothèque hongroise (Pp. 345—348.)

Contributions aux I. et II. volumes de l'ancienne bibliothèque hongroise de Charles SZABÓ communiquées par MM. Étienne HARSÁNYI, Louis KEMÉNY, Émeric LUKINICH, Jean MELICH. Désiré REXA et Elemér VARJÚ. Les communications ne portant point de numéro entre crochets ne sont que des corrections ou des additions à des faits déjà connus.

DOCUMENTS INÉDITS.

Émeric LUKINICH: Lettre de Samuel Pataki au comte Louis Bethlen au sujet de l'imprimerie réformée de Kolozsvár. (Pp. 349—351.)

Samuel PATAKI développe dans cette lettre datée du 19 août les difficultés pécuniaires de l'imprimerie du collège réformé, cite la munificence de plusieurs magnats et implore le secours matériel du comte.

INDICATEUR OFFICIEL.

Bericht über die Széchényische Bibliothek des Ungarischen National-Museums im dritten Quartal des Jahres 1913. (Ss. 353—356.)

Neuerwerbungen der Druckwerken-Abteilung: Pflichtexemplare 3100 St.,

Geschenk 123 St., Ankauf 234 St., aus einer anderen Abteilung überwiesen 21 St., insgesamt 3778 St. Druckwerke. Dazu kommen noch 7081 St. kleinere Druckwerke, ebenfalls als Pflichtexemplare zugekommen. Auf Ankauf wurden verausgabt 2591'26 K., 150 Francs, 97'10 Mark und 25'85 holl. Gulden. Im Lesesaal benützten 3132 Personen 10.714 Bde. Ausgeliehen wurden an 581 Personen 992 Bde. Im verflossenen Quartal wurden 1658 Werke katalogisiert. Die Neugestaltung der Abteilung «Cameralis» wurde weitergeführt. An die Buchbinderei wurden 393 Werke in 511 Bden überwiesen. In das Bureau der Pflichtexemplare liefen während dieser Zeit 877 Sendungen ein, von daselbst wurden 1090 Briefe abgesendet, darunter 113 Reklamationen.

Neuerwerbungen der Zeitungsbibliothek: 488 Jahrgänge in 30.094 Nummern als Pflichtexemplare, 1 Jahrgang in 531 Nummern als Geschenk, 3 Jahrgänge in 155 Nummern aus einer anderen Abteilung überwiesen, und 1300 Nummern als Ankauf, insgesamt also 491 Jahrgänge in 32.080 Nummern. Für Ankauf wurden 26 K verausgabt. Im Lesesaal benützten 330 Personen 883 Zeitungsbände; ausgeliehen wurden an 34 Personen 113 Bde. Revidiert wurden 491 Jahrgänge in 24.735 Nummern, katalogisiert 20 Jahrgänge. Gebunden 150 Bde.

Neuerwerbungen der Handschriftenabteilung: Ankauf: ein Kodex aus dem Mittelalter, 32 neuzeitige Handschriften, 337 Literaturbriefe, 24 literarische Analekten, 15 Musik-Handschriften, 19 Musikerbriefe, insgesamt 428 St. Auf Ankauf wurden 21.679'20 K und 200 Lire zugewendet. Im verflossenen Quartal benützten 48 Personen 109 Bde und 1047 Briefe; verliehen wurden 25 Handschriften und 3 Briefe.

Neuerwerbungen des Archivs: durch Ankauf 330 St., im Schenkungswege 2 St.; aus einer anderen Abteilung überwiesen 908 St.; insgesamt 1244 St. Auf Ankäufe wurden 3813 K und 15'60 Francs verwendet. Von den Neuerwerbungen entfallen 108 St. auf die Zeit vor 1526, 992 St. auf die neuere Zeit, 4 St. auf die Sammlung der Adelsbriefe, 1 St. auf die Sammlung der 1848/49-er Schriften und Drucke, 125 St. auf die Epoche der Emigration und 14 St. auf die Innungsschriften. Die als Deposita verwaltete Familien-Archive wurden durch das Archiv des Gutsbesitzers Andreas BEZERÉDY vermehrt. Die Aufstellung des 16.635 St. zählenden Alsó-Kemenczeer Archivs der gräflichen Familie FORGÁCH und des 1833 St. zählenden Archivs der REVICZKY wurde in diesem Quartal durchgeführt. Benützt wurden von 61 Personen 11.311 Stücke; auswärts verliehen wurden 468 St.

LITTÉRATURE.

1. Étienne BORSOS: (Catalogue de la bibliothèque du lycée réformé de Pépa. II. partie.) Cette deuxième partie du catalogue embrasse les acquisitions nouvelles de la bibliothèque faites de 1900 à 1911. Le stock des livres a augmenté dans ce laps de temps de plus de 50%, il compte maintenant 36.347 volumes. Ce développement rapide est dû surtout au secours matériel de l'Inspection supérieure des Musées et des Bibliothèques qui alloua à cet

institut 16.400 couronnes. Du fonds propre du lycée on emploie annuellement 2400 cour. pour les frais d'acquisition et de reliure. L'exécution du catalogue est assez fautive ; c'est grand dommage qu'on ait omis les cotes et qu'on n'ait point dressé une table des matières. (Étienne GYALUS.) — 2. J. Ladislav SZÖNYI : (Catalogue de la bibliothèque du musée et de l'école des arts décoratifs.) Cette bibliothèque compte aujourd'hui 8739 volumes. Elle est fréquentée surtout par des artistes et des artisans qui ne s'intéressent pas tant au texte qu'aux illustrations des livres. Ce fait a été pris en considération lors de la rédaction du catalogue. On ne se bornait point aux titres originaux des ouvrages, mais on y ajoutait encore leur traduction, ainsi que l'énumération plus ou moins complète des objets reproduits en illustration. Une excellente table des matières facilite les recherches. L'unique défaut du catalogue est la profusion des renvois souvent superflus. (Paul GULYÁS.) — 3. Rudolf JENTZSCH : Der deutsch-lateinische Büchermarkt nach den Leipziger Ostermess-Katalogen von 1740, 1770, 1800. Die Richtung und Entwicklung des deutschen Buchverlages wurde schon öfters auf Grund des Mess-Kataloge dargestellt, die dabei angewandte Arbeitsmethode war aber viel zu flüchtig, um wissenschaftlich befriedigende Resultate erzielen zu können. JENTZSCH begnügte sich nicht bei seiner mühsamen Arbeit mit den blossen Titeln dieser Kataloge, sondern durchsuchte auch die katalogisierte Werke selbst, oder doch jene bibliographische und kritische Hilfsmittel, welche über das innere Wesen der angeführten Werke einen näheren Aufschluss geben. So gelangte es ihm den Entwicklungsgang in der Bücherproduktion dreier Generationen mit einer Präzision zu schildern, die bisher nicht einmal annähernd erzielt wurde. (Σ) — 4. G. A. E. BOGENG : Der Bucheinband. Das viel Bemerkenswerthes enthaltende Werk will einesteils den Bibliophilen, andernteils aber den Buchbindern dienen, ist jedoch im technischen Teile viel zu skizzenhaft, um dem Praktiker wirklich dienen zu können. Der Stil des Werkes ist etwas ermüdend, die Einteilung desselben führt zu vielen Wiederholungen, die Korrektur nicht genug sorgsam, alles Mängel, die bei einer neuen Ausgabe leicht überwunden werden können. (Paul GULYÁS.) — 5. Paul GULYÁS : (Organisation et maintien des bibliothèques populaires.) Deuxième édition refondue de ce manuel qui comprend les chapitres suivants : 1. L'évolution des bibliothèques populaires à l'Étranger. 2. Le développement et l'état présent des bibliothèques populaires en Hongrie. 3. L'objet des bibliothèques populaires. 4. L'organisation des bibliothèques populaires. 5. Le personnel. 6. Les ressources. 7. Les locaux. 8. L'ameublement et l'outillage. 9. Le choix des livres. 10. L'acquisition des livres. 11. L'inventaire. 12. Rédaction du catalogue. 13. Les différentes formes du catalogue. 14. La reliure des livres. 15. L'emmagasinement des livres. 16. L'usage des livres dans la bibliothèque. 17. Du prêt des livres hors la bibliothèque. 18. Le récolement du stock. 19. L'hygiène des livres. 20. Les statistiques.

REVUE DES PÉRIODIQUES HONGROIS.

Akadémiai értesítő. (Indicateur de l'Académie.) XXIV. année, 4. numéro. Jules VISZOTA : Rapport sur l'édition du journal du comte Étienne Széchényi. (Les manuscrits du comte SZÉCHÉNYI furent hérités par Antoine TASNER, son secrétaire. Après la mort de TASNER, en 1876, l'Académie hongroise acquit ces papiers et confia à Antoine ZICHY l'édition du journal du comte. ZICHY n'en publia que des extraits tout à fait insuffisants. M. VISZOTA propose la réédition intégrale du journal.)

Batthyaneum. II. volume. Robert SZENTIVÁNYI : L'Évangélaire de St. Luc du IX. siècle. (Description détaillée du manuscrit coté N. 5., V. 27. de la bibliothèque BATTHYÁNY, provenant de la collection MIGAZZI. Le manuscrit fut probatement exécuté dans la seconde moitié du IX. siècle par un scribe de St. Gallen.) — Jean KARÁCSONYI : Le formulaire des Franciscains hongrois dans la bibliothèque Batthyány. (Le manuscrit coté E. 5. VI. 8. de la bibliothèque contient 14 fragments de documents précieux pour la connaissance de la vie intime des Franciscains de l'époque. Le manuscrit fut confectionné vers 1320 à Székesfejervár.) — L'ancienne bibliothèque hongroise du Batthyaneum. (Le Batthyaneum possède 148 volumes en langue hongroise publiés avant 1711, dont 10 exemplaires uniques. L'auteur anonyme de l'article donne la liste complète de cette partie précieuse de la collection.) — La bible de Georges I. Rákóczy. (C'est l'édition hongroise parue à Visol en 1590, aujourd'hui dans la possession du Batthyaneum, contenant différentes notes marginales de ce prince pieux.) — Egy vén bial orrára való karika. (Oeuvre de polémie religieuse attribuée à Mathias SÁMBÁR. Réédition d'après l'exemplaire unique de l'édition de 1664 qui est dans le Batthyaneum.) — Idős Noe becsületit oltalmazó Japhetke. (Courte analyse de cette réponse d'Étienne CZEGLÉDI sur l'oeuvre précitée de SÁMBÁR.) — Jesvita professornak stb. (Rimpression de cet opuscule attribué à Étienne CSERNÁTFALVI d'après l'exemplaire unique du Batthyaneum.) — A szó Jakob szava, de a kezek Esaué. (Réimpression de cet opuscule de CZEGLÉDI d'après l'exemplaire unique du Batthyaneum.) — Feles tizet feletlen kilencnek stb. (Réimpression de cet opuscule anonyme paru à Kassa en 1664 d'après l'exemplaire unique du Batthyaneum.) — Contributions à l'histoire de la civilisation. (1. On vient d'inaugurer dans le Batthyaneum un spacieux *safe deposit* pour y conserver les manuscrits et les incunables précieux de la bibliothèque. 2. Rapport sur l'exposition de la bibliothèque arrangée à l'occasion de l'assemblée générale de la société du musée de Transylvanie tenue à Gyulafehérvár. 12. Joseph BOROSS : Les archives et la bibliothèque du couvent de Kolosmonostor. Ces archives furent réordonnées par le chanoine Antoine BEKE. La bibliothèque possède un manuscrit de 1410, sept incunables et 4 volumes de l'ancienne bibliothèque hongroise. 15. Documents sur l'histoire de l'imprimerie à Kolozsvár des années 1669, 1670 et 1811.)

Ethnographia. (L'ethnographie.) XXIV. année, 2. livraison. Jules SEBES-TYÉN : Le chansonnier de Vác. (La première partie de ce chansonnier parut

en 1799, la seconde en 1801. L'exemplaire unique de cette première édition qui soit complète est dans la possession de la bibliothèque de Sárospatak. Ce n'est que la première partie de la collection qui ait de l'importance au point de vue du folk-lore.) — 3. *livraison*. François BABINGER : Document hongrois de 1515 en caractères entaillés à Constantinople. (L'auteur a trouvé dans le manuscrit original de Jean DERNSCHWAMM, contenant la relation de son voyage d'Orient de 1553—55, trois lignes reproduisant une inscription en caractères entaillés dont le sens fut établi par M. Jules SEBESTYÉN.) — 2—3. *livraisons*. Árpád HELLEBRANT : Bibliographie ethnographique. (A—K.)

Irodalomtörténet. (Histoire littéraire.) *II. année, 5. livraison*. Louis DÉZSI : Un conte en vers hongrois perdu, tiré des nouvelles du Boccace. (L'auteur démontre que l'histoire de *Cymon* dut exister dans la littérature hongroise dans un remaniement en vers alexandrins fait vers 1587 ou 1623.) — Étienne HARSÁNYI : Traductions jusqu'ici inconnues de François Kazinczy. (La bibliothèque de Sárospatak possède un recueil, dans lequel se trouve le manuscrit original de quatre traductions de KAZINCZY exécutées en 1793 et dont une seule a paru jusqu'ici sous une forme remaniée. Trois de ces traductions sont tirées du *Berliner Monatsschrift*, la quatrième de l'*Allerley* de WIELAND.) 6—7. *livraisons*. Charles PAP : Le portrait de Pierre Méliusz. (Sur le frontispice des *Magyar Praedikatioc* (Sermons hongrois) de Pierre MÉLIUSZ, paru à Debreczen en 1563, il y a une vignette dont la partie supérieure représente un pasteur réformé feuilletant dans un livre. M. PAP croit que c'est le portrait de l'auteur lui-même, mais il n'apporte à l'appui de son opinion que des considérations esthétiques et morales.)

Irodalomtörténeti közlemények. (Contributions à l'histoire littéraire.) *XXIII. année, 2—3. livraison*. Elemér CSÁSZÁR : Le texte primitif de Bánk bán. (L'auteur publie le texte primitif de *Bánk bán* tragédie de Joseph KATONA d'après une copie de 1815 jusqu'ici inconnu et dans la possession de M. Jean WODIÁNER. L'édition originale de cette tragédie parue en 1821 diffère en maints passages de cette copie antérieure, assez fautivement exécutée, par quelque ami du poète probablement à l'occasion du concours dramatique de Kolozsvár.) — Árpád HELLEBRANT : Repertorium. (Liste des publications relatives à l'histoire de la littérature hongroise.)

Könyvtári szemle. (Revue des bibliothèques.) *I. année, 1. livraison*. [Béla KÖHALMI.] Ce que veut la revue des bibliothèques. (Court programme de l'éditeur suivi des remarques de MM. Paul GULYÁS, Victor RANSCHBURG, Gabriel LÁSZLÓ, Étienne HAMAR, Jacques WIESNER, Albert GÁRDONYI, Alexandre KOVÁCS, Charles STEINHOFFER, Dávid ANGYAL et Ervin SZABÓ.) — Zoltán FERENCZI : Quelques mots sur les bibliothèques. (L'auteur fait la propagande des bibliothèques libres modernes et des bibliothèques populaires.) — La bibliophilie des dixmilles. (Sur les édition artistiques ou soi-disant artistiques à prix populaire.) — 2. *livraison*. Albert GÁRDONYI : Nos bibliothèques et le parlement de 1872. (Communication des deux propositions faites par Charles P. SZATHMÁRY le 10 janvier 1872 et par Jules SCHWARCZ le 15 du même mois. Ces deux propositions, demeurées d'ailleurs inefficaces, avaient en vue l'amélioration et la

propagation des bibliothèques publiques.) — 3. *livraison*. E. B. La bibliophilie. (L'amour des livres commence déjà dans l'école. C'est pourquoi il serait désirable que chaque école possédât les premières éditions [!] des auteurs classiques.) — 2—3. *livraisons*. Robert BRAUN: Bibliothèques de rédaction en Amérique. (Description des bibliothèques des journaux américains, surtout d'après l'article de C. HICKS paru dans l'*Educational review* et l'opuscule de G. V. LINDNER: *Newspaper library manuel*.) — 4. *livraison*. Joseph MADZSAR: L'organisation des travaux de l'esprit. (Panégyrique chaleureux sur la *Brücke* de W. OSTWALD.) — Charles PANKA: L'idée d'une bibliothèque nationale devant le parlement. (En 1871 la commission de finance fit la proposition de réunir en une seule bibliothèque nationale les bibliothèques déjà existantes. Cette proposition avait un motif purement pécuniaire.) — 5. *livraison*. Albert GÁRDONYI: La bibliographie des périodiques et journaux hongrois. (Coup d'oeil historique et critique sur le «répertoire scientifique» de Joseph SZINNYEI père, commencé en 1874 sous l'égide de l'Académie hongroise des sciences et suspendu en 1876 faute d'argent.) — Géza KACZIÁNY: Editio princeps. (Courte énumération de l'intérêt littéraire et historique des premières éditions.)

Magyar iparművészet. (L'art décoratif hongrois.) XVI. année, 3. *livraison*. F. BERNOUARD: Le livre artistique en France. (La décadence artistique du livre moderne est due surtout à cette circonstance qu'il y a dans chaque pays de bonnes imprimeries, mais presque aucun bon typographe. Les éditeurs ne cherchent qu'à gagner autant que possible sur leurs produits et s'occupent très peu de la beauté du papier et des formes. Toutefois il y a de rares exceptions. Tel fut l'éditeur Édouard PELLETAN. Parmi les nouveaux caractères d'imprimerie ce sont les types GRASSET, AURIOL et B. NAUDIN qui méritent d'être cités. Du nombre des illustrateurs on peut mentionner BELLERY-DESFONTAINES, STEINLEN et HUART.)

Múzeumi és könyvtári értesítő. (Indicateur des musées et des bibliothèques.) VII. année, 1. *livraison*. Paul GULYÁS: Les bibliothèques libres et les institutions analogues dans les Pays-Bas. (L'étude commence par un compte-rendu sur les bibliothèques populaires du pays créées par la Maatschappij tot nut van't algemeen et de la Vereeniging H. Vincenius à Paulo. Ensuite vient un exposé sur les «musées de lecture» accessibles seulement aux membres payants. L'article décrit surtout en détail le Leesmuseum d'Amsterdam qui possède la collection la plus ancienne et la plus riche. Le troisième chapitre est consacré aux Openbare leeszaalen créés d'après le modèle anglais des Public libraries. L'auteur a visité les bibliothèques libres d'Utrecht, de La Haye, de Leyde, de Dordrecht et de Rotterdam et il décrit les locaux, les règlements, les catalogues et les aménagements techniques de ces institutions. Enfin le dernier chapitre traite des palais populaires [Ons huis] d'Amsterdam et de Rotterdam.) — Étienne TÖMÖRKÉNY: La table de matières dans la bibliothèque. (L'auteur décrit une table de matières confectionnée par la bibliothèque SOMOGYI à Szeged pour faciliter les recherches scientifiques des lecteurs.)

Országos középiskolai tanáregyesületi közlöny. (Bulletin de la société nationale des professeurs de lycée.) XLIV. année, 17. *livraison*. Georges KIRÁLY:

Nos bibliothèques de jeunesse. (Critique défavorable de la liste officielle rédigée par M. SZEMÁK des livres admis aux bibliothèques de jeunesse des écoles intermédiaires.)

NOTICES.

(Pp. 382—394.)

Die Generalversammlung des Reichsverbandes der Museen und Bibliotheken wurde am 5. Oktober 1913 im Festsale des Rathauses zu Sopron abgehalten. In Vertretung des k. ung. Ministers für Kultus und Unterricht ist Herr Dr. Paul MAJOVSZKY erschienen. Der Präsident des Verbandes Wirklicher Geheimer Rat Julius v. WLASSICS hielt die Eröffnungsrede, in der er das Bibliothekswesen Ungarns einer eingehenden und erschöpfenden Kritik unterzog und mit hervorragender Sachkenntnis die neuen Wege wies, die die Entwicklung unserer Bibliotheken in Zukunft zu nehmen haben wird. Vor allem müsse die ungarische Gesellschaft dem Buch- und dem Bibliothekswesen, diesem gewaltigsten Hebel der allgemeinen Kultur, hingebende Unterstützung zuteil werden lassen. Unsere Gesellschaft lässt diesbezüglich noch sehr viel zu wünschen übrig, trotzdem Ungarn zu den an Büchern und Büchereien reichsten Ländern gehört. Es gab in Ungarn bereits im Jahre 1885 7½ Millionen Bücher, auf je 1000 Einwohner entfielen 555 Bücher. Dabei vermag selbst in den Intelligenzkreisen der Gedanke noch immer nicht Wurzel zu fassen, dass die Umbildung von Millionen nur durch eine entsprechende Verbreitung belehrender Lektüre behoben werden kann. Demokratische Institutionen zu schaffen, die auf den breiten Schichten aufgebaut sind und gleichzeitig diese Schichten in der Dunkelheit belassen, wäre gleichbedeutend mit einer Sprengung des sozialen Lebens. Das Bewusstsein, dass der ungarische nationale Bestand an die ungarische Kultur geknüpft ist, diese aber von der tätigen und fruchtbaren Liebe zu den Büchern abhängt, muss in allen Schichten der Nation zur unerschütterlichen Überzeugung werden. Die gesellschaftliche Aktion zur Hebung der Volksbibliotheken ist leider, wie so vieles hierzulande, im Hafen der staatlichen Fürsorge gelandet. Und doch ist es nicht die Aufgabe des Staates, kleine Bibliotheken zu errichten. Dies wäre Gegenstand der Kulturpolitik der Gemeinden und der Gesellschaft, während dem Staate die Schaffung und Entwicklung der grossen, allgemeinen Bibliotheken zufiele. Wir dürfen wohl aus wirtschaftlichen Gründen auf so grossartige Staatsbibliotheken wie die amerikanische «Library of Congress», die preussische «Königliche Bibliothek», das «British Museum» usw. keinen Anspruch machen, denn solche bedeutende Institutionen wurzeln in der Tradition. Wir stellen bloss fest, dass wir keine einzige selbständige staatliche Universalbibliothek haben, und dass die grossen Budapester Bibliotheken weit hinter den grösseren europäischen Büchereien zurückbleiben. Freilich, der Staat ist bei uns durch die Sorge um die kleinen Bibliotheken überlastet, da die Gemeinden in dieser Richtung fast gar nichts tun. Von den der Kompetenz des Landessensats für Museen und Bibliotheken unterstehenden 872 Volksbibliotheken Ungarns erhielten insgesamt

bloss 41 Gemeindeunterstützungen in der Gesamthöhe von 9733 Kronen. Manche Gemeinde widmet diesem Zweck nicht mehr als fünf bis sechs Kronen. Hier muss sich eine moderne Auffassung geltend machen, die vielleicht mit der sonstigen Entlastung der Gemeinden auch durchdringen wird. Der Redner beschäftigte sich im weiteren Verlauf seiner Ausführungen mit der Organisation der grossen Bibliotheken und bezeichnete es als Lebensaufgabe, eine grosse städtische Bibliothek zu schaffen, die die Bedürfnisse aller Schichten der gesamten Bevölkerung zu befriedigen hätte. Ein weiterer Schritt wäre die Errichtung von Komitatsbibliotheken, deren es heute kaum einige wenige gibt. Bei der Förderung des Bibliothekwesens fällt der Tätigkeit der Komitate grosse Bedeutung zu. Bezüglich der nationalen Seite der Bibliothekenfrage stellt Dr. WLASSICS das Prinzip auf, dass in den rein ungarischen Gegenden, wo es bisher keine Bibliotheken gibt, solche ehebaldigst errichtet werden müssen. Aber auch in den gemischtsprachigen Gegenden sind Bibliotheken zu schaffen, damit die ungarische Rasse vor der assimilierenden Wirkung der Anderssprachigen bewahrt werde. Von Wichtigkeit ist ferner die Errichtung von ungarischen Wanderbibliotheken in Kroatien-Slavonien, ferner die Einwirkung auf die im Auslande lebenden Ungarn durch eine entsprechende Kulturpolitik. Bezüglich der Zusammenstellung der Büchereien gilt der Grundsatz: «Die besten Bücher, möglichst zahlreichen Lesern, auf dem möglichst billigen Wege». Was unsere ziemlich arme populärwissenschaftliche Literatur betrifft, böte sich hier ein grosses, dankbares Feld für unsere besten Schriftsteller und Gelehrten. Die ungarische Nation kann ihren welthistorischen Beruf nur erfüllen, wenn sie genug Kraft besitzt und den grossen Zielen der Menschheit durch ihren eigenen nationalen, individuellen Charakter mit Erfolg dienen kann. Gerade jetzt stehen die mächtigen Nationen der Welt, die Engländer, Franzosen, Deutschen und Slaven im Banne der stärksten nationalen und Rassegefühle. Rings um uns hat ein wahrhaftes weltgeschichtliches Kataklysmata stattgefunden, und wer weiss, was unser harret. Es bedarf der ganzen Kraft unseres Intellekts, der erhebenden friedlichen Kulturarbeit, unseres vollen Nationalgefühls, denn auf der Landkarte der Weltpolitik können wir die Selbständigkeit und welthistorische Bedeutung des ungarischen Zwanzig-Millionen-Staates nur durch die Bildung, Vermögen, nationales Selbstgefühl und Kraft vermehrenden Schöpfungen sichern. — Nach der mit stürmischem Beifall aufgenommenen Rede gingen an den König und den Kultus- und Unterrichtsminister Béla v. JANKOVICH Begrüssungstelegramme ab. Dann wurde beschlossen, die Rede des Herrn v. WLASSICS im Protokoll zu verewigen und davon an alle Munizipien Abdrücke zu senden. — Hernach wurden die Jahresberichte des Landessenesates und des Oberinspektorates der Ungarischen Museen und Bibliotheken zur Kenntnis genommen, die folkloristischen Sammlungen bezügliche Anträge der Herren Dr. Julius SEBESTYÉN und Dr. Anton HERMANN dem Landessenate überwiesen und die verstorbenen Mitglieder Graf Géza TELEKI, Josef SZINNYEI sen. und Dr. Josef HAMPEL im Protokoll verewigt. Es folgte sodann die Wahl des Präsidiums. Präsident wurde von neuem auf fünf Jahre Dr. Julius v. WLASSICS, erster Vizepräsident Graf Alexander TELEKI, zweiter Vizepräsident Dr. Zoltán

FERENCZI, Sekretär Josef MIHALIK, Schriftführer Dr. Paul GULYÁS. Auch zwanzig Mitglieder des Landessenesates und 19 Mitglieder des Reichsverbandes wurden neu erwählt. Hiemit schloss die Generalversammlung. Die Gesellschaft begab sich sodann zur Eröffnung des neuen Kulturpalais, wo das städtische und Komitatsmuseum untergebracht ist. — *L'inauguration du palais de civilisation d'Arad* a eu lieu le 25 et 26 octobre 1913, en présence de son Excellence M. Béla JANKOVICH, ministre des cultes et de l'instruction publique. Le prologue de M. François HERCZEG fut prononcé par Mme Marie JÁSZAI, membre du Théâtre national de Budapest, et le discours d'ouverture par M. Eugène RÁKOSI, membre de la chambre des magnats. Le palais, dont les frais de construction s'élèvent à plus d'un million de cour., est un mélange peu heureux de différents styles. La partie centrale de l'édifice est occupée par une salle de concert beaucoup trop vaste. La partie postérieure du palais comprend une galerie de tableaux déposée par l'État, le musée des reliques des martyrs de la révolution de 1848, et enfin la bibliothèque. Ni les locaux aménagés à la bibliothèque, ni la qualité des livres d'ailleurs trop peu nombreux qui s'y trouvent réunis ne sont conformes aux exigences légitimes des lecteurs. — *L'exposition d'exlibris de la Corporation de St. Georges* ouverte au commencement du mois de novembre eut un succès retentissant. Le but de l'exposition fut de montrer l'évolution de *l'ex-bibris* tant à l'Étranger qu'en Hongrie. — *L'activité de la bibliothèque municipale de Budapest en 1912*. Selon le compte-rendu du directeur, M. Ervin SZABÓ, à l'insuffisance des locaux qui pèse de plus en plus sur l'activité de la bibliothèque il ne sera remédié que d'une manière provisoire par l'adaptation d'une partie de l'ancienne école communale du IV. arrondissement. Les frais de l'adaptation sont préliminés à 42.000 cour. Le budget de la bibliothèque présente une augmentation de 45.920⁰² cour. Les frais totaux préliminés pour 1912 montaient donc à 142.281 cour., dont 64.281 cour. pour appointements. Le nombre des dons et acquisitions catalogués s'élève à 15.798 pièces, dont 5462 pièces furent acquises déjà en 1911. Le nombre des volumes communiqués sur place a été 9136, celui des volumes prêtés à domicile 11.824. La bibliothèque continua la publication de la série bibliographique des questions actuelles. — *Bibliophilie et bénéfices*. D'après un article de M. W. ROBERTS paru dans la revue *Nineteenth Century and after*. — *Réparation et nettoyage des livres*. Quelques prescriptions techniques d'après un article paru dans le *Jahrbuch für Bücherkunde und Liebhaberei* rédigé par M. G. A. E. BOGENG.

A HAZAI NYOMDÁK 1912-BEN.

I. Budapest székesfőváros.

- Ádám Hermann.
I., Krisztina-körút 81.
Adler Ármin.
VIII., Rákóczi-tér 17.
Adler Árminné (szül. Szerdahelyi Erzsébet).
VIII., Rákóczi-tér 17.
«A Nap» ujságvállalat ny. (Tul. Czeisler Béla.)
VIII., Röck Szilárd-u. 9.
Anglo-ny. (Tul. Donát és Vágó.)
VIII., Baross-u. 47.
«Apostol nyomda r.-t.» (Üv. Grünzweig Béla.)
VIII., Horánszky-u. 22.
Athenaeum irod. és ny. r.-t.
VII., Miksa-utca 1—2.
Auer Ignác.
VIII., Rákóczi-út 11.
Bagó Márton és fia. (Tul. özv. Bagó Alajosné.)
II., Székely-u. 2—4.
Bakács Albert.
VI., Szerecsen-u. 23.
Balla és Lederer.
V., Falk Miksa-u. 7.
Barcza József.
IV., Váci-u. 62.
Bárdi I.
VII., Miksa-u. 17.
Bárd Mór.
VII., Almásy-u. 8.
*Bárdos Jakab.
Miksa-u. 17.
Bartalits Imre.
III., Remetehégy 1908/2.
Bata János.
VI., Csengery-u. 74.
Bercsényi-ny. r.-t.
VIII., Mikszáth Kálmán-tér 5.
Berger Géza.
VIII., Baross-u. 4.
Berger Sándor.
IV., Papnövelde-u. 8.
Berger Zsigmond és Schimek Ferenc. (Jókai-ny.)
VII., Thököly-út 28.
Özv. Berkovits Jánosné.
VI., Teréz-körút 40—42.
Bichler Ignác.
III., Lajos-u. 94.
Bielitz Bertalan. (L. Pannonia.)
VII., Rombach-u. 8.
Billiczer Jónás.
VI., Vörösmarty-u. 61.
Billiczer Jónás,
VI., Vörösmarty-u. 61.
Biraucz Döme.
VII., István-u. 11.
Bíró Albert.
VI., Klauzál-u. 35.
Bíró Miklós és Schwarcz Béla.
VII., Dohány-u. 31.
Bokor Dezső.
VIII., Kisfaludy-u. 19.
Böhm Lajos és Tsa. (L. Mercur-ny.)
IV., Királyi Pál-u. 6.
Braun Sándor.
VIII., Röck Szilárd-u. 9.
Breiner Elemér,
VI., Lovag-u. 7.
Brett Miksa.
VI., Szondi-u. 41/a.
Breitner Károly.
V., Ügynök-u. 11.
Breuer Ármin.
V., Visegrádi-u. 23.
Breuer Mihály.
VI., Lovag-u. 16.
Bromberger Jakab.
VII., Wesselényi-u. 66.
Brózs Ottó.
VI., Váci-körút 17.
Bruchsteiner és fia.
VII., Damjanich-u. 35.

A csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve.

- *Bruck Ferenc és tsa.
VII. Király-u. 33.
- Bruck Ferenc és neje.
VI., Nagymező-u. 6.
- I. Bpesti baptista hitk. ny. (Üzletv
Welkes József.)
VI., Hársfa-u. 33.
- V. ö. Magyarországi.
Budapesti lap- és könyvkiadó-váll. ny.
VIII., Rökk Szilárd-u. 19.
- Bpesti ny. és lapkiadó r.-t. (Üzletv.
László Albert.)
VIII., Tisza Kálmán-tér 6.
- Buschmann F. utóda. (Tul. Wisinger
Manó és Bagits Nándor.)
IV., Ferencz József rkp. 6—7.
- Büchler Henrik.
VI. Felsőerdősor-u. 29.
- Cadmus műintézet.
IX., Csillag-u. 1. (Seidmann, Weisz és
Neumann. V. ö. Neumann Ilona.)
- Concordia ny. (L. Weisz S. Zsigmond.)
Corvina ny. (Tul. Berger Géza.)
VIII., Üllői út 20.
- Czeisler Béla. (L. «A Nap».)
VIII., Rökk Szilárd-u. 9.
- Damborschütz Vilmos.
VII., Rottenbiller-u. 28.
- Dann Jenő.
II., Zsigmond-u. 13.
- Deutsch József.
VII., Károly-körút 7.
- özv. Deutsch Józsefné Knöpfler Ka-
talin.
VII., Aréna-út 19.
- Deutsch Sámuel.
VII., Erzsébet-körút 32.
- Dus Márton.
V., Árpád-u. 6.
- Eberle József és Tsa.
V., Mária Valéria-u. 9.
- Eisler Jenő.
VII., Klauzál-tér 16.
- Elek Lipót.
V., Eötvös-tér 1.
- «Élet» irod. és ny. r.-t. (Üzletvezető:
Laiszky Jenő és Pál Kázmér.)
I., Fehérvári-út 15.
- Első bécsi hírlaptársaság r.-t. kny.
IV., Kossuth Lajos-u. 15.
- Első Kőbányai ny. (Tul. Goldschmid
Alfréd.)
X., Belső Jászberényi-út 4.
- Engel S. Zsigmond.
V., Kálmán-u. 1.
- Engelmann Mór.
II., Margit-körút 5/b.
- Erbeck György.
V., Súlyom-u. 16.
- özv. Erbeck Györgyné Klas Augustza
és Bugarszky Milán.
VII., Akácfa-u. 17.
- Európa ny. r.-t.
VI., O-u. 12.
- Fabrizski Sámuel.
VI., Eötvös-u. 32.
- Farkas Testvérek.
V., Nádor-u. 19.
- Fesztinger Béla (Nyugat nyomda.)
VI., Szondy-u. 14.
- Fekete Gyula.
Reáltanoda-u. 11.
- Fischer Jakab és Baron Arnold.
VI., Csengery-u. 64.
- Fisch Fülöp.
VIII., Baross-u. 66—68.
- Fischbach Károly.
IV., Templombazár, Eskü-tér.
- Fischer U. é» fia.
VII., Thököly-u. 3.
- Fleischmann Frigyes.
VI., Szondy-u. 23.
- Fővárosi ny. r.-t.
VI., Podmaniczky-u. 39.
- Franklin-Társ. ny.
IV., Egyetem-u. 4.
- Franklin-fiók ny.
IV., Vármegye-u. 11.
- *Fráter és tsa.
VII., Hársfa-u. 40.
- Fried és Krakauer.
VII., Dohány-u. 10.
- Fried József és Breitner Károly.
VIII., Tisza Kálmán-tér 5.
- Fritz Ármin.
VIII., Nap-u. 13.
- Fuchs Miksa.
V., Visegrádi-u. 111.
- Galitzenstein H. (Tulajd. Salvendy
Ferenc és Gyula és Fried Adolf.)
VII., Dohány-u. 68.
- Gansel Zsigmond.
VI., Szerecsen-u. 23.
- Garai Mór és fia.
VII., Károly-körút 3.
- Gárdos Miksa.
VII., Valero-u. 12.
- Gergely Miksa.
VI., Lázár-u. 2.
- A «Gépész» Morva Rezsóné ny. (L.
Morva Rezsóné.)
X., Alkér-u. 32.
- Globus ny. (Beer E. és Társa.)
VI., Aradi-u. 8.

- Goldberger Arnold.
VIII., Népszínház-u. 17.
- Goldberger Ignác.
II., Corvin-tér 1.
- Goldberger és tsa.
VI., Liszt Ferenc-tér 18.
- Goldfaden Márkné szül. Mandl Eleonóra.
VII., Dohány-u. 42.
- Goldfinger Mór.
VI., Király-u. 106.
- Goldschmid Alfréd. (L. Első Kőbányai ny.)
X., Belső Jászberényi-út 1.
- Goldschmidt Testv.
VI., Révay-u. 1.
- Goldstein Albert. (Kereskedelmi nyomda.)
VI., Eötvös-u. 10.
- Goldstein József.
VIII., Népszínház-u. 25.
- Goeszler Gyula.
IV., Aranykéz-u. 1.
- Grafikai intézet. (Üzletv. Czettel Ödön.)
VII., Nagydiófa-u. 14.
- Gross Benjamin. (Eötvös ny.)
VI., Eötvös-u. 19.
- Grosz Jakab és Nadel Jakab.
VII., Jósika-u. 5/a.
- Grund V. utódai.
IV., Molnár-u. 37.
- Grünhut és Steiner.
VI., Vörösmarty-u. 75.
- Grünwald Ödön.
VII., Wesselényi-u. 4.
- György József.
VIII., Népszínház-u. 25.
- Haan Albertné Ungár Szidónia.
VI., Csengery-u. 86.
- Haber Miksa és Wollner József. (L. Wollner.)
IV., Hajó-u. 5.
- Hamburger és Birkholz.
V., Csáky-u. 13.
- Harsány Emil.
IX., Lónyay-u. 7.
- Halton Nelly.
III., Pacsirtamező-u. 13.
- Hauptmann Béla.
VI., Izabella-u. 68.
- Hazai Hirlapkiadó r.-t. ny.
V., Honvéd-u. 10.
- Hedvig Imre.
VII., Wesselényi-u. 97.
- Hedvig Sándor.
VII., Sip-u. 7.
- Heisler és Kószol.
II., Várkert-rakpart 1.
- Hell J. Ede.
VIII., Luther-u. 4.
- Heller Ignác és Heller Mór.
VII., Izabella-u. 34.
- Heller Jakab Kálmán és Heller Szidónia.
VI., Izabella-u. 78.
- Heller K. és tsa.
VIII., Bezerédy-u. 5.
- Herkules ny.
VII., Aréna-út 19.
- Herrmann Ignác.
VI., Szerecsen-u. 45.
- Hoffmann Mór.
III., Flórián-tér 3.
- Hornyánszky Viktor.
VI., Aradi-u. 14.
- Hungária ny.
V., Váci-körút 34.
- Huss Lipót.
VI., Eötvös-u. 31.
- Iparművészeti múzeum kny.
IX., Kinizsi-u. 31.
- *Irányi kny. (Tulajd. Weisz Ármin.)
IV., Irányi-u. 15.
- Jakab Mose Hers.
II., Corvin-tér 5.
- Jedlovsky István.
IX., Ferenc-körút 17.
- Jókai ny. (Tul. Berger Zs. és Schimek.)
VII., Thököly-út 28.
- Katzburg Lipót.
IV., Hajó-u. 5.
- Kállai Ármin.
V., Báthory-u. 20.
- Kálmán M. és Tsa.
V., Vadász-u. 32.
- Kalmár Mór.
IV., Semmelweis-u. 14.
- Kanitz C. és fiai.
V., Vadász-u. 32.
- Kápolnai Adolf utóda.
VI., Gyár-u. 3.
- Karczag Vilmos Benjamin.
VI., Dávid-u. 8.
- Károlyi György.
V., Arany János-u. 1.
- Kaufmann J. és Tsa.
V., Arany János-u. 18.
- Keller Dániel.
I., Attila-u. 63.
- Kellner Albert.
VII., Csányi-u. 13.
- Ifj. Kellner Ernő.
V., Csáky-u. 9.
- Kellner és Mohrlüder.
V., Csáky-u. 10.
- Kereskedelmi ny. (L. Goldstein.)

- Kertész József.
V., Nádor-u. 28.
- Kertész Mayer.
VII., Hársfa-u. 12.
- Klein Gábor.
VI., Rózsa-u. 47.
- Klein Samu.
V., Koráll-u. 11.
- Klein Simon és Grünwald Béla.
VII., Bethlen-u. 8.
- Klein Vilmosné Tausig Ilona.
VIII., Rákóczi-út 73.
- Kleinberger Ármin.
V., Bálvány-u. 20.
- Klősz György és Fia.
VII., Városligeti-fasor 49.
- Klusele Manó.
VIII., József-u. 43.
- Knopfmacher Izidorné Weisz Matild.
VII., Rombach-u. 1/B.
- Kogutovicz Manó. (L. Magy. földr. int.)
V., Rudolf-rakpart 8.
- Kohn Simon.
VIII., József-körút 10.
- Kohn Simonné sz. Rosenfeld Anna.
VIII., József-körút 10.
- Kollmann Fülöp.
V., Arany János-u. 34.
- Korvin Testv.
VI., Révay-u. 14.
- Kossuth Lajos ny. (Tul. Laufer Jakab és Holländer József.)
VIII., Tisza Kálmán-tér 5.
- Krausz Jakab és Haan Albertné Ungár Szidónia.
VI., Csengery-u. 86.
- Krausz Lajos.
VI., Ó-u. 50.
- Krmyác János. (L. Szrpszke Novoszty.)
I., Döbrentei-u. 12.
- Kuncz Lipót és Fejér Jenő.
VIII., Rákóczi-út 73.
- Kunosi Vilmos és Fia.
VI., Teréz-körút 38.
- Kunstädter Vilmos.
VII., József-körút 7.
- Kupkay Domonkos és Weingarten Friderika. (Üzletv. Glasel Adolf.)
V. ö. Magyar papíráru- és vignetta-gyár.
VI., Szondy-u. 93.
- Kürschner Adolf és Kürschner Sándor.
VI., Szondy-u. 19.
- Langer Ede és Fia. (Tulajd. Langer Ferenc Ede.)
IV., Reáltanoda-u. 11.
- Laufer Jakab. (L. Kossuth L. ny.)
VIII., Tisza Kálmán-tér 5.
- László Károly.
X., Liget-tér 2.
- Légrády Testv.
V., Váci-körút 78.
- Lengyel Lipót.
V., Visegrádi-u. 3.
- Linczer Mór és Tsai közk. t. (Üzletv. Linczer Mór.)
VIII., Német-u. 9.
- Lónyai Nándor és Schwarcz Béla.
VII., Dohány-u. 31.
- Löbl Dávid és Fia. (Löbl Dávidné sz. Messinger Jeanette, Löbl Mór és Löbl Ödön.)
VI., Nagymező-u. 26.
- Löbl Mór.
VII., Király-u. 27.
- Löblovitz Zsigmond.
VII., Thököly-út 40.
- Lőrincz János. (Lásd: «Univers» kny.)
X., Gyűjtőfogház.
- Löw Ede.
V., Váci-körút 80.
- Magyar államvasút ny.
VI., Csengery-u. 33.
- *Magyar fényp. r.-t.
VIII., Ór-u. 9.
- Magy. földrajzi intézet r.-t. (L. Kogutovicz.)
V., Rudolf-rakp. 8.
- Magyar keresk. nyomda.
VII.; Kertész-u. 27.
- M. kir. állami ny.
I., Nándor-tér 1.
- M. kir. államvasutak ny.
VI., Csengery-u. 33.
- M. kir. egyetemi ny.
I., Iskola-tér 3.
- M. kir. posta ny.
IV., Koronaherceg-u. 15.
- M. kir. postatakarék ny.
V., Széchenyi-u. 2.
- Magyar kny. és kiadóvállalat. (Ü. v. Horthy János.)
V., Ügynök-u. 8.
- Magyarországi Baptisták kny.
VII., Hársfa-u. 33.
- Magyar papíráru- és vignetta-gyár. (Kupkay Domokos és Weingarten Friderika.)
VI., Szondy-utca 93.
- Magyar sajtó ny. (Tul. Molnár Irén.)
V., Falk Miksa-u. 32.
- Magyar Újságkiadó r.-t. ny.
IV., Vármegye-u. 11.
- Margó-másoló nyomtatványgyár r.-t. (Üv. Weisz Márk.)
V., Tátra-utca 3.

- Markovits és Garai.
VII., Rombach-u. 11.
- Márkus Samu.
V., Koráll-u. 8.
- Marton Lipót (Ü. v. Neuheussler Vilmos.)
VI., Csengery-u. 49.
- Márton és Vass.
V., Klotild-u. 16.
- May János.
II., Albrecht-út. 3.
- Mercur ny. (Tul. Böhm L. és Tsa.)
IV., Királyi Pál-u. 6.
- Merkantil ny. (Tul. Havas és Lehner.)
VIII., Német-u. 27.
- Messinger Hugó.
VIII., Károly-körút 7.
- Mezei Adolf.
IX., Ráday-u. 8.
- Mocsári József.
IV., Váci-u. 56.
- Molnár Irén.
V., Nádor-u. 74.
- Morva Rezsőné.
X., Alkér-u. 32.
- Muskát Béla.
VII., Fecske-u. 16.
- Muskát Miksa.
VI., Podmaniczky-u. 41.
- *Műhely grafikai int.
VII., Damjanich-u. 36.
- Műszaki irod. és ny. r.-t. (Üzletv. Brett Zsigmond.)
VIII., József-u. 56.
- Nádas Ignác.
VI., Dávid-u. 4.
- Nátfali Áron.
VIII., Népszínház-u. 22.
- Nagel István.
VII., Vörösmarty-u. 17.
- Nagy Mór.
VII., Hársfa-u. 59/b.
- Najovits Samu.
V., József-tér 13.
- Neumann Ilona.
IX., Csillag-u. 1.
- V. ö. Cadmus kny.
Neuwald Illés utódai. (Tulajd. Özv. Berger Árminné.)
VIII., Üllői-út 48.
- Nobel és tsai. Papyrus kny. (Üv. Nobel Jakab Károly.)
VI., Aradi-u. 22.
- Nobel Károly.
VI., Csengery-u. 39.
- Nyugat irod. és nyomdai r.-t. (Ü. v. Salamon József. V. ö. Révai és Salamon.)
IX., Üllői-út 18.
- Obláth Lipót.
VII., Csengery-u. 3.
- Országos m. kir. iparművészeti iskola grafikai szakosztálya. (Üzletvezető Mitterszky Ferenc.)
IX., Kínizsy-u. 31.
- Orsz. közp. községi ny. r.-t.
VI., Gyár-u. 40.
- Othton-nyomda. (Kis és Sós.)
VIII., Mária-u. 42.
- Pál Ferenc és Vidor Nándor.
IV., Papnövelde-u. 8.
- Pallas irod. és ny. r.-t.
V., Honvéd-u. 10.
- Pannonia ny. (L. Bielitz.)
VII., Rombach-u. 8.
- Pápai Ernő.
VII., Kertész-u. 16.
- Pátria irod. és ny. r.-t.
IX., Üllői-út 25.
- Pesti Lloyd társ. ny.
V., Mária Valéria-u. 12.
- Pesti kny. r.-t.
V., Hold-u. 7.
- Phoebus kny.
VI., Eötvös-u. 31.
- Piatnik Nándor és fia.
VII., Rottenbiller-u. 27.
- Pless Ignác.
VI., Váci-körút 39.
- Pollatschek B.
V., Ügynök-u. 7.
- Pollák Elkán és Garai Simon.
V., Nagykorona-u. 21.
- Pollák és Leopold.
VIII., Üllői-út 10.
- Posner K. Lajos és Fia.
VI., Csengery-u. 31.
- Pressler Mihály.
VII., Dob-u. 87.
- Prickelmayer Béla és Klusek Manó.
VIII., Bezerédy-u. 9.
- Propper Leo.
VII., Erzsébet-körút 35.
- Quittner József.
IV., Koronaherceg-u. 9.
- Radó Izor.
VI., Hajós-u. 25.
- Radó Jenő és Gyula.
V., Szemere-u. 19.
- Rákosi Jenő Budapesti Hirlap ujság-vállalata.
VII., Rökk Szilárd-u. 4.
- Rákosi József és Kohn Hermin.
VIII., Aggteleki-u. 10.
- «Rákóczy» kny. (Tul. Saphir Árpádné.)
X., Simor-u. 7.

- Rampótt Károlyné
I., Mészáros-u. 3.
- Fiókküzet:
I., Döbrentei-u. 3.
- Reich Ármin.
VII., Dohány-u. 84.
- Reich Bernát.
VII., Hársfa-u. 56.
- Reich Sándor.
VIII., József-körút 9.
- Reiner Elkan.
I., Döbrentei-u. 13.
- Reisz Jenő és Neumann Lipót. (Universum kny.)
VII., Sip-u. 24.
- Rigler József Ede.
VI., Rózsa-u. 55.
- Róna Béla.
VI., Lázár-u. 13.
- Rosentfeld Farkas.
VIII., József-körút 10.
- Rosenthal Gyula.
VI., Próféta-u. 5.
- Róth József.
IV., Semmelweis-u. 4.
- Rótt Mór.
VII., Nagydiófa-u. 13.
- Róthberger Miksa és Weisz Fülöp.
VI., Lázár-u. 13.
- Rovó Aladár.
IV., Egyetem-u. 3.
- Rózsa Jenő.
VI., Ó-u. 2.
- Rózsa Kálmán és neje könyvkiadó és könyvny. r.-t.
VIII., Szentkirályi-u. 30.
- Rusznák Samu és Türk Ármin.
VI., Király-u. 8.
- Salvendy Ferenc, Salvendy Gyula és Fried Adolf. (L. Galitzenstein H.)
VII., Dohány-u. 58.
- Sámuel Vilmos.
X., Jászberényi-út. 11.
- Sáculum kny.
VII., Rózsa-u. 25.
- Schmelz és Misner.
VI., Izabella-u. 70.
- Schmelz Izidor és Zoltán Béla. (Ü. v. Z. B.)
VI., Izabella-u. 70.
- Schmidl és Manheim.
VII., Kertész-u. 35.
- Schmidl Sándor.
VI., Gr. Zichy Jenő-u. 3.
- Schulhof I. kny. r.-t.
V., Ügynök-u. 8-10.
- Schultz Ábrahám.
VIII., Baross-u. 81.
- Schultz Béla és Lázár Sámuel.
VIII., Tisza Kálmán-tér 13.
- Schwarcz László és Tsa. (L. Pap Manó.)
VII., Hársfa-u. 40.
- Schwartz Mór, Bardócz Sándor és Vida Henrik. (Üzletv. Vida Henrik.)
(L. Typographia ny.)
VI., Dalszínház-u. 10.
- Seidner Emil.
VII., Szövetség-u. 6.
- Sipos Sándor. («Fővárosi Hirmondó» kny.)
IX., Lónyay-u. 64.
- Somogyi és Kardos. (Ü. v. Kardos Fülöp Gábor.)
VI., Gróf Zichy Jenő-u. 37.
- Spatz Henrik.
VII., Dob-u. 55.
- Springer Gusztáv.
VI., Király-u. 54.
- Steiner Ignác.
V., Súlyom-u. 16.
- Steiner Zsigmond.
VII., Rózsa-u. 5.
- Steininger Nátán.
V., Kálmán-u. 23.
- Stephaneum kny. r.-t.
VIII., Szentkirályi-u. 28/a.
- Stern Péterné és Stadler János.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Stöckelmacher Ferenc.
V., Szalay-u. 4.
- Sűsz Dávid.
IV., Fővám-tér 4.
- Szántó József és tsa.
(Szántó József és Singer Olga.)
VI., Lovag-u. 6.
- Szatmári Kálmán.
VI., Hungária-körút 95.
- Székely Arthur. (L. Uránia.)
VII., Rottenbiller-u. 19.
- Székesfővárosi házi ny.
IV., Közp. Városház.
- Szénássy Béla.
IV., Ferencz József-rakpart 23.
- Szénássy Béla.
IV., Váci-u. 81.
- Szent László ny. (Hazslinszky és tsa.)
VIII., Röck Szilárd-u. 28.
- Szepszke Novosztzy ny. (Tul. Krnyác János.)
I., Döbrentei-u. 12.
- Thália ny. (Üzletv. Somogyi Lipót.)
V., Csáky-u. 12.

- Turul ny. (Tul. Szénássy Béla.)
IX., Ferenciek-tere 9.
- Typographia ny. (V. ö. Schwarz Mór.)
V., Dalszínház-u. 10.
- Unio. (Tul. Fried József.)
VIII., Röck Szilárd-u. 40.
- Univers kny. (Tul. Lőrincz János.)
X., Gyűjtőfogház.
- Universum kny.
VIII., Rózsa-u. 8.
- «Uránia» ny. (L. Székely Artur.)
VII., Rottenbiller-u. 19.
- Vajda Henrik. (Baross ny.)
VIII., Baross-u. 4.
- Vajda Henrik és Sugár Henrikné.
IX., Ráday-u. 31.
- Vári Dániel.
V., Ügynök-u. 10.
- Özv. Várnai Fülöpné és Várnai Dezső.
IV., Régi posta-u. 3.
- Vészi Gerzson.
VI., Podmaniczky-u. 13.
- «Victoria» kny. (Rákosi és tsa.)
VII., Aggteleki-u. 10.
- «Világosság» ny. (Üzletv. Pollák Simon.)
VIII., Conti-u. 4.
- Viola és Geist.
V., Arany János-u. 7.
- Völgyesi Márk és Ábrahám Leó.
VII., Dob-u. 16.
- Waldmann Adolf és Elsass Debora.
VII., Izabella-u. 33.
- Wéber és Lusztig.
VIII., Baross-u. 4.
- Weisz Adolf.
IX., Ráday-u. 26.
- Weisz Ármin. (L. Turul.)
IV., Ferenc József-rakpart 23.
- Weisz L. és tsa.
V., Korall-u. 9.
- Weisz Márton.
V., Szabadság-tér 14.
- Weisz Márton.
V., Falk Miksa-u. 15.
- Weisz Sándor Zsigmond. (L. Concordia.)
IX., Ráday-u. 60.
- Weissenberg Ármin.
VIII., József-körút 20.
- Werler Péter.
I., Attila-u. 13.
- Wiesinger József.
VII., Wesselényi-u. 30.
- Wilheim Zsigmond és Neuwirth
Sámuel.
VII., Rottenbiller-u. 12.
- Özv. Wimmer Mártonné.
III., Serfőző-u. 10.
- Wodianer F. és Fiai.
IV., Sarkantyus-u. 3.
- Woititz Bernát.
VI., Dávid-u. 7.
- Wollner és Háber. (L. Háber.)
VII., Király-u. 3.
- Yost írógép r.-t. ny. (Üzletv. Káldor
Marcell.)
VII., Erzsébet-körút 9—11.
- Zawadil E.
V., Csanády-u. 3.
- Zeisler M.
VII., Kertész-u. 38.

II. Vidék.

- Abaujszántó:
Corvina ny.
Spán Ignác.
- Abony (Pest vm.):
Szerdahelyi János.
- Abrudbánya:
Árpád r.-t.
- Ada (Bács-Bodrog vm.):
Kollonits István.
- Adony:
Sütő István.
- Alsókubin:
Trnkóczy József.
- Alsólendva:
Balkányi Ernő.
- Apatin:
Gasz Mátyás.
Szavadil József.
- Arad:
Aradi ny. r.-t.
Bloch H.
Concordia kny. (Tul. Suciu János.)
Corvin kny. (Tul. Lányi Izsó.)
Első aradi amerikai gyorsajtó ny.
(Tul. Keppich Zsigmond.)
Függetlenség ny. (Zlinszki István
és tsa.)
Gör. kel. román egyházmegyei ny.
Kállay Miksa.

Kalmár Nándor és tsai.
 Nichin és tsa «Tribuna» ny.
 Réthy Lipót és fia.
 Szűts és Földvári.
 Weisz Felix.

Aranyosmarót:

Barsi Ellenőr ny. (Tul. Dr. Znamenák István.)
 Mercur-ny. (Tul. Kalmár Bertalan.)

Aszód:

Petőfi ny. (Tul. Vas József.)

Bácsalmás:

Nánay Aurél.

Baja:

Kazal József.
 Kollár Antal.
 Nánay Lajos.
 Rajkovits Károly.

Balassagyarmat:

Halyák István.
 Hollósy Géza.
 Klein Gusztáv.
 Kondor Sándor, Darvai Ármin utóda.
 Székely Samu.
 Wertheimer Zsigmond.

Balatonfüred:

Faragó Adolf. «Balaton» kny.

Balázsfalva:

Gör. kath. papnövelde ny.

Bán (Trencsén vm.):

Fuchs Miksa.
 Hertzka Ármin.

Bánffyhunyad:

Ábrahám Mór.
 Diamantstein Nándor.

Barcs (Somogy vm.):

Gut Béla.

Barót:

Kis Sándor.
 *Nagy József utóda.

Bártfa:

Blayer Majer.
 Felsősárosi ny. (Tul. Salgó Mór.)
 Horovitz Menasche Chasskel.

Battonya:

Ruber István.

Bazin:

Kautny Ferenc.
 Klein Alfréd.

Békés:

Br. Drechsel Géza.

Békéscsaba:

Corvina-ny. (Tul. Szihelszky József.)
 «Függetlenség» ny. (Tul. Kner Izidor.)
 Holländer Izsák.
 Tévan Adolf.

Belényes:

Boros Lajosné.
 Doina kny. r.-t.
 Süßmann Lázár.

Beregszász:

Balogh Tamás.
 Haladás ny. (Tul. Klein Sámuel.)
 Hungária ny. (Tul. Rubin József.)
 Szabadság ny. (Tul. Engel Jenő.)
 Szóbel Mór.

Berettyóújfalu:

Adler Béla.
 Friedmann H. (Tul. Friedmann Jónásné.)

Besztercze:

Balkirs Hersch Leib.
 Botschar Tivadar.
 Csallner Károly.
 Matheiu György.
 *Zikeli Gusztáv.

Besztercebánya:

«Haladás» kny. (Tul. Bauer Károly.)
 Havelka József.
 Hungária ny. (Tul. Sonnenfeld Mór.)
 Machold Fülöp.
 Polónyi Mátyás.
 Wolf Arthur.

Betlen:

Hirsch M. Lajos.
 *Schönfeld Henrik.

Bezdán:

*Gász József.

Boksánbánya (Krassó-Szörény vm.):
Rosner Adolf.

Bolgár:
Ferenczi István.

Bolyok:
Schweitzer Rezső.

Bonyhád:
Betnár Béla. (Hirlap nyomda. Bonyhád.)
Raubitschek Izor.
Weisz Jakab.

Borgóprund:
Friedländer Mendelné.

Borosjenő:
Ungár Jakab.

Borossebes:
Kuliner Miksa.

Bozovics:
Kaden József fiókja (Üzlv. Naár Ferenc.)

Brád:
Roth Györgyné, sz. Farkas Anna.

Brassó:
Brassói lapok ny. (Tul. Grünfeld Vilmos.)
Ciurcu és tsa.
Gött János fia.
Hentschel H.
Herz Anna.
Dr. Muresian Aurél örököse. Branniste és tsa.
Schneider testvérek és Feminger.

Breznóbánya:
Kreisler József.

Budafok:
Budafoki ny.

Buziásfürdő:
Ifj. Brach József.

Büdszentmihály:
Schechter Mózes.

Csacza (Trencsén vm.):
Taub Emil.

Csák:
Gradi Péter.

Csáktornya:
Fischel Fülöp (Strausz Sándor).
Gut Béla.

Csenger:
Szatin Zsigmond.

Cservenka:
Welker Ádám.

Csikszereda:
Gyönös Gyula.
*Létz János.
Székelység ny. (Tul. Szvoboda Miklós.)
Szvoboda József.

Csongrád:
Bozó és Justin.
Tiszavidék ny. (Tul. Silber János.)
Weisz Márk.

Csorna:
Csornai ny. váll. (Neumann Samu.)

Csurgó:
Mézer Dezső.

Czepléd:
Nagy Elek.
Sárik Gyuláné.
Sebők Béla.

Czellőmölk:
Dinkgrewe Nándor.

Czinkota:
Heinovitz Márton.

Dárda:
Arady Lajos.

Debreczen:
Beck Adolf.
Debreczen sz. kir. város ny.
Özv. Grünbaum Mórné.
Ifj. Gyürki Sándor.
Hajdumegyei Népbank ny. (Bérlő: Gaborjáni.)
Hegedüs és Sándor.
Herczeg Henrik.
Hoffmann és Kronovitz.
Horovitz Zsigmond.
Kleinfeller Károly.

Liebermann Mór.
Mihályi Sámuel.
Szabó Kálmán.
Than Gyula.
Theisz Ártur.

Derecske :
Karmiol Adolf.

Dés :
Demeter és Kiss.
Goldstein Jakab.
Horgos Kornélia és tsa. Medgyesi
Lajos.
Schönfeld Henrikné Hirsch Etelka.

Detta :
Tringl és Kirsch.

Déva :
Hirsch Sámuel.
Kroll Gyula.
Laufer Vilmos.
Szent János ny.

Déaványa :
Sepsi Zsigmond.

Devecser :
Horváth János.
Vörösmarty ny. (Tul. Huss Gyula-
láné.)

Dicsőszentmárton :
«Erzsébet»-ny. (Tul. Dosztál Kál-
mán.)
Körjegyzői nyomda. (Tul. Fröhlich
Gézáné és Komáromi Sándor.)

Dobsina :
Schmidt Géza.

Dombóvár (Tolna vm.):
Dombóvári ny. (Tul. Bruck Sándor.)

Dunaföldvár :
Somló Manó.

Dunaszerdahely :
Adler N. Lipót.
Goldstein Józsuá.

Edelény :
Blász Lipót.

Eger :
Baross-ny. (Tul. Paunz Sándor.)

Dobó István ny. r.-t.
Egri ny. r.-t.
Erseki lyceum ny.
Fleischmann Dávid.

Élesd :
Sándor Mór.

Enying :
Polgár Jenőné.

Eperjes :
Eisentädter I. Gyula.
Kösch Árpád.
Pannonia-ny. (Tul. Kahn Mór.)
Petőfi ny. (Tul. Stehr József.)
Zavaczki Gyula.

Érmihályfalva :
Id. Beck Adolf.
Freimann Márton.

Érsekújvár :
Link Lipót.
Schultz Ignác.
Winter Emil.
Winter Zsigmond fia Vadász Ferenc.

Erzsébetfalva :
Müller Mátyás.
Matkovich Aladár.

Erzsébetváros :
Loydl nyomda. (Tul. Loydl Hen-
rik.)

Esztergom :
Bártfay Géza.
Buzárovits Gusztáv ny. (Tul. Philipp
Konrád.)
«Hunnia» ny. (Tul. Gerenday József.)
Laiszky János.

Fehérgyarmat :
Mátyás Adolf.

Fehértemplom :
Hepke Bertold.
Kuhn Péter.
Wunder Gyula.

Felsőőr (Vas vm.):
Reiss Frigyes.

Felsővisó :
Fruchter Zalel.
Schiffmann Hermina.

Fiume :

Battara Péter.
 Hönig Henrik.
 Jerouscheg Lajos.
 *Kereskedelmi ny.
 Merkur kny. (Chilko József.)
 Minerva kny. (Zanella R.)
 Miriam (Cappuccini) kny.
 Mohovich Emőd.
 Polimnia kny. (Zustovich Matild.)
 Tipografia Fiumana.
 *Unione ny.
 Uránia ny.

Fogaras :

Pop Szilárd.
 Préda Jeromos.
 Thierfeld Dávid.

Füzesgyarmat :

Lipschitz Herman.

Galánta :

Neufeld Samu-féle ny.
 Neuschloss Jakab.

Galgócz :

Brodi Simon.
 Sterner Adolf.
 Szold Jakab.

Gálszécs :

Birnbaum Lázár.

Gödöllő :

Erzsébet ny. (Tul. Nyiry Lajos.)
 Kovács Ferenc.

Gyergyóditró :

*Létz János.

Gyergyószentmiklós :

*Létz János.
 *Kossuth-ny.
 *Sándory Mihály.

Gyoma :

Kner-nyomda. (Tul. Kner Izidor.)

Gyöngyös :

Herczog Ernő Ármin.
 Hungária ny.
 Nigrinyi Antal.
 Sima Dávidné.
 Steinicz Gábor.

Gyöng (Tolna vm.) :

Engel József.

Győr :

Dobos Ignác.
 Feledi Károlyné.
 Gross Gusztáv.
 Győregyházmegyei ny.
 Lurja Aladár és Muraközi Árpád.
 (Győri ujság- és könyvnyomda.
 Mercur ny. (Tul. Láng Jakab Jenő)
 és Tsa.)
 Nitsmann József.
 Pannonia ny. (Tul. Raab Béla.)
 Összetartás r.-t. ny. (Igazg. Csiz-
 madia László.)

Gyula :

«Corvina»-ny. (Tul. Wértesi Arnold.)
 Dobay Ferenc.
 Szedő Emilné sz. Grünfeld Róza.

Gyulafehérvár :

Erzsébet-ny. (Tul. Izsák Lázár.)
 Papp György.
 Püsp. lyc. ny. (Bérlő Schäser Ferenc.)

Hajduböszörmény :

Szabó Ferencné.
 Szmuk Gábor.

Hajdudorog :

Grünfeld Mózes.

Hajdunánás :

Grünfeld Cili.
 Horovitz Gyula József.
 Szücs Lajos.

Hajduszoboszló :

Plón Gyula.

Halmi :

Friedmann Herman.

Hátszeg :

Mester János.

Hatvan :

Hoffmann M. L.
 Jatzkó Lajosné.

Heves :

Adler József.

Hódmező-Vásárhely :

Alföldi kny. és lapkiadó vállalat.

- (Tul. Török Imre és Suhajda Jenő.)
 Dura Lajos.
 Nemes Ármin.
 Róth Antal.
 Vásárhely és Vidéke ny. (Tul. Münch Rudolf és Marckbreiter Linka.)
 Vásárhelyi Reggeli Ujság ny. (Tul. Kun Béla.)
- Hódság :**
 Pfiszter József.
 Raab Jánosné sz. Speizer Teréz.
- Holics :**
 *Rapek B.
- Homonna :**
 Fejes Jakab.
 Waller Mór.
- Hosszúfalu :**
 Jancsó János.
- Huszt :**
 Ausländer Ignác.
 Huszti nyomdavállalat. (Tul. Ganz Gizella.)
 Nagyági ny. (Tul. Veinstein Mór.)
 Salamon Márton.
- Igló :**
 Ferencz Dávid.
 Stein Ignác.
 Szepesi Lapok nyomdavállalat ny. (Tulajd. Telléry Gyula és Gaál Vilmos.)
- Illava :**
 Eckmann Ignác.
- Ilosva :**
 Glancz Mórincé.
- Ipolyság :**
 Neumann Jakab.
 Polgár Ignác.
- Jánoshalma :**
 Frankl Gáspár.
- Jánosháza :**
 Rubin Salamon.
- Jászapáti :**
 Id. Imrik József.
- Jászárokszállás :**
 Nigrinyi Ferencné.
- Jászberény :**
 Balázs Ferenc.
 *Novotha Andor.
 Pesti Péter.
 Vértés Adolf.
- Jolsva :**
 Weisz Béla.
- Jószáshely :**
 Berger József és fia.
- Kalocsa :**
 Jurcsó Antal.
 Moravcsik és Szeidler.
 Werner Károly.
- Kaposvár :**
 Fenyvesi és Kéthelyi.
 Gerő Zsigmond.
 Hagelmann Károly.
 Somogyi napló nyomda és lapkiadó r.-t.
 Somogyvármegye ny. és lapkiadó vállalat.
 Szalai Ferenc.
- Kapuvár :**
 Buxbaum József.
- Karánsebes :**
 Első karánsebesi takarékpénztár kny. (Úv. Tománn Ede.)
 Fleissig Lipót. (Polgári kny.)
 Gör. kel. román egyházm. ny.
- Karcag :**
 Klein Mór.
 Nagy Lajos és tsai Kertész és Simon.
- Kassa :**
 Breitner Mór.
 Felsőmagyarország ny.
 Kassai ny. r.-t.
 Koczányi utóda Paulinyi Gyula.
 László Béla.
 Matzner Samu.
 Schwarcz Alfrédné.
 Szent Erzsébet-ny.
 Vitéz A. utóda. (Schillinger Zoltán.)
 Wiesenberg Lajos. (Hungária kny.)
- Kecskemét :**
 Adler Henrik.

- Első kecskeméti hirlapkiadó és ny.
r.-t.
Fischl Dávid.
Gichner Gábor.
Kecskeméti Újság ny. (Tul. Réti Gyula.)
Kovács László.
Spitzer Vilmos.
Sziládi László.
- Késmárk :**
Gerhardt Ábrahám.
Spitzer Vilmos.
Szauter Pál. (Tul. Szauter Tivadar.)
- Keszthely :**
Mérey Ignác.
Nádai Ignác.
Sujánszky József.
- Kevevéra :**
Oberläuter Róbert.
- Kézdivásárhely :**
Kézdivásárhelyi ny. r.-t.
Turóczy István.
- Királyhelmece :**
Klein József.
- Királyhida :**
Brandweiner Vilmos.
Vogel Károly Gusztáv.
- Kisbér :**
Haftl Kálmán.
- Kisjenő :**
Rosenthal Pál.
- Kiskőrös :**
Majoros és Szekulesz.
- Kiskundorozsma :**
Váradi Márton és Tsa.
- Kiskunfélegyháza :**
Özv. Feuer Salomonné.
Vesszősi József.
- Kiskunhalas :**
Horváth Gyula.
Práger Ferenc.
- Kiskunmajsa :**
Schwartz Artúr.
- Kismarton :**
Ifj. Dick Ede.
Gabriel Jakab.
- Kismartonvára :**
Ifj. Dick Ede.
- Kispest :**
Faragó és Dózsa.
Fischhof Henrik.
- Kisszeben :**
Stehr Gusztáv.
- Kisújszállás :**
Platz Ferenc.
Szekeres ny. (Tul. Csapp János.)
- Kisvárd :**
Berger Ignác és tsa.
Klein Gyula.
Preiszl Vilmos.
- Kolozsvár :**
Ajtay K. Albert.
Boskovits ny. (Tul. Kahlfürst Imre.)
Carmen ny. (Tul. Baritiu P. Péter.)
Ellenzék ny. (Tulajdonos Magyar Mihály.)
Erdélyi Újság ny. váll.
Gáman János örököse.
Kolozsvári kö- és könyv. r.-t.
Kupferstein testv.
Lepage Lajos.
Liceum-ny. (Tul. Gombos Ferenc.)
Stief ny.
Sz. Bonaventura ny.
Szabadság ny.
Szövetség ny.
Ujhelyi és Boros.
Weinstein Béni.
- Komárom :**
«Hungária» ny. (Tul. Freisinger Mór.)
Schönwald Tivadar.
Spitzer Sándor.
Szénásy és Sipos.
- Korpona :**
Ruzsinák Antal.
- Kovácsna :**
Szabó Sámuel.
- Kőhalom :**
Kőhalmi ny.

Körmend :

Katona Imre.
Körmendi ny. r.-t. (Tul. Weiner
Julia.)
Slavik Ferenc.

Körmöczbánya :

Paxner I. és Biron H.

Kőszeg :

Feigl Adolf.
Rónai Frigyes.

Kraszna :

Grünfeld Géza.

Kula :

Berkovits Márk.
Csajági Bernátné.

Kunhegyes :

Balla Sándor.

Kunszentmárton :

Bozóky Gábor.
Wolf Dezső.

Kunszentmiklós :

*Schwarz V.

Lajtaszentmiklós :

Hanel Engelbert.

Lajtaújfalu :

Helbig Rupert.

Lakompak (Sopron vm.):

Grünfeld Henrik.
Krausz Henrik.

Léva :

Dukesz Lipót.
«Hermes» kny. (Tul. Birtha József.)
Körmöczbányai papírgyár kny. (Tul.
Hüttner és Lenkei.)
Nyitrai és társa r.-t. ny.
Schultz Ignác.

Lippa :

Rafila Demeter.
Zeitler Lajos.

Liptószentmiklós :

Klímes Ferenc.
Löw Dezső.
Steier Izidor. (Tul. özv. Steier
Izidorné.)

Losonc :

Bicskei Zoltán.
Engel István.
Kármán Zsigmond.
Kredens Béla.
Losonczi Sándor.

Lőcse :

Özv. Reiss Józsefné.
Singer Elek.
Szepesvármegyei közig. ny. (Tul.
Braun Fülöp.)

Lugos :

Auspitz Adolf kny. (Tul. Schlinger
Zsigmondné Stern Jozefin és
Schlinger József.)
Gutenberg ny. (Tul. Raubitz Janka.)
Husvéth Emil és Hoffer János.
*Minerva kny. (Tul. Taran György.)
Szidon József.
Sziklai Lajos.
Özv. Virányi Jánosné.

Lupény :

Schön Gyula.

Magyarfalu :

Langer Wolf.

Magyarakanizsa :

Bruck P. Pál.
Léderer Manó.

Magyarkimle :

Jó iratok terjesztési váll. (Tul.
Gladitsch Pál.)

Magyarláros :

Páneth Leopold és Schönfeld Zsig-
mond.
Teitelbaum ny.

Magyaróvár :

Horváth Vilmosné.
Mosonvármegye ny. (Tul. Ruff
Andor.)
Steiner Antal.

Magyarpécska :

Ruber István.

Makó :

Kolimár János.
Kovács Antal.
Makói Hírlap ny. (Tul. Neumann
József.)
Maros ny. (Tul. Gaál László.)

Malaczka :

Wiesner Henrik.

Mándok :

Klein Lajos.

Máramarossziget :

Benkő Miklós.
 Berger Miksa utóda Fekete Gyula.
 Katrics József.
 Kaufmann A. és fiai.
 «Központi» ny. Rozenthál Rádovil.
 «Máramarosi Független Ujság» ny.
 (Tul. Dicső Menyhért.)
 Szabadsajtó kny.
 Wizner és Dávid.

Marczali :

Mizsúr Ádám.

Margitta :

Fortuna kny. (Tulajd. Fried Antal
 és Farkas Ignác.)
 Hungária ny. (Tul. Pollák Lajos.)

Marosillye :

Pannonia kny. (Tul. Nagy Bálint.)

Marosludas :

Glück József.

Marosujvár :

Róth Izsák.
 *Wugrinetz M.

Maros-Vásárhely :

Adi Árpád.
 Calvineum mű- és kny. r.-t.
 Ev. ref. collegium-ny. (Bérlő : Benkő
 László.)
 Grün Sámuel.
 Hirsch Mór.
 Komáromy Sándor.
 Nagy Samu.
 Révész Béla.

Mátészalka :

Weisz Antal.
 Weisz Zsigmond.

Medgyes :

Krauss Josefín.
 Reissenberger G. A.

Mezőberény :

Balta János.

Mezőcsát :

Schwartz Herman.

Mezőkászony :

Klein Béla.

Mezőkovácsháza :

Fein Salamon.

Mezőkövesd :

Balázs Ferenc.

Mezőtúr :

Borbély Gyula.
 *Kiss Kálmán.
 Török Ignác.

Miava :

Pazsiczky Dániel.

Mindszent :

Horváth Antal.

Miskolcz :

Berger és Tsa.
 Boros Benő.
 Braun Henrik.
 Enemann Sári.
 Groszmann és Kapossy.
 Klein és Ludvig.
 László Adolf.
 Lichtmann Ferenc.
 Schwarcz Soma.
 Stamberger Bernát.
 Stamberger Márkus.
 Szelényi és Tsa.

Modor :

Rohacsek Simon.

Módos :

Wellisch Jakab. (Lakik : Budapest,
 Andrássy-út 96.)

Mohács :

Fridrich Oszkár.
 Pollák Róbert.
 Rosenthal Márk és fia.

Monor :

Pestvármegyei ny. (Tul. Molnár és
 tsa.)
 Popper Ernő.

Mór :

Reszler Jakab.

Moson :

Grünfeld Ignác.
 Süssmann Adolf.

Munkács :

Grósz testvérek.
Grünstein Mór.
Káhn és Fried.
Meisels Bernát.
Meisels Herman.
Mermelstein Izrael Hers.

Muraszombat :

Balkányi Ernő.

Nagyabony (Pozsony vm.):

*Müller Mór.

Nagyatád :

Benyák János.

Nagybánya :

Frankovits Aladár.
«Hermes nyomda». (Tul. Baroson
Endre.)
Morvay Gyula.
Nánásy István.

Nagybecskerek :

Ószuszi András.
Pleitiz Fer. Pál utóda. (Dr. Brajjer
L. és Mayer R.)
*Seprős Valter, utóda : Haasz test-
vérek.
Toliczki Száva.

Nagyberezna :

Deutsch Hermanné és Steiger
Sámuel.

Nagyenyed :

Keresztes Nagy Imre.
Nagyenyedi ny. és papíráru gyár r.-t.

Nagykálló :

Sarkadi József.
Szatmári Gyula.

Nagykanizsa :

Balog Oszkár.
Fischl Fülöp fia (Fischl Ernő.)
Gutenberg ny. (Goldberger Vilmos
és Künz Jenő.)
*Lederer Manó.
*Ofenbeck és Balázs.
Ifj. Wajdits József.
Zala hírlapkiadó és ny. r.-t. (Igazg.
Boros János.)

Nagykapos :

Heiman Vilmos.

Nagykároly :

Gaál Samu.
Gellis Jakab.
Kölcsey ny. r.-t. (Üzletv. Varga
Endre.)
Petőfi ny. r.-t., Manyák Károly.
(Ü. v. Beke Gyula.) (A Petőfi
kny. utóda Sarkadi N. Zsigmond.)
Tóth József.

Nagykátá :

Simonyi Simon.

Nagykikinda :

Milenkovics Szidónia.
Kiadói ny. (Tul. Szegyakov Péter.)
Pannonia ny. (Tul. özv. Balázs
Jenőné.)
Radák János.
Sonderling Károly.

Nagykőrös :

Bazsó Kálmán.
Ottinger Edéné.
Székely Albert.

Nagylak :

Weisz Márk.

Nagymarton :

Gellis Henrik.
Kohn József.
Schön Samu.

Nagymegyer :

Neuhauser Jenő.

Nagymihály :

Freireich T.
Landesman B.

Nagyőröcze :

Fehér Dezső.

Nagysomkút :

Vider Jakab.

Nagysurány :

Rinstein Ábrahám.

Nagyszalonta :

Blasz József.
Kálmán László.
Nagyszalontai Friss Ujság nyom-
dája. (Tul. özv. Fényes Lajosné.)
Székely Jenő.

Nagyszeben :

Budovszky L.
 Drotleff József.
 Gör. kel. főegyházmegyei ny.
 Haizer György.
 Krafft Vilmos.
 Nép kny. (Tul. Bratu Miklós.)
 Roth Frigyes.

Nagyszentmiklós :

Wiener Náthán.

Nagyszombat :

Elbert Testvérek. (Tul. Elbert Hen-
 rik és Izidor.)
 Fiebig József.
 Hirschbein Armin.
 Horovitz Adolf. (Tul. Horovitz
 Lipót.)
 Schottnik Alajos.
 Winter Salamon.
 Winter Zsigm. (Tul. Pollák Arnold.)

Nagyszőlős :

Ügocsai közp. ny. (Tul. Deutsch
 Jakab.)
 Victoria ny. (Tul. Weisz Sári és
 Rappaport Henrik.)

Nagytapolcsány :

Gross Gyula.
 Özv. Platzkó Rezsőné.

Nagy-Várad :

Béres Károly és Held Pál.
 Ifj. Berger Sámuel.
 Boros Jenő.
 Ifj. Csávásy Gyula.
 Helyfi László utóda Guttman M.
 Hönig Józsefné.
 Láng József.
 Laszky Armin.
 Nagyvárad ny.
 Neumann Vilmos.
 Rákos Szabadság ny. (Tul. Rákos
 Ferike.)
 Rákos Vilmos utóda. (Adler Béla.)
 Rubinstein Vilmos.
 Sas Edéné, sz. Mészáros Anna.
 Sebő Izsák Imre.
 Sonnenfeld Adolf.
 *Stern Béla.
 «Szent László» ny. (Bérlő : Csávásy
 Gyula.)
 Székely Armin.
 Tarsoly Béla.
 Vidor Manó.

Námesztő :

Schein Márk.

Naszód :

Káhán Eliász.

Nezsider :

Horváth Julia.

Nyárádszereda :

Schönberger Dávid.

Nyírbátor :

Fohn Adolf.
 Friedmann Lipót.
 Keszler Izidor.

Nyíregyháza :

Borbély Béla.
 Feldman és Burger.
 Jóba Elek. (Tul. özv. Jóba Elekné.)
 Klafter Ignác.
 Szabolcsvármegye ny. (Fráter Ernő.)
 Tóth Sándor.

Nyírmada :

Grosz József.

Nyitra :

Deák József. (Hermes kny.)
 Huszár István.
 Iritzer Zsigmond.
 *Klein Samu.
 Lővi Antal.
 Neugebauer Nándor.
 Risnyovszky János.

Nyustya :

*Schmidt Géza.

Óbecse :

Lévai Lajos.
 Radoszávlyevits Vladimir.

Oraviczabánya :

Káden József.
 Progresul ny.
 Weisz Felix.

Orosháza :

Demárcsik Ferenc.
 Pless N.
 G. Szabó Lajos.
 Orosházi Friss Ujság kny. (Tulajd.
 Mittlasovszky János.)
 Orosházi Ujság kny. (Ifj. T. Veres
 Lajos.)

Orsova :

Handl József.
Tillmann Jakab.

Ószéplak :

Báró Frersenhof Gergely.

Ószivác :

Sonnenfeld Ármin.

Ózd :

«Ózdi járási nyomda.» (Tulajdonos
Schweiczner Rezső.)

Ökörmező :

Weisz Izráel.

Özörény :

*Rigler-gyár ny.

Paks :

Rosenbaum Miksa.

Palánka :

Csernicsek Imre.
Blazsek József.

Pancsova :

Horovitz Adolf és Fia.
Jovanovics Testv.
Kohn Samu.
Koszanics Miklós.
Krausz Adolf.
Wittigschlager Károly.

Pankota :

*Seprős Valter Pál.

Pápa :

Ev. ref. főisk. ny. (Bérlő : Kis Tivadar.)
Goldberger Gyula.
Nobel Ármin.
Stern Ernő.

Párkány :

Gondos Vilmos.

Pásztó :

Földes Adolf.

Pécs :

Egyenlőség kny. (Tul. Tóth Antal.)
Engel Izidor.
Madarász Béla.
Pécsi irod. és ny. r.-t. (Üv. Valkó
Béla.)
Pécsi kath. hirlapkiadó és nyomda
r.-t. (Üv. Müller Károly.)

Taizs József.

Wessely és Horváth.

Peredmér :

Linksz M. utóda Rozenzweig Henrik.

Perjámos :

Frischmann József.
Pirkmayer Alajos.

Pestújhely :

Némedy Elemér. (Haladás kny.)

Petroseny :

Muntyán Tivadar.
Steiner R.

Poprád :

Fuchs Gyula.

Pozsony :

Alkalay Adolf.
Angermayer Károly.
Blau Vilmos.
Eder István.
Exel Sándor.
Freistadt Mór.
Freund Alajosné.
Grünsfeld Lipót.
Hauser Samu.
Hungária kny.
Katholikus irod. r.-t. ny.
Kohn Mór.
Lichtenfeld Salamon.
Löwy Gusztáv.
Mandl Testvérek.
Mandl Győzőné Buxbaum Hanette.
Natali Magdolna.
Neufeld Lipót.
Schacherl Gusztáv.
A szent Orsolya-szűzek pozsonyi
zárdájának könyvnyomdája.
Westungarischer Grenzbote ny.
(Tul. Simonyi Iván.)
Wigand F. K. (Stromszky Emil.)

Pöstyén :

Gipsz Ignác és H.
Kohn Bernát.
Laufer Nándor.

Privigye :

Gubits Bernát.

Puhó :

Reiszmán Mór.

Putnok :
Gärtner Ignác.

Püspökladány :
*Deutsch D.

Rahó :
Farkas Samu.

Ráczekeve :
Piliser Simon.

Rákosliget :
Boros Regina.

Rákospalota :
Fischer Dezső.
Fischer Károly.
Gold Salamon.
«Vörösmarty» kny. (Kind E. és
tsa.)

Rákosszentmihály :
Rákosvidéki nyomdavállalat. (Tul.
Balázsovich Kálmán.)

Resiczabánya :
Weisz Adolf.

Rimaszombat :
Lévai Izsó.
Náray János Albert.
Id. Rábely Miklós.
Ifj. Rábely Miklós.

Rózsahegy :
Komor Testvérek.
Parička János.
Pollák Jenő, Központi kny.

Rozsnyó :
Falvi Jenő.
Görbics Zoltán.
Hermann Istvánné. («Sajóvidéki»
kny.)

Ruttká :
*«Felvidéki Magyarország» ny. (Tul.
Klein Ferenc.)

Salgótarján :
Friedler Samu.
Laufer Ernő.
Uj István.

Sárbogárd :
Spitzer Jakab.

Sárospatak :
Ev. ref. főiskola ny. (Bérlői : Dani
és Fischer.)

Sárvár :
Hesz Alfréd.
Strancz János.

Sásd :
Balla és Krautwig. (Balla Lajos és
Krautwig István.)

Sasvár :
Weisz Ármin.

Sátoraljaújhely :
«Hegyalja» ny. (Tul. Deutsch Mór.)
Landesmann Miksa és Tsa.
Lövi Adolf.
«Pannonia» ny. (Tul. Ócskay László.)
«Szabadság» ny. (Tul. Illésházy és
Tsa.)
*Vajda és Eisenstädter.
«Zemplén» ny. (Tul. Ehlert Gyula.)

Segesvár :
Becsek D. és Fia. (Fiókküzlet.)
Horeth Frigyes.
Krafft Vilmos.

Selmecz- és Béalabánya :
Grohmann Gyula.
Joerges Ágost özv. és Fia.

Sepsiszentgyörgy :
«Jókai» ny. r.-t.
*«Kossuth» ny. r.-t.

Siklós :
Harangozó József.
Siklós-drávavölgyi kny. (Tul. Berki
Gyula. Üzletv. Cserni János.)

Siófok :
Singer Károly.
Weisz Lipót.

Somorja :
Goldstein József.

Sopron :
Breuer Dávid és testvére. (Tulajd.
Breuer Dávid és Breuer Jakab.
Gellis Testv.
Klaber Szerafin.
Könyvnyomda, könyvkötészet és
vonalzó intézet Piri és Székely.

- (Tulajd. Piri Dániel és Székely Antal Géza.)
 Nyugatmagyarországi Petőfi ny. r.-t.
 Pataki Béla.
 Romwalter Alfréd.
 Röttig Gusztáv és Fia.
 Török Kálmán.
 Wetzler Kornél és Wetzler Sándor.
- Soroksár:**
 Kaufmann Dezső.
- Stájerlakanina:**
 Nickmann Róza.
- Sümeg:**
 Horváth Gábor. (Tulajd. özv. Horváth Gáborné.)
 László Sándor.
- Szabadka:**
 Hirth Aladár.
 Horváth és Blank.
 Hungaria ny. (Fischer Ernő.)
 Krausz és Fischer.
 «Papíráruház» nyomdája. (Philipp és tsa.)
 Szabados Sándor.
 Szent Antal ny. (Gander István.)
- Szokolcza:**
 Dr. Beuer és társa
 Teslik József.
- Szalárd:**
 Kertész Márton.
- Szamosujvár:**
 Anka Sándor.
 Auróra ny. (Tul. Todorán Endre.)
 Gör. kath. egyházmegyei ny.
 *Schönfeld Henrik.
- Szarvas:**
 Müller Károlyné.
 Sámuel Adolf.
- Szatmár-Németi:**
 Boros Adolf.
 Északkeleti ny. (Sárközi S. és Szász J.)
 Kaczér és Dénes.
 Merkur ny. (Weisz Zoltán.)
 Morvai János.
 Pázmány-sajtó.
 «Szabadsajtó» ny. (Tul. ifj. Litteczky Endre.)
 Weisz Sándor.
- Szászrégen:**
 Burghardt Dezső.
 Schebesch W.
- Szászsebes:**
 Hientz József.
 Stegmann János.
- Szászváros:**
 Szászvárosi ny. r.-t.
 Tipografia Noua. («Új nyomda.»
 Tul. Mota János.)
- Szeged:**
 Bartos Lipót.
 Bruckner Dezső.
 Délmagyarország ny.
 Dugonics ny. r.-t.
 Endrényi Imre.
 Endrényi Lajos.
 Engel Lajos.
 Kertész János.
 Leopold ny.
 Traub B. és tsa.
 Tzöckel Hermann.
 Varga J.
 Várnai Lipót.
- Szeghalom:**
 Riegel Zoltán.
- Szekszárd:**
 Kaszás Sándor.
 Molnár-féle ny. r.-t.
- Szemecz:**
 Katz Ignác.
- Szenicz:**
 Bezsó János és tsai.
 Löffler József.
- Szentágota:**
 Schmidt József.
- Szentendre:**
 Szentendre és Vidéke ny. (Tul. özv. Goldstein Mórné.)
- Szentes:**
 «Alföldi Ellenzék» ny. (Tul. Vajda Ernő.)
 «Szentes és Vidéke». (Tul. Szabó József.)
 Untermüller Ernő.
 Vajda B. utóda.

Szentgotthárd :
Wellisch Béla.

Szenttamás (Bács-Bodrog vm.):
Marinkov Szvetozár.

Szepesváralja :
Buzás Dénes.

Szepsi :
Tóth István.

Szerb nagyszentmiklós :
Wiener Náthán.

Szered :
Grósz Zsófia.

Szerencs :
Schönfeld Zoltán.
Simon József.

Szécsény :
Glatstein Adolf.

Székelyhid :
Gottlieb Jakab.
Kohn Sámuel.

Székelykeresztur :
Szabó Kálmán.

Székelyudvarhely :
Becsek D. fia.
Betegh Pál és tsa.
Szabó Kálmán.

Székesfehérvár :
Csitári K. és tsa.
Debreczeny István.
Egyházmegyei ny.
Eisler Adolf.
Kaufmann Pál.
Kovács Józsefné.
Minerva ny. (Tul. Weinberger
Dávid.)
Singer Ede.
Számmer Imre. (Tulajd. Heckenast
Kálmán.)

Szigetvár :
Kozáry Ede.
Krausz Adolf.

Szikszó :
Blank Simon.
Stamberger Márk.

Szilágycseh :
Berger Bernát.

Szilágysomlyó :
Bölöni Sándor.
Heimlich Sándor.
Sternberg Ignácné.
Rosenberger Ignác, Globus kny.
Viktoria ny. (Tul. Lázár János.)

Szinyérváralja :
Vider Jakab.

Szolnok :
Bakos István.
Faragó Sándor.
Hay Géza.
Róth Dezső.
Varga József.
Vezéri Ödön.
Wachs Pál.

Szolyva :
Első szolyvai ny. (Tul. Goldenberg
Chain Leib.)

Szombathely :
Egyházmegyei ny.
Geist Márton.
Langer K. János.
*Lintner és Számedli.
Löwy Gusztáv.
Pauli Károly.
Schlesinger Jenő.
Seiler Henrik utódai : Szele és Breit-
feld.
*Vasvármegye ny. (T. Lingauer
Albin.)

Szörcse :
*Antos Áron.

Sztropkó :
Amsel Ignác.

Tab :
Perl Pál.
Singer Károly.
Zuckermandel Jakab.

Tamási (Tolna vm.):
Jeruzsálem Ede.

Tapolcza :
Löwy B.
*Weisz József.

Tasnád :

Löwinger Lipót.

Tata : Engländer József és tsa.
Lindenberg Adolf.
Nóbel Adolf.**Técső :**

Szabó Lipót.

Temesvár : Bayer Róbert.
Csanádegyházmegyei ny.
Csendes Jakab.
Csendes Lipót.
Délmagyarországi ny. (Tul. Wettel
Ferenc.)
Engel Jenő.
Heim Antal.
Der Landbote kny. (Tul. Kraushaar
és Prandstraller.)
Lehner György.
Messinger Sándorné.
Moravetz Testv.
Muresian Döme.
Pátia ny. (Tul. Marossy Mátyás.)
Reif Henrik.
Uhrmann Henrik és tsai.
Unio ny. (Tul. Steiner Ferenc.)
Vértes József.**Tenke :**

Mandel Ferenc.

Tét :

Krakauer Salamon.

Tiszafüred :

Goldstein Adolf.

Tiszalök :

Czigler Sámuel. (Üv. Lővi Márton.)

Tiszapolgár :

Szabó Fülöp.

Tiszaszázfalu :

Spitz Tóbi. (Tul. Kalik István.)

Titel :

Szuboticski Szimó.

Tokaj : Fränkel Dezső.
Klein Márkus.**Tolcsva :**

Friedmann Béni.

Tolna :

Weltmann Ignác.

Topolya (Bács-Bodrog vm.): Hajtmann István.
Wilheim Miksa.**Torda :**Csákay Péter.
Füssy József.**Torna :**

Glancz Izsák.

Tornalja :

Friedmann Herman.

Tótróna :

Kohn Nándor.

Tótkomlós : Frankó István. (Üv. ifj. Valack
Mihály.)**Törökbecse :**Jovanovits Giga.
Peczárszky Biankó.**Törökkanizsa :**

Szegyakov Sándor.

Törökszentmiklós : Kongorác János.
Rubinstein Sándor.**Trencsén :**Gansel Lipót.
Landstein Ignác.
Sándor X. Ferenc.
Szold Henrik.**Trencsénteplicz :**

Skarnitzl Jenő.

Trsztena :

Schein Samu.

Turdossin :

Kornhauser Nándor.

Túrkeve :

Daróczy Antal.

Turócszentmárton : Gasparik János.
Magyar nyomda. (Tul. Moskóczy
Ferencné.)

- Turócszentmártoni ny. r.-t. (Üv.
Czapko József.)
- Újarad :**
Mayr Lajos.
- Újfehértó :**
Guttman Kálmán.
- Újpalánka :**
Csernicsek Imre.
- Újpest :**
*Bellák Gyula «Attila» kny.
Csanády és tsa.
Fuchs Antal és tsa.
Salgó Sándor és tsa.
Szabadság ny. (Tul. Hirschbein
Regina.)
Wagner Jenő.
- Újverbász :**
Boros György.
- Újvidék :**
«Branik» r.-t. ny.
Fuchs Oszkár és tsa. (Merkur kny.)
«Guttenberg» kny. Fuchs Emil és
tsa, utóda Gerich István.
Hirschenhauser Benő.
Hungária ny. (Tul. Szász Márton.)
Ivkovics György.
Miletics Szvetozár kny. (Tul. Brad-
varovics Koszta.)
Natosevics ny. r.-t.
- Ungvár :**
Földesi Gyula.
Gellis Miksa.
Székely és Illés.
Ungmegyei ny. (Tul. Kreisler Mar-
czell.)
Unio ny. r.-t. (Igazg. Plenykó János.)
- Vác :**
Abeles Gábor.
Dercsényi Dezső.
Ergerspert és Wölcz.
Herman Antal.
Katzburg Lipót.
Kohn Mór.
- Vágsellye :**
Kolimann Dávid.
- Vágújhely :**
Brück Gyula.
Fábián András.
Horovitz Adolf.
- Hungária ny.
Lövisohn Manó.
Schreiber Mór.
- Vajdahunyad :**
Wachter József.
- Varannó :**
*Weinstein E.
- Vásárosnamény :**
Berkovics Lajos.
- Vasvár :**
*Singer Mór és fia.
Singer Zsigmond.
- Verbő :**
Rosenmann Bernát.
- Verebély :**
Neufeld Sándor.
- Versecz :**
Albach testv.
Banater Buchdruckerei. (Tul. Rit-
tinger Ede.)
Jankovics Zsiván.
Özv. Kirchner J. E.
Márk Károly és tsa. (Wettel és
Veronits utóda.)
Risztics István.
Seemayer János és tsai.
- Veszprém :**
*Czigány Pál.
Egyházmegyei ny.
Fodor Ferenc.
Krausz Ármin és fia.
Népakarat ny. (Tul. Takács Szil-
veszter.)
Pósa Endre.
Szigethy Ákos.
- Zalaegerszeg :**
Breisach Sámuel.
Kakas Ágoston.
Unger Antal.
- Zalaszentgrót :**
Nagy Sándor.
- Zenta :**
Fekete Sándor.
Molnár Sz. Vince.
Poltzer Sándor.

Zilah :

Seres Samu.
 Szövetség ny. (Tul. Török János,
 Szabó Lajos és Fejérdy Béla.
 Üzletv. Szabó Lajos.)

Zircz :

Krenhardt Péter.
 Zirczvidéki ny. (Tul. Szigethy Ákos.)

Zólyom :

Nádasy Ferenc.
 «Zólyom és Vidéke» ny. (Tul.
 Strausz Vilmos.)

Zombor :

Baits Vladimir.
 Bikár M. és tsa.
 Bittermann Nándor és fia.

Bosnyák Ernő.
 Kollár József.
 Obláth Károly.

Zsablya :

Lux Mihály.

Zsibó :

Bercze Gyula.

Zsolna :

Biel Lina.
 Braun Rezső.
 Glazel Samu.
 Horner Ferenc.
 Nürnberg Ármin.

Zsombolya :

Lebovits Márton.
 Perlstein Fány.

A HAZAI IDŐSZAKI SAJTÓ VÁLTOZÁSAI 1912-BEN.*

I.

Hirlapirodalom.

Összeállította: KERESZTY ISTVÁN.

A) Új lapok.

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

A Nép. (Ujpest.) Fel. szerk. Domokos-Haraga Balázs; szerk. dr. Wagner Károly, Nagy György. Ny. «Törekvés.» Ára évi 10 K, sz. 2 f.

A Reggel. (Miskolcz.) Fel. szerk. Fehér Ödön. Ny. Klein és Ludwig. Ára évi 12 K, sz. 2 f.

Délmagyarország. (Szeged.) Fel. szerk. Pásztor József. Ny. Ligeti Jenő és Tsa. Ára évi 24 K (vidékre 28 K), sz. 10 f.

Estilap. (Kolozsvár.) Fel. szerk. Gombos Béla. Kiadó Ujhelyi Mór. Ny. Ajtai K. Albert. Ára évi 12 K.

Kecskeméti Napló. Fel. szerk. dr. Popity János. Kiadó saját társaság. Ny. Szél Sándor. Ára évi 8 K (vidékre 14 K), sz. 2 f., vasárnap 4 f.

Új Debreczen. Fel. szerk. Szigethy Gyula. Ny. Horovitz Zsigmond. Ára évi 12 K (vidékre 18 K), sz. 4 f.

Új Nagyvárad. Fel. szerk. Márton Manó. Kiadó saját r.-t. Ny. Boros Jenő. (Délután.) Sz. 4 f.

Összesen: 7.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Bánát. (Nagyikikinda.) Fel. szerk. kiadó dr. Deák Gyula. Ny. Szegyakov P. Csüt. és vasárn. Ára évi 12 K, sz. 14 f.

Beregi Hirlap. (Beregszász.) Fel. szerk. dr. Zombory Zoltán. Kiadó Földes Géza. Ny. Nagy Jenő. Heti. Ára évi 6 K, sz. 12 f.

Debreczeni Szemle. Fel. szerk. kiadó Szathmáry Zoltán. Ny. a város kny. Heti. Ára évi 12 K.

Félegyházi Magyar Ujság. Fel. szerk. Schröder Béla. Ny. Vesszősi József. Csüt. és vas. Ára évi 6 K, sz. 4 f.

Fogarasi Hirlap. Fel. szerk. Bodnár József. Kiadó ny. Thierfeld Dávid. Kedd. Ára évi 8 K, sz. 16 f.

Igaz Szó. Das Freie Wort. (Pozsony.) Fel. szerk. dr. Reisz Gyula. Kiadó saját lapvállalat. Ny. Kath. irod. r.-t. Heti. Ára évi 4 K, sz. 8 f.

Kuruc Földön. (Kassa.) Szerk. Karasz Csaby Ödön. Kiadja a szerkesztőség. Ny. «Kassai ny. és lapkiadó r.-t.» Havi 2 sz. Ára évi 12 K, sz. 60 f.

* A Magyar Könyvszemle 1911-ben közölte az 1910. évi időszaki sajtó teljes bibliográfiáját. Azóta évenként egyszer közöljük a beállt változásokat: a sajtó gyarapodását és a megszűnt organumok címjegyzékét, a M. Nemz. Múzeumba érkezett kötelező példányok alapján.

Somogyi Ellenzék. (Kaposvár.) Fel. szerk. Horváth Rezső. Ny. Szalai Ferenc. Csüt. és vas. Ára évi 12 K, sz. 10 f.

Szabolcsi Hírlap. (Nyíregyháza.) Fel. szerk. Inczedy Lajos. Kiadó Szalay Béla. Ny. Borbély Sámuel. Ára?

Szabolcsi Ujság. (Kisvárdá.) Fel. szerk. dr. Schwartz Pál. Ny. Berger Ignác és Tsa. Csüt. Ára évi 6 K, sz. 12 f.

Szamosmente. (Dés.) Fel. szerk. dr. Klein Miksa. Ny. Horgos és Medgyesi. Kedd. Ára évi 10 K, sz. 20 f.

Tabi Ujság. Fel. szerk. dr. Mérai Vajda Elemér. Ny. Perl L. Pál. Vas. Ára évi 10 K, sz. 20 f.

Ugocsamegye. (Nagyszőlős.) Fel. szerk. kiadó Ráthonyi Ákos. Ny. «Viktória.» Kedd. Ára évi 8 K, sz. 20 f.

Vas megyei Ujság. (Szombathely.) Fel. szerk. Nagy Béla. Kiadó ny. Geist Márton ut. Schlesinger Jenő. Hétf. és csüt. Ára évi 10 K, sz. 4 f. VI. évf. Májusig régi címe: **A Munka.**

Veszprémi Ujság. Fel. szerk. kiadó ifj. Matkovich Sándor. Ny. Szigethy Ákos. Csüt. és vas. Ára évi 12 K, sz. 24 f.

Zsilvölgye. (Petrozsény.) Fel. szerk. kiadó dr. Kiss Kálmán. Ny. Muntyán Tivadar. Vasár. Ára évi 8 K, sz. 20 f.

Összesen: 16.

III. Vegyestartalmú képes lapok.

BUDAPESTEN.

Budapesti Lapok. Park-Club Budapest. **Pester Blätter.** Gazette de Budapest. Szerk. Böszörményi Vargha Géza. Másodvasár. Ára évi 20 K.

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

IV. Vallás- és nevelésügyi s ifjúsági lapok.

BUDAPESTEN.

Hungara Studento. (Magyar és esperanto ny.) Szerk. Medgyesi S. Ny. Löblövit Zsigmond. Évi 20 sz., ára 3 K.

Ifju Évek. Szerk. Algéver Andor. Ny. ifj. Kellner Ernő. Havi 2 sz. Ára évi 3 K.

Ifjúsági Zenelap. Szerk. Lovas Izsó. Ny. Somogyi és Haas. Félhavi. Ára évi 6 K, sz. 30 f.

Index. Szerk. lidértejadi Kiss Árpád.

Ny. «Pannonia.» Szomb. Ára évi 8 K, sz. 20 f.

Összesen: 4.

VIDÉKEN.

Abauj-Torda-Vármegyei Közoktatásügy. (Kassa.) Fel. szerk. dr. Ósz Béla. Ny. «Szent Erzsébet.» Félhavi. Ára évi 10 K.

Erdélyi Tanügy. (Alsószilvás.) Szerk. Rónai Antal. Ny. [Déva:] Kroll Gyula. Félhavi. Ára iskolának évi 6 K, tanítóknak évi 5 K.

Evangelikus Egyházi Élet. (Sopron.) Szerk. Stráner Vilmos. Ny. Piri és Székely. Vasár. Ára évi 12 K, sz. 40 f.

Gyermekek Világa. (Szeged.) Szerk. Bibó Lajos. Kiadó ny. Endrényi Imre. Szomb. Sz. 2 f.

Gyermek-Ujság. (Hódmezővásárh.) Szerk. Szabó Imte. Heti ára?

Háromszéki Népoktatás. (Kézdivásárhely.) Szerk. Vajna Károly. Kiadja a Háromszéki Nép Tantestület. Ny. Turóczi István. Évi 20 sz. ára 6 K.

Izrael. (Vágújhely.) Szerk. kiadó Friedmann Illés. Ny. «Hungária.» Félhavi. Ára évi 12 K, sz. 50 f.

Megyei Népoktatás. (Szolnok.) Szerk. Csikós József. Kiadó ny. [Turkeve:] Daróczy Antal. IV. évf. Előbbi címe?

Tanügyi Tanácskozó. (Dés.) Szerk. Szilágyi Gyula. Ny. Horgos és Medgyesi. Évi 16 sz. ára 4 K. XX. évf. (Előbb a folyóiratok közt.)

Összesen: 9.

V. Irodalmi és vegyes tartalmú lapok.

BUDAPESTEN.

Élet és Literatura. (Kassa-Budapest.) [L. a vidékiek közt.]

Új Élet. Szerk. Bárczy István és Wildner Ödön. Kiadó Rózsavölgyi és Tsa. Ny. Franklin társ. Havi 2 sz. Ára évi 20 K, sz. 1 K. VII. évf. (Előbbi c.:) **Népművelés.**

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

Élet és Literatura. (Kassa-Budapest.) Szerk. Karaszy Ödön és Ambrózy Ágoston. Ny. Kassai Kny. és Lapkiadó r.-t. Félhavi. Ára évi 12 K, sz. 60 f.

Összesen: 1.

VI. Humorisztikus lapok.

BUDAPESTEN.

—
VIDÉKEN.

Csirip. (Miskolcz.) Szerk. kiadó Sassy Csaba. Ny. Szelényi és Tsa. Félhavi. Ára (helyben) évi 6 K, (vidéken) évi 8 K, sz. 10 f.

Kópé. (Kisújszállás.) Szerk. A Kópé. Kiadó ny. «Petőfi.» Vasárn. Ára évi 2 K, vidékre 4 K, sz. 2 f.

Mozi. (Ungvár.) [L. a VII. csoportban.]

Összesen : 3.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

A Biztosítás. Szerk. kiadó Futó Gyula. Ny. Márkus Samu. Havi 2 sz. Ára évi 20 K.

A Budapesti Kir. Orvosegyesület Értesítője. Szerk. dr. Blaskovics László. Kiadja az Egyes. Ny. Heller J. M. «Studio.» Megj. ülés utáni szerd. Díjt.

A Közgazdaság, Kereskedelem és Pénzügy Napilapja. Szerk. dr. Vágó János. Saját ny. Ára évi 28 K.

A Magyar Kereskedelmi Képviselő. Der Ungarische Handelsvertreter. Sz. dr. Brügler Bertalan. Ny. «Minerva.» Havi 2 sz. Ára évi 6 K.

A Művelt Kereskedő. Szerk. ifj. dr. Miklós Gyula. Kiadó Steinitz Imre. Ny. «Merkantil.» Félhavi. Ára évi 12 K.

A Nemzet Házassági Közlőnye. Sz. kiadó Gyulai János. Ny. «Merkantil.» Ára évi 30 K, sz. 4 f.

Automobil-Vezetők Lapja. Ny. «Gépész.» Havi 2 sz. Ára évi 8 K. állítólag III. évf. és csak címe új; a régít, valamint a szerk. és kiadó nevét a lap nem közli.

Az Aranyműves. Szerk. Fohn Sándor. Kiadó a lapbizottság. Ny. «Világosság» r.-t. Félhavi. Ára évi 4 K 80 f., sz. 20 f. IV. évf. Előbb folyóirat volt.

A Zeneélet. Szerk. kiadó Lovas Izsó. Ny. Weisz Márton. Félhavi. Ára évi 6 K, sz. 30 f. [Előbbi címe: **Ifjusági Zenelap.**] (L. a IV. csoportban.)

Az Őrszem. Sz. kiadó Hazai Hugó. Ny. Schulhof Károly. Félhavi. Ára évi 8 K. IX. évf. Előbbi címe?

Budapesti Vasúti Újság. Budapest

Eisenbahn-Zeitung. Szerk. dr. Kertész Arnold. Ny. «Pallas.» Naponta, ingy.

Cinema. Das Lichtspiel. Szerk. Antal József. Ny. Somogyi és Kardos. Vasárn. Ára évi 24 K, sz. 50 f.

Czukrászok Lapja. Ungar. Zuckerbäcker-Zeitung. Szerk. Steiner Gyula. (Rákosszentmihály.) Ny. [Kecskemét] Réti Gyula «Kecskeméti Újság» ny.-vállalata. Félhavi. Ára évi 10 K.

Faipari Értesítő. Szerk. Heffer Lajos. Ny. Heisler és Kószol. Havi 2 sz. Ára évi 20 K.

Gazdasági Bérlok Lapja. Szerk. Gerő Mór. Ny. «Jókai.» Vasárn. Ára évi 16 K, sz. 40 f.

Gazdaszövetség. (XXIII. évf. Előbbi címe: **Szövetkezés.**) Szerk. Meskó Pál. Ny. «Stephaneum.» Szerda, szombat. Ára évi 12 K, sz. 12 f.

Géperő. Szerk. Kóbor Viktor. Kiadja a szerkesztőség. Ny. Schulhof Károly. Félhavi. Ára?

Gépgyári Tisztviselők Lapja. Szerk. Kertész István. Ny. Pless Ignác. Félhavi. Ára évi 6 K.

Interieur. Szerk. Kovács Béla. Kiadó a Kovács-féle Tükörreklám-Vállalat. Ny. «Jókai.» Havi 2 sz. Ára évi 20 K, sz. 1 K.

Kémény- És Kemence-Szaklap. Sz. kiadó Békessy Imre. Ny. Weiss L. és F. Havi 2 sz. Ára évi 8 K.

Közlekedési Tudósító. Szerk. Maczkó Károly. Ny. «Corvina.» Csüt. Ára évi 52 K. (Könyvmatos.)

Központi Építkezési Szemle. Szerk. Hollós István Ödön. Kiadó ő és Hoffmann Sándor. Ny. Springer Gusztáv. Havi 2 sz. Ára évi 8 K.

Lóverseny. Szerk. Rost Béla. Ny. «Merkantil.» Versenynapokon. Sz. 20 f.

Magyar Bányaujság. Ungarische Bergwerkszeitung. Szerk. dr. Tichay Alfréd. Ny. «Nyugat.» Utóbb [Kecskemét] dr. Réti Gyula «Kecskeméti Újság» ny. Havi 2 sz. Ára évi 16 K.

Magyar Birtokosok Lapja. VI. évf. (Előbbi címe: **Kisbirtokosok Lapja.**)

Magyar Czukrászok Lapja. Ungar. Conditör-Zeitung. Szerk. kiadó Prindl Ede. Havi 2 sz. Ára évi 10 K, sz. 50 f. VII. évf. (Előbbi címe: **Unio** ?)

Magyar Közgazdasági és Tarifalap. Szerk. kiadó Wagner Henrik. Ny. «Budapesti Nyomda- és Lapkiadó R.-T.» Félhavi. Ára évi 20 K.

Magyar Tisztviselők Szemléje. Sz. György István. Kiadó Sebestyén Jenő. Ny. «Világosság.» Havi 2 sz. Tisztviselőknek ingyen.

Malomközlöny, Vas- és Gépvásár. (Magyar és német nyelven.) V. évf. Csak címe bővült a «Malomközlöny» szóval.

Modern Közigazgatás. Szerk. kiadó dr. Lehel Antal. Ny. Anglo-ny. Vas. Ára évi 20 K.

Mótor-Sport. Szerk. kiadó Bella József Ernő. Ny. «Élet.» Szerd. Ára évi 20 K, sz. 40 f.

Munkásbiztosítási Tisztviselők Lapja. Szerk. dr. Bánóczy László. Ny. «Világosság.»

Növénygazdasági Lapok. Szerk. kiadó Liptai Albert. Ny. «Pátria.» Havi 2 sz. Ára évi 8 K.

Pathé-Hét. Szerk. Goldenweiser E. Ny. Nobel Károly «Papyrus»-nyomda. Pénteken.

Start. Szerk. Marót Vilmos. Kiadó saját vállalat. Ny. Lengyel Lipót. Minden verseny előtti napon. Ára évi 30 K, a löversenyidényre 24 K, sz. 20 f.

Székesfővárosi Alkalmazottak Lapja. Szerk. kiadó Zoltán Ernő. Ny. Révai és Salamon «Nyugat»-ny. Hétf. Ára évi 10 K, sz. 20 f.

Színházi Műsor. Szerk. dr. Schulhof Dezső. Ny. «Herkules.» Napi. Sz. 4 f.

Szövetkezeti Értesítő. Szerk. Peidl Gyula. Kiadó az Általános Fogyasztási Szövetkezet. Ny. «Világosság.» Havi 2 sz. Ára évi 4 K, sz. tagoknak 4 f, másnak 8 f. IV. évf. (Előbb havi folyóirat volt.)

Szücs-Ujság. Szerk. Vincze József. Ny. Havas és Lehner «Merkantil»-ny. Havi 2 sz. Ára évi 8 K. III. évf. (Előbb havi folyóirat volt.)

Vaskereskedők Közlönye. Szerk. Pfeiffer Sándor. Ny. Havas és Lehner «Merkantil»-ny. Havi 3 sz. Ára évi 16 K, sz. 60 f.

Vállalkozás és Gyáripár. Unternehmen und Fabriksindustrie. Szerk. kiadó ny. dr. Réti Gyula, ill. «Kecskeméti Ujság» nyomdavállalata. Másodcsüt. Ára évi 6 K.

Zenészek Lapja. Szerk. Somlyó Zoltán. Kiadó Kovács Sándor. Ny. [Kecskemét:] Spitzer Vilmos. Félhavi. Ára évi 10 K, sz. 50 f.

Összesen : 42.

VIDÉKEN.

Cigányzenészek Országos Szaklapja. (Nagyvárad.) Szerk. Kovács Béla. Ny. Hölgye Sándor.

Cseplőgép - Tulajdonosok Lapja. (Orosháza.) Szerk. Majer Jenő. Kiadja M. Cs.-g.-t. Szövetsége, mint ipartársulat. Ny. Demátrnik Ferenc. Félhavi. Ára évi 8 K.

Első Magyarországi Reklám-Ujság. (Lugos.) Sz. kiadó Löbl Oszkár. Ny. Auspitz Adolf. Félhavi. Ára évi 8 K., száma 40 f.

Erdélyi Néplap. (Marosvásárhely.) Szerk. Mika Ottokár. Ny. Kovács József «Kálvineum.» Vasárn. Ára évi 6 K., száma 6 f.

Felvidéki Sport. (Losoncz.) Szerk. Wertheim József. Ny. Kármán Zsigmond. Ára évi 2 K 40 f, sz. 6 f.

Goal. (Kecskemét.) Szerk. dr. Huszár Dezső. Kiadja a Kecskeméti Athletikai Club. Ny. Spitzer Vilmos. Szomb. Ára évi 4 K, száma 4 f.

Gyulai Színházi Hét. Szerk. Balla István. Ny. «Corvina.» Napi. Ára 1 óra 1 K.

Keletmagyarországi Sport. (Nagyvárad.) Sz. k. L. Kovács Béla. Ny. Lévai Márton r.-t. Hétfő, pént. Sz. 4 f.

Közgazdasági Értesítő. (Kecskemét.) Szerk. dr. Hegedűs Ferenc. Ny. Sikavi Kovács László. Havi 4, utóbb 2 sz. Ára évi 4 K.

Magyar Közgazdaság. (Kecskemét.) F. szerk. Dániel József. Ny. Réti Gyula «Kecskeméti Ujság» ny. Szomb. Ára ?

Mozsi. (Ungvár.) Szerk. Bobulsky Antal. Ny. Földesi Gyula. Vasárn. Ára

Nagy Budapest. Szerk. Geley József. Ny. Márkus Samu. Havi 2 sz. Ára év 12 K.

Nagyváradai Iparosok Lapja. Szerk. Vidosits Gyula. Ny. «Szent László.» Havi 2 sz. Ára évi 4 K.

Nagyváradai Sportlap. Sz. k. Mikló Béla. Ny. ? Ára ?

Sportélet. (Debreczen.) Szerk. Kocsis Sándor. Kiadja saját társaság. Ny. Thaisz Arthur. Hétfő. Ára évi 5 K 20 f, száma 10 f.

Színház. (Kecskemét.) Sz. k. Székely János. Ny. Kovács László. Ára ?

Színházi Ujság. (Csikszerecs.) Szerk. Tompa Béla. Ny. Szvoboda József. Hétfő, csüt. Ára egész idényre 1 K 60 f. Száma 20 f.

Szinházi Ujság. (Nagykörös.) Szerk. Faragó Dezső. Ny. Ottinger-ny. Szerd., szombat. Száma 6 f.

Szinházi Ujság. (Nyitra.) Sz. k. Sugár Gyula és Gálóczy Lajos. Ny. Klein-ny. Naponta. Ára ?

Trencséntelep. Sz. Oszwald Károly. Heti. Ára az egész idényre 12 K.

Városok és Községek Lapja. (Hajdúszoboszló.) Sz. k. Fehér Gábor. Ny. Plón Gyula. Hétf. Ára évi 12 K. Sz. 20 f.

Vidéki Sport. (Nagyvárad.) Szerk. Pásztor Bertalan. Ny. Lévai Márton. Hétfő. Ára évi 5 K. Száma 10 f.

Vidéki Sport. (Szabadka.) Szerk. Matkovich Béla. Ny. Braun Adolf. Hétfőn, esetleg többször is. Ára évi 6 K. Száma 6 f.

Összesen : 23.

VIII. Vegyestartalmú, nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Az Ügyelő. Fel. szerk. Laszk Manó. Kiadja saját vállalat. Ny. Pless J. Vasárn. Ára évi 10 K, sz. 20 f.

Ferencváros. Szerk. Szeredai Leo. Ny. «Concordia». Félhavi. Ára é. 8 K.

Heti Posta. Szerk. Kallós István. Ny. Pápai Ernő. Ára é. 10 K, sz. 20 f.

Összesen : 3.

VIDÉKEN.

A Gyöngyös. Fel. szerk. Nowosad Arthur. Ny. Sima Dávidné. Csütört. Ára évi 8 K, sz. 20 f.

Bálatonfűredi Hírlap. Szerk. Székely Géza. Kiadó «Balaton» ny. Vasárn. Ára évi 10 K, sz. 20 f.

Battonya és Vidéke. Szerk. Vihary Elemér. Kiadók Hovorka István és társai. Ny. ? Csütört. Ára ?

Battonyai Ellenzék. Szerk. Nagy Jenő. Ny. (Arad) Kalmár Nándor és társai. Szerdán. Ára évi 6 K.

Besztercebányai Hétfői Ujság. Sz. ny. Havelka József. Ára évi 3 K 20 f., száma 4 f.

Bodvavölgy. (Torna.) Sz. k. ny. Glancz Izsák. Hétfőn. Ára évi 8 K, sz. 20 f. Állítólag VIII. évf. Előbbi címe ?

Csanádmegye. (Makó.) Szerk. dr. Herczegh József. Kiadó ny. Kolimár János. Hétfőn. Ára é. 5 K, sz. 6 f.

Dunaföldvár és Vidéke. Szerk. Kova Albert. Ny. Somló Manó. Vasárn. Ára é. K, sz. 16 f.

Ellenzéki Ujság. (Ujpest.) Szerk. Stanchich Béla. Ny. Lengyel Lipót. Péntek. Ára é. 4 K, sz. 8 f.

Érsekújvári Ujság. Szerk. Putmoki Ferenc. Ny. (Nyitra) Klein-ny. Pént. Ára é. 14 K, sz. 16 f.

Gyöngyös. Szerk. kiadó Novosad Arthur. Ny. Sima Dávidné. Csüt. Ára ?

Hódsági Ujság. Szerk. dr. Trischler Aladár. Ny. Raab J. Vasárn. Ára é. 6 K.

Kevevára. Szerk. dr. Jakabfy Ernő. K. ny. Oberläuter Róbertné. Vasárn. Ára é. 10 K, sz. 20 f.

Korompa. Szerk. Schröder Béla. Kiadó saját lapegyesülés. Ny. (Igló) a «Szepesi Lapok» ny. Csüt. Ára évi 6 K, sz. 4 f.

Margittai Hírlap. Szerk. Kiss Ernő. Kiadók Farkas és Fried. Ny. «Fortuna». Szerdán. Ára é. 8 K. sz. 10 f.

Orosházi Friss Ujság. Sz. k. ny. Mitlasovszky János. Ára ?

Palota-Ujpest. A rákospalotai Szabad Hon és az upesti Ellenzéki Hírlap egyesítéséből alakult ujság. Szerk. [Rákospalota] Brankovics György. Ny. [u. o.] Fischer Dezső és Tsa. Vasárn. Ára é. 8 K, sz. 8 f.

Pestmegyei Közlöny. (Kecskemét.) Sz. k. Fenyvesi Zsigmond. Ny. Fischl Dávid. Heti. Ára é. 4 K, sz. 4 f.

Pétszentlőrinci Lapok. Szerk. lovag Rhé Rezső. Ny. (Kispest) Fischhof Henrik. Csüt. Ára é. 8 K.

Pestújhely. Sz. k. Németi Elemér. Ny. «Haladás». Vasárn. Ára é. 6 K, sz. 10 f. III. évf. Egyévi szünet után indult újból.

Pestújhelyi Napló. [Azelőtt: **Pestújhelyi Közlöny.**] Szerk. dr. Wesztér Sándor. Kiadók Sebők Imre. Ny. [Szentendrei] Emmel és Hunyadi. Vasárn. Ára é. 6 K.

Pestvidék. (Kistarcsa.) Szerk. Kernács Jenő. Ny. [Bpest] Express-ny. Szomb. Ára é. 7 K 20 f., sz. 16 f.

Péterréve. Sz. dr. Weber Gyula. Kiadók Horváth Elek, Pecze Imre. Ny. Molnár Sz. Vince. Vasárn. Ára évi 6 K, sz. 6 f.

Pilis Hegyvidék. (Békásmegyer.) Sz. k. Hrubják István. Ny. [Bpest] Bichler I. Évi 36 sz. Ára 8 K.

Rákosi Napló. (Rákosszentmihály.)

Szerk. Balázs Márton. Kiadó a szerkesztőség. Ny. «Fővárosi ny. r.-t.» Csüt. Ára é. 12 K, sz. 25 f.

Sárbogárd és Vidéke. Szerk. dr. Székely Hugó. Ny. Spitzer Jakab. Vasárn. Ára é. 8 K, sz. 20 f.

Szabolcsi Ujság. (Kisvárdai.) Sz. dr. Schwartz Pál. Ny. Berger Ignác és Tsa. Csüt. Ára é. 6 K, sz. 12 f. II. évf. [Előbbi címe: **Kisvárdai Friss Ujság.**]

Szentendre. Szerk. Placsek Rezső. Kiadó a szerk.-bizottság. Ny. [Bpest] Márkus Samu.

Tatabánya. (Felsőgalla.) Sz. Köves. Ny. Hacker Dezső. Vasárn. Ára é. 8 K, sz. 10 f.

Vác és Vidéke. Szerk. dr. Meisner János. Ny. «Első váci sajtó». Vasárn. Ára é. 8 K.

Veszprém és Vidéke. Sz. k. Zöld Gábor. Ny. Szigethy Ákos. Havi 3 sz. Ára ?

Vértessalja. (Felsőgalla.) Sz. k. Kopasz Ignác. Ny. [Tóváros] Lindenberg Adolf. Vasárn. Ára é. 8 K, sz. 16 f.

Vidék. (Nyitra.) Sz. k. «Ungvári József» (Weisz Izor). Ny. Löwy Antal. Ára ?

Összesen : 33.

IX. Hivatalos lapok.

BUDAPESTEN.

—
VIDÉKEN.

A Temesvári Árú- és Értéktőzsde Hiv. Árjegyző Lapja. Amtliches Kursblatt der Temesvárer Waren- und Effekten-Börse. Ny. Engel Jenő. Napi. Ára é. 24 K.

Resicabányai Járási Hivatalos Lap. Szerk. Biró Béla. K. ny. Weisz Adolf. Félhavi. Ára é. 12 K.

Összesen : 2.

II. Idegen nyelvűek.

I. Német nyelven.

Politikai lapok.

—
Nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Budapester Börsen-Berichte. Kiadó «Effektenbank J. Rotter.» Ny. Márkus Samu. Heti.

X. Hirdetési lapok.

BUDAPESTEN.

Országos Vasúti Hirdető. Eisenbahnanzeiger. Szerk. dr. Singer Béla. Ny. «A Nap» ny.

Összesen : 1.

XI. Melléklapok.

BUDAPESTEN.

—
VIDÉKEN.

Kis-Jászárokszállás és Vidéke. (A Jászárokszállás és Vidéke mell.) Szerk. Nemoda Ignác. Ny. Nigrinyi Ferenc. Vasárn.

Összesen : 1.

XII. Alkalmi lapok.

BUDAPESTEN.

A Gödör. A B. B. T. E. lapja. Szerk. Schiller Rudi. Ny. Heisler és Közol. Febr. 17.

A Pannónia Evezős Club Értesítője. III. évf. Szerk. dr. Zádor Béla. Ny. Károlyi György.

Május 1. VII. évf. Kiadja a Nép-szava könyvkereskedés. Ny. «Világosság», r.-t.

Összesen : 3.

—
VIDÉKEN.

Bank. (Gyula.) Ny. Dobai János.
Kabaré-Ujság. (Komárom.) Szerk. «A Konferanszié». Ny. Spitzer Sándor. Febr. 17.

Kacor. (Felvinc.) Ny. [Torda] Füssy József. Febr. 3.

Napi Közlöny. A M. Orvosok és Természetvizsgálók Veszprémben 1912 aug. 25—29. napjain tartott XXXVI. vándorgyűléséről. Szerk. dr. Csolnoky Ferenc, Laczkó Dezső, dr. Óvári Ferenc, Csik Ernő, dr. Kerekes Pál. Ny. Egyházmegyei kny.

Összesen : 4.

Der Bau-Unternehmer und Lieferant. Szerk. Sós Izor. Kiadó 8 és Lakatos L. Ny. «Othon»-ny. Szomb. Ára 20 K, sz. 40 f. XXXI. évf. (Előbb a Vállalkozók Lapjának rovata volt.)
Orient-Balkanischer Maschinenmarkt. Russischer Anzeiger. Szerk. Gyenes J. Ny. Pesti Kny. R.-T. Havi 2 sz. Ingyen.

Összesen : 3.

VIDÉKEN.

Humaner Weltbund. (Temesvár.) Szerk. Eisschill A. Ny. «Délmagy. Kny.» Ára három osztály szerint évi 15 K, 8 K, 4 K, sz. 40 f.

Összesen : 1.

II. Horvát nyelven.**Politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Riječke Novine. (Fiume.) Fel. szerk. kiadó Pavelič Mihály. Ny. «Miriam.» Napi. Ára évi 26 K, sz. 6 f.

Összesen : 1.

Nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Narodno-Gospodarstvena i Financijalna Smotra. Szerk. dr. Pavlinović Bernát. Ny. «Athenaeum.» Havi 2 sz. Ára évi 16 K, sz. 24 f.

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Neven. (Szabadka.) Szerk. Rajčić Sándor. Ny. «Szent Antal.» Szomb. Ára évi 5 K, sz. 10 f.

Összesen : 1.

III. Szerb nyelven.**Politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

ТРГОВАЧКА ОМЛАДИНА. (Ujvidék.) Fel. szerk. Zsupanszky Milivoj. Kiadó Ujvidéki Kereskedelmi Egyesület. Ny. «Branik»-ny. Havi 2 sz. Ára évi 8 K, sz. 20 f.

Összesen : 1.

Nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

BUDAPESTEN.

A Magyar Kereskedelmi Képviselő. Der Ungarische Handelsvertreter. (Magyar és német.)

Budapesti Lapok. Park-Klub. Budapest. Blätter. Gazette de Budapest. (Magyar, német, francia.)

VIDÉKEN.

СРПСКЕ ИЛИУСТРАЦИЈЕ НОВИНЕ. (Zombor.) Szerk. kiadó ny. Baits Vladimir. Félhavi. Ára évi 8 K.

Összesen : 1.

IV. Tót nyelven.**Politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Hodonin. Szerk. kiadó Dronetzhuber János. Ny. (Holics) Malovany József.

Összesen : 1.

V. Cseh nyelven.**VI. Olasz nyelven.****VII. Román nyelven.****Politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Revista Politică Si Literară. (Balázsfalva.) Fel. szerk. Mihai János. Kiadó Ciato Aurél. Ny. Baritz P. Péter «Carmen»-ny. Félhavi. Száma 80 f. IV. évf. Az 5. sz. előtt és a 8. sz. után ismét havi folyóirat.

Összesen : 1.

Nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Adeverul. Szerk. Flureaş János. Ny. «Világosság.» Heti. Ára évi 4 K, sz. 8 f. X. évf. (Előbb havi folyóirat volt.)

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Solia Satelor. (Kolozsvár.) Szerk. kiadó Drăganu Bálint. Ny. [Szamosujvár:] Anca Sándor. Vasárn. Ára évi 4 K.

Összesen : 1.

III. Többnyelvű lapok.*

Budapesti Vasúti Újság. Budapest. Eisenbahn-Zeitung. (Magyar és német.)

Czukrászok Lapja. Ungarische Zuckerbäcker-Zeitung. (Magyar és német.)

* A magyar nyelvűek közé föl vannak véve, a létszámot tehát nem gyarapítják.

Hungara Studento. (M. és esperanto.)
Magyar Bányaujság. Ungarische Bergwerkszeitung. (Magy. és német.)
Magyar Cukrárszok Lapja. Ungarische Conditor-Zeitung. (M. és német.)
Malomközlöny. Vas- és Gépvásár. Eisen- und Maschinenmarkt u. Mühlenzeitung. (Magyar és német.)*
Országos Vasúti Hirdető. Eisenbahnenzeiger. (Magyar és német.)
Vállalkozás és Gyáripár. Unternehmung und Fabriksindustrie. (Magy. és német.)

Összesen: 10.

VIDÉKEN.

A Temesvári Árú- és Értéktőzsde Hivatalos Árjegyző Lapja. Amtliches Kursblatt der Temesvárer Waren- und Effekten-Börsen. (Magy. és német.)
Igaz Szó. Das Freie Wort. (Pozsony.)
 [Magy. és német.] Összesen: 2.

FÜGGELÉK.

Magyarországban nyomtatott. külföldi lapok.

Der Interessante Wiener Bote.
 Szerk. kiadó Müller Ferenc. Ny. [Sopron] «Petőfi» r.-t. II. évf. Szomb. Ára évi 6 K, sz. 6 f.

Die Gastwirthschaft. (Bécs.) Szerk. kiadó Sommer A. Ny. [Pozsony] Alkalay Adolf és Fia. Havi 2 sz. Ára évi 12 K, 80 f. Száma 50 f.

Internationales Zentralblatt für Baukeramit. (Bécs-Berlin.) Szerk. kiadó Loewenthal Hermann. Ny. [Pozsony:] Alkalay Adolf és Fia. Havi 2 sz. Ára évi 12 K.

Unteroffiziers-Zeitung für Oesterreich-Ungarn. Szerk. kiadó Elefant H. K. Ny. [Pozsony] Alkalay Adolf és Fia. Havi 3 sz. Ára évi 8 K, sz. 40 f.

Összesen: 4.

B) Megszűnt lapok.

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Aradi Ujság, Aradi Friss Ujság.
 XII. évf.

A Nép. (Ujpest.) I. é.
Délmagyarország. (Szeged.) III. é.
Esti Hírlap. (Debreczen.) V. é.
Felvidéki Ujság. (Kassa.) VII. é.
Győri Friss Ujság. XIII. é.
Kecskeméti Napló. I. é.
Miskolcz. III. é.
Szigeti Napló. (Máramarossziget.)

I. évf.

Vásárhelyi Reggeli Ujság.

Összesen: 10.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

Radikális 48. VI. é.

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

A Munka. (Szombathely.) V. évf.
 (Folytatása: **Vas megyei Ujság.**)

A Somogyi Kisgazda. II. é.
Bereg Vármegye. (Beregszász.) II. é.
Besztercebányai Hírlap. III. é.
Csiki Hírlap. (Csíkszereda.) II. é.
Délsomogy. (Szigetvár.) XIII. é.
Ellenőr. (Marosvásárhely.) VII. é.
Figyelő. (Besztercebánya.) VIII. é.
Földnépe. (Cegléd.) V. é.
Függetlenség. (Szabadka.) III. é.
Hajdúnánás. II. é.
Halasi Független Hírlap. II. é.
Jásznagykunszolnokmegyei Független Hírlap. (Szolnok.) IX. é.
Kecskemét. XXXIX. é.
Kisujszállás és Vidéke. XIX. é.
Krassó-Szörényi Lapok. (Lugos.) XXXIV. é.

Kuruc Földön. (Kassa.) I. é.
Marosvásárhely. II. é.
Szabad Hon. (Rákospalota-Ujpest.) «XII.» é.

Szabadság. (Békéscsaba.) I. é.
Szabolcs. (Nyíregyháza.) XI. é.
Szombathelyi Hétfői Ujság. I. é.
Tolnamegyei Hírlap. (Bonyhád.) VII. é.
Váci Közlöny. XXXIV. é.

* Csak címe bővült a «Malomközlöny», ill. «Mühlenzeitung» szóval.

Vajdahunyadi Hírlap. III. é.
Vas megyei Hírlap. (Szombathely.)
XVI. é.

Vásárhely és Vidéke. XXX. é.
Versec és Vidéke. V. é.
Zombor és Vidéke. XXXI. é.

Összesen : 29.

III. Vegyestartalmú képes lapok.

BUDAPESTEN.

Képes Vasárnapi Lapok. V. é.

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

IV. Vallás- vagy nevelésügyi és ifjúsági lapok.

BUDAPESTEN.

Hasznos Mulattató. XL. é.
Ifjúsági Zenelap. I. é. (Folytatása :
A Zeneélet.)
Index. I. é.
Keresztények Lapja. (A Buda és
Vidéke lenyomata.) IX. é.
Lányok Lapja. XXXVIII. é.
Olvasd. II. é.

Összesen : 5.

VIDÉKEN.

Hagyomány. (Nagyszombat.) VIII. é.
Jogászélet. (Debrecen.) I. é.
Abauj-Torna Vármegyei Közoktatás-
ügy. (Kassa.) I. év.

Összesen : 3.

V. Irodalmi- és vegyestartalmú lapok.

BUDAPESTEN.

Népművelés. VI. é. [Folytatása :
Új Élet.]

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

VI. Humorisztikus lapok.

BUDAPESTEN.

Ekszkize. VII. é.

Móka. V. é.

Összesen : 2.

VIDÉKEN.

Hehehe! (Eperjes.) III. é.

Összesen : 1.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

A Biztosítás. I. é.
Adóügyi Szaklap. XXII. é.
A Fekereskedelem. Der Holzhandel.
II. é.
Agyagipari Ujság. IV. é.
A Jogász. III. é. (Folyíratá lett.)
A Közgazdaság, Kereskedelem és
Pénzügy Napilapja. II. é.
A Magyar Kereskedelmi Képvi-
selő. I. é.
A M. Kir. Kereskedelmi Múzeum
Külkereskedelmi Hírek. I. é.
A Nemzet Házassági Közlőnye.
I. évf.
A Pénzvilág. I. é.
Aradi Színházi Ujság. II. é.
A Tribün. II. é.
Autó. II. é.
Az Élelmezés. ? é.
Budapesti Heti Értesítő. Budapest
Wochen-Bericht.
Betöltendő Állások Értesítője. II. é.
Budapesti Vasuti Ujság. Budapest
Eisenbahn-Zeitung. I. é.
Dél. VI. é.
Diáksport. I. é.
Egyetemes Bőrujság. Allgemeine
Lederzeitung. III. é.
Férfi és Női Szabók Lapja. III. é.
Favorit. IX. é.
Heti Jelentés. (II. é. ?)
Heti Sertésvásári Jelentés. (II. é. ?)
Ipari Vívmányok Lapja. III. é.
Jövendő. V. é.
Katonai Szemle. IV. é.
Kirákatrendezés és Építészet. IV. é.
Kisbirtokosok Lapja. VI. é. (Folyta-
tása : Magyar Birtokosok Lapja.)
Kisiparos. V. é.
Község. I. é.
Küzdelem. III. é. (Folyóíratá lett.)
Magántisztviselők Közlőnye. I. é.
Magyar Cipészújság. XXII. é.
Magyar Pénzügyi Hírlap. I. é.
Magyar Székesfőváros. XVI. é.
Magyar Bányaujság. Ungarische
Bergwerkszeitung. I. é.
Magyar Közgazdasági és Tarifa-
lap. I. é.
Magyar Külkereskedelem.
Magyarországi Kávéházi Alkalma-
zottak Lapja. VII. é.
Magyar Sakkvilág. II. é.
Magyar Zenészek Lapja. IX. é.

Marhavásári Jelentés. Sertésvásári Jelentés. ? é.

Modern Közigazgatás. I. é.

Mozgóképfőlap. I. é.

Mótorsport. I. é.

Nemzetgazdaság. XVI. é.

Növénygazdasági Lapok. I. é.

Országos Szövetség. VII. é.

Országos Vásári Lap. Landes-Marktblatt. IV. é.

Országos Vasúti Hirdető. Eisenbahnanzeiger. I. é.

Osztrák-Magyar Kefeipari Közlöny.

Oest.-Ung. Bärsten-Zeitung. II. é.

Színházi Műsor. I. é.

Szövetkezés. XXII. é. (Folytatása: **Gazdaszövetség.**)

Szűcsujság. III. é.

Vasutújság. Eisenbahnzeitung. I. é.

Összesen: 56.

VIDÉKEN.

A Béliar. (Szolnok.) I. é.

Arad. III. é.

Az Ipar. (Sátoraljauhely.) II. é.

Az Orvos. (Temesvár.) II. é.

Az Őr. (Debrecen.) II. é.

Czigányzenészek Orsz. Szaklapja. (Nagyvárad.) I. é.

Cseplőgép - Tulajdonosok Lapja.

(Orosháza.) I. é.

Délvidéki Közgazdaság. (Szeged.) II. é.

Erdészeti Ujság. (Szászsebes.) XV. é.

Északkerületi Sportújság. (Kassa.) I. évf.

Felvidéki Sport. (Losoncz.) I. é.

Felsőmagyarországi Jogászélet. (Kassa.) II. é.

Győri Színház. I. é.

Gyulai Színházi Hét. I. é.

Közigazdasági Értesítő. (Kecskemét.)

I. évf.

Közigazdaság. (Szolnok.) II. é.

Lugosi Színházi Ujság. II. é.

Litografia. IX. é.

Lóverseny. I. é.

Lugosi Ipar. I. é.

Magyar Föld. (Miskolc-Szeged.) XXI. é.

Magyar Közigazdaság. (Kecskemét.)

I. évf.

Magyar Tenger. (Balatonfüred-Fürdő.) II. é.

Mozi. (Ungvár.) I. é.

Munkás Otthon Értesítője. (Marosvásárhely.) II. é.

Szarvasi Szinpad. II. é.

Színházi Ujság. (Csikszereeda.) I. é.

" " (Losoncz.) II. é.

" " (Nagykörös.) ? é.

" " (Szabadka.) II. é.

Vas megyei Ujság. (előbbi **A Munka.**)

Összesen: 31.

VIII. Vegyestartalmú, nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

A Család. V. é. (Folyóíratá lett.)

Buda és Vidéke XX. é. és lenyomata: **Keresztények Lapja.**

Cinema. Das Lichtspiel. I. é.

Összesen: 3.

VIDÉKEN.

Baranyai Polgár. (Siklós.) II. é.

Battonyai Ellenzék. I. é.

Békés. (Gyula.) XLIV. é.

Békéscsabai Híradó. I. é.

Békési Ujság. V. é.

Békésmegyei Híradó. (Csaba.)

Belényesi Ujság. V. é.

Bereg megyei Hétfői Ujság. (Bereg-szász.) I. é.

Besztercebánya és Vidéke. XXIV. é.

Besztercebányai Hétfői Hírlap. I. é.

És folytatása: **Besztercebányai Hétfői Ujság.** I. é.

Békéscsabai Híradó. ? é.

Ceglédi Friss Ujság. I. é.

Csongrádi Ujság. X. é.

Csalóközi Hírlap. (Nagymegyer.) I. é.

Csanádmegye. (Makó.) I. é.

Csütörtöki Szemle. (Rákosszentmihály.) I. é.

Délvidék. (Arad.) II. é.

Délvidék. (Nagykikinda.) III. é.

Dunaföldvár és Vidéke. I. é.

Eörség. (Öriszempéter.) II. é.

Felsőmagyarországi Lapok. (Nagytapolcsány.) VI. é. **A Felvidéki Hírek** lenyomata.

Fehérgyarmati Hírlap. IV. é.

Felsőbányai Hírlap. XVII. é.

Felvidék. (Eperjes.) III. é.

Félegyházi Híradó. XXX. é. **A Félegyházi Hírlap**-ba olvadt.

Fogarasi Vidéke. X. é.

Galánta és Vidéke. XVII. é.

Haladás. (Kolozsvar.) II. é.

Halas. VI. é.

Heves és Vidéke. (Gyöngyös.) XX. é.

Hétfalusi Hétfői Hírlap. I. é.

Jászárokszállási Hétfői Hírlap. II. é.
 Folyt.: Kis Jászárokszállás és Vidéke.
 Jász Kürt. (Jászberény.) VII. é.
 Kecskeméti Közlöny. II. é.
 Kecskeméti Népujság. I. é.
 Kevevárai Hetilap. XIII. é.
 Kunszentmiklósi Ujság. II. é.
 Karcagi Hétfői Ujság. II. é.
 Kassai Ujság. II. é.
 Kiskunhalasi Ujság. IX. é.
 Királyháza. I. é.
 Kis Jászárokszállás és Vidéke. II. é.
 Kisvárdai Friss Ujság. II. é. Folytatása: Szabolesi Ujság.
 Kispeszt-Szentlőrinczi Népujság. II. é.
 Kolozsvári Ellenőr. Hétfői Híradó. III. é.
 Közélet. (Sopron.) II. é.
 Közérdek. (Gyöngyös.) I. é.
 Lippai Híradó. II. é.
 Lippai Ujság. IX. é.
 Margittai Hírlap. I. é.
 Mátészalka és Vidéke. VII. é.
 Mezőberényvidéki Hírlap. IV. é.
 Mohács és Vidéke. XXX. é.
 Nagykaroly. VI. é.
 Nagykőrösi Ujság. XII. é.
 Nógrád. (Balassagyarmat.) I. é.
 Nyirbátori Hírlap. I. é.
 Nyitrai Hétfői Ujság. I. é.
 Nyugatmagyarország. (Nyitra.) «III.» (= I.) é.
 Nyugatmagyarországi Napló. (Nyitra.) III. é. Folytatása: Nyugatmagyarország.

Óbecse és Vidéke. XXV. é.
 Óbecsei Hírlap. VII. é.
 Országos Néplap. (Budapest-Bonyhád.) VII. é.
 Ózdi Hírlap. VI. é.
 Pestujhelyi Közlöny. II. é. Folytatása: Pestujhelyi Napló.
 Pestvidék. I. é.
 Ráczeke és Vidéke. II. é.
 Szabadkai Hírlap. VII. é.
 Szatmári Közlöny. II. é.
 Tarsoly. (Ujszász.) III. é.
 Tasnád. IV. é.
 Ujvidéki Hírlap. VI. é.
 Zombori Hírlap. VI. é.
 Zsablya és Vidéke. III. é.

Összesen: 74.

IX. Hivatalos lapok.

X. Hirdetési lapok.

XI. Melléklapok.

BUDAPESTEN.

Képes Szalon. Az Egyetértés Vasárnapja. (? é.)

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

Bonyhád és Vidéke. (Az Országos Néplap melléklete.) II. (= «V.») é.
 Kis Jászárokszállás és Vidéke. (A Jászárokszállás és Vidéke melléklete.) II. évf.
 Összesen: 2.

II. Idegen nyelvűek.

I. Német nyelven.

Politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Budapester Presse. II. évf.

Összesen: 1.

VIDÉKEN.

Mosonvármegye. Mosoner Komitat. (Magyar-Uvár.) IX. é.
 Neue Temesvárer Zeitung. XLV. é.
 (A Temesvárer Zeitung-ba olvadt.)
 Sächsisches Volksblatt. (Erzsébetváros.) I. é.
 Összesen: 3.

Nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

Általános Műszaki Értesítő. Allgemeiner Technischer Anzeiger. XVI. é.

Budapester Börsen-Berichte. I. é.
 Finanzielles Organ über die Budapester und Wiener Börse. I. é.
 Local-Zeitung. «XVII.» é.
 Kommerzieller Anzeiger. Kereskedelmi Értesítő. XVI. é.
 Ungarische Gastgewerbe-Zeitung. III. é.
 Összesen: 6.

VIDÉKEN.

Grossbecskereker Wochenblatt. LXII. é.
 Siebenbürgische Verkehrs-Zeitung. (Segesvár.) II. é.
 Sonntagsbote. («Zombor» = Palánka.) VI. é.
 Volksblatt. («Ujvidék» = Palánka.) VI. é.
 Összesen: 4.

II. Horvát nyelven.**Nem politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Napred. (Ujvidék.) I. é. Bunyevác ny.
Összesen : 1.

III. Szerb nyelven.**Politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

БАНАТАНИН. (Versecz.) III. é.
НАРОДНИ ЛИСТ. (Nagykikinda.) II. évf.
Összesen : 2.

Nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

ОМЈАДИНА. I. é.

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

НАРОД. (Szenttamás.) III. é.
ТРГОВАЧКА ОМЈАДИНА. (Ujvidék.) I. é.
Összesen : 2.

IV. Román nyelven.**Politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

Foaia Poporului Roman. II. é.

Összesen : 1.

III. Többnyelvű lapok.*

BUDAPESTEN.

A Fakereskedelem. Der Holzhandel. II. évf.

Általános Műszaki Értesítő. Allgemeiner Technischer Anzeiger. XVI. é. (Magyar és német.)

Budapesti Heti Értesítő. Budapester Wochen-Bericht. (Magyar és német.)

Budapesti lapok. Park-Club. Budapest. Blätter. Gazette de Budapest. «XI.» évf. (M., n., francia.)

Budapesti Vasuti Újság. Budapest. Eisenbahn-Zeitung. I. é. (M., n.)

A Magyar Kereskedelmi Képviselő. Der Ungarische Handelsvertreter. I. é.

Cinema, Das Lichtspiel. I. é.
Egyetemes Bőrujság. Allg. Lederzeitung. III. évf.

* A magyar nyelvűek (illetőleg németek) közé már fel vannak véve, tehát az összegezésben nem számítanak.

VIDÉKEN.

Desteptarea. (Brassó.) VIII. é.
Tribuna Poporului. (Arad.) [A Poporul Roman-ba olvadt.] Összesen : 2.

Nem politikai lapok.

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Baba Satului. (Temesvár.) V. é.
Olteanul. (Fogarás.) III. é.
Revista Politica Si Literara. (Bálázsfalva.) IV. é. [Havi folyóirattá lett.]
Sfatuitorul. (Bánffyhyunad.) I. é.
Soimul. (Karánsebes.) I. é.
Zorile. (Karánsebes.) II. é.

Összesen : 6.

V. Tót nyelven.**Nem politikai lapok.**

BUDAPESTEN.

VIDÉKEN.

Slovenský Oznamovatel. (Holics.) II. évf.
Összesen : 1.

VI. Cseh nyelven.**VII. Olasz nyelven.**

FÜGGELÉK.

Magyarországban nyomtatott külföldi lapok.

Der Interessante Wiener Bote.

Összesen : 1

Kommerzieller Anzeiger. Kereskedelmi Értesítő. XVI. é.

Magyar Bányaujság. Ung. Bergwerkszeitung. I. évf.

Országos Vásári Lap. Landes-Marktblatt. IV. é.

Országos Vasuti Hirdető. Eisenbahnanzeiger. I. é.

Osztrák-Magyar Kéfeipari Közlöny. Oesterr.-Ung. Bürsten-Zeitung. VII. é.

Vasutújság. Eisenbahnzeitung. I. é.

Összesen : 14.

VIDÉKEN.

Mosonvármegye. Mosoner Komitat. (Magyaróvár.) IX. é.

Összesen : 1.

A hírlapirodalom statisztikája.

I. Magyar nyelvű lap :

		1910-ben volt	1911-ben Újak	1911-ben megszűnt	Különbözet
I. Politikai napi :	Budapesten	27	—	—	—
	vidéken ...	77	7	10	— 3
II. Politikai heti :	Budapesten	31	—	1	— 1
	vidéken ...	44	16	29	— 13
III. Vegyestartalmú képes :	Budapesten	10	1	1	—
	vidéken ...	—	—	—	—
IV. Vallás- és nevelésügyi :	Budapesten	27	4	5	— 1
	vidéken ...	19	9	3	+ 6
V. Irodalmi :	Budapesten	5	1	1	—
	vidéken ...	6	1	—	+ 1
VI. Humoros :	Budapesten	21	—	2	— 2
	vidéken ...	14	2	1	+ 1
VII. Szaklap :	Budapesten	267	42	56	— 14
	vidéken ...	74	23	31	— 8
VIII. Nem. polit. vegyestart :	Budapesten	7	3	3	—
	vidéken ...	228	33	74	— 41
IX. Hivatalos :	Budapesten	25	—	—	—
	vidéken ...	59	2	—	+ 2
X. Hirdetési :	Budapesten	4	1	—	+ 1
	vidéken ...	2	—	—	—
XI. Vegyes melléklet :	Budapesten	52	—	1	— 1
	vidéken ...	11	1	2	— 1
XII. Alkalmi :	Budapesten	10	3	3	—
	vidéken ...	22	4	4	—
Összesen	Budapesten	486	55	73	+ 18
	vidéken ...	556	98	154	+ 56
Együttvéve ...	...	1,042	153	227	+ 74

II. Nem magyar nyelvű lap :

		1910-ben volt	1911-ben Újak	1911-ben megszűnt	Különbözet
I. Német	polit. Budapest	15	—	1	— 1
	vidéken —	35	—	3	— 3
	nem polit. Budapest	31	3	6	— 3
	vidéken ...	40	1	4	— 3
Összesen...	...	121	4	14	— 10

		1910-ben volt	Ujak	1911-ben megszűnt	Különbözet
II. Horvát	polit. vidéken ...	3	1	—	+ 1
	nem polit. Budapest	3	1	—	+ 1
	vidéken ...	1	1	1	—
	Összesen ...	7	3	1	+ 2
III. Szerb	polit. Budapest	1	—	—	—
	vidéken ...	2	1	2	— 1
	nem polit. Budapest	1	1	1	—
	vidéken ...	9	1	2	— 1
Összesen ...		13	3	5	— 2
IV. Román	polit. Budapest	3	—	1	— 1
	vidéken ...	9	1	2	— 1
	nem polit. Budapest	1	1	—	+ 1
	vidéken ...	22	1	6	— 5
Összesen ...		35	3	9	— 6
V. Tót	polit. Budapest	4	—	—	—
	vidéken ...	6	1	—	+ 1
	nem polit. Budapest	1	—	—	—
	vidéken ...	4	—	1	— 1
Összesen ...		15	1	1	—
VI. Orosz (rutén)					
	nem polit. Budapest	1	—	—	—
	vidéken ...	1	—	—	—
VII. Cseh	polit. vidéken ...	1	—	—	—
VIII. Olasz	polit. vidéken ...	3	—	—	—
	nem polit. vidéken ...	3	—	—	—
IX. Francia	polit. Budapest	1	—	—	—
X. Angol	nem polit. Budapest	1	—	—	—
XI. Héber	nem polit. vidéken ...	1	—	—	—
XII. Latin,	nem polit. Budapest	1	—	—	—
Összegezés : polit. Budapest		24	—	2	— 2
	vidéken ...	59	4	7	— 3
nem polit. Budapest		40	6	7	— 1
	vidéken ...	81	4	14	— 10
Együttvéve ...		204	14	30	— 16

Azaz : magyar nyelvű lap volt 1912-ben 1,116

idegen « « « 1912-ben 188

Végösszeg ... 1,304 lap.

II.

Folyóiratok.

Összeállította: FITOS VILMOS.

a) Új folyóiratok.

1. Magyar nyelvűek.

Acetilén és Karbid. Acetylen und Carbid. Az országos iparegyesület acetilén-, autogén- és rokonipari szakosztályának hivatalos lapja. (Magyar és német.) Budapest. Szerkeszti Dóczi Sámuel. Nyom. Wodianer F. és fiai. Megj. hav. Évi ára 4 K.

Adó- és illetékügyi szemle. Budapest. Szerk. Klug Emil. Nyom. Pallas kny. Megj. évenk. 10-szer. Évi ára 12 K, száma 3 K.

Allami tanító. Tanügypolitikai havi-lap. Tömörkény. Szerk. Ember Gergely. Nyom. Weisz Félix. Oraviczbánya. Megj. hav. Évi ára 3 K, száma 25 fill.

Bányászat. A magyar bányász- és kohászattisztek szak- és társadalmi lapja és a M. B. és K. A. O. E. hivatalos közlönye. Selmeczbánya. Szerk. Balázsy János. Nyom. Grohmann Gyula. Megj. hav. Ára évi 4 K.

Bernardinus a kath. egyházi szónoklat szolgálatában. Kolozsvár. Szerk. Hédlly Jeromos és Trefán Leonard. Nyom. Szent Bonaventura kny. Megj. hav. Évi ára 8 K.

Biztosítási hirodó. Budapest. Szerk. Kállay Aladár. Nyom. Uránia kny. Megj. hav. Évi ára? Érdeklődőknek ingyen.

Biztosítási tisztviselők lapja. A biztosítási tisztviselők országos egyesületének hivatalos értesítője. Budapest. Szerk. Hódos Béla. Nyom. ifj. Kellner Ernő. Megj. hav. Évi ára 8 K.

Bűnügyi szemle. Budapest. Szerk. Angyal Pál. Nyom. Wessely és Hor-

váth, Pécs. Megj. évenkint 10-szer. Év-ára 16 K. (Melléklet: Büntetőjog tára.)

A család. Társadalmi közlöny. V. évf. 1912. Budapest. Szerk. Gerő Attila. Nyom. Heller J. és M. «Studio» kny. Megj. hav. Évi ára 10 K, száma 30 fill.

Családtörténeti értesítő. Genealogiai, heraldikai és biografiai szaklap. Szombathely. Szerk. Palatinus József. Nyom. Seiler-nyomda. Megj. hav. Évi ára 20 K.

Diákélet. Zombor. Szerk. Magyarits Mihály. Nyom. Bikár M. és tsa. Megj. hav. Évi ára? Száma 20 fill.

Dolgozatok az erdélyi nemzeti múzeum érem- és régiségtárából. Travaux... (Magyar és francia.) III. évf. 1912. Kolozsvár. Szerk. Pósta Béla. Nyom. Stief Jenő és tsa. Megj. évenkint 2-szer. Évi ára 12 K.

Egyháztársadalom. Dicsőszentmárton. Szerk. Guidó Béla, Nagy Béla, Útő Lajos. Nyom. «Erzsébet» kny. Megj. hav. Évi ára 4 K.

Első magyarországi reklám ujság. Ipari, kereskedelmi, gazdasági, pénzügyi, egészségügyi, tudományos, építészeti stb. hirdetések szaklapja. Lugos. Szerk. Löbl Oszkár. Nyom. Auspitz Adolf. Megj. hav. Évi ára 8 K, száma 40 fill.

Erdélyi történelmi értesítő. Kolozsvár. Szerk. Veress Endre. Nyom. Athenaeum kny. Budapest. Megj. évenkint 4-szer. Évi ára 4 K.

Evezés. A Hungária evezős egyeslet tagjainak értesítője. Budapest. Szerk.

Zsembery Gyula. Nyom. Kertész József. Megj. a szükséghez képest. Évi ára? Tagoknak tagsági díj fejében.

Felvidéki közművelődés. Turóc-zvármegyekir. tanfelügyelőségének hivatalos lapja. II. évf. 1912. Felsőtubnya. Szerk. Mihályfi József. Nyom. «Felvidéki Magyarország» kny. Ruttká. Megj. hav. Évi ára 6 K.

A fürdős. A magyarországi fürdőalkalmazottak szaklapja. IX. évf. 1912. Budapest. Szerk. Kállay Sándor. Nyom. Benkő László, Marosvásárhely. Megj. hav. Évi ára 5 K, száma 20 fill.

A Gyűjtő. Művészeti folyóirat. Budapest. Szerk. Siklóssy László. Nyom. Hornyánszky Viktor. Megj. évenként 10 szám. Évi ára 20 K, száma 2 K.

A házvezetőnő. Budapest. Szerk. Hagenauer Győző. Nyom. Corvina kny. Megj. ? Évi ára 12 K, száma 1 K.

Idegenforgalom. A felsőmagyarországi idegenforgalmi szövetség hivatalos közlönye. II. évf. 1912. Kassa. Szerk. Siposs Aladár. Nyom. Vitéz A. utóda. Megj. hav. Évi ára 6 K.

Itjuságunk. A keresztény szociális ifjumunkások központi lapja. Budapest. Szerk. Moravitz Lajos és Székely János. Nyom. «Élet» kny. Megj. hav. Évi ára 1 K, száma 10 fill.

Igaz gyöngyök. III. évf. 1912. Budapest—Kőbánya. Szerk. ? Nyom. Első hőbányai kny. Megj. hav. Évi ára?

Iparállam. Gazdasági, politikai folyóirat. Budapest. Szerk. Dezső Pál. Nyom. Oblát Lipót. Megj. hav. Évi ára 6 K.

Irodalomtörténet. A magyar irodalomtörténeti társaság folyóirata. Budapest. Szerk. Pintér Jenő. Nyom. Franklin-társulat kny. Megj. évenként 10 szám. Évi ára 15 K, száma 1 K 50 fill.

Jegyző-árvaházi közlöny. A községi és körjegyzők Erzsébet királynéről nevezett országos árvaháza és segítő egyesületének hivatalos lapja. Budapest. Szerk. Klimes Antal. Nyom. Községi kny. Megj. hav. Évi ára? Érdeklődőknek ingyen.

A jogász. III. évf. 1912. Budapest. Szerk. Erős Vilmos. Nyom. Légrády testvérek. Megj. hav. Évi ára 4 K, száma 20 fill.

A kamara. A budapesti Kamara-Klub hivatalos közlönye. Fényképe-

szeti havi folyóirat. Budapest. Szerk. Purcell Béla és Grabowsky Arthur. Nyom. Róvó Aladár. Megj. hav. Évi ára?

Kassavidéke. Balneológiai, turisztikai és idegenforgalmi képes folyóirat. Kassa. XIII. évf. 1912. Szerk. Kemény Lajos. Nyom. Wlaszlovits testvérek. Megj. hav. Évi ára 4 K.

Kereskedelmi szakoktatás. A keresk. szakisk. tanárok orsz. egyesületének közlönye. Budapest. XXI. évf. Szerk. Antalfi Artúr. Nyom. Márkus Samu. Megj. évenként 10 szám. Évi ára 8 K.

Keresztény leányok lapja. Haviképes folyóirat városi és falusi leányok számára. Magyarokimle. Szerk. Gladich Pál. Nyom. Jó iratok terjesztési vállalat kny. (Tul. Gladich Pál.) Megj. hav. Évi ára 1 K 50 fill.

Komáromi szemle. Politikai és társadalmi lap II. évf. 1912. Komárom. Szerk. Horváth Károly. Nyom. Spitzer Sándor. Megj. ? Évi ára 4 K.

Kosáripár. Lásd Magyar kosáripár.
Könyvkötőmesterek lapja. A magyarországi könyvkötőmesterek hivatalos lapja. Budapest. Szerk. Fenyves Gyula. Nyom. Anglo-nyomda. Megj. hav. Évi ára 3 K, száma 25 fill.

Küzdelem. A magyarországi tanítóegyesületek határozatait végrehajtó országos sajtó-bizottság közlönye. Nagyvárad. Szerk. Balogh Károly. Nyom. Láng József. Megj. hav. Évi ára 6 K, száma 50 fill.

Lourdes. Képes havi folyóirat. Fertőmeggyes. Szerk. Tóth János. Nyom. Röttig Gusztáv, Sopron. Megj. hav. Évi ára 4 K.

Magyar festékkereskedő. A magyar festékkereskedők országos egyesületének hivatalos lapja. Budapest. Szerk. Székely Ede. Nyom. Bichler I. Megj. hav. Évi ára? Tagoknak ingyen.

Magyar gummi és asbestujság. Budapest. Szerk. Spitzer Gyula. Nyom. Stern P. és tsa. Megj. hav. Évi ára 6 K.

Magyar kosáripár. Budapest. Szerk. Badinyi Alfréd. Nyom. May János. Megj. hav. Évi ára 6 K.

Magyar könykkereskedő. A magyar könyv- és zeneműkereskedő alkalmazottak országos egyesületének közlönye. XII. évf. 1912. Budapest. Szerk. Rónai Armin és Kertész Dezső. Nyom. Rózsa

Kálmán és neje. Megj. hav. Évi ára 6 K, száma 50 fill. (Melléklet: Magyar Könyvészet. Szerk. Steinhof Károly.)

Magyar népoktatás. A nyitrávármegyei ált. tanítóegyesület hivatalos lapja. Szerk. Zsoldos Károly. Nyom. Hermes kny. Megj. hav. Évi ára 10 K.

Magyarországi fakereskedők közlönye. Budapest. Szerk. Schnitzer Jakab. Nyom. Fráter és tsa. Megj. hav. Évi ára? Tagoknak ingyen.

A magyarországi katolikus legényegyesületek országos szövetségének hivatalos közlönye. (Kolping.) XIV. sorozat. 1912. Budapest. Szerk. Tóttóssy Miklós. Nyom. Laiszky János. Esztergom. Megj. negyedévenként. Évi ára?

Mazdaznan. Az életművészet. Temesvár. Szerk. Warschatka Vilmos. Nyom. Csendes Lipót. Megj. hav. Évi ára 6 K, száma 60 fill.

Miskolczi kath. egyházi tudósító. Miskolcz. Szerk. Réтай Kálmán. Nyom. Klein és Ludvig. Megj. hav. Évi ára? száma 2 fill.

Miskolczi munkás újság. Politikai és társadalmi havilap. Miskolcz. Szerk. Szerkesztő-bizottság. Nyom. László-nyomda. Megj. havonta. Évi ára 4 K, száma 8 fill.

Műt és jövő. Zsidó irodalmi, művészeti, társadalmi és kritikai folyóirat. «Remény» ifjúsági melléklettel. Budapest. Szerk. Patai József. Nyom. Hornyánszky Viktor. Megj. hav. Évi ára 16 K, száma 2 K.

Munkásbiztosítási tanácsadó. Betegsegélyezési és balesetbiztosítási szaklap. Budapest. Szerk. Paál István. Nyom. «Pátria» kny. Megj. hav. Évi ára 16 K.

Művészeti Krónika. Budapest. Szerk.? Nyom. Nyugat kny. (Révai és Salamon.) Megj. legalább 6-szor. Évi ára 2 kor.

Nemzeti Népoktatás. Nyitra. Szerk. Pataki János. Nyom. Huszár István. Megj. hav. Évi ára 10 K.

Nemzetközi Élet. «A magy. szent korona orsz. békeegyesületének» hivatalos lapja. Budapest. Szerk. Harsányi Jenő. Nyom. Stephaneum kny. Megj. hav. Évi ára 3 K.

Ösvény. A Luther-társaság folyóirata. Budapest. Szerk. Kovács Sándor. Ny. Hornyánszky Viktor. Megj. évente 4-szer. Évi ára 4 K, sz. 1 K.

Paedagogiumi Lapok. A paedago-

gium hallgatóságának tudományos és szépirodalmi folyóirata. IX. é. 1912. Budapest. Szerk. Rácz István. Nyom. Első váci sajtó. Megj. évenként 10-szer. Évi ára 3 K.

Papír újság. III. évf. 1912. Bpest. Szerk. Grosz Sándor. Nyom. Biró és Schwarcz. Megj. hav. Évi ára 2 K.

Pénzüntézetí Ertesítő. A pénzüntézetek országos nyugdíjgyesülete hivatalos közlönye. II. évf. 1912. Bpest. Szerk. Nyári Pál. Nyom. Márkus Samu. Megj. hav. Évi ára?

Pestvármegyei Tűzrendészeti Közöly. Kiskunmajsa. Szerk. Pap Gedeon. Nyom. Schwarz Arthur. Megj. hav. Évi ára 4 K.

Posta és Táviró kalauz. V. é. 1912. Budapest. Szerk. Várady Aladár. Ny. Schulhof Károly. Megj. negyedévenként. Évi ára 4 K.

Pozsony és Vidéke. Havi ifjúsági folyóirat közérdekű helyi ismeretek terjesztésére. Pozsony. Szerk. Pösch Károly. Nyom. Angermayer Károly. Megj. évenként 10-szer. vi ára 4 K, egy füzet 40 f.

Segéd munkások Szaklapja. Bpest. Szerk. Szépkuti József. Nyom. Világosság kny. Megj. hav. Évi ára 6 K, sz. 50 fillér.

Siketnémák Közölye. XII. é. 1912. Vác. Szerk. Borbély Sándor. Nyom. Első váci sajtó. Megj. hav. Évi ára 4 K.

A Sugár. Az állami lapidijas hivatalos közölye. Budapest. Szerk. Dobozy Dávid. Nyom. Anglo-nyomda. Megj. hav. Évi ára? száma 20 f.

Szabad Művészet. A művészé hivatals folyóirata. Budapest. Szerk. Kovács Béla. Nyom. «Jókai» kny. r.-t. Megj. hav. Évi ára 20 K.

Szabad Szó. Politikai, közigazgatási és társadalmi szemle. Újvidék. Szerk. Medvetzky Imre. Nyom. Merkur kny. Megj. hav. Évi ára 6 K, sz. 50 f.

Széchenyi. Szocialpolitikai folyóirat. Az országos Széchenyi-szövetség kiadása. II. évf. 1912. Budapest. Szerk. Bieber József. Nyomt. Stephaneum kny. Megj. évenként 10-szer. Évi ára 3 K, sz. 30 f.

A Szikvíz- és Szénsavipar Lapja. Zeitschrift für die Sodawasser-Kohlensäure-Industrie. IV. é. 1912. (Magyar és német.) Budapest. Szerk. Hoffmann

Géza. Nyom. Schmelcz és Zoltán. Megj. hav. Évi ára 6 K, sz. 50 f.

Szövetkezeti Szemle. (Gazdasági és ipari szövetkezés.) A felsődunai szövetkezetek szövetsége és a kötelékéhez tartozó szövetkezetek hivatalos lapja. III. é. 1912. Komárom. Szerk. Székely Antal. Nyom. Spitzer Sándor. Megj. hav. Évi ára ?

Tartományi Közlöny. A Kap. Sz.-Jánosról nevezett rendtartomány hivatalos közlönye. Gyöngyös. Szerk. P. Pesti Emánuel. Nyom. Herzog Ernő Armin. Megj. ? Évi ára ?

Teozófia. A magyar teozófiai társaság lapja. Budapest. Szerk. Rózsaffy Dezső. Nyom. Károlyi György. Megj. hav. Évi ára 6 K, sz. 60 f.

Természet. Természettudományi ismereteket terjesztő illusztrált folyóirat. Budapest. Szerk. Balázs István. Nyom. Pollák és Leopold. Megj. hav. Évi ára 10 K, egy füzet 1 K.

Természetbarát. A természetbarátok turistaegyesületének hivatalos közlönye. Budapest. Szerk. Király Albert. Nyom. Világosság kny. Megj. negyedévenként. Évi ára ? sz. 20 f.

Történeti Szemle. Budapest. A mt. tud. akadémia megbízásából szerk. Angyal Dávid. Nyom. Franklin-társulat kny. Megj. évenként 4-szer. Évi ára 12 K, egy füzet 3 K.

Tűrendészeti Lapok. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tűzoltó-szövetségének hivatalos lapja. VI. évfoly. 1912. Szolnok. Szerk. Csatár Andor.

Nyom. Wachs Pál. Megj. hav. Évi ára 5 K.

Utolsó Üzenet. Budapest. Szerk. Huenergardt János F. Nyom. Hornyánszky Viktor. Megj. hav. Évi ára 1 K 50 f.

Védjegyi Közlöny. Budapest. Sz. Lóránt Izsó és Szász János. Nyom. Athenaeum kny. Megj. hav. Évi ára 12 K, sz. 1 K 50 f.

Világosság. Egyházi lap. Derecske. Szerk. Vadon Béla és Varga Csongor. Nyom. Karmiol Jakab. Megj. hav. Évi ára ?

Villanyfelszerelők és Műszereszek Lapja. A budapesti villanyfelszerelők és műszereszek ipartestületének hivatalos közlönye. Budapest. Szerk. Fischer Sándor. Nyom. Radó Izor. Megj. hav. Évi ára 8 K.

Zenekereskedelmi Közlöny. Szak-közlöny a beszélőgép, hanglemezt, hangszeripar és kereskedelem, a zeneműkiadás és kereskedelem, valamint rokon-szakmák részére. II. é. 1912. Budapest. Szerk. Sas Náci. Nyom. «Turul» kny. Megj. hav. Évi ára 6 K.

Zenélő Magyarország. Budapest. Szerk. Klökner Ede. Nyom. Pesti kny. Megj. hav. Évi ára 16 K, egy füzet 3 K.

Zenészek Lapja. A magyar zenészek érdekeit szolgáló társadalmi folyóirat. Budapest. Szerk. Kállay Oszkár. Nyom. Spitzer Vilmos, Kecskemét. Megj. hav. Évi ára 10 K, sz. 1 K.

Összesen: Budapesten 49.
Vidéken 31.

II. Idegen nyelvűek.

Bolletino delle opere di recente acquisto. Biblioteca civica di Fiume. Fiume. Szerk? Nyom. Mohovich Emőd. Megj. ? Évi ára ?

Christianskoe narodnoe bratsztvo. Budapest. II. é. 1912. Szerk? Nyom. Unio kny. Ungvár. Megj. hav. Évi ára ?

Commercieller Bericht. Ujvidék. VII. é. 1912. Szerk. Totovics János. Megj. hav. Ingeny.

Deutsche Hochschule. Blätter für deutschnationale freisinnige Farbenstudenten in Österreich. III. é. 1912. Wien. Szerk. Scheuer Oszkár. Nyom. Alkalay Adolf és Fia, Pozsony. Megj. hav. Évi ára 8 K, sz. 80 f.

Evangelist für Oesterreich-Ungarn. Budapest. Szerk? Nyom. külföldön. Megj. hav. Évi ára 2 K 40 f.

Evangelická mládež. Cirkevný časopis venovaný záujmom ev. a v. vnút. misijných spolkov mládeže a nedelných škôl. Szeicz. Szerk. Drobny János. Nyom. Bezso János és Társa. Évi ára 1 K.

Gemeinnützige Blätter. Medgyes. Szerk. Oberth Frigyes. Nyom. Reissenberger G. A. Megj. hav. Ingeny.

Hrvatska straža za kršćansku pravdu antemurale christianitatis. Časopis namijenjen filozofiji i drugim znanostima. X. é. 1912. Fiume. Szerk.

Binički Ferenc. Nyom. Miriam-kny. Megj. kéthavonkint. Évi ára 7 K.

Hungarlanda informilo. Győr. Sz. Takács József. Nyom. ? Megj. kéthavonkint. Évi ára 2 K.

Mitteilungen der fontes rerum Transylvanicarum. Kolozsvár. Kiadja Veress András. Nyom. Stief Jenő és Tsa. Megj. ? Ingyen.

Naša gospa Iurdska. V. é. 1912. Fiume. Szerk. Skrivanić O. Bernát. Nyom. Miriam-kny. Megj. hav. Évi ára 1 K.

Nitriansko-trenčianske noviny. Politicko-spoločenský mesačník. Bán. Szerk. Viest Dusan. Nyom. Hertzka Armin.

Nova borba. Slobodno glasilo narodne borbe protiv tiranije. Budapest. Szerk. Živanović Gavro. Nyom. Világosság-kny. Megj. hav. Évi ára 1 K.

Okcident hungara stelo. Oficiala organo de la Pozsonya esp. grupo. Pozsony. Szerk. Vanitsek E. Nyom. Angermayer Károly. Megj. hav. Évi ára 1 K.

Panonio. Győr. Szerk. Takács József. Nyom. «Mercur»-kny. Megj. kéthavonkint. Évi ára 2 K.

Pastorul sufletesc periodic de predică. VII. é. Szamosujvár. Szerk. Coste Alimpu. Nyom. Anca Sándor. Megj. hav. Évi ára 10 K.

Der Pioniér. Praktischer Wegweiser für alle Zweige der Land- und Hauswirtschaft, Gemüse-, Obst- und Weinbau. Medgyes. Szerk. Oberth Vilmos. Nyom. Drotleff József, Nagyszeben. Megj. hav. Évi ára ?

«Revue cosmoglottique.» Budapest. Szerk. Marich A. H. Nyom. Egri nyomda részv.-társ. Eger. Megj. ? Évi ára 6 fr.

Spicuri economice. Szászváros. Szerk. ? Nyom. «Tipografia noua» Moța J. Megj. hav. Évi ára ?

Il tipografo. Bulletino mensile dell'organizzazione tipografica ungherese per i tipografi di Fiume. Fiume. Szerk. Barbis János. Nyom. «Polinnia» r.-t. kny. Megj. hav. Évi ára ?

Truba svätého Kríža. Budapest. Szerk. Kaizer P. Ferdinand. Nyom. Bagó Márton és fia. Megj. havonta. Évi ára ?

Vesele noviny. Humoristický mesačník. Rózsahegy. Szerk. Kubány Valér. Nyom. Paríčka János. Megj. hav. Évi ára 3 K, sz. 20 f.

Znaci vremena. III. évf. 1912. Budapest. Szerk. Mocsnik Albin. Nyom. Hornyánszky Viktor. Megj. negyedévenkint. Évi ára 1 K.

Összesen : Budapesten 6.

Vidéken 17.

b) *Megszűnt folyóiratok.*

I. Magyar nyelvűek.

Az Alkoholkérdés. (Budapest.) III. é. Általános fogtechnikai szemle. (Budapest.) I. é.

Az Aradi mérnök- és építészegylet közlönye. (Arad.) III. é.

Aradi turisták lapja. (Arad.) III. é.

Arany- és ezüstművesipar. (Budapest.) XII. é.

Az aranyműves. (Budapest.) IV. é. **Automobil-vezetők lapja.** (Budapest.) III. é.

Bácskai gazda. (Zombor.) XXVII. é. **Bakonyi Híradó.** (Zircz.) II. é.

Baromfitenyésztés. (Kolozsvár.) X. é.

A bécsi «Allgemeine Versorgung-Anstalt» tagjai érdekeinek megvédését célzó pozsonyi egyesület közleményei. (Pozsony.) 1912. é.

Beregmegyei tanügy. (Beregyszász.) XXVIII. é.

Betegápolás. [Melléklet: **Betegápoló, ápolónői és masszírozó értesítő.**] (Budapest.) III. é.

Bíróági végrehajtók szaklapja. (Győr.) III. é.

Bőrmunkás. (Újpest.) VIII. é. **Budapest környéke.** (Budapest.) IV. é.

Csak szorosan. (Budapest.) XI. é. **Délmagyarország.** (Szeged.) VII. é.

Detallkereskedelem. (Budapest.) V. évfolyam.

Ébresztő. (Rimaszombat.) II. é.

Egyesületi értesítő. (Alsókubin.) II. é. **Egyesületi szemle.** (Budapest.) IV. é.

Egyesült erővel. (Budapest.) IV. é. **Egyházi élet.** Református néplap. (Battonya.) II. é.

- Egyházi értesítő.** (Miskolcz.) II. é.
 " " (Czegléd.) II. é.
Egyházi híradó. (Erzsébetfalva.) II. é.
 " " (Székesfehérvár.) II. évfolyam.
Éjjeli mulatók tulajdonosainak havi értesítője. (Budapest.) II. é.
Az élelmezés. (Budapest.) II. é.
Az élet és vidéke. (Komárom.) II. é.
Az élettség. (Budapest.) VII. é.
Építészeti és iparművészet. (Budapest.) XI. é.
Építőiparosok lapja. (Nagyvárad.) II. évf.
Az érdekes ujság. (Bodvarákó.) III. é.
Erdélyi oltáregyesületi lap. (Gyulafehérvár.) X. é.
Evangelikus népiskola. (Sopron.) XXIV. é.
Evangyliom trombita. (Arad.) II. é.
 " " (Törökszentmiklós.) VII. é.
Felvidéki ör. (Losoncz.) VI. é.
Forgalmi alkalmazott. (Budapest.) II. évf.
Fő- és székvárosi hirlap. (Budapest.) XX. é.
Fürdőalkalmazottak szaklapja. (Budapest.) IX. é.
Gabona-ésterménykereskedők lapja. (Nagyvárad.) II. é.
Gazdasági népiskola. (Hosszúfalva.) II. é.
A gyakorlati mesterszedés. (Budapest.) III. é.
Gyorsírási szemle. (Budapest.) IX. é.
Gyorsíróvilág. (Budapest.) II. é.
Haladás. (Kaposvár.) II. é.
A harminczhármaz. (Budapest.) V. é.
Hasznos közlemények. (Budapest.) III. évf.
A ház. (Budapest.) V. é.
Házassági és családjogi szemle. (Budapest.) III. é.
Házinyúltenyésztés. (Eperjes.) V. é.
A hirdetés. (Budapest.) III. é.
Hivatalos értesítő. (Budapest.) XIII. évfolyam.
A hónap. (Nyíregyháza.) II. é.
Intézeti élet. (Budapest.) II. é.
Iparos ifjuság. (Marosvásárh.) II. é.
Irodalmi szalon. (Budapest.) II. é.
Az irodalom. (Budapest.) III. é.
Iskolai ünnepeink. Tanügyszépirodalmi havi folyóirat. (Marosvásárhely.) IV. köt.
A jog. (Nagyvárad.) II. é.
A jövőendő. (Hódmezővásárhely.) III. é.
Kispest - szentlőrinczi kereskedők lapja. (Kispest.) III. é.
Kitartás. (Budapest.) XIV. é.
Kozmetika. (Budapest.) III. é.
Közdassági értesítő. (Nagyvárad.) III. é.
A közlekedés. (Budapest.) III. é.
Közlemények Dunántúl történetéhez. (Székesfehérvár.) II. é.
Magántisztviselők Közlönye. (Budapest.) II. é.
Magyar fákllya. (Budapest.) II. é.
Magyar hitelvédelem. (Budapest.) II. é.
Magyar kárpitosipar. (Budapest.) II. é.
Magyarországi borbély- és fodrászsegédek szaklapja. (Budapest.) VII. é.
Magyar szénűjság. (Budapest.) IV. é.
Magyar szövetség. (Budapest.) IX. é.
Magyar táncmester. (Kisújszállás.) III. é.
Magyar varrógépkereskedők országos közlönye. (Nyíregyháza.) II. é.
A mezőgazdasági ipar. (Budapest.) II. é.
Mezőgazdasági közlemények. (Budapest.) II. é.
A m. kir. országos meteorológiai intézet feljegyzései. (Budapest.) XLII. é.
Magyar nőegyesületek lapja. (Budapest.) IV. é.
A modern iroda. (Budapest.) III. é.
A modern tanító. (Sopron.) II. é.
Munka. (Özd.) XI. é.
Munkásbiztosítási tisztviselők lapja. (Budapest.) II. é.
Nevelés. (Máramarosziget.) XXX. é.
A női kalap. (Budapest.) III. é.
A női kalapdivat. (Budapest.) II. é.
Országos gazdasági híradó. (Balassagyarmat.) II. é.
Országos gyorsíróközlöny. (Budapest.) XXV. é.
Országos növényvédelmi értesítő. (Pozsony.) II. é.
Orvosi közlöny. (Budapest.) XI. é.
Páduai szent Antal hírnöke. (Budapest.) III. é.
A Pannonia evezős club értesítője. (Budapest.) III. é.
Rendőri lapok. (Szatmár.) IX. é.
A sakk. (Kecskemét.) II. é.
Svábhegyi értesítő. (Budapest.) II. é.
A szellem. (Budapest.) II. é.

Szent Ferenc hírnöke. (Kolozsvár.) X. é.
A szociáldemokrata. (Budapest.) II. é.
Szövetkezeti értesítő. (Budapest.) IV. é.
Szövetségünk. (Budapest.) IX. é.
Szt.-Lukácsfürdő. (Budapest.) XXV.
Szücs ujság. (Budapest.) III. é.
Társadalmi forradalom. (Budapest.) VI. é.
Telekkönyv. (Rákospalota.) XVII.
Történelmi tár. (Budapest.) XIII. é.

Tűzhely. (Budapest.) II. é.
Ujságárusok és lapkihordók szaklapja. (Budapest.) VI. é.
Új századok. (Rákospalota.) II. é.
Az ügyelő. (Budapest.) IV. é.
Vakok ügye. (Budapest.) IX. é.
Vasutas, postás, hajós. (Budapest.) II. é.
Zsilvölgyi iskola. (Lupény.) II. é.
 Összesen: Budapesten 66.
 Vidéken 50.

II. Idegen nyelvűek.

Adevěrul. (Budapest.) X. é.
Der Bauwerkmeister. (Wien—Pozsony.) II. é.
Blätter für Gemäldekunde. (Wien—Pozsony.) VIII. é.
Církevné listy. (Liptószentmiklós.) XXVI. é.
Debet und Credit. (Budapest.) V. é.
Evanjelický Kazateľ. (Liptószentmiklós.) VIII. é.
La fiaccola. (Fiume.) 1912. é.
Friedensklänge. (Budapest.) II. é.
Glasul poporului. (Budapest.) VI. é.
Gránicerul. (Karánsebes.) II. é.

Granița. (Karánsebes.) II. é.
Hungara studento. (Budapest.) III. é.
Națiunea. (Budapest.) II. é.
Neven. (Szabadka.) XXX. é.
Posol Svätého Antona. (Szenicz.) X. é.
Slovenský hospodár. (Szakolcza.) V. é.
Stupariul. (Lugos.) II. é.
Szelo. (Ungvár.) II. é.
Szpomenak. (Pancsova.) XX. é.
Zivý Krestan. (Modor.) III. é.
 Összesen: Budapesten 6.
 Vidéken 14.

Folyóiratok statisztikája.

Magyar nyelvű folyóiratok.

	Megszüntek	Ujak	Különbözet
Budapesten --- --- --- --- --- --- ---	66	49	—17
Vidéken --- --- --- --- --- --- ---	50	31	—19
Együttvéve --- --- ---	116	80	—36

Nem magyar nyelvűek:

	Megszüntek	Ujak	Különbözet
Német :	Budapesten 2	1	— 1
	vidéken --- 2	5	+ 3
Román :	Budapesten 3	—	— 3
	vidéken --- 3	2	— 1
Tót :	Budapesten —	2	+ 2
	vidéken --- 5	3	— 2
Szerb :	Budapesten —	—	—
	vidéken --- 1	—	— 1
Horvát :	Budapesten —	1	+ 1
	vidéken --- 1	2	+ 1
Orosz :	Budapesten —	1	+ 1
	vidéken --- 1	—	— 1
Olasz :	Budapesten —	—	—
	vidéken --- 1	2	+ 1
Francia :	Budapesten —	1	+ 1
	vidéken --- —	—	—
Esperantó :	Budapesten 1	—	— 1
	vidéken --- —	3	+ 3
Összesen Budapest	6	6	—
	vidéken --- 14	17	+ 3
Együttvéve --- ---	20	23	+ 3
Végösszeg --- ---	136	103	—33

FÜGGELÉK.

A magyar nyelvű hirlapok és folyóiratok statisztikája 1780-tól 1912-ig.

ID. SZINNYEI JÓZSEF nyomán.

Az első magyar hirlap 1780 jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Rát Mátyás *Magyar Hirmondó*-ja). Budapesten 1788 okt. 8-án, szerdán indult meg az első magyar rendes hirlap *Magyar Merkurius* címmel, hetenként kétszer járt és Paczkó Ferenc betűivel nyomtatott Pesten. A második lap Pesten az 1806 július 2-án keletkezett *Hazai Tudósítások*; szerk. Kulcsár István. Ez volt az első magyar hirlap, mely 4-rét alakban jelent meg és hosszabb életű volt.

1830-ban 10 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1840 elején 26 magyar lap volt hazánkban.

1847-ben 33.

1848—49-ben 86 magyar hirlap jelent meg.

1850 elején 9 lap adatott ki magyar nyelven.

1854 márc. 5-én, mikor a *Vasárnapi Ujság* megindult, ezzel együtt 20 magyar hirlap és folyóirat jelent meg.

1861 elején, midőn az első évi rendes hirlapkimutatást a *Vasárnapi Ujság* közli, 52 volt a magyar hirlapok és folyóiratok száma.

1862-ben...	65	1888-ban...	561
1863-ban...	80	1889-ben...	600
1864-ben...	70	1890-ben...	636
1865-ben...	75	1891-ben...	645
1866-ban...	81	1892-ben...	676
1867-ben...	80	1893-ban...	699
1868-ban...	140	1894-ben...	735
1869-ben...	163	1895-ben...	806
1870-ben...	146	1896-ban...	801
1871-ben...	164	1897-ben...	1100
1872-ben...	198	1898-ban...	1207
1873-ban...	201	1899-ben...	1103
1874-ben...	208	1900-ban...	1132
1875-ben...	246	1901-ben...	1156
1876-ban...	240	1902-ben...	1216
1877-ben...	268	1903-ban...	1262
1878-ban...	281	1904-ben...	1330
1879-ben...	321	1905-ben...	1615
1880-ban...	368	1906-ban...	2292
1881-ben...	356	1907-ben...	2069
1882-ben...	412	1908-ban...	2059
1883-ban...	427	1909-ben...	2056
1884-ben...	482	1910-ben...	1680
1885-ben...	494	1911-ben...	1588
1886-ban...	516	1912-ben...	1626
1887-ben...	539		

hirlap és folyóirat jelent meg magyar nyelven.

